Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

МАРКС ЕНГЕЛС

СЪЧИНЕНИЯ

ИЗДАТЕЛСТВО
НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ
СОФИЯ 1965

МАРКС
ЕНГЕЛС

ТОМ

18

Материалите, включени в настоящото издание,
са преведени от руски и сверени със съответните оригинали

К. МАРКС
Ф. ЭНГЕЛЬС

Сочинения

Издание второе

Государственное издательство
политической литературы

ПРЕДГОВОР

Осемнадесетият том от Съчиненията на К. Маркс и Ф. Енгелс съдържа произведенията, написани от март 1872 до април 1875 г.

Парижката комуна сложи началото на нов период в световната история. Измененията в световното стопанство и световната политика, обусловени от започналото прерастване на „свободния" капитализъм в империализъм, очерталият се упадък на буржоазната демокрация и повратът към реакция създадоха нова обстановка за по-нататъшното развитие на работническото движение и поставиха нови задачи пред него. След Комуната в историята на международното работническо движение започва период на развитие на марксизма нашироко, на кристализиране и сплотяване на силите на пролетариата, „период на образуване, растеж и възмъжаване на масовите социалистически партии с класов, пролетарски състав" (В. И. Ленин. Съч., т. 19, стр. 290—291).

В началото на 70-те години вече се проявили характерните черти на новия етап в развитието на международното работническо движение. Значително се разширили мащабите на пропагандирането на теорията на научния комунизъм. Организациите на Първия интернационал, които съществували в почти всички страни на Европа, в Северна и Южна Америка, Австралия, Нова Зеландия и Индия, съдействували за разпространението на теорията сред по-широки маси на пролетариата, в редица страни се полагали основите на самостоятелни пролетарски партии. В Германия водела борба първата марксистка партия — Социалдемократическата работническа партия, начело на която стояли съратниците на Маркс и Енгелс Бебел и Либкнехт. Направена била още една

крачка към отделянето на работническата класа от дребнобуржоазната демокрация: на политическата сцена излизало младото работническо движение в Русия, Италия, Испания и други страни. Засилването на класовото съзнание на пролетариата се изразило в организирания отпор, който съзнателните работници, обединени в Интернационала, оказвали на бясната реакция, настъпила след поражението на Парижката комуна.

Гениалната прозорливост на основоположниците на научния комунизъм се проявила в това, че те в самото начало на този рязък исторически поврат можали правилно да оценят обективната обстановка и в упорита борба с различните дребнобуржоазни течения, и преди всичко с анархизма, да набележат задачите и тактиката на революционната партия на пролетариата в конкретните условия, създали се в началото на 70-те години. Разбирайки, че на дневен ред се поставя задачата за грижлива идейно-политическа и организационна подготовка на работническите маси за бъдещите пролетарски революции, Маркс и Енгелс продължавали да работят неуморно върху съединяването на революционната теория с революционната практика, учели работниците да водят самостоятелна, независима от буржоазията политика. Като разработвали през тези години най-важните програмни, тактически и организационни въпроси, Маркс и Енгелс издигали международното работническо движение на ново, по-високо равнище и полагали основата за образуване по-късно на масови социалистически, пролетарски партии в отделните страни.

През тези години Маркс продължава гигантската си работа за завършване на „Капиталът", като доразвива своето икономическо учение. Същевременно Маркс системно работи за колкото е възможно по-бързото разпространение на изложеното в „Капиталът" учение сред широките маси на работническата класа в различните страни. В края на март 1872 г. в Петербург излиза руското издание на I том на „Капиталът", което било първият превод на чужд език на това основополагащо произведение на научния комунизъм. През лятото на 1872 г. в Хамбург излиза второто немско издание на I том на „Капиталът", а от 1872 до 1875 г. в отделни свитъци излиза и френският превод. На страниците на германския, английския и испанския работнически печат се публикуват отделни глави и раздели от програмните произведения на марксизма — „Манифест на Комунистическата партия" и I том на „Капиталът". Огромният труд на Маркс за подготовката на изданията на I том на „Капиталът" на редица европейски езици изиграл голяма роля за идейно-теоретическото възпитание на революционния пролетариат в Европа. През тези години Енгелс

създава редица произведения, посветени на най-важните въпроси на теорията на държавата и революцията, започва да работи върху философските проблеми на природознанието, което ще доведе по-късно до създаването на неговите забележителни трудове — „Диалектика на природата“ и „Анти-Дюринг“.

В центъра на вниманието на Маркс и Енгелс през всички тези години си остава изучаването и теоретическото обобщаване на историческия опит на Парижката комуна, който те широко пропагандират, стремейки се да го направят достояние на трудещите се маси. Маркс и Енгелс обръщат вниманието на пролетариата върху една от най-главните поуки, която трябва да се извлече от опита на героичната борба на парижките комунари: необходимостта от разрушаване на старата държавна машина и от заменяването ѝ с държава от нов тип — от типа на Парижката комуна. Практическият опит на комунарите дава възможност на Маркс да допълни извода, който той бил направил въз основа на опита от революциите през 1848—1849 г. в произведението си „Осемнадесети брюмер на Луи Бонапарт“. Комуната е не само първият опит на пролетариата да разбие буржоазната държавна машина, но и пример за това, с какво може да бъде заменена тази разбита машина. Придавайки изключително значение на тази историческа поука, Маркс и Енгелс сметнали за необходимо в 1872 г. да внесат във връзка с това едно допълнение към „Манифеста на Комунистическата партия“. В предговора към новото немско издание те пишат: „Комуната доказа, че „работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я постави в движение за собствените си цели““ (виж настоящия том, стр. 91).

Дълбоко научната оценка на световноисторическото значение на Парижката комуна била за Маркс и Енгелс средство за революционното възпитание на работниците, за пропагандирането и внедряването на идеята за диктатурата на пролетариата в съзнанието на пролетарските маси. Те неуморно разяснявали на работническата класа историческата същност на Парижката комуна. Във връзка с това голям интерес представляват кратките резолюции, написани от Маркс за масовия митинг на членовете на Интернационала и комунарите-емигранти в Лондон, които чествували първата годишнина на Парижката комуна. Пролетариатът ще гледа на Парижката комуна, пише Маркс, „като на зора на великата социална революция, която завинаги ще освободи човечеството от класовото общество“ (виж настоящия том, стр. 52).

През тези години творческата мисъл на Маркс и Енгелс, изхождайки от опита на Парижката комуна, постоянно се обръща

към учението за държавата, към разработването на въпроса за политическото господство на работническата класа, за условията за завоюване на властта, за функциите на пролетарската държава. В неразривна връзка с тези проблеми се намират въпросите на политиката, тактиката и организацията на работническото движение, въпросите за характера и задачите на пролетарските партии. Оценката на Парижката комуна станала пробният камък, чрез който се проверявала класовата природа и се разкривал същинският характер на едно или друго направление на социалистическата мисъл. Именно по тези главни въпроси на революционната теория и практика, които определяли съдбата на пролетариата и на неговата партия, марксизмът удържал теоретическа победа над непролетарските форми на социализма в работническото движение (прудонизъм, ласалианство, бакунизъм и т. н.). В изострилата се през тези години борба против реформистите и анархистките сектанти Маркс и Енгелс продължавали да отстояват и развиват идеите на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата като исторически закономерен път за ликвидиране на експлоататорския капиталистически начин на производство и за построяването на социализма.

Огромно теоретическо значение има публикуваният в тома труд на Ф. Енгелс „Към жилищния въпрос“, който е едно от основните произведения на марксизма. Написан в жива, полемична форма, този труд е насочен против буржоазните и дребнобуржоазните социал-реформатори, които се опитвали да замажат по някакъв начин недъзите на буржоазното общество, свято пазейки неговата капиталистическа основа. На утопичните и реакционни проекти на прудониста Мюлбергер и на буржоата филантроп Закс Енгелс противопоставя действително социалистическа програма на революционния пролетариат, който си поставя за цел коренното преустройство на обществото върху началата на колективната собственост. Жилищната криза, казва Енгелс, е закономерно следствие на цялата капиталистическа система, тя неизбежно се изостря все повече с развитието на капитализма и само победилият пролетариат, разрешавайки основните проблеми на построяването на социалистическото общество, ще разреши и жилищния въпрос.

Жилищната нужда е само една от проявите на експлоататорската същност на капитализма. Но именно защото тази същност се проявява тук в най-завуалирана форма, защото от жилищната нужда страдат не само работниците, но и другите слоеве на населението, буржоазните социолози изтъкват жилищния въпрос на преден план, стремейки се да отклонят по този начин пролетариата от класовата борба против основите на буржоазното об-

щество. Като разкрива характера на сделката между наемателя и домопритежателя като обикновена търговска сделка, Енгелс показва, че тази сделка коренно се различава от сделката между наемния работник и капиталиста; при това Енгелс в достъпна за работническия читател форма излага най-важните положения на I том на „Капиталът“, явявайки се и тук, както и в редица други свои трудове, като неуморен пропагандист на икономическото учение на Маркс.

Трудът на Енгелс, написан във връзка с опитите за насаждане на дребнобуржоазен социализъм от прудоновски тип в германското работническо движение, имал огромно значение за идейното възпитание на германската социалдемокрация в духа на революционния марксизъм. Като подлага на унищожителна критика статиите на Мюлбергер, Енгелс завършва теоретическото разгромяване на прудонизма, осъществено от Маркс в 1847 г. в произведението му „Нищета на философията“.

Особен интерес представляват изказаните от Енгелс в „Към жилищния въпрос“ мисли за социалистическото преобразование на селото. Оспорвайки тезата на Мюлбергер, че противоположността между града и селото била нещо „естествено“, а стремежът да бъде тя унищожена — „утопия“, Енгелс доказва, че с премахването на експлоататорските класи в резултат на социалистическата революция тази противоположност ще бъде завинаги ликвидирана. В социалистическото общество тясната вътрешна връзка между промишленото и селскостопанското производство ще изтръгне селското население от изолираността и затъпяването, в което то се е намирало хилядолетия наред.

Проблемите, свързани със социалистическото преобразование на селото, са разкрити и в произведението на Маркс „Национализацията на земята“, което е един от най-важните документи на марксизма по аграрния въпрос. Маркс разглежда решението на този велик по думите му въпрос в неразривна връзка със задачите на пролетарската революция и социалистическото преустройство на цялото общество. Маркс показва, че икономическото развитие на обществото, разрастването и концентрацията на населението с природна необходимост ще наложат в бъдеще прилагането на колективния, организиран върху социалистически начала труд в селското стопанство. Неотклонно нарастване на селскостопанското производство може да бъде осигурено само върху основата на широкото използване на постиженията на съвременната наука и техника. Но, подчертава Маркс, „научните познания, които притежаваме, и техническите средства за обработване на земята, с които разполагаме, като машини и т. н. могат да бъдат използ-

вани успешно само при обработване на земята в голям мащаб" (виж настоящия том, стр. 56).

Отбелязвайки историческото значение на национализацията на земята, Маркс изхожда от анализа на особеностите на аграрния строй на една или друга страна. За Англия при липсата на селска собственост върху земята и при наличността на едро земевладение национализацията на земята, по израз на Маркс, е станала „обществена необходимост". Същевременно Маркс разобличава буржоазно-реформистките идеи за възможността за окончателно разрешаване на аграрния въпрос чрез национализация на земята в рамките на капиталистическото общество. „Национализацията на земята и предаването ѝ на дребни парцели на отделни лица или работнически сдружения, когато властта се намира в ръцете на буржоазията, само биха предизвикали безогледна конкуренция между тях и биха довели до по-голямо увеличаване на рентата, а с това биха дали на земевладелците нови възможности да живеят за сметка на производителите" (виж настоящия том, стр. 57).

Окончателното разрешаване на аграрния въпрос е възможно само в такава държава, в която на власт е работническата класа. Тогава „селското стопанство, минното дело, фабричната промишленост — с една дума, всички отрасли на производството — постепенно ще бъдат организирани най-целесъобразно. *Националната централизация на средствата за производство* ще стане националната основа на едно общество, състоящо се от обединения на свободни и равноправни производители, които се занимават с обществен труд по общ и рационален план" (виж настоящия том, стр. 58).

Развивайки своите идеи по аграрния въпрос, Маркс отбелязва, че пътищата за неговото разрешаване зависят от конкретните социално-икономически условия в една или друга държава, от особеностите на аграрния строй, от положението на селяните, историческите традиции и т. н. За страна като Франция с нейната парцеларна селска собственост пътят към социалистическо преустройство може да бъде друг. В бележките към книгата на Бакунин „Държавност и анархия" Маркс отбелязва, че за да осигури подкрепата на трудовите селски маси за работническата революция, пролетариатът „трябва като правителство да взема мерки, в резултат на които непосредствено ще се подобри положението на селянина и които следователно ще го спечелят за революцията; мерки, които в зародиш улесняват преминаването от частна собственост върху земята към колективна собственост..." (виж настоящия том, стр. 613).

Защищавайки неуморно идеята за пролетарската революция и диктатурата на пролетариата, Маркс дава пример за творчески подход към решаването на въпроса за формите на преминаване на различните страни от капитализма към социализма в зависимост от конкретните исторически условия и от съотношението на класовите сили. Въз основа на анализа на социално-икономическите и политическите условия в началото на 70-те години на XIX век Маркс прави важен принос в теорията на пролетарската революция. В речта, произнесена на 8 септември 1872 г. на митинга на членовете на Интернационала (виж настоящия том, стр. 155—157) в Амстердам, той формулира и обосновава тезата, че наред с революционното насилие — неизбежно при тогавашните условия средство за установяване и запазване на диктатурата на пролетариата в повечето страни — в някои страни като например Англия, САЩ, Холандия по силата на определени исторически условия, които са се създали в тях (липса на развит чиновническо-бюрократичен и милитаристки апарат по онова време), пролетариатът би могъл да извоюва господство с „мирни средства". Тази мисъл, изказана от Маркс още през 50-те години по отношение на Англия, бива тук доразвита. Тази теза била насочена и против анархистите сектанти, които проповядвали незабавно „отменяване на държавата" чрез „революционен взрив", и против реформистите, които твърдели, че единственият път на работническата класа към властта е парламентарната борба.

В. И. Ленин разобличи опитите на опортюнистите да изтълкуват този извод на Маркс в духа на ревизионисткото отказване от идеята за социалистическа революция и диктатура на пролетариата (виж В. И. Ленин. Съч., т. 28, стр. 240—241). Изводът на Маркс, че наред с насилствените средства за завоюване на диктатурата на пролетариата са възможни и „мирни средства", доказва, че марксистката теория, чужда на всякакъв догматизъм, изисква не само разбиране на общите закономерности на развитието на пролетарската революция и диктатурата на пролетариата, но и съобразяване със специфичното, своеобразното, което произтича от конкретните икономически и политически условия в една или друга страна.

Извънредно важни мисли за държавата, за пролетарската революция и диктатурата на пролетариата, за пътищата за осъществяване съюза на работническата класа със селяните са формулирани от Маркс в неговите критични бележки към книгата на Бакунин „Държавност и анархия". Като конспектира през 1874 г. тази своего рода библия на бакунизма, Маркс прави редица обстойни бележки, в които намира отражение по-нататъшното развитие — в процеса на борбата с бакунизма — на основните поло-

жения на научния комунизъм. В противовес на субективистките и волунтаристки разсъждения на Бакунин, че „социална революция" е възможна по всяко време и на всяко място, че революцията трябва да започне с „отменяване на държавата", Маркс ясно подчертава непосредствената връзка на пролетарската революция с определени исторически условия на икономическото развитие и класовата борба на пролетариата. Маркс обосновава неизбежността и необходимостта от диктатура на пролетариата за отстраняване или преобразуване на ония икономически условия, „върху които почива класовата борба и съществуването на класите" (виж настоящия том, стр. 610). Същевременно Маркс подчертава временния, преходния характер на революционното насилие: *„Класовото господство* на работниците над съпротивяващите им се прослойки на стария свят трябва да трае, докогато бъдат унищожени икономическите основи на съществуването на класите" (виж настоящия том, стр. 616). Маркс блестящо опровергава анархистката критика на диктатурата на пролетариата, която се вършела уж от позицията на защита на „демокрацията", и доказва, че само работническата класа, след като дойде на власт, ще осъществи истинска демокрация за преобладаващото мнозинство от населението.

Значителна част от настоящия том образуват статии и документи, свързани с непосредствената дейност на Маркс и Енгелс през последния период от съществуването на Първия интернационал. Тези документи отразяват всекидневното ръководство на целия разностранен живот на Интернационала от Маркс и Енгелс, както и непримиримата им борба против враждебните на научния комунизъм течения и групи, на първо място против анархистите, които се опитвали да завземат в свои ръце ръководството на международното работническо движение. Документите на Интернационала, написани от Маркс и Енгелс, които влизат в настоящия том, показват, че борбата с анархистите се водела по всички възлови въпроси на теорията и практиката на революционната борба на пролетариата, поставени в целия им ръст от Парижката комуна. Тази борба се изострила особено след Лондонската конференция от 1871 г., която със своите решения за необходимостта от завоюване на политическата власт от работническата класа с цел за построяване на безкласово социалистическо общество и за необходимостта от създаване във връзка с това на самостоятелни работнически партии нанесла извънредно силен удар върху сектантските елементи и теглила ясна граница между целите и задачите на Интернационала и анархистките принципи. В окръжното, прието от конгреса на анархистите в Сонвилие през ноември

1871 г., в противовес на идеята за революционна диктатура на пролетариата се излагала бакунинската доктрина за въздържане на работниците от политическа дейност, на пролетарската партийност се противопоставяли отричането на дисциплината и принципът на „автономията“. Осъществяването на тези искания на анархистите би означавало разпадане и дезорганизация на работническите обединения, разоръжаване на работническата класа пред буржоазията, подчиняването ѝ на буржоазната политика и идеология. Несъвместимостта на Бакуниновите идеи с целите на Интернационала поставяла като неотложна задача — в периода на започналото сплотяване на силите на работническата класа за бъдещите пролетарски революции — идейния и организационен разгром на анархизма в работническото движение.

Съкрушителен удар върху бакунизма бил написаният от Маркс и Енгелс циркуляр на Генералния съвет „Мними разцепления в Интернационала“. Значението му се състои в това, че Маркс и Енгелс разобличават в него бакунизма като една от проявите на враждебното на масовото работническо движение сектантство и разкриват социалните корени на сектантството изобщо, представляващо въздействие на дребнобуржоазната среда върху работническата класа. Маркс и Енгелс отбелязват, че в периода на зараждането и формирането на работническото движение възникването на секти било исторически закономерно; но с разрастването на работническото движение и осъзнаването от пролетариата като класа на специфичното си положение и специфичните си задачи сектите с техните фантастични проекти за разрешаване на социалните противоречия се превръщат в пречка, която спъва по-нататъшното развитие на масовото пролетарско движение. Сектантството е „детската възраст на пролетарското движение, така както астрологията и алхимията представляват детството на науката. Преди да стане възможно основаването на Интернационала, пролетариатът трябваше да е оставил този етап зад себе си“ (виж настоящия том, стр. 31).

Маркс и Енгелс разкрили характерните черти на бакунисткото сектантство: теоретическа изостаналост и откъснатост от масовото революционно движение, догматизъм и „революционен“ авантюризъм. В противовес на сектите, подчертават Маркс и Енгелс, работническата класа трябва да има своя масова революционна организация. Такава организация е Интернационалът, истинска и боева организация на пролетариата от всички страни, „обединен в общата борба против капиталистите, земевладелците, и против тяхното организирано в държава класово господство“ (виж настоящия том, стр. 31).

Проследявайки историята на борбата на Интернационала против Бакуниновата организация — Алианса на социалистическата демокрация, — Маркс и Енгелс показват, че програмата, която Алиансът се опитвал да натрапи на Международната работническа асоциация, „представлява само куп от отдавна погребани идеи, прикрити със звънки фрази" (виж настоящия том, стр. 31). Разобличавайки дезорганизаторската дейност на Алианса в Интернационала, Маркс и Енгелс разкриват смисъла на нападките му срещу Генералния съвет на Международната работническа асоциация като ръководен орган, призван да осигурява единството и единодействието на организациите на Интернационала в различните страни. Осъществяването на искането на бакунистите: да се сведат функциите на Генералния съвет до ролята на обикновено кореспондентско и статистическо бюро, би означавало пролетариатът да се откаже от създаването на своя дисциплинирана, единна в идейно отношение организация. Борбата на Маркс и Енгелс по въпроса за функциите на Генералния съвет била всъщност борба за организационните принципи на пролетарската партия.

В редица документи, които се отнасят към „Мними разцепления в Интернационала", е отразена напрегнатата борба, която Маркс и Енгелс водили против анархистите в навечерието на свикването на Хагския конгрес. През лятото на 1872 г. тази борба в Интернационала навлязла в нова фаза. Към бакунистите, укрепили се в организациите на Интернационала в Италия, Швейцария и особено в Испания, се присъединили белгийските прудонисти, които били против пролетарската партийност, буржоазните реформатори в САЩ и английските трейдюнионисти; с бакунистите се съюзили в своите нападки против Интернационала и ласалианците.

Главна арена на борбата против анархизма през лятото на 1872 г. станала Испания, в която тайният Бакунинов Алианс бил пуснал най-дълбоки корени. Поради изостаналостта на Испания в икономическо отношение значителна част от испанската работническа класа не можела още да скъса решително с буржоазните и дребнобуржоазните възгледи. „Революционните" фрази на анархистите намирали отзвук сред разоряващата се дребна буржоазия, която попълвала редовете на испанския пролетариат. В „Доклада до Генералния съвет за положението на Международната работническа асоциация в Испания, Португалия и Италия" Енгелс отбелязва, че в секциите, основани от бакунистите, „специфичните доктрини на Алианса — незабавно отменяване на държавата, анархия, антиавторитаризъм, въздържание от всякаква полити-

ческа дейност и т. н. — се проповядваха в Испания като *учение* на Интернационала" (виж настоящия том, стр. 178). Като секретар-кореспондент на Генералния съвет за Испания Енгелс сплотил около себе си най-добрата част от испанските членове на Интернационала и с тяхна помощ разобличил двуличието на бакунистите. „Същите хора — пише той, — които обвиняват Генералния съвет в „авторитаризъм", макар никога да не са били в състояние да посочат дори един единствен авторитарен акт от негова страна, които по всякакъв повод говорят за „автономия на секциите", за „свободна федерация на групите" и които обвиняват Генералния съвет в желание да натрапи на Интернационала „своята официална и ортодоксална доктрина" и да го превърне в „йерархически" организирано дружество — същите хора се организират на практика в тайно дружество с „йерархическа" организация и с не само авторитарен, но и абсолютно диктаторски режим; те погазват всяка следа от автономия на секциите и федерациите; посредством тази тайна организация те се стремят да натрапят на Интернационала личната и ортодоксална доктрина на г. Бакунин" (виж настоящия том, стр. 112). Пред всички членове на Интернационала било разкрито, че в Интернационала съществува тайно дружество със своя отделна програма, враждебна на задачите и целите на Интернационала (виж К. Маркс и Ф. Енгелс „До испанските секции на Международната работническа асоциация", Ф. Енгелс „Доклад за Алианса на социалистическата демокрация, представен на Хагския конгрес от името на Генералния съвет"). „За пръв път в историята на борбата на работническата класа — пише Енгелс — ние се сблъскваме с таен заговор вътре в самата работническа класа, който си поставя за цел да подкопае не съществуващия експлоататорски строй, а тъкмо Асоциацията, която води най-енергична борба против него" (виж настоящия том, стр. 115).

Огромната работа на Енгелс за сплотяването на революционните сили в испанското работническо движение и за тяхното възпитание, както и за разобличаване същността на анархизма положила основата за създаване по-късно на самостоятелна работническа партия в Испания.

Едновременно с разобличаването на враждебната на пролетариата дейност на бакунистите, Маркс и Енгелс и техните съратници трябвало да водят борба за очистването на организациите на Интернационала от дребнобуржоазните и буржоазно-реформаторските елементи, които се опитвали да използват Международната работническа асоциация за своите цели. Тази борба е отразена в написаните от Маркс резолюции на Генералния съвет от 5 и

12 март 1872 г. по повод разцеплението в Северноамериканската федерация на Интернационала (виж настоящия том, стр. 48—50) и в статията на Енгелс „Интернационалът в Америка“, както и в един документ на Генералния съвет, написан във връзка с опитите на група английски дейци и дребнобуржоазни френски емигранти да използват за своите цели името и авторитета на Генералния съвет (виж К. Маркс „Декларация на Генералния съвет относно Световния федералистки съвет“).

Маркс и Енгелс трябвало да водят борбата вътре в Интернационала в условията на непрекъснати атаки отвън от страна на буржоазни политически дейци, продажни журналисти и т. н., които се опитвали да изопачат и извратят характера и значението на Международната работническа асоциация и да дискредитират нейните ръководители. В хода на тази работа, която станала съставна част от идеологическата борба между пролетариата и буржоазията, Маркс и Енгелс разобличавали методите на буржоазната политика, пропагандирали на страниците на печатните органи идеите на Интернационала и неговото значение. В декларацията на Генералния съвет, написана от Маркс във връзка с клеветническата реч в камарата на общините на члена на парламента Кокрейн, Маркс с язвителна ирония разобличава обединените усилия на реакционерите от всички страни да унищожат с всички средства организацията на пролетариата. „Подвизите“ на френската и испанската реакция, отбелязва Маркс, „пробудиха благородния дух на съревнованието в сърцата на представителите на аристокрацията в британската камара на общините“ (виж настоящия том, стр. 62). В статията „Още веднъж Стефанони и Интернационалът“, публикувана в италианския демократичен вестник „Gazzettino Rosa“, Маркс разкрива похватите на буржоазните журналисти, които не се спирали пред никакви, дори и най-мръсните средства, за да оклеветят ръководителите на пролетариата.

Маркс дава гневен отговор на вулгарния икономист Брентано, който се опитвал да „уличи“ Маркс във фалшифициране на използвания при съставянето на „Учредителния манифест“ материал. В статиите „Отговор на статията на Брентано“ и „Отговор на втората статия на Брентано“ Маркс разкрива подкладката на тази нова клевета.

Редица документи, включени в настоящия том, отразяват голямата системна и всекидневна работа на Маркс и Енгелс по ръководството на националните организации на Интернационала. Като секретари-кореспонденти на Генералния съвет за редица страни Маркс и Енгелс били автори на многобройните официални писма и документи, изпращани на секциите на Интернационала и

на отделни негови дейци. В официалните писма (виж К. Маркс „До стачкуващите рурски миньори“ и Ф. Енгелс „До Испанския федерален съвет“, „До гражданите делегати на националния испански конгрес в Сарагоса“, „До Ферарското работническо дружество“, „До Комитета за освобождението на трудещите се класи в Парма“ и др.) Маркс и Енгелс разясняват организационната структура на Интернационала и пропагандират неговите решения.

Много важна част от идейната и организационна работа на Маркс и Енгелс в Интернационала била тяхната публицистична дейност, насочена към възпитанието и сплотяването на революционните сили в международното работническо движение. Документите и статиите, изпратени от Маркс и Енгелс, се печатали в германските вестници „Volksstaat“ и издавания в САЩ „Arbeiter-Zeitung“, в английските „Eastern Post“ и „International Herald“, в испанския „Emancipacion“, португалския „Pensamento Social“, в италианските вестници „Plebe“ и „Gazzettino Rosa“ и други.

Голямо значение за възникването на италианското работническо движение имало редовното сътрудничество на Енгелс през 1872 г. в социалистическия вестник „Plebe“. Статиите на Енгелс за стачката на английските селскостопански работници (виж настоящия том, стр. 70—72), за демонстрациите на ирландските членове на Интернационала в защита на арестуваните фенианци (виж настоящия том, стр. 184—186), за положението в Испания (виж настоящия том, стр. 187—189) и други, които се печатали под общото заглавие „Писма от Лондон“, запознавали италианските работници с работническото движение в другите страни, съдействували за укрепването на интернационалните връзки на италианската работническа класа и за изкореняването на анархисткото влияние.

Един от най-важните раздели на тома образуват документите и статиите, свързани с Хагския конгрес на Интернационала. През лятото на 1872 г. Маркс и Енгелс развили огромна дейност за подготовката на предстоящия конгрес на Интернационала, на който трябвало да бъде окончателно разрешен въпросът за борбата с бакунистите. По предложение на Маркс и Енгелс бил приет дневният ред и била определена датата за свикването на конгреса (виж Ф. Енгелс „Резолюция на Генералния съвет за свикването и дневния ред на конгреса в Хага“).

Хагският конгрес, който се състоял от 2 до 7 септември 1872 г., станал, подобно на Лондонската конференция от 1871 г., извънредно важен етап в борбата на Маркс и Енгелс за идейните и организационните основи на пролетарската партия. Хагският конгрес на Интернационала, чиято работа протекла под непо-

средственото ръководство на Маркс и Енгелс и с най-активното им участие, представлявал огромна победа на марксизма над дребнобуржоазния мироглед на анархистите. В центъра на вниманието на конгреса стояли два неразривно свързани помежду си въпроса: откритото признаване за програмно положение на Интернационала на основната идея на научния комунизъм — идеята за диктатурата на пролетариата като оръдие и средство за построяване на безкласово общество, и провъзгласяването на образуването на независими от буржоазията масови политически партии на пролетариата за ръководен принцип в развитието на международното работническо движение. Разрешението на тези въпроси било отразено в резолюциите на конгреса.

Маркс изнесъл на конгреса от името на Генералния съвет отчет за дейността на Интернационала (виж настоящия том, стр. 125—133); в отчета се дава задълбочен анализ на обстановката, в която действувал Интернационалът след Парижката комуна, и на качествените изменения, станали в работническото движение.

Придавайки голямо значение на разясняването на своите възгледи и стремейки се да сплотят революционните пролетарски сили и да изолират анархистите, Маркс и Енгелс се изказали на конгреса по почти всички обсъждани въпроси. Публикуваните в „Приложенията“ записи на някои речи на Маркс и Енгелс отразяват настойчивата им борба за укрепване на политическите и организационните принципи на Интернационала и за очистването на редовете му от дребнобуржоазните елементи.

В тома се публикуват резолюциите на Хагския конгрес. Повечето от тях са написани от Маркс и Енгелс; в основата на останалите са залегнали предложенията, направени от Маркс и Енгелс на заседанията на Генералния съвет в процеса на подготовката на конгреса. По поръчение на конгреса Маркс и Енгелс редактирали всички резолюции и ги подготвили за публикуване. Огромно значение имало включването в Общия устав на Интернационала на основното съдържание на резолюцията на Лондонската конференция от 1871 г. за политическото действие на работническата класа (виж настоящия том, стр. 145), както и включването в Организационния регламент на член за разширяване пълномощията на Генералния съвет. Резултатите от борбата на Маркс и Енгелс и на техните привърженици против анархистите били обобщени в резолюцията за изключването на лидерите на бакунистите от Интернационала. По предложение на Маркс и Енгелс, които изхождали от реалната историческа обстановка в Европа в началото на 70-те години, била приета резолюция за преместване на седалището на Генералния съвет в Ню Йорк

(виж настоящия том, стр. 153). В публикуваната реч на Енгелс се съдържат мотивите за това предложение (виж настоящия том, стр. 643—644).

В своята съвкупност решенията на конгреса определяли задачите и перспективите на работническото движение в новите исторически условия. Те полагали основата за формирането в близко бъдеще на масови пролетарски партии в рамките на националните държави.

С документите на Хагския конгрес са непосредствено свързани голяма група статии, написани от Маркс и Енгелс с цел за пропагандиране на най-важните му решения сред работническото движение. Тук спадат речта на Маркс за резултатите от конгреса на митинга на членовете на Интернационала в Амстердам („За Хагския конгрес; кореспондентски запис на речта"), статиите на Енгелс „Конгресът в Хага (писмо до Бинями)" и „Още веднъж за Хагския конгрес" („Писма от Лондон". II), публикувани в италианския вестник „Plebe". В органа на Новата мадридска федерация — вестник „Emancipacion", била публикувана статията „Императивните мандати на Хагския конгрес", в която Енгелс, разобличавайки поведението на бакунистките делегати на конгреса в Хага, още веднъж доказва, че псевдореволюционните фрази за автономия, свободна федерация на общините и т. н. неизбежно водят към разпадане на работническите организации.

Маркс и Енгелс обобщават резултатите от борбата с бакунистите в написания от тях по поръчение на конгреса доклад за всички членове на Интернационала, излязъл в 1873 г. под заглавие „Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация". Това произведение, основано върху голям брой конкретно-исторически факти, целело окончателния разгром на бакунистите в Интернационала. Въз основа на многобройни документи, изхождащи очасти от самите бакунисти, в него било напълно доказано, че в Интернационала съществува тайна организация на анархистите — Алиансът на социалистическата демокрация, разкрита била диаметралната противоположност между неговите организационни и идейни принципи и целите и задачите на работническото движение. В това произведение Маркс и Енгелс проследяват разложителната дейност на бакунистите в европейските страни и разкриват пряката връзка между тяхната дезорганизаторска дейност в Интернационала и атаките срещу него отвън, от страна на реакцията. Маркс и Енгелс показват каква огромна вреда нанасят на работническото движение анархистите сектанти. В главата „Алиансът в Русия" е изобличена и сурово осъдена дейността на агентите на Бакунин в Русия; разобличават

се методите на измама и лъжа, с които действувал близкият на Бакунин Нечаев, разкрива се вредата, която авантюристичната дейност на Бакунин и Нечаев нанесла на руското революционно движение.

След като успели да разобличат подривната дейност на бакунистите и да изключат техните лидери от Интернационала, Маркс и Енгелс продължили теоретическата борба против тях по такива основни въпроси на марксизма като въпроса за завоюването на политическата власт от пролетариата и за ролята на пролетарската диктатура.

В произведението „Политически индиферентизъм" Маркс разкрива цялата теоретическа несъстоятелност и политическа вредност на проповядваната от бакунистите Прудонова доктрина, съгласно която работническата класа трябва да се откаже от политическата борба, както и на анархистката идея за незабавно „отменяване на държавата"; той показва, че тези идеи всъщност обезоръжават работниците пред лицето на капиталистическото общество и ги обричат на ролята на негови покорни слуги. Като критикува тези анархистки възгледи, Маркс обосновава историческата необходимост от революционна диктатура на пролетариата.

Като разработва в навечерието на Великата октомврийска социалистическа революция въпроса за държавата, революцията и пролетарската диктатура и като разобличава ревизионистката фалшификация на марксисткото учение, Ленин разкрива теоретическото съдържание и историческото значение на изказванията на Маркс и Енгелс против анархистите по тези въпроси. „Маркс — пише Ленин — нарочно подчертава — за да не бъде изопачаван истинският смисъл на неговата борба с анархизма — „революционната и *преходна* форма" на държавата, необходима на пролетариата" (В. И. Ленин. Съч., т. 25, стр. 461).

Дълбока критика на възгледите на така наречените антиавторитаристи и обосноване на марксистките възгледи по въпроса за отношението на пролетарската революция към държавата е дадена в произведението на Енгелс „За авторитета", което също било широко използвано от В. И. Ленин в борбата против опортюнизма. Енгелс разобличава антинаучната и антиреволюционна същност на анархистката идея за „отменяване на държавата", преди още да бъдат отменени социалните отношения, които са я породили. Той жестоко критикува обърканите и назадничави възгледи на анархистите, които призовавали към унищожаването на всякакъв авторитет. „Революцията — пише Енгелс — несъмнено е най-авторитарното нещо на тоя свят. Революцията е акт, с който една част от населението налага на другата част своята воля

чрез пушки, щикове и топове, т. е. чрез най-авторитарните възможни средства. И ако победилата партия не иска борбата ѝ да остане без резултат, тя трябва да направи своето господство трайно чрез страха, който нейното оръжие вдъхва на реакционерите... И така, едно от двете. Или антиавторитаристите сами не знаят какво говорят, и в този случай сеят само бъркотия. Или те знаят какво говорят, и в този случай изменят на движението на пролетариата. И в единия, и в другия случай те служат на реакцията" (виж настоящия том, стр. 305).

Като анализира това произведение на Енгелс, Ленин подчертава цялото принципиално различие на критиката на анархизма, дадена от Маркс и Енгелс, от критиката, с която ревизионистите от II Интернационал прикривали своята измяна на марксизма, своя стремеж да замажат класовата същност на буржоазната държава и да увековечат нейното съществуване. „Социалдемократите, които желаят да бъдат ученици на Енгелс — пише Ленин, — милиони пъти са спорили от 1873 г. насам против анархистите, но са спорили именно *не* така, както могат и трябва да спорят марксистите. Анархистическата представа за премахването на държавата е объркана и *нереволюционна* — ето как поставяше въпроса Енгелс." (В. И. Ленин. Съч., т. 25, стр. 464).

В своето голямо произведение „Бакунистите на работа" Енгелс допълва критическия анализ на погрешните теоретически доктрини на анархистите с не по-малко задълбочена критика на тяхната авантюристическа тактика. Статията на Енгелс, написана във връзка с пълния провал на опитите на бакунистите да осъществят на практика своите доктрини в хода на испанската буржоазнодемократическа революция от 1873 г., е образец на строго научен подход към определянето на задачите на работническата класа в зависимост от конкретно-историческите особености на развитието на страната, от политическите и икономическите условия в нея, от равнището на развитие на самия пролетариат. Статията на Енгелс „Бакунистите на работа" е сериозен принос в разработването на марксисткото учение за тактиката на пролетариата в буржоазнодемократическата революция, за въоръженото въстание като изкуство, за използването на революционната власт от пролетариата, за допълването на революционните действия на масите „отдолу" с действия на революционното правителство „отгоре". Енгелс изтъква, че тактиката на пролетариата в една изостанала в социално-икономическо отношение страна като Испания трябва да се определя преди всичко от необходимостта да бъде доведена докрай буржоазнодемократическата революция. Игнорирането на задачите на буржоазнодемократическата рево-

люция от бакунистите, както изтъква Енгелс, е една от главните грешки на тяхната тактика. Енгелс показва как бакунистите, след които тогава вървяла значителна част от испанския пролетариат, в стремежа си да осъществят своите доктрини неизбежно трябвало на практика, въпреки цялото си „революционно фразьорство“, да изпаднат в пълна зависимост от буржоазията. „Бакунистите в Испания — заключава Енгелс — ни дадоха ненадминат образец за това, как *не* трябва да се прави революция“ (виж настоящия том, стр. 475).

Една част от документите, които се публикуват в тома, са свързани с непосредственото участие на Маркс и Енгелс през тези години в английското работническо движение. Позицията на Интернационала, който открито се солидаризирал с Парижката комуна, както и решенията на Лондонската конференция от 1871 г. довели до окончателното скъсване на Генералния съвет на Интернационала с опортюнистическите лидери на големите трейдюниони. Опорна точка в борбата за широките маси на английската работническа класа за Маркс и Енгелс станал през 1871—1873 г. Британският федерален съвет, създаден през октомври 1871 г. по решение на Лондонската конференция. Борбата против опортюнистите, за Британския федерален съвет била част от тяхната борба за засилване на революционното направление в английското работническо движение, против либералния трейдюнионизъм. Маркс и Енгелс помагали на Британския съвет да укрепва връзките си с работническите маси, пропагандирали чрез неговите членове идеите на научния комунизъм, ръководели борбата против проникналите в съвета реформистки елементи.

Маркс и Енгелс по всякакъв начин помагали за включването на младото ирландско работническо движение в Интернационала. Те поддържали идеята за създаване на масова самостоятелна ирландска организация на Интернационала, разглеждайки я като основа за образуване в бъдеще на ирландска работническа партия, независима от буржоазните националисти. Маркс и Енгелс настойчиво и последователно се борели за преодоляването на изкуствено разпалваната от английската буржоазия вражда между английските и ирландските работници, против шовинистическите възгледи, проповядвани от английските реформистки лидери. Тази борба на Маркс и Енгелс за възпитанието на английските работници в духа на пролетарския интернационализъм е отразена в публикуваната за пръв път голяма реч на Енгелс на заседанието на Генералния съвет на Интернационала от 14 май 1872 г. Речта на Енгелс, която той произнесъл през време на дискусията относно взаимоотношенията между Британския федерален съвет

и ирландските секции в Англия, е блестящ пример за разобличаване на великодържавния шовинизъм и за защита на принципите на пролетарския интернационализъм. „Ако членове на Интернационала — заявява Енгелс, — които принадлежат към господствуваща нация, призовават нацията, която е завоювана и продължава да се намира в подчинение, да забрави своята националност и положение, „да изглади националните различия“ и т. н., това не е интернационализъм, а само проповед за нейното подчиняване на потисничеството, опит да се оправдае и увековечи господството на завоевателя под маската на интернационализма... В подобен на ирландския случай истинският интернационализъм трябва безусловно да се основава върху самостоятелна национална организация“ (виж настоящия том, стр. 76). В своята реч Енгелс се опира на извънредно важното теоретично положение на научния комунизъм за неразривната връзка на освободителната борба на работническата класа от метрополиите с националноосвободителното движение на потиснатите народи.

Неуморната дейност на Маркс и Енгелс в Интернационала за възпитанието на английските и ирландските работници в духа на пролетарския интернационализъм давала своите плодове. В статията, публикувана в италианския вестник „Plebe“ през ноември 1872 г. за съвместния митинг на ирландските и английските членове на Интернационала, които искали освобождението на ирландските политически затворници, Енгелс можел да заяви: „Това е първият случай на дружеско единение на английските и ирландските елементи на нашето население. Тези два елемента на работническата класа, чиято взаимна вражда така добре служеше на интересите на правителството и на богатите класи, сега си протягат ръка; този отраден факт ние дължим преди всичко на влиянието на предишния Генерален съвет на Интернационала, който винаги насочваше всичките си усилия към това, да подготви съюза между работниците от двете нации върху основата на пълно равенство“ (виж настоящия том, стр. 185—186).

Решението на Хагския конгрес, включено в устава на Интернационала, за създаване на независими работнически партии нанасяло тежък удар на опортюнистическите елементи. Във връзка с това се изострила борбата с реформистките елементи, които през декември 1872 г. предизвикали разцепление в Британския федерален съвет. Редица документи, написани от Маркс и Енгелс, отразяват тяхната борба за сплотяване на революционните сили в Британската федерация. Написаните от Маркс от името на Съвета „Обръщение на Британския федерален съвет до секциите, отделенията, присъединилите се дружества и членове на Британ-

ската федерация на Интернационала“ и „Отговор на новото окръжно на мнимото мнозинство на Британския федерален съвет“, както и написаното от Енгелс обръщение „Манчестерската чуждестранна секция — до всички секции и членове на Британската федерация“ разобличават действията на реформистите, изгонени от Интернационала. Маркс и Енгелс съдействували за затвърдяването на победата над реформистите на Манчестерския конгрес на английските секции, който се състоял през юни 1873 г. С тяхна помощ авангардът на английския пролетариат завоювал изходни позиции за по-нататъшната борба за разпространяване на теорията на научния комунизъм в английското работническо движение (виж настоящия том, стр. 455—456).

Оценявайки справедливо успехите на революционното направление в английското работническо движение, Маркс и Енгелс същевременно разкриват общата тенденция в развитието на движението, обусловена от социално-икономическото положение на Англия. Задълбочен анализ на социалните корени на опортюнизма, затвърдил се временно в ръководството на английската работническа класа, се съдържа в статията на Енгелс „Английските избори“, написана през февруари 1874 г. „В Англия вече не съществува отделна политическа работническа партия — пише Енгелс. — Това е обяснимо в една страна, в която работническата класа повече от където и да било е получавала своя дял от изгодите на огромното разрастване на едрата промишленост, и при господството на Англия на световния пазар другояче не можеше и да бъде“ (виж настоящия том, стр. 478). Енгелс отбелязва, че в своята маса английските работници напоследък участвуват в политическата борба „почти изключително като крайно ляво крило на „великата либерална партия““. Енгелс подчертава, че пред английския пролетариат се поставя неотложната задача да организира силна самостоятелна работническа партия.

Конгресът в Хага бил фактически последният конгрес на Интернационала. Новата обстановка и специфичните особености на работническото движение в различните страни налагали нови форми на организация на работническата класа. Първият Интернационал като организационна форма на обединение на боевите сили на пролетариата престанал да отговаря на разширяващото се международно работническо движение. Животът поставил като извънредно важна задача създаването и укрепването на пролетарски партии във всяка страна, предпоставки за основаването на каквито били създадени от Първия интернационал.

Продължаващото настъпление на реакцията в европейските страни, временното подчиняване на английското работническо дви-

жение на политиката на либералната буржоазия и дезорганизаторските действия на бакунистите, които успели да откъснат от Международната работническа асоциация една част от нейните организации — всичко това също правело невъзможна активната дейност на Интернационала в предишната му форма.

На Маркс и Енгелс винаги е бил чужд доктринерският подход към въпроса за формите на организация на движението на работническата класа. За тях ставало ясно, че Интернационалът като организационна форма е изживян исторически и е изчерпал своите възможности.

Този дълбок и трезв анализ на създалите се условия е отразен в писмата на Маркс и Енгелс до техни съратници през 1873—1874 г. В писмата на Маркс и Енгелс до Зорге, Бебел, Либкнехт и др. не само се съдържа анализ на обстановката, но и се набелязват пътищата за създаване на нови форми на организация, отговарящи на задачите на работническото движение в новия етап на неговото развитие. Мисълта, че трябва да се изоставят създалите се форми на организация на Интернационала, Маркс изказва в писмото до Зорге от 27 септември 1873 г., в което подчертава, че отказването от такава организационна форма като Интернационала не означава прекратяване на международното пролетарско сътрудничество. Резултатите от дейността на Интернационала Енгелс обобщава в своето писмо до Зорге от 12—17 септември 1874 г.: „*старият* Интернационал — пише той — напълно приключи своето съществуване... в старата си форма той изживя времето си“; бъдещият Интернационал, предсказва Енгелс, ще бъде съюз на пролетарските партии във всички страни. Енгелс изразява твърдата увереност, че ще дойде време, когато ще бъде създаден комунистически Интернационал, безусловно издигащ принципите на марксизма.

Първият интернационал изигра огромна историческа роля в развитието на международното работническо движение. За пръв път в историята работническата класа имаше възможност да почувствува силата на своите организирани действия в борбата против капиталистическата класа. Под ръководството на Маркс и Енгелс, в упорита борба, бе нанесен съкрушителен удар на всички форми на домарксовия, непролетарския социализъм. Първият интернационал бе школа, в която авангардът на международния пролетариат се приобщаваше към идеите на научния комунизъм и се учеше на пролетарски интернационализъм. В Интернационала Маркс и Енгелс възпитаваха пролетарските кадри, необходими за създаването в бъдеще на национални работнически партии. Първият интернационал под ръководството на Маркс и Енгелс положи

основите на пролетарската международна борба за социализъм. В. И. Ленин отбелязва, че „дейността на Първия интернационал оказа огромни услуги на работническото движение от всички страни и остави трайни следи“ (В. И. Ленин. Съч., т. 13, стр. 72).

В своята неуморна дейност по ръководството на международното работническо движение основоположниците на марксизма отделяли специално внимание на германската работническа класа, смятайки, че тя ще играе в най-близко време ролята на авангард на световния пролетариат. Тази роля се определяла преди всичко от това, че в Германия съществувала първата масова марксистка партия от национален мащаб. С ръководителите на Германската социалдемократическа работническа партия Бебел, Либкнехт и други Маркс и Енгелс се намирали в постоянен контакт, помагали им да преодоляват грешките от опортюнистически и примиренчески характер. Социалдемократическата работническа партия им служела за опора в борбата за сплотяване на революционните сили на международния пролетариат.

В тома се публикуват множество статии, написани от Енгелс специално за централния орган на Германската социалдемократическа партия вестник „Volksstaat“. По това време все повече се очертава онова разделение на труда между Маркс и Енгелс, за което сам Енгелс пише: „на мен се падна да представлявам нашите възгледи в периодичния печат, по-специално да водя борбата с враждебните възгледи, за да спестя на Маркс време за работа върху неговия велик главен труд“ (Предговор на „Към жилищния въпрос“ от 1887 г.). Именно във „Volksstaat“ били напечатани за пръв път блестящите публицистични произведения, написани от Енгелс през 1872—1875 г. („Към жилищния въпрос“, „Бакунистите на работа“, „Емигрантска литература“ и други).

В тома се публикува написаното през 1874 г. допълнение към предговора от 1870 г. към „Селската война в Германия“, което съдържа извънредно важни бележки на Енгелс за значението на теорията в социалистическото и работническото движение. Ленин характеризира тези бележки като „напътствие към практически и политически закрепналото германско работническо движение“ (В. И. Ленин. Съч., т. 5, стр. 385). Енгелс формулира тук извънредно дълбоката мисъл, че пролетарската партия може да изпълни своята историческа задача само ако е въоръжена с революционна теория. Той вижда дълга на ръководителите на партията в постоянното изучаване на теорията, в преодоляването на дребнобуржоазното влияние. „Откакто е станал наука — пише Енгелс, — социализмът изисква да се отнасят с него като с наука, т. е.

да бъде изучаван. Необходимо е придобитото по този начин все повече проясняващо се съзнание да се разпространява сред работническите маси, все по-усърдно и все по-яко да се сплотява организацията на партията и организацията на професионалните съюзи“ (виж настоящия том, стр. 500). Енгелс специално подчертава необходимостта от възпитание на масите в духа на пролетарския интернационализъм.

В допълнението към предговора се съдържат извънредно важни теоретически указания относно характера, задачите и формите на борбата на работническата класа и нейната партия. Енгелс определя трите неразривно свързани помежду си направления, в които трябва да се води борбата на работническата класа: теоретическата, политическата и практическо-икономическата област. (виж настоящия том, стр. 500). Като първостепенна задача на германската работническа партия Маркс и Енгелс поставят задачата за спечелване на широките трудещи се маси и във връзка с това необходимостта от окончателно преодоляване на влиянието на ласалианското сектантство.

Обявявайки се за преодоляване на разцеплението в германското работническо движение и за обединяване на социалистите в една партия, Маркс и Енгелс същевременно непрекъснато подчертават, че обединението трябва да стане само на принципиална основа, без каквито и да било идейни отстъпки на ласалианството, чиято дребнобуржоазна същност те продължават да разобличават. На критика на позицията на ласалианците по отношение на Интернационала, на разобличаване на техните клевети по адрес на Хагския конгрес и на новоизбрания Генерален съвет са посветени два документа на Енгелс: „По повод статиите в „Neuer Social-Demokrat“ (Из едно писмо до А. Хапнер)“ и „Интернационалът и „Neuer““.

Статиите на Енгелс „Имперският военен закон“, „Официозен вой за война“ и други имали голямо значение за разясняването пред германските работници на реакционната същност на агресивната, създадена в 1871 г. под хегемонията на Прусия Германска империя. Като неуморим борец против милитаризма Енгелс разобличава „германската империя на пруската нация“ като истинска представителка на милитаризма, разобличава страхливото и раболепно поведение на германската буржоазия по отношение на правителството на Бисмарк (виж статията „„Кризата“ в Прусия“). Енгелс обяснява, че господствуващият принцип в политиката на буржоазията е страхът от пролетариата.

В допълнението към предговора от 1870 г. към „Селската война в Германия“ и в произведението „Към жилищния въпрос“

Енгелс дава задълбочен анализ на бонапартисткия характер на Германската империя и отбелязва своеобразната задача, поставена пред Германия от нейното историческо развитие — „да завърши своята буржоазна революция, която започна през 1808—1813 г. ... едва в края на този век в приятната форма на бонапартизма" (виж настоящия том, стр. 496—497). Давайки за пример пруско-бисмарковския вариант на бонапартизма, Енгелс разкрива редица особености на бонапартистката монархия.

До тези произведения на Енгелс се приближават публикуваните в отдела за ръкописното наследство „Бележки за Германия". В тях в сбита форма е изложена марксистката концепция за германската история от края на Средните векове до началото на XIX век. Енгелс разкрива причините за историческата раздробеност на Германия, за нейната политическа и икономическа изостаналост. Авантюристичната, антинародна политика на управляващите класи в германските държави, особено в юнкерска Прусия, неспособността на германската буржоазия да разреши по революционен път въпросите на борбата с феодализма били причината Германия до средата на XIX век да не завърши буржоазните преобразования.

Редица статии, поместени в тома, отразяват постоянното и неотслабващо внимание, с което Маркс и Енгелс се отнасяли към Русия и руското революционно движение. Основоположниците на научния комунизъм внимателно следили всички прояви на революционното движение в Русия, като отбелязвали всяка негова стъпка и прозорливо предсказвали голямо бъдеще на руската революция.

Маркс и Енгелс посвещавали много време на изследването на икономиката, аграрния строй и обществените отношения в Русия от преди реформата, на новото съотношение на класите, което се създавало в нея. Те изучавали руската култура и руския език, който по думите на Енгелс „напълно заслужава да бъде изучаван както сам по себе си като един от най-силните и най-богатите живи езици, така и заради литературата, която разкрива" (виж настоящия том, стр. 528).

В серията статии „Емигрантска литература", в които се дава характеристика на новите тенденции в демократическото и работническото движение, Енгелс отбелязва решаващите фактори, които определят приближаването на революционна криза в Русия: излизането на руската работническа класа на политическата арена и неизбежното разрастване на масовото селско движение, което било отговор на ограбването на селяните след отменяването на крепостното право. Дълбочината и силата на руското революционно движение, подчертава Енгелс, се характеризират

от „двама социалистически лесинговци“ — Чернишевски и Добролюбов, забележителни дейци на революционна Русия. В тези статии е отразена вярата на основоположниците на научния комунизъм в неизбежната победа на руската революция. В произведението „Емигрантска литература“, ч. III, IV и особено V — „За социалния въпрос в Русия“, са разкритикувани основните направления в руското народничество от началото на 70-те години в лицето на такива негови идеолози като П. Лавров и П. Ткачов. Енгелс разкрива присъщия на народниците идеалистически, волунтаристки възглед върху историята и показва, че те не разбират материалистическите основи на общественото развитие. Общият анализ на социалните отношения в Русия след 1861 г. довежда Енгелс до извода за все по-голямото развитие на капитализма в тази страна и за разлагането в резултат на това на общинната собственост в селото. Той рязко критикува идеализирането на селската община от народниците, осмива тяхното игнориране на тясната връзка между царския абсолютизъм и материалните интереси на помешчиците и капиталистите.

Тези критически бележки на Енгелс слагат началото на онази всестранна критика на руското народничество в марксистката литература, която била завършена от В. И. Ленин през 90-те години на XIX век и довела до пълното идейно-теоретическо разгромяване на народничеството.

В непосредствена връзка със задачите и перспективите на руската революция Енгелс разглежда и въпросите за бъдещето на Полша. В произведението „Емигрантска литература“ и в речите на Маркс и Енгелс на митинга в чест на годишнината от полското въстание през 1863 г. (виж настоящия том, стр. 554—557) се поставя извънредно важният въпрос за връзката между борбата на работническата класа против експлоататорското общество и борбата на потиснатите народи за национално освобождение. В произведението „Емигрантска литература“ Енгелс отново формулира извънредно важното положение на научния комунизъм: „Не може да бъде свободен един народ, който потиска други народи“ (виж настоящия том, стр. 510). Маркс и Енгелс свързвали освобождението на полския народ от социално и национално иго с борбата на руските народни маси против царското самодържавие.

Произведенията, документите и материалите, включени в осемнадесетия том, характеризират основното направление на теоретическата и политическата дейност на Маркс и Енгелс от началото на 1872 до април 1875 г.; те разкриват процеса на творческото разработване от Маркс и Енгелс на основните въпроси на теорията и практиката на революционната борба на пролетариата с

оглед на новите исторически условия. В процеса на борбата против опортюнизма и анархисткото сектантство Маркс и Енгелс учили пролетарския авангард да съчетава в своята дейност революционната принципиалност и трезвата оценка на историческите условия и въоръжавали бързо растящото работническо движение със съзнание за неговите революционни задачи и перспективи.

* * *

В настоящия том са включени 29 статии и документи, които не се съдържаха в първото руско издание на Съчиненията на К. Маркс и Ф. Енгелс. Към тях спадат написаните от Маркс „Резолюции на митинга в чест на годишнината от Парижката комуна", редица документи на Интернационала, свързани с английското работническо движение, статии на Енгелс в италианския вестник „Plebe", неговата реч „За взаимоотношенията между ирландските секции и Британския федерален съвет", статията „Имперският военен закон", записи на речи на Маркс и Енгелс и др. 27 от нововключените работи се печатат на руски език за пръв път, а 6 от тях изобщо се публикуват за пръв път.

В раздела „Из ръкописното наследство на К. Маркс и Ф. Енгелс" са включени конспектът на Маркс на книгата на Бакунин „Държавност и анархия" и ръкописът на Енгелс „Бележки за Германия". В раздела „Приложения" влизат документи, в съставянето или редактирането на които са участвували Маркс и Енгелс, записи на техни речи на заседанията на Генералния съвет и Хагския конгрес и документи на Генералния съвет, които разкриват дейността на Маркс и Енгелс по ръководството на Интернационала.

При работата върху текстовете на публикуваните в тома произведения и документи са използвани различни запазили се печатни и ръкописни варианти и оригинални и преводни издания, излезли, докато Маркс и Енгелс са били живи; най-важните от различията в текста са отразени в бележки под линия. Печатните и ръкописните грешки в собствени имена, географски названия, дати и т. н. са поправени въз основа на фактическа проверка. Заглавията на статиите са дадени по оригиналите. В ония случаи, когато оригиналът е без заглавие и то е дадено от Института по марксизъм-ленинизъм, пред заглавието е поставена звездичка.

Институт по марксизъм-ленинизъм
при ЦК на КПСС

К. МАРКС
Ф. ЕНГЕЛС

МАРТ 1872 — АПРИЛ 1875

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

МНИМИ РАЗЦЕПЛЕНИЯ В ИНТЕРНАЦИОНАЛА

ПОВЕРИТЕЛНО ОКРЪЖНО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ[1]

Написано от К. Маркс и Ф. Енгелс между средата на януари — 5 март 1872 г.

Напечатано в отделна брошура в Женева в 1872 г.

Печата се по текста на брошурата

Превод от френски

LES

PRÉTENDUES SCISSIONS

DANS

L'INTERNATIONALE

CIRCULAIRE PRIVÉE

DU

CONSEIL GÉNÉRAL

DE

L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DES TRAVAILLEURS

GENÈVE

IMPRIMERIE COOPÉRATIVE, RUE DU CONSEIL-GÉNÉRAL, 8

1872

Заглавната страница на брошурата на К. Маркс и Ф. Енгелс „Мними разцепления в Интернационала"

Досега Генералният съвет смяташе за необходимо да се въздържа абсолютно от каквито и да било изказвания относно вътрешните борби в Интернационала и никога не е отговарял публично на публичните нападки, които отправят срещу него от повече от две години някои членове на Интернационала.

Но ако упоритостта на неколцина интриганти, които умишлено се стремяха да влошат отношенията между Интернационала и едно дружество*, което от самото си възникване е враждебно на Интернационала, все още позволяваше да се пази мълчание, сега, когато европейската реакция намира опора в скандалите, които това дружество предизвиква в един момент, когато Интернационалът преживява най-тежката криза от своето основаване насам, Генералният съвет е длъжен да изложи открито историческата истина относно всички тези интриги.

I

Първата работа на Генералния съвет след падането на Парижката комуна бе да публикува своя манифест за гражданската война във Франция[2], в който той изрази своята солидарност с всички действия на Комуната, които тъкмо в този момент служеха на буржоазията, печата и европейските правителства като повод да обсипват победените от Париж с най-долни клевети. Дори

* — Международния алианс на социалистическата демокрация. *Ред.*

част от работническата класа не бе още разбрала, че поражението бе нанесено на нейното собствено дело. Едно доказателство за това — покрай другите — за Генералния съвет бе излизането на двама негови члена, гражданите Оджер и Люкрафт, които изобщо не се солидаризираха с този манифест. Може да се каже, че неговото публикуване във всички цивилизовани страни в света сложи началото на единството на възгледите на работническата класа върху събитията в Париж.

От друга страна, Интернационалът намери твърде мощно средство за пропаганда в буржоазния печат, особено в големия английски печат; манифестът го принуди да влезе в полемика, която се поддържаше с отговорите на Генералния съвет[3].

Пристигането на множество емигранти на Комуната в Лондон принуди Генералния съвет да се конституира като комитет за подпомагане и да упражнява тази функция, която съвсем не влиза в нормалните му задължения, повече от осем месеца.[4] От само себе си се разбира, че победените и изгонени комунари не можеха да разчитат на помощ от буржоазията. Що се отнася до работническата класа, искането за помощ бе отправено в тежък момент. В Швейцария и Белгия бяха вече пристигнали значителен брой емигранти, на които трябваше да се отпущат средства за издръжка или пък да се помогне да се прехвърлят в Лондон. Събраните в Германия, Австрия и Испания суми се изпращаха в Швейцария. В Англия напрегнатата борба за деветчасов работен ден, чиято решаваща битка стана в Нюкясъл[5], бе погълнала както личните вноски на работниците, така и фондовете на трейдюнионите, които впрочем съгласно устава могат да се изразходват само за целите на профсъюзната борба. Но благодарение на непрестанните си усилия и кореспонденции Генералният съвет успя да събере парите на малки суми, които разпределяше всяка седмица. Американските работници се отзоваха по-щедро на неговия призив. Ех, да можеше Генералният съвет да разполага с милионите, които уплашеното въображение на буржоазията така щедро приписва на касата на Инернационала!

След май 1871 г. известен брой емигранти на Комуната бяха включени в Съвета на мястото на излезлите в резултат на войната френски представители. Между кооптираните по този начин имаше стари членове на Интернационала и няколко лица, известни с революционната си енергия, избирането на които бе акт на уважение към Парижката комуна.

Освен всички тези грижи Генералният съвет трябваше да подготвя делегатската конференция, която току-що бе свикал[6].

Жестоките репресии на бонапартисткото правителство против Интернационала бяха попречили на провеждането на конгреса в Париж, както бе предвидено от Базелския конгрес. Възползвайки се от правото, дадено му от чл. 4 на Устава, Генералният съвет оповести с окръжно от 12 юли 1870 г. свикването на конгреса в Майнц[7]. Същевременно той изпрати на различните федерации писма, в които им предлагаше да се премести седалището на Генералния съвет от Англия в някоя друга страна и ги приканваше делегатите да бъдат снабдени с императивни мандати по този въпрос; федерациите единодушно се изказаха за оставането на Съвета в Лондон[8]. Избухналата няколко дни по-късно Френско-пруска война направи свикването на конгрес изобщо невъзможно. Едва тогава запитаните от нас федерации ни дадоха пълномощия да определим датата на следващия конгрес в зависимост от развоя на събитията.

Щом политическата обстановка позволи, Генералният съвет свика закрита конференция, опирайки се на прецедентите на конференцията от 1865 г.[9] и на закритите административни заседания на всеки конгрес. Свикването на открит конгрес бе невъзможно, то щеше да доведе само до издаването на делегатите от континента в един момент, когато европейската реакция вършеше своите оргии; когато Жул Фавър искаше от всички правителства, дори от английското, да предадат емигрантите като углавни престъпници; когато Дюфор внесе в земевладелската камара закон, който поставяше Интернационала вън от закона[10] и който по-късно в лицемерно преправен вид Малу поднесе на белгийците; когато в Швейцария в очакване на решението на федералното правителство относно искането за предаване един емигрант на Комуната бе подложен на предварителен арест; когато хайката срещу членовете на Интернационала бе явната основа на един съюз между Бойст и Бисмарк, към чиято насочена против Интернационала клауза бе побързал да се присъедини Виктор Емануил; когато испанското правителство, поставяйки се изцяло на разположение на версайските палачи, принуди Мадридския федерален съвет да търси убежище в Португалия[11]; когато, най-после, първият дълг на Интернационала беше да сплоти своята организация и да приеме предизвикателството, хвърлено му от правителствата.

Всички секции, които поддържаха редовни връзки с Генералния съвет, бяха своевременно поканени на конференцията, чиято подготовка, макар и да не се касаеше за открит конгрес, се натъкна на сериозни трудности. От само себе си се разбира, че при положението, в което се намираше, Франция не можеше да избере делегати. В Италия единствената организирана секция то-

гава беше неаполитанската; в момента на избирането на делегат тя бе разгонена с въоръжена сила. В Австрия и Унгария най-активните членове на Интернационала бяха хвърлени в затвора. В Германия някои от най-известните му членове бяха обвинени в държавна измяна, други се намираха в затвора и всички парични средства на партията отиваха за подпомагане на техните семейства[12]. Американците употребиха средствата, предназначени за изпращане на делегация, за поддържане на емигрантите, като изпратиха до конференцията подробен отчет за положението на Интернационала в тяхната страна[13]. Впрочем всички федерации се съгласиха, че вместо открит конгрес трябва да се състои закрита конференция.

След като конференцията бе заседавала в Лондон от 17 до 23 септември 1871 г., работа на Генералния съвет бе да публикува приетите от нея резолюции; да състави устава и да го публикува на три езика заедно с ревизирания и поправен Общ устав; да изпълни решението за заменяването на членските карти с марки за платен членски внос; да реорганизира Интернационала в Англия[14] и, най-сетне, да намери необходимите средства за изпълнението на тези различни работи.

Веднага след публикуването на материалите на конференцията реакционният печат от Париж до Москва и от Лондон до Ню Йорк обяви резолюцията за политиката на работническата класа[15] за толкова бунтарска — „Times" я нарече „хладнокръвно обмислена дързост", — че Интернационалът трябвало незабавно да бъде обявен вън от закона. От друга страна, резолюцията, която осъждаше самозваните сектантски секции[16], даде на международната полиция дългоочаквания повод да се намеси шумно в защита на свободната автономия на покровителствуваните от нея работници, срещу унизителния деспотизъм на Генералния съвет и конференцията. Работническата класа се чувствуваше толкова „тежко потискана", че Генералният съвет получаваше от Европа, Америка, Австралия и дори от Източна Индия заявления за влизане в Интернационала и съобщения за образуването на нови секции.

II

Клеветническите обвинения на буржоазния печат и оплакванията на международната полиция намираха съчувствен отзвук дори в нашата Международна работническа асоциация. Интриги, насочени привидно против Генералния съвет, а всъщност против цялата Асоциация, почнаха да се кроят вътре в него. Зад тези ин-

триги неизменно стои *Международният алианс на социалистическата демокрация,* създаден от русина Михаил Бакунин. След връщането си от Сибир Бакунин почна да проповядва на страниците на Херценовия „Колокол" — като плод на дългогодишния си опит — панславизма и войната между расите[17]. По-късно, през време на пребиваването си в Швейцария, той бе избран в ръководния комитет на Лигата за мир и свобода, основана в противовес на Интернационала[18]. Тъй като работите на това буржоазно дружество вървяха все по-зле и по-зле, неговият председател г-н Г. Фогт предложи по съвета на Бакунин на заседаващия в Брюксел през септември 1888 г. конгрес на Интернационала да сключи съюз с Лигата. Конгресът единодушно заяви, че е възможно само едно от двете: или Лигата преследва същите цели, както и Интернационалът, и тогава нейното съществуване няма оправдание, или нейните цели са други — и в такъв случай съюзът е невъзможен. На конгреса на Лигата, който се състоя няколко дни по-късно в Берн, Бакунин направи завой. Той предложи набързо скалъпена програма, за научната стойност на която може да се съди само по следната фраза: *„икономическо и социално изравняване на класите"*[19]. Подкрепен от нищожно малцинство, той скъса с Лигата, за да влезе в Интернационала, решен да замени Общия устав на Интернационала със своята отхвърлена от Лигата скалъпена програма, а Генералния съвет — със своята лична диктатура. За тази цел той си създаде специално оръдие — *Международния алианс на социалистическата демокрация,* предназначен да стане Интернационал в Интернационала.

Необходимите елементи за образуването на това дружество Бакунин намери сред ония, с които бе установил връзки през време на пребиваването си в Италия, и сред малка група руски емигранти, които му служеха като емисари и вербовачи сред членовете на Интернационала в Швейцария, Франция и Испания. Но едва след повторния отказ на Белгийския и Парижкия федерален съвет да признаят *Алианса* Бакунин се реши да представи за одобрение от Генералния съвет устава на новото си дружество, което представляваше не нещо друго, а точно копие на „непонятната" бернска програма. Генералният съвет отговори със следното окръжно от 22 декември 1868 г.[20]:

ГЕНЕРАЛНИЯТ СЪВЕТ ДО МЕЖДУНАРОДНИЯ АЛИАНС НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ

Преди около един месец няколко граждани се конституираха в Женева като *централен инициативен комитет* за образуване на

ново международно дружество под името *Международен алианс на социалистическата демокрация,* който обяви за своя *„специална мисия* проучването на политически и философски въпроси въз основа на великия принцип на *равенството* и т. н.“

Програмата и уставът, напечатани от този инициативен комитет, бяха съобщени на Генералния съвет на Международната работническа асоциация едва на 15 декември 1868 г. Съгласно тези документи гореспоменатият Алианс „напълно се разтваря в Интернационала“ и същевременно се учредява напълно извън него. Наред с Генералния съвет на *Интернационала,* избран последователно от Женевския, Лозанския и Брюкселския конгрес, съгласно устава на инициативния комитет, ще съществува друг, самоназначил се генерален съвет в Женева. Наред с местните групи на *Интернационала* ще съществуват местни групи на Алианса, които чрез своите национални бюра, функциониращи извън националните бюра на *Интернационала, „ще се обръщат към централното бюро на Алианса с молба да бъдат приети в Интернационала“;* по този начин централният комитет на *Алианса* си присвоява правото да приема в *Интернационала.* Най-после и *общият конгрес на Международната работническа асоциация* ще има двойник — *общия конгрес на Алианса,* тъй като съгласно регламента на инициативния комитет на ежегодния работнически конгрес делегацията на Международния алианс на социалистическата демокрация като филиал на Международната работническа асоциация *„ще провежда откритите си заседания в отделно помещение“.*

Като взема под внимание,

че наличността на втора международна организация, функционираща вътре и извън Международната работническа асоциация, би била най-сигурното средство за нейното дезорганизиране;

че всяка друга група лица на всяко място би имала правото да последва примера на женевската инициативна група и под повече или по-малко благовидни предлози да натрапва на Международната работническа асоциация други международни дружества с други специални мисии;

че по този начин Международната работническа асоциация скоро би се превърнала в играчка в ръцете на интриганти от всяка националност и всяка партия;

че освен това съгласно устава на Международната работническа асоциация в нейните редове се допускат само местни и национални секции (виж членове I и VI на Устава);

че на секциите на Международната работническа асоциация е забранено да приемат устави и организационни регламенти, противоречащи на Общия устав и на Организационния регламент

на Международната работническа асоциация (виж чл. XII на Организационния регламент);

че Уставът и Организационният регламент на Международната работническа асоциация могат да бъдат ревизирани само от общ конгрес при условие, че за ревизирането се изкажат две трети от присъствуващите делегати (виж чл. XIII на Организационния регламент);

че този въпрос бе предрешен от резолюциите против *Лигата за мир,* единодушно приети на общия конгрес в Брюксел;

че в тези резолюции конгресът заяви, че съществуването на *Лигата за мир* не е оправдано, тъй като съгласно неотдавнашната ѝ декларация нейната цел и принципи са тъждествени с целта и принципите на Международната работническа асоциация;

че някои членове на инициативната група на Алианса в качеството си на делегати на Брюкселския конгрес гласуваха за тези резолюции;

Генералният съвет на Международната работническа асоциация на заседанието си на 22 декември 1868 г. единодушно реши:

1) Всички членове на устава на Международния алианс на социалистическата демокрация, които определят отношенията му с Международната работническа асоциация, се обявяват за нищожни и недействителни.

2) Международният алианс на социалистическата демокрация не се приема като секция в Международната работническа асоциация.

Председателствуващ заседанието — *Дж. Оджер*
Генерален секретар — *Р. Шоу*

Лондон, 22 декември 1868 г.

Няколко месеца по-късно Алиансът отново се обърна към Генералния съвет с въпроса, дали той признава принципите на Алианса — да, или не? В случай на утвърдителен отговор Алиансът заявяваше, че е готов да се разтвори в секциите на Интернационала. В отговор той получи следното окръжно от 9 март 1869 г.[21]:

ГЕНЕРАЛНИЯТ СЪВЕТ ДО ЦЕНТРАЛНОТО БЮРО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ АЛИАНС НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ

Съгласно чл. 1 на нашия Устав в Интернационала се приемат всички работнически дружества, които преследват същата цел, а именно: *взаимната защита, развитието и пълното освобождение на работническата класа.*

Тъй като отрядите на работническата класа в различните страни се намират в различни условия на развитие, от това по необходимост следва, че техните теоретически възгледи, които са отражение на действителното движение, също са различни.

Но единодействието, установено от Международната работническа асоциация, размяната на идеи, която се улеснява от печатните органи на различните национални секции, и, най-после, непосредствените дискусии на общите конгреси не могат постепенно да не доведат до създаването на обща теоретическа програма.

Следователно във функциите на Генералния съвет не влиза *критическото разглеждане на програмата на Алианса.* Не е наша работа да изследваме дали тази програма *е* адекватен израз на пролетарското движение *или не.* За нас е важно само да знаем дали тя не съдържа нещо, което противоречи на *общата тенденция* на нашия Интернационал, т. е. на *пълното освобождение на работническата класа.* Във вашата програма има една фраза, която не отговаря на това изискване. Член 2 гласи:

„Той" (Алиансът) „се стреми преди всичко към *политическото, икономическото и социалното изравняване на класите".*

Изравняването на класите, разбирано буквално, се свежда до *хармония между капитала и труда,* така натрапчиво проповядвана от буржоазните социалисти. Не *изравняване на класите* — логическа безсмислица, която практически е неосъществима, — а, напротив, *премахване на класите* — ето истинската тайна на пролетарското движение, която е великата цел на *Международната работническа асоциация.*

Но ако се има предвид контекстът, в който се намира тази фраза — *изравняване на класите,* — тя изглежда като случайно промъкнала се грешка при писането. Генералният съвет не се съмнява, че вие няма да откажете да отстраните от вашата програма една фраза, която може да доведе до толкова нежелателни недоразумения. Съгласно своите принципи Интернационалът предоставя на всяка секция свободно да формулира своята теоретическа програма с изключение на случаите, когато се нарушава общата му тенденция.

Следователно няма никакви пречки за *превръщането* на секциите на Алианса в секции на Международната работническа асоциация.

Ако *разтурянето на Алианса и влизането на неговите секции в Интернационала* бъде решено окончателно, съгласно нашия Ре-

гламент ще трябва *Генералният съвет да бъде уведомяван за седалището и броя на членовете на всяка нова секция.*

Заседание на Генералния съвет на 9 март 1869 г.

След като Алиансът прие тези условия, Генералният съвет, заблуден от някои подписи под програмата на Бакунин, го прие в Интернационала, предполагайки, че Алиансът е бил признат от Романския федерален комитет в Женева, който, напротив, както и преди, избягваше да има работа с него. Алиансът бе постигнал непосредствената си цел: да бъде представен на Базелския конгрес. Въпреки нелоялните средства, с които си служеха неговите привърженици, средства, използвани само в този случай, но не и на който и да било конгрес на Интернационала, Бакунин се излъга в сметките си, че конгресът ще премести седалището на Генералния съвет в Женева и ще санкционира официално сенсимонистката глупост за незабавно отменяване на правото на наследяване — мярка, която Бакунин изтъкваше като практическата отправна точка на социализма. Това послужи като сигнал за откритата и непрекъсната война на Алианса не само против Генералния съвет, но и против всички секции на Интернационала, които отказаха да приемат програмата на тази сектантска котерия и по-специално нейната доктрина за пълно въздържане в областта на политиката.

Още преди Базелския конгрес, когато Нечаев пристигна в Женева, Бакунин се свърза с него и основа в Русия тайно дружество сред студентите. Криейки постоянно собствената си личност под името на различни „революционни комитети", той се домогваше до неограничена власт, опираща се на всевъзможни измами и мистификации от времето на Калиостро. Главното пропагандно средство на това дружество се състоеше в това, да компрометира пред руската полиция невинни хора, изпращайки на тяхно име от Женева писма в жълти пликове, върху които имаше щемпел на руски език: „Таен революционен комитет". Официалните отчети за Нечаевия процес свидетелствуват за гнусната злоупотреба с името на *Интернационала.**

През това време Алиансът почна открита полемика против Генералния съвет, отначало в излизащия в Локъл вестник „Prog-

* В скоро време ще бъдат публикувани извадки от Нечаевия процес[22]. Читателят ще намери в тях образец на глупавите и същевременно долни максими, отговорността за които приятелите на Бакунин стовариха върху *Интернационала.*

rès“[23], след това в женевския вестник „Egalité“[24], официалния орган на Романската федерация, в която след Бакунин бяха проникнали няколко члена на Алианса. Генералният съвет, който не бе обърнал внимание на нападките на „Progrès“ — личния орган на Бакунин, — не можеше да игнорира нападките на „Egalité“, смятайки, че те са одобрени от Романския федерален комитет. Той публикува тогава окръжното от 1 януари 1870 г.[25], в което се казва:

„В „Egalité“ от 11 декември 1869 г. четем:

„Несъмнено е, че Генералният съвет пренебрегва извънредно важни неща. Ние му напомняме неговите задължения, посочени в първия член на Регламента: Генералният съвет е *длъжен* да изпълнява решенията на конгреса и т. н.... Ние бихме могли да зададем на Генералния съвет доста въпроси, отговорите на които биха образували твърде обширен документ. Ще направим това по-късно... В очакване и т. н.“

Генералният съвет не знае в Устава или в Регламента да има член, който да го задължава да влиза в кореспонденция или в полемика с „Egalité“ или да дава „отговори на въпроси“ на който и да било вестник. Представител на секциите на Романска Швейцария пред Генералния съвет е само Федералният комитет, който се намира в Женева. Ако Романският федерален комитет ни отправи въпроси или упреци по единствено законния път, т. е. чрез своя секретар, Генералният съвет ще бъде винаги готов да му отговори. Но Романският федерален комитет няма правото нито да се отказва от своите функции в полза на редакторите на „Egalité“ и „Progrès“, нито да позволява на тези вестници да узурпират неговите функции. Изобщо казано, публикуването на кореспонденцията на Генералния съвет с националните и местните комитети по организационните въпроси неизбежно би нанесло голяма вреда на общите интереси на Интернационала. И наистина, ако другите органи на Интернационала почнат да подражават на „Progrès“ и „Egalité“, Генералният съвет би бил изправен пред алтернативата — или да се дискредитира пред обществеността със своето мълчание, или да наруши задълженията си, отговаряйки публично. „Egalité“ заедно с „Progrès“ предложи на парижкия вестник „Travail“[26] да нападне от своя страна Генералния съвет. Та това е почти Лига за обществено благо[27]!“

Междувременно, още преди да се запознае с това окръжно, Романският федерален комитет бе вече отстранил привържениците на Алианса от редакцията на „Egalité“.

Окръжното от 1 януари 1870 г., както и окръжните от 22 декември 1868 г. и от 9 март 1869 г., бе одобрено от всички секции на Интернационала.

От само себе си се разбира, че нито едно от условията, приети от Алианса, не бе изпълнено. Неговите мними секции оставаха тайна за Генералния съвет. Бакунин се опита да задържи под личното си ръководство някои разпръснати в Испания и Италия групи и неаполитанската секция, която под неговото влияние се бе отцепила от Интернационала. В другите италиански градове той кореспондираше с малки групи, които се състояха не от работници, а от адвокати, журналисти и други буржоазни доктринери. В Барцелона влиянието му се поддържаше от някои негови приятели. В някои градове в Южна Франция Алиансът се помъчи да основе сепаратистки секции под ръководството на Алберт Ришар и Гаспар Блан от Лион, на които пак ще се върнем. С една дума, международното дружество вътре в Интернационала продължаваше да действува.

Решителния удар — опита да завземе ръководството на секциите на Романска Швейцария — Алиансът възнамеряваше да нанесе на конгреса в Шо-дьо-Фон, който бе открит на 4 април 1870 г.

Борбата започна по въпроса за правото на делегатите на Алианса да участвуват в конгреса, право, което бе оспорено от делегатите на Женевската федерация и на секциите на Шо-дьо-Фон.

Макар привържениците на Алианса по собствените им пресмятания да представляваха само една пета от членовете на федерацията, те успяха, повтаряйки базелските машинации, да си осигурят фиктивно мнозинство от един или два гласа, мнозинство, което по думите на собствения им орган (виж „Solidaridad“[28] от 7 май 1870 г.) представляваше само *петнадесет* секции, докато само в Женева имаше тридесет! В резултат на гласуването романският конгрес се раздели на две части, които продължиха да заседават поотделно. Привържениците на Алианса, които се смятаха за законни представители на цялата федерация, преместиха седалището на Романския федерален съвет в Шо-дьо-Фон и основаха в Ньошател свой официален орган „Solidarité“ под редакцията на гражданина Гийом. Специалната мисия на този млад писател беше да клевети „работниците от фабриката“ в Женева[29], тези омразни „буржоа“, да води война с органа на Романската федерация „Egalité“ и да проповядва пълно въздържание в областта на политиката. Автори на най-значителните статии на тази тема бяха в Марсилия — Бастелика и в Лион — двата големи стълба на Алианса Албер Ришар и Гаспар Блан.

След завръщането си женевските делегати свикаха общо събрание на своите секции, което одобри техните действия на кон-

греса в Шо-дьо-Фон въпреки противодействието на Бакунин и неговите приятели. След известно време Бакунин и неговите най-активни помагачи бяха изключени от старата Романска федерация.

Едва бе закрит романският конгрес, и новият комитет в Шо-дьо-Фон поиска с писмо намесата на Генералния съвет. Писмото бе подписано от Ф. Робер, секретар, и от Анри Шевале, председател, когото два месеца по-късно органът на комитета „Solidarité" от 9 юли заклейми като *крадец*. След като разгледа документите, представени от двете страни, на 28 юни 1870 г. Генералният съвет реши да запази досегашните функции на Федералния комитет в Женева и да предложи на новия федерален комитет в Шо-дьо-Фон да вземе местно наименование[30]. Измамен в надеждите си от това решение, комитетът в Шо-дьо-Фон обвини Генералния съвет в *авторитаризъм,* забравяйки, че той пръв бе поискал неговата намеса. Бъркотията, която този комитет предизвика в швейцарската федерация с упоритото узурпиране на името Романски федерален комитет, принуди Генералния съвет да скъса всякакви официални сношения с него.

Малко преди това Луи Бонапарт бе капитулирал със своята армия в Седан. От всички страни се раздаваха протести на членовете на Интернационала против продължаването на войната. В своя манифест от 9 септември Генералният съвет, разобличавайки завоевателните планове на Прусия, изтъкна колко опасна е нейната победа за делото на пролетариата и предупреди германските работници, че те ще бъдат първата жертва на тази победа[31]. В Англия Генералният съвет свика *митинги,* на които бе даден отпор на прусофилските тенденции на английския двор. В Германия работниците — членове на Интернационала, устройваха демонстрации, на които искаха признаване на републиката и „почетен мир за Франция" ...

Междувременно войнствената натура на буйния Гийом (от Ньошател) му подсказа блестящата идея да издаде *анонимен* манифест, като го публикува като приложение към официалния орган „Solidarité" и под неговото прикритие; в манифеста се настояваше за формиране на швейцарски доброволчески корпус, който да воюва с прусаците; на самия Гийом без съмнение попречиха да воюва абстенционистките му убеждения[32].

Избухна въстанието в Лион[33]. Бакунин побърза натам и с подкрепата на Албер Ришар, Гаспар Блан и Бастелика се установи на 28 септември в общината, но *се въздържа* да сложи наоколо охрана, считайки това за политически акт. Той бе позорно изгонен оттам от няколко национални гвардейци в момента, когато

след тежки родилни мъки най-после се бе появил на бял свят декретът му за *отменяване на държавата.*

През октомври 1870 г. поради отсъствието на френските му членове Генералният съвет кооптира гражданина Пол Робен, емигрант от Брест, един от най-известните привърженици на Алианса и освен това авторът на нападките срещу Генералния съвет в „Egalité". От този момент Робен непрекъснато изпълняваше в Съвета функциите на официозен кореспондент на комитета в Шо-дьо-Фон. На 14 март 1871 г. той предложи да се свика закрита конференция на Интернационала за разрешаване на швейцарския конфликт. Предвиждайки, че в Париж назряват важни събития, Генералният съвет категорично отказа. Робен на няколко пъти се връща на този въпрос и дори предложи на Съвета да вземе окончателно решение относно конфликта. На 25 юли Генералният съвет реши този въпрос да бъде включен между въпросите, с които трябваше да се занимае конференцията, свиквана през септември 1871 г.

Алиансът нямаше особено желание машинациите му да бъдат разследвани от конференция и на 10 август се обяви за разтурен, начиная от 6-и същия месец.[34] Но на 15 септември той отново се появява и иска от Съвета да го приеме под името *„секция на атеистите социалисти"*. Съгласно резолюция № V на Базелския конгрес по организационните въпроси[35] Съветът нямаше правото да го приеме, без да поиска предварително мнението на Женевския федерален комитет, който бе уморен от двегодишната борба със сектантските секции. Освен това Съветът бе вече заявил на английските християнски работнически дружества (Young men's Christian Association*), че Интернационалът не признава теологични секции.

На 6 август, деня на разтурянето на Алианса, федералният комитет в Шо-дьо-Фон възобнови своята молба за влизане в официални сношения със Съвета и му заяви, че и занапред ще игнорира решението от 28 юни и ще действува по отношение на Женева като романски федерален комитет и „че този въпрос следва да бъде разрешен от общия конгрес". На 4 септември същият комитет изпрати протест срещу компетентността на конференцията, макар че той пръв бе поискал нейното свикване. Конференцията би могла на свой ред да попита каква е компетентността на Парижкия федерален съвет, към който комитетът в Шо-дьо-Фон се бе обърнал преди обсадата на Париж с молба да вземе решение по въпроса за швейцарския конфликт[36]? Но конференцията се

* — Християнския младежки съюз. *Ред.*

ограничи с това, да потвърди решението на Генералния съвет от 28 юни 1870 г. (виж мотивите в женевския „Egalité“ от 21 октомври 1871 г.[37]).

III

Присъствието на няколко френски емигранти в Швейцария, които бяха намерили там убежище, предизвика известно оживление в Алианса.

Женевските членове на Интернационала направиха за емигрантите всичко, което бе по силите им. Те още от първите дни им осигуриха помощ и чрез широка агитация попречиха на швейцарските власти да удовлетворят искането на версайското правителство за предаване на емигрантите. А ония, които отиваха във Франция, за да помогнат на бегълците да преминат границата, се излагаха на голяма опасност. Но какво бе учудването на женевските работници, когато видяха, че някои водачи като Б. Малон* веднага установиха връзки с господата от Алианса и с помощта на бившия секретар на Алианса Н. Жуковски се опитаха да основат в Женева, извън Романската федерация, нова „секция за пропаганда и революционна социалистическа дейност.[39]! В първия член на своя устав тази секция „заявява“, че

„приема Общия устав на Международната работническа асоциация, *запазвайки си пълна свобода на действие* и инициатива, която й се полага като логическо следствие на принципа на автономията и федерацията, признат от Устава и *конгресите* на Интернационала.“

С други думи, тя си запазва пълна свобода да продължи делото на Алианса.

---

* Знаят ли приятелите на Б. Малон, които от три месеца стереотипно го рекламират като *основател на Интернационала* и обявяват неговата книга[38] за *единствения обективен труд за Комуната,* каква позиция зае този помощник-кмет на Батиньол в навечерието на февруарските избори? По това време Б. Малон, който още не предвиждаше Комуната и мислеше само за избирането си в Националното събрание, пускаше в ход интриги, за да попадне като член на Интернационала в листата на четирите избирателни комитета. За тази цел той нагло отричаше съществуването на Парижкия федерален съвет и представи на комитетите списъка на една основана от него в Батиньол секция като изхождащ изцяло от Интернационала. — По-късно, на 19 март, той охули в един официален документ водачите на извършената предния ден велика революция. — Сега този върл анархист печата или нарежда да се печата това, което той още преди една година заяви на четирите комитета: „Интернационалът — това съм аз!“ Б. Малон е намерил начин да пародира едновременно Людовик XIV и шоколадения фабрикант Перон. Нали последният заяви, че *само* неговият шоколад . . . се яде!

На 20 октомври 1871 г. Малон отправи до Генералния съвет писмо, в което тази нова секция за трети път молеше да бъде приета в Интернационала. Съгласно резолюция № V на Базелския конгрес Генералният съвет поиска мнението на Женевския федерален комитет, който енергично протестира срещу признаването на това ново „огнище на интриги и раздори". Генералният съвет действително бе достатъчно „авторитарен", за да не пожелае да натрапи на цяла федерация волята на Б. Малон и Н. Жуковски, бившия секретар на Алианса.

Тъй като вестник „Solidarité" бе престанал да излиза, новите привърженици на Алианса основаха „Révolution Sociale"[40] под върховното ръководство на мадам Андре Лео, която малко преди това бе заявила на Лозанския конгрес на Лигата за мир:

> „Раул Риго и Фере бяха двете зловещи фигури на Комуната, които дотогава" (до екзекутирането на заложниците) „не бяха престанали да искат — наистина винаги безуспешно — кървави мерки"[41].

От първия си брой този вестник побърза да се постави на равнището на „Figaro", „Gaulois", „Paris-Journal"[42] и другите мръсни вестничета, препечатвайки техните гнусни нападки против Генералния съвет. Той счете момента за подходящ, за да разпали в самия Интернационал пламъка на национална омраза. По неговите думи Генералният съвет е германски комитет, ръководен от един бисмарковски мозък*.

След като установи твърдо, че някои членове на Генералния съвет не могат да се похвалят, че са *„гали преди всичко"*, „Révolution Sociale" не намери нищо по-добро от това, да подхване втория лозунг, пуснат в ход от европейската полиция, и да обвини Съвета в *„авторитаризъм"*.

Върху какви факти се опираше този детски крясък? Генералният съвет бе оставил Алианса да умре от естествената си смърт и в съгласие с Федералния комитет в Женева бе попречил на неговото възкръсване. Освен това той бе предложил на комитета в Шо-дьо-Фон да вземе име, което да му позволи да живее в мир с преобладаващото мнозинство на членовете на Интернационала в Романска Швейцария.

Как бе използвал Генералният съвет — като оставим настрана тези „авторитарни" действия — от октомври 1869 до октомври 1871 г. твърде широките пълномощия, които му бе дал Базелският конгрес?

---

* Ето състава на този Съвет по националности: 20 англичани, 15 французи, 7 германци (от тях 5 са основатели на Интернационала), 2 швейцарци, 2 унгарци, 1 поляк, 1 белгиец, 1 ирландец, 1 датчанин и 1 италианец.

1) На 8 февруари 1870 г. дружеството на „пролетариите позитивисти“ в Париж се обърна към Генералния съвет с молба да бъде прието в Интернационала. Съветът му отговори, че изложените в специалния устав на дружеството позитивистки принципи относно капитала се намират в крещящо противоречие с оценките в Общия устав и че следователно членовете на дружеството трябва да отхвърлят тези принципи и да влязат в Интернационала не като „позитивисти“, а като „пролетарии“, при което те ще могат свободно да съгласуват своите теоретически възгледи с общите принципи на Интернационала. Като призна правилността на това решение, секцията влезе в Интернационала.

2) В Лион бе станал разрив между секцията от 1865 г. и една неотдавна образувана секция, в която покрай честните работници Алиансът бе представен от Албер Ришар и Гаспар Блан. Както става в подобни случаи, решението на един образуван в Швейцария арбитражен съд не бе признато. На 15 февруари 1870 г. новообразуваната секция не само поиска от Генералния съвет да вземе решение по този конфликт по силата на резолюция VII на Базелския конгрес, но и му прати готово решение, което заклеймяваше и изключваше от Интернационала членовете на секцията от 1865 г. и което Генералният съвет трябваше да подпише и върне *с обратна поща*. Съветът осъди този нечуван начин на процедиране и поиска да му бъдат представени доказателства. В отговор на също такова искане секцията от 1865 г. отговори, че на обвинителните документи против Албер Ришар, които били представени на арбитражния съд, сложил ръка Бакунин, който отказвал да ги върне, и че поради това тя не била в състояние да задоволи напълно желанието на Генералния съвет. Взетото по този въпрос на 8 март решение на Съвета не предизвика никакви възражения нито от едната, нито от другата страна.

3) Френската секция в Лондон бе приела в своите редове повече от съмнителни елементи и се бе превърнала постепенно в командитно дружество на г. Феликс Пиа. Той я използваше, за да организира компрометиращи демонстрации, на които се искаше убийството на Л. Бонапарт и т. н., и да разпространява във Франция своите смешни манифести от името на Интернационала. Генералният съвет се ограничи с това, да заяви в органите на Интернационала, че г. Пиа не е член на Интернационала и че поради това последният не може да носи отговорност за неговите деяния и машинации[43]. Тогава френската секция заяви, че не признава нито Генералния съвет, нито конгресите; тя нареди да се разлепят по стените на Лондон плакати, в които се казваше,

че целият Интернационал, с изключение на секцията, е антиреволюционно дружество. Арестуването на френските членове на Интернационала в навечерието на плебисцита под предлог, че участвували в заговор, който всъщност бе скалъпен от полицията, но на който манифестите на пиатистите придадоха сянка на правдоподобност, принуди Генералния съвет да публикува в „Marseillaise“ и в „Réveil“ своята резолюция от 10 май 1870 г., в която се заявяваше, че така наречената Френска секция от повече от две години не принадлежи към Интернационала и че нейните акции са дело на агенти на полицията[44]. Необходимостта от тази мярка бе потвърдена от декларацията на Парижкия федерален съвет в същите вестници и от декларацията на парижките членове на Интернационала през време на техния процес; и двете декларации се позоваваха на резолюцията на Генералния съвет. Френската секция се разпадна в началото на войната, но подобно на Алианса в Швейцария тя отново се появи в Лондон с нови съюзници и под друго име.

През последните дни на конференцията емигрантите на Комуната образуваха в Лондон една Френска секция от 1871 г., която имаше около 35 члена. Първият „авторитарен“ акт на Генералния съвет бе да разобличи публично секретаря на тази секция, Гюстав Дюран, като шпионин на френската полиция[45]. Документите, с които разполагаме, доказват, че полицията е възнамерявала да накара Дюран най-напред да участвува в конференцията, а по-късно да го вмъкне в самия Генерален съвет. Тъй като уставът на новата секция изрично нареждаше на нейните членове „да не приемат каквото и да било делегиране в Генералния съвет освен от своята секция“, гражданите Тейс и Бастелика излязоха от Съвета.

На 17 октомври секцията делегира в Съвета двама свои членове, на които даде императивни мандати; единият от тях беше не някой друг, а г. Шотар, бивш член на артилерийския комитет. Генералният съвет отказа да ги приеме в своя състав, преди да е разгледал устава на секцията от 1871 г.* Достатъчно е да припомним тук главните пунктове на дебатите, които предизвика този устав.

Член 2 гласи:

„Всеки кандидат за член на секцията трябва да представи данни за своите средства за съществуване, гаранция за нравственост и т. н.“

---

* Малко по-късно този Шотар, когото искаха да натрапят на Генералния съвет, бе изгонен от своята секция като полицейски агент на Тиер. Той бе разобличен от същите хора, които го бяха сметнали за най-достоен да ги представлява в Генералния съвет.

В своята резолюция от 17 октомври 1871 г.[46] Съветът предложи да се зачеркнат думите *„да представи данни за своите средства за съществуване."*

„В съмнителни случаи — заяви Съветът — всяка секция може да прави справки за средствата за съществуване като „гаранция за нравствеността", докато в други случаи — например, когато се касае за емигранти, стачкуващи работници и т. н. — липсата на средства за съществуване може да бъде тъкмо гаранция за нравственост. Но да се иска от кандидатите като общо условие за приемането им в Интернационала да представят сведения за своите средства за съществуване, би било буржоазно нововъведение, противоречащо на буквата и духа на Общия устав." Секцията отговори,

„че Общият устав възлага на секциите отговорността за нравствеността на техните членове и следователно им признава правото да искат такива гаранции, *които те смятат за необходими"*.

На това Генералният съвет възрази на 7 ноември[47]:

„От тази гледна точка секция на Интернационала, основана от teetotalers (членове на въздържателно дружество), би могла да включи в своя устав следния член: „всеки кандидат за член на секцията трябва да положи клетва, че ще се въздържа от употребата на всякакви алкохолни напитки". С една дума, в своите устави секциите биха могли да поставят най-абсурдни и най-несериозни условия за приемане в Интернационала под предлог, че само така те могат да бъдат сигурни в нравствеността на своите членове... „Източник на средства за съществуване на стачниците — добавя Френската секция от 1871 г. — е стачната каса." На това може да се възрази преди всичко, че стачната каса често е фиктивна... Впрочем официалните английски изследвания показаха, че повечето английски работници... са принудени — било в резултат на стачки или безработица, било поради недостатъчната работна заплата или настъпване на падежи на плащания или по други причини — постоянно да прибягват до заложните къщи и до *дългове*. Това са такива средства за съществуване, искането на сведения за които би означавало недопустима намеса в частния живот на гражданите. И така едно от двете: или секцията, искайки да се представят сведения за средствата за съществуване, търси само гаранции за нравственост, но тогава на тази цел отговаря предложението на Генералния съвет... Или секцията в член 2 на своя устав умишлено говори за даване на сведения за средствата за съществуване като за условие за приемане *независимо* от гаранциите за нравственост... и в този слу-

чай Съветът твърди, че това е буржоазно нововъведение, противоречащо на буквата и духа на Общия устав."

В член 11 на нейния устав се казва:

„Един или няколко делегати ще бъдат изпратени в Генералния съвет."

Генералният съвет поиска този член да бъде зачеркнат, „тъй като Общият устав на Интернационала не признава на секциите правото да пращат делегати в Генералния съвет". „Общият устав — добавяше той — признава само два начина на избиране членовете на Генералния съвет: те или се избират от конгреса, или се кооптират от Генералния съвет..."

Вярно е, че различните секции, които съществуваха в Лондон, на времето бяха поканени да изпратят делегати в Генералния съвет, който, за да не наруши Общия устав, е постъпвал винаги по следния начин: определял е предварително броя на делегатите на всяка секция, като си е запазвал правото да ги приеме или да ги отхвърли в зависимост от това, дали ги смята за способни да изпълняват възлаганите им функции на общо ръководство. Тези делегати ставаха членове на Генералния съвет не по силата на това, че бяха делегирани от своите секции, а по силата на предоставеното на Съвета от Общия устав право да кооптира нови членове. Тъй като до решението, прието от последната конференция, лондонският съвет бе функционирал и като Генерален съвет на Международната работническа асоциация, и като централен съвет за Англия, той сметна за целесъобразно да приема в своя състав освен членовете, които непосредствено бе кооптирал, и такива членове, делегирани на първо място от съответните секции. Голяма грешка би било редът за избиране на Генералния съвет да се отъждествява с реда на избирането на Парижкия федерален съвет, който не бе дори национален съвет, избран от национален конгрес, като например Брюкселския или Мадридския федерален съвет. Парижкият федерален съвет се състоеше просто от делегати на парижките секции... Редът на избирането на Генералния съвет е определен от Общия устав и неговите членове не могат да приемат друг императивен мандат освен мандата на Общия устав и Регламента... Ако се вземе под внимание предходният член, ясно е, че смисълът на чл. 11 се състои в това, да се измени напълно съставът на Генералния съвет, който, противно на член 3 на Общия устав, да бъде превърнат в събрание на делегатите на лондонските секции, в което влиянието на цялата Международна работническа асоциация би било изместено от влиянието на местните групи. Най-после Генералният съвет, първото задължение на който е да изпълнява реше-

нията на конгресите (виж член I на Организационния регламент, приет от Женевския конгрес), заяви, че „изказаните от Френската секция от 1871 г. възгледи за радикални изменения, които трябвало да бъдат внесени в членовете на Общия устав, засягащи състава на Генералния съвет, нямат нищо общо с въпроса..."

Освен това Съветът заяви, че ще допусне в своя състав двама делегати на секцията при същите условия, както и делегатите на другите лондонски секции.

Секцията от 1871 г., недоволна от този отговор, публикува на 14 декември „декларация"[48], подписана от всичките ѝ членове, включително и от новия секретар, който скоро след това бе изгонен от обществото на емигрантите като недостоен. В тази декларация Генералният съвет се обвиняваше в „най-грубо изопачаване на социалната идея", тъй като бе отказал да си присвои законодателни функции.

Ще дадем няколко примера за добросъвестността, проявена при изработването на този документ.

Лондонската конференция бе одобрила поведението на германските работници през време на войната[49]. Очевидно бе, че тази предложена от един швейцарски делегат*, подкрепена от един белгийски делегат и единодушно приета резолюция се отнасяше само до германските членове на Интернационала, които изкупиха и още изкупват в затвора антишовинистическото си поведение през време на войната. Нещо повече, за да предотврати всяко недоброжелателно тълкуване, секретарят на Генералния съвет за Франция** току-що бе разяснил истинския смисъл на тази резолюция в писмо, публикувано в „Qui Vive"[50], „Constitution", „Radical", „Emancipation", „Europe" и т. н. При все това една седмица по-късно, на 20 ноември 1871 г., петнадесет члена на Френската секция от 1871 г. поместиха в „Qui Vive" „протест", пълен с оскърбления по адрес на германските работници, и окачествиха резолюцията на конференцията като неоспоримо доказателство за това, че в Генералния съвет господствува „пангерманската идея". Целият феодален, либерален и полицейски печат в Германия от своя страна жадно се залови за този инцидент, за да изясни на германските работници безполезността на техните интернационални стремежи. В края на краищата цялата секция от 1871 г. одобри протеста от 20 ноември в своята декларация от 14 декември.

За да докаже, че „Генералният съвет се плъзга по наклонената плоскост на авторитаризма", декларацията цитира „едно пуб-

* — Н. Утин. *Ред.*
** — О. Серайе. *Ред.*

ликувано от същия този *Генерален съвет официално* издание на Общия устав, *ревизиран от него самия.*"

Достатъчно е да хвърлим само един поглед на новото издание на Устава, за да се убедим, че в приложение към всеки член са посочени неговите автентични източници![51] Що се отнася до думите *„официално* издание", първият конгрес на Интернационала реши, че *„официалният и задължителният* текст на Общия устав и на Регламента ще бъде публикуван от Генералния съвет" (виж „Работнически конгрес на Международната работническа асоциация, състоял се от 3 до 8 септември 1866 г. в Женева", стр. 27, бележката[52]).

От само себе си се разбира, че секцията от 1871 г. поддържаше постоянна връзка с разколниците от Женева и Ньошател. Един от нейните членове, Шален, който бе проявил в борбата против Генералния съвет такава енергия, каквато никога не е проявявал в защита на Комуната, бе съвсем неочаквано реабилитиран от Б. Малон, който малко преди това бе повдигнал срещу него много тежки обвинения в писмо до един от членовете на Съвета. Впрочем едва бе успяла Френската секция от 1871 г. да издаде своята декларация, и в нейните редове избухна гражданска война. Най-напред от нея излязоха Тейс, Авриал и Камелина. След това тя се разпадна на няколко малки групи, една от които се ръководи от г. Пиер Везиние, изключен от Генералния съвет за клеветите му срещу Варлен и други, а след това изгонен от Интернационала от белгийската комисия, избрана от Брюкселския конгрес в 1868 г. Друга от тези групи е създадена от Б. Ландек, когото само неочакваното бягство на префекта на полицията Пиетри на 4 септември освободи от педантично спазваното задължение

> „да не се занимава повече с *политика* и с работите на Интернационала във Франция"! (виж *„Трети процес на Международната работническа асоциация в Париж"*, 1870, стр. 4[53]).

От друга страна, масата на френските емигранти в Лондон образува секция, която действува в пълно съгласие с Генералния съвет.

IV

Господата от Алианса, които се криеха зад Федералния комитет в Ньошател и искаха да направят нов опит от по-голям мащаб, за да дезорганизират Интернационала, свикаха на 12 ноември 1871 г. в Сонвилие конгрес на своите секции. — В две

писма до своя приятел Робен даскал Гийом още прeз юли заплаши Генералния съвет с подобна кампания, в случай че не им даде право „по отношение на женевските бандити".

Конгресът в Сонвилие се състоеше от шестнадесет делегати, които претендираха, че представляват общо девет секции, между които новата „секция за пропаганда и революционна социалистическа дейност" в Женева.

Шестнадесетте започнаха с анархистки декрет, в който Романската федерация бе обявена за разтурена. Федерацията побърза да върне на алиансистите тяхната „автономия", като ги изгони от всички секции. Впрочем Генералният съвет трябва да признае, че един проблясък на здрав разум ги накара да вземат името Юрска федерация, което им бе дала Лондонската конференция[54].

След това конгресът на шестнадесетте пристъпи към „реорганизацията на Интернационала", като издаде „окръжно до всички федерации на Международната работническа асоциация", насочено против конференцията и Генералния съвет.

Авторите на окръжното обвиняват Генералния съвет преди всичко в това, че в 1871 г. свикал вместо конгрес конференция. От дадените по-горе обяснения се вижда, че тези нападки са насочени непосредствено против целия Интернационал, който единодушно бе приел да се свика конференция, на която впрочем Алиансът бе надлежно представен от гражданите Робен и Бастелика.

Генералният съвет е имал свои делегати на всеки конгрес; на Базелския конгрес например те бяха шест. А шестнадесетте твърдят, че

> „мнозинството на конференцията бе по начало фалшифицирано с допущането на шестима делегати на Генералния съвет с право на решаващ глас."

В действителност сред делегатите на Генералния съвет, които присъствуваха на конференцията, френските емигранти бяха представители на Парижката комуна, а английските и швейцарските му членове само по изключение можеха да участвуват в заседанията, както доказват протоколите, които ще бъдат представени на следващия конгрес. Един от делегатите на Съвета имаше мандат от една национална федерация. Мандатът на друг член на Съвета, както показва едно писмо до конференцията, не бил изпратен, защото във вестниците се появило съобщение за неговата смърт*. Остава един делегат, така че броят на представителите само на Белгия бе шест пъти по-голям от броя на представителите на Съвета.

---

* Има се предвид К. Маркс. *Ред.*

Международната полиция, която в лицето на Гюстав Дюран не бе допусната на конференцията, горчиво се оплака, че свикването на „тайна" конференция било нарушение на Общия устав. Тя не бе още достатъчно запозната с нашия общ Регламент, за да знае, че заседанията на конгресите по организационните въпроси *задължително* са *закрити.*

При все това нейните оплаквания намериха съчувствен отзвук у шестнадесетте в Сонвилие, които веднага закрещяха:

„И като венец на всичко конференцията реши, че Генералният съвет сам ще определи датата и мястото на свикването на следващия конгрес или *конференцията, която ще го замести;* по този начин ние сме застрашени от премахване на общите конгреси, тези велики публични срещи на Интернационала."

Шестнадесетте не искаха да разберат, че с това решение Интернационалът само потвърждаваше пред всички правителства непоколебимата си воля да провежда въпреки всички репресии по един или друг начин своите общи събрания.

Но общото събрание на женевските секции на 2 декември 1871 г., на което на гражданите Малон и Льофрансе бе оказан лош прием, последните внесоха предложение да се одобрят декретите, приети от шестнадесетте в Сонвилие, както и да се изкаже порицание на Генералния съвет и да не се признае конференцията[55]. — Конференцията бе решила, че „непредназначените за публикуване резолюции на конференцията *ще бъдат* съобщени на *федералните съвети на различните страни* от секретар-кореспондентите на *Генералния съвет".*

Това решение, което напълно отговаря на Общия устав и Регламента, бе фалшифицирано от Б. Малон и неговите приятели по следния начин:

„*Една част* от резолюциите на конференцията *ще бъде* съобщена *само* на федералните съвети *и* на секретар-кореспондентите."

Освен това те обвиняват Генералния съвет, че „нарушил *принципа на искреността",* като отказал да даде в ръцете на полицията чрез „публикуването" им решения, единствената цел на които е реорганизацията на Интернационала в страните, където той е подложен на преследвания.

Гражданите Малон и Льофрансе се оплакват по-нататък, че

„конференцията посегна върху свободата на мисълта и на нейното изявяване... тъй като даде на Генералния съвет правото да разобличава и дезавуира всеки печатен орган на секциите и федерациите, в който се обсъждат било принципите, върху които почива Интернационалът, било взаимните интереси на секциите и федерациите, било, най-после, общите интереси на целия Интернационал (виж „Egalité" от 21 октомври)."

И какво публикува „Egalité“ от 21 октомври? Една резолюция на конференцията, в която тя предупреждава, че „отсега нататък Генералният съвет ще бъде длъжен публично да разобличава и дезавуира всички вестници, които претендират да са органи на Интернационала и по примера на „Progrès“ и „Solidarité“ биха почнали да обсъждат на своите страници пред буржоазната публика въпроси, които подлежат на разискване само на заседанията на местните и федералните комитети и на Генералния съвет или на закрити заседания на федералните или общите конгреси по организационните въпроси“[56].

За да се оценят правилно кисело-сладките оплаквания на Б. Малон, трябва да се има предвид, че тази резолюция веднъж завинаги слага край на опитите на някои журналисти да се поставят на мястото на отговорните комитети на Интернационала и да играят в него същата роля, която журналистическата бохема играе в буржоазния свят. В резултат на подобен опит официалният орган на Романската федерация, вестник „Egalité“, пред очите на Женевския федерален комитет се редактираше от членове на *Алианса* в дух, напълно враждебен на федерацията.

Впрочем Генералният съвет можеше и без Лондонската конференция „да разобличава и дезавуира публично“ попълзновенията на журналистите, тъй като Базелският конгрес бе постановил (резолюция II), че:

„Всички вестници, съдържащи нападки срещу Интернационала, трябва незабавно да се изпращат от секциите на Генералния съвет“.

„Очевидно е“ — казва Романският федерален комитет в декларацията си от 20 декември 1871 г. („Egalité“ от 24 декември), — „че този пункт е бил приет не с цел Генералният съвет да пази в архивите си вестниците, съдържащи нападки срещу Интернационала, а за да отговаря и в случай на нужда да парира пагубното действие на клеветите и злостните хули. Очевидно е също, че този пункт се отнася до всички вестници изобщо и ако не искаме да оставяме без отговор нападките на буржоазните вестници, ние трябва с още по-голямо право да дезавуираме чрез нашето централно представителство, чрез Генералния съвет, оння вестници, които прикриват нападките си срещу нас с името на нашия Интернационал.“

Ще отбележим между другото, че „Times“, този левиатан на капиталистическия печат, „Progrès“, вестник на либералната буржоазия, издаван в Лион, и ултрареакционният вестник „Journal de Génève“ обсипаха конференцията със същите упреци, служейки си почти със същите изрази, както и гражданите Малон и Льофрансе.

Като се обявява отначало против свикването на конференцията, след това против нейния състав и „тайния“ ѝ характер,

окръжното на шестнадесетте се нахвърля върху самите ѝ решения.

Като констатира преди всичко, че Базелският конгрес се бил отрекъл от своите права,

„като дал на Генералния съвет правото да приема, да отказва приемането и да прекратява дейността на секциите на Интернационала",

окръжното приписва по-нататък на конференцията следното престъпление:

„Тази конференция... взе решения... чиято цел е да се превърне Интернационалът, свободна федерация на автономни секции, в йерархическа и авторитарна организация от дисциплинирани секции, напълно подчинени на Генералния съвет, който да може по свое усмотрение да откаже да ги приеме или да прекрати тяхната дейност!!"

По-нататък окръжното се връща на Базелския конгрес, който бил „изопачил функциите на Генералния съвет".

Всички тези противоречия в окръжното на шестнадесетте се свеждат до следното: конференцията от 1871 г. е отговорна за решенията на Базелския конгрес от 1869 г., а Генералният съвет е виновен, че е спазвал Устава, който му възлага изпълнението на конгресните решения.

В действителност истинската причина за всички тези нападки срещу конференцията има по-дълбок характер. Със своите решения конференцията преди всичко осуети интригите на господата от *Алианса* в Швейцария. Освен това водачите на Алианса в Италия, Испания, част от Швейцария и Белгия създадоха и поддържаха с необикновено упорство преднамерена бъркотия между *програмата на Международната работническа асоциация и набързо скалъпената програма на Бакунин.*

С двете си резолюции за политиката на пролетариата и за сектантските секции конференцията ясно посочи това умишлено създавано недоразумение. Първата резолюция, която разоблачава проповядваното в програмата на Бакунин въздържание от политиката, е солидно обоснована в уводната си част, опираща се на Общия устав, на постановлението на Лозанския конгрес и на други прецеденти*.

---

* Ето резолюцията на конференцията *за политическото действие на работническата класа:*

„Като взема под внимание,

че в увода на устава се казва: „Икономическото освобождение на работническата класа е великата крайна цел, на която всяко политическо движение трябва да бъде подчинено *като средство";*

че *учредителният манифест* на Международната работническа асоциация (1864 г.) гласи: „Магнатите на земята и магнатите на капитала винаги ще

Да преминем сега към сектантските секции.

Първият етап от борбата на пролетариата против буржоазията има характер на сектантско движение. Това е оправдано в един период, когато пролетариатът е още недостатъчно развит, за да действува като класа. Отделни мислители, критикувайки социалните противоречия, предлагат фантастични решения, които работническата маса трябва само да приема, пропагандира и осъществява на практика. По самата си природа тези създадени по инициативата на отделни хора секти се държат настрана от всяка истинска дейност, от политиката, стачките и професионалните съюзи — с една дума, от всяко колективно движение. В своята маса пролетариатът винаги си остава безразличен или

използват своите политически привилегии за защита и увековечаване на своя икономически монопол. Далеч от мисълта да съдействуват за освобождението на труда, те ще продължават да издигат всевъзможни прегради по неговия път... Затова завоюването на политическата власт е станало велико задължение на работническата класа";

че на *Лозанския конгрес* (1867 г.) бе приета следната резолюция: „Социалното освобождение на работниците е неразривно свързано с политическото им освобождение";

че декларацията на Генералния съвет относно мнимия заговор на френските членове на Интернационала в навечерието на плебисцита (1870 г.) съдържа следния пасаж: „По смисъла на нашия Устав изричната задача на нашите секции в Англия, на Европейския континент и в Америка безспорно е не само да служат като организационни центрове на борбата на работническата класа, но и да поддържат в съответните страни всяко политическо движение, което съдействува за постигането на нашата крайна цел — икономическото освобождение на работническата класа";

че изопачени преводи на Устава дадоха повод за погрешни тълкувания, които навредиха на развитието и дейността на Международната работническа асоциация;

като взема под внимание по-нататък,

че на Интернационала противостои необуздана реакция, която жестоко смазва всеки стремеж към освобождение на работниците и се опитва чрез грубо насилие да увековечи класовите различия и основаното върху тях политическо господство на имотните класи;

че против обединената власт на имотните класи работническата класа може да действува само като класа, *като се организира в отделна политическа партия, противостояща на всички стари партии, създадени от имотните класи,*

че това организиране на работническата класа в политическа партия е необходимо за осигуряване победата на социалната революция и за постигане на крайната ѝ цел — *премахването на класите;*

че обединението на силите, което работническата класа постигна вече до известна степен с икономическата си борба, трябва да ѝ служи и като лост в нейната борба против политическата власт на едрите земевладелци и капиталисти, —

конференцията напомня на всички членове на *Интернационала,*

че в борбата на работническата класа нейното икономическо движение и нейната политическа дейност са неразривно свързани."

дори враждебен към тяхната пропаганда. Работниците от Париж и Лион не искаха да знаят за сенсимонистите, фуриеристите и икарийците, така както английските чартисти и трейдюнионисти не признаваха оуенистите. Сектите, които в началото служат като лостове на движението, се превръщат в пречка, щом това движение ги надрасне; тогава те стават реакционни. Доказателство за това са сектите във Франция и Англия, а в последно време ласалианците в Германия, които, след като години наред пречеха за организирането на пролетариата, в края на краищата станаха обикновени оръдия на полицията. С една дума, сектите представляват детската възраст на пролетарското движение, така както астрологията и алхимията представляват детството на науката. Преди да стане възможно основаването на Интернационала, пролетариатът трябваше да е оставил този етап зад себе си.

В противоположност на фантазиращите и съперничещи си сектантски организации Интернационалът е истинска и боева организация на пролетариата от всички страни, обединен в общата борба против капиталистите, земевладелците и против тяхното организирано в държава класово господство. Затова в Устава на Интернационала се говори просто за „работнически" дружества, които преследват еднаква цел и приемат една и съща програма, ограничаваща се с това, да набелязва основните линии на пролетарското движение, докато теоретическата им разработка се извършва под въздействието на потребностите на практическата борба и в резултат на размяната на мнения в секциите, както и в органите и на конгресите на Интернационала, където се допускат всички без разлика оттенъци на социалистическите убеждения.

Както във всеки нов исторически етап възкръсват за кратко време старите грешки, за да изчезнат скоро след това, така и в недрата на Интернационала възникнаха сектантски групи, макар и в слабо изразена форма.

Алиансът, който гледа на възкресяването на сектите като на огромна крачка напред, представлява убедително доказателство за това, че времето им е минало. Защото, докато при възникването си те представляваха елемент на прогреса, то програмата на Алианса, който се води от един „Мохамед без коран"*, представлява само куп от отдавна погребани идеи, прикрити със звънки фрази, които могат да уплашат само буржоазни идиоти или да служат на Бонапартовите или други прокурори ка-

*— Михаил Бакунин. *Ред.*

то доказателствен материал против членовете на Интернационала*.

Конференцията, на която бяха представени социалисти от всички нюанси, единодушно одобри резолюцията против сектантските секции с убеждението, че тази резолюция, посочвайки истинския характер на Интернационала, ще означава нов етап в неговото развитие. Привържениците на Алианса, които се почувствуваха смъртно поразени от тази резолюция, видяха в нея само победа на Генералния съвет над Интернационала, чрез която, както гласи тяхното окръжно, Генералният съвет си бил осигурил „господството на специалната програма" на няколко свои члена, на „тяхната лична доктрина", „ортодоксалната доктрина", „официалната теория, която единствена има правото на гражданство в Интернационала". Впрочем това не било вина на тези няколко члена, а необходимо следствие, „пагубно действие" на факта, че те влизали в Генералния съвет, тъй като

„е абсолютно невъзможно човек, който има власт" (!) „над себеподобните си, да остане нравствен човек. Генералният съвет става огнище на интриги".

Според шестнадесетте Общият устав на Интернационала би могъл да бъде сериозно критикуван дори само за това, че дава на Генералния съвет правото да кооптира нови членове. Облечен с тази власт, казват те,

„Съветът би могъл в бъдеще да кооптира значителна група лица, която напълно би изменила неговото мнозинство и неговите цели."

Изглежда, че простият факт на принадлежността на един човек към Генералния съвет за тях е достатъчен, за да загуби не само своя морал, но и здравия си разум. Как би могло иначе да се допусне, че едно мнозинство чрез доброволно кооптиране само ще се превърне в малцинство?

Впрочем шестнадесетте изглежда сами не са много убедени в това, тъй като малко по-нататък се оплакват, че Генералният съвет

„пет години наред се състоеше *от едни и същи лица, постоянно преизбирани*",

но веднага след това заявяват:

* Появилите се в последно време в печата полицейски писания за Интернационала, включително окръжното на Жул Фавър до другите държави и докладът на депутата от земевладелската камара Саказ относно проекта на Дюфор, гъмжат от цитати, взети от помпозните манифести на Алианса[67]. Фразеологията на тези сектанти, целият радикализъм на които се състои в гръмките фрази, служи най-добре на плановете на реакцията.

„Повечето от тях не са наши законни пълномощници, тъй като *не са избрани на конгрес.“*

В действителност съставът на Генералния съвет постоянно се е променял, макар някои от учредителите да оставаха в него, както в Белгийския, Романския и други федерални съвети.

За да упражнява своите пълномощия, Генералният съвет трябва да отговаря на три съществени условия. Преди всичко той трябва да има достатъчно членове, за да може да изпълнява възложената му работа в цялото ѝ многообразие; освен това в него трябва да влизат „работници от различните представени в Международната работническа асоциация нации“ и, най-после, в него трябва да преобладава пролетарският елемент. Но как би могъл Генералният съвет да съчетава всички тези необходими условия без правото да кооптира, ако съществуващите за пролетариите изисквания за работа водят до постоянни промени в личния състав на Генералния съвет? При все това Съветът смята за необходимо да определи по-точно това право, пожелание за което той изрази на последната конференция.

Преизбирането на Генералния съвет в досегашния му състав от редицата следващи един след друг конгреси, на които Англия бе представена много слабо, можеше да се смята за доказателство, че Генералният съвет е изпълнявал своя дълг в рамките на своите възможности. Шестнадесетте, напротив, виждат в това само доказателство за „сляпото доверие на конгресите“, доверие, достигнало в Базел

„до един вид доброволно отричане в полза на Генералния съвет“.

Според тях „нормалната роля“ на Съвета трябва да се свежда до ролята на „обикновено кореспондентско и статистическо бюро“. Те подкрепят това тълкуване с няколко члена, взети от един изопачен превод на Устава.

Противно на уставите на всички буржоазни дружества Общият устав на Интернационала едва засяга неговата организационна структура. Той предоставя нейното развитие на практиката, а нейното уреждане — на бъдещите конгреси. Но тъй като само единството и единодействието могат да придадат на секциите в различните страни действително интернационален характер, Уставът се занимава с Генералния съвет повече, отколкото с другите звена на организацията.

Член 5 на първоначалния Устав[58] гласи:

„Генералният съвет е *международен орган* на различните национални и местни групи,“

и след това дава няколко примера, как трябва да действува Генералният съвет. Между тези примери е и една инструкция до Съвета да се стреми,

„когато са нужни незабавни практически стъпки, например в случай на международни конфликти, влизащите в Интернационала дружества да действуват едновременно и съгласувано".

По-нататък в същия член се казва:

„Всеки път, когато счете за уместно, Генералният съвет взема инициативата и прави предложения на различните национални или местни дружества."

Освен това Уставът определя ролята на Съвета при подготовката и свикването на конгресите и му възлага разработването на определени въпроси, които той трябва да представя за разглеждане на конгресите. В първоначалния Устав самостоятелната дейност на секциите толкова малко се противопоставя на единодействието на целия Интернационал, че член 6 гласи:

„Тъй като успехът на работническото движение във всяка страна може да бъде осигурен само със силата на единението и организацията, а, от друга страна, дейността на Генералния съвет ще бъде по-резултатна . . . членовете на Интернационала трябва да направят всичко, което е по силите им, за да обединят все още разединените работнически дружества в съответните им страни в национални организации, представлявани от централни органи."

Първата резолюция на Женевския конгрес по организационните въпроси (член 1) гласи:

„Генералният съвет *е длъжен да изпълнява* конгресните решения."

Тази резолюция легализира положението, което Генералният съвет зае от самото начало: положението на *изпълнителен орган* на Интернационала. Трудно би било да се изпълняват решения без морален „авторитет", ако липсва всякакъв друг „доброволно признат авторитет". В същото време Женевският конгрес натовари Генералния съвет да публикува „официалния и задължителен текст на Устава".

Същият конгрес постанови (резолюция на Женевския конгрес по организационните въпроси, член 14):

„Всяка секция има правото да изработва свой местен устав и регламент с оглед на местните условия и законите на страната. Но те не трябва да съдържат нищо противоречащо на Общия устав и Регламента."

Ще отбележим преди всичко, че тук няма ни най-малък намек нито за специални декларации на принципи, нито за спе-

циални задачи, които една или друга секция би могла да поеме извън общата цел, преследвана от всички групи на Интернационала. Касае се само за правото на секциите да приспособяват Общия устав и Регламента „към местните условия и законите на страната“.

Второ, кой трябва да установява дали местните устави не противоречат на Общия устав? Очевидно е, че ако не съществуваше „авторитет“, натоварен с тази функция, резолюцията би била нищожна и недействителна. Тогава не само биха могли да възникнат враждебни и полицейски секции, но проникването на декласирани сектанти и буржоазни филантропи в Интернационала би могло да изопачи неговия характер и на конгресите тези елементи биха задушили работниците със своята численост.

Националните и местните федерации от самото начало си присвоиха правото да приемат или да не приемат в своите страни нови секции в зависимост от това, дали уставите на тези секции съответствуват или не на Общия устав. Упражняването на подобна функция от Генералния съвет е предвидено в член 6 на Общия устав, който дава на *местните независими дружества,* т. е. на дружествата, образувани извън федералните обединения на съответните страни, правото да влизат в пряка връзка с Генералния съвет. *Алиансът* не пропусна да използва това право, за да може при съществуващите условия да прати делегати на Базелския конгрес.

Член 6 на Устава държи сметка и за пречките от законодателно естество в някои страни за образуването на национални федерации, поради което Генералният съвет е призван да изпълнява там функциите на федерален съвет (виж „Протоколи на Лозанския конгрес и т. н., 1867 г.“, стр. 13[59]).

От падането на Комуната насам тези пречки от законодателно естество в различните страни непрекъснато нарастват и правят още по-наложителна дейността на Генералния съвет, за да не се допуска проникването на подозрителни елементи в редовете на Интернационала. Така например някои комитети във Франция помолиха неотдавна Генералния съвет да се намеси, за да се избавят от полицейските шпиони, а членовете на Интернационала в друга голяма страна* поискаха Генералният съвет да признава само ония секции, които са основани от техни непосредствени пълномощници или от тях самите. Те мотивираха своята молба с необходимостта да се избавят по този начин от агент-провокатори, чието ревностно усърдие се е проявило в бързото създаване

* — Австрия. *Ред.*

на секции, невиждани по своя радикализъм. От друга страна, така наречените антиавторитарни секции без колебания апелират към Съвета, щом в техните редове възникне конфликт, и дори искат от него решителна намеса против техните врагове, както беше по времето на лионския конфликт. Неотдавна, вече след конференцията, Работническата федерация в Торино реши да се обяви за секция на Интернационала. След станалото в нея разцепление малцинството основа дружеството Освобождение на пролетария[60]. Това дружество се присъедини към Интернационала и започна с това, че прие резолюция в полза на юрците. Неговият вестник „Proletario" гъмжи от яростни фрази против всякакъв авторитаризъм. Изпращайки членските вноски на дружеството, неговият секретар* предупреди Генералния съвет, че старата федерация по всяка вероятност също ще прати своите вноски. По-нататък той пише:

„Както навярно сте чели в „Proletario", дружеството Освобождение на пролетария... заяви..., че отхвърля всякаква солидарност с буржоазията, която под маската на работници *създава Работническа федерация*",

и моли Генералния съвет

„да съобщи тази резолюция на всички секции и да не приеме 10-сантимовите вноски, ако му бъдат изпратени"**.

Както и всички организации на Интернационала, Генералният съвет е длъжен да води пропаганда. Той изпълняваше това задължение със своите възвания и чрез свои пълномощници, които положиха основата на първите организации на Интернационала в Северна Америка, Германия и много градове на Франция.

Друго задължение на Генералния съвет е да помага на стачкуващите, като им осигурява подкрепата на целия Интернационал (виж отчетите на Генералния съвет пред различните конгреси). Следващият факт доказва между другото от какво значение е била неговата намеса в стачната борба. Дружеството за съпротива на английските леяри само по себе си е международен трейдюнион, който има клонове в други страни и по-специално в Съединените щати. При все това при една стачка американ-

* — К. Терцаги. *Ред.*

** Такива *изглеждаха* по онова време възгледите на дружеството Освобождение на пролетария, чийто представител беше неговият секретар-кореспондент, приятел на Бакунин. Всъщност стремежите на тази секция бяха съвсем други. Като изгони този двойно вероломен представител за злоупотреба с парични средства и за приятелските му връзки с началника на торинската полиция, това дружество даде обяснения, които сложиха край на недоразуменията между него и Генералния съвет.

ските леяри счетоха за необходимо да се обърнат за застъпничество към Генералния съвет, за да се попречи на докарването на английски леяри в тяхната страна.

Развитието на Интернационала възложи на Генералния съвет, както и на федералните съвети, функциите на арбитър.

Брюкселският конгрес постанови:

„Федералните съвети са длъжни да изпращат всеки три месеца на Генералния съвет отчет за *организационната работа* и *финансовото състояние* на влизащите в тях секции". (Резолюция 3 по орагнизационните въпроси[61].)

Най-после Базелският конгрес, който предизвиква у шестнадесетте пристъпи на жлъчен гняв, само регламентира организационните отношения, които възникваха в процеса на развитието на Интернационала. Ако той разшири прекомерно рамките на пълномощията на Генералния съвет, кой е виновен за това, ако не Бакунин, Швицгебел, Ф. Робер, Гийом и други делегати на Алианса, които така шумно поискаха това? Няма ли те да се обвинят в „сляпо доверие" в лондонския Генерален съвет?

Ето две от резолюциите на Базелския конгрес:

„IV. Всяка новообразувана секция или дружество, които желаят да влязат в Интернационала, трябва незабавно да уведомят Генералния съвет за своето присъединяване" и

„V. Генералният съвет има правото да приема нови дружества и групи или не, при което те могат да обжалват това решение на следващия конгрес."

Що се отнася до независимите местни дружества, които се образуват извън федералните обединения, тези пунктове само потвърждават установената от Интернационала от самото начало практика, запазването на която е за него въпрос на живот и смърт. Но би се отишло твърде далеко, ако тази практика би се обобщила и приложила без разлика към всяка новообразувана секция или дружество. Тези пунктове действително дават на Генералния съвет правото да се меси във вътрешния живот на федерациите, но Генералният съвет никога не ги е прилагал в този смисъл. Генералният съвет поканва шестнадесетте да му посочат един единствен случай, при който той да се е намесил в работите на нови секции, които са искали да се присъединят към съществуващи групи или федерации.

Цитираните от нас по-горе резолюции се отнасят до новообразувани секции; следващите резолюции важат за вече признати секции:

„VI. Генералният съвет има също правото да изключи временно една секция на Интернационала до следващия конгрес."

„VII. Генералният съвет има правото да разрешава конфликтите, възникващи между дружествата или секциите на една национална група или

между различните национални групи; страните си запазват правото да обжалват това решение на следващия конгрес, който взема окончателно решение.“

Тези два члена са необходими в краен случай, но досега Генералният съвет никога не е прибягвал до тях. Направеният по-горе исторически преглед доказва, че Генералният съвет не е изключил временно нито една секция и в случай на конфликт е действувал само като арбитър, призован от двете страни.

Стигаме най-после до една функция, която бе възложена на Генералния съвет от потребностите на самата борба. Колкото и печално да е за привържениците на Алианса, но Генералният съвет се вижда поставен начело на защитниците на Международната работническа асоциация вече само поради ожесточеността на нападките, на които той е изложен от страна на всички врагове на пролетарското движение.

V

След като се разправят с Интернационала такъв, какъвто е, шестнадесетте ни казват какъв би трябвало да бъде.

Преди всичко Генералният съвет би трябвало да стане формално обикновено кореспондентско и статистическо бюро. С прекратяване на неговите организационни функции кореспонденцията му неизбежно би се свела до възпроизвеждането на вече публикувани в органите на Интернационала информации. По такъв начин кореспондентското бюро би станало излишно. Що се отнася до статистиката, тази работа е неизпълнима без здрава организация, и особено — както изрично се казва в първоначалния Устав — без общо ръководство. Но тъй като всичко това много мирише на „авторитаризъм“, може би ще има бюро, но не и статистика. С една дума, Генералният съвет изчезва. По силата на същата логика се премахват федералните съвети, местните комитети и другите „авторитарни“ центрове. Остават само автономните секции.

Какво ще бъде предназначението на тези „автономни секции“, свободно федерирани и щастливо освободени от всякаква погорестояща власт, „макар и избрана и конституирана от работници“?

Тук става необходимо да се допълни окръжното с доклада, който Юрският федерален комитет представи на конгреса на шестнадесетте.

„За да се превърне работническата класа в истински представител на новите интереси на човечеството“, нейната организация трябва „да се ръководи

от идеята, която трябва да възтържествува. *Да се изведе* тази идея от потребностите на нашата епоха, от съкровените стремежи на човечеството чрез продължително изследване на явленията на социалния живот, *след това да се внедри* в нашите работнически организации — такава трябва да бъде целта и т. н." Най-после „сред нашето работническо население трябва да се създаде истинска социалистическа революционна *школа*".

По този начин автономните работнически секции се превръщат изведнъж в *школи,* учители в които ще бъдат господата от Алианса. Те *извеждат идеята* чрез „продължителни изследвания", които не оставят абсолютно никаква следа. „След това я *внедряват* в нашите работнически организации". За тях работническата класа е суров материал, хаос, който, за да вземе форма, се нуждае от вдъхновение от страна на техния свети дух.

Всичко това е само преповтаряне на старата програма на Алианса[62], която започваше с думите:

„След като социалистическото малцинство на Лигата за мир и свобода се отдели от тази Лига", то възнамерява да основе „нов Алианс на социалистическата демокрация..., който си е поставил... като специална мисия изследването на политическите и философските въпроси."

Ето *идеята,* която се *„извежда"* от това!

„Подобно начинание... ще даде на искрените социалистически демократи в Европа и Америка *средство* да намерят общ език и да утвърдят *своите идеи"**.

И така малцинството на едно буржоазно дружество, по собственото му признание, се е промъкнало в Интернационала малко преди Базелския конгрес с единствената цел да го използва *като средство,* за да се яви пред работническите маси като жреци на тайна наука — наука, която се състои от четири фрази и кулминационната точка на която е „икономическото и социалното изравняване на класите".

Освен тази „теоретическа мисия" предложената на Интернационала нова организация има и своята практическа страна.

---

* Господата от Алианса, които не престават да обвиняват Генералния съвет за свикването на закрита конференция в един момент, когато организирането на открит конгрес щеше да бъде върхът на предателството или на глупостта, тези безусловни привърженици на скандала и публичността на всяка цена организираха вътре в Интернационала, в нарушение на нашия Устав, истинско тайно дружество, насочено против самия Интернационал и имащо за цел да постави неговите секции без тяхно знание под ръководството на върховния жрец — Бакунин.

Генералният съвет възнамерява да поиска от следващия конгрес да се разследва дейността на тази тайна организация и на нейните вдъхновители в някои страни, например в Испания.

„Бъдещото дружество“ — гласи окръжното на шестнадесетте — „не трябва да бъде нищо друго освен генерализиране на организацията, която Интернационалът ще трябва да установи за себе си. Затова ние трябва да се погрижим да доближим тази организация, доколкото е възможно, до нашия идеал.“

„Възможно ли е от една авторитарна организация да произлезе дружество, основано на равенството и свободата? Не. Интернационалът, зародиш на бъдещото човешко общество, трябва отсега нататък да бъде вярно отражение на нашите принципи за свобода и федерация.“

С други думи, както средновековните манастири бяха картина на небесния живот, така и Интернационалът трябва да бъде първообраз на новия Ерусалим, чийто „зародиш“ Алиансът носи в своята утроба. Парижките комунари нямаше да претърпят поражение, ако бяха разбрали, че Комуната е „зародиш на бъдещото човешко общество“, и бяха отхвърлили всяка дисциплина и всяко оръжие — неща, които трябва да изчезнат, когато няма да има вече войни!

Но за да докаже по-добре, че въпреки своите „продължителни изследвания“ не шестнадесетте са измътили този хубав проект за дезорганизирането и разоръжаването на Интернационала в един момент, когато той се бори за своето съществуване, Бакунин публикува неотдавна неговия оригинален текст в своя доклад за организирането на Интернационала (виж „Almanach du Peuple pour 1872“, Женева)[63].

VI

Прочетете сега доклада, който Юрският комитет е представил на конгреса на шестнадесетте.

„Неговото прочитане“ — заявява техният официален орган „Révolution Sociale“ (16 ноември) — „дава *точна представа* какво може да се очаква в смисъл на самоотверженост и практически разум от привържениците на Юрската федерация.“

Докладът започва с това, че приписва „на тези ужасни събития“ — френско-пруската война и гражданската война във Франция — „отчасти *деморализиращо* влияние... върху положението на секциите на Интернационала“.

Ако е вярно, че Френско-пруската война, която въвлече огромен брой работници в двете армии, трябваше да доведе до *дезорганизирането* на секциите, не по-малко вярно е, че падането на империята и откритото провъзгласяване на завоевателна война от Бисмарк предизвикаха в Германия и Англия ожесточена борба между буржоазията, която взе страната на прусаците, и пролетариата, който изрази по-силно от когато и да било своите интернационални чувства. Вече само поради това влиянието на

Интернационала в тези две страни трябваше да порасне. В Америка същият факт предизвика разцепление сред многобройната германска работническа емиграция; интернационалистическата ѝ част решително се отдели от шовинистическата ѝ част.

От друга страна, провъзгласяването на Парижката комуна даде невиждан досега тласък за разрастването на Интернационала и за енергичното отстояване на неговите принципи от секциите на всички националности с изключение обаче на юрските секции, чийто доклад по-нататък гласи: „Началото на гигантската борба навежда на размисъл... Едни офейкват, за да скрият своята слабост... За мнозина тази ситуация" (в собствените им редове) „е признак на разложение", но, „напротив,... тази *ситуация е в състояние да преобрази напълно Интернационала"*... по техен образ и подобие. Това скромно желание ще стане ясно след подробно изследване на тази толкова благоприятна ситуация.

Ако не смятаме разтурения и заменен по-късно от секцията на Малон Алианс, комитетът трябваше да представи отчет за положението на работите в двадесет секции. Седем от тях съвсем открито се отказаха от него; ето какво се казва по това в доклада:

„Секцията на *майсторите на часовникови капаци,* както и секцията на *гравьорите и инкрустаторите* в Биен не отговориха на нито *едно* от съобщенията, които им отправихме."

„Занаятчийските секции в *Ньошател — дърводелци, майстори на часовникови капаци, гравьори и инкрустатори — не* дадоха *никакъв* отговор на съобщенията на федералния комитет."

„Ние не можахме да получим *никакви* сведения от секцията във *Вал дьо Рюз."*

„Секцията на гравьорите и инкрустаторите от Локъл не даде *никакъв* отговор на съобщението на федералния комитет."

Това се казва *свободно* общуване на автономни секции с техния федерален комитет.

Друга секция, а именно секцията

„на гравьорите и инкрустаторите от окръга *Куртелари*... след три години упорито търпение... сега... се конституира в дружество за съпротива" —

извън Интернационала, което ни най-малко не ѝ попречи да изпрати двама делегати на конгреса на шестнадесетте.

След това следват четири мъртви секции:

„Централната секция в Биен понастоящем се *е разпаднала;* един от нейните предани членове обаче ни писа неотдавна, че *не били загубени всички надежди* за възраждането на Интернационала в Биен."

„Секцията в *Сен Блез се е разпаднала."*

„Секцията в Катеба след блестящо съществуване *трябваше да отстъпи* пред интригите, които господарите" (!) „от тази местност плетяха с цел за разтурянето на тази *смела"* (!) „секция".

„Най-после и секцията в Коржемон *стана жертва* на интриги от страна на господарите."

Следва *централната секция на окръга Куртелари,* която

„прибягна до разумна мярка: *временно преустанови* своята дейност" —

което не ѝ попречи да изпрати двама делегати на конгреса на шестнадесетте.

След това следват четири секции, чието съществуване е повече от проблематично.

„Секцията в *Гранж* е сведена до *малко ядро* от работници социалисти... Нейната местна дейност е парализирана от малобройността на членовете ѝ."

„*Централната секция в Ньошател пострада много* в резултат на събитията и ако не беше самоотвержеността и активността на отделни нейни членове, *тя сигурно щеше да загине."*

„*Централната секция в Локъл,* която от няколко месеца се намира *между живота и смъртта,* в края на краищата *се разпадна.* Неотдавна тя отново се конституира" —

явно с единствената цел да изпрати двама делегати на конгреса на шестнадесетте.

„*Секцията за социалистическа пропаганда в Шо дьо Фон* се намира в *критично положение... Нейното положение не само се подобрява, но по-скоро се влошава."*

Следват две секции — *просветните кръжоци* в *Сент-Имие и Сонвилие,* за които се споменава само бегло и за чието положение не се казва нито една дума.

Остава образцовата секция, която, ако съдим по нейното название *централна* секция, сама по себе си е само остатък от други, изчезнали секции.

„Централната секция в *Мутие* пострада несъмнено най-малко... Нейният комитет се намираше в постоянна връзка с федералния комитет... *Секции още не са основани..."*

Това се обяснява по следния начин:

„Дейността на секцията в Мутие е особено *облагоприятствувана* от *прекрасната склонност* на работническото население... към народните обичаи; бихме искали работническата класа в тази област да бъде още по-независима от всякакви политически елементи."

И така, този доклад наистина

„*дава точна представа* какво може да се очаква в смисъл на самоотверженост и *практически разум* от привържениците на Юрската федерация."

Те биха могли за пълнота да прибавят, че работниците от Шо дьо Фон, първоначалното седалище на техния комитет, винаги са отхвърляли всякаква връзка с тях. Неотдавна, на общо

събрание на 18 януари 1872 г., те отговориха единодушно на окръжното на шестнадесетте, като потвърдиха решенията на Лондонската конференция и постановлението на романския конгрес от май 1871 г., което гласи:

„Да се изключат завинаги от Интернационала Бакунин, Гийом и техните привърженици."

Трябва ли да прибавяме макар и една дума за значението на този така наречен конгрес в Сонвилие, който, по думите на неговите участници, „предизвика война, открита война вътре в Интернационала?"

Разбира се, тези хора, които шумяха толкова повече, колкото по-нищожни са те самите, имаха един безспорен успех. Целият либерален и полицейски печат застана открито на тяхна страна; в своите клевети по адрес на Генералния съвет и в безсилните си нападки срещу Интернационала те бяха подкрепени от мнимите реформатори във всички страни — в Англия от буржоазните републиканци, чиито интриги бяха осуетени от Генералния съвет, в Италия — от свободомислещите догматици, които бяха основали неотдавна под знамето на Стефанони „Универсално дружество на рационалистите" със задължително седалище в Рим, „авторитарна" и „йерархическа" организация с атеистични манастири за монаси и монахини, според устава на които на всеки буржоа, дарител на десет хиляди франка, се осигурява мраморен бюст, който следва да бъде поставен в заседателната зала[64]; най-после в Германия те намериха подкрепа от страна на Бисмарковите социалисти, които, като изключим издавания от тях полицейски вестник „Neuer Social-Demokrat"[65], изпълняват ролята на белоризци[66] на пруско-германската империя.

Конклавът в Сонвилие отправи до всички секции на Интернационала патетичен призив да настояват за незабавното свикване на конгрес, „за да се сложи край" — както се изразяват гражданите Малон и Льофрансе — „на системното превишаване на властта от Лондонския съвет", а всъщност, за да се постави Алиансът на мястото на Интернационала. Този призив срещна толкова окуражителен отклик, че те трябваше незабавно да се заемат с фалшифицирането на едно решение на последния белгийски конгрес. В своя официален орган („Révolution Sociale" от 4 януари 1872 г.) те заявяват:

„Най-после, което е още по-важно, белгийските секции единодушно приеха на своя конгрес в Брюксел на 24 и 25 декември резолюция, която е идентична с резолюцията на конгреса в Сонвилие за необходимостта от незабавно свикване на общ конгрес."

Трябва да констатираме, че белгийският конгрес взе диаметрално противоположно решение. Той натовари следващия белгийски конгрес, който ще се състои едва през юни, да изработи проект за нов общ устав, който да бъде представен на *следващия конгрес* на Интернационала[67].

Със съгласието на огромното мнозинство от членовете на Интернационала Генералният съвет ще свика годишния конгрес едва през септември 1872 г.

VII

Няколко седмици след конференцията в Лондон пристигнаха господа Албер Ришар и Гаспар Блан, най-влиятелните и разпалени членове на *Алианса,* с поръчение да завербуват измежду френските емигранти съюзници, готови да работят за реставрирането на империята, което според тях е единственото средство да се отърват от Тиер и да не останат с празни ръце. Генералният съвет предупреди заинтересованите, между които и Брюкселския федерален съвет, за техните бонапартистки машинации.

През януари 1872 г. те си смъкнаха маската, като публикуваха брошурата: *„Империята и нова Франция. Призив на народа и младежта към съвестта на французите"* от Албер Ришар и Гаспар Блан. Брюксел. 1872[68].

С присъщата на шарлатаните от Алианса скромност те се хвалят:

„Ние, които организирахме великата армия на френския пролетариат... ние, най-влиятелните вождове на Интернационала във Франция*, ние за ща

* В „Egalité" (излизащ в Женева) от 15 февруари 1871 г. под заглавие *„На позорния стълб!"* четем: „Не е дошло още времето да описваме историята на поражението на движението за комуна в Южна Франция, но сега вече ние, които в мнозинството си бяхме свидетели на прискърбното поражение на Лионското въстание от 30 април, можем да заявим, че една от причините за поражението на това въстание е страхливостта, предателството и кражбите на Г. Блан, който се навираше навсякъде, изпълнявайки заповедите на стоящия в сянка А. Ришар.

Със своите преднамерени машинации тези мизерници успяха да компрометират мнозина от ония, които бяха участвували в подготвителните работи на въстаническия комитет.

Нещо повече, тези предатели успяха до такава степен да дискредитират Интернационала в Лион, че в момента на парижката революция лионските работници се отнасяха към Интернационала с най-голямо недоверие. Оттук пълната липса на организация, оттук поражението на въстанието, поражение, което неизбежно трябваше да доведе до падането на Комуната, оставена на собствените си сили. Едва след този кървав урок ние успяхме чрез своята пропаганда да сплотим отново лионските работници около знамето на Интернационала.

Албер Ришар бе любимецът на пророка Бакунин и Сие."

стие не сме разстреляни и сме тук, за да можем пред лицето на ония (*на суетните парламентарни оратори, ситите републиканци и всевъзможните мними демократи*) да забием знамето, под което се сражаваме, и въпреки клеветите, заплахите и всевъзможните нападки, които ни очакват, да хвърлим на изумената Европа оня призив, който изхожда от глъбините на нашето съзнание и скоро ще намери отзвук в сърцата на всички французи: **„Да живее императорът!"**

„Опозореният и оплют Наполеон III трябва да бъде блестящо реабилитиран" —

и господа Албер Ришар и Гаспар Блан, заплащани от тайните фондове на Нашествие III, са специално натоварени да го реабилитират.

Впрочем те признават:

„Логическото доразвитие на нашите идеи ни направи привърженици на империята."

Това е едно признание, което трябва приятно да гали слуха на техните единоверци от *Алианса*. Както в най-добрите дни на „Solidarité", А. Ришар и Г. Блан декламират своите стари фрази за „политическо въздържание", което, по данни на тяхното „логическо доразвитие", е осъществимо само при най-абсолютен деспотизъм, когато работниците се въздържат от каквото и да било участие в политиката, така както затворникът се въздържа от разходка в слънчево време

„Времето на революционерите" — заявяват те — „мина... комунизмът е въдворен в Германия и Англия, но особено в Германия. Впрочем именно там той отдавна е сериозно разработван, за да се разпространи след това в целия Интернационал, и тези обезпокоителни успехи на *германското влияние* в Интернационала допринесоха не малко да се забави неговото развитие или, по-точно, да му се придаде ново направление в секциите в Централна и Южна Франция, които никога не са възприемали лозунг от който и да било германец."

Не чуваме ли тук гласа на самия върховен йерофант*, който от момента на основаването на Алианса в качеството си на русин си приписа специалната мисия да представлява *латинските раси?* Или това е гласът на „истинските мисионери" от „Révolution Sociale" (2 ноември 1871 г.), които възвестяват

„движението назад, което германските и Бисмарковите умове се опитват да натрапят на Интернационала"?

За щастие обаче истинските традиции на Интернационала са запазени и господа Албер Ришар и Гаспар Блан не са разстреляни! И тяхната „работа" според тях е „да дадат ново направление" на Интернационала в Централна и Южна Франция, като се опитат да създадат бонапартистки секции, които вече по силата на самия този факт са „автономни".

* — М. Бакунин. *Ред.*

Що се отнася до конституирането на пролетариата в плитическа партия, препоръчано от Лондонската конференция, то *„след реставрирането на империята ние“* — Ришар и Блан —

„бързо ще сложим край на това — не само на социалистическите теории, но и на започналото им осъществяване чрез революционното организиране на масите“.

С една дума, използвайки великия „принцип на автономия на секциите“, който „съставлява истинската сила на Интернационала... особено в страните на *латинската раса“* (Révolution Sociale“ от 4 януари), тези господа залагат на анархията в Интернационала.

Анархията, това е парадният кон на техния учител Бакунин, който е взел от социалистическите системи само етикетите. Всички социалисти разбират под анархия следното: след като бъде постигната веднъж целта на пролетарското движение — премахването на класите, изчезва държавната власт, която съществува, за да държи огромното произвеждащо мнозинство на обществото под гнета на малобройно експлоататорско малцинство, и функциите на управление се превръщат в прости административни функции. Алиансът поставя въпроса наопаки. Той провъзгласява анархията в редовете на пролетариата за най-сигурното средство за унищожаване на мощните, концентрирани в ръцете на експлоататорите обществени и политически средства за насилие. Под този предлог той иска от Интернационала в същия момент, когато старият свят се стреми да го смаже, да замени своята организация с анархия. Международната полиция също не иска нищо повече, за да увековечи републиката на Тиер, като я прикрие с императорската мантия*.

Генерален съвет:

Р. Апългарт, Антоан Арно, М. Дж. Бун, Ф. Брадник, Г. Х. Бътери, Ф. Курне, Делае,

---

* В доклада за закона на Дюфор депутатът от земевладелската камара Саказ напада преди всичко „организацията“ на Интернационала. Тази организация го кара да побеснява. Като констатира „възходящото движение на това страшно дружество“, той продължава: „Това дружество отхвърля... тайната дейност на предшествуващите го секти. Неговите организации се създаваха и изменяха пред очите на всички. Благодарение на могъществото на тази организация... все повече се разширява сферата на неговата дейност и влияние. То прониква във всички страни“. След това Саказ описва „организацията изобщо“ и в заключение казва: „Такъв е в своето мъдро единство... планът на тази обширна организация. Нейната сила е в самия ѝ замисъл. Нейната сила е и в масата на нейните привърженици, свързани с общата дейност, и най-после в непобедимия стимул, който ги привежда в движение.“

Ежен Дюпон, У. Хейлз, Хърлиман, Жул Жоанар, Хариет Лоу, Ф. Леснер, Лохнер, Маргерит, Констан Мартен, Зеви Морис, Анри Мейо, Джордж Милнър, Чарлз Мъри, Пфендер, Витале Реджис, Ю. Розвадовски, Джон Роч, Рюл, Г. Ранвие, Садлер, Кауел Степни, Алф. Тейлър, У. Таунсенд, Ед. Вайан, Джон Уестън, Ф. Дж. Яроу.

Секретари кореспонденти:

Карл Маркс — за Германия и Русия; *Лео Франкел* — за Австрия и Унгария; *А. Ерман* — за Белгия; *Т. Мътърсхед* — за Дания; *Й. Г. Екариус* — За Съединените щати; *Льо Мусю* — за френските секции в Съединените щати; *Ог. Серайе* — за Франция; *Шарл Роша* — за Холандия; *Дж. П. Мак-Донел* — за Ирландия; *Фр. Енгелс* — за Италия и Испания; *Валери Врублевски* — за Полша; *Х. Юнг* — за Швейцария.

Шарл Лонге — председател на заседанието
Херман Юнг — касиер
Джон Хейлз — генерален секретар.

Лондон, 5 март, 1872 г.
33, Ратбон-плейс.

К. МАРКС

РЕЗОЛЮЦИИ ЗА РАЗЦЕПЛЕНИЕТО ВЪВ ФЕДЕРАЦИЯТА НА СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ, ПРИЕТИ НА ЗАСЕДАНИЯТА НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

НА 5 И 12 МАРТ 1872 г.[69]

I

ДВАТА ФЕДЕРАЛНИ СЪВЕТА

Член 1. — Като взема под внимание, че *централни съвети* се учредяват *само* за да се осигури във всяка страна „силата на единството и организацията на работническото движение" (член 7 на Общия устав); *че поради това съществуването* на два съперничещи си централни съвета за една и съща федерация е явно нарушение на Общия устав;

Генералният съвет призовава двата временни федерални съвета в Ню Йорк *отново да се обединят* и до свикването на следващия американски общ конгрес да действуват като един временен федерален съвет за Съединените щати.

Член 2. — Като взема под внимание, че *работоспособността* на *този временен* федерален съвет ще бъде значително отслабена, ако той има прекалено много членове, едва неотдавна влезли в Международната работническа асоциация, *Генералният съвет препоръчва новообразуваните и малобройни секции да се обединят за избирането на няколко общи делегати.*

II

ОБЩ КОНГРЕС НА ФЕДЕРАЦИЯТА НА СЪЕДИНЕНИТЕ ЩАТИ

Член 1. — Генералният съвет препоръчва да се свика до 1 юли 1872 г. общ конгрес на делегати на секциите и на присъединилите се дружества в Съединените щати.

Член 2. — *Този конгрес следва да избере Федерален съвет* на Съединените щати. Той може, ако това бъде сметнато за уме-

стно, да упълномощи избрания по такъв начин федерален съвет да кооптира известен ограничен брой членове.

Член 3. — Този конгрес има изключителното право да изработи местен устав и регламент за организацията на Международната работническа асоциация в Съединените щати, но този местен устав и регламент не трябва да съдържат нищо, което противоречи на Общия устав и Регламента на Интернационала (Организационен регламент, V, член 1).

III

СЕКЦИИ*

Член 1. — Като взема под внимание, че секция № 12 в Ню Йорк не само е приела официална резолюция, съгласно която „всяка секция" има „самостоятелното право" да тълкува както намери за добре „постановленията на различните конгреси" и „Общия устав и Регламента", но и освен това напълно е провеждала този принцип, който, ако беше съблюдаван от всички, щеше да остави от Международната работническа асоциация само името;

че същата секция не е престанала да използва Международната работническа асоциация за преследване на цели, чужди или диаметрално противоположни на целите и задачите на Интернационала;

Генералният съвет смята за свой дълг да приложи резолюция VI по организационните въпроси на Базелския конгрес[70] и *временно да изключи* секция № 12 до свикването на следващия общ конгрес на Международната работническа асоциация, който ще се състои през септември 1872 г.

Член 2. — Като взема под внимание, че *съгласно Общия устав Международната работническа асоциация* трябва да се състои изключително „от работнически дружества" (виж членове 1, 7 и 11 от Общия устав);

че следователно член 9 от Общия устав, който гласи: „Член на Международната работническа асоциация може да стане всеки, който признава и защищава нейните принципи", макар и да дава на активните привърженици на *Интернационала,* които не са работници**, правото или да влизат индивидуално в Интерна-

* Във вестник „Woodhull and Claflin's Weekly" този раздел е озаглавен „12-а секция". *Ред.*

** Във вестник „Woodhull and Claflin's Weekly" думите „не са работници" са пропуснати. *Ред.*

ционала, или да бъдат приети в неговите секции, състоящи се от работници, все пак в никой случай не допуща образуването на секции, състоящи се изключително или предимно от членове, непринадлежащи на работническата класа;

че по тази именно причина преди няколко месеца Генералният съвет бе принуден да откаже да признае една славянска секция, състояща се изключително от студенти[71];

че съгласно раздел V, член 1 на Организационния регламент Общият устав и Регламентът могат да бъдат приспособени към „местните условия" на всяка страна;

че социалните условия в Съединените щати, макар в много други отношения да са крайно благоприятни за успеха на работническото движение, особено улесняват проникването на лъжереформатори, буржоазни шарлатани и продажни политици в *Интернационала;*

Генералният съвет препоръчва занапред да не се приемат в Интернационала нови* американски секции, ако поне две трети от техния състав не са наемни работници.

Член 3. — Генералният съвет обръща вниманието на Американската федерация върху параграф 3 на резолюция II на Лондонската конференция относно „сектантските"** секции или „сепаратистките организации", претендиращи, че изпълняват „специални задачи", различни от общата цел на Интернационала, а именно: освобождението на трудещите се от „икономическото подчинение на средствата на труда на монополистите", което „лежи в основата на робството във всичките му форми, на всяка социална несправедливост, на умствената приниженост и политическата зависимост" (виж увода на Общия устав).

Написано от К. Маркс около 5 март 1872 г.

Напечатано във вестниците „La Emancipacion", бр. 43 от 6 април 1872 г., „Woodhull and Claflin's Weekly", бр. 103 от 4 май 1872 г. и „Der Volksstaat", бр. 37 от 8 май 1872 г.

Печата се по ръкописа, сверен с текста на вестниците

Превод от английски

---

* Във вестник „Woodhull and Claflin's Weekly" думата „нови" е пропусната. *Ред.*

** Във вестник „Woodhull and Claflin's Weekly" думата „сектантските" е пропусната. *Ред.*

К. МАРКС

ДО РЕДАКТОРА НА ВЕСТНИК „LA LIBERTE“[72]

Лондон, 12 март 1872 г.

Г-н редакторе!

В книгата на гражданина Г. Льофрансе „За комунистическото движение“, с която се запознах едва преди няколко дни, открих на стр. 92 следния пасаж:

„По-късно написаното до гражданина Серайе от Карл Маркс, главния вдъхновител на германската секция на Интернационала, писмо относно изборите на 8 февруари, в което той с известна горчивина критикува участието на френската секция в тези избори, в достатъчна степен свидетелствува, че Интернационалът, правилно или не, тогава е бил малко склонен да се намесва активно в политиката.“[73]

Веднага след появяването в печата на моето така наречено писмо до Серайе аз заявих в „Times“, в „Courrier de l'Europe“, в берлинския „Zukunft“ и т. н., че това писмо е изфабрикувано от „Paris-Journal“. От своя страна Серайе публично разобличи един полицейски журналист като истинския автор на това писмо. Тъй като почти всички органи на Интернационала и дори някои парижки вестници напечатаха нашите разобличения, аз съм искрено учуден, че гражданинът Льофрансе е решил публично да скрепи със своя подпис вестникарската лъжа, изфабрикувана от Анри дьо Пен[74].

Оставам, уважаеми господине, с отлични почитания

Карл Маркс

Напечатано във вестник „La Liberté“, бр. 11 от 17 март 1872 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от френски

К. МАРКС

РЕЗОЛЮЦИИ НА МИТИНГА В ЧЕСТ НА ГОДИШНИНАТА НА ПАРИЖКАТА КОМУНА[75]

Митингът, свикан по случай годишнината на 18 март 1871 г., прие следните резолюции:

I

Той гледа на героичното движение от 18 март като на зора на великата социална революция, която завинаги ще освободи човечеството от класовото общество.

II

Той заявява, че глупостта и престъпленията на буржоазните класи, обединени в цяла Европа от своята омраза към работниците, са осъдили на смърт старото общество, каквито и да са неговите форми на управление — монархически или републикански.

III

Той заявява, че кръстоносният поход на всички правителства против Интернационала и терористичните мерки на версайските убийци, както и на техните пруски победители доказват и потвърждават нищожността на техните успехи и че зад героичния авангард, разбит от обединените сили на Тиер и Вилхелм, стои страшната армия на световния пролетариат.

Написано от К. Маркс между 13 и 18 март 1872 г.

Напечатано във вестниците „La Liberté", бр. 12 от 24 март 1872 г. и „The International Herald", бр. 3 от 30 март 1872 г.

Печата се по ръкописа, преписан от дъщерята на Маркс Жени Маркс и поправен от автора

Превод от френски

Ф. ЕНГЕЛС

ДО ИСПАНСКИЯ ФЕДЕРАЛЕН СЪВЕТ

Получихме писмото ви от 15 март и ви благодарим за подробния отчет за сегашното състояние на нашия Интернационал в Испания, което е твърде задоволително за момента, който преживяваме. Ние ще публикуваме най-важното от съдържанието на вашия отчет и ще изпратим едно писмо до конгреса в Сарагоса, а по-късно — телеграма.* Телеграмата ще бъде изпратена от името на Генералния съвет и на Британския федерален съвет. Що се отнася до Франция, поради закона на Дюфор против Интернационала съществуването на федерален съвет там е невъзможно; но ние ще пишем в Париж секцията Фере[76] да ви изпрати писмо за конгреса; подписи това писмо няма да носи, но ако бъде подписано секция Фере, то ще бъде в ред. В Германия неотдавнашните процеси временно дезорганизираха Интернационала и както знаете, Либкнехт и Бебел са осъдени на две години затвор главно за дейност в духа на Интернационала; по тази причина изпращането на телеграми оттам ще бъде засега невъзможно, все пак ние препратихме вашето писмо в Германия.

Относно марките няма никакви затруднения. Искайте толкова марки, колкото според вас ще ви бъдат нужни, и ни пратете вноските или частта от вноските, която *сте получили* до 1 юли; две или три седмици преди общия конгрес можете да ни изпратите остатъка заедно с неизползваните марки. Ние имаме много марки и няма да бъде от голямо значение, ако вашите делегати на конгреса ни върнат някоя и друга хиляда.

---

* Виж настоящия том, стр. 59—61. *Ред.*

Снощи касиерът Юнг не беше на заседанието на Генералния съвет; аз му изпратих разписката, за да я подпише; щом я получа обратно, ще ви я изпратя заедно с писмото до конгреса в Сарагоса.

Надяваме се, че ще представите за одобрение от вашия конгрес резолюциите на Лондонската конференция. Тези резолюции са признати досега от германската, романската, немско-швейцарската (Цюрих), английската, холандската и американската федерации, както и от френската и ирландската секции.

Написано от Ф. Енгелс на 27 март 1872 г.

Печата се по черновката на писмото
Превод от испански

К. МАРКС

НАЦИОНАЛИЗАЦИЯТА НА ЗЕМЯТА[77]

Поземлената собственост, първоначалният източник на всяко богатство, е станала големият проблем, от чието разрешение зависи бъдещето на работническата класа*.

Без да си поставям за задача да обсъждам тук всички доводи, привеждани от защитниците на частната собственост върху земята — юристи, философи и икономисти, най-напред ще отбележа само, че те положиха много усилия, за да прикрият *първоначалния факт* на завоюването под булото на *„естественото право"*. Ако завоюването е създало естествено право за малцинството, мнозинството трябва само да събере достатъчно сили, за да придобие естественото право да завоюва обратно онова, което му е отнето.

В хода на историята завоевателите са се опитвали да придават на своето произтичащо първоначално от грубата сила право известна обществена устойчивост** чрез закони, диктувани от тях самите.

След това идва философът и доказва, че тези закони се подразбират и изразяват всеобщото съгласие на човечеството***. Ако частната собственост върху земята действително е основана върху такова всеобщо съгласие, тя очевидно трябва да бъде отменена

* В черновата на ръкописа пред тази фраза е отбелязано: „Към пункт 1". *Ред.*

** В черновата на ръкописа вместо думата „устойчивост" е написано: „санкция". *Ред.*

*** В черновата на ръкописа вместо думата „човечеството" е написано: „обществото". *Ред.*

в момента, когато мнозинството на обществото няма да я признава повече.

Но ако оставим настрана така наречените „права“ на собственост, ние установяваме, че икономическото развитие на обществото, нарастването и концентрацията на населението, условията, които принуждават фермера капиталист да прилага колективния и организиран труд в селското стопанство и да прибягва към машини и други изобретения, все повече и повече правят национализацията на земята *„обществена необходимост“*, против която са безсилни всякакви приказки за права на собственост. Наложителните потребности на обществото трябва да бъдат и ще бъдат задоволени, измененията, продиктувани от обществената необходимост, рано или късно ще си пробият път и законодателството винаги ще бъде принудено да се приспособява към тях.

Ние се нуждаем от всекидневно увеличаващо се производство, чиито потребности не могат да бъдат задоволени, когато на шепа хора е позволено да регулират това производство съобразно със своите прищевки и частни интереси или поради невежество да изтощават почвата. Всички съвременни методи като оросяване, дрениране, използване на парния плуг, химическа обработка и т. н. трябва широко да се прилагат в селското стопанство. Но научните познания, които притежаваме, и техническите средства за обработване на земята, с които разполагаме, като машини и т. н., могат да бъдат използвани успешно само при обработване на земята в голям мащаб.

Ако обработването на земята в голям мащаб (даже по съвременния капиталистически метод, който принизява производителя до просто работно животно) е от икономическа гледна точка* далеч по-изгодно от обработването на дребни и разпокъсани парцели, не би ли дало то — приложено в национален мащаб — огромен тласък на развитието на производството?

Непрекъснато растящите потребности на населението, от една страна, и постоянното покачване на цените на селскостопанските продукти — от друга, неопровержимо доказват, че национализацията на земята е станала „обществена необходимост“.

Намаляването на селскостопанската продукция в резултат на произвола на отделни лица ще стане, разбира се, невъзможно, когато земята ще се обработва под контрола** и в интерес на нацията.

---

* В черновата на ръкописа думите „от икономическа гледна точка“ липсват. *Ред.*

** В черновката на ръкописа по-нататък следва: „за сметка“. *Ред.*

Всички граждани, които чух тук през време на обсъждането на този въпрос, защищаваха национализацията на земята, но се придържаха към твърде различни гледища*.

Франция неведнъж е била посочвана като пример; но със своята *селска собственост* тя е много по-далеко от национализацията на земята, отколкото Англия със своя лендлордизъм**. Наистина във Франция земята е достъпна за всеки, който може да я купи, но тъкмо тази възможност доведе до разпокъсването на земята на дребни парцели, които се обработват от хора, разполагащи с оскъдни средства и разчитащи предимно на собствения си физически труд и на труда на своите семейства. Тази форма на поземлена собственост и обусловеното от нея обработване на земята на дребни парцели не само изключват всяко използване на съвременните подобрения в селското стопанство, но и същевременно превръщат самия земеделец в решителен противник на всеки социален прогрес и преди всичко на национализацията на земята. Прикован към земята, в която трябва да вложи всичките си жизнени сили, за да получава сравнително нищожен добив, принуден да дава по-голямата част от своя продукт на държавата под формата на данъци, на съдебната клика — под формата на съдебни разноски, и на лихваря — под формата на лихви; намиращ се в пълно неведение относно социалното движение извън неговото ограничено поле на дейност — той все пак е вкопчан с фанатична привързаност в своето парче земя и в своето чисто номинално право на собственост върху него. По този начин френският селянин бе въвлечен във фатален антагонизъм с промишлената работническа класа.

Тъй като селската собственост е най-голямата пречка за национализацията на земята, Франция в съвременното си състояние безусловно не е страната, в която ние трябва да търсим разрешението на този голям проблем.

Национализацията на земята и предаването ѝ на дребни парцели на отделни лица или работнически сдружения, когато властта се намира в ръцете на буржоазията, само биха предизвикали безогледна конкуренция между тях и биха довели до все по-голямо увеличаване на рентата, а с това биха дали на земевладелците нови възможности да живеят за сметка на производителите.

---

* В черновата на ръкописа тази фраза липсва; очевидно тя принадлежи на Дюпон. *Ред.*

** В черновата на ръкописа пред тази фраза е отбелязано: „Към пункт 5". *Ред.*

На конгреса на Интернационала в Брюксел в 1868 г. един от нашите другари каза:

„Дребната частна собственост върху земята е осъдена от науката, а едрата поземлена собственост — от справедливостта. Остава следователно само едно от двете: земята трябва да стане или собственост на селски сдружения, или собственост на цялата нация. Бъдещето ще решн този въпрос.“[78]

Аз обаче казвам обратното:* социалното движение ще реши, че земята може да бъде само собственост на самата нация. Да се предаде земята в ръцете на обединени селскостопански работници, би значило да се подчини обществото изключително на една класа производители.

Национализацията на земята ще промени напълно отношенията между труда и капитала и в последна сметка ще премахне напълно капиталистическия начин на производство както в промишлеността, така и в селското стопанство. Едва тогава ще изчезнат класовите различия и привилегии заедно с икономическата основа, върху която те почиват**. Животът за сметка на чужд труд ще принадлежи към миналото. Няма да има повече правителство или държава, противостоящи на самото общество! Селското стопанство, минното дело, фабричната промишленост — с една дума, всички отрасли на производството — постепенно ще бъдат организирани най-целесъобразно. *Националната централизация на средствата за производство* ще стане националната*** основа на едно общество, състоящо се от обединения на свободни и равноправни производители, които се занимават с обществен труд по общ и рационален план. Такава е хуманната**** цел, към която води великото икономическо движение на XIX век.

Написано от К. Маркс през март—април 1872 г.

Напечатано във вестник „The International Herald“, бр. 11 от 15 юни 1872 г.

Печата се по текста на вестника, сверен с черновата на ръкописа

Превод от английски

* В черновата на ръкописа вместо следващите думи е написано: „бъдещето ще реши, че земята може да бъде само национална собственост“. *Ред.*

** В черновата на ръкописа вместо думите: „върху която те почиват“, е написано: „от която те са произлезли, и обществото ще се превърне в обединение на свободни производители“. *Ред.*

*** В черновата на ръкописа вместо думата „националната“ е написано: „естествената“. *Ред.*

**** В черновата на ръкописа думата „хуманната“ е зачеркната. *Ред.*

NO MAS DEBERES SIN DERECHOS: NO MAS DERECHOS SIN DEBERES.

LA EMANCIPACION.

PERIODICO SOCIALISTA.

SE PUBLICA TODOS LOS SABADOS.

Año II.	Precio de suscricion: 4 rs. trimestre. Administracion: San Pedro, 16, 3.°	Madrid 13 de abril de 1872.	Para suscriciones dirigirse á la libreria de San Martin, Puerta del Sol.	Núm. 44.

Ф. ЕНГЕЛС

ДО ГРАЖДАНИТЕ ДЕЛЕГАТИ НА НАЦИОНАЛНИЯ ИСПАНСКИ КОНГРЕС В САРАГОСА[79]

Лондон, 3 април 1872 г.

Граждани!

Генералният съвет на Международната работническа асоциация ме натовари да ви предам неговите приветствия по случай свикването на втория конгрес на испанските секции. Наистина вие можете да се поздравите с резултатите, които сте постигнали за толкова кратко време. Интернационалът, основан в Испания преди по-малко от три години, обхваща сега цялата страна със своите секции и федерации; той има организации във всички градове и прониква сега в селото. Благодарение на вашата дейност и на безсмислените и глупави преследвания от страна на следващите едно след друго правителства на вашата страна вие можахте да постигнете големи резултати, така че Интернационалът стана действителна сила в Испания. Не трябва обаче да забравяме, че тези резултати са възможни само благодарение на специалната организационна структура на нашия Интернационал, която дава на всяка национална или местна федерация пълна свобода на действие, а на централните му органи дава пълномощия само в такива рамки, които са безусловно необходими, за да бъдат тези органи в състояние да бдят за единството на програмата и да бранят общите интереси, както и да не позволят Международната работническа асоциация да се превърне в играчка на буржоазните или полицейските интриги*.

* В черновата на писмото по-нататък следва: „Една буржоазна организация никога не би могла да съществува при подобни условия; огромната заслуга на съвременния пролетариат е, че създаде за съвместната борба Интернационала, който обхваща всички цивилизовани страни и при това с нищо не накърнява автономията на всяка отделна федерация." *Ред.*

Вие ще бъдете подложени навярно на още по-големи преследвания. Спомнете си тогава, че има други страни като Франция, Германия, Австрия и Унгария, където членовете на Интернационала търпят още по-свирепи правителствени репресии и все пак не прекланят глава, защото подобно на вас знаят, че преследванията са най-доброто средство за пропагандиране на нашия Интернационал и че няма в света сила, която да е достатъчно могъща да задуши постоянно възраждащото се революционно движение на съвременния пролетариат. За да бъде унищожен Интернационалът, трябва да бъде унищожена почвата, която естествено го е породила, т. е. самото съвременно общество.

Братски поздрав.

По поръчение на Генералния съвет

Секретар за Испания,
Фридрих Енгелс

Напечатано във вестниците „La Emancipacion", бр. 44 от 13 април 1872 г., „La Liberté", бр. 17 от 28 април 1872 г. и „Der Volksstaat", бр. 36 от 4 май 1872 г.

Печата се по текста на вестник „La Emancipacion", сверен с черновата на писмото

Превод от испански

Ф. ЕНГЕЛС

ДО КОНГРЕСА В САРАГОСА

Лондон, 6 април 1872 г.

Генералният съвет и Британският федерален съвет приветствуват конгреса в Сарагоса.

Да живее освобождението на пролетариата!

Енгелс

Напечатано във вестник „La Emancipacion", бр. 44 от 13 април 1872 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от испански

К. МАРКС

ДЕКЛАРАЦИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ИЗКАЗВАНЕТО НА КОКРЕЙН В КАМАРАТА НА ОБЩИНИТЕ[80]

Подвизите на версайската земевладелска камара и на испанските кортеси, които имаха за цел да унищожат Интернационала, пробудиха в огромна степен благородния дух на съревнованието в сърцата на представителите на аристокрацията в британската камара на общините. Така на 12 април 1872 г. г-н Б. Кокрейн — един от ярките представители на онзи тип, по който може да се съди за умственото равнище на висшите класи — обърна вниманието на камарата върху думите и делата на това ужасно дружество. Като човек, който не обича особено да чете, за да се подготви за своята задача, той предприе миналата есен пътуване с цел да се запознае с някои континентални щабове на Интернационала; след своето завръщане той побърза с едно писмо до „Times" да си запази нещо като приоритет по този въпрос. Неговата реч в парламента в устата на всеки друг човек би се разглеждала като съзнателно и преднамерено игнориране на въпроса, за който става дума. Многобройните официални публикации на Интернационала с едно единствено изключение му са неизвестни; вместо тях той цитира един миш-маш от извадки от незначителни публикации на частни лица в Швейцария, за които Интернационалът като организация е толкова отговорен, колкото и британският кабинет за речта на г. Кокрейн. Според неговите думи

„огромното мнозинство от хората, които влязоха в Англия в Интернационала — техният брой възлиза на 180 000 души, — се намираха в пълно неведение относно принципите, осъществяването на които се преследваше и които грижливо се криеха от тях в момента на тяхното влизане".

Но принципите, които Интернационалът се стреми да осъществява, са изложени в увода към Общия устав и г. Кокрейн се

намира в щастливо неведение относно факта, че никой не може да влезе в Интернационала, без да признае изрично тези принципи. По-нататък:

„Интернационалът се основаваше първоначално върху принципите на трейдюнионизма и тогава нямаше политически характер."

Не само уводът към първоначалния Общ устав има ярко изразен политически характер, но и политическите тенденции на Интернационала са подробно изложени в учредителния манифест, публикуван в 1864 г. едновременно с този устав[81]. Друго изумително откритие е, че Бакунин бил „натоварен" да отговори от името на Интернационала на нападките на Мадзини, което чисто и просто е неистина. След като привежда един цитат от брошурата на Бакунин[82], г. Кокрейн продължава:

„Ние бихме могли да се смеем над подобна бомбастична безсмислица, но когато тези документи изхождат от Лондон" (а те *не* изхождат от Лондон), „чудно ли е, че чуждите правителства изпаднаха в тревога?"

И чудно ли е, че г. Кокрейн става техният глашатай в Англия? Следващото обвинение — че Интернационалът бил започнал неотдавна да издава „вестник" в Лондон — също е неистина. Но г. Кокрейн може да се утеши с това, че Интернационалът има множество собствени органи в Европа и Америка на езиците на почти всички цивилизовани народи.

Но същността на цялата реч се съдържа в следните думи:

„*Той бил можел да покаже,* че Комуната и Международната работническа асоциация били в действителност едно и също и че намиращото се в Лондон" (?) „Международно дружество било дало на Комуната заповед да опожари Париж и да убие архиепископа на този град."

А ето и доказателствата: като председател на Брюкселския конгрес, който се състоя през септември 1868 г., Ежен Дюпон действително твърдеше, че Интернационалът се стреми към социална революция. Но в какво се състои тайнствената връзка между това твърдение на Ежен Дюпон от 1868 г. и действията на Комуната от 1871 г.? Тя се състои в това, че

„едва миналата седмица Ежен Дюпон бе арестуван в Париж, закъдето бе заминал тайно от Англия. Но този г. Ежен Дюпон бе член на Комуната, а също и член на Международната работническа асоциация."

За нещастие за този крайно убедителен начин на доказване А. Дюпон, член на Комуната, който бе арестуван в Париж, не бе член на Интернационала, а Е. Дюпон, член на Интернационала, не бе член на Комуната. Второто доказателство —

„през юли 1869 г. на конгреса, който заседаваше в Женева под неговото председателство, Бакунин каза: „Интернационалът се обявява за атеистичен“.“

Но през юли 1869 г. в Женева изобщо не се е състоял конгрес; Бакунин никога не е председателствувал нито един от конгресите на Интернационала и никога не е бил натоварван да прави декларации от тяхно име. Трето доказателство: „Volksstimme“, органът на Интернационала във Виена[83], писа:

„Макар червеното знаме да е символ на всеобща любов, нека нашите врагове внимават то да не се превърне в символ на всеобщ терор.“

Нещо повече, същият вестник неведнъж е заявявал, че лондонският Генерален съвет е фактически Генералният съвет на Интернационала, т. е. неговият централен ръководен орган. Четвърто доказателство: на един от процесите против Интернационала във Франция Толен осмя твърдението на прокурора, че

„за президента на Интернационала“ (какъвто не съществува) „било достатъчно да вдигне пръст, за да подчини цялото земно кълбо“.

Обърка괮ата глава на г. Кокрейн превръща това отрицание на Толен в положителна фраза. Пето доказателство: възванието на Генералния съвет за гражданската война във Франция, от което г. Кокрейн цитира пункта, оправдаващ репресиите срещу заложниците и използването на огъня като необходими при тези обстоятелства военни мерки. Тъй като г. Кокрейн одобрява извършената от версайците касапница, трябва ли да направим от това извода, че той я е *заповядал*, макар той сигурно да не е виновен в каквото и да било убийство освен на дивеч? Шесто доказателство:

„Преди да бъде подпален Париж, се състоя събрание на водачите на Интернационала и на Комуната.“

Това е толкова вярно, колкото и публикуваното неотдавна в италианския печат съобщение, че Генералният съвет на Интернационала бил изпратил на инспекционна обиколка на континента своя верен и любим Александър Бейли Кокрейн, който представил крайно задоволителен доклад за цветущото състояние на организацията и установил, че в нея членуват седемнадесет милиона души. Заключително доказателство:

„В декрета на Комуната, с който бе наредено разрушаването на колоната на Вандомския площад, е изразено одобрението на Интернационала.“

В този декрет не е казано нищо подобно, макар Комуната без съмнение много добре да знаеше, че целият Интернационал в целия свят би одобрил това решение.

Ето какви са следователно съгласно „Times“ неопровержимите доказателства в подкрепа на твърденията на г. Кокрейн, че парижкият архиепископ е бил убит и Париж подпален по пряката заповед на Генералния съвет на Интернационала, намиращ се в Лондон. Сравним ли тази несвързана глупост с доклада на г. Саказ във Версай върху закона против Интернационала, ще стане ясна разликата, която все още съществува между един френски депутат от земевладелската камара и един британски Догбери.

За *fidus Achates** на г. Кокрейн, г. Истуик, бихме казали с думите на Данте: „Погледнете го и го отминете“, ако не беше неговото абсурдно твърдение, че Интернационалът бил отговорен за „Père Duchêne“[84] на г. Вермерш, когото образованият г. Кокрейн нарича Вермут.

Ако да имаш противник като г. Кокрейн, е абсолютно удоволствие, голямо нещастие е да бъдеш обект на покровителство от страна на г. Фосет, доколкото то може да се нарече така. Макар и да е достатъчно смел, за да защищава Интернационала срещу репресивни мерки, каквито британското правителство няма да вземе, тъй като нито се осмелява, нито е много заинтересовано от това, в същото време той притежава онова чувство за дълг и онази висока морална смелост, които го карат да произнесе по отношение на Интернационала своята височайша професорска осъдителна присъда. За нещастие мнимите доктрини на Интернационала, които той напада, не са нищо друго освен изобретения на собствения му беден мозък.

> „Държавата“ — казва той — „трябва да прави това и онова и да събира пари за осъществяването на всички проекти на Интернационала. Първият пункт на програмата гласи, че държавата трябва да изкупи цялата земя, както и всички оръдия за производство и да ги даде под наем на населението на справедлива и умерена цена.“[85]

Що се отнася до изкупуването на земята от държавата при известни обстоятелства и даването ѝ под наем на населението на справедлива и умерена цена, нека г. Фосет сам разрешава този въпрос заедно със своя учител по въпросите на теорията г. Джон Стюарт Мил и със своя политически шеф г. Джон Брайт. Втората точка „предлага държавата да регулира продължителността на работния ден.“ Историческите познания на нашия професор се проявяват в пълния си блясък, когато той превръща Интернационала в автор на английските фабрични закони, а солидната му подготовка по икономическите въпроси се проявява в не по-малко

* — верния другар. *Ред.*

изгодна светлина при неговата оценка на тези закони. Трети пункт:

„Държавата трябва да осигури безплатно образование.“

Какво струват такива общоизвестни факти като съществуването на безплатно обучение в Съединените щати и Швейцария и неговите благотворни резултати в сравнение с мрачните пророчества на професор Фосет? Четвърти пункт:

„Държавата трябва да дава в заем капитал на кооперативните дружества.“

Тук има малка грешка: г. Фосет смесва принципите на Интернационала с исканията на Ласал, който умря преди основаването на Интернационала. Именно Ласал се позоваваше на прецедента на държавния заем, който британските земевладелци толкова великодушно сами си бяха отпуснали чрез парламента под предлог за подобрения в селското стопанство. Пети пункт:

„като венец на всичко бе предложено всички приходи на страната да се събират чрез прогресивно облагане на поземлената собственост“.

Може ли да има по-голяма глупост от това, исканията на г. Роберт Гладстон и на неговите привърженици, ливерпулските буржоазни реформатори, да се представят за „венец“ на програмата на Интернационала!

Големият познавач на политическата икономия г. Фосет, чиито претенции за научна слава почиват изключително върху неговия предназначен за ученици компендиум на краткия курс по политическа икономия на г. Джон Стюарт Мил, признава, че „предсказанията“ (на привържениците на свободната търговия), „направени със сигурност преди двадесет и пет години, са опровергани от фактите“.

Същевременно той е уверен в своята способност да укроти гигантското пролетарско движение на нашите дни, като повтаря непрекъснато във все по-разводнена форма същите изтъркани фрази, върху които преди двадесет и пет години се опираха тези лъжливи предсказания. Можем да се надяваме, че неговата лицемерна защита на Интернационала, която в действителност представлява смирено разкаяние за предишните му мними симпатии към работническата класа, ще отвори очите на английските работници, които все още се намират под впечатлението на онази сантименталност, с която г. Фосет се опитваше досега да прикрие научното си нищожество.

Ако г-н Б. Кокрейн представлява политическия интелект, а г. Фосет — икономическата наука на британската камара на

общините, можем ли да сравним този „най-приятен от всички лондонски клубове“ с американската камара на представителите, която на 13 декември 1871 г. прие закон за учредяване на бюро за трудова статистика[86] и заяви, че този закон е приет по изричното желание на Международната работническа асоциация, на която камарата гледала като на едно от най-значителните явления на съвременността.

Генерален съвет:

Р. Апългарт, А. Арно, М. Бари, М. Дж. Бун, Ф. Брадник, Г. Х. Бътери, Ф. Курне, П. Делае, Ежен Дюпон, У. Хейлз, Хърлиман, Жул Жоанар, Ч. Кин, Хариет Лоу, Ф. Леснер, Лохнер, Ш. Лонге, Маргерит, К. Мартен, Зеви Морис, Х. Мейо, Г. Милнър, Ч. Мъри, Пфендер, Ю. Розвадовски, В. Реджис, Дж. Роч, Рюл, Г. Ранвие, Садлер, Кауел Степни, А. Тейлър, У. Таунсенд, Е. Вайян, Дж. Уестън, Де Волферс, Ф. Дж. Яроу.

Секретар-кореспонденти

Лео Франкел — за Австрия и Унгария; *А. Ерман* — за Белгия; *Т. Мътърсхед* — за Дания: *О. Серайе* — за Франция; *Карл Маркс* — за Германия и Русия; *Ш. Роша* — за Холандия; *Дж. П. Мак-Донел* — за Ирландия; *Ф. Енгелс* — за Италия и Испания; *Валери Врублевски* — за Полша; *Херман Юнг* — за Швейцария; *Й. Г. Екариус* — за Съединените щати; *Льо Мусю* — за френските секции в Съединените щати;

Дж. Хейлз — генерален секретар.

Написано от К. Маркс между 13 и 16 април 1872 г.

Напечатано като позив и във вестниците „The Eastern Post“, бр. 186 от 20 април 1872 г., „La Emancipacion“, бр. 49 от 18 май 1872 г., „O Pensamento Social“, бр. 14 от май 1872 г.

Печата се по текста на позива

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ДО ФЕРАРСКОТО РАБОТНИЧЕСКО ДРУЖЕСТВО[87]

Граждани!

В отговор на любезното ви писмо от 3 март благодаря ви от името на Генералния съвет за вашето присъединяване към Международната работническа асоциация; същевременно трябва да ви уведомя, че преди да го утвърди, Съветът трябва да получи обяснения за смисъла на уговорката относно вашата „автономия".

Когато се образува едно дружество, преди всичко трябва да бъде изработен устав и организационен регламент, каквито имате вие самите и каквито има и Интернационалът. Може би вие не познавате последните, затова ви изпращам приложен един екземпляр от тях на френски език. Бъдете любезни да ги представите на вашето дружество и ако сте съгласни с тях, да ме уведомите. Този Общ устав и Организационен регламент са единствените закони, които съществуват в нашия Интернационал и които биха могли да ограничат вашата автономия. Но вие сами разбирате, че Интернационалът не може да има два вида секции: едни, които признават общите закони, и други, които ги отхвърлят*. Надявам се впрочем, че за вас няма да представлява трудност да приемете тези закони, създадени от работниците на цяла Европа, изработени на техните годишни конгреси в продължение на седем години и признати от всички.

Организационният регламент, раздел V, член 1, гласи: „Всяка секция има правото да приеме свой местен устав и регламент с

* По-нататък в черновката на писмото е зачеркнато: „и отстояват своята автономия". *Ред.*

оглед на местните условия и законите на страната". Но този устав и този регламент не трябва да съдържат нищо, което противоречи на Общия устав и Регламента*.

Организационният регламент, раздел II, член 5, възлага на Генералния съвет отговорността за приемането или отхвърлянето на всяка нова секция и го задължава да проверява дали уставите и регламентите на новите секции отговарят на този член; поради това ви моля да изпратите на съвета един екземпляр от вашия устав, за да може да се изпълни тази формалност.

Написано от Ф. Енгелс на 16 април 1872 г.

Печата се по черновката на писмото
Превод от италиански

---

* По-нататък в черновката на писмото е зачеркнато: „Тъй като в Италия досега няма редовен федерален съвет, Генералният съвет си запазва правото да проверява уставите и регламентите на италианските секции". *Ред.*

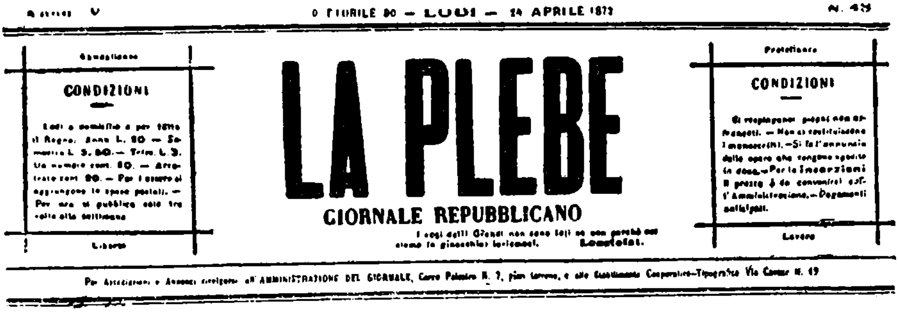

Ф. ЕНГЕЛС

ПИСМА ОТ ЛОНДОН[88]

I

*СТАЧКАТА НА АНГЛИЙСКИТЕ СЕЛСКОСТОПАНСКИ РАБОТНИЦИ

Лондон, 20 април 1872 г.

Работническото движение в Англия направи напоследък огромен напредък: то проникна, и то твърде сериозно, сред селскостопанските работници. Известно е, че цялата земя във Великобритания принадлежи на ограничен брой едри земевладелци, найбедните от които получават под формата на аренда годишна рента от 100 000 лири, а най-богатите — много милиони. Уестминстерският маркиз има годишна рента, която надвишава десет милиона.

Земята е разделена на големи участъци, които се обработват от малобройното селско население с помощта на машини за сметка на фермера-арендатор. Тук няма дребни стопани; броят на селскостопанските работници, който и без това не е голям в сравнение с площта, която те обработват, намалява от година на година поради въвеждането на нови машини; затова английските селскостопански работници, невежи, закрепостени към земята както никога досега и същевременно жертви на конкуренцията, образуват най-ниско платената класа от населението. Те няколко пъти са въставали против тежката си съдба: в 1831 г. те изгориха в Южна Англия копите сено и снопите на фермерите; преди няколко години същото стана в графството Йорк; от време на време са били правени опити сред тях да се образуват дружества за съпротива, но без сериозни резултати. Сегашното движение обаче

взе за няколко седмици размах, който му осигурява огромен успех. Това движение започна сред селскостопанските работници от графството Уорик, които поискаха увеличение на работната заплата от 11—12 шилинга (13—14 франка) седмично на 16 шилинга (19 франка), и за да постигнат това, образуваха съюз за съпротива и незабавно вдигнаха стачка[90]. Ужас обхвана земевладелците, фермерите-арендатори и консерваторите в графството: селскостопанските работници, роби телом и духом, за пръв път след повече от хиляда години се осмеляваха да се разбунтуват срещу властта на своите господари! И те действително се бунтуваха, стачкуваха, и то толкова успешно, че за две-три седмици движението обхвана не само селскостопанските работници от Уорикшир, но и всички селскостопански работници от осемте съседни графства. За изплашените земевладелци и фермери Съюзът на селскостопанските работници бе същото, каквото е за реакционните правителства на Европа *Интернацоналът* — плашило, само името на което им вдъхва ужас. Те влязоха в борба с него, но напразно; Съюзът, на който помагаха със съвети и опит дружествата за съпротива на промишлените работници, укрепваше и растеше всеки ден, при което той бе подкрепен дори от буржоазното обществено мнение. Въпреки своя политически съюз с аристокрацията буржоазията постоянно води срещу нея един вид малка икономическа война; и тъй като понастоящем тя преживява период на промишлен подем, при който са необходими много работници, почти всички стачкуващи селяни бяха прехвърлени в градовете, където те далеч по-лесно намират работа и са много по-добре платени, отколкото в селското стопанство. По този начин стачката се оказа толкова успешна, че земевладелците и фермерите в цяла Англия повишават по собствена инициатива работната заплата на селскостопанските работници с 25—30%. Тази първа голяма победа слага началото на нова епоха в интелектуалния и обществения живот на селския пролетариат, който масово влезе в движението на градските пролетарии против тиранията на капитала.

Миналата седмица английският парламент се занима с въпроса за *Интернационала.* Г-н Кокрейн, върл реакционер, обвини тази ужасна работническа организация, че била дала заповед на Парижката комуна да убие архиепископа и да опожари града! След това той поиска репресивни мерки против Генералния съвет, чието седалище понастоящем се намира в Лондон. Разбира се, правителството му отговори, че членовете на Интернационала, както и всички жители на Англия, са отговорни само пред закона

и че тъй като досега не са го нарушавали, няма основания за репресии против тях[91]. Може да се предполага, че Генералният съвет на Интернационала ще отговори на лъжливите измислици на г. Кокрейн*.

Написано от Ф. Енгелс на 20 април 1872 г.

Напечатано във вестник „La Plebe", бр. 48 от 24 април 1872 г.

Подпис: Ф. Е.

Печата се по текста на вестника

Превод от италиански

* Виж настоящия том, стр. 62—67. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

*ОТНОСНО ПРЕСЛЕДВАНЕТО НА ЧЛЕНА НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА ТЕОДОР КУНО[92]

От известно време вече е известно, че правителствата на Германия, Австрия и Италия са сключили тайно споразумение за преследване на членовете на Интернационала. Как действува това споразумение, показват следните факти: един виден член на Интернационала, който живее в Милано, гражданинът Теодор Куно, по произход прусин, инженер, лишен от длъжност в голямо машиностроително предприятие, е бил арестуван на 25 февруари, а всичките му документи и намерените у него снимки (включително портретът на неговия баща и т. н.) били конфискувани. Той бил откаран във вериги във Верона, където бил държан близо месец в затвора заедно с крадци и убийци и бил третиран точно като тях, а документите му били изпратени за проверка в Рим. На 29 март, окован във верига с един криминален престъпник, той бил закаран на границата и предаден на австрийските власти. Тук той за пръв път можал да узнае причината за всичко това. Какво било учудването му, когато прочел, че е бил арестуван, защото

„в Милано ходел без работа, живеел като скитник без средства за съществуване и освен това бил опасен агент на международната социалистическа партия; по всички тези причини той бил изгонен от Италианското кралство"!

Всъщност, като оставим настрана, че той съвсем не е ходел без работа, на 1 март той трябваше да заеме в Комо много добре платената длъжност на директор на фабрика; що се отнася до твърдението, че нямал средства за съществуване, италианските власти, разделяйки се с него, е трябвало да му връчат 111 франка

негови собствени пари! Австрийците не можали да си обяснят това противоречие, но вместо да го пуснат на свобода, го предали под надзора на един полицай, който трябвало да закара Куно на баварската граница за негова сметка, така че Куно трябвало не само да прекара още една седмица в затвора, но и да изразходва по-голямата част от своите пари. На баварската граница, очевидно поради липсата на съответни инструкции, както и поради вродената тъпота на баварската полиция, той узнал, че до неговите роднини била изпратена телеграма, и след получаването на задоволителен отговор той най-после бил пуснат на свобода. И така, изглежда, че европейският полицейски съюз против Интернационала е реалност. Куно е можел да бъде изпратен на швейцарската граница и там пуснат на свобода, но вместо това е трябвало да бъде предаден на австрийците, а чрез тях на баварците, за да бъде изпращан от затвор в затвор като криминален престъпник. Това е либерализмът на „свободните" конституционни монархии.

Написано от Ф. Енгелс на 22—23 април 1872 г.

Напечатано във вестниците „The Eastern Post", бр. 187 от 27 април 1872 г. и „Gazzettino Rosa", бр. 127 от 7 май 1872 г.

Печата се по текста на вестник „The Eastern Post".

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

*ЗА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ ИРЛАНДСКИТЕ СЕКЦИИ И БРИТАНСКИЯ ФЕДЕРАЛЕН СЪВЕТ[93]

АВТОРСКИ ЗАПИС НА РЕЧТА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА 14 МАЙ 1872 г.

Гражданинът Енгелс каза, че действителната цел на това предложение била ирландските секции да бъдат подчинени на юрисдикцията на Британския федерален съвет — положение, с което ирландските секции никога нямало да се съгласят и което Генералният съвет нямал нито правото, нито властта да им натрапва. Съгласно Устава и Регламента Генералният съвет нямал също правото да застави която и да било секция или отделение да признае юрисдикцията на който и да било федерален съвет. Впрочем, преди да приемел или да отхвърлел една нова секция, попадаща под юрисдикцията на който и да било федерален съвет, той бил длъжен да се консултира с този съвет. Гражданинът Енгелс подчертава, че ирландските секции в Англия попадат под юрисдикцията на Британския федерален съвет толкова, колкото и съществуващите в Англия френски, германски или италиански секции*. Ирландците представляват във всяко отношение самостоятелна нация и фактът, че си служат с английски език, не може да ги лиши от валидното за всички право да имат независима национална организация в Интернационала.

Гражданинът Хейлз говори за отношенията между Англия и Ирландия, сякаш те имат най-идиличен характер, като например отношенията между Англия и Франция по времето на Кримската война, когато управляващите класи на двете страни неуморно се хвалеха взаимно и от всичко лъхаше най-пълна хармония. Но

* В протоколната книга на Генералния съвет следва: „или полски секции". *Ред.*

тук положението е съвсем друго. Налице е фактът на английското завоевание и на 700-годишното потискане на Ирландия и докато това потискане съществува, би било оскърбление за ирландските работници да се иска от тях да се подчиняват на един британски федерален съвет. Положението на Ирландия спрямо Англия не е равноправно: то е аналогично на положението на Полша спрямо Русия. Какво биха казали, ако Генералният съвет призове полските секции да признаят върховенството на един руски федерален съвет в Петербург, а секциите, които се намират в пруска Полша, в Северен Шлезвиг и Елзас — на един федерален съвет в Берлин? Защото това, което се иска от ирландските секции, означава по същество същото. Ако членове на Интернационала, които принадлежат към господствуваща нация, призовават нацията, която е завоювана и продължава да се намира в подчинение, да забрави своята националност и положение, „да изглади националните различия" и т. н., това не е интернационализъм, а само проповед за нейното подчиняване на потисничеството, опит да се оправдае и увековечи господството на завоевателя под маската на интернационализма. Това само би засилило твърде много разпространената сред английските работници представа, че в сравнение с ирландците те са по-висши същества и са също такива аристократи, за каквито мерзките бели в робовладелските щати се смятат по отношение на негрите.

В подобен на ирландския случай истинският интернационализъм трябва безусловно да се основава върху самостоятелна национална организация. Ирландците, както и другите потиснати нации, могат да влязат в Интернационала само като равноправни с представителите на нацията завоевателка и протестирайки против завоюването. Затова ирландските секции имат не само правото, но и задължението да заявят в увода към своя устав, че техният пръв и най-наложителен дълг като ирландци е да извоюват своята национална независимост. Антагонизмът между ирландските и английските работници в Англия е бил едно от наймощните средства за поддържане на класовото господство в Англия. Ораторът си спомнял времето, когато ирландците изгонили Фъргес О'Конор и английските чартисти от Хол ъв Сайънс в Манчестер[94]. Сега за пръв път съществувала благоприятна възможност английските и ирландските работници да действуват съвместно за своето общо освобождение — резултат, какъвто не е постигнало досега нито едно движение в Англия. Но преди още това да е осъществено, се прави предложение да се диктува на ирландците и да им се заяви, че те не трябва да развиват собствено движение, а да се подчинят на ръководството на англий-

ски съвет! Но това би означавало да се въведе и в Интернационала потискането на ирландците от англичаните.

Ако авторите на това предложение са до такава степен изпълнени с дух на истински интернационализъм, нека докажат това, като преместят седалището на Британския федерален съвет в Дъблин и се подчинят на един съвет, съставен от ирландци.

Що се отнася до така наречените сблъсквания между ирландските и английските секции, те бяха предизвикани от опитите на членове на Британския федерален съвет да се месят в работите на ирландските секции, за да ги накарат да се откажат от своя специфично национален характер и да признаят ръководството на Британския съвет.

Освен това ирландските секции в Англия не могат да бъдат отделени от ирландските секции в Ирландия; не може да се допусне неколцина ирландци да бъдат ръководени от лондонски, а други от дъблински федерален съвет. Ирландските секции в Англия са наши операционни бази за работа с ирландските работници в Ирландия. Те постигнаха големи успехи, защото са поставени в по-благоприятни условия, и пропагандата и организацията на движението в Ирландия могат да се осъществяват само чрез тях. Трябва ли съзнателно да бъдат разрушени тези операционни бази и да се унищожи единственото средство, чрез което Ирландия може да бъде ефикасно спечелена за Интернационала? Защото не трябва да се забравя, че ирландските секции, и то основателно, никога не биха се съгласили да се откажат от своя самостоятелна национална организация и да се подчинят на Британския съвет. Следователно въпросът се свежда до следното: да се даде ли на ирландците свобода на действие или да бъдат те отблъснати от Интернационала? Ако предложението бъде прието от Съвета, той би трябвало да заяви на ирландските работници приблизително следното: след господството на английската аристокрация над Ирландия, след господството на английската буржоазия над Ирландия те трябва сега да очакват господството на английската работническа класа над Ирландия.

Написано от Ф. Енгелс около 14 май 1872 г.

Публикува се за пръв път.

Печата се по ръкописа, сверен със записа в протоколната книга.

Превод от английски

К. МАРКС

ДЕКЛАРАЦИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ОТНОСНО СВЕТОВНИЯ ФЕДЕРАЛИСТКИ СЪВЕТ[95]

Преди няколко седмици се появи една брошура под заглавие: „Световният федералистки съвет на Международната работническа асоциация и на съюзнически републикански социалистически дружества“. Целта на тази брошура е чисто и просто държавен преврат в Интернационала. Тя оповестява създаването на втори генерален съвет и повдига обвинения както против организациите на Интернационала, така и против ръководството на неговия Генерален съвет. Но кои са членовете на този нов, самозван световен съвет и авторите на въпросната брошура? Между подписите под този документ се намира, първо, подписът на гражданина Джон Уестън, член на Генералния съвет и негов бивш касиер, който в едно писмо до Генералния съвет заявява, че подписът му бил поставен без неговото съгласие. Второ — подписите на шестима делегати на така наречената Световна републиканска лига[96] — дружество, абсолютно чуждо на Интернационала. Трето — на двама делегати на една „международна републиканска федералистка секция“, чието съществуване е абсолютно неизвестно на Интернационала. Четвърто — на двама делегати на Лигата на земята и труда[97], дружество, което изобщо не влиза в Интернационала. Пето — подписите на двама самозвани делегати на лондонското Просветно дружество на германските работници, но всъщност представители на малка група германци, изключени от това дружество поради откритата им вражда към Интернационала[98]. Най-после — подписите на четирима делегати на две френски дружества, които наброяват общо по-малко от една дузина членове и които Генералният съвет отказа да приеме за

секции; между тях фигурира някой си Везиние, изключен от Интернационала от една назначена от Брюкселския конгрес от 1868 г.[99] комисия, и г. Ландек, когото бързото бягство на префекта на полицията на Луи Бонапарт на 4 септември 1870 г. освободи от доброволно даденото и „добросъвестно изпълняваното задължение да се въздържа от всякакво участие в работите на Интернационала и от политическа дейност във Франция" (виж публикувания отчет за третия процес срещу Интернационала в Париж[100]) и който неотдавна беше изгонен от дружеството на емигрантите комунари в Лондон.

Ония, които са подписали този документ — до един хора, съвършено чужди на Интернационала, знаят, разбира се, много добре, че те имат право да се месят в работите на неговата организация и да се обявяват за негов генерален съвет толкова, колкото самият Генерален съвет на Интернационала има правото да се меси в работите на Британската северна железопътна линия и да се провъзгласи за нейна дирекция.

Не е чудно, че тези хора съвсем не познават историята на Интернационала и неговата организационна структура. Откъде могат те да знаят, че съгласно нашия Устав Генералният съвет представя своите отчети на конгресите, а не на тях? Че когато избухването на войната попречи за свикването на конгреса в 1870 г., всички федерации единодушно решиха да бъдат продължени пълномощията на Генералния съвет, докато политическата обстановка позволи свикването на открит конгрес? Що се отнася до средствата, събрани от Генералния съвет в помощ на емигрантите, общата сума на постъпленията се посочваше в публикуваните отчети за заседанията на Съвета и нашият касиер, гражданинът Юнг — Чарлз стрийт 4, Нортхемптън Скуер, Клъркенуел, — пази разписките за всеки изразходван фартинг; тези разписки, както и касовите книги на Генералния съвет, могат да бъдат проверени по всяко време от всеки един от участниците в подписката. Подобна проверка ще покаже, че Съветът не само е посвещавал много време и усилия на тази невлизаща в неговите функции дейност, но и че сам той както като организация, така и чрез отделните си членове е правил вноски във фонда за подпомагане на емигрантите според своите възможности.

Обхватът и влиянието, които Интернационалът вече е достигнал, оставят на враждебните му и съперничещите с него организации един единствен шанс за успех: те трябва да узурпират неговото име, за да могат да подкопаят неговата мощ. Правителственият и буржоазният печат от всички направления — като се почне от полицейските и се свърши с така наречените демократич-

ни и републикански вестници — толкова добре разбира това, че същите вестници, които грижливо премълчават всяка официална публикация на Генералния съвет, със злорадство бързат да разтръбят из цяла Европа такива нищожни и смешни публикации като тази на „Световния федералистки съвет“.

Генерален съвет:

Р. Апългарт, А. Арно, М. Бари, М. Дж. Бун, Ф. Брадник, Г. Х. Бътери, Е. Делае, Ежен Дюпон, Й. Г. Екариус, У. Хейлз, Хърлиман, Жул Жоанар, Ч. Кин, Хариет Лоу, Ф. Леснер, Лохнер, Ш. Лонге, Маргерит, К. Мартен, Зеви Морис, А. Мейо, Дж. Милнър, Т. Мътърсхед, Пфендер, Ю. Розвадовски, В. Реджис, Дж. Роч, Рюл Г. Ранвие, Садлър Дж. Секстън, Кауел Степни, А. Тейлър, У. Таунсенд, Е. Вайян, Дж. Уестън, Де Волферс, Ф. Дж. Яроу.

Секретар-кореспонденти:

Лео Франкел — за Австрия и Унгария; *А. Ерман* — за Белгия; *Ф. Курне* — за Дания; *О. Серайе* — за Франция; *Карл Маркс* — за Германия и Русия; *Ш. Роша* — за Холандия; *Дж. П. Мак-Донел* — за Ирландия; *Ф. Енгелс* — за Италия и Испания; *Валери Врублевски* — за Полша; *Херман Юнг* — за Швейцария; *Льо Мусю* — за френските секции в Съединените щати.

Ч. Мъри, председател.
Х. Юнг, касиер.
Джон Хейлз, генерален секретар.

33, Ратбон-плейс,
Лондон, 20 май 1872 г.

Написано от К. Маркс

Напечатано във вестниците „The Eastern Post“, бр. 191 от 26 май 1872 г.; „The International Herald“, бр. 9 от 1 юни 1872 г.; „Der Volksstaat“, бр. 44 от 1 юни 1872 г.; „La Liberté“, бр. 22 от 2 юни 1872 г.; „La Emancipacion“, бр. 52 от 8 юни 1872 г.; „O Pensamento Social“, бр. 16 от юни 1872 г.; „L'Egalité“, бр. 13 от 23 юни 1872 г.

Печата се по текста на вестник „The Eastern Post“

Превод от английски

К. МАРКС

ОЩЕ ВЕДНЪЖ СТЕФАНОНИ И ИНТЕРНАЦИОНАЛЪТ

(ПИСМО ДО РЕДАКЦИЯТА НА „GAZZETTINO ROSA")[101]

Лондон, 23 май 1872 г.

Господин редакторе!

В броя на „Libero Pensiero" от 28 март г. Стефанони с право предвиждаше, че макар и да не му е провървяло с Либкнехт[102], аз и занапред ще отговарям с мълчание на непрекъснатите му клевети. Ако аз нарушавам днес това мълчание, то е, защото г. Карл Фогт, човек, когото аз ликвидирах политически и морално в Германия със своята книга „Господин Фогт", се оказва сега вдъхновител на твърденията на своя съмишленик Стефанони.

Г-н Стефанони цитира от книгата на Фогт, която бе насочена против мен и против германската комунистическа партия изобщо, баснята за моите отношения с шпионина Шервал, но умишлено премълчава за писмото на Й. Ф. Бекер (от Женева), което по хумористичен начин разобличава грубите измислици на Фогт (виж „Господин Фогт", стр. 21[103]).

Тази и други подобни клевети, с които Фогт е изпълнил своята мръсна книга, бяха напечатани няколко дни след тяхното публикуване от берлинския „National-Zeitung"[104]. Аз незабавно заведох от Лондон дело за клевета против него. Но съгласно пруското законодателство аз трябваше най-напред да премина една предварителна процедура, а именно да получа от съдилищата разрешение за съдебното преследване на редактора на „National-Zeitung". И така аз бях принуден да премина цялата йерархия на съдилищата, от следователя до Върховния съд, за да не постигна в края на краищата абсолютно нищо. С една дума, забранено ми бе да заведа едно така компрометиращо за г. Фогт (който тъкмо тогава в своите „Политически изследвания"[105] бе призовал Прусия да

завземе със силата на оръжието останалата част на Германия) дело, но също тъй компрометиращо и за вестника, който под маската на мнима опозиция в действителност наливаше вода във воденицата на правителството и по-късно се разобличи като най-раболепно оръдие на Бисмарк — дело, което трябваше да даде пълно удовлетворение на един човек, който по онова време по заповед отгоре бе подложен на яростни нападки от страна на целия продажен печат в Германия.

Всички перипетии на моята борба с пруските съдилища заедно с оправдателните документи, които им бях представил, са публикувани в моята книга „Господин Фогт“ и следователно трябва да са известни на добродетелния г. Стефанони.

Г-н Стефанони цитира също моите „Разкрития относно кьолнския процес на комунистите“ (1853 г.)[106], за да докаже — какво? Че аз поддържам връзки с германските комунисти. Аз се гордея с това.

Впрочем истинската цел на горната публикация бе да докаже, че Съюзът на комунистите не бил тайно дружество в смисъла на наказателния кодекс и че именно поради това пруското правителство било принудено да накара гнусния Щибер и неговите съучастници да изфабрикуват редица фалшиви документи, които бяха приписани на мен и на обвиняемите. Днес в Германия няма да се намери никой, дори сред привържениците на Бисмарк, който би посмял да отрече този факт. Че г. Стефанони действува заедно не само с Фогт, но и с Щибер, е прекалено дори за един esprit fort* от типа на Стефанони.

В своя вестник от 18 април г. Стефанони отново преминава в атака. В своята книга аз достатъчно убедително доказах, че г. Фогт се е продал в 1859 г. на Бонапарт, като се е задължил да бъде главният му агент в Германия и Швейцария. Десет години по-късно недискретността на неговите приятели Жул Фавър и Сие само потвърди този факт[107].

Абсолютно невярно е, че аз заради някакви мними интереси на Германия съм се бил обявил в защита на Австрия против г. Фогт, този доблестен защитник на Италия. През 1848—1849 г. аз защищавах в „Neue Rheinische Zeitung“ каузата на Италия срещу мнозинството на германския парламент и германския печат[108]. По-късно, в 1853 г., и по друго време аз поех в „New-York Tribune“ защитата на един човек, с когото постоянно съм бил на противоположни гледища по принципните въпроси — Мадзини[109]. С една дума, аз винаги съм бил на страната на революционна Италия, против Австрия.

* — свободомислещ. *Ред.*

Но войната в 1859 г. е съвсем друго нещо. Аз я заклеймих като война, призвана да продължи съществуването на Бонапартовата империя с още десетина години, да подчини Германия на режима на пруската военщина и да превърне Италия в онова, което тя е днес.[110] По изключение Мадзини споделяше моето гледище (виж „Pensiero ed Azione" от 2 до 15 май 1859 г.[111]). По онова време той, както и аз, бе атакуван от същия неизбежен г. Фогт.

Макар и да съм бил винаги готов да заклеймявам г. Фогт като бонапартистки агент, аз все пак трябваше да отхвърля авторството на един анонимен позив, издаден против него от г. Карл Блинд. Г-н Стефанони цитира по Фогт декларациите на собственика на печатницата и словослагателите, с които Фогт се е снабдил, за да докаже, че Блинд не е авторът на позива и че позивът не е бил напечатан от този собственик на печатница.

Но ако г. Стефанони е чел, както той твърди, моята книга, на страници 186—187[112] той е щял да прочете *клетвените декларации* на споменатия словослагател и на един негов колега, *направени пред един английски съд,* в които се твърди, че авторът на анонимния позив е бил именно Карл Блинд!

От Фогт г. Стефанони преминава към Херцен. Преди всичко той кара Херцен да присъствува на събранието, на което бе учреден Интернационалът, и отнася създаването на тази организация към 1867 г. Всеки знае, че Интернационалът бе основан през септември 1864 г. на събрание, което се състоя в Лонг-Ейкър, и че Херцен не присъствува на това събрание. Евангелистът на рационализма, г. Стефанони, се отнася с хронологията и топографията точно така, както преди осемнадесет века се отнасяха с тях неговите предшественици от Новия завет. Още около десет години преди основаването на Интернационала аз отказах да говоря от една и съща трибуна с руския панславист г. Херцен на публичен митинг.

Сам Херцен в една книга, издадена след смъртта му от неговия син[113] и пълна с неверни твърдения по мой адрес, не се осмелява да твърди, че аз съм го нарекъл някога *руски шпионин,* както заявява поклонникът на истината г. Стефанони. Впрочем за ония, които биха искали да си изяснят какво отношение заслужава социалистът дилетант Херцен, е достатъчно да прочетат книгата на Серно-Соловевич „Нашите домашни работи"[114].

Имам чест, г-н редакторе, да бъда

Предан ваш *Карл Маркс*

Написано на 23 май 1872 г.

Напечатано в „Gazzettino Rosa", бр. 148 от 28 май 1872 г. и в списание „Il Libero Pensiero" от 1 август 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от италиански

К. МАРКС

ОТГОВОР НА СТАТИЯТА НА БРЕНТАНО[115]

Един приятел ми е изпратил от Германия кн. 10 на „Concordia. Списание по работническия въпрос“ от 7 март, в която този „орган на съюза на германските фабриканти“ е напечатал уводна статия под заглавие *„Как цитира Карл Маркс“*.

В Учредителния манифест на Международната работническа асоциация между другото аз цитирам едно място от речта на Гладстон от 16 април 1863 г. по бюджета, което не съществува в полуофициалното издание на парламентарните дебати на Хансард[116]. Оттук добродушната фабрикантска логика на „Concordia“ направо заключава: „Тази фраза не съществува никъде в речта на Гладстон“, и злорадо изразява своето ликуване в напечатания с едър шрифт фабрикантски немски език:

„Маркс формално и по същество е измислил тази фраза!“

Наистина би било извънредно странно в напечатания първоначално на английски език в Лондон пред очите на Гладстон Учредителен манифест да му се приписва някаква вмъкната от мен фраза, която да обикаля безпрепятствено целия лондонски печат в продължение на седем и половина години, за да бъде най-после открита от „учените мъже“ от съюза на германските фабриканти в Берлин.

Въпросната фраза от учредителния манифест гласи:

„This intoxicating augmentation of wealth and power is entirely confined to classes of property» (p. 6, Inaugural Address etc.) (В превод буквално: *„Това смайващо увеличение на богатството и властта е изцяло ограничено до имотните класи“.)*

В една статия във „Fortnightly Review“ (ноември 1870 г.), която направи голямо впечатление и бе предмет на коментарии от страна на целия лондонски печат, г. Бизли, професор по история в тукашния университет, цитира на стр. 518:

„An intoxicating augmentation of wealth and power, as Mr. Gladstone observed, entirely confined to classes of property“. (В превод: *„Едно смайващо увеличение на богатството и властта, както отбеляза г. Гладстон, изцяло ограничено до имотните класи“.*)[117]

Но статията на проф. Бизли се появи шест години след Учредителния манифест! Добре! Да се обърнем към едно специално издание, предназначено изключително за лондонското Сити, което се появи не само *преди Учредителния манифест,* но и *преди основаването на Международната работническа асоциация,* под заглавие: „Теория на валутния курс. Банковият закон от 1844 г.“ Лондон, 1864, издадено от Т. Котли Нюби, Уелбек стрийт, 30[118]. Речта на Гладстон по бюджета се критикува в нея обстойно и на стр. 134 се привежда следният пасаж:

«This intoxicating augmentation of wealth and power is entirely confined to classes of property“ (В превод: *„Това смайващо увеличение на богатството и властта е изцяло ограничено до имотните класи“*),

т. е. буквално така, както цитирам аз.

С това е вече неопровержимо доказано, че съюзът на германските фабриканти *„формално и по същество е излъгал“,* като е обявил тази „фраза“ за „мой“ фабрикат!

Ще отбележим между другото: порядъчната „Concordia“ препечатва с едър шрифт друг пасаж, в който Гладстон дрънка за „необикновеното и безпримерно за всички страни и времена“ подобрение на положението на английската работническа класа през последните 20 години. Едрият шрифт трябва да покаже, че аз съм скрил този пасаж. Напротив! В Учредителния манифест аз тъкмо най-дебело подчертавам крещящия контраст между тази цинична фраза — както правилно я характеризира професор Бизли — и „ужасяващата статистика“ („appalling statistics“) на английските официални отчети за този период*.

Авторът на „Теория на валутния курс“ като мен е цитирал не от Хансард, а от един лондонски вестник, който е отпечатал речта по бюджета от 16 април в броя си от 17 април. Аз напразно се опитах да намеря в своята сбирка от 1863 г. тази извадка, както и заглавието на вестника, от който е била направена. Но това не променя работата. Макар парламентарните отчети на лондон-

* С други апологетични глупости в същата реч аз вече се разправих в своя труд „Капиталът“ (стр. 638, 639)[119].

ските вестници винаги да се различават един от друг, все пак аз бях сигурен, че нито един от тях не е можел съвсем да пропусне това толкова поразително изказване на Гладстон. И тъй аз отварям *„Times“* от 17 април 1863 г. — тогава, както и сега, той беше орган на Гладстон — и намирам там на стр. 7, колона 5-а, в съобщението за речта по бюджета:

„That is she state of the case as regards *the wealth of this country.* I must say for one, I should look almost with apprehension and with pain upon *this intoxicating augmentation of wealth and power,* if it were my belief that it was confined to *classes who are in easy circumstances.* This takes no cognizance at all of the condition of the labouring population. *The augmentation* I have described, and which is founded, I think, upon accurate returns, *is an augmentation entirely confined to classes of property».*

В превод: „Така стои въпросът за *богатството на нашата страна.* Трябва да призная, че аз бих гледал на *това смайващо увеличение на богатството и властта* почти със загриженост и болка, ако бях уверен, че то се ограничава само до *състоятелните класи**. Тук съвсем не е взето под внимание положението на работническото население. *Увеличението, което описах“* (което той току-що характеризира като *„това смайващо увеличение на богатството и властта“), „изцяло се ограничава до имотните класи“.*

И така, съгласно съобщението на собствения му орган „Times“ от 17 април 1863 г. г-н Гладстон *„формално и по същество“* е заявил на 16 април 1863 г. в камарата на общините, че *„това смайващо увеличение на богатството и мощта изцяло се ограничава до имотните класи“* и че до известна степен му става страшно само при мисълта, че това увеличение на богатството е било от полза само за една част от тези класи, за действително състоятелната им част.

„Italiam! Italiam“** Най-после стигнахме и до *Хансард.* Г-н Гладстон е бил толкова благоразумен да изхвърли от тази скалъпена със задна дата редакция на своята реч пасажа, който несъмнено е компрометиращ за английски канцлер на съкровището; впрочем това е традиционна парламентарна практика в Англия, а съвсем не изобретение на Ласкерчо contra Бебел[121]. Едно точно съпоставяне на действително произнесената от Гладстон реч, така както тя фигурира в „Times“, с нейния текст, изопачен със задна дата от самия Гладстон, би дало доста забавен материал за характеризирането на този тържествено сладникав, многословен, педантичен, строго религиозен буржоазен герой, който плахо изкарва наяве своето благочестие и либералните си „attitudes of mind“***.

---

* Думите „easy classes“, „classes in easy circumstances“ бяха въведени за пръв път от Уейкфилд за обозначаване богатата част на имотната класа[120].

** — „Италия! Италия!“ (Вергилий. „Енеидата“, книга трета). *Ред.*

*** — настроения *Ред.*

Моята книга „Капиталът“ предизвиква особено раздразнение, защото в нея за характеризиране на капиталистическата система са приведени множество официални данни, в които нито един учен досега не можа да намери грешка. Това е стигнало до ушите дори на господата от съюза на германските фабриканти. Но, мислеха те,

„Това, което умът не може да разбере,
със своето чувство ще схване всяко дете“*.

Речно-сторено. За сведения относно струващия им се подозрителен цитат от Учредителния манифест те се обръщат към един колега в Лондон, към първия срещнат, Мундела, който, сам фабрикант, бърза да изпрати през Ламанша написано черно на бяло извлечение от парламентарните дебати на Хансард. Сега те узнаха тайната на моето производство. Аз фабрикувам не само текста, но отгоре на това ... и цитатите към него. И опиянени от победата, те прогърмяха из цял свят: *„Как цитира Карл Маркс!“* По този начин те лишиха моята *стока* веднъж завинаги от кредит, и то така, както подобава на фабриканти, по обикновения делови път, без излишни разходи за научно изследване на въпроса.

Досадният епилог ще покаже, може би, на членовете на съюза на фабрикантите, че колкото и много да разбират от фалшифициране на стоки, за оценка на литературна стока ги бива толкова, колкото магарето — да свири на лютня.

Карл Маркс

Лондон, 23 май 1872 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 44 от 1 юни 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

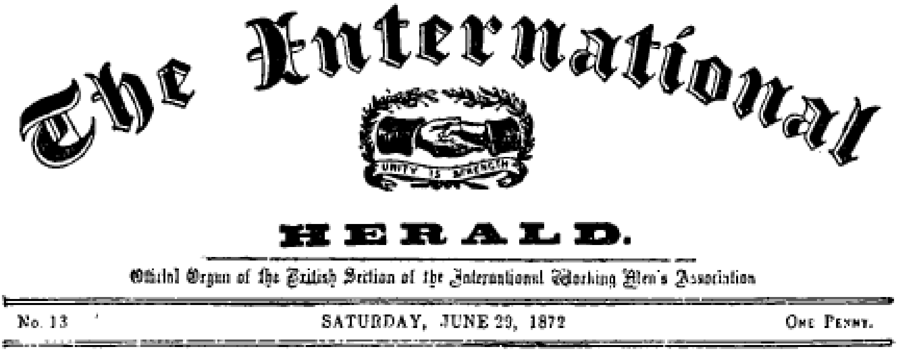
The International
UNITY IS STRENGTH
HERALD.
Official Organ of the British Section of the International Working Men's Association
No. 13 SATURDAY, JUNE 29, 1872 One Penny.

Ф. ЕНГЕЛС

РЕЗОЛЮЦИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ОТНОСНО СВИКВАНЕТО И ДНЕВНИЯ РЕД НА КОНГРЕСА В ХАГА[122]

1. Като взема под внимание,

че Базелският конгрес бе взел решение следващият конгрес да се състои в Париж;

че при невъзможността да се състои конгресът в Париж Генералният съвет въз основа на чл. 4 от Общия устав свика с решение от 12 юли 1870 г. конгреса в Майнц, където обаче неговото събиране бе осуетено от избухването на Френско-пруската война;

че сегашните правителствени преследвания против Интернационала както във Франция, така и в Германия правят свикването на конгреса както в Париж, така и в Майнц невъзможно;

Генералният съвет въз основа на чл. 4 от Общия устав, който го оправомощава в случай на необходимост да променя мястото на събирането на конгреса, свиква следващия конгрес на Международната работническа асоциация за понеделник, 2 септември 1872 г. в Хага, Холандия.

2. Като взема под внимание,

че въпросите, поставени в дневния ред на конгреса, който трябваше да бъде открит в Майнц на 5 септември 1870 г., сега не отговарят на потребностите на Интернационала, тъй като тези потребности съществено са се изменили в резултат на станалите оттогава големи исторически събития;

че множество секции и федерации от различни страни предложиха следващият конгрес да се заеме с ревизирането на Общия устав и Регламента;

че предприетите сега в почти всички европейски страни преследвания против Интернационала го задължават да укрепи своята организация;

Генералният съвет, запазвайки си правото да състави по-късно по-подробна програма на конгреса въз основа на предложенията на секциите и федерациите, поставя като най-важен въпрос в дневния ред на Хагския конгрес ревизирането на Общия устав и Регламента.

Написано от Ф. Енгелс на 18 юни 1872 г.

Напечатано във вестниците „The International Herald", бр. 13 от 29 юни 1872 г.; „Der Volksstaat", бр. 53 от 3 юли 1872 г.; „L'Egalité", бр. 14 от 7 юли 1872 г.; „La Emancipacion", бр. 57 от 13 юли 1872 г. и „La Liberté", бр. 28 от 14 юли 1872 г.

Печата се по текста на вестник „The International Herald", сверен с ръкописа на френски език.

Превод от английски

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

ПРЕДГОВОР КЪМ НЕМСКОТО ИЗДАНИЕ НА „МАНИФЕСТА НА КОМУНИСТИЧЕСКАТА ПАРТИЯ“ ОТ 1872 г.[123]

Съюзът на комунистите, международна работническа организация, която при тогавашните условия, естествено, можеше да бъде само тайна организация, на състоялия се през ноември 1847 г. в Лондон конгрес възложи на долуподписаните да съставят предназначена за публикуване, подробна теоретическа и практическа партийна програма. Така възникна следващият по-долу „Манифест“, чийто ръкопис бе изпратен за отпечатване в Лондон няколко седмици преди февруарската революция. Обнародван най-напред на немски, той претърпя на тоя език в Германия, Англия и Америка най-малко дванадесет различни издания. На английски той излезе най-напред в 1850 г., в Лондон, в „Red Republican“[124], преведен от мис Елен Макфърлейн, а през 1871 г. в най-малко три различни превода — в Америка. На френски език той излезе за пръв път в Париж малко преди юнското въстание от 1848 г., а неотдавна — в нюйоркския „Socialiste“[125]. Подготвя се нов превод. На полски език — в Лондон малко след първото му немско издание. На руски — в Женева през шестдесетте години[126]. На датски бе преведен също скоро след неговото излизане.

Колкото и много да са се изменили условията през последните двадесет и пет години, развитите в този „Манифест“ общи принципи си остават, общо взето, и днес съвършено правилни. Тук-таме нещо подлежи на поправка. Практическото приложение на тези принципи, както гласи самият „Манифест“, навсякъде и всякога ще зависи от съществуващите исторически условия и затова в него съвсем не се придава особено значение на революционните мерки, предложени в края на II отдел. Днес този пасаж в много

отношения би гласял другояче. При грамадното разрастване на едрата индустрия през последните двадесет и пет години и засилващото се наред с него партийно организиране на работническата класа, при добития практически опит най-напред от февруарската революция и още повече от Парижката комуна, когато пролетариатът за пръв път държа политическата власт в продължение на два месеца, днес тази програма на места е остаряла. Особено Комуната доказа, че „работническата класа не може просто да завладее готовата държавна машина и да я постави в движение за собствените си цели“ (виж „Гражданската война във Франция. Възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация“, немското издание, стр. 19, където тази мисъл е развита по-пълно[127]). Освен това от само себе си се разбира, че критиката на социалистическата литература е за днешно време непълна, тъй като стига само до 1847 г.; също и бележките за отношението на комунистите към различните опозиционни партии (отдел IV), макар в основните си линии да са правилни и днес, все пак в подробностите си са вече остарели, защото политическото положение се е променило напълно и историческото развитие премахна от световната сцена повечето от изброените там партии.

Впрочем „Манифестът“ е исторически документ и ние смятаме, че нямаме вече право да го променяме. Едно по-късно издание може би ще бъде съпроводено с увод, обхващащ периода от 1847 г. до наши дни; настоящото издание дойде за нас толкова неочаквано, че нямахме време за такава работа.

Карл Маркс
Фридрих Енгелс

Лондон, 24 юни 1872 г.

Напечатано в брошурата „Das kommunistische Manifest. Neue Ausgabe mit einem Vorwort der Verfasser“. Leipzig, 1872

Печата се по текста на брошурата

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ИНТЕРНАЦИОНАЛЪТ В АМЕРИКА[128]

Нашите читатели вече знаят от нашите американски кореспонденции, че сред членовете на Интернационала в Съединените щати е станало разцепление. Това, което стана през последните месеци в Ню Йорк, е действително толкова необикновено в историята на Интернационала, че заслужава да се спрем по-подробно на него. В основата на нашето изложение поставяме една статия от мадридския „Emancipacion" (от 22 юни), която допълваме с факти от намиращите се у нас оригинални документи.

Известно е, че буржоазията и правителствата в Европа направиха от Интернационала страшилище, с което успяха така да сплашат всички добри граждани, че сега никой не трябва да се страхува, че буржоазни елементи ще наводнят Интернационала и ще го отклонят от първоначалните му задачи. В Америка е съвсем друго. Неща, които карат буржоазията и правителствата в Европа да треперят, там, напротив, изглеждат интересни. На едно дружество, израснало върху чисто буржоазна основа, без земевладелска аристокрация и без монархия, изглеждат смешни детските страхове на европейската буржоазия, която все още — дори и във Франция, поне в духовно отношение — не се е освободила от опеката на монархията и аристокрацията. Затова, колкото по-страшен изглеждаше Интернационалът в Европа, колкото по-чудовищен го представяха кореспондентите на американските вестници — а никой не умее да цапа така ярко, както тези господа, — толкова повече в Америка стигаха до убеждението, че с Интернационала сега може да се натрупа капитал — паричен и политически.

Колко напред е отишло американското общество в сравнение с европейското, убедително показва фактът, че това откритие бе

направено за пръв път от две американски *дами,* които се опитаха да направят от него доходно предприятие. Докато мъжете на европейската буржоазия трепереха пред Интернационала, две американски буржоазни дами — г-жа Виктория Удхъл и сестра ѝ г-ца Тени Клафлин (издателки на „Woodhull and Claflin's Weekly"[129]) — изработиха план за използването на това страшно дружество. И те за малко не успяха.

Тези две сестри, милионерки, проповеднички на женската еманципация и особено на „свободната любов", смело влязоха в Интернационала. Под ръководството на г-ца Клафлин бе образувана секция № 9, а под ръководството на г-жа Удхъл — секция № 12; след тях възникнаха други секции в най-различни части на Америка — всички образувани от привърженици на двете сестри. Съгласно съществуващия устав всяка секция имаше правото да изпрати един делегат в Централния комитет, заседаващ в Ню Йорк. В резултат този съставен първоначално от германски, ирландски и френски работници федерален съвет много скоро бе наводнен от множество американски буржоазни авантюристи от всякакъв вид и от двата пола. Работниците бяха изтикани на заден план; победата на двете сестри авантюристки изглеждаше сигурна. Тогава на авансцената излезе секция № 12 и обясни на основателите на Интернационала в Америка за какво всъщност се касае.

На 30 август 1871 г. секция № 12 издаде свой манифест, подписан от секретаря У. Уест[130]. В този манифест се казва:

> „Крайната цел на Интернационала е проста: освобождението на работниците от двата пола чрез завоюване на политическата власт. Това предполага преди всичко политическо равенство и социална свобода на двата пола. *Политическото равенство* означава лично участие на всеки в подготовката, приемането и изпълнението на законите, на които се подчиняват всички. *Социалната свобода* означава пълна гаранция срещу всяка неуместна намеса във всички работи от чисто личен характер, като например религиозните убеждения, *отношенията между половете, модата* и т. н. По-нататък програмата включва създаването на *всеобщо правителство* за целия свят. От само себе си се разбира, че тази програма включва и *премахването на всички езикови различия.*"

За да не възникне каквото и да било недоразумение относно целта, за която става дума, иска се създаването на организация, при която

> „по възможност във всеки избирателен окръг да съществува секция за съдействие на политическата дейност... във всеки град — градски комитет, отговарящ на съществуващия градски съвет; във всеки щат — щатски комитет, отговарящ на законодателните органи на щата, а в общонационален мащаб — национален комитет, отговарящ на конгреса на Съединените щати... Задачата на Интернационала се състои не в нещо друго, а в създаване — в рамките на съществуващите форми — на нова форма на управление, предназначена да замени старата."

И така, съобразно с това призванието на Интернационала е не да събори основите на съществуващата държава, а да я използва. Г-н Уест действително е имал право, когато се провиква:

„Издаването на манифеста на секция № 12 бе началото на *нова ера* в историята на Интернационала!" („Woodhull and Claflin's Weekly" от 2 март 1872 г.).

За да се осигури настъпването на тази „нова ера", нужно бе преди всичко да се отхвърлят оковите на Общия устав на Интернационала и на решенията на неговите конгреси, които имаха досега неоспоримата сила на закон. И ето че секция № 12 прокламира („Woodhull and Claflin's Weekly" от 21 октомври 1871 г.)

„суверенното право на всяка секция да тълкува свободно конгресните решения, Устава и постановленията на Генералния съвет" (т. е. Общия устав и Регламента на Интернационала), „като всяка секция е отговорна за собствените си действия."

Скоро работите взеха съвсем лош обрат. Вместо работнически секции възникнаха секции на всевъзможни буржоазни шарлатани, привърженици на свободната любов, спиритисти, спиритистуващи шейкъри[131] и т. н. Тогава секция № 1 (германска), първата образувана в Америка секция на Интернационала, издаде най-после възвание, в което в противовес на тази шарлатания бе изтъкнат пролетарският по същество характер на Интернационала. Родоначалничката на американските секции, секция № 12, отговори незабавно. В „Woodhull and Claflin's Weekly" от 18 ноември 1871 г. тя заяви чрез своя секретар Уест:

„Разпространението на гражданското равноправие върху жените трябва в целия свят *да предшествува всяко общо изменение на отношенията между капитала и труда*... Секция № 12 трябва също да се обяви против лежащото в основата на целия протест" (на секция № 1) „погрешно предположение, че Международната работническа асоциация била *организация на работническата класа*."

На 25 ноември се появи нов протест на секция № 12, в който се казваше:

„Твърдението" (на Общия устав), „че работническата класа може да се освободи само със собствените си сили, е правилно, но само в смисъл, че *работническата класа не може да бъде освободена против собствената си воля*."

Най-после работата стигна до открита война между привържениците на използването на държавната власт, кариеристите, привържениците на свободната любов, спиритистите и другите буржоазни шарлатани, от една страна, и работниците, от друга, които в своята наивност действително си бяха въобразили, че Междуна-

родната работническа асоциация и в Америка е организация на работническата класа, а не на буржоазията. Германската секция № 1 поиска от Централния комитет отстраняването на секция № 12 и изключването на делегатите на всички секции, които не се състоят поне две трети от наемни работници. Това искане предизвика разцепление в Централния комитет; една част от германците, ирландците и неколцина французи подкрепиха секция № 1, докато американците, както и повечето френски и две немски секции (привърженици на Швайцер) образуваха нов централен комитет.

Старият комитет (който ние наричаме комитет № 1) издаде на 4 декември окръжно, в което описва положението по следния начин:

„В края на краищата мнозинството в Централния комитет, който би трябвало да служи като преграда против всяко реформистко шарлатанство, се състоеше от вече почти забравени реформатори и филантропи и случи се така, че хората, които проповядваха евангелието на свободната любов, седяха в братско единение редом с ония, които желаят да ощастливят света с универсален език; дейци на селскостопанската кооперация, спиритисти, атеисти и деисти — всеки се стараеше да се предаде на любимото си занимание. Особено секция № 12 (Удхъл) ... Първата крачка, която трябва да се направи в интерес на нашето движение, е да организираме и същевременно да активизираме революционния елемент, който лежи в противоположността на интересите на работника и капиталиста ... Длегатите на секции № 1, 4, 5, 7, 8, 11, 16, 21, 23, 24, 25 и други, след като се убедиха в безплодността на всички усилия да се сложи край на това безобразие, решиха: след като старият Централен комитет прекрати своята дейност за неопределен срок (на 3 декември 1871 г.), да се основе нов комитет, *състоящ се от истински работници*"[132].

Междувременно централният комитет № 2 (Удхъл) също продължаваше да функционира и се попълни с множество делегати на мними нови секции, основани главно от секции № 9 и 12, но повечето толкова малобройни, че едва имаха достатъчно членове за заемане на най-необходимите длъжности (секретар, касиер и т. н.).

Двата комитета апелираха към лондонския Генерален съвет. Междувременно някои секции (например френската № 10 и всички ирландски) прекъснаха връзките си с двата комитета в очакване решението на Генералния съвет.

На 5 и 12 март Генералният съвет взе своите решения*, публикувани вече във „Volksstaat" (бр. 37). Той изключи временно секция № 12, посъветва двата комитета да се обединят до свикването на американски конгрес, който ще реши въпроса по същество, и препоръча в бъдеще да не се приемат секции, които не се състоят поне две трети от наемни работници. Въпреки че по напълно понят-

* Виж настоящия том, стр. 48—50. *Ред.*

ни причин тези решения имаха почти изключително формата на препоръки, те имаха решително значение за съдбата на Интернационала в Америка. Като дадоха по същество право на комитет № 1, те лишиха буржоата от комитет № 2 от възможността да злоупотребяват повече с името на Интернационала за собствените си цели.

Още от първите дни на разцеплението комитет № 2, нарушавайки открито резолюция XVII на Лондонската конференция, съгласно която всички вътрешни работи на Интернационала трябва да се обсъждат само в секциите и федерациите, а не публично[133], почна да кани на всичките си заседания репортери от нюйоркския печат и се погрижи цялата работа да стане достояние на буржоазните вестници с най-лоша репутация. Същото стана и сега, когато този комитет, въобразявайки си, че е надхитрил Генералния съвет, се опълчи против него. На най-мръсните нюйоркски вестници като например „Herald"[134] и т. н. комитет № 2 даде възможност да представят цялата работа като ежби между германци и французи, между комунизма и социализма и т. н. Враговете на работниците в Ню Йорк ликуваха по повод на мнимото разпадане на Интернационала в Америка.

При това комитет № 2 непрекъснато се стараеше да убеди всички, че Интернационалът е не работническа, а буржоазна организация. Още на 16 декември 1871 г. органът на комитета „Woodhull and Claflin's Weekly" заяви:

„Нашият комитет не трябва да доказва, че две трети или каквато и да било част от една секция се състоят *от наемни роби, сякаш да бъдеш свободен е престъпление.*"

На 4 май 1872 г. той отново заявява:

„В своя декрет Генералният съвет не се стеснява да препоръча в бъдеще да не се приема нито една американска секция, която не се състои поне две трети от наемни роби. Трябва ли те да бъдат и *политически роби?* Едното струва колкото другото. Най-голямата опасност от проникване на „лъжереформатори, филантропи, буржоазни шарлатани и политически афористи" идва тъкмо от онази класа граждани, които нямат други средства за съществуване освен *заплатата срещу своя труд на наемни роби.*"

С това комитет № 2 като че ли бе казал последната си дума. Не само е било глупост да се смята, че Международната работническа асоциация е обединение на работници — нещо повече, тя може да постигне своята цел само ако изключи или поне обяви за подозрителни всички работници, всички наемни роби.

Но каква е в такъв случай целта на Международната работническа асоциация (без работници) в Америка? И на този въпрос

получаваме сега ясен отговор. Наближаваха изборите за нов президент на Съединените щати.

Вездесъщият дамски вестник „Woodhull and Claflin's Weekly" публикува на 2 март 1872 г. статия, озаглавена „Предстоящото обединено събрание", в която се казва:

„Представителите на различни реформаторски елементи в страната обсъждат сега едно предложение през май да се устрои тук голямо общо събрание... Всъщност, ако това събрание действува разумно, кой знае дали няма да излязат наяве остатъците на покойната демократическа" (т. е. настроена в полза на робството) „партия и да вземат участие в него... Необходимо е на събранието да бъдат представени всички *радикали*" и т. н.

Същият вестник публикува всяка седмица възвания до всички обновители на света,

„до реформаторите в областта на работническия и аграрния въпрос, до всички пацифисти и привърженици на трезвеността, до привържениците на Интернационала и ратниците за даване избирателни права на жените и изобщо до всички, които смятат, че е дошло времето да бъдат осъществени принципите на истинския морал и религия (!)".

Тези възвания са подписани на първо място от Виктория Удхъл, а след това от Т. Х. Банкс, Р. У. Юм, Г. Р. Ален, У. Уест, Г. В. Мадос, Т. Милот, с една дума, от главатарите на комитет № 2. Във всички тези възвания изрично се казва, че събранието на делегатите трябва да набележи кандидати за президент и вицепрезидент на Съединените щати.

Това необикновено събрание на делегатите се състоя най-после на 9, 10 и 11 май в Аполо-хол в Ню Йорк. Всички смахнати мъже и жени в Америка се бяха събрали тук. Комитет № 2 присъствуваше в пълен състав. Решено бе *за кандидат за поста президент на Съединените щати, и то от името на Интернационала, да бъде посочена г-жа Виктория Удхъл!*

Гръмкият смях на цяла Америка бе отговорът на това. Разбира се, това не смути американските спекуланти, които се надяваха да се обогатят от тази афера. Другояче реагираха германците и французите, които се бяха оставили да бъдат въвлечени в нея. Секция № 2 (френска) отзова своя делегат от комитет № 2 и се подчини на решенията на Генералния съвет. Секция № 6 (германска) също отзова от комитет № 2 своя делегат, д-р Гросе, бивш личен секретар на Швайцер в Берлин, и излезе от комитет № 2 до подчиняването му на решенията на Генералния съвет. На 20 май от комитет № 2 излязоха още осем секции (френски и германски), така че сега той представлява само ония съмнителни американски елементи, които всъщност бяха свързани помежду си още преди влизането си в Интернационала: г-жа Виктория Удхъл и нейното

обкръжение. Днес те заявяват, че искат да създадат отделен, изключително американски Интернационал, което те, разбира се, са свободни да сторят.

Междувременно в отговор на едно запитване на германската секция от Сент Луис и на френската от Нови Орлеан Генералният съвет заяви, че признава само комитет № 1 (понастоящем Временен федерален съвет на Съединените щати)[135]. С това завърши походът на г-жа Виктория Удхъл за завоюване на Интернационала.

„Emancipacion“ добавя:

„При тези факти всеки безпристрастен човек трябва да се запита: кога и как щеше да бъде ликвидиран този скандал, ако не съществуваше Генералният съвет, упълномощен да охранява основните принципи на Интернационала и да изключва до следващия конгрес секциите и федерациите, които се опитват да превърнат Интернационала в оръдие на своите политически или лични цели?“

Написано от Ф. Енгелс около 9 юли 1872 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 57 от 17 юли 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ДО КОМИТЕТА ЗА ОСВОБОЖДЕНИЕ НА ТРУДЕЩИТЕ СЕ КЛАСИ В ПАРМА[136]

От вашето писмо от 7 юни с пощенско клеймо от 9 юни, което се получи тук на 13 юли, трябва да заключа, че вашето дружество желае да се присъедини към великата Международна работническа асоциация.

Тъй като вашият устав не съдържа нищо противоречащо на Общия устав и Регламента на Интернационала, няма никакви пречки за вашето приемане.

Необходимо е само да признаете Общия устав и Регламента на Интернационала, един екземпляр от който на френски език (тъй като не разполагаме с пълно и автентично издание на италиански) ви изпращам, тук приложен. Бъдете любезни да обсъдите това предложение и в случай на положително решение да ме уведомите, за да мога да направя необходимото за вашето приемане.

Написано от Ф. Енгелс на 18 юли 1872 г.

Печата се по черновката на писмото

Превод от италиански

К. МАРКС

ДО СТАЧКУВАЩИТЕ РУРСКИ МИНЬОРИ

Германският капиталистически печат настоява пред вас да се откажете от вашите искания за осемчасов работен ден и за повишаване на работната заплата с 25% и да се върнете на работа, за да не бъде принудена германската промишленост да внася своите въглища от Англия и да не изтичат по този начин германските пари в чужбина, вместо да заплащат труда на германците.

Буржоата надават този отчаян вик всеки път, щом работниците действуват самостоятелно и се опитват да наложат някое свое искане. В Англия, където тази стара песен се чува вече около четиридесет години, никой вече не ѝ обръща внимание. Но в случая си заслужава труда да покажем, че капиталистическият печат се опитва съзнателно да ви измами, като ви разправя, че било достатъчно собствениците на металургични заводи и фабрикантите само да пишат в Англия, за да получат толкова въглища, колкото си искат.

В Англия потреблението на каменни въглища след 1869 г. достигна небивали досега размери в резултат на настъпилия оттогава общ подем на английската промишленост, на увеличението на фабриките, на увеличеното потребление на железниците, на стремителното разрастване на морското параходство, но главно — на колосалното развитие на металургическата промишленост, която през последните три години далеч надмина всички предишни периоди на разцвет. Либералният буржоазен вестник „Daily News"[137] (в броя си от 12 юли тази година) пише по този повод:

„Една от главните причини за сегашното поскъпваие на каменните въглища несъмнено е внезапният и безпримерен подем иа металургичната промишленост. Северна Англия доставя около една четвърт от всички добивани в страната каменни въглища. Голяма част от тях отива в Лондон и в Южна и Източна Англия; извънредно много каменни въглища потребяват и параходите; но напоследък развитнето на металургическите заводи в Кливланд (много близо до каменовъглените мини) внезапно породи местно търсене на каменни въглища. Това разрастване на един отрасъл на промишлеността, който потребява сега не по-малко от *пет до шест милиона тона** годишно, предизвика, естествено, огромно увеличение на добива на каменни въглища. Към това се прибави бързото развитие на района с червена желязна руда на западното крайбрежие. Високите пещи в Къмберланд и Ланкашир доставят своето гориво почти изключително от Дурхамския каменовъглен басейн и по скромни пресмятания се нуждаят от *един милион и половина тона* годишно. Строящите се нови високи пещи само в Северна Англия ще се нуждаят от *три четвърти милиона тона* годишно. Към това трябва да се прибавят новите валцовъчни заводи и новите високи пещи на западното крайбрежие. Затова не е чудно, че въпросът за горивото на цяла Северна Англия скоро стана въпрос на живот и смърт и цените на каменните въглища, разбира се, бързо се повишиха. В Южен Стафордшир, Шотландия, Южен Уелс, Дербишир, Западен Йоркшир и други области същите причини доведоха до повишаването на цените на каменните въглища."

При тези обстоятелства английските миньори постъпиха като вас: те поискаха повишаване на работната заплата и намаляване на работния ден. Английските собственици на каменовъглени мини, които винаги далеч са превъзхождали своите германски конкуренти по благоразумие и житейски опит, не оказаха сериозна съпротива и задоволиха всички искания. Чуйте какво разказва по-нататък „Daily News":

„От време на време работната заплата бе повишавана... Миньорите искаха освен това системно намаляване на работния ден. Специалистите твърдят, че един работник добива сега само $^3/_5$ от количеството каменни въглища, което добиваше по-рано, когато работите вървяха зле и работната заплата беше по-ниска. Затова пък би могло да се наемат повече работници, но тъкмо в момента те не могат да се намерят. Наистина, докарани бяха доста работници от земеделските райони; но миньорите се нуждаят от продължително обучение и затова затрудненията тук могат да бъдат отстранени само бавно и постепенно. В момента работниците *извоюваха* в някои области ограничаване на работното време на *осем часа дневно;* същевременно *работната заплата навсякъде расте толкова бързо,* че единственият изход, изглежда, е да се повишава цената на каменните въглища."

Към това се прибавя още едно обстоятелство. *Най-горните каменовъглени пластове в почти цяла Англия са изчерпани* и трябва да се копае все по-дълбоко. Чуйте по-нататък статията на „Daily News":

„Най-добрите пластове на тези ценни каменовъглени залежи в Южен Стафордшир са хищнически използвани. На много места на този някога богат на

---

* Един английски тон е почти точно равен на 2 000 митнически фунта, или 1 000 килограма.

каменни въглища район рудниците са изчерпани и табаните все повече отново се превръщат в ниви и пасища, макар още хиляди моргена (табани) да стоят необработени. Обаче ресурсите на окръга още не са изчерпани. Около стария каменовъглен район се прокарват по-дълбоки шахти... Но така, както стоят сега нещата, добивът на каменни въглища дори с най-новите помощни средства става все по-скъп; при това рудниците са разположени далеко от металургическите заводи... Това, което казахме за Южен Стафордшир, важи за много други райони. Каменните въглища трябва да се добиват на по-голяма дълбочина и да се превозват на големи разстояния до тяхното местоназначение."

В резултат цените на каменните въглища при купуване на самото място, по думите на „Daily News", „са се увеличили два пъти" и *е настъпил истински глад за каменни въглища,* който стои в центъра на вниманието на цялата страна. Друго списание, главният икономически орган на английските капиталисти, „Economist"[138] от 13 юли, казва:

„От началото на тази година цените на каменните въглища непрекъснато растат и сега са 60% — 100% по-високи, отколкото преди една година... Преди да минат една-две седмици, повишението може да достигне повече от 100%, без да е налице какъвто и да било сериозен признак, че то няма да продължи и занапред. Износът на каменни въглища през юни тази година възлизаше на 1 108 000 тона, или 4% повече, отколкото през юни миналата година, но стойността му беше 758 000 фунта стерлинги, или 53% повече. Тази година стойността на изнесените през юни каменни въглища беше средно 13 шилинга и 9 пенса" (или 4 талера и $17^1/_2$ гроша) „за тон; миналата година тя беше 9 шилинга и 4 пенса" (или 3 талера и $3^1/_2$ гроша).

Трети буржоазен вестник, „Spectator"[139] (от 20 юли), също отбелязва, че в Лондон цената на доброкачествените каменни въглища за домашни нужди се е повишила от 23 шилинга, или 7 талера и 20 гроша, на 35 шилинга, или 11 талера и 20 гроша.

От тези факти можете да видите как стои въпросът със заплахите на собствениците на металургични заводи и на фабрикантите да доставят въглищата си от Англия. *Г-н Алфред Круп може да издава колкото си иска укази, но за английските каменни въглища ще трябва да плаща по-скъпо, отколкото за рурските, а и въпрос е дали ще ги получи изобщо.*

В качеството си на секретар на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Германия аз сметнах за свой дълг да доведа тези факти до вашето знание.

Карл Маркс

Лондон, 21 юли 1872 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 60 от 27 юли 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

ОТГОВОР НА ВТОРАТА СТАТИЯ НА БРЕНТАНО[140]

В „Concordia“ от 4 юли съюзът на германските фабриканти се опитва да ми докаже, че неговите „учени“ разбират от литературна стока също тъй великолепно, както той самият от фалшифициране на стоки.

Във връзка с приведеното в Учредителния манифест на Интернационала място от речта на Гладстон по бюджета от 16 април 1863 г. органът на фабрикантите (бр. 10) заяви:

„Маркс формално и по същество е съчинил тази фраза“

Следователно той обяви тази фраза по форма и по съдържание за изцяло изфабрикувана от мене. Нещо повече, той съвсем точно знаеше как съм я изфабрикувал.

„Маркс използва факта“ — казва „Concordia“, — „че Гладстон привежда това и т. н., *за да припише на Гладстон* и т. н.“ Като цитирах същата фраза от едно произведение, публикувано *преди* Учредителния манифест, „Теория на валутния курс“, аз изобличих органа на фабрикантите в груба лъжа*. След това, както той сам разказва, той си изписал от Лондон неизвестното му произведение и се убедил в този факт. С каква лъжа да се измъкне сега? Да чуем:

„Като казахме, че Маркс е съчинил въпросната фраза към Гладстоновата реч, ние нито формално, нито по същество сме твърдели, *че той също сам я е изфабрикувал.*“

Тук очевидно имаме едно присъщо на фабрикантския ум смешение на понятията. Ако например един измамник фабрикант

* Виж настоящия том, стр. 84—87. *Ред.*

в споразумение с делови приятели доставя ролки лента, които съдържат привидно три дузини, но всъщност само две дузини аршина, той действително е *съчинил* една дузина, именно защото *„не я е изфабрикувал“*. Защо със съчинените фрази работата да не стои така, както и със съчинените аршини? „Умът на огромното мнозинство хора“ — казва Адам Смит — „по необходимост се развива въз основа на техните всекидневни дела и изхождайки от тях“[141], следователно и умът на фабриканта.

Посредством „Volksstaat“ аз обогатих научния багаж на органа на фабрикантите не само с цитата от „Теория на валутния курс“, но и от страниците от моето произведение „Капиталът“, които се отнасят до речта на Гладстон по бюджета. Сега този орган се опитва да докаже с помощта на доставения му от мен материал, че аз съм цитирал спорното място не от „лондонски вестник“, а от „Теория на валутния курс“. Методът на доказване е нов образец на фабрикантска логика.

Аз разказах на списанието на фабрикантите, че „Теорията на валутния курс“ на стр. 134 цитира точно така, както цитирам и аз, и то открива... че аз цитирам точно така, както „Теория на валутния курс“ на стр. 134.

По-нататък!

„И коментариите, които Маркс свързва със съдържащото се в този текст противоречие, вече се съдържат в тази книга.“

Това е просто лъжа. На стр. 639 на „Капиталът“ аз свързвам моите коментарии с думите от речта на Гладстон: „Докато богатите са станали по-богати, бедните във всеки случай са станали по-малко бедни. Аз не смея да кажа, че крайностите на бедността са се намалили“. По този повод аз отбелязвам: „Какво плачевно отстъпление! Щом като работническата класа е останала „бедна“, само че „по-малко бедна“, в същата степен, в която е произвела „смайващо увеличение на богатството и властта“ за класата на собствениците — това значи, че тя относително е останала все тъй бедна. Щом като крайностите на бедността не са се намалили, те са се увеличили, тъй като са се увеличили крайностите на богатството“[142]. Подобни „коментарии“ няма никъде в „Теория на валутния курс“.

„Също и коментариите... вече се съдържат в тази книга, *по-специално и* приведеният в бележка 105 на стр. 640 от „Капиталът“ цитат от Молиер.“

Следователно „по-специално и“ аз цитирам Молиер и оставам на „учените“ от „Concordia“ да открият и съобщят на публиката, че този цитат е взет от „Теория на валутния курс“! В действител-

ност обаче в бележка 105 на стр. 640 на „Капиталът“ аз изрично казвам, че авторът на „Теория на валутния курс“ *„характеризира* постоянните крещящи противоречия в бюджетните речи на Гладстон“ със *„следния цитат от Молиер“*.

Най-после:

„също и цитираните от Маркс данни на London Orphan Asylum* за поскъпването на хранителните продукти се съдържат на стр. 135 на въпросната книга, но за тяхната достоверност Маркс се позовава не на самата книга, а на нейните източници (виж „Капиталът“, стр. 640, бележка 104)“.

„Concordia“ благоразумно забравя да каже на своите читатели, че „въпросната книга“ не посочва *никакви източници*. Какво е искала тя да докаже? Че аз съм заимствувал от „тази книга“ един пасаж от речта на Гладстон, без да знам нейния източник. И как го доказва? С това, че съм проверявал един действителен цитат от тази книга независимо от нея по оригиналните източници!

Относно моя цитат от статията на проф. Бизли във „Fortnightly Review“ (ноември 1870 г.) „Concordia“ отбелязва:

„Тази статия на професор Бизли се отнася всъщност до историята на Интернационала и както самият автор казва на всеки, който се интересува, е написана въз основа на материал, доставен му от самия *Маркс.*“

Професор Бизли казва:

„На никой друг Интернационалът не дължи своя успех така, както на д-р Карл Маркс, който по мое мнение няма съперник в своите познания по историята и статистиката на промишленото движение във всички европейски страни. Аз съм задължен на него до голяма степен (largely) за съдържащите се в тази статия данни.“[143]

Целият материал, който съм доставил на професор Бизли, се отнасяше изключително до историята на Интернационала и с нито една дума не засягаше съдържанието на Учредителния манифест, който му беше известен от момента на неговото издаване. Неговата цитирана по-горе бележка толкова малко допуща каквото и да било съмнение в това отношение, че „Saturday Review“ в една критика относно неговата статия[144] повече от намеква, че *той сам* бил авторът на Учредителния манифест**.

„Concordia“ твърди, че проф. Бизли не цитирал въпросното място от речта на Гладстон, а само посочвал, *„че Учредителният манифест съдържал този цитат“*. Да видим как стои въпросът.

Професор Бизли казва:

* — Лондонското сиропиталище. *Ред.*

** Проф. Бизли писмено ми обърна внимание върху това quid pro quo [недоразумение].

„Манифестът е навярно най-решителната и най-мощната защита на делото на работниците против буржоазията, която е била изложена някога на някакви си дванадесет малки страници. Аз бих искал да имам място за многобройни извадки от него."

След като споменава за „ужасяващата статистика на Сините книги", на които се позовава манифестът, той продължава:

„От тази страшна статистика манифестът преминава към официалните данни на подоходния данък, от които се вижда, че облагаемият доход на страната се е увеличил за осем години с 20%, „едно смайващо увеличение на богатството и властта", което, *както отбеляза г. Гладстон,* „изцяло се ограничава до имотните класи".

Като поставя думите: *„както отбеляза г. Гладстон",* извън кавичките, професор Бизли ги казва от свое име и тъкмо това е за „Concordia" убедително доказателство, че той познава бюджетната реч на Гладстон... само от цитата на Учредителния манифест! Лондонският делови приятел на съюза на германските фабриканти единствен е запознат с бюджетните речи на Гладстон, така както само той единствен знае, че „лица с доход под 150 ф. ст. не плащат в Англия подоходен данък" (виж бр. 10 и 27 на „Concordia"). А пък английските бирници страдат от натрапчивата идея, че този данък престава да се събира едва при доходи *под* ***100*** фунта стерлинги.

Относно спорното място в Учредителния манифест списанието на фабрикантите писа:

„Тази фраза никъде не се съдържа в речта на Гладстон". Аз доказах обратното, като приведох един цитат *от съобщението на „Times"* от 17 април 1863 г. Аз приведох този цитат във „Volksstaat" на английски и на немски, защото твърдението на Гладстон, че той „почти с тревога и болка би гледал на *това смайващо увеличение на богатството и властта,* ако би смятал, че то се ограничава до *„classes who are in easy circumstances",* се нуждае от коментарии. Позовавайки се на Уейкфилд, аз отбелязах, че *„classes who are in easy circumstances"* — израз, който не може да се предаде на немски с точно съответствуващи думи — означава „в същинския смисъл на думата богатата", „действително състоятелната част" от имотните класи. Уейкфилд дори направо нарича същинската средна класа *„the uneasy class",* което е близко до немското „не напълно състоятелната класа [die ungemächliche Klasse]"*.

Почтеният орган на фабрикантите не само премълчава моето обяснение. Като придружава цитираното от мен място с думите: „Дотук Маркс цитира „Times"", той дава на своите читатели да разберат, че цитира по моя превод, докато всъщност той превежда

* „The middle or uneasy class" [„средната или не напълно състоятелна класа"] (Англия и Америка, Лондон, 1833, т. I, стр. 185)[145].

„classes who are in easy circumstances“, за разлика от мен, не „състоятелни класи“, а „класи, които *се намират в благоприятни условия“*. Той все още допуска у своите читатели достатъчно ум, за да разберат, че не всички съставни части на имотната класа са *„състоятелни“*, макар че да притежават собственост за тях винаги е „благоприятно условие“. Но и в този превод на моя цитат, в който го дава „Concordia“, г. Гладстон окачествява описания от него прогрес на капиталистическото богатство като *„това смайващо увеличение на богатството и властта“* и отбелязва, че при това той *„съвсем не* е *взел* под внимание положението на работническото население“; в заключение той казва, че това *„увеличение се ограничава само до класите, които притежават собственост“*. Като приписва на г. Гладстон в отчета на „Times“ от 17 април 1863 г. „по форма и по същество“ същото, което аз му приписах в Учредителния манифест, „ученият“ от съюза на германските фабриканти се бие гордо в пращящите от убеждения гърди и крещи:

„Но *въпреки това Маркс има нахалството* да пише във „Volksstaat“ от 1 юни: „И така, съгласно съобщението на собствения му орган „Times“ от 17 април 1863 г., г. Гладстон *„по форма и по същество* е заявил на 16 април 1863 г. в камарата на общините, че *това смайващо увеличение на богатството и властта изцяло се ограничава до имотните класи“*.“

„Ученият“ от съюза на германските фабриканти очевидно много добре знае какво може да поднася на своята читателска публика!

Аз вече отбелязах във „Volksstaat“ от 1 юни, че „Concordia“ се опитва да увери своите читатели, че в Учредителния манифест аз съм пропуснал фразата на Гладстон за повишаването на жизненото равнище на британската работническа класа, докато тъкмо обратното, аз там специално подчертавам крещящото противоречие между тази декламация и официално установените факти. В своя отговор от 4 юли органът на фабрикантите повтаря същата маневра.

„Маркс“ — казва той — „цитира „Times“ дотук, ние го цитираме по-нататък.“

Възразявайки му, аз трябваше да цитирам всъщност само спорното място. Но да видим за миг какво идва „по-нататък“.

След като изпява своя химн за увеличението на капиталистическото богатство, Гладстон преминава към работническата класа. Той съвсем не казва, че работническата класа е имала дял в *„смайващото увеличение на богатството и властта“*.

Напротив, според „Times“ той продължава непосредствено с думите:

„Но *увеличението на капитала* представлява косвена изгода за работниците и т. н.“ По-нататък той се *утешава* с това, „че до-

като богатите са станали *по-богати,* бедните са станали *по-малко бедни".* Най-после той уверява, че той и неговите забогатели парламентарни приятели били *„така щастливи* да знаят" — противоположно на това, което говорят парламентарните разследвания и статистическите данни, а именно,

„че положението на британския работник се подобрило средно през последните 20 години в такава необикновена степен, която ние можем да обявим за почти безпрецедентна в историята на всички страни и времена."

Преди г. Гладстон всички негови предшественици на този пост бяха *„така щастливи"* да допълнят в своите бюджетни речи описанието на увеличението на капиталистическото богатство със самодоволни фрази за подобряване на положението на работническата класа. Въпреки това той ги обвинява до един в лъжа, тъй като златният век бил настъпил едва след въвеждането на законите за свобода на търговията. Но тук се касае не за правилността или неправилността на основанията на Гладстон да се утешава и поздравява. Касае се просто за това, че според неговото гледище мнимото „необичайно" подобрение на положението на работническата класа съвсем не противоречи на „смайващото увеличение на богатството и властта, което изцяло се ограничава до имотните класи". Напротив, ортодоксалното учение на апологетите на капитала — а г. Гладстон е един от неговите най-добре платени апологети — гласи, че най-изпитаното средство за работниците *да подобрят своето положение* се състои в това, да... *обогатяват* своите експлоататори.

Безсрамната глупост или глупавото безсрамие на органа на фабрикантите достига кулминационната си точка в твърдението, че „отчетът на „Times" дава само в по-сбита форма това, което стенографският отчет на Хансард *дава текстуално"**. Да съпоставим тези два отчета:

I	II
Из речта на Гладстон от 16 април 1863 г., напечатана в „Times" от 17 април 1863 г.	*Из речта на Гладстон от 16 април 1863 г., напечатана в Хансард, т. 170, парламентарни дебати от 27 март до 28 май 1863 г.*
„Така стои работата с богатството на нашата страна. Аз от своя страна	„Така стои работата с всеобщия прогрес на натрупването; но аз от

* Органът на фабрикантите, изглежда, наистина смята, че големите лондонски вестници не използват стенографи за своите парламентарни отчети.

трябва да кажа, че бих гледал почти с тревога и болка на *това смайващо увеличение на богатството и властта,* ако смятах, че то се ограничава до състоятелните класи (classes who are in easy circumstances). Тук съвсем не е взето под внимание положението на работническото население. *Увеличението, което описах... е увеличение, което изцяло се ограничава до имотните класи.* Но увеличението на капитала представлява косвена изгода за работниците и т. н."

своя страна трябва да кажа, че *бих гледал с известна болка* и голяма тревога на *това необикновено и почти смайващо увеличение,* ако смятах, че то се ограничава до категорията от лица, които могат да бъдат окачествени като състоятелни (the class of persons who may be described as in easy circumstances). Цифрите, които приведох, малко или съвсем не вземат под внимание положението на ония, които не плащат подоходен данък, *или,* с други думи, достатъчно точни за установяване на *истината изобщо* (!), те съвсем не вземат под внимание *собствеността* (!) на работническото население *или* (!) увеличението на неговия *доход.* Косвено простото увеличение на капитала фактически е *извънредно* изгодно за работническата класа и т. н."

Предоставям на самия читател да сравни високопарния, заплетен, придружен от маса уговорки стил на Circumlocution Office* на изданието на Хансард с отчета на „Times".

Тук е достатъчно да се установи фактът, че думите от отчета на „Times": *„Това смайващо увеличение на богатството и властта... увеличението, което описах... изцяло се ограничава до имотните класи",* в Хансард са отчасти изопачени, отчасти съвсем пропуснати. Техният високопарен „текстуален смисъл" не се е изплъзнал на нито един от ония, които са слушали самата реч. Например:

„Morning Star"[146] *от 17 април 1863 г. (бюджетна реч на Гладстон от 16 април 1863 г.).*

„Аз от своя страна трябва да кажа, че бих гледал с тревога и болка на *това смайващо увеличение на богатството и властта,* ако смятах, че то се ограничава до действително състоятелните класи (classes who are in easy circumstances). *Това огромно увеличение на богатството* (this great increase of wealth) съвсем не взема под внимание положението на работническото население. *Това увеличение е едно увеличение* (the augmentation is an augmentation), *което изцяло се ограничава до класите, които притежават собственост* (entirely confined to the classes possessed of property). Но *това увеличение* (But that augmentation) трябва косвено да бъде изгодно за работническото население и т. н."

„Morning Advertiser"[147] *от 17 април 1863 г. (бюджетна реч на Гладстон от 16 април 1863 г.).*

* — бюро за забикалките (израз на Дикенс от романа „Малката Дорит"). *Ред.*

„Аз от своя страна трябва да кажа, че бих гледал почти с тревога и страх (alarm) на *това смайващо увеличение на богатството и властта*, ако смятах, че то се ограничава до действително състоятелните класи (classes who are in easy circumstances). *Това огромно увеличение на богатството* съвсем не взема под внимание положението на работническото население. *Споменатото увеличение* (The augmentation stated) *е увеличение, което изцяло се ограничава до класите, които притежават собственост* (classes possessed of property). *Това увеличение* (This augmentation) трябва косвено да бъде изгодно за работническата класа и т. н."

Следователно Гладстон със задна дата е махнал от полуофициалното издание на Хансард на неговата реч казаните от него в долната камара на 17 април 1863 г. думи: *„Това смайващо увеличение на богатството и властта... е увеличение, което изцяло се ограничава до имотните класи"*. Затова „Concordia" не ги е намерил в изпратеното му от лондонския делови приятел извлечение и гръби:

„Но тази фраза никъде не се съдържа в речта на Гладстон. ***Маркс формално и по същество е съчинил тази фраза.***"

Нищо чудно, че сега той ме поучава, че в областта на критиката имало „обичай" парламентарните речи да се цитират така, както са били официално фалшифицирани, а не така, както са били действително произнесени. Подобен „обичай" наистина отговаря на „всеобщото" берлинско „образование" и на ограничения пруски верноподанически ум на съюза на германските фабриканти. Липсата на време ме принуждава веднъж завинаги да преустановя приятното познанство с него, но на прощаване още една задача за неговите „учени". В коя статия и кой именно е казал по адрес на противник, най-малкото равностоен на „Concordia", съдържателните думи: „Asinus manebis in secula seculorum"*?

Карл Маркс

Лондон, 28 юли 1872 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 63 от 7 август 1872 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от немски

---

* — Ще си останеш вечно магаре. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

ГЕНЕРАЛНИЯТ СЪВЕТ — ДО ВСИЧКИ ЧЛЕНОВЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ[148]

Граждани!

Генералният съвет е принуден да разобличи публично пред вас интригите, които вече няколко години наред се кроят вътре в Интернационала, но за съществуването на които повечето от вас никога не са и подозирали.

В нашето поверително окръжно от 5 март 1872 г. „Мними разцепления в Интернационала"* ние бяхме принудени да обърнем вниманието ви върху попълзновенията на сектантите от така наречения *Алианс на социалистическата демокрация,* попълзновения, чиято цел е да посеят разпри в нашите редове и тайно да предадат върховното ръководство на нашия Интернационал на една малка клика, ръководена от Михаил Бакунин.

Алиансът на социалистическата демокрация, както си спомняте, публикува още при основаването си устав, който, ако го бяхме утвърдили, щеше да осигури на Алианса двойно съществуване — едновременно вътре в Интернационала и вън от него. Алиансът щеше да има свои собствени секции, федерации и конгреси наред със секциите, федерациите и конгресите на Интернационала, претендирайки същевременно да е съставна част на Интернационала. Неговата цел беше да замени нашия Общ устав със специалната програма на г. Бакунин и да натрапи на нашия Интернационал неговата лична диктатура.

В своето окръжно от 22 декември 1868 г. Генералният съвет отхвърли тези претенции[149]. Той се съгласи да приеме Алианса на

---

* Виж настоящия том, стр. 1—47. *Ред.*

социалистическата демокрация в Интернационала само при изричното условие той да престане да бъде международна организация, да разтури своята организация, а секциите му да влязат в Интернационала просто като местни секции. Тези условия формално бяха приети от Алианса. Но от неговите така наречени секции само една, централната женевска секция, влезе в нашия Интернационал. Другите останаха мистерия за Генералния съвет, така че той трябваше да получи впечатлението, че те не съществуват.

Но сега, след повече от три години, в нашите ръце попаднаха документи, които неопровержимо доказват, че същият Алианс на социалистическата демокрация, въпреки формалното си обещание, през цялото време е продължавал да съществува и все още съществува като международна организация вътре в Интернационала, и то под формата на тайно дружество; че той все още се ръководи от г. Бакунин; че той все още преследва същата цел и че всички нападки, насочени през последната година привидно против Лондонската конференция и Генералния съвет, а в действителност против цялата ни организация, изхождат от Алианса. Същите хора, които обвиняват Генералния съвет в „авторитаризъм", макар никога да не са били в състояние да посочат дори един единствен авторитарен акт от негова страна, които по всякакъв повод говорят за „автономия на секциите", за „свободна федерация на групите" и които обвиняват Генералния съвет в желание да натрапи на Интернационала „своята официална и ортодоксална доктрина" и да го превърне в „йерархически" организирано дружество — същите хора се организират на практика в тайно дружество с „йерархическа" организация и с не само авторитарен, но и абсолютно диктаторски режим; те погазват всяка следа от автономия на секциите и федерациите; посредством тази тайна организация те се стремят да натрапят на Интернационала личната и ортодоксална доктрина на г. Бакунин. От една страна, те искат Интернационалът да бъде организиран „отдолу нагоре", а от друга — като членове на Алианса покорно се подчиняват на заповедта, която им се дава „отгоре надолу".

Не е необходимо да изтъкваме, че простото съществуване на подобно тайно дружество в Интернационала е крещящо нарушение на нашия Общ устав. Нашият Устав познава само един вид членове на Интернационала с еднакви права и задължения; Алиансът ги дели на две категории, на посветени и непосветени, при което последните са обречени да бъдат ръководени от първите посредством организация, за чието съществуване те дори не подозират. Интернационалът изисква от своите членове да призна-

ват за основа на своето поведение истината, справедливостта и нравствеността; Алиансът вменява като пръв дълг на своите привърженици лъжата, лицемерието и измамата, като им заповядва да заблуждават непосветените членове на Интернационала, като крият от тях съществуването на тайната организация, както и мотивите и целта на своите собствени думи и действия. Програмата на Интернационала е изложена в неговия Устав и е известна на всички; програмата на Алианса никога не е оповестявана и до ден днешен е неизвестна.

Ядрото на Алианса е Юрската федерация; от нея изхождат лозунгите, които веднага се приемат и повтарят от другите секции и от вестниците, намиращи се в служба на тайната организация. В Италия известен брой дружества се ръководят от Алианса. Тези дружества се наричат секции на Интернационала, но никога нито са подавали молба да бъдат приети, нито са плащали някакъв членски внос, нито са изпълнили което и да било от другите условия, предписани от нашия Регламент. В Белгия Алиансът има няколко твърде влиятелни агенти. В Южна Франция той има свои кореспонденти, някои от които съчетават своите функции на кореспонденти на Алианса със службата на секретар на полицейския комисариат. Но най-силна организация и най-широки разклонения има Алиансът в Испания. Тъй като той проникна там незабелязано и още от началото в редовете на Интернационала, той съумя почти през цялото време да ръководи следващите един подир друг федерални съвети и конгреси. Дори най-преданите членове на Интернационала в Испания бяха заблудени, че тази тайна организация съществува навсякъде вътре в нашия Интернационал и че членуването в нея е едва ли не дълг на всекиго. Това заблуждение беше разпръснато от Лондонската конференция, на която испанският делегат*, сам член на Алианса, можа да се убеди в противното, както и от лъжите и ожесточените нападки, които верните сподвижници на Бакунин отправиха веднага след това по негова заповед срещу конференцията и Генералния съвет. След продължителна борба вътре в Алианса ония от неговите испански членове, за които Интернационалът бе по-скъп от Алианса, напуснаха редовете на последния. Върху тях веднага се нахвърлиха с най-ужасни оскърбления и клевети ония, които останаха верни на тайното дружество. Те бяха два пъти изключени от местната Мадридска федерация, което беше крещящо нарушение на съществуващия регламент. Когато те поискаха да се организират в Новата мадридска федерация[150], Испанският

* — А. Лоренцо. *Ред.*

федерален съвет не им разреши и върна членския внос, който те му бяха изпратили. Тук трябва да кажем, че от осемте члена на Федералния съвет, както ни е известно, петима са членове на Алианса (Висенте Росел, Перегрин Монторо, Саверино Албарасин, Франсиско Томас и Франко Мартинес); възможно е дори освен тях да има и други. По този начин секциите и местните федерации в Испания, които толкова се гордеят със своята автономия, са водени, без сами да подозират, като стадо овце от тайните, изпращани от Швейцария заповеди, които Федералният съвет трябва сляпо да изпълнява, ако не иска Алиансът да го обяви извън закона.

За да осигури избирането на членове на Алианса за делегати на конгреса в Хага, Испанският федерален съвет изпрати до секциите и местните федерации поверително окръжно, носещо дата 7 юли, в което ги призовава да направят допълнителни вноски за покриване разходите на делегатите на конгреса и авторитарно им заповядва да изберат тези делегати по обща за цяла Испания листа, при което той, Федералният съвет, се натоварва да преброи гласовете. Този начин на избора трябваше да осигури успеха на кандидатите на Алианса. Нещо повече, Федералният съвет съобщи, че щял да издаде общ императивен мандат, на който тези делегати трябвало да се подчиняват. Щом узнахме за този план — делегатите на Алианса да бъдат изпратени на конгреса с парите на членовете на Интернационала — и получихме освен това доказателство за съучастието на Испанския федерален съвет в машинациите на тайното дружество, ние го поканихме на 24 юли:

1) да ни изпрати списък на всички членове на Алианса в Испания с означение на постовете, които те заемат в Интернационала;

2) да предприеме разследване относно характера и дейността на Алианса в Испания, както и относно неговата организация и разклонения извън страната;

3) да ни изпрати един екземпляр от поверителното окръжно от 7 юли;

4) да ни обясни как съгласува своите задължения към Интернационала с наличността на най-малко трима нотoрни членове на Алианса в неговия състав;

5) да изпрати изчерпателен отговор с обратна поща*.

Ние трябваше да получим този отговор най-късно на 1 август. Но едва на 5 август получихме писмо, носещо дата „Вален-

* Виж следващата статия. *Ред.*

ция, 1 август" (пощенското клеймо е нечетливо), в което се съобщаваше, че отговорът щял да закъснее, под предлог че членовете на съвета не били разбрали нашето писмо, написано на френски, и че било нужно време за неговото превеждане. В писмо от 15 юни същият съвет ни бе помолил да му пращаме нашите публикации и т. н. по възможност на френски език, защото те (членовете на съвета) били що-годе запознати с този език! Следователно предлогът е фалшив: те искат чисто и просто да губим ценно време.

Затова ние сме принудени да заявим на всички членове на Интернационала, и особено на испанските му членове, че Испанският федерален съвет *измени на Международната работническа асоциация.* Вместо да действува, придържайки се строго към пълномощията, дадени му от испанските членове на Интернационала, той се е превърнал в орган на дружество, не само чуждо, но и враждебно на Интернационала. Вместо да се подчинява на Общия устав и на Регламента, както и на решенията на общите и испанските конгреси, той се подчинява на тайните заповеди, изхождащи от г. Бакунин. Простото съществуване на федерален съвет, който в мнозинството си се състои от членове на чуждо на нашия Интернационал тайно дружество, е крещящо нарушение на Общия устав.

Това са, граждани, фактите, които трябва да доведем до вашето знание, преди да се състоят изборите на делегати за конгреса. За пръв път в историята на борбата на работническата класа ние се сблъскваме с таен заговор вътре в самата работническа класа, който си поставя за цел да подкопае не съществуващия експлоататорски строй, а тъкмо това дружество, което води най-енергична борба против него. Това е заговор, насочен против самото пролетарско движение. Ето защо навсякъде, където се сблъскваме с него, ние виждаме, че той проповядва разслабващата доктрина на абсолютното въздържане от политическа дейност. Докато обикновените, непосветените в този заговор членове на Интернационала биват преследвани и хвърляни в затворите в почти всички европейски страни, „смелите" членове на Алианса се ползват със съвсем изключителна неприкосновеност.

Граждани, вие трябва да направите избор. Сега не се касае за автономия на секциите, нито за свободна федерация на групите, нито за организация „отдолу нагоре", нито за какъвто и да било друг също тъй претенциозен и благозвучен лозунг. Въпросът днес е: искате ли вие вашите централни органи да се състоят от хора, които не признават друг мандат освен получения от вас, или искате те да се състоят от хора, избрани чрез измама, хора,

които приемат вашия мандат само с твърдото намерение да ви водят като стадо овце съгласно тайните инструкции, изхождащи от една мистериозна личност в Швейцария?

Да се разкрие съществуването на това тайно дружество от измамници, значи да се унищожи неговата сила. Господата от Алианса не са толкова глупави да смятат, че широката маса от членовете на Интернационала ще се подчини съзнателно на организация като тяхната, когато й стане известно нейното съществуване. Не може да има нищо общо между измамниците и ония, които те искат да измамят, между Алианса и Интернационала.

Освен това време е веднъж завинаги да се сложи край на вътрешните разпри, които всеки ден все отново биват предизвиквани в нашия Интернационал от наличността на тази паразитна организация. Тези разпри само разпиляват силите, които трябва да бъдат използвани за борба против съществуващия буржоазен строй. Като пречи на дейността на Интернационала против враговете на работническата класа, Алиансът отлично служи на буржоазията и правителствата.

Затова Генералният съвет ще поиска от конгреса в Хага да бъдат изключени от Интернационала всички членове на Алианса и да се дадат на Генералния съвет необходимите пълномощия за предотвратяването на подобни заговори в бъдеще.

Генерален съвет

Написано от Ф. Енгелс на 4—6 август 1872 г.

Печата се по ръкописа
Превод от френски

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

ДО ИСПАНСКИТЕ СЕКЦИИ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ[151]

Лондон, 8 август 1872 г.

Във връзка с интригите, които членове на тайното дружество Алианс кроят против *Международната работническа асоциация,* Изпълнителният комитет на Генералния съвет[152] на заседанието си от 24 юли 1872 г. натовари гражданина Ф. Енгелс, секретар за Испания, да отправи до Испанския федерален съвет във Валенция следното писмо:

ДО ИСПАНСКИЯ ФЕДЕРАЛЕН СЪВЕТ

Граждани!

Разполагаме с доказателства, че вътре в Интернационала, и по-специално в Испания, съществува тайно дружество, което се нарича *Алианс на социалистическата демокрация.* Това дружество, чийто център се намира в Швейцария, има специалната задача да насочва нашия велик Интернационал съобразно със собствените си интереси и да го използва за цели, които са неизвестни на огромното мнозинство от членовете на Интернационала. Нещо повече, от севилския „Razon"[153] знаем, че най-малко трима члена на вашия съвет принадлежат към Алианса.

Когато това дружество бе образувано в 1868 г. като открито дружество, Генералният съвет бе принуден поради това, че то претендираше да бъде втора международна организация, действуваща вътре в *Международната работническа асоциация* и вън от нея, *да откаже* да го приеме в Интернационала, преди то да се е отказало от своя международен характер. Ако Алиансът можа по-късно да влезе в Интернационала, това стана, защото той

обеща да не бъде нищо друго освен обикновена местна секция в Женева (виж поверителното окръжно на Генералния съвет „Мними разцепления в Интернационала", стр. 7 и сл.*).

Ако организацията и характерът на това дружество бяха несъвместими с духа и буквата на нашия Устав още тогава, когато то беше открито, тайното му съществуване вътре в Интернационала, въпреки поетото задължение, е равносилно на истинска измяна на нашата Асоциация. Интернационалът познава само един вид членове с равни за всички права и задължения; Алиансът ги дели на две категории — посветени и непосветени, като последните са обречени да бъдат ръководени от първите посредством организация, за чието съществуване те дори не подозират. Интернационалът иска от своите членове да признават за правило на своето поведение истината, справедливостта и нравствеността; Алиансът задължава своите привърженици да крият от непосветените членове на Интернационала съществуването на тайната организация, както и мотивите и целта на своите думи и своите действия. Генералният съвет вече заяви в своето поверително окръжно, че ще поиска на следващия конгрес да бъде разследвана дейността на този Алианс, която представлява истински заговор против Интернационала. Генералният съвет знае също за мерките, които Испанският федерален съвет взе по настояване на господата от Алианса в интерес на тяхното дружество, и е твърдо решен да сложи край на тези тайни машинации. За тази цел той иска от вас в докладната записка за Алианса, която трябва да бъде представена на конгреса в Хага, да бъдат включени:

1) списък на всички членове на Алианса в Испания, като посочите постовете, които те заемат в Интернационала;

2) информация относно характера и дейността на Алианса, както и за неговата организация и разклонения извън Испания;

3) един екземпляр от вашето *поверително окръжно от 7 юли 1872 г.;*

4) обяснение как можете да съгласувате вашите задължения към Интернационала с наличността на най-малко трима ноторни членове на Алианса във вашия съвет.

Ако Генералният съвет не получи *с обратна поща категоричен и задоволителен отговор,* той ще бъде принуден открито да ви обвини в Испания и извън нея в нарушаване на духа и буквата на Общия устав и в измяна на Интернационала, извършена в ин-

---

* Виж настоящия том, стр. 9—12. *Ред.*

іерес на едно не само чуждо нему, но и враждебно настроено към него тайно дружество.

Привет и братство!

По поръчение на Генералния съвет

Секретар за Испания

33, Ратбон-плейс,
Лондон, 24 юли 1872 г.

Фридрих Енгелс

В писмо, носещо дата „Валенция, 1 август" и получено в Лондон на 5 август, Испанският федерален съвет отговори на въпросите на Генералния съвет следното:

„Другари! Получихме последното ви писмо, но тъй като то е написано на френски, не можахме да се запознаем с неговото съдържанне, защото преводачът, от чиито услуги се ползваме, не е във Валенция. Обърнахме се към друг другар с молба да го преведе колкото е възможно по-бързо, за да можем да ви отговорим."

Изпълнителният комитет на Генералния съвет на заседанието си на 8 август 1872 г. реши, без да дочака поисканите от Испанския федерален съвет сведения, да публикува горното писмо, за да накара всички испански федерации и секции да извършат разследване относно съществуването, действията и целите на тайното дружество, което се нарича Алианс.

Изпълнителен комитет на
Генералния съвет:

Лео Франкел — секретар-кореспондент за Австрия и Унгария; *Дж. П. Мак-Донел* — за Ирландия; *Ф. Енгелс* — за Испания и Италия; *О. Серайе* — за Франция; *Льо Мусю* — за Америка; *Херман Юнг* — за Швейцария; *Карл Маркс* — за Германия и Русия.

Председател на заседанието —
Валери Врублевски, секретар за Полша.

Секретар на заседанието —
Ф. Курне, секретар за Холандия.

Написано от К. Маркс и Ф. Енгелс на 8 август 1872 г.

Напечатано във вестник „La Emancipacion", бр. 62 от 17 август 1872 г.

Печата се по текста на вестника, сверен с черновата на ръкописа на френски език

Превод от испански

Ф. ЕНГЕЛС

ГЕНЕРАЛНИЯТ СЪВЕТ — ДО НОВАТА МАДРИДСКА ФЕДЕРАЦИЯ[154]

Изпълнителният комитет, който бе натоварен от Генералния съвет да ръководи временно всички организационни работи на Интернационала,

вземайки под внимание писмото на Новата мадридска федерация от 5 август, в което тя моли да бъде призната от Генералния съвет;

вземайки под внимание резолюцията на Испанския федерален съвет от 16 юли, който отказа да допусне посочената федерация в Интернационала;

вземайки под внимание, че що се отнася до формата, би било абсурдно да се съгласи по този въпрос с гледището на един федерален съвет, който в мнозинството си се състои от членове на враждебно на Интернационала тайно дружество и против който Генералният съвет възнамерява да повдигне обвинение пред конгреса;

вземайки под внимание, че що се отнася до същността на въпроса, основателите на Новата мадридска федерация са същите хора, които първи в Испания имаха смелостта да се разграничат от това тайно дружество, наречено *Алианс на социалистическата демокрация,* и да разкрият и разстроят неговите машинации —

Изпълнителният комитет, изхождайки от гореизложените съображения и действувайки от името на Генералния съвет,

реши да признае Новата мадридска федерация и да влезе в редовна и непосредствена връзка с нея.

Лондон, 15 август 1872 г.

От името на Изпълнителния комитет

Секретар за Испания,

Фридрих Енгелс

Напечатано във вестник „La Emancipacion", бр. 63 от 24 август 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от испански

Ф. ЕНГЕЛС

ОБРЪЩЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ДО ИТАЛИАНСКИТЕ СЕКЦИИ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ ПО ПОВОД КОНФЕРЕНЦИЯТА В РИМИНИ[155]

33, Ратбон-плейс,
Лондон, 23 август 1872 г.

Получихме една резолюция, носеща дата „Римини, 6 август“, на конференцията на някаква мнима италианска федерация на Международната работническа асоциация[156], която скъсва всякаква солидарност с Генералния съвет в Лондон и *самоволно* свиква* антиавторитарен конгрес в Ньошател (Швейцария), на който всички секции от това направление се поканват да изпратят делегати вместо в Хага, където ще се състои редовният конгрес на Интернационала.

Трябва да констатираме, че от 21 секции, чиито делегати са подписали тази резолюция, *само една* (неаполитанската) принадлежи към Интернационала. Нито една от останалите 20 секции не е изпълнила когато и да било нито едно от условията, които нашият Общ устав и Регламентът предписват за приемането на нови секции. Следователно не съществува никаква италианска федерация на Международната работническа асоциация. Ония, които претендират, че я образуват, образуват свой собствен интернационал извън великата работническа асоциация.

На конгреса в Хага предстои да вземе решение по подобна узурпация.

От името и по нареждане на Генералния съвет
Секретар за Италия,
Фридрих Енгелс

Напечатано отчасти във вестник „La Plebe“, бр. 95 от 28 август 1872 г. и изцяло във вестник „Il Popolino“, бр. 20 от 29 септември 1872 г.

Печата се по текста на вестник „Il Popolino“, сверен с черновата на писмото

Превод от италиански

* В черновката на писмото по-нататък следва: „така наречен“. *Ред.*

ХАГСКИ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

2—7 СЕПТЕМВРИ 1872 г.[157]

К. МАРКС

ОТЧЕТ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ПРЕД ПЕТИЯ ГОДИШЕН КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ, СЪСТОЯЛ СЕ В ХАГА

2—7 СЕПТЕМВРИ 1872 г.[158]

Граждани!*

След нашия последен конгрес в Базел две големи войни промениха облика на Европа — Френско-пруската война и гражданската война във Франция. Една трета война предшествуваше и съпровождаше тези две войни и продължава и след тях — войната против Международната работническа асоциация.

Парижките членове** на Интернационала открито и изрично предупредиха френския народ, че да участвува в плебисцита — значи да гласува за деспотизма вътре във Франция и за война навън[159]. В навечерието на плебисцита, на 23 април 1870 г.[160], те бяха арестувани под предлог, че участвували в заговор, който имал за цел убийството на Луи Бонапарт. Едновременно бяха извършени арести на членове на Интернационала в Лион, Руан, Марсилия, Брест и други градове. В своята декларация от 3 май 1870 г. Генералният съвет каза[161]:

„Този последен заговор се нарежда достойно до двата предшествуващи го заговора, които си спечелиха такава гротескна слава. Шумните мерки на насилие против нашите френски секции преследват една цел — да помогнат на мошеничеството с плебисцит."***

* В отделния отпечатък и във вестник „Volksstaat" вместо думите „Граждани" е напечатано: „Работници". *Ред.*

** Във вестниците „Internationale", „Liberté" и др. тази фраза започва с думите: „В един момент, когато империята поиска от Франция да освети нейното съществуване с нов плебисцит . . ." *Ред.*

*** В отделния отпечатък и във вестник „Volksstaat" по-нататък следва фразата: „Ние имахме право". *Ред.*

И наистина след падането на декемврийската империя нейните приемници публикуваха документи, които показват, че този последен заговор е бил изфабрикуван от самата бонапартистка полиция[162] и че в навечерието на плебисцита в поверително окръжно Оливие направо е предписвал на своите агенти:

„Трябва да бъдат арестувани ръководителите на Интернационала, иначе плебисцитът няма да може да бъде проведен задоволително.“

След завършването на фарса с плебисцита, на 8 юли, членовете на Парижкия федерален съвет действително бяха осъдени от съдиите на Луи Бонапарат, но само за тяхната „престъпна“ принадлежност към Интернационала, а не за участие в мнимия заговор[163]. Следователно бонапартисткото правителство счете за нужно да започне най-гибелната война, която е сполетявала някога Франция, с предварителен поход против френските секции на Международната работническа асоциация. Не трябва да забравяме, че френската работническа класа се вдигна като един човек, за да отхвърли плебисцита. Не трябва да забравяме, също, че

„борсите, кабинетите, господствуващите класи и печатът в цяла Европа приветствуваха плебисцита като блестяща победа на френския император над френската работническа класа“ (Възвание на Генералния съвет относно Френско-пруската война от 23 юли 1870 г.[164]).

Няколко седмици след плебисцита, когато бонапартисткият печат започна да раздухва войнствени настроения във френския народ, парижките членове на Интернационала, несмущавани от правителствените преследвания, издадоха на 12 юли своето обръщение „До работниците от всички нации“, в което заклеймяваха проектираната война като „престъпно безумие“, а „на своите братя в Германия“ казваха:

„Враждата между нас би имала за единствен резултат пълното тържество на деспотизма от двете страни на Рейн“, и заявяваха: „Ние, членовете на Международната работническа асоциация, не признаваме никакви държавни граници“[165].

Този призив намери възторжен отзвук в Германия, така че Генералният съвет можеше с право да заяви:

„Самият факт, че в момента, в който официална Франция и официална Германия се хвърлят в братоубийствена борба, френските и германските работници си изпращат мирни послания, този велик факт, който няма равен на себе си в историята... доказва, че противоположно на старото общество с неговата социална мизерия и политическо безумие се ражда ново общество, меж-

дународният принцип на което ще бъде *мирът,* защото вътрешният му принцип е само един — *трудът!*

Предвестник на това ново общество е Международната работническа асоциация" (възвание от 23 юли 1870 г.).

До провъзгласяването на републиката членовете на Парижкия федерален съвет се намираха в затвора. А останалите членове на Интернационала всеки ден бяха хулени пред тълпата като пруски шпиони.

Когато с капитулацията при Седан Втората империя свърши, както бе започнала — с пародия, Френско-пруската война навлезе във втория си стадий. Тя се превърна във война против френския народ. След всички тържествени декларации, че се залавяла за оръжието с единствената цел да отблъсне чужда агресия, Прусия свали сега маската си и провъзгласи завоевателна война. От този момент тя бе принудена да се бори не само против републиката във Франция, но и едновременно против Интернационала в Германия. Ние можем да изложим тук хода на тази борба само в общи черти.

Веднага след обявяването на войната по-голямата част от територията на Северногерманския съюз (Хановер, Олденбург, Бремен, Хамбург, Брауншвайг, Шлезвиг-Холщайн, Мекленбург, Померания и провинция Прусия) бе обявена в обсадно положение и предадена на произвола на генерал Фогел фон Фалкенщайн. Това обсадно положение, обявено като отбранителна мярка против заплахата от чуждестранно нашествие, веднага се превърна във война против германските членове на Интернационала.

На другия ден след провъзгласяването на републиката в Париж брауншвайгският Централен комитет на Германската социалдемократическа работническа партия, която в наложените от местните закони на страната рамки е секция на Интернационала, издаде (на 5 септември) възвание, което призоваваше работническата класа да се противопостави с всички намиращи се в нейно разпореждане средства на разчленяването на Франция, да иска почетен за нея мир и признаването на Френската република[166]. Възванието осъждаше проектираната анексия на Елзас и Лотарингия като престъпление, чийто резултат ще бъде превръщането на цяла Германия в пруска казарма и издигането на войната в постоянна европейска институция. На 9 септември Фогел фон Фалкенщайн нареди да бъдат арестувани членовете на брауншвайгския комитет и да бъдат откарани в окови на 600 мили в Льотцен, пруска крепост на руската граница, където позорното им третиране трябваше да бъде ярък контраст с великолепния

прием, оказан на императорския гост във Вилхелмсхьое[167]. Тъй като арестите, изгонването на работници от една германска държава в друга, забраната на работническите вестници, военните репресии и всевъзможните шикани на полицията не попречиха на авангарда на германската работническа класа да действува в духа на Интернационала и на браунщвайгския манифест, с указ от 21 септември* Фогел фон Фалкенщайн забрани всички събрания на социалдемократическата партия. Тази забрана беше отменена с друг указ от 5 октомври, в който той хитро заповядваше на своите полицейски шпиони

„да му донасят лично за всички лица, които с открити демонстрации поощряват Франция в нейната съпротива срещу наложените от Германия мирни условия, за да обезвреди тези хора през времетраенето на войната."

Като предостави грижите за войната вън от страната на своя Молтке, пруският крал се постара да придаде нов обрат на войната вътре в страната. На 17 октомври той издаде заповед, съгласно която Фогел фон Фалкенщайн трябваше да предаде своите льотценски затворници на браунщвайгския окръжен съд, който на свой ред трябваше или да намери юридически основания за тяхното държане в затвора, или да ги върне обратно в сигурния арест на страшния генерал.

Примерът на Фогел фон Фалкенщайн бе последван, разбира се, в цяла Германия, докато Бисмарк в дипломатическо окръжно се подигра с Европа, представяйки се за изпълнен с благородно негодувание защитник на свободата на словото, свободата на печата и свободата на събранията за... партията на привържениците на мира във Франция. По същото време, когато искаше за Франция свободно избрано Национално събрание, той заповяда да бъдат арестувани в Германия Бебел и Либкнехт като наказание за това, че се бяха обявили против него в северногерманския райхстаг от името на Интернационала, и с цел да попречи за преизбирането им в предстоящите всеобщи избори.[168]

Неговият господар, Вилхелм Завоевател, го подкрепи с нова заповед от Версай, която продължаваше обсадното положение, т. е. отменяването на всички граждански права, за целия период на изборите. Фактически кралят запази обсадното положение в Германия два месеца след сключването на мира с Франция. Упоритостта, с която той се държеше за военното положение в страната, и многократната му лична намеса в делата на собствените му германски пленници доказват — сред шума на победоносното оръжие и фанатичното ликуване на цялата германска буржоа-

* — 1870 г. *Ред.*

зия — неговия страх от растящата партия на пролетариата. Това беше неволно преклонение на материалното насилие пред моралната сила.

Ако войната против Интернационала беше досега локализирана, най-напред във Франция — от деня на плебисцита до падането на империята, след това в Германия — през целия период на съпротивата на републиката против Прусия, то от деня на провъзгласяването на Парижката комуна и след нейното падане тази война стана повсеместна.

На 6 юни 1871 г. Жул Фавър издаде своето окръжно до чуждите държави, с което искаше предаването на емигрантите* на Комуната като криминални престъпници и призоваваше на кръстоносен поход против Интернационала като враг на семейството, религията, реда и собствеността, тъй достойно представени в собствената му особа[169]. Австрия и Унгария веднага се отзоваха на този призив. На 13 юни бе предприета хайка срещу предполагаемите вождове на Работническия съюз в Пеща; техните документи бяха конфискувани, а те самите арестувани и предадени на съд за държавна измяна[170]. Някои делегати на виенската секция на Интернационала, които се намираха по това време в Пеща, бяха откарани във Виена за по-нататъшни мерки срещу тях. Бойст поиска и получи от своя парламент допълнителен кредит от 30 000 фунта стерлинги

„за разходи за политическа информация, която е станала по-необходима от когато и да било поради опасното разпространение на Интернационала в цяла Европа."

От това време работническата класа в Австрия и Унгария изпадна под истинско господство на терора. Дори в последната си предсмъртна агония австрийското правителство все още конвулсивно се залавя за старата си привилегия да играе ролята на Дон Кихот на европейската реакция.

Няколко седмици след появяването на окръжното на Жул Фавър Дюфор предложи на своята земевладелска камара един закон, който сега е в сила и съгласно който е престъпление да принадлежиш към Международната работническа асоциация или да споделяш нейните принципи. Като свидетел пред комисията на земевладелската камара по законопроекта на Дюфор Тиер се хвалеше, че този закон бил продукт на собствената му умна глава, че той пръв открил сигурната панацея, че Интернационалът трябва да бъде третиран така, както испанската инквизиция е

* В отделния отпечатък и във вестник „Volksstaat" вместо думата „емигрантите" е напечатано: „членовете". *Ред.*

третирала еретиците. Но дори по този пункт той не може да претендира за оригиналност. Дълго преди назначаването му за спасител на обществото истинската юриспруденция, която управляващата класа прилага спрямо членовете на Интернационала, бе установена от виенските съдилища.

На 26 юли 1870 г. най-изтъкнатите представители на работническата партия в Австрия бяха осъдени за държавна измяна на много години каторжна работа с един гладен ден в месеца. Мотивите на присъдата бяха следните:

„Затворниците сами признават, че са приели програмата на германския работнически конгрес в Айзенах (1869) и са действували съгласно нея. Тази програма включва програмата на Интернационала. Интернационалът се стреми към освобождението на работническата класа от господството на имотната класа и от политическа зависимост. Това освобождение е несъвместимо със съществуващото устройство на австрийската държава. Следователно този, който приема и разпространява принципите на програмата на Интернационала, върши действия, които подготвят събарянето на австрийското правителство, и следователно е виновен в държавна измяна."

На 27 ноември 1871 г. бе произнесена присъдата срещу членовете на брауншвайгския комитет. Те бяха осъдени на различни срокове затвор. В своите мотиви съдът изрично се позова като на прецедент на мотивировката на виенската присъда.

В Пеща обвиняемите от Работническия съюз бяха изправени пред съда на 22 април 1872 г., след като близо цяла година бяха подложени на такова позорно третиране, на каквото английското правителство подлагаше фенианците[171]. И тук прокурорът поиска прилагането на установената във Виена юриспруденция. Но те бяха оправдани.

В Лайпциг на 27 март 1872 г. Бебел и Либкнехт бяха осъдени на две години затвор в крепост за опит за държавна измяна. Мотивите бяха същите, както и на виенската присъда. Разликата се състоеше само в това, че юриспруденцията на виенските съдии в този случай бе потвърдена от вердикта на саксонските съдебни заседатели.

В Копенхаген тримата члена на Централния комитет на Интернационала, Брикс, Пио и Гелеф, бяха арестувани на 5 май*, и то защото заявили, че са твърдо решени да устроят събрание на открито, въпреки забраната на полицията. След арестуването им бе съобщено, че социалистическите идеи сами по себе си били вече несъвместими със съществуването на датската държава и че поради това простото разпространение на тези идеи представлявало престъпление против датската конституция. Отново юрис-

* — 1872 г. *Ред.*

прудениията на виенския съд! Обвиняемите още се намират под следствие.

Белгийското правителство, което се отличи със своя съчувствен отговор на искането на Жул Фавър за предаване на комунарите, побърза да внесе в парламента чрез Малу законопроект, който лицемерно копира закона на Дюфор.

Негово светейшество папа Пий IX изля своя гняв в едно обръщение до депутация от швейцарски католици.

„Вашето републиканско правителство" — каза той — „се смята за задължено да понесе тежка жертва за това, което се нарича свобода. То дава право на убежище на голям брой най-долнопробни хора. То търпи една секта, наречена Интернационал, която би искала да постъпи с цяла Европа така, както постъпи с Париж. От тези господа от Интернационала, които съвсем не са господа, трябва да се страхуваме, защото те действуват в интерес на вечния враг на бога и на човешкия род. Каква полза от това да ги защищаваме! Трябва да се молим за тях."

Отначало ги обесете, след това се молете за тях!

Поддържани от Бисмарк, Бойст и Щибер — пруския шеф на шпионите, австрийският и германският императори се срещнаха в началото на септември 1871 г. в Залцбург, за да основат — както се говореше — свещен съюз против Международната работническа асоциация.

„Подобен европейски съюз" — заяви „Norddeutsche Allgemeine Zeitung"[172], частният moniteur на Бисмарк — „е единствено възможно спасение на държавата, църквата, собствеността и цивилизацията, с една дума, на всичко, върху което се основават европейските държави."

Разбира се, истинската цел на Бисмарк беше да си осигури съюзници за предстоящата война с Русия, а с Интернационала само се действуваше на Австрия, както на бик се действува с парче червен плат.

Ланца забрани Интернационала в Италия с прост декрет. Сагаста го обяви извън закона в Испания[173], надявайки се, може би, да си спечели по този начин разположението на английската фондова борса. Руското правителство, принудено след отменяването на крепостното право да прибягва до рисковани мерки, да прави днес плахи отстъпки пред народните искания, за да ги оттегли утре обратно, намери във всеобщия призив за хайка против Интернационала предлог за ново засилване на реакцията в страната. Действувайки в чужбина с намерението да проникне в тайните на нашия Интернационал, то успя да намери един швейцарски съдия, който в присъствието на един руски шпионин извърши обиск в жилището на Утин, руски член на Интернационала и редактор на женевския „Égalite", орган на нашата Романска феде-

рация[17]. Само агитацията на швейцарските членове на Интернационала попречи на републиканското правителство на Швейцария да предаде емигрантите на Комуната на Тиер.

Най-после правителството на г. Гладстон, което не е в състояние да вземе същите мерки във Великобритания, доказа поне своята добра воля с полицейския терор, който упражняваше в Ирландия против намиращите се там в процес на формиране наши секции, и със заповедта си до своите представители в чужбина да събират сведения за Международната работническа асоциация.

Но всички репресивни мерки, които бе в състояние да изобрети обединеният разум на европейските правителства, бледнеят пред клеветническата война, подета от силите на лъжата в цивилизования свят. Апокрифни истории и тайни на Интернационала, безсрамно фалшифициране на официални документи и частни писма, сензационни телеграми — всичко това бързо следваше едно след друго; всички шлюзи на клеветата, които стояха на разположение на продажния буржоазен печат, бяха изведнъж отворени и ливна цял поток от мерзости, за да удави омразния враг. Тази война, водена посредством клеветата, няма равна на себе си в историята, толкова действително интернационална е арената, на която тя се разиграва, и толкова пълно е единодушието, с което я водят най-различните органи на господствуващите класи. След големия пожар в Чикаго телеграфът го оповести в целия свят като пъклено дело на Интернационала и наистина е чудно, че ураганът, който опустоши Западна Индия, не бе приписан на демоничната му намеса.

В предишните си годишни отчети Генералният съвет обикновено е правел преглед на успехите на Интернационала от времето на предидущия конгрес. Вие, граждани,* ще разберете, естествено, причините, които този път ни карат да се отклоним от това правило. Освен това отчетите на делегатите на различните страни — а те най-добре знаят докъде могат да стигнат — ще запълнят до известна степен тази празнота. Ние ще се ограничим с това, да отбележим, че след Базелския конгрес, и особено след Лондонската конференция през септември 1871 г., Интернационалът се разпространи сред ирландците в Англия и в самата Ирландия, в Холандия, Дания и Португалия, че той укрепи своята организация в Съединените щати и има клонове в Буенос Айрес, Австралия и Нова Зеландия.

* В отделния отпечатък и във вестник „Volksstaat“ вместо думата „граждани“ е напечатано: „работници“. *Ред.*

Разликата между работническа класа без международна организация и работническа класа с такава организация ще проличи най-ярко, ако хвърлим поглед назад към периода от 1848 г. Нужни бяха дълги години, докато самата работническа класа осъзнае делото на собствените си челни борци в юнското въстание от 1848 г. Парижката комуна бе веднага приветствувана с ликуване от пролетариата от всички страни.

Вие, делегати на работническата класа, сте се събрали, за да укрепите бойната организация на едно дружество, чиято цел е освобождението на труда и премахването на националната вражда. Почти в същото време в Берлин се събират коронованите величия на стария свят, за да коват нови вериги и да кроят нови войни[175].

Да живее Международната работническа асоциация!

Написано от К. Маркс в края на август 1872 г.

Напечатано в отделен отпечатък: „Offizieller Bericht des Londoner Generalrats, verlesen in öffentlicher Sitzung des Internationalen Kongress", Braunschweig 1872, както и във вестниците „Der Volksstaat", бр. 75 от 18 септември 1872 г. „La Liberté", бр. 39 от 29 септември 1872 г.; „L'Internationale", бр. 195 от 6 октомври 1872 г.; „La Emancipacion", бр. 68 и 69 от 5 и 13 октомври 1872 г.; „The International Herald", бр. 27, 28 и 29 от 5, 12 и 19 октомври 1872 г.

Печата се по текста на вестник „The International Herald", сверен с текста на отпечатъка на немски език

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

ДОКЛАД ЗА АЛИАНСА НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ, ПРЕДСТАВЕН НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС ОТ ИМЕТО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ[176]

Алиансът на социалистическата демокрация бе основан от М. Бакунин към края на 1868 г. Това беше международно дружество, което претендираше да действува едновременно вътре в Международната работническа асоциация и вън от нея. Докато се състоеше от членове на последната, които претендираха за правото да участвуват във всички събрания на членовете на Интернационала, то все пак искаше да си запази правото да има свои местни групи, свои национални федерации и свои конгреси наред с конгресите на Интернационала. Следователно Алиансът от самото начало претендираше да образува един вид аристокрация в нашия Интернационал, каста от избрани със собствена програма и специални привилегии.

Писмата, които бяха разменени тогава между централния комитет на Алианса и нашия Генерален съвет, са възпроизведени в окръжното „Мними разцепления в Интернационала", стр. 7—9* (документ № 1). Генералният съвет отказа да приеме Алианса, докато той запазва своя обособен международен характер; той обеща да го приеме само при условие, че Алиансът разтури своята специална международна организация, че секциите му се превърнат в обикновени секции на нашия Интернационал и че Съветът бъде осведомяван за седалището и числеността на всяка нова секция.

Ето какво отговори на тези искания на 22 юни 1869 г. централният комитет на Алианса, който** от този момент нататък в

* Виж настоящия том, стр. 9—12. *Ред.*

** По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „по този повод промени своето име". *Ред.*

отношенията си с Генералния съвет почна да се нарича „женевска секция на Алианса на социалистическата демокрация“:

„Съгласно споразуменията между вашия Съвет и централния комитет на Алианса на социалистическата демокрация ние поставихме пред различните групи на Алианса въпроса за разтурянето му като обособена от Международната работническа асоциация организация... Имаме удоволствието да ви съобщим, че значителното мнозинство на групите споделя възгледа на централния комитет, който се свежда до това, да се вземе решение за разтурянето на Международния алианс на социалистическата демокрация. *Днес въпросът за разтурянето бе решен.* Ние съобщихме това решение на различните групи на Алианса и ги поканихме да се организират по нашия пример в секции на Международната работническа асоциация и да поискат да бъдат признати като такива било от вас, било от федералните съвети на Интернационала в съответните страни. Като потвърждаваме получаването на писмото, което вие сте отправили до бившия централен комитет на Алианса, ние ви пращаме днес устава на нашата секция и ви молим да я признаете официално за секция на Международната работническа асоциация...“ (подписано) Временен секретар Ш. Перон (документ № 2).

Този екземпляр от устава на Алианса се намира между документите под № 3.

Женевската секция си остана единствената, която помоли да бъде приета в Интернационала. За другите мними секции на Алианса не се чу нищо повече. При все това, въпреки непрекъснатите интриги на алиансистите, които се стремяха да натрапят своята специална програма на целия Интернационал и да завземат неговото ръководство, можеше да се предполага, че Алиансът е удържал думата си и се е разтурил. Но* Генералният съвет получи доста точни сведения, въз основа на които бе принуден да заключи, че Алиансът изобщо не е мислел да се разтури, че въпреки тържествено дадената дума той винаги е съществувал и продължава да съществува под формата на тайно дружество и че той използва тази подмолна организация, за да продължава да преследва първоначалната си цел — да постигне господство. Неговото съществуване, особено в Испания, ставаше все по-очевидно поради разприте в самия Алианс, чиято история ние ще изложим по-долу. Тук е достатъчно да кажем, че едва едно окръжно на членовете на стария Испански федерален съвет, които са едновременно членове на централния комитет на Алианса в Испания (виж „Emancipacion“, бр. 61, стр. 3, колона 2, документ № 4[177]), разкри съществуването на Алианса**. [Още преди това] окръжното от 2

* По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „през май тази година.“ *Ред.*

** По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „Тъй като за тях бе все пак невъзможно да примирят своите задължения към Интернационала с положението си на членове на съществуващото вътре в него тайно дружество, на 2 юни те се обърнаха“. *Ред.*

юни 1872 г. уведоми всички секции на Алианса в Испания, че подписалите го току-що са се разтурили като секция на Алианса и предлагат на другите да последват техния пример[178]. Окръжното бе публикувано в „Emancipacion“ (бр. 59, документ № 5).

Публикуването на това окръжно принуди вестника на Алианса, барцелонския „Federacion“ (бр. 155 от 4 август 1872 г.), да публикува от своя страна устава на Алианса (документ № 6). Следователно съществуването на това дружество е напълно доказано.

Ако сравним този устав на тайното дружество с устава, който женевската секция на Алианса представи на Генералния съвет, ние намираме, първо, че програмното встъпление на първия е тъждествено с програмното встъпление на втория. Има само някои редакционни различия, които се състоят в това, че в тайния устав специалната програма на Бакунин е изразена по-ясно. Ето едно прегледно съпоставяне:

Женевски устав		Таен устав
Чл. 1	буквално съвпада	с чл. 5
„ 2	общо взето „	„ „ 1
„ 3	буквално „	„ „ 2
„ 4 и 5	общо взето съвпадат	„ „ 3
„ 6	общо взето съвпада	„ „ 4

Самият таен устав се основава върху женевския устав. Така член 4 на тайния устав буквално съответствува на член 3 на женевския устав; членове 8 и 9 на женевския устав се съдържат в съкратен вид в член 10 на тайния устав, така както членове 15—20 на женевския устав — в член 3 на тайния устав.

Противно на сегашната практика на алиансистите член 7 на женевския устав проповядва „силна организация“ на Интернационала и задължава всички членове на Алианса да „поддържат... резолюциите на конгреса и *пълномощията на Генералния съвет*“. Този член не се съдържа в тайния устав, но че първоначално е фигурирал в него, се доказва от това, че той е почти буквално възпроизведен в член 15 на регламента на мадридската sección de oficios varios* (документ № 7), който включва и програмата на Алианса.

И така очевидно е, че ние имаме работа не с две различни дружества, а с едно и също дружество. Докато женевският централен комитет уверяваше Генералния съвет, че Алиансът е раз-

* — секция на различни професии. *Ред.*

турен, и въз основа на тази декларация беше приет като секция на Интернационала, главатарите на този централен комитет начело с г. Бакунин засилиха организацията на същия този Алианс, като го превърнаха в тайно дружество и запазиха международния му характер, от който бяха обещали да се откажат. Доверието на Генералния съвет и на целия Интернационал, до чието знание бе доведена кореспонденцията, бе позорно измамено. Започнали с подобна лъжа, тези хора нямаха вече никакви причини да се стесняват в своите машинации, с които те целеха или да подчинят Интернационала, или ако не успеят в това, да го дезорганизират.

Ще приведем сега главните членове на тайния устав:

„1) Алиансът на социалистическата демокрация *се състои* от *членове на Международната работническа асоциация* и има за цел пропагандирането и развитието на принципите на *своята* програма, както и проучването на всички средства, които могат да ускорят непосредственото и *незабавно* освобождение на работническата класа.

2) За да постигне най-добрите възможни резултати и да не компрометира развитието на социалната организация, Алиансът трябва да бъде *абсолютно таен.*

4) Никой не може да бъде приет за член, без предварително да е признал напълно и искрено принципите на програмата, и т. н.

5) Алиансът *упражнява,* доколкото е възможно, *своето влияние вътре в местната федерация на работниците* с цел тя да не тръгне по реакционен или антиреволюционен път.

9) Мнозинството от членовете *може да изключи от Алианса* всеки член, *без да посочва причините*".

Следователно Алиансът е тайно дружество, образувано вътре в самия Интернационал, със специална програма, която в никой случай не е програмата на Интернационала, дружество, имащо за цел пропагандирането на тази програма, която то смята за единствено революционна. Дружеството възлага на своите членове задължението да действуват в тяхната местна федерация на Интернационала, с цел тя да не тръгне по реакционен или антиреволюционен път, т. е. да не се отклони по никакъв начин от програмата на Алианса. Това значи, че целта на Алианса е да натрапи своята сектантска програма на целия Интернационал посредством тайната си организация. Най-ефикасното средство за постигането на тази цел е да бъдат завладени местните и федералните съвети, както и Генералният съвет чрез избиране в тях на членове на Алианса, за което да се използва силата на тайната организация. Тъкмо това е правил Алиансът там, където е смятал, че има изгледи за успех; ние ще видим това по-долу.

Ясно е, че никой не можеше да се сърди на алиансистите, ако те* пропагандираха своята програма. Интернационалът се състои

* По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „открито". *Ред.*

от социалисти от най-различни оттенъци. Неговата програма е твърде широка, за да обхване всички тези оттенъци; бакунистката секта беше приета при същите условия, както и всички други. Това, в което тя се упреква, е, че наруши тези условия.

Що се отнася до тайния характер на Алианса, това вече е съвсем друго нещо. Интернационалът знае много добре, че в много страни — Полша, Франция, Ирландия, тайните организации са законно средство за защита против терора на правителствата. Но на Лондонската конференция той заяви, че не желае да има нищо общо с тези дружества и следователно няма да ги признае за секции. Но, което е главното — тук ние сме изправени пред тайно дружество, което е създадено да се бори не против правителствата, а против самия Интернационал.

Организирането на подобно тайно дружество е крещящо нарушение не само на задълженията, поети към Интернационала, но и на буквата и духа на нашия Общ устав.* Нашият Устав познава само един вид членове на Интернационала с еднакви права и задължения. Алиансът ги дели на две касти: на посветени и непосветени, аристократи и плебеи, като последните са обречени да бъдат ръководени от първите посредством една организация, за чието съществуване те дори не знаят. Интернационалът изисква от своите членове да признават за основа на своето поведение истината, справедливостта и нравствеността; Алиансът вменява като пръв дълг на своите привърженици лъжата, лицемерието и измамата, като им предписва да заблуждават непосветените членове на Интернационала относно съществуването на тайната организация, относно мотивите и дори относно целта на своите думи и действия. Основателите на Алианса знаеха много добре, че огромната маса на непосветените членове на Интернационала никога не би се подчинила съзнателно на организация като тяхната, щом узнае за нейното съществуване. Затова те я направиха „абсолютно тайна". Защото трябва да се има предвид, че тайният характер на този Алианс няма за цел да приспива бдителността на правителствата, иначе той нямаше да се конституира отначало като открито дружество; този таен характер** бе предназначен единствено да заблуждава непосветените членове на Интернационала, както доказва недостойната измама, която Алиансът извърши по отношение на Генералния съвет. Следователно касае се за истински заговор против Интернационала. За пръв път в историята на борбата на работническата класа ние се сблъскваме с таен

* По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „и Регламента". *Ред.*

** По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „фактите доказаха това." *Ред.*

заговор в самата работническа класа, който си поставя за цел да събори не съществуващия експлоататорски строй, а тъкмо онова дружество, което води най-енергична борба против този строй.

Впрочем, смешно би било да се твърди, че едно дружество е станало тайно, за да се запази от преследванията на сегашните правителства, когато това дружество навсякъде проповядва разслабващата доктрина за пълно въздържане от политическа дейност и обявява в своята програма (член 3, увода към тайния устав), че

„отхвърля всяка революционна дейност, която няма за непосредствена и незабавна цел тържеството на делото на работниците против капитала".

Каква беше дейността на това тайно дружество в Интернационала?

Отговорът на този въпрос се съдържа вече отчасти в поверителното окръжно на Генералния съвет *„Мними разцепления и т. н."*. Но тъй като Генералният съвет тогава не знаеше още размерите на тайната организация и тъй като оттогава станаха някои важни събития, този отговор можеше да бъде само твърде непълен.

Преди всичко трябва да констатираме, че в дейността на Алианса лесно могат да се различат две фази. Отначало той смяташе, че ще успее да завладее Генералния съвет, а с това и върховното ръководство на нашия Интернационал. Тъкмо тогава Алиансът поиска от своите привърженици да поддържат „силната организация" на Интернационала и на първо място

„*пълномощията* на Генералния съвет, както и на федералния съвет и на централния комитет";

тъкмо тогава господата от Алианса поискаха на Базелския конгрес всички тези широки пълномощия за Генерален съвет, които по-късно с такова отвращение отхвърлиха като *авторитарни*.

Базелският конгрес разби, поне за известно време, надеждите на Алианса*. След това той почна да крои интригите, за които се говори в *„Мними разцепления"*; в Юрска Швейцария, в Италия и Испания той не преставаше да подменя програмата на Интернационала със специалната си програма. Със своите резолюции за политиката на работническата класа и за сектантските сек-

* По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „дейността на който се сведе до местни интриги. Той се държеше доста спокойно, докато. . . Лондонската конференция с резолюциите си за политиката на работническата класа и за сектантските секции възстанови първоначалната програма на Интернационала в противовес на програмата на Алианса." *Ред.*

ции Лондонската конференция сложи край на това quid pro quo* в Интернационала. Aлиансът веднага се размърда отново. Юрската федерация, опора на Алианса в Швейцария, издаде против Генералния съвет своето окръжно от Сонвилие, в което силната организация, пълномощията на Генералния съвет, базелските резолюции, предложени и гласувани от лицата, които са подписали същото това окръжно, бяха осъдени като *авторитарни* — обозначение, което изглежда достатъчно за тяхното безразборно осъждане; окръжно, в което се говореше за „войната, открито избухналата война в нашите редове", и в което се искаше да се даде на Интернационала организация, приспособена не към нуждите на текущата борба, а към един, ние не знаем какъв, идеал на бъдещото общество и т. н. От този момент тактиката бе променена. Лозунгът бе даден. Навсякъде, където Алиансът имаше свои клонове, в Италия, и особено в Испания, авторитарните резолюции на Базелския конгрес и на Лондонската конференция, както и авторитаризмът на Генералния съвет бяха подложени на ожесточени нападки. Говореше се само за автономия на секциите, за свободно федерирани групи, анархия и т. н. Всичко това е лесно обяснимо. Влиянието на тайното дружество вътре в Интернационала трябваше естествено да се засилва с отслабването на откритата организация на Интернационала. Най-важната пречка по пътя на Алианса беше Генералният съвет и той бе атакуван на първо място; но ние ей сега ще видим, че федералните съвети бяха третирани по същия начин там, където се представяше удобен случай за това.

Юрското окръжно не оказа никакво въздействие освен в страните, където Интернационалът се намираше повече или по-малко под влиянието на Алианса — в Италия и Испания. В Испания Алиансът и Интернационалът бяха основани по едно и също време, веднага след Базелския конгрес. На най-преданите членове на Интернационала в Испания се внушаваше, че програмата на Алианса е тъждествена с програмата на Интернационала, че тайната организация съществува навсякъде и че влизането в нея е едва ли не дълг на всекиго. Тази илюзия беше разпръсната от Лондонската конференция, на която испанският делегат**, сам член на централния комитет на Алианса в своята страна, може да се убеди в противното, и от самото юрско окръжно, чиито яростни нападки и клевети по адрес на конференцията и на Генералния съвет бяха незабавно подети от всички органи на Алианса. Пър-

* — недоразумение. *Ред.*
** — А. Лоренцо. *Ред.*

вата последица от юрското окръжно в Испания беше възникването на разногласия в испанския Алианс между ония, които преди всичко бяха членове на Интернационала, и ония, които признаваха Интернационала само доколкото в него господствуваше Алиансът. Борбата, която в началото само тлееше, скоро се разгоря открито на събранията на Интернационала. Тъй като избраният от конференцията във Валенция (септември 1871 г.)[179] Федерален съвет бе доказал със своите действия, че предпочита Интернационала пред Алианса, мнозинството от неговите членове бяха изключени от местната Мадридска федерация, в която господствуваше Алиансът[180]. Те бяха възстановени от конгреса в Сарагоса и двама от тях*, Мора и Лоренцо, бяха преизбрани в новия Федерален съвет**, макар всички членове на стария съвет да бяха предварително заявили, че не желаят да ги приемат.***

Конгресът в Сарагоса[181] вдъхна на главатарите на Алианса опасението, че Испания почва да се изплъзва от техните ръце. Затова Алиансът незабавно започна кампания против пълномощията на Испанския федерален съвет, повтаряйки същите нападки, които юрското окръжно бе отправило против така наречените авторитарни пълномощия на Генералния съвет. В Испания конгресът в Барцелона[182] и конференцията във Валенция създадоха напълно демократична и същевременно съвсем завършена организация. Благодарение на дейността на избрания във Валенция Федерален съвет (дейност, одобрена със специален вот на конгреса) тази организация постигна блестящите резултати, за които се говореше в общия доклад****. В Сарагоса Мораго, душата на Алианса в Испания, заяви, че пълномощията, дадени на Федералния съвет в испанската организация, били *авторитарни,* че трябвало те да бъдат ограничени и да се отнеме на съвета правото да приема нови секции или да отхвърля тяхното приемане, правото да решава дали техните устави отговарят на уставите на федерацията, с една дума, да бъде той сведен в края на краищата до ролята на просто кореспондентско и статистическо бюро. Конгресът отхвърли предложенията на Мораго и реши да запази съществуващата авторитарна организация (виж „Извадки от документите на 2-я

* По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „най-активните му членове". *Ред.*

** По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „заседаващ във Валенция". *Ред.*

*** По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „Конгресът избра за седалище на Федералния съвет Валенция с надеждата, че тя ще бъде неутрален терен и че тези разпри вече няма да се повторят. Но от петимата членове на новия Федерален съвет трима бяха привърженици на Алианса, а в резултат на кооптиране броят им порасна най-малко на пет." *Ред.*

**** Виж настоящия том, стр. 125—133. *Ред.*

работнически конгрес" и т. н., стр. 109 и 110, документ № 8[183]. По този пункт ще бъдат важни показанията на гражданина Лафарг, делегат на конгреса в Сарагоса).

За да държи новия Федерален съвет настрана от възникналите в Мадрид разпри, конгресът го премести във Валенция. Но причината за тези разпри, антагонизмът, който започна да се развива между Алианса и Интернационала, нямаше местен характер. Конгресът, който дори не знаеше за съществуването на Алианса, бе избрал новия съвет изключително измежду членове на това дружество; двама от тях, Мора и Лоренцо, бяха станали негови противници, и Мора не прие избора. Окръжното на Генералния съвет *„Мними разцепления"*, което беше отговор на юрското окръжно, застави всички членове на Интернационала да се обявят или за Интернационала, или за Алианса. Полемиката между „Emancipacion", от една страна, и алиансистките вестници „Federacion" — Барцелона, и „Razon" — Севиля, от друга страна, се изостряше все повече. Най-после, на 2 юни, членовете на предишния Федерален съвет — редактори на „Emancipacion" и членове на испанския централен комитет на Алианса — решиха да отправят до всички испански секции на Алианса окръжно, в което обявяваха разтурянето си като секция на тайното дружество и подканваха другите секции да последват техния пример. Отмъщението не закъсня. Незабавно и при крещящо нарушение на действуващия регламент те бяха отново изгонени от местната Мадридска федерация. Тогава те се организираха в Новата мадридска федерация и помолиха Федералния съвет да ги признае.

Но през това време алиансисткият елемент в съвета, укрепен чрез кооптиране, успя да го подчини напълно, така че Лоренцо излезе от него. Молбата на Новата мадридска федерация бе категорично отхвърлена от Федералния съвет, който тогава вече полагаше усилия да осигури избирането на алиансистки кандидати за делегати на Хагския конгрес. За тази цел той отправи до местните федерации поверително окръжно, носещо дата 7 юли, в което, след като повтаря клеветите на „Federacion" срещу Генералния съвет, предлага на федерациите да изпратят на конгреса обща делегация за цяла Испания, избрана с мнозинство на всички гласове, чието преброяване трябваше да бъде извършено от самия съвет (документ № 9). За всички, които са запознати с тайната организация, съществуваща вътре в Интернационала в Испания, е ясно, че това би означавало избирането на господата от Алианса, за да бъдат изпратени на конгреса с парите на членовете на Интернационала. Щом Генералният съвет, на който това

окръжно не беше изпратено, узна за тези факти*, той отправи на 28 юли до Испанския федерален съвет писмото, което е приложено към документите** (№ 10). Федералният съвет*** отговори на 1 август, че му е нужно време за превеждането на нашето писмо, написано на френски, а на 3 август написа на Генералния съвет публикувания във „Federacion" (документ № 11) уклончив отговор. В този отговор той взема страната на Алианса. Веднага след получаването на писмото от 1 август Генералният съвет бе наредил публикуването на тази преписка в „Emancipacion".

Ще прибавим, че щом тайната организация бе открита, започна да се твърди, че Алиансът бил вече разтурен на конгреса в Сарагоса. Но централният комитет не бе уведомен за това (документ № 4).

Новата мадридска федерация отрича този факт, но тя трябваше да го знае. Впрочем смешно е да се твърди, че испанската секция на едно международно дружество като Алианса е можела да се разтури, без да се консултира с другите национални секции.

Веднага след това Алиансът направи опит за преврат. Когато разбра, че няма да може да си осигури на Хагския конгрес изкуствено мнозинство чрез повтаряне на маневрите от Базел и Шо дьо Фон[184], Алиансът се възползва от конференцията на така наречената италианска федерация в Римини, за да осъществи открито разцепление. Събраните там делегати гласуваха единодушно за това (виж документ № 12). Така че конгресът на Алианса се противопоставя на конгреса на Интернационала. Но скоро стана ясно, че този план не обещава успех. Затова се взе решение да се ходи в Хага и така ние виждаме, че същите италиански секции, на брой 21, от които *само една* принадлежи към нашия Интернационал, след като отхвърлиха Хагския конгрес, имат сега безсрамието да изпращат свои делегати в Хага.

Като взема под внимание:

1) че основаният и ръководен от М. Бакунин Алианс (главен орган на който е централният комитет на Юрската федерация) е враждебно на Интернационала дружество, тъй като се опитва било да подчини Интернационала под своето господство, било да го дезорганизира;

* По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „това стана тъкмо по времето, когато той получи първите неопровержими доказателства за съществуването на тайната организация". *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 117—119. *Ред.*

*** По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „се опита преди всичко да спечели време, като заяви". *Ред.*

2) че поради това Интернационалът и Алиансът са несъвместими,

конгресът решава:

1) М. Бакунин и всички сегашни членове на Алианса на социалистическата демокрация се изключват от Международната работническа асоциация. Те могат да влязат отново в нея едва след като заявят публично, че нямат нищо общо с това тайно дружество.

2) Юрската федерация като такава се изключва от Интернационала.

Написано от Ф. Енгелс в края на август 1872 г.

Печата се по текста на черновата на ръкописа

Превод от френски

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

РЕЗОЛЮЦИИ НА ОБЩИЯ КОНГРЕС, СЪСТОЯЛ СЕ В ХАГА

ОТ 2 ДО 7 СЕПТЕМВРИ 1872 г.[185]

I

РЕЗОЛЮЦИЯ ОТНОСНО УСТАВА

След член 7 в Устава се включва следващият член, който резюмира съдържанието на резолюция IX на Лондонската конференция (септември 1871 г.).

Член 7а. В своята борба против обединената власт на имотните класи пролетариатът може да действува като класа само тогава, когато се организира в отделна политическа партия, противостояща на всички стари партии, създадени от имотните класи.

Това организиране на пролетариата в политическа партия е необходимо, за да се осигури победата на социалната революция и осъществяването на крайната ѝ цел — премахването на класите.

Обединението на силите на работническата класа, достигнато вече в резултат на икономическата борба, трябва също да служи в ръцете ѝ като лост в нейната борба против политическата власт на нейните експлоататори.

Тъй като магнатите на земята и капитала винаги използват своите политически привилегии, за да защищават и увековечават икономическите си монополи и да поробват труда, завоюването на политическата власт става велико задължение на пролетариата.

Прието с 29 гласа против 5; въздържали се 8.

Гласували за: Арно, И. Ф. Бекер, Б. Бекер, Курне, Деръор, Дюмон, Дюпон, Дювал, Екариус, Енгелс, Фаркаш, Фридлендер, Франкел, Хепнер, Хайм, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Лонге, Льо Мусю, Мътърсхед, Пил, Ранвие, Серайе, Зорге, Сварм, Вайан, Вилмо, Мак-Донел.

Гласували против: Брисме, Кьонен, Герхард, Швицгебел, ван дер Хоут.

Въздържали се: ван ден Абеле, Дав, Еберхард, Флюз, Гийом, Ерман, Сова, Марселау.

Конгресът взе официално решение да се признаят за действителни гласовете на делегатите, на които работата в комисиите е попречила да присъствуват на заседанието. Следващите делегати гласуваха за: Куно, Люкен, Маркс, Вишар, Валтер, Врублевски; всичко 6. Против не бе подаден нито един глас*.

II

РЕЗОЛЮЦИИ ЗА РЕГЛАМЕНТА

1. Пълномощия на Генералния съвет.

Членове 2 и 6 от раздел II са заменени със следните членове:

Член 2. — Генералният съвет е длъжен да изпълнява конгресните решения и да следи за строгото спазване на принципите на Общия устав и Регламента на Интернационала във всяка страна.

Член 6. — Генералният съвет има също правото да изключва временно до следващия конгрес отделения, секции, федерални съвети или федерални комитети и федерации на Интернационала.

Но по отношение на секции, които влизат в една или друга федерация, той трябва да упражнява това право само след като се е консултирал със съответния федерален съвет.

В случай на разтуряне на федерален съвет Генералният съвет трябва същевременно да настои пред секциите на федерацията да изберат нов федерален съвет в срок най-много от тридесет дни.

В случай на временно изключване на цяла федерация Генералният съвет трябва незабавно да уведоми за това всички федерации. Ако мнозинството федерации поискат, Генералният съвет трябва не по-късно от един месец да свика извънредна конференция, която трябва да се състои от по един делегат от всяка националност и да вземе окончателно решение по спорните въпроси.

От само себе си се разбира обаче, че страните, в които Интернационалът е забранен, ще се ползват със същите права, както и легално съществуващите федерации.

Член 2 е приет с 40 гласа против 4; въздържали се 11.

---

* В ръкописа на Енгелс по-нататък е зачеркнато: „Тъй като резолюцията събра повече от две трети от гласовете, съгласно член 12 на Общия устав тя става занапред част от него“. *Ред.*

Гласували за: Арно, Бари, Й. Ф. Бекер, Б. Бекер, Курне, Куно, Дерьор, Дюмон, Дюпон, Дювал, Енгелс, Фаркаш, Франкел, Фридлендер, Хепнер, Хайм, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Леснер, Льо Мусю, Лонге, Люкен, Мак-Донел, Маркс, Милке, Пил, Ранвие, Роч, Сова, Шой, Серайе, Секстън, Зорге, Сварм, Шумахер, Вайан, Вишар, Валтер, Врублевски.

Гласували против: Флюз, Герхард, Спленгар, ван дер Хоут.

Въздържали се: Алерини, Кьонен, Дав, Еберхард, Гийом, Ерман, Мораго, Марселау, Фарга Пелисер, Швицгебел, ван ден Абеле.

Член 6 е приет с 36 гласа против 6; въздържали се 16.

Гласували за: Арно, Бари, Й. Ф. Бекер, Б. Бекер, Курне, Куно, Дерьор, Дюпон, Дювал, Енгелс, Фаркаш. Франкел, Фридлендер, Хепнер, Хайм, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Леснер, Льо Мусю, Лонге, Лудвиг, Мак-Донел, Маркс, Милке, Пил, Ранвие, Серайе, Щумахер, Секстън, Зорге, Сварм, Вайан, Вишар, Валтер, Врублевски.

Гласували против: Брисме, Кьонен, Флюз, Ерман, Сова, Спленгар.

Въздържали се: Алерини, Сирил, Дав, Дюмон, Еберхард, Гийом, Люкен, Марселау, Мораго, Мътърсхед, Фарга Пелисер, Роч, Швицгебел, ван ден Абеле, ван дер Хоут, Вилмо.

2. За вноските, които трябваше да се плащат на Генералния съвет.

Във връзка с постъпили искания, от една страна, за увеличаване, от друга — за намаляване размера на вноските, конгресът трябваше да реши — да бъде ли изменен размерът на сегашните вноски от 10 сантима годишно или не. Конгресът запази вноските от 10 сантима със 17 гласа срещу 12; въздържали се 8.

Против изменение на размера на вноските гласуваха: Й. Ф. Бекер, Брисме, Кьонен, Сирил, Дюпон, Дювал, Еберхард, Екариус, Фаркаш, Флюз, Герхард, Ерман, Хепнер, Серайе, Зорге, Сварм, Вилмо.

За изменение на размера на вноските гласуваха: Дюмон, Енгелс, Франкел, Хайм, Жоанар, Лафарг, Льо Мусю, Лонге, Люкен, Мак-Донел, Пил и Сова.

Въздържали се: Алерини, Дав, Дерьор, Гийом, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер, Швицгебел.

Следните делегати, които бяха принудени да напуснат Хага преди обсъждането на този въпрос, подадоха в писмена форма своя глас за увеличаване на вноските: Арно, Курне, Ранвие, Вайан.

III

РЕЗОЛЮЦИИ ЗА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ВРЪЗКИ МЕЖДУ ДРУЖЕСТВАТА ЗА СЪПРОТИВА

На новия Генерален съвет се възлага специалната задача да създаде международни професионални съюзи.

За тази цел в срок от един месец след конгреса той трябва да състави обръщение, което трябва да бъде преведено и напечатано на всички езици и разпратено на всички работнически дружества, чиито адреси той има, били те членове на Интернационала или не.

В това обръщение Съветът трябва да призове всички работнически дружества да образуват международен съюз на работниците от съответния отрасъл.

На всяко работническо дружество ще бъде предоставено само да определи условията, при които може да влезе в международния съюз на своя отрасъл.

На Генералния съвет се възлага да обобщи условията, поставени от дружествата, които одобряват идеята за създаване на международен професионален съюз, и да състави общ план, който ще бъде представен за временно одобрение на всички дружества, желаещи да влязат в международните професионални съюзи.

Следващият конгрес ще утвърди окончателния устав на международните професионални съюзи.

Прието единодушно с изключение на неколцина въздържали се, чийто брой не бе установен.

IV

РЕЗОЛЮЦИИ ЗА ПРИЕМАНЕ И ИЗКЛЮЧВАНЕ НА СЕКЦИИТЕ

Комисията за проверка на мандатите бе съставена, както следва: Герхард (50 гласа), Ранвие (44), Роч (41), Маркс (41), Мак-Донел (39), Дерьор (36), Франкел (22).

1. *Секция № 2* (Ню Йорк, френска) *на Северноамериканската федерация.* — Тази секция бе изключена от американския Федерален съвет. Генералният съвет също не я призна за независима секция. Конгресът не допусна секцията. Против приемането гласуваха 38, за — 9, въздържали се — 11.

2. *Секция № 12* (Ню Йорк, американска) *на Северноамериканската федерация,* временно изключена от Генералния съвет*.

* Виж настоящия том, стр. 49. *Ред.*

В хода на разискванията по мандата на секция № 12 с 47 гласа при нито един против и 9 въздържали се бе прието следното предложение:

„Международната работническа асоциация, която е основана върху принципа на премахването на класите, не може да приема каквито и да било буржоазни секции."

Гласували за: Арно, Й. Ф. Бекер, Бари, Брисме, Курне, Куно, Кьонен, Дав, Дерьор, Дицген, Дюпон, Дювал, Еберхард, Флюз, Фаркаш, Франкел, Фридлендер, Гийом, Герхард, Хайм, Хепнер, Ерман, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Льо Мусю, Леснер, Люкен, Маркс, Милке, Мътърсхед, Пил, Ранвие, Сова, Шой, Шумахер, Серайе, Секстън, Зорге, Спленгар, Сварм, Вайан, Вишар, Вилмо, Врублевски, Валтер, ван ден Абеле.

Въздържали се: Алерини, Екариус, Харкорт, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер, Роч, Швицгебел, ван дер Хоут.

Секция № 12 е изключена с 49 гласа при нито един против и 9 въздържали се.

Гласували за изключването: Арно, Бари, Й. Ф. Бекер, Брисме, Курне, Кьонен, Куно, Дав, Дерьор, Дицген, Дюмон, Дюпон, Дювал, Еберхард, Флюз, Фаркаш, Франкел, Фридлендер, Герхард, Хайм, Хепнер, Ерман, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Льо Мусю, Леснер, Люкен, Мак-Донел, Маркс, Милке, Пил, Ранвие, Роч, Сова, Шой, Шумахер, Серайе, Секстън, Зорге, Спленгар, Сварм, Вайан, ван ден Абеле, ван дер Хоут, Вишар, Вилмо, Врублевски, Валтер.

Въздържали се: Алерини, Екариус, Гийом, Харкорт, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер, Мътърсхед, Швицгебел.

3. *Марсилска секция.* — Тази секция, която е абсолютно неизвестна на Генералния съвет и на намиращите се във връзка с него френски секции, не е допусната. Против приемането гласуваха 38, за — нито един, въздържали се — 14.

4. *Женевска секция за пропаганда и революционно социалистическо действие.* — Тъй като тази секция не е нищо друго освен възраждане на женевската секция на *Алианса* на социалистическата демокрация (открития), разтурен през август 1871 г., тя не бе призната нито от Романския федерален съвет, нито от Генералния съвет, който ѝ върна вноските, изпратени му чрез Юрския федерален комитет. Конгресът реши да я изключи временно, до приключването на дебатите относно тайния *Алианс**. Временното

* В ръкописа на Енгелс по-нататък е зачеркнато: „Принуден да завърши своята работа веднага след тези дебати, конгресът не взе решение по този въпрос". *Ред.*

изключване бе гласувано единодушно при неколцина въздържали се, чийто брой не бе установен.

5. *Нова мадридска федерация.* — Новата мадридска федерация, образувана от членовете на предишния Испански федерален съвет, изключени от старата Мадридска федерация при явно нарушение на съществуващия регламент, защото бяха разкрили заговора на тайния Алианс против Международната работническа асоциация, се обърна отначало към Испанския федерален съвет, който отказа да я приеме. Тогава тя се обърна към Генералния съвет*. Генералният съвет я призна на своя отговорност**, без да се консултира с Испанския федерален съвет, тъй като от осемте члена, от които той се състоеше, не по-малко от пет принадлежаха към тайния Алианс.

Конгресът прие тази федерация с 40 гласа при нито един против и неколцина въздържали се, чийто брой не бе установен.

V

ПРОВЕРКА НА ФИНАНСОВИЯ ОТЧЕТ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ

Комисията, избрана от конгреса за проверка на финансовия отчет на Генералния съвет (за 1871—1872 г.), се състоеше от гражданите: Дюмон от Франция; Алерини от Испания; Фаркаш от Австрия и Унгария; Брисме от Белгия; Лафарг от Новата мадридска федерация и от Португалия; Пил от Дания; Й. Ф. Бекер от немска Швейцария; Дювал от Романската федерация (Швейцария); Швицгебел от Юрската федерация (Швейцария); Дав от Холандия; Дерьор от Америка и Куно от Германия.

Финансовият отчет, представен на тази комисия, бе утвърден и подписан от всичките ѝ членове с изключение на отсъствуващия Дав.

След прочитането на финансовия отчет той бе единодушно одобрен от конгреса.

---

* В ръкописа на Енгелс по-нататък е зачеркнато: „Който я призна, без да се консултира предварително с Испанския федерален съвет, както предписва Организационният регламент. В случая Генералният съвет действува на своя отговорност, въпреки Регламента, защото от осемте члена, от които се състоеше Испанският федерален съвет, поне 5 бяха членове на тайния Алианс. Именно защото бе разкрила този заговор против Международната работническа асоциация, те искаха да изключат Новата мадридска федерация.“ *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 120. *Ред.*

VI

ПЪЛНОМОЩИЯ, ДАДЕНИ ОТ ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ И ФЕДЕРАЛНИТЕ СЪВЕТИ

Конгресът реши „да анулира всички пълномощия, дадени както от Генералния съвет, така и от федералните съвети на членове на Интернационала в страните, където той е забранен, и да даде на новия Генерален съвет изключителното право да назначава пълномощници на Международната работническа асоциация в тези страни".

Прието единодушно при неколцина въздържали се, броят на които не бе установен.

VII

РЕЗОЛЮЦИИ ЗА АЛИАНСА

Комисията, натоварена да разследва дейността на Алианса на социалистическата демокрация (тайния), се състоеше от гражданите: Куно (33 гласа), Люкен (24), Спленгар (31), Вишар (30) и Валтер (29).

В своя доклад до конгреса мнозинството на тази комисия заяви, че „тайният Алианс е създаден въз основа на устав, напълно противоположен на Устава на Интернационала", и предложи:

да бъде изключен от Интернационала Михаил Бакунин като основател на Алианса и за лична простъпка;

да бъдат изключени Гийом и Швицгебел като членове на Алианса;

да бъдат изключени Б. Малон, Буске* (секретар на полицейския комисариат в Безие, Франция) и Луи Маршан, уличени в интриги, имащи за цел да дезорганизират Международната работническа асоциация;

да бъде оттеглено обвинението срещу Алерини, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер и Жуковски заради официалните им декларации, че не принадлежат повече към Алианса;

да се упълномощи комисията да публикува документите, върху които се основават нейните предложения;

* Комисията не знаеше, че г. Буске бе вече изключен по искане на своята секция с официално решение на Генералния съвет.

Конгресът реши:

1. Да бъде изключен Михаил Бакунин. Гласували за — 27; против — 6; въздържали се — 7.

Гласуваши за: Й. Ф. Бекер, Куно, Дерьор, Дюмон, Дюпон, Дювал, Енгелс, Фаркаш, Франкел, Хайм, Хепнер, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Льо Мусю, Лонге, Люкен, Мак-Донел, Маркс, Пил, Серайе, Зорге, Сварм, Вишар, Вилмо, Валтер, Врублевски.

Гласували против: Брисме, Дав, Флюз, Ерман, Кьонен, ван ден Абеле.

Въздържали се: Алерини, Гийом, Марселау, Мораго, Сова. Спленгар, Швицгебел.

2. Да бъде изключен Гийом — 25 за; 9 — против; 8 — въздържали се.

Гласували за: Й. Ф. Бекер, Куно, Дюмон, Дюпон, Дювал, Енгелс, Фаркаш, Франкел, Хайм, Хепнер, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Льо Мусю, Лонге, Люкен, Маркс, Пил, Серайе, Зорге, Сварм, Вишар, Валтер, Вилмо, Врублевски.

Гласували против: Брисме, Сирил, Дав, Флюз, Ерман, Кьонен, Сова, Спленгар, ван ден Абеле.

Въздържали се: Алерини, Дерьор, Фридлендер, Мак-Донел, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер, Швицгебел.

3. Да не бъде изключен Швицгебел. За изключването — 15; против — 16; въздържали се — 7.

Гласували за изключването: Й. Ф. Бекер, Куно, Дюмон, Енгелс, Фаркаш, Хайм, Хепнер, Кугелман, Льо Мусю, Маркс, Пил, Спленгар, Валтер, Вишар, Врублевски.

Гласували против: Брисме, Кьонен, Сирил, Дав, Дерьор, Дюпон, Флюз, Франкел, Ерман, Жоанар, Лонге, Сова, Серайе, Сварм, Вилмо, ван ден Абеле.

Въздържали се: Дювал, Лафарг, Люкен, Мак-Донел, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер.

4. Да не се поставят на гласуване другите предложения на комисията за изключвания. Прието единодушно при неколцина въздържали се.

5. Да се публикуват документите относно Алианса. Прието единодушно при неколцина въздържали се.

Трябва да се отбележи, че тези гласувания за Алианса станаха след наложилото се заминаване на голям брой френски* и германски делегати.

---

* В ръкописа на Енгелс по-нататък следва: „английски". *Ред.*

VIII

СЕДАЛИЩЕ И СЪСТАВ НА БЪДЕЩИЯ ГЕНЕРАЛЕН СЪВЕТ

1. Гласуване за преместването на седалището на Генералния съвет. За преместването — 26; против — 23; въздържали се — 9.

Гласували за: Бари, Й. Ф. Бекер, Брисме, Куно, Дав, Дюмон, Дюпон, Енгелс, Харкорт, Жоанар, Кугелман, Лафарг, Леснер, Льо Мусю, Лонге, Мак-Донел, Маркс, Роч, Сова, Серайе, Секстън, Зорге, Сварм, Вишар, ван ден Абеле, Врублевски.

Гласували против: Арно, Б. Бекер, Курне, Дерьор, Дювал, Фаркаш, Франкел, Фридлендер, Герхард, Хайм, Хепнер, Ерман, Люкен, Лудвиг, Милке, Пил, Ранвие, Шумахер, Спленгар, Вайан, Вилмо, Валтер, ван дер Хоут.

Въздържали се: Сирил, Еберхард, Флюз, Гийом, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер, Швицгебел, Алерини.

2. Седалището на Генералния съвет бе преместено в Ню Йорк с 30 гласа при 14 гласували за Лондон и 12 въздържали се.

Гласували за Ню Йорк: Й. Ф. Бекер, Б. Бекер, Брисме, Куно, Кьонен, Дав, Дюмон, Дюпон, Енгелс, Фаркаш, Флюз, Фридлендер, Ерман, Кугелман, Лафарг, Леснер, Льо Мусю, Лонге, Люкен, Мак-Донел, Маркс, Пил, Роч, Серайе, Секстън, Спленгар, Сварм, Вишар, ван ден Абеле, Врублевски.

Гласували за Лондон: Арно, Курне, Дерьор, Дювал, Франкел, Хайм, Хепнер, Лудвиг, Милке, Ранвие, Шумахер, Вайан, Вилмо, Валтер.

Въздържали се: Сирил, Еберхард, Герхард, Гийом, Жоанар, Алерини, Марселау, Мораго, Фарга Пелисер, Зорге, Швицгебел, ван дер Хоут.

3. Конгресът реши да бъдат избрани дванадесет члена на Генералния съвет със седалище в Ню Йорк, като му се даде правото да кооптира още трима члена.

Бяха избрани:

Бертран, германец	— 29 гласа	Карл, германец	— 28 гласа
Болте, „	— 29 „	Давид, французин	— 26 „
Лорел, швед	— 29 „	Дерьор, „	— 26 „
Каванах, ирландец	— 29 „	Форначиери, италианец	—25 „
Сен-Клер, „	— 29 „	Шшайер, германец	— 23 „
Левиел, французин	— 28 „	Уорд, американец	— 22 „

IX

МЯСТО НА СЛЕДВАЩИЯ КОНГРЕС

По предложението следващият конгрес да се състои в Швейцария, като новият Генерален съвет определи мястото, бе гласувано както следва: за Швейцария — 15, за Лондон — 5, за Чикаго — 1 и за Испания — 1 глас.

X

КОМИСИЯ ЗА РЕДАКТИРАНЕ НА ПРОТОКОЛИТЕ

Бяха избрани единодушно: Дюпон, Енгелс, Франкел, Льо Мусю, Маркс, Серайе.

Лондон, 21 октомври 1872 г.

Комисия:

Е. Дюпон, Ф. Енгелс, Лео Франкел, Льо Мусю, Карл Маркс, Огюст Серайе.

Съставено от К. Маркс и Ф. Енгелс

Напечатано в отделна брошура „Résolutions du congrés générale tenu à la Haye du 2 au 7 septembre 1872", Londres, 1872, както и във вестниците „La Emancipacion", бр. 72 от 2 ноември 1872 г. и „The International Herald", бр. 37 от 14 декември 1872 г.

Печата се по текста на брошурата, сверен с ръкописа на Енгелс

Превод от френски

К. МАРКС

ЗА ХАГСКИЯ КОНГРЕС

КОРЕСПОНДЕНТСКИ ЗАПИС НА РЕЧТА, ПРОИЗНЕСЕНА НА МИТИНГА В АМСТЕРДАМ НА 8 СЕПТЕМВРИ 1872 г.[186]

През XVIII век — казва ораторът — кралете и властниците имаха навик да се събират в Хага, за да обсъждат интересите на своите династии.

Именно тук, въпреки всички опасения, които се опитваха да ни внушат, ние решихме да проведем нашия работнически конгрес. Сред най-реакционно насилие ние искахме да демонстрираме жизнеспособността, разпространението и надеждите за бъдещето на нашата велика Асоциация.

Когато нашето решение стана известно, заговори се за емисари, които ние сме били изпратили, за да подготвят почвата. Да, ние не отричаме, че навсякъде имаме такива емисари, но в голямата си част те са ни неизвестни. Наши емисари в Хага бяха работниците, чийто труд е толкова тежък; в Амстердам нашите емисари бяха също работници, които работят по 16 часа на ден. Това са нашите емисари, други нямаме; и във всички страни, в които ние се появяваме, ние ги намираме готови да ни посрещнат най-сърдечно, защото те много бързо разбират, че ние се стремим да подобрим тяхното положение.

Хагският конгрес доведе до три важни резултата:

Той провъзгласи необходимостта за работническата класа да води борба против старото, рухващо общество както в политическата, така и в социалната област; и ние можем да се поздравим, че тази резолюция на Лондонската конференция сега е включена в нашия Устав*.

* Виж настоящия том, стр. 145. *Ред.*

Една група, която се бе образувала в нашата среда, проповядваше въздържанието на работниците от политическа дейност. Ние счетохме за свой дълг да заявим колко опасни и пагубни са подобни принципи за нашето дело. Работникът трябва един ден да завземе политическата власт, за да изгради нова организация на труда; той трябва да събори старата политика, която поддържа старите институции, ако не иска, подобно на първите християни, които пренебрегнаха това изискване, да се лиши от небесното царство на земята.

Но ние никога не сме твърдели, че средствата за постигането на тази цел са навсякъде еднакви.

Ние знаем, че трябва да се държи сметка за институциите, нравите и традициите на различните страни; ние не отричаме, че има страни като Америка, Англия и ако познавах по-добре вашите институции, бих прибавил може би и Холандия, където работниците могат да постигнат своята цел по мирен път. Ако това е вярно, ние трябва също да признаем, че в повечето страни на континента лостът на нашата революция трябва да бъде силата; именно към силата ще трябва да се прибегне един ден, за да се установи господството на труда*.

Хагският конгрес гласува нови и още по-широки пълномощия на Генералния съвет. И наистина в един момент, когато монарсите се събират в Берлин и от тази среща на мощните представители на феодализма и на миналото се очаква да излязат нови и по-сурови репресивни мерки против нас; в един момент, когато се организират преследвания, Хагският конгрес сметна за целесъобразно и необходимо да разшири пълномощията на Генералния съвет и да централизира за предстоящата борба всички акции, които изолираността би направила безплодни. И на кой друг освен на нашите врагове могат да вдъхват тревога пълномощията на Генералния съвет? Има ли той бюрократичен апарат или въоръжена полиция, за да наложи подчинение на своите постановления? Не е ли неговият авторитет чисто морален и не съгласува ли той своите решения с федерациите, на които се възлага тяхното изпълнение? При подобни условия без армия, без полиция и без съдилища в деня, в който биха били принудени да градят своята власт изключително върху морално влияние и морален авторитет, монарсите биха били слаба пречка по пътя на революцията.

Най-после Хагският конгрес премести седалището на Генералния съвет в Ню Йорк. Мнозина, дори измежду нашите приятели,

* Във вестник „Volksstaat" вместо тази фраза е напечатано: „Но работите не стоят така във всички страни". *Ред.*

бяха изглежда учудени от подобно решение. Но те забравят, че Америка става работнически континент par excellence, че всяка година на този континент се преселват половин милион работници и че Интернационалът трябва да пусне дълбоки корени на тази почва, на която работникът доминира. Впрочем и резолюцията на конгреса дава на Генералния съвет правото да кооптира ония членове, чието сътрудничество той ще сметне за необходимо и полезно за общото дело. Да разчитаме на неговото благоразумие и да се надяваме, че той ще съумее да избере хора, дорасли за своята задача и способни да държат високо знамето на нашата Асоциация в Европа.

Граждани, да си спомним за основния принцип на Интернационала — солидарността. Ние ще постигнем великата цел, която сме си поставили, само ако укрепим здраво този животворен принцип сред всички работници от всички страни. Революцията трябва да бъде солидарна, на това ни учи великият пример на Парижката комуна, която падна, защото* в нито един от големите центрове, в Берлин, Мадрид и т. н., не избухнаха едновременно големи революционни движения, равностойни на това мощно въстание на парижкия пролетариат.

Що се отнася до мен, аз ще продължавам своето дело и непрекъснато ще работя за създаването на тази тъй плодотворна за бъдещето солидарност между всички работници. Не, аз няма да се оттегля от Интернационала и целият остатък от моя живот, както и досегашната ми дейност, ще бъде посветен на тържеството на социалните идеи, които един ден — бъдете убедени в това! — ще доведат до господството на пролетариата в целия свят.

Напечатано във вестниците „La Liberté", бр. 37 от 15 септември 1872 г. и „Der Volksstaat", бр. 79 от 2 октомври 1872 г.

Печата се по текста на вестник „La Liberté", сверен с текста на вестник „Der Volksstaat"

Превод от френски

* Във вестник „Volksstaat" по-нататък следва: „работниците от другите страни не проявиха солидарност към нея". *Ред.*

К. МАРКС

ДО РЕДАКТОРА НА „CORSAIRE“[187]

Уважаеми господине,

Във „Figaro“ от 11 септември е възпроизведен някакъв разговор, който съм имал с кореспондента на „Soire“[188]. Вестници като „Figaro“ могат да си позволят всякакви клевети, без да е нужно човек да си прави труда да ги опровергава; но когато продажното въображение на един кореспондент отива толкова далеко да ми приписва сериозни обвинения срещу моите приятели от предишния Генерален съвет, не мога да не заявя, че той е пренебрегнал елементарните правила на истината, когато се осмелява да твърди, че е разменил с мен макар и една единствена дума.

Ползвам се от случая да заявя на нашите приятели и врагове, че никога не съм мислел да излизам от Интернационала и че преместването на Генералния съвет в Ню Йорк беше предложено от мен и няколко други членове на предишния Генерален съвет.

Съобщението, че Бакунин и неговият съучастник Гийом са изключени като водачи на една така наречена федералистка партия, е лъжа. Изключването на Бакунин и Гийом беше мотивирано с това, че те създадоха в нашия Интернационал тайно дружество — *Алианс на социалистическата демокрация,* което претендираше да ръководи Интернационала към цели, напълно противоположни на неговите принципи.

Резолюцията на Лондонската конференция за политическото действие на работническата класа беше одобрена от конгреса с огромно мнозинство и беше решено тя да бъде включена в Общия устав.

Работниците на Хага и Амстердам се отнесоха към конгреса крайно съчувствено.

Ето колко струват съобщенията на реакционния печат.

Имам чест да ви поздравя

Карл Маркс

Хага, 12 септември 1872 г.

Напечатано във вестниците „Le Corsaire" от 15 септември 1872 г. и „La Emancipacion", бр. 66 от 21 септември 1872 г.

Печата се по текста на вестник „Le Corsaire"

Превод от френски

К. МАРКС

ДО РЕДАКТОРА НА ВЕСТНИК „DAILY NEWS“

Уважаеми господине!

След завръщането си от Хага узнах, че Вашият вестник ми приписва намерението да се преселя в Ню Йорк веднага след Генералния съвет на Международната работническа асоциация. Разрешете ми в отговор на това да заявя, че имам и винаги съм имал намерението да си остана в Лондон. Преди месеци аз съобщих на своите приятели в Лондон и на кореспондентите си на континента, че съм твърдо решен да не бъда повече член на Генералния съвет или изобщо на какъвто и да било ръководен орган, тъй като научната ми работа вече не ми позволява това. Що се отнася до изопачените съобщения в печата за заседанията на Хагския конгрес, предстоящото публикуване на официалните протоколи на конгреса ще внесе яснота по този въпрос[189].

Оставам, господине, Ваш покорен слуга

Карл Маркс

Модена Вилас, Мейтланд-парк
17 септември

Напечатано във вестник „The Daily News“, 18 септември 1872 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

КОНГРЕСЪТ В ХАГА

(ПИСМО ДО БИНЯМИ)

Лондон, 1 октомври 1872 г.

Драги Бинями!

От 2 до 7 септември в Хага заседаваха 64 делегати на Международната работническа асоциация. От тези делегати 16 представляваха Франция, 10 — Германия, 7 — Белгия, 5 — Англия, 5 — Америка, 4 — Холандия, 4 — Испания, 3 — Романската федерация (Швейцария), 2 — Юрската федерация (също Швейцария), 1 — Ирландия, 1 — Австрия, 1 — Унгария, 1 — Полша, 1 — Португалия, 1 — Австралия и 2 — Дания. По националност делегатите се разпределяха така: 20 французи, 16 германци, 8 белгийци, 6 англичани, 1 поляк, 1 ирландец, 1 корсиканец и 1 датчанин[190].

Проверката на мандатите отне повече от два дни. Под тази форма бяха подложени на обсъждане всички вътрешни въпроси, с които Интернационалът се бе занимавал след последния си конгрес, и почти винаги се касаеше за дейността на Генералния съвет.

От трите мандата на гражданина Лафарг, представител на Португалия и на две местни испански федерации, мандатът на Новата мадридска федерация бе оспорен от другите испански делегати. Новата мадридска федерация — образувана от членове на Интернационала, които бяха изключени произволно и в нарушение на Устава от старата федерация — не бе призната от Испанския федерален съвет; тогава тя се обърна към лондонския Генерален съвет, който я призна.*

---

* Виж настоящия том, стр. 120. *Ред.*

Конгресът единодушно утвърди това решение.

Шестимата делегати, които Генералният съвет бе изпратил, опирайки се на практиката на предишните конгреси, и които впрочем с изключение на един имаха и други мандати, бяха допуснати на конгреса. Мандатът на делегата на женевската секция за пропаганда и революционно социалистическо действие, секция, непризната от Генералния съвет, бе обявен за недействителен за цялото времетраене на конгреса, а самата секция не бе призната*. Четирите делегати на Испанската федерация бяха допуснати едва след като платиха на Генералния съвет дължимия членски внос за 1871—1872 г. Най-после делегатът на нюйоркската секция № 12, временно изключена от Генералния съвет, не бе допуснат да участвува в конгреса, въпреки една реч, която продължи повече от един час. Всички тези решения, взети с мнозинство от три четвърти от гласовете, бяха същевременно израз на доверието към Генералния съвет, чиито „авторитарни" (както някои обичат да ги наричат) действия бяха напълно одобрени от преобладаващото мнозинство на конгреса.

След тези дискусии, които разрешиха много възникнали в Интернационала разногласия и поради това бяха далеч не безполезни, веднага се премина към въпроса за самия Генерален съвет. Трябва ли той да бъде премахнат? А в случай, че бъде запазен, трябва ли да му се оставят и пълномощията, или той трябва да бъде сведен до обикновено кореспондентско и статистическо бюро, т. е. до *boîte aux lettres***? Отговорът на конгреса не остави никакво съмнение в това отношение. Член 2 от раздел II на Организационния регламент бе формулиран по следния начин:

„Генералният съвет е длъжен да изпълнява конгресните решения."

Хагският конгрес прибави към това:

„и да следи за строгото спазване на принципите, Общия устав и Регламента на Интернационала във всяка страна"*** (40 делегати гласуваха за тази добавка, 5 против нея и 11 се въздържаха).

Член 6 от същия раздел, който даваше на Генералния съвет правото да изключва временно една или друга секция, бе формулиран по следния начин:

„*Член 6.* — Генералният съвет има също правото да изключва временно до следващия конгрес отделения, секции, федерални съвети или федерални комитети и федерации на Интернационала.

---

* Виж настоящия том, стр. 149—150. *Ред.*

** — пощенска кутия. *Ред.*

*** Виж настоящия том, стр. 146. *Ред.*

Но спрямо секции, които влизат в една или друга федерация, той трябва да упражнява това право само след като се е консултирал със съответния федерален съвет...

В случай на временно изключване на цяла федерация Генералният съвет трябва незабавно да уведоми за това всички федерации. Ако мнозинството федерации поискат, Генералният съвет трябва в срок не по-късно от един месец да свика извънредна конференция, която трябва да се състои от по един делегат от всяка националност и да вземе окончателно решение по спорните въпроси.

От само себе си се разбира обаче, че страните, в които Интернационалът е забранен, ще се ползват със същите права, както и легално съществуващите федерации".*

Ясно е, че този нов член на Регламента, който определя по-ясно пълномощията на Генералния съвет, ги свързва и с необходимите гаранции, за да се предотврати злоупотребяването с тях.

Конгресът заяви, че иска Генералният съвет да притежава власт, но отговорна власт. Този член беше приет с мнозинство от 36 гласа против 11, при 9 въздържали се.

Следваше въпросът за новия Генерален съвет. Ако Генералният съвет, чиито пълномощия изтичаха, беше пожелал да бъде преизбран изцяло или частично, той можеше със сигурност да разчита на почти единодушен вот, тъй като по този въпрос белгийците и холандците се бяха отделили от малцинството и гласуваха за Лондон. Но за да докажат, че не бяха поискали лично за себе си по-широки и по-определени пълномощия за Генералния съвет, Маркс, Енгелс, Серайе, Врублевски, Дюпон и останалите членове на предишния Съвет предложиха седалището на Генералния съвет да бъде преместено в Ню Йорк — единственото място освен Лондон, където биха били осигурени двете главни условия: безопасност на архивите и международният характер на състава на Съвета. От всички предложения, направени от предишния Съвет, това беше единственото, което срещна известни затруднения, тъй като всички, с изключение на представителите на Юрската федерация и на испанците, бяха единодушни в желанието си да оставят ръководството на Интернационала в същите ръце, в които то се намираше досега. Едва след официалната декларация на най-активните и най-известните членове на предишния Съвет, че не желаят да приемат нов мандат, преместването на седалището в Ню Йорк беше прието с абсолютно мнозинство. Пристъпи се към избирането на нов Съвет, в който влязоха

---

* Виж настоящия том, стр. 146. *Ред.*

2 ирландци, 1 швед, 1 италианец, 3 французи, 1 американец и 4 германци, с правото да кооптира още трима члена.

Известно е, че резолюция IX на Лондонската конференция (септември 1871 г.) за политическото действие на работническата класа беше ожесточено атакувана от представителите на Юрската федерация, някои испанци и от мнозинството италианци под предлог, че противоречала на принципите на Интернационала. При все това тази резолюция е включена сега в Общия устав на Интернационала като член 7а, който е формулиран по следния начин:

„*Член 7а.* В своята борба против обединената власт на имотните класи пролетариатът може да действува като класа само тогава, когато се организира в отделна политическа партия, противостояща на всички стари партии, създадени от имотните класи.

Това организиране на пролетариата в политическа партия е необходимо, за да се осигури победата на социалната революция и осъществяването на крайната ѝ цел — премахването на класите.

Обединението на силите на работническата класа, достигнато вече в резултат на икономическата борба, трябва също да служи в ръцете ѝ като лост в нейната борба против политическата власт на нейните експлоататори.

Тъй като магнатите на земята и капитала винаги използват своите политически привилегии, за да защищават и увековечават своите икономически монополи и да поробват труда, завоюването на политическата власт става велико задължение на пролетариата."

Тази резолюция бе приета с 28 гласа против 13 (включително и въздържалите се) и тъй като мнозинството надхвърля две трети, резолюцията образува съставна част от Общия устав. Към мнозинството трябва да се прибавят и гласовете на 6 германски и 4 френски делегати, които бяха принудени да напуснат Хага и бяха оставили гласовете си за резолюцията в писмена форма; така че въздържането от политиката бе осъдено от едно мнозинство от три четвърти от делегатите. Оставаше само още един важен въпрос. Генералният съвет разкри пред конгреса съществуването на тайно дружество в Интернационала, възникнало да се бори не против съществуващите правителства, а против самия Интернационал. Членовете на това тайно дружество, ръководено от неговия основател Михаил Бакунин, се делят на три категории според степента на тяхното посвещение. То си е поставило за цел да завземе централното ръководство на Интер-

национала, а ако това се окаже невъзможно, да го дезорганизира, за да може по-добре да упражнява своето влияние върху него. За тази цел се разпространяваха лозунгите за *автономия* на секциите, за *съпротива* срещу „авторитарните" тенденции на Генералния съвет. Конгресът избра комисия за разследване на това дружество, чийто отчет беше прочетен на заключителното заседание. В отчета се заявяваше, че съществуването и враждебният характер на това тайно дружество са доказани, и в заключение се настояваше за изключването на Бакунин, Гийом, Швицгебел, Малон и двама други от Интернационала.

Изводите на отчета относно Алианса бяха приети от конгреса; що се отнася до лицата, Бакунин и Гийом бяха изключени, Швицгебел бе спасен с няколко гласа, а останалите бяха амнистирани.

Това са най-важните решения на Хагския конгрес; те имат твърде решителен характер и същевременно са крайно умерени. Генералният съвет, опрян на мнозинство от три четвърти от делегатите на конгреса, положи усилия да осигури на новия Съвет ясно и напълно определено положение, да формулира ясно политическата програма на Интернационала, поставена под съмнение от едно сектантско малцинство, и да унищожи едно тайно дружество, което, вместо да се бори против съществуващите правителства, крои заговор против самия Интернационал. След това Генералният съвет не се съгласи да бъде преизбран и трябваше да употреби огромни усилия, за да прокара приемането на собствената му оставка.

Мнозинството на конгреса се състоеше главно от френски, германски, унгарски, датски, полски, португалски, ирландски, австралийски и американски делегати, както и от делегати на Романска Швейцария; малцинството се състоеше от белгийци, холандци, испанци, юрци и един американец. Англичаните се разцепиха и гласуваха различно. Малцинството (включително и въздържалите се) нито веднъж не надвиши 20 гласа при 64 делегати, а обикновено варираше между 12 и 16.

Присъстваше един италиански делегат*, председателят на федерацията в Римини, но той не представи своя мандат; конгресът сигурно нямаше да го признае. Той присъствува на заседанията като слушател.

След завръщането си от Хага прочетох във „Favilla"[191], който излиза в Мантуа, статия с подпис Атеист**, в която се оспорва

* — К. Кафиеро. *Ред.*
** — К. Терцаги. *Ред.*

правилността на твърдението, че от 21-та секции, чиито делегати са подписали резолюцията от Римини, само една (неаполитанската) принадлежи към *Интернационала*.

„Като твърди, че само неаполитанската секция била редовна, Генералният съвет лъже. Миланският работнически кръжок, дружеството в Джирдженти, дружествата в Равена, Рим, торинската секция, която беше инициаторът, отдавна вече са платили 10-те чентезими, предписани от Общия устав."

За да видим кой лъже, Генералният съвет или г. Атеист, достатъчно е само да кажем, че нито миланската, нито торинската секция, нито секцията в Джирдженти фигурират между подписалите резолюцията от Римини и че римската секция се обърна към Генералния съвет едва след тази конференция (и аз мисля, че това не е същата секция, която бе представена в Римини).

Италианските членове на Интернационала могат да бъдат уверени, че докато съществува *Интернационал, конгрес, Генерален съвет, Общ устав и Регламент,* нито една секция няма да бъде приета нито от конгреса, нито от Съвета, докато отказва да признае установените в Общия устав и Регламента условия, които са еднакви за всички.

Фридрих Енгелс

Написано на 1 октомври 1872 г.

Напечатано във вестник „La Plebe", бр. 106 от 3 октомври 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от италиански

Ф. ЕНГЕЛС

ИМПЕРАТИВНИТЕ МАНДАТИ НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС[192]

Предателството, което много депутати от парламента извършиха напоследък спрямо своите избиратели, отново направи модни старите императивни мандати на Средновековието, ликвидирани от революцията в 1789 г. Ние няма да се впущаме тук в принципна дискусия относно тези мандати. Ще отбележим само, че ако всички избиратели даваха на своите делегати императивни мандати по всички точки от дневния ред, събранието на делегатите и техните дебати биха били излишни. Достатъчно би било мандатите да се изпращат в някое централно бюро, което да преброява гласовете и да обявява резултатите от гласуването. Това би било много по-евтино.

За нас е важно само да покажем необикновеното положение, в което императивните мандати поставиха своите носители на Хагския конгрес, положение, което може да служи като добра поука за възторжените поклонници на тези мандати.

Делегатите на Испанската федерация, които бяха избрани, ние всички знаем как, под натиска на Федералния съвет*, донесоха императивен мандат, който им заповядваше да искат

„преброяването на гласовете да става по броя на ония членове, които са представени от делегати с императивен мандат, а гласовете на ония членове, които са представени от делегати без императивен мандат, да се преброяват едва след като секциите и федерациите, които те представляват, обсъдят и вземат решение по разискваните от конгреса въпроси... Ако конгресът настоява върху традиционната система на гласуване, нашите делегати ще участвуват в разискванията, но ще се въздържат от гласуване."**

* Виж настоящия том, стр. 114. *Ред.*

** Юрският „Bulletin"[193], който, както е известно, е орган на водачите на Алианса, публикува в последния си брой кратко съобщение за заседанията

Следователно този мандат изисква конгресът, преди да се занимае с какъвто и да било друг въпрос, да вземе следните три решения:

1. Да измени членовете на Регламента, които се отнасят до начина на гласуването.

2. Да реши, че делегатите без императивен мандат нямат правото да гласуват.

3. Да заяви, че тези изменения ще бъдат приложени незабавно, на същия конгрес.

На делегатите на Испанската федерация бе незабавно заявено, че дори конгресът да приеме тяхното първо и второ искане, третото би било неприемливо. Хагският конгрес бе свикан въз основа на определени организационни закони на Интернационала. Разбира се, той имаше правото да ги измени; но изменеше ли ги, той щеше да разруши същевременно основата на собственото си съществуване и щеше да се изправи пред абсолютната необходимост да се разтури веднага след свикването на нов конгрес, чиито делегати щяха да бъдат избрани въз основа на новите организационни закони. Прилагането на тези нови закони на дадения конгрес би било равносилно на това, да се даде на тези закони обратна сила и да се наруши всеки принцип на справедливостта. Следователно независимо от това, дали щеше да приеме първото и второто предложение или не, конгресът в никой случай не можеше да приеме третото предложение. И ако испанските делегати бяха получили и приели един мандат, който се намираше в крещящо противоречие със себе си, мандат, който не им позволяваше да участвуват в гласуването на всички заседания на конгреса, кой е виновен за това?

Въпросът беше толкова ясен, че нито малцинството, нито дори делегатите на Испания не можаха да го оспорят с нито една дума. В резултат те останаха на конгреса, без да участвуват в гласуването, което в края на краищата така възмути холандците, че един от тях ги запита:

„Защо не си останахте в къщи, щом вашият мандат ви забранява да гласувате и лишава малцинството от четири гласа при всяко гласуване?“

Но несравним образец за истински алиансистки мандат и за алиансисткия начин на неговото използване е мандатът на *Юрската* федерация.

на Хагския конгрес, за достоверността на което можем да съдим по следните думи, които цитираме дословно: „Испанците, подкрепени от белгийците и юрците, поискаха гласуването да става не индивидуално, а *по федерации*“. Нима това искане фигурираше в мандата на Испанската федерация?

Ето мандата на нейните делегати:

„Делегатите на Юрската федерация получават императивния мандат да застъпват на Хагския конгрес следните принципи като основа на организацията на Интернационала:

Пълноправна секция на Интернационала е всяка група трудещи се, която признава програмата на Интернационала, както тя е формулирана в увода към Общия устав, приет на Женевския конгрес, и която се задължава да проявява икономическа солидарност спрямо всички работници и групи работници в борбата против монополизирания капитал."[194]

Тук Общият устав и Регламентът са вече премахнати. Ако са запазени в сила мотивите, то е, защото те нямат никакъв смисъл, ако не се свеждат до нищо.

„Тъй като федеративният принцип" — се казва по-нататък — „е основата на организацията на Интернационала, секциите се федерират свободно помежду си, както и федерациите се обединяват свободно помежду си, запазвайки пълната си автономия и създавайки съобразно със своите потребности всички органи за връзка, статистически бюра и т. н., които те сметнат за нужни.

Изхождайки от гореизложените принципи, Юрската федерация се изказва за премахването на Генералния съвет и на всякакъв авторитет в Интернационала."

Следователно Генералният съвет, федералните съвети, местните съвети и различните устави и регламенти, които притежават „авторитет", се премахват. Всеки ще действува, както намери за добре, „запазвайки пълната си автономия".

„Делегатите на Юра трябва да действуват в пълна солидарност с испанските, италианските, френските делегати и всички ония, които открито протестират против авторитарния принцип. Поради това отказът да бъде допуснат някой делегат на тези федерации ще трябва да доведе до *незабавното оттегляне* на делегатите на Юра. По същия начин делегатите ще трябва да *се оттеглят* заедно с делегатите на антиавторитарните федерации, ако конгресът не признае посочените по-горе основи на организацията на Интернационала."

Да видим сега как делегатите на Юра използваха този императивен мандат. Преди всичко на конгреса нямаше антиавторитарни френски делегати с изключение на един единствен, един смахнат, който действително „се оттегля" много пъти с шум, но всеки път отново се връщаше, без да увлече със себе си при своето оттегляне нито един друг антиавторитарен делегат. Мандатът на Сова от нюйоркската секция № 2 (антиавторитарна) бе анулиран*, а *юрците* останаха на конгреса. Мандатът на женевската секция за *пропаганда и революционно социалистическо действие,* секция, принадлежаща непосредствено към Юрската федерация, бе обявен за недействителен до завършването на кон-

* Виж настоящия том, стр. 148—149. *Ред.*

греса*, а юрците си останаха, сякаш нищо не беше се случило. Мандатът на нюйоркската секция № 12, която те сами поощряваха в съпротивата ѝ срещу Генералния съвет, бе анулиран**, а юрците си останаха невъзмутими. Що се отнася до мандата на присъствуващия италиански делегат***, те не посмяха дори да го представят.

А прие ли конгресът организационните или, по-точно, дезорганизационните основи, предложени от юрските делегати? Съвсем не. Тъкмо обратното: конгресът реши да укрепи организацията, т. е. по тяхната терминология — авторитета. Оттеглиха ли се те след това? Нищо подобно: те само заявиха, че занапред ще се въздържат от гласуване.

И така, това е истинският начин на използване на императивен мандат. Делегатът се подчинява, ако това е удобно за него, а ако не, той се позовава на непредвидени обстоятелства и в последна сметка прави това, което си иска. В края на краищата не е ли дълг на антиавторитаристите да пренебрегват *авторитета* на императивните мандати, както и всеки друг авторитет? Крайно алиансисткият дух, тъй нагледно демонстриран от императивния мандат на юрците, бе допълнен от действително анархисткия начин, по който делегатите погазиха своя мандат. Трябва ли от това да заключим, че тези делегати принадлежат в Алианса към по-висока степен на посвещение от техните испански колеги?

Юрският мандат дава повод и за други размишления. Този мандат разкрива, общо взето, положението в Алианса, в който напук на всички фрази *за анархия, автономия, свободна федерация* и т. н. в действителност съществуват само две неща: *авторитет* и *подчинение*. Няколко седмици преди Швицгебел и Гийом да си съчинят мандата, който отменяше Общия устав с изключение на мотивите, техни приятели, нечленове на Интернационала, делегати на конференцията в Римини, съставиха устава на така наречената италианска федерация, който се състои от мотивите на Общия устав на Интернационала и от един федерален регламент. Следователно Общият устав бе *отменен* в организацията, създадена на конференцията в Римини. От това е ясно, че в своите действия господата от Алианса винаги се подчиняват на тайни и еднакви заповеди. На същите тайни заповеди се е подчинявал несъмнено барцелонският „Federacion"[195], когато внезапно почна да проповядва дезорганизацията на Интернационала, защото сил-

* Виж настоящия том, стр. 149—150. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 148—149. *Ред.*

*** — К. Кафиеро. — *Ред.*

ната организация на нашия Интернационал в Испания започна да става опасна за тайните водачи на Алианса. Тази организация дава на работническата класа прекалено голяма сила и поради това създава затруднения за тайното правителство на господа алиансистите, които много добре знаят, че риба се лови в мътна вода.

Разрушете организацията и ще имате мътна вода, колкото си искате. Разрушете преди всичко професионалните съюзи, обявете война на стачките, сведете работническата солидарност до празна фраза и вие ще имате свободно поле за своите помпозни, празни и доктринерски фрази. Наистина това е възможно само ако испанските работници ви позволят да разрушите делото, което им е струвало четиригодишни усилия, организацията, която без съмнение е най-добрата в целия Интернационал.

Връщайки се към императивните мандати, ние трябва да разрешим още един въпрос: защо алиансистите, заклети врагове на всеки авторитарен принцип, така упорито настояват върху авторитета на императивните мандати? Защото за тайно дружество като тяхното, което съществува вътре в една открита организация като Интернационала, няма нищо по-удобно от императивния мандат. Мандатите на членовете на Алианса ще бъдат тъждествени, а мандатите на секциите, които не се намират под влиянието на Алианса или се борят против него, ще се различават помежду си, така че тайното дружество ще има често абсолютното мнозинство и винаги относителното мнозинство; а на конгрес без императивни мандати здравият разум на независимите делегати скоро ще ги обедини против привържениците на тайното дружество. Императивният мандат е извънредно ефикасно средство за господство и тъкмо затова Алиансът поддържа неговия авторитет въпреки целия си *анархизъм*.

Преди да завършим, ще отбележим, че изобретеният от Испанския федерален съвет, който се състои от алиансисти, начин за издаване на *колективен* императивен мандат неизбежно трябваше да доведе само до един резултат: до императивен мандат на Федералния съвет, или, което е същото, до алиансистки мандат. Всички федерации на Испания, които приеха противоречащото на Регламента предложение на съвета, изпратиха във Валенция извънредни вноски за финансиране на пътуването на делегатите, а заедно с вноските — резултата от гласуването, а заедно с резултата от гласуването — императивния мандат на своята федерация, за да „бъдат обединени всички мандати и да се създаде един *колективен императивен мандат.*" Ние охотно признаваме, че при *лоялно отношение* и *добра воля* Федералният съвет е можел да

преброи гласовете на всички местни федерации; но за да обедини различните мнения на всички местни федерации в едно единствено мнение, Федералният съвет е трябвало да притежава или невероятна интелигентност, или забележителна пещ, в която е хвърлил навярно различните императивни мандати. И какво излезе от този нов вид пещ? Само което трябва да излезе: мнението на Испанския федерален съвет. Ние призоваваме всички алиансисти да ни посочат една рецепта на избирателната кухня която би могла да даде друг резултат.

И така Испанският федерален съвет, тъй антиавторитарен тъй анархистки и т. н., е *централизирал* в ръцете си вноските, за да изпрати делегатите в Хага; той сам е *изкалъпил* избирането на тези делегати толкова ловко, че бяха избрани само алиансисти; и той в края на краищата е съставил *колективния императивен мандат*, който по неговите думи изразяваше волята на членовете на Интернационала в Испания.

Трудно можем да си представим по-голямо уважение към автономията.

Написано от Ф. Енгелс на 5 октомври 1872 г.

Напечатано във вестник „La Emancipacion", бр. 69 от 13 октомври 1872 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от испански

Ф. ЕНГЕЛС

ПИСМА ОТ ЛОНДОН

II

*ОЩЕ ЗА ХАГСКИЯ КОНГРЕС

Лондон, 5 октомври 1872 г.

Надявам се, че изходът от Хагския конгрес ще накара нашите „автономни“ приятели в Италия да се замислят. Те би трябвало да знаят, че там, където съществува организация, част от автономията неизбежно се жертвува в името на единодействието. Ако те не разбират, че *Интернационалът* е дружество, организирано за борба, а не за изобретяване на хубави теории, тогава много съжалявам, но едно е сигурно: великият *Интернационал* ще остави Италия да действува сама, докато се съгласи да приеме общите за всички условия.

В тайния Алианс на социалистическата демокрация има три степени: *интернационални* братя (малко на брой), национални братя и прости членове. К.* е *интернационален* брат, както и Гийом (шефът на генералния щаб на Бакунин) и един или двама испанци.

От френските делегати петима дойдоха от Франция с фалшиви имена; останалите бяха емигранти на Комуната. Прилагам списък, в който не са отбелязани имената на френските секции и техните седалища, за да не бъдат издадени на полицията[196] Но нашите организации са възстановени в повече от тридесет департамента на Франция и *Интернационалът* е там по-силен и поактивен откогато и да било.

Радостно беше да се види как французите и германците в Хага винаги гласуваха единодушно: това ясно показваше, че за *Интернационала* не съществуват войни, завоевания и нацио-

* — К. Кафиеро. *Ред.*

нална омраза. Именно този съюз на французите и германците осигури приемането на всички резолюции без изключение.

Причината за преместването на седалището на Генералния съвет в Ню Йорк беше: 1. Твърдото решение на Маркс, Серайе, Дюпон и Енгелс да не приемат нов мандат. Маркс и Енгелс имат да завършат научни трудове, а през последните две години не са имали време за това. 2. Увереността, че ако подадат оставка, в един генерален съвет в Лондон биха влезли от французите *бланкистите,* които със своята мания на заговори биха вкарали в затвора повечето наши привърженици във Франция, ако последните изобщо биха тръгнали след тях; от англичаните — продажни хора, които са свикнали да се продават на либералната буржоазия и на *радикалните* агенти на г. Гладстон; що се отнася до другите националности, те изобщо не биха били представени в Съвета, защото Врублевски, Мак-Донел и Франкел не искаха да останат в него без Маркс и другите.

Каквото и да пише буржоазният печат, работниците в Хага ни приеха добре. Веднъж реакционерите изпратиха при нас няколцина пияни индивида, за да изпеят след завършването на заседанието кралския национален химн на Холандия. Ние ги оставихме да го изпеят и минавайки сред тях, отговорихме с *„Марсилезата"*. Малцинството на конгреса щеше да бъде достатъчно да ги разгони със сила. На последното заседание в събота многобройната публика бурно аплодира ораторите.

Написано от Ф. Енгелс в началото на 1872 г.

Напечатано във вестник „La Plebe", бр. 107 от 8 октомври 1872 г.

Печата се по текста на вестника
Превод от италиански

Ф. ЕНГЕЛС

ДО БРИТАНСКИЯ ФЕДЕРАЛЕН СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

(ПО ПОВОД НА ПОРТУГАЛСКИТЕ СТАЧКИ)

122, Риджънтс-парк-роуд
Лондон, 16 октомври 1872 г.

Граждани!

Имах честта да ви представя чрез гражданина Дюпон на вашето заседание на 26 септември едно съобщение, изпратено ми от лисабонския Федерален съвет, което се отнася до някои профсъюзни въпроси на томашните секции на Интернационала и налага тук вземането на незабавни мерки[137]. Видях, че това съобщение е напечатано в „International Herald“, но не ми е известно дали Федералният съвет е предприел някакви по-нататъшни стъпки по този въпрос.

Тъй като съм длъжен да информирам моите лисабонски кореспонденти какво съм направил в полза на заинтересованите страни, надявам се, че Федералният съвет ще има добрината да ме уведоми дали съветът е направил нещо по този въпрос и какво именно.

Оставам с братски поздрав

Ваш *Ф. Е.*

Написано от Ф. Енгелс

Печата се по ръкописа
Превод от английски

К. МАРКС

ДО РЕДАКЦИЯТА НА ВЕСТНИК „VOLKSSTAAT“

Уводната статия в бр. 84 на „Volksstaat“ — „За Хагския конгрес. III“ — съдържа една отнасяща се до мен фактическа грешка, чието поправяне смятам за необходимо, и то, разбира се, само защото тя се е промъкнала във „Volksstaat“. Ако смятах, че си заслужава труда да опровергаваме лъжите, клеветите, мерзостите и дори неволните „грешки“ на враждебния към мен печат, нямаше да ми остане нито една минута за действителна работа!

Във въпросната статия се казва:

> „Лафарг беше толкова малко „адютант“ на Маркс, че когато стана дума за изключването на Швицгебел, другар на Гийом, той *се въздържа от гласуване*, макар предложението за изключване да беше внесено от *Маркс*.“[199]

Споменатото предложение бе направено от избраната от конгреса следствена комисия, а не от мен. Това, което аз предложих на конгреса, беше *изключването на Алианса* и назначаването на комисия за разследване на неговата дейност. Пред тази комисия аз фигурирах наред с другите като свидетел на обвинението. Аз дадох своите показания едва в края на следствието, в последния момент, и то през време на едно заседание на конгреса. Преди това един член на комисията бе изказал желание да разговаря частно с мен за осветляването на чисто фактически въпроси. Аз отказах, за да избягна дори привидността на лично влияние върху комисията.

Когато давах своите показания пред комисията, аз не споменах нито дума нито за Швицгебел, нито за неговия ръководи-

тел Гийом. Споменах само за *един* член на Алианса*, който се намираше на конгреса, за да изразя убеждението си, че той не е член на „тайния“ Алианс или във всеки случай отдавна е отстранен от него.

На последното заседание на конгреса аз гласувах *за* изключването на Швицгебел, тъй като доказателствата за неговата принадлежност към „тайния“ Алианс бяха точно същите, както и за Гийом. При тези обстоятелства трогателната реч на разкаялия се Швицгебел не можеше да ме разубеди. Между другото, г. Гийом умишлено *лъже*, което впрочем е дълг на всеки член на „тайното“ дружество, в „Bulletin jurassien“, когато уверява че Швицгебел се бил солидаризирал с него. Тъкмо обратното. Макар Гийом да заяви с голям патос, че съдбата на Швицгебел е неразривно свързана с неговата, Швицгебел остана глух за този вик in extremis**! В своята реч на разкаял се грешник той не спомена нито дума за Гийом, а именно тази реч подкупи мнозинството. Като член на комисията за публикуване на документите на конгреса аз трябваше, разбира се, внимателно да се запозная с официалните протоколи на конгреса.

Що се отнася до Лафарг, трябва да отбележа, че „честният“ Бидерман*** лъже, когато го обозначава като делегат на Барцелона. Лафарг беше делегат на Португалския федерален съвет, на Новата мадридска федерация и на една друга испанска секция.

Карл Маркс

Лондон, 20 октомври 1872 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 86 от 26 октомври 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

* — Т. Мораго. *Ред.*

** — в смъртния час. *Ред.*

*** Игра на думи: „Biedermann“ — честен човек“, и Biedermann — името на редактора на „Deutsche Allgemeine Zeitung“. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

ДОКЛАД ДО ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА В ИСПАНИЯ, ПОРТУГАЛИЯ И ИТАЛИЯ[199]

I. ИСПАНИЯ

В Испания Интернационалът бе основан първоначално като прост придатък към Бакуниновото тайно дружество *Алианса,* на което той трябваше да служи като един вид база за вербуване на членове и същевременно като лост за въздействие върху цялото пролетарско движение. Ние ще видим, че тъкмо сега Алиансът открито се стреми да върне Интернационала в Испания в предишното му подчинено положение.

В резултат на тази зависимост специфичните доктрини на Алианса — незабавно отменяване на държавата, анархия, антиавторитаризъм, въздържане от всякаква политическа дейност и т. н. — се проповядваха в Испания като *учение* на Интернационала. Същевременно всеки виден член на Интернационала незабавно се приемаше в тайната организация, като му се внушаваше, че тази система на контролиране на откритото дружество от тайното дружество се практикува навсякъде и е напълно естествена.

Това ставаше в 1869 г. и първият, който сложи началото на Интернационала и същевременно на Алианса в Испания, беше италианецът *Фанели,* който въпреки своите принципи за въздържане от политиката сега е член на италианския парламент. През юни 1870 г. в Барцелона се състоя първият испански конгрес на Интернационала и беше приет планът на организацията, който по-късно беше разработен напълно на конференцията във Валенция (септември 1871 г.), сега е в сила и вече даде най-забележителни резултати.

Както и навсякъде, участието на нашия Интернационал (наред с онова, което му се приписваше) в революцията на Париж-

ката комуна постави Интернационала на преден план и в Испания. В резултат на това, както и на първите правителствени преследвания, непосредствено след това нашите редове в Испания значително се разшириха. Но по време на конференцията във Валенция в цяла Испания съществуваха само 13 местни федерации, като не се смятат няколко изолирани секции в различни места.

Конференцията във Валенция остави Федералния съвет в Мадрид, където бе преместено седалището му от Барцелонския конгрес, и общо взето не промени неговия състав; но един виден негов член, Томас Гонсалес Мораго (делегат на Хагския конгрес), не бе преизбран. Когато през време на първите правителствени преследвания през юни 1871 г. Федералният съвет трябваше да потърси временно убежище в Лисабон, Мораго бе напуснал своя пост в момент на опасност, което именно стана причина за изключването му от новия Федерален съвет. От този момент започна скритата война, която завърши с открито разцепление.

Непосредствено след конференцията във Валенция се състоя Лондонската конференция (септември 1871 г.), на която испанците изпратиха един делегат, Анселмо Лоренцо. След завръщането си той пръв донесе в Испания новината, че тайният Алианс *не* представлява нормално явление в нашия Интернационал и че, напротив, Генералният съвет и повечето федерации са негови решителни противници, доколкото неговото съществуване тогава беше известно.

Наскоро след това *Сагаста* започна своите преследвания срещу Интернационала, като го обяви извън закона. Мораго, тогава още член на местния мадридски съвет, отново дезертира от своя пост и подаде оставка. Обаче заплахите на правителството не бяха последвани от каквито и да било сериозни мерки. Наистина на Интернационала не бе позволено да устройва *публични* събрания, но секциите и съветите продължаваха несмущавано своите заседания. Единственият резултат от тази намеса на правителството беше голямото нарастване на броя на привържениците на Интернационала. На конгреса в Сарагоса, през април 1872 г., Интернационалът наброяваше 70 редовно организирани местни федерации, докато в сто други места се водеше активна организационна и пропагандистка работа. Освен това осем отрасли бяха организирани в цялата страна в професионални съюзи, които се намираха под контрола на Интернационала, а предстоеше да бъде образуван големият професионален съюз на фабричните работници в Испания (механици, предачи и тъкачи).

Междувременно скритата война вътре в Интернационала продължаваше и почна да взема вече друг и по-сериозен обрат. Личната неприязън на Мораго (който въпреки повторното си дезертиране се ползваше в Мадрид с голямо влияние) към избраните на конференцията във Валенция членове на новия Федерален съвет вече не беше единствената движеща сила на тази война. Резолюциите на Лондонската конференция за откритата секция на Алианса и за политическата дейност на работническата класа вбесиха водачите на тайния Алианс и особено посветените от по-високи степени, които получаваха своите инструкции непосредствено от Бакунин и към които принадлежеше и Мораго. Този бяс се изрази в окръжното на Юрската федерация от Сонвилие, с което се искаше незабавното свикване на извънреден конгрес. Испанският федерален съвет заедно с много секции не се решаваше да се обяви по този въпрос против Генералния съвет и Лондонската конференция; това беше възприето като ново престъпление. На всичко отгоре през януари 1872 г. в Мадрид пристигна Пол Лафарг, който установи приятелски отношения с членовете на Федералния съвет и скоро им доказа с многобройни факти, че цялата юрска афера е основана върху клевета интрига за дезорганизирането на Интернационала. От този момент съдбата на членовете на Федералния съвет беше решена. Тъй като те бяха едновременно редактори на „Emancipacion", местният съвет започна спор с този вестник и успя да прокара изключването им от Мадридската местна федерация. Сарагоският конгрес отмени това изключване, но непосредствената цел бе постигната — оставането на Федералния съвет в Мадрид бе направено невъзможно поради лични ежби. Федералният съвет действително бе преместен във Валенция и съставът му бе напълно променен. От двамата преизбрани члена на предишния съвет Мора веднага отхвърли избора, а Лоренцо много скоро се отказа поради възникналите разногласия. Останалите членове на съвета бяха в мнозинството си членове на тайния Алианс*.

След конгреса в Сарагоса разцеплението между привържениците на Алианса и онези, които пред Алианса предпочетоха Интернационала, ставаше все по-очевидно. Най-после, на 2 юни 1872 г. членовете на предишния Федерален съвет (Меса, Мора, Паули, Пахес и др.), които същевременно образуваха мнозинството в мадридската секция на Алианса, отправиха до всички

* По-нататък в ръкописа е зачеркнато: „С наближаването на конгреса на Интернационала, насрочен за септември 1872 г., маневрите на Алианса да си осигури мнозинство на този конгрес ставаха все по-очевидни". *Ред.*

други секции на това тайно дружество окръжно, в което съобщаваха, че разтурят своята секция, и призоваваха другите секции да последват техния пример[200]. На другия ден под фалшив предлог и в явно нарушение на Устава те бяха изключени от Мадридската местна федерация на Интернационала. От 130 члена на това гласуване присъствуваха само 15. Изключените образуваха нова федерация, но Федералният съвет отказа да я признае. Те се обърнаха към Генералния съвет, който ги призна, без да се консултира с Испанския федерален съвет, и неговото решение беше одобрено от Хагския конгрес.

Причината, поради която предишният Генерален съвет не се консултира по този въпрос с Испанския федерален съвет, беше следната: след като получи най-после достатъчно доказателства за съществуването и дейността на Алианса в Испания, както и за факта, че повечето от членовете на Испанския федерален съвет, ако не и всички, бяха едновременно членове на Алианса, Генералният съвет отправи до този съвет писмо, в което поиска обяснения и сведения относно тайното дружество.* В своя отговор от 3 август 1872 г. Испанският федерален съвет открито взе страната на Алианса, като заяви освен това, че Алиансът бил разтурен. Консултирането с един съвет, който в едно сблъскване между Интернационала и съществуващото в неговите редове тайно дружество беше застанал вече на страната на последното, очевидно щеше да бъде повече от излишно и Хагският конгрес напълно одобри действията на Генералния съвет.

За да осигури избирането на членове на Алианса за делегати на Хагския конгрес, Федералният съвет прибягна с помощта на тайно окръжно, което той никога не доведе до знанието на Генералния съвет, до различни маневри, които бяха разкрити на конгреса и които щяха да бъдат достатъчни, за да се анулират мандатите на четиримата делегати на Испанската федерация, ако мнозинството на Хагския конгрес не беше настроено толкова необикновено търпимо.

И така, положението на работите в Испания понастоящем е следното:

В Испания съществуват само две местни федерации, които напълно и открито признават решенията на Хагския конгрес и на новия Генерален съвет — Новата мадридска федерация и федерацията в Алкала де Енарес. Ако не успеят да привлекат на своя страна масата на испанските членове на Интернационала, те ще образуват ядрото на нова испанска федерация.

---

* Виж настоящия том, стр. 117—119. *Ред.*

Голямата маса от испанските членове на Интернационала все още вървят след Алианса, който господствува както във Федералния съвет, така и в най-значителните местни съвети. Но има много признаци, които показват, че резолюциите на конгреса са оказали голямо въздействие върху масите в Испания. Името на Интернационала се ползва там с голям авторитет, а неговият официален израз — конгресът — има голямо морално влияние. Затова за господата от Алианса става все по-трудно да убеждават масите в своята правота. Опозицията почва да става сериозна. Това движение се възглавява от фабричните работници в Каталония с професионален съюз, наброяващ 40 000 души; те искат свикването на извънреден конгрес на испанската организация, за да чуят отчетите на делегатите на Хагския конгрес и да разследват поведението на Федералния съвет. Органът на Новата мадридска федерация „Emancipacion", може би най-добрият вестник, който Интернационалът изобщо притежава, всяка седмица разобличава Алианса. От броевете, които изпратих на гражданина Зорге, Генералният съвет може сам да се убеди с каква енергия, с какъв здрав разум и с какво разбиране на теоретичните принципи на нашата Асоциация води той борбата. Сегашният му редактор Хосе Меса е несъмнено най-забележителният от нашите хора в Испания както по своя характер, така и по своя талант, и действително е един от най-добрите ни хора изобщо.

Позволих си да посъветвам нашите испански приятели да не бързат много с искането за извънреден конгрес, но сериозно да се подготвят за него. Междувременно изпратих на „Emancipacion" отчетите за конгреса и други статии* и ще правя това и занапред, тъй като Меса — понастоящем единственият човек в Мадрид, който може да пише добре — въпреки изключителната си енергия не може да се справи с всичко. Не се съмнявам, че ако нашите испански другари получат достатъчно подкрепа от страна на Генералния съвет, ние ще преодолеем там всички пречки и ще изтръгнем от влиянието на шарлатаните от Алианса една от най-добрите организации на Интернационала.

Ф. Енгелс,
бивш секретар за Испания

Лондон, 31 октомври 1872 г.

Публикувано за пръв път на езика на оригинала в книгата „Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. a. an F. A. Sorge und Andere". Stuttgart, 1906.

Печата се по ръкописа

Превод от английски

---

* Виж настоящия том, стр. 167—172. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

ДО ДРУЖЕСТВОТО НА РАБОТНИЦИТЕ И ЗЕМЕДЕЛЦИТЕ ОТ ДОЛНА ЛОМБАРДИЯ (СЕКЦИЯ НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА) В ЛОДИ[201]

Лондон, 13 ноември 1872 г.

Граждани!

С голяма радост получих съобщението, че сте се конституирали като секция на Интернационала, и незабавно уведомих за това новия Генерален съвет в Ню Йорк. В края на това писмо ви давам адреса за пряко кореспондиране с Генералния съвет, но същевременно съм винаги на ваше разположение за всяка информация, разяснение или услуга, която бихте пожелали.

Поздрав и братство

Фридрих Енгелс

Напечатано във вестник „La Plebe", бр. 117 от 17 ноември 1872 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от италиански

Ф. ЕНГЕЛС

ПИСМА ОТ ЛОНДОН

III

* МИТИНГЪТ В ХАЙД ПАРК

Лондон, 14 ноември 1872 г.

Либералното английско правителство държи понастоящем в своите затвори не по-малко от 42 ирландски политически затворници, които то третира не само като крадци и убийци, но далеч по-лошо — със съвсем изключителна жестокост. В хубавите времена на краля-бомба* шефът на сегашния *либерален* кабинет г. Гладстон предприе обиколка из Италия и посети в Неапол политическите затворници; завърнал се в Англия, той публикува брошура, в която заклейми неаполитанското правителство пред Европа за недостойното третиране на политическите затворници[202].

Това не пречи на същия г. Гладстон да третира по същия начин ирландските политически затворници, които той все още държи в затвора. — Ирландските членове на Интернационала в Лондон решиха да организират в Хайд парк (най-големия обществен парк в Лондон, където през време на политически кампании се устройват всички големи митинги) грандиозна демонстрация за всеобща амнистия. Те влязоха във връзка с всички демократични организации в Лондон и образуваха комитет, в който между другите влязоха Мак-Донел (ирландец), Мъри (англичанин) и Леснер (германец) — всички членове на предишния Генерален съвет на Интернационала.

Възникна едно затруднение. През последната сесия на парламента правителството бе прокарало закон, който му дава правото да регламентира с наредби публичните събрания в лондонските паркове. То се възползва от това и заповяда да бъде раз-

* — Фердинанд II. *Ред.*

лепена наредба, предписваща на ония, които имат намерението да устроят такова публично събрание, да уведомяват за това два дни предварително в писмена форма полицията и да посочват имената на ораторите[203]. Тази наредба, грижливо скривана от лондонския печат, с едно драсване на перото отмени едно от правата, които са най-скъпи на работническото население на Лондон — правото му да устройва публични събрания в парковете когато и както си иска. Подчиняването на тази наредба щеше да означава пожертвуването на това право на народа.

Ирландците, които са най-революционният елемент на населението, не бяха от ония, които биха проявили подобна слабост. Комитетът единодушно реши да действува така, сякаш му е неизвестно съществуването на наредбата, и да проведе събранието напук на правителството.

Миналата неделя, към три часа след обед, две огромни процесии с музики и знамена потеглиха към Хайд парк. Музиките свиреха ирландски национални песни и „Марсилезата“; почти всички знамена бяха ирландски (зелено със златна арфа в средата) и червени. При входа на парка се намираха само неколцина полицаи; без да срещнат каквато и да било съпротива, колоните на демонстрантите влязоха в парка, събраха се на определеното място и речите започнаха.

Присъствуваха най-малко тридесет хиляди зрители, от които не по-малко от половината имаха на петлиците си зелена лента или зелен лист, за да покажат ирландската си националност; останалите бяха англичани, германци, французи. Тълпата беше прекалено многобройна, за да може да слуша речите, затова наред с първия бе организиран втори митинг, на който на същата тема говориха други оратори. Бяха приети енергични резолюции за всеобща амнистия и отменяване на изключителните закони, които създават в Ирландия постоянно обсадно положение. Към 5 часа демонстрантите отново се построиха в колони и тълпата напусна парка, като погази наредбата на правителството на Гладстон.

Това е първият случай на ирландска демонстрация в Хайд парк; тя има голям успех, което не можа да отрече дори буржоазният лондонски печат. Това е първият случай на дружеско единение на английските и ирландските елементи на нашето население. Тези два елемента на работническата класа, чиято взаимна вражда така добре служеше на интересите на правителството и на богатите класи, сега си протягат ръка; този отраден факт ние дължим преди всичко на влиянието на предишния Генерален съвет на Интернационала, който винаги насочваше всичките си усилия към това, да подготви съюза между работниците от двете нации

върху основата на пълно равенство. Събранието, което се състоя на 3 ноември, ще открие нова ера в историята на лондонското работническо движение.

Но, ще попитате вие, какво прави правителството? Ще се примири ли то лесно с това, да бъде третирано по този начин? Ще позволи ли то да бъде безнаказано погазвана неговата наредба?

Правителството постъпи по следния начин: до трибуната в Хайд парк то постави на пост двама полицейски комисари с двама агенти, които записаха имената на ораторите. На другия ден тези двама комисари направиха донесение против ораторите пред *мировия съдия.* Съдията им изпрати призовки и те ще трябва да се явят пред него идната събота. Този начин на процедиране достатъчно ясно доказва, че не възнамеряват да им устроят голям процес. Изглежда, че правителството ще преглътне поражението, което му нанесоха ирландците, или, както се казва тук, фенианците, и ще се задоволи с малка глоба. Във всеки случай процесът ще бъде интересен и аз ще ви докладвам за него в едно от следващите си писма*. Но още сега е напълно сигурно, че благодарение на своята енергия ирландците спасиха правото на лондонското население да устройва събрания в парковете когато и както си иска.

Написано от Ф. Енгелс на 14 ноември 1872 г.

Напечатано във вестник „La Plebe", бр. 117 от 17 ноември 1872 г.

Подпис: Ф. Енгелс

Печата се по текста на вестника

Превод от италиански

---

* Виж настоящия том, стр. 187—189. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

ПИСМА ОТ ЛОНДОН

IV

*МИТИНГЪТ В ХАЙД ПАРК. — ПОЛОЖЕНИЕТО В ИСПАНИЯ

Лондон, 11 декември 1872 г

Процесът, който английското правителство устрои срещу ораторите на ирландския митинг в Хайд парк*, му навлече на главата жестока буря. Наистина мировият съдия наложи на обвиняемите глоба от пет фунта стерлинги, но съдебното дирене доказа във всяко отношение пълната незаконност на новата наредба за обществените паркове, така че апелативният съд, в чиито ръце се намира сега делото, ще трябва да оправдае обвиняемите.

Но това не е още всичко: след този първи митинг не минава неделя без публични събрания в Хайд парк и правителството не смее да пречи на нито един оратор. Веднъж се състоя събрание в защита на полицаите, които бяха обявили стачка; друг път се състоя митинг просто за да бъде потвърдено правото на събрания в парковете.

Стачка на полицаи? — ще попитате вие. Да, господа: Англия е дяволска страна, където стачното движение прониква навсякъде. Спомням си, че преди петнадесет години полицаите в Манчестер обявиха стачка, искайки повишение на работната заплата, и удържаха пълна победа само след два дни. Преди няколко седмици полицаите от тукашната столица заплашиха със стачка, защото им бе отказано едно повишение на работната заплата с около 20%. В последния момент правителството сметна за целесъобразно да задоволи всичките им искания; но като репресия то наказа секретаря на *дружеството за съпротива,* създадено от самите полицаи, и тъй като той не поиска да се подчини на нака-

* Виж предишната статия. *Ред.*

занието, беше уволнен. Тогава сред полицаите започна протестно движение и беше оповестено събранието в Хайд парк. Правителството отново отстъпи и амнистира бунтовниците с изключение, разбира се, на споменатия по-горе секретар, преди още да се състои събранието. Това доказва, че в Англия — под напълно аристократична форма — буржоазният дух е проникнал навсякъде. И наистина, коя друга нация е толкова буржоазна, че да може да си позволи дружества за съпротива и стачки на полицаите?

Съобщенията, които получихме за отношението на различните федерации на Интернационала към резолюциите на конгреса в Хага, са напълно задоволителни. В Холандия (делегатите на тази страна гласуваха с малцинството) на национален конгрес са били приети резолюции, отговарящи на истинския дух на великия Интернационал[204]. Там са решили да действуват съгласно Устава и Регламента на нюйоркския Генерален съвет, като са си запазили впрочем правото да направят възраженията, които бъдат счетени за необходими, на общия конгрес, който ще се състои през септември 1873 г., и да не признават на никой друг конгрес правото да взема решения, засягащи общите интереси на Интернационала.

В Испания, където водачите на малцинството на Хагския конгрес се смятаха за абсолютни господари на положението, също взема връх здравият разум на работниците. Привържениците на *Алианса,* които възглавяват Федералния съвет, са свикали национален конгрес за 25 декември в Кордова[205]. Съгласно дневния ред, приет на предишния конгрес в Сарагоса, този конгрес би трябвало да се занимае със съгласуването на организацията на Испанската федерация с решенията, които ще вземе общият конгрес на Интернационала. Федералният съвет, напротив, е поставил в дневния ред въпроса за избиране между резолюциите на Хагския конгрес на Интернационала и на конгреса на антиинтернационала в Сент-Имие[206]. Това е явно нарушение на Общия устав. Затова Новата мадридска федерация е отправила до всички федерации, верни на Интернационала (признаващи Общия устав и конгресните решения), призив да изберат нов временен федерален съвет[207]. Този призив бил вече подкрепен от такива важни федерации и секции като секциите в Лерида, Бадалона, Дения и Понт де Вилумара. Освен това федерациите в Грасия, Толедо, Алкала и голям брой федерации в Кадикс и Валенция се изказали против сегашния Федерален съвет. В Грасия, промишлено предградие на Барцелона, след една дискусия с барцелонските *алиансисти,* която продължила три нощи, тамошната федерация (наброяваща 500 члена) единодушно одобрила всички хагски резолюции и взела решение да бъдат порицани испанските делегати за тяхното пове-

дение на последния общ конгрес. Във Валенция Федералният съвет се видял застрашен да бъде бит на събранието на цялата федерация и попречил на гласуването, което можело да се окаже неблагоприятно за него; това предизвикало разцепление[208]. Испания тепърва е тръгнала по този път; след няколко седмици движението ще бъде достатъчно силно, за да докаже, че испанските работници не желаят да допуснат дезорганизирането на *Интернационала* в интерес на главатарите на няколко тайни дружества.

На Хагския конгрес стана дума за някой си Буске*, секретар на полицейския комисариат в Безие, който се бе вмъкнал в редовете на *Интернационала,* но по искане на неговата секция бе впрочем вече изключен от него от предишния Генерален съвет. Този субект, който по-късно бе произведен от Тиер в шеф на жандармерийската бригада в своя град, е намерил защитник в брой 21 на „Bulletin jurassien".[209] Това не трябва да ни учудва много, след като от редовете на Юрската федерация излязоха такива юначаги като Албер Ришар и Гаспер Блан, понастоящем съучастници на г. Луи Наполеон.

Написано от Ф. Енгелс на 11 декември 1872 г.

Напечатано във вестник „La Plebe", бр. 122 от 14 декември 1872 г.

Подпис: Ф. Енгелс

Печата се по текста на вестника

Превод от италиански

---

* Виж настоящия том, стр. 151. *Ред.*

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

ДО РЕДАКТОРА НА „INTERNATIONAL HERALD“[210]

Драги гражданино!

Досега смятахме за излишно да отговаряме на лъжите и клеветите, които „автономният“ г. Джон Хейлз неуморно разпространява по наш адрес. Но когато подобни клевети се разпространяват от името и по мнимото поръчение на Британския федерален съвет и когато това става с цел да се навреди на целия Интернационал, ние сме принудени да нарушим своето мълчание.

Този г. Хейлз, който изведнъж се явява като борец за „автономията“ на секциите и федерациите, на практика схваща тази автономия като свое лично самовластие. Той успя да бъде назначен, първо, за секретар за водене на протоколите, второ, за секретар-кореспондент (за Англия и за чужбина), трето, за касиер на Британския федерален съвет; но тъй като не е в състояние да изпълнява едновременно всички тези задължения, той, четвърто, назначава други членове на този съвет, които вършат това като негови слуги. И, пето, пише писма до всички краища на света от името на Британския федерален съвет, но без неговото знание и одобрение.

Така например в брой 23 на „Bulletin jurassien“ намираме едно адресирано до Британския федерален съвет официално писмо на разколническия Юрски комитет, напечатано в отговор на публикувано пак там писмо на г. Джон Хейлз. Съществуването на това писмо, в това ние сме сигурни, бе абсолютно неизвестно на Британския федерален съвет.

В това писмо г. Хейлз твърди:

„Този конгрес“ (в Хага) „разобличи лицемерието на хората от предишния Генерален съвет, които се опитваха да образуват широко разклоиено тайно

дружество вътре в нашия Интернационал под предлог за ликвидирането на друго тайно дружество, чието съществуване те изобретиха за собствените си цели."

Г-н Хейлз има забележителна логика. Фактът, че конгресът изключи *Алианса* от Интернационала, му служи като доказателство за лицемерието на предишния Генерален съвет, който не признаваше тази организация. Що се отнася до *Алианса,* който бил изобретен от Генералния съвет, и до тайния заговор, организиран от него, по-добре от всеки друг може да ни даде всички необходими сведения гражданинът Юнг, сега член на Федералния съвет. Като бивш секретар за Швейцария на Юнг са известни машинациите на Алианса, а като член на Изпълнителния комитет на предишния Генерален съвет той знае всичко за изобретения от Джон Хейлз „заговор". Подвизите на откримия Алианс бяха вече публично заклеймени в окръжното на предишния Генерален съвет „Мними разцепления в Интернационала". Тайната дейност на това дружество ще бъде изкарана наяве от подготвяните понастоящем за публикуване документи, с които разполага следствената комисия, назначена от Хагския конгрес*.

Г-н Хейлз се оплаква:

„Докато бях генерален секретар на Съвета, аз никога не узнах и никога не можах да открия адресите на континенталните федерации."

Като секретар на Генералния съвет и негов единствен платен служител г. Хейлз нямаше никакви други задължения, освен да подготвя протоколите, да изпраща извадки от тях на вестниците и да кореспондира с английските секции и трейдюниони.

Кореспонденцията с другите федерации, континентални или други, беше възложена на неплатени секретари, в чиято работа той нямаше правото да се меси. Как изпълняваше той своите задължения по кореспонденцията, която му беше възложена, личи от една специална резолюция на Генералния съвет, с която това задължение се възлага на гражданина Милнър[211].

По-нататък г. Хейлз заявява:

„Един ден Британският федерален съвет получи много важно писмо от Испанския федерален съвет, но авторът на писмото, гражданинът Анселмо Лоренцо, бе забравил да напише своя адрес; Британският федерален съвет помоли гражданина Енгелс, който по това време беше секретар-кореспондент за Испания, да му даде адреса на Лоренцо; гражданинът Енгелс официално отказа. Неотдавна той също отказа относно лисабонския Федерален съвет."

Всичко, което гражданинът Енгелс знае по този въпрос, е, че испанското писмо, за което става дума, му бе препратено от граж-

* Виж настоящия том, стр. 323—452. *Ред.*

данина Юнг с единствената молба да го преведе, което той и направи. На него изобщо не му е известно Британският федерален съвет да е молел за адреса на Лоренцо, и той би бил благодарен за една извадка от протокола на съвета по този въпрос.

Що се отнася до лисабонския въпрос, Португалският съвет се обърна към Енгелс с молба да му помогне при една стачка и първото, което Енгелс направи, бе да помоли за съдействие Британския федерален съвет, като същевременно взе и други мерки, които бяха в неговата власт. След неколкократни устни молби, предадени чрез членове на Федералния съвет, и след едно писмено обръщение* около два месеца по-късно Енгелс получи писмо от г. Хейлз, който му съобщаваше, че съветът е предприел нещо по този въпрос, и молеше Енгелс за лисабонския адрес. На това писмо Енгелс не отговори, тъй като по онова време знаеше много добре, че тези адреси са нужни на Хейлз само за личните му интриги. За подобна сдържаност по отношение на другите членове на Британския федерален съвет никога не можеше да става и дума. Когато Юнг от името на Федералния съвет поиска адресите в Берлин, Лайпциг и Виена, те му бяха изпратени незабавно.

Публикуването на извадки от протоколите на предишния Генерален съвет, написани в голямата си част от самия г. Хейлз, ще разкрие мотивите на неговата злоба към Съвета. Тогава ще стане ясно, изразявайки се с думите на собственото му писмо до Юрския комитет, че

„всеки, който не бе запознат отблизо с предишния Генерален съвет, не може дори да си представи до каква степен се изопачават фактите“...

именно от г. Джон Хейлз.

С братски поздрав

Ф. Енгелс
Карл Маркс

Написано на 20 декември 1872 г.

Напечатано във вестниците „The International Herald“, бр. 38 от 21 декември 1872 г. и „La Emancipacion“, бр. 80 от 28 декември 1872 г.

Печата се по текста на вестник „The International Herald“

Превод от английски

* Виж настоящия том, стр. 175. *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

МАНЧЕСТЕРСКАТА ЧУЖДЕСТРАННА СЕКЦИЯ — ДО ВСИЧКИ СЕКЦИИ И ЧЛЕНОВЕ НА БРИТАНСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ[212]

Другари работници!

Ние смятаме за свой дълг да се обърнем към вас във връзка с едно окръжно, издадено от ония, които се наричат мнозинство на Британския федерален съвет, в което те ви призовават да се присъедините към техния открит бунт против основните закони на нашия Интернационал.[213]

В това окръжно мнозинството на Федералния съвет твърди, че малцинството направило невъзможна всяка работа и довело положението до мъртва точка с това, че последното заседание било прекратено от председателя* в разгара на разискванията, за да попречи на дискусията.

От пръв поглед изглежда странно едно малцинство да е надделяло пред едно мнозинство, когато едно просто гласуване е било достатъчно да накара това малцинство да млъкне. Досега доста често се е случвало *малцинства* да се отцепват. Това е първият случай на отцепване на *мнозинството;* и само този факт е достатъчен, за да се заподозре тук нещо нередно. Що се отнася до използваното като предлог поведение на председателя на едно от заседанията, ние разполагаме с достоверни сведения, че в този случай председателят е закрил заседанието половин час след установеното време, в 11 часа и 30 минути, тъй като членовете на мнозинството настояли да се прекъсне дневният ред[214].

Съгласно окръжното във Федералния съвет станало разцепление по въпроса, трябва ли да се смятат за валидни или не резо-

* — С. Викери. *Ред.*

люциите на общия конгрес на нашата Асоциация, състоял се през месец септември в Хага. Но за членовете на Интернационала това изобщо не е въпрос. Съгласно чл. 3 на Общия устав общият конгрес е длъжен „да вземе мерките, необходими за успешната дейност на Интернационала“[215]. Конгресът е неговият законодателен орган. Неговите решения са задължителни за всички. Онзи, на когото те не се харесват, може или да излезе от Интернационала, или да поиска тяхното отменяване на следващия конгрес. Но никой отделен член, никоя секция, никой федерален съвет, никой местен или национален конгрес няма правото да обявява тези резолюции за недействителни и нищожни, претендирайки при това, че остава в Интернационала.

Ония, които са подписали окръжното, искат да изкарат, че Хагският конгрес не бил редовно конституиран и в никой случай не представлявал мнозинството на членовете на Интернационала. Конгресът беше свикан редовно от Генералния съвет съгласно член 4 на Общия устав. На него присъствуваха 64 делегати, които представляваха 15 различни нации и лично принадлежаха към 12 различни националности. Никой предишен конгрес не можеше да се похвали с такъв действително интернационален състав. Че приетите резолюции бяха проникнати от истински дух на интернационализъм, доказва фактът, че почти всички те бяха приети с мнозинство от три четвърти на гласовете и че делегатите на две до неотдавна въвлечени в братоубийствена война нации — французите и германците — почти винаги гласуваха за тях единодушно. Ако Англия по нейна вина не бе представена с многобройна делегация, това основание ли е да се обявява конгресът за незаконен?

Авторите на окръжното не са доволни от резолюцията на конгреса за политическата дейност на работническата класа. Те казват, че тя била приета, след като мнозинството от делегатите си били заминали. Официалният отчет, публикуван в брой 37 на „International Herald“ (14 януари), показва, че от 64 делегати по този въпрос са гласували 48, от които 35 са гласували за резолюцията. Между тези 35 ние намираме името на г. Мътърсхед, който подписва сега едно окръжно, отхвърлящо тази резолюция.

Какво представлява тази резолюция? По своята същност, а до голяма степен и по своя текст, тя е тъждествена на резолюцията, приета от състоялата се през септември 1871 г. в Лондон обща конференция, официално публикувана заедно с останалите резолюции на 17 октомври същата година от Генералния съвет[216] и подписана между другите от Джон Хейлз, Т. Мътърсхед, Х. Юнг, Ф. Браднйк, Г. Мейо и Джон Роч! Тъй като Генералният

съвет бе длъжен да изпълнява резолюциите на конференцията, защо никой от тези граждани не счете тогава за уместно да се откаже от своя пост в Генералния съвет и да протестира против тази резолюция, която сега изведнъж се обявява за толкова опасна?

Окръжното напълно изопачава смисъла на тази резолюция, което лесно може да се види, ако се прочете нейният текст, публикуван в бр. 37 на „International Herald".* Противно на това, което се твърди в окръжното, резолюцията не задължава трейдюнионите и другите политически неутрални организации да се занимават с политическа дейност. Тя настоява само във всяка страна да бъде образувана самостоятелна партия на работническата класа, която да противостои на всички буржоазни партии. Това значи, че тя призовава работническата класа тук, в Англия, да престане да служи като опашка на „великата либерална партия" и да образува своя собствена, независима партия, както в славните времена на великото чартистко движение.

По този начин твърденията за вероломство по отношение на трейдюнионите се оказват чиста измислица. Но нека ни бъде позволено да запитаме *къде са сега* трейдюнионите, които на времето сами се присъединиха към Интернационала? Касовият отчет за миналата година показва, че почти всички те са изчезнали при секретарството на гражданина Хейлз.

Следващото оплакване е, че Генералният съвет бе преместен в Ню Йорк и че в него няма нито англичани, нито американци. Новият Генерален съвет се състои от хора, които принадлежат към пет различни нации, и ако англичаните в Ню Йорк се държат настрана от Интернационала, никой не им е виновен, че не са представени в Съвета. Когато Съветът се намираше в Лондон, англичаните винаги са били представени в него далеч по-широко, отколкото всяка друга нация, и много често образуваха абсолютно мнозинство, докато французите например известно време изобщо не бяха представени в него. Но англичаните не могат да гледат на това като на свое неотемно право. Когато Хагският конгрес по силата на дадените му от член 3 на Общия устав права и задължения избираше новия Генерален съвет, той избра най-доброто по неговото мнение място и в това място — най-добрите хора. Подписалите окръжното може да са на друго мнение, но това не засяга правата на конгреса.

В окръжното се твърди, че с този начин на действие секциите и федерациите били лишени от предишното си право да определят

* Виж настоящия том, стр. 145. *Ред.*

политиката, която трябва да се води в съответните им страни. Това отново не е вярно. Където и да се намира седалището на Генералния съвет — в Лондон, Ню Йорк или другаде, — правата на секциите и федерациите си остават същите. Но — се казва в окръжното, — за да не се нарушава този пункт,

„конгресът даде на този Генерален съвет правото да изключва временно всяка секция, всяка федерация или всеки федерален съвет по негово усмотрение, без да посочва причините за това".

Отново не е вярно. Правото да изключва временно всяка секция бе дадено на Генералния съвет още от Базелския конгрес (1869). Официалният текст на резолюциите на Хагския конгрес — резолюция II, чл. 1* („International Herald", бр. 37) — показва, че ако пълномощията на Генералния съвет бяха разширени или, по-скоро, определени по-точно, те бяха свързани с гаранции, които по-рано не съществуваха. Така, ако Генералният съвет разпуска някой федерален съвет, той трябва *в срок от 30 дни* да вземе мерки за избирането на нов съвет и по този начин последната дума има в края на краищата самата федерация. Ако Генералният съвет изключва временно цяла федерация, той трябва, ако останалите федерации поискат това, да представи своето решение *в едномесечен срок* за окончателно одобрение на конференция на делегатите на всички федерации. И това окръжното нарича право на временно изключване, без да се посочват причините!

Другари работници! Дали вие лично одобрявате или не приетите в Хага резолюции, в момента те са *закон за Интернационала*. Ако между вас има такива, които не ги одобряват, те имат правото да се обърнат към следващия конгрес. Но нито една секция, нито Британският федерален съвет, нито един свикан от него национален конгрес има правото да отхвърля резолюциите на един законно свикан общ конгрес. Който се опитва да направи това, той фактически се поставя сам извън редовете на Интернационала; именно в това положение се поставиха лицата, които са подписали окръжното. Да се допуска, че подобни действия са били практикувани в Интернационала, би било равносилно на неговото разтуряне.

Дори в страните, чиито делегати образуваха малцинството в Хага, е започнало енергично противодействие срещу разколническите тенденции, проявени от тези делегати. Ако в Америка, Франция, Германия, Полша, Австрия, Унгария, Португалия и в цяла Швейцария, с изключение на малка група от някакви си 200 души, хагските резолюции бяха посрещнати с радост, то и холанд-

* Виж настоящия том, стр. 146. *Ред.*

ските членове на Интернационала са решили на един конгрес да поддържат нюйоркския Генерален съвет, а всички евентуални оплаквания, които могат да имат, да направят на следващия законен общ конгрес през септември 1873 г. и на никой друг[217]. В Испания, където Федералният съвет направи опит да предизвика разколническо движение, подобно на онова, което се подготвя с въпросното окръжно, съпротивата срещу това нараства всеки ден и секциите една след друга признават хагските резолюции.

Другари работници! По всички тези причини ние протестираме против свикването на какъвто и да било британски конгрес, който би се заел да се произнася върху законите на Интернационала, така както те са установени от делегатите на всички представени в него нации.

Протестираме против всеки свикван за близка дата конгрес, като например насрочения за 26 януари.

Настоятелно молим всички секции да поставят гореизложеното на обсъждане пред своите членове, като имат предвид, че бъдещето на нашия Интернационал в Англия зависи от тяхното поведение в сегашната криза.

Необходимо е да признаваме за законни делегати на Федералния съвет само ония, които защищават авторитета на Хагския конгрес и се стараят да изпълняват приетите от него резолюции.

Прието на общо събрание на Манчестерската чуждестранна секция, състояло се в събота, 21 декември 1872 г.

Братски поздрави на всички членове на нашия Интернационал

П. Цюрхер, председател на събранието.
П. Купер, генерален секретар и германски секретар.
О. Вис, френски секретар.

Написано от Ф. Енгелс около 20 декември 1872 г.

Напечатано в отделен отпечатък на 23 декември 1872 г. и в „Arbeiter-Zeitung", бр. 5 и 6 от 8 и 15 март 1873 г.

Печата се по текста на отпечатъка

Превод от английски

К. МАРКС

ОБРЪЩЕНИЕ НА БРИТАНСКИЯ ФЕДЕРАЛЕН СЪВЕТ ДО СЕКЦИИТЕ, ОТДЕЛЕНИЯТА, ПРИСЪЕДИНИЛИТЕ СЕ ДРУЖЕСТВА И ЧЛЕНОВЕ НА БРИТАНСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА[218]

Граждани!

На заседанието на съвета на 19 декември 1872 г. ни бе обърнато внимание върху едно окръжно, издадено от представителите на разколниците в Англия. Ние веднага решихме да изпратим съобщение на всички секции, с което да ги призовем да се въздържат от преценка по това окръжно, докато получат нашия отговор, който ние обещахме да издадем незабавно. На специално заседание на Британския федерален съвет, което се състоя в понеделник, 23 декември, вечерта, бе единодушно приет следващият отговор на голословните твърдения, които се съдържат в гореспоменатото окръжно:

1. „Безизходното положение" бе предизвикано от необходимостта да се занимаваме непрекъснато с личните работи на Хейлз: и той, и Мътърсхед с взаимните си обвинения в корупция вече се опитаха да създадат в Генералния съвет подобно безизходно положение. „Безизходното положение" на заседанието, за което се намеква в споменатото окръжно, бе предизвикано от Мътърсхед, който бе пиян и стана причина заседанието да бъде прекратено в единадесет и половина, тъй като непрекъснато отправяше оскърбителни нападки по адрес на председателя*, при което не друг, а Хейлз поиска да се прекрати заседанието. Членовете на Британската федерация навярно отдавна са прочели в „International Herald", че секцията в Южен Ламбет е отзовала своя делегат, защото мнозинството противодействуваше на всяка истинска работа.

* — С. Викери. *Ред.*

2. Истинската причина за появяването на това окръжно е, че представителите на разколническото малцинство на Хагския конгрес се споразумяха помежду си да свикат около Коледа всички възможни конгреси във всички страни, които да одобрят тяхната разколническа дейност. Така подобни конгреси бяха свикани в Белгия и Испания за 25 декември (против което в Испания съществува силна опозиция и тя расте с всеки ден). А сега английските секции трябва да бъдат с измама принудени да подкрепят този заговор, без да знаят какво става всъщност.

3. Въпросното окръжно не беше представено на Федералния съвет. До каква степен неговите автори се бояха от обсъждане, доказва най-добре фактът, че те са го скалъпили зад гърба на съвета на тайно заседание. Къде се е видяло мнозинство да се отцепва от малцинството, вместо да го бие с превеса на гласовете? Защо мнозинството иска свикването на специален конгрес, когато едно просто гласуване в съвета, в който то претендира да господствува, би решило въпроса в негова полза?

4. Тия, които са подписали окръжното, още не се осмеляват да отидат толкова далеко, колкото разколниците на континента, които открито заявяват, че отхвърлят авторитета на всеки конгрес с изключение на първия, състоял се в Женева. Но в същото време те почват с това, че оспорват правомерността на Хагския конгрес, който беше най-интернационалният и всъщност първият истински международен конгрес на Интернационала, защото беше първият, на който мнозинството не се състоеше от представители на една отделна нация или дори само от представители на една местна група. Ако този конгрес беше незаконно конституиран, защо гражданинът Роч, който беше член на мандатната комисия, подписа тогава отчета на тази комисия? А сега той подписва окръжното, което протестира против същия конгрес.

5. Те казват, че ще поддържат Общия устав във вида, в който той съществуваше преди Хагския конгрес. Член 3 на този Устав гласи: Конгресът... взема мерките, необходими за успешната дейност на Интернационала, и назначава неговия Генерален съвет. Член 12: Настоящият Устав може да бъде изменен от всеки конгрес, ако за това се изкажат две трети от присъствуващите делегати. — Общият устав не дава на никой местен или федерален съвет правото да ревизира решенията на който и да било общ конгрес. Затова ония, които са подписали това окръжно, вдигат открит бунт не само против конституцията на Интернационала, както тя беше утвърдена от Хагския конгрес, но и против оня Общ устав, който те твърдят, че поддържат.

Кои решения на Хагския конгрес са толкова неприятни на подписалите окръжното?

Преди всичко това е резолюцията за политическата дейност на работническата класа, която, както те твърдят, била приета, след като мнозинството делегати са били заминали. Това далеч не отговаря на истината: от 64-те делегати, които участвуваха в работата на конгреса, 48 участвуваха в гласуването на тази резолюция, а от тях за нея гласуваха 35, т. е. повече от две трети, между които и гражданинът Мътърсхед, който въпреки това е подписал въпросното окръжно. Освен това повечето от отпътувалите делегати бяха оставили на председателя писмени декларации, че поддържат резолюцията.

Самата резолюция не е нищо друго освен сбито изложение на резолюция IX на Лондонската конференция (септември 1871 г.), която бе публикувана от Генералния съвет заедно с другите резолюции на 17 октомври 1871 г. и под която стоят имената на гражданите Брадник, Мейо, Мътърсхед, Юнг, Роч и Хейлз, последният в качеството на генерален секретар. Тази резолюция на конференцията се позовава на Общия устав, на Учредителния манифест, на една резолюция на Лозанския конгрес, както и на цялата дейност на Генералния съвет от самото начало, за да докаже, че това, което се казва в нея, е само разяснение на онова, което в същия смисъл винаги е било официално следваната политика на Интернационала. Преди Хагския конгрес Генералният съвет единодушно реши да предложи на конгреса да включи тъкмо тази резолюция в Общия устав[219]. Гражданинът Юнг изпълняваше тази вечер функциите на секретар, тъй като Хейлз бе временно отстранен от длъжност. И дори Нотингамският конгрес, на чиито резолюции окръжното се позовава като на прецедент, прие една по същество подобна резолюция[220].

Що се отнася до това, че тази резолюция отблъсквала трейдюнионите, Хагският конгрес, напротив, направи за трейдюнионите много повече, отколкото Общият устав или който и да било от предишните конгреси. Той натовари новия Генерален съвет да организира международен съюз на трейдюнионите, да приема в него дори трейдюниони, които не принадлежат към Интернационала, да покани всеки трейдюнион сам да определи условията, при които той би влязъл в този съюз, и да състави общ план, който да бъде представен за предварително одобрение на всички присъединили се трейдюниони преди окончателното му утвърждаване от следващия конгрес.

Следващото оплакване се отнася до преместването на седалището на Генералния съвет в Ню Йорк. Това просто се свежда

до твърдението, че Генерален съвет, в който не влизат господа Хейлз, Мътърсхед, Юнг, Брадник, Мейо и Роч, не може да претендира да представлява Интернационала.

Друго оплакване се отнася до разширяването на пълномощията на Генералния съвет. Първата резолюция, приета в Хага по този повод, гласи: „Генералният съвет е длъжен да изпълнява конгресните решения и да следи за строгото спазване на принципите, на Общия устав и на Организационния регламент на Интернационала във всяка страна". Тази резолюция бе предложена на конгреса въз основа на един единодушен вот на предишния Генерален съвет[221]. Как можеше тя да се изпълнява, ако Генералният съвет нямаше правото да изключва временно, до следващия конгрес, организациите, които вътре в Интернационала действуват против Интернационала? Освен това хагските резолюции, които се отнасят до правото на временно изключване на секции, федерални съвети и федерации, в действителност ограничиха дадените на Генералния съвет от Базелския конгрес пълномощия (виж Организационния регламент, II, членове 6 и 7) и във всеки случай поставиха действията на Генералния съвет под особен контрол[222].

Навсякъде на континента правителствата и буржоазният печат поддържат опитите на ония хора, които се стремят да предизвикат разцепление в редовете на Интернационала, докато ония, които са му верни, биват арестувани, а вестниците им — преследвани от полицията. Макар разколниците да се хвалят, че благодарение на техните усилия Интернационалът навсякъде се намирал в състояние на разложение и бунт против хагските решения, всъщност Интернационалът сега е по-силен откогато и да било и хагските решения са напълно одобрени във Франция, Германия, Австрия, Унгария, Португалия, Америка, Дания, Полша и Швейцария с изключение на някакви си 150 разколници в Швейцария. Макар делегатите на Холандия да гласуваха в Хага с малцинството, там се състоя конгрес, който взе решение да остане верен на Генералния съвет и да не признава друг общ конгрес освен редовния конгрес, насрочен за септември 1873 г. в Швейцария. В Испания, където разколниците се надяваха, че могат да прокарат всичко, защото имаха на своя страна Федералния съвет, опозицията против тях се засилва с всеки ден. Дори в Италия секциите продължават да пращат съобщения, че одобряват новия Генерален съвет, и трикът с новия английски конгрес е последното средство, към което разколниците са принудени да прибягнат.

В отговор на предложенията на окръжното ние трябва да съобщим следното:

1. Обявяваме за незаконен всеки конгрес в Англия, който има за цел ревизирането на приетите от Хагския конгрес резолюции, защото всяка федерация има правото да направи възражения на следващия общ конгрес. Освен това единственият законен конгрес на Британската федерация е този, който ще се състои в Манчестер на св. Троица съгласно резолюцията, приета от Нотингамския конгрес през юли 1872 г.

2. Призоваваме секциите да оттеглят пълномощията, които са дали на лицата, подписали окръжното, и да изпратят нови делегати, които да ги представляват във Федералния съвет.

3. Призоваваме секциите да изберат комитет, на който да бъдат представени протоколите на Федералния съвет и който ще направи свои собствени изводи по въпроса, кой е пречил и кой е съдействувал на работата на Интернационала и кой е действувал в интерес на враговете на работническата класа.

4. Призоваваме секциите да изберат комисия, която да провери организацията, броя на членовете и датата на основаването на секциите и по-специално броя на делегатите, които те обикновено са пращали във Федералния съвет.

Тъй като секциите разполагат сега с двата документа, ние предоставяме на тях да решат въпроса и молим само да ни съобщят незабавно своето решение.

Все пак ние решително заявяваме, че действуваме съгласно Устава и конституцията на Интернационала и в името на истинските интереси на работническата класа.

Да живее Международната работническа асоциация!

Ф. Хъри — секция в Южен Ламбет, председател.

Е. Хилз — секция в Уест-Енд.

Ф. Леснер — Нотингамски конгрес, бивш член на Генералния съвет, член основател на Международната работническа асоциация.

У. Х. Райли — Нотингамски конгрес.

Ч. Мъри — секция Норманби, бивш член на Генералния съвет.

Дж. Милнър — Национална лига за реформа, бивш член на Генералния съвет.

Дж. Мичел — секция Хинкли, Лестершир.

Г. А. Вайлер — Германска секция в Лондон.

С. Викери — секция Биркенхед.

Ежен Дюпон — Манчестерска секция, бивш член на Генералния съвет, член основател на Международна работническа асоциация.

Всички съобщения да се изпращат на гражданина Райли, редактор на „International Herald“, 7, Ред Лайън-корт, Флийт стрийт, Лондон.

Лондон, 23 декември 1872 г.

Съставено от К. Маркс на 20 декември 1872 г.

Напечатано на 30—31 декември 1872 г. в отделен отпечатък

Печата се по текста на отпечатъка

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

КЪМ ЖИЛИЩНИЯ ВЪПРОС[223]

Написано от Ф. Енгелс през май 1872 — януари 1873 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", броеве 51, 52, 53, 103 и 104 от 16 и 29 юни, 3 юли, 25 и 28 декември 1872 г., броеве 2, 3, 12, 13 15 и 16 от 4 и 8 януари и 8, 12, 19 и 22 февруари 1873 г. и в три отделни свитъка, издадени в Лайпциг през 1872—1873 г.

Подпис: Фридрих Енгелс

Печата се по текста на изданието от 1887 г., сверен с текста на вестника

Превод от немски

1 April 73.   Laura Lafargue
der Verfasser

Zur Wohnungsfrage.

Von

Friedrich Engels.

Separatabdruck aus dem „Volksstaat“.

Leipzig, 1872.

Verlag der Expedition des „Volksstaat“.

Заглавната страница на книгата на Ф. Енгелс „Към жилищния въпрос“ с авторско посвещение на Лаура Лафарг

РАЗДЕЛ I

КАК ПРУДОН РАЗРЕШАВА ЖИЛИЩНИЯ ВЪПРОС

В брой 10 и следващите на „Volksstaat" е поместена серия от шест статии по жилищния въпрос, които заслужават внимание само затова, защото — ако не смятаме някои отдавна забравени полубелетристични писания от 40-те години — са първият опит за пресаждане школата на Прудон в Германия. Това е такава грамадна крачка назад по отношение на целия ход на развитието на германския социализъм, който още преди 25 години нанесе решителен удар* именно на Прудоновите представи, че си заслужава веднага да се обявим против този опит.

Тъй наречената жилищна криза, на която в наши дни печатът отрежда такава голяма роля, се състои не в това, че работническата класа изобщо живее в лоши, претъпкани, нездравословни жилища. *Тази* жилищна криза не е нещо специфично за сегашното време; тя не е дори едно от страданията, характерни за съвременния пролетариат за разлика от всички предишни потиснати класи; напротив, тя е засягала доста равномерно всички потиснати класи през всички времена. За да се сложи край на *тази* жилищна криза, има само *едно* средство: да се премахне изобщо експлоатирането и потискането на работническата класа от господствуващата класа. — Онова, което разбираме днес под жилищна криза, е особеното изостряне на лошите жилищни условия на работниците вследствие внезапния прилив на населението към големите градове; грамадното повишаване на наемите, още по-засилената сгъстеност на обитателите на отделните къщи, невъзможността за

* В книгата на Маркс „Нищета на философията", Брюксел и Париж, 1847.[224]

някои въобще да си намерят подслон. И *тази* жилищна криза кара толкова много да се говори за нея само защото не се ограничава върху работническата класа, а заедно с нея е засегнала и дребната буржоазия.

Жилищната нужда на работниците и на част от дребната буржоазия на нашите съвременни големи градове е една от безбройните *по-малки*, второстепенни злини, които произлизат от съвременния капиталистически начин на производство. Тя съвсем не е пряко следствие от експлоатирането на работника *като* работник от капиталиста. Тази експлоатация е главното зло, което социалната революция се стреми да унищожи, унищожавайки капиталистическия начин на производство. Но крайъгълният камък на капиталистическия начин на производство е фактът, че нашият съвременен обществен строй дава на капиталиста възможност да купува работната сила на работника по нейната стойност, а да изстисква от нея много повече от нейната стойност, заставяйки работника да работи повече, отколкото е необходимо за възпроизводство на платената за работната сила цена. Произведената по този начин принадена стойност се разпределя между цялата класа на капиталистите и земевладелците заедно с техните платени слуги, като се почне от папата и императора и се свърши с нощните пазачи и останалите. Тук не ни интересува как става това разпределение; едно е несъмнено, че всички, които не се трудят, могат да живеят само от онова, което им се пада по един или друг начин от тази принадена стойност (Виж *„Капиталът"* от *Маркс,* където това е разяснено за пръв път[225]).

Разпределението на произведената от работническата класа и безвъзмездно отнета ѝ принадена стойност между нетрудещите се класи се извършва при крайно поучителни разпри и взаимни измами: доколкото това разпределение се извършва по пътя на покупко-продажбата, един от главните му лостове е измамването на купувача от продавача и тази измама е станала сега в търговията на дребно, особено в големите градове, истинско жизнено условие за продавача. Но ако бакалинът или хлебарят мамят работника в цената или в качеството на стоките, те го лъжат не поради специфичното му качество на работник. Напротив, доколкото известна средна мярка на измамата става обществено правило в някое място, тя с течение на времето трябва да бъде уравновесена със съответно повишаване на работната заплата. Спрямо бакалина работникът се явява като купувач, т. е. като притежател на пари или на кредит, и затова — в никой случай в качеството си на работник, т. е. като продавач на работна сила. Измамата може да го засегне — както и изобщо по-бедната класа —

по-силно, отколкото по-богатите класи на обществото, но тя не е зло, което засяга изключително работника и което е свойствено само за неговата класа.

Точно така е и с жилищната криза. Разрастването на съвременните големи градове довежда до изкуствено, често пъти грамадно повишаване стойността на поземлените участъци в някои квартали, особено в центъра на града. Издигнатите върху тях здания, вместо да повишат тази стойност, напротив, я понижават, защото не съответствуват вече на изменилите се условия; те биват събаряни и заменявани от други. Това става предимно с разположените в центъра работнически жилища, чийто наем дори при най-голямото им препълване никога не може, или във всеки случай крайно бавно може да надхвърли известен максимум. Те биват събаряни и на мястото им се строят магазини, складове, обществени здания. Чрез своя Осман бонапартизмът в грамадни размери използва в Париж* тази тенденция за мошеничества и лично обогатяване. Но духът на Осман премина и през Лондон, Манчестер, Ливерпул и изглежда, че и в Берлин, и във Виена той се чувствува като у дома си. Резултатът от това е, че работниците биват изтласквани от градските центрове в покрайнините; жилищата за работници и изобщо по-малките жилища оредяват и поскъпват, а често и съвсем липсват, тъй като при тези условия строителната промишленост, за която скъпите квартири представляват много по-изгодно поле за спекулация, строи работнически жилища само по изключение.

По този начин тази жилищна криза несъмнено засяга много по-жестоко работника, отколкото всяка по-заможна класа; но и тя, както мошеничеството на бакалите, съвсем не е зло, което тегне изключително над работническата класа и доколкото засяга работническата класа, на известно равнище и при известна продължителност трябва също да намери известна икономическа компенсация.

Предимно с тия общи за работническата класа и другите класи, особено дребната буржоазия, страдания предпочита да се занимава дребнобуржоазният социализъм, към който принадлежи и Прудон. И затова съвсем не е случайно, че нашият германски прудонист се залавя преди всичко за жилищния въпрос — който, както видяхме, съвсем не е изключително работнически въпрос — и че, напротив, го обявява за истински, изключително работнически въпрос.

„*Наемателят* по отношение на *домопритежателя* е същото, каквото е *наемният работник* по отношение на *капиталиста.*“

---

* Думите „в Париж“ са прибавени от Енгелс в изданието от 1887 г. *Ред.*

Това е съвършено невярно.

При жилищния въпрос имаме две противостоящи една на друга страни: наемателя и наемодателя, или домопритежателят. Първият иска да купи от втория временното ползване на едно жилище; той има пари или кредит, макар и да е принуден да купува този кредит пак от същия домопритежател на лихварска цена, като прибавка към наема. Това е проста продажба на стока; това не е сделка между пролетарий и буржоа, между работник и капиталист. Наемателят — дори да е работник — се явява като *имотен човек;* той трябва предварително да е продал свойствената му стока, работната сила, за да може с полученото от тази продажба да се яви като купувач на правото да се ползва от жилище, или трябва да бъде в състояние да представи гаранции, че тази работна сила ще бъде продадена. Своеобразните резултати, до които довежда продажбата на работната сила на капиталиста, тук съвсем липсват. Капиталистът принуждава купената работна сила, първо, да възпроизведе своята стойност, а, второ, да произведе и принадена стойност, която временно и до разпределението ѝ сред класата на капиталистите остава в неговите ръце. По такъв начин тук се произвежда добавъчна стойност; общата сума на наличната стойност се увеличава. Съвсем другояче е със сделката при наема. Колкото и наемодателят да измъква от наемателя, това е винаги само прехвърляне на вече *съществуваща,* по-рано *произведена* стойност, и общата сума на *съвместно* притежаваната от наемателя и наемодателя стойност си остава все същата. Работникът винаги бива измамван с част от продукта на неговия труд, независимо от това, дали капиталистът заплаща неговия труд под, над или по неговата стойност; а с наемателя това става само тогава, когато той е принуден да плаща жилището над неговата стойност. Затова опитът да се отъждестви отношението между наемател и наемодател с отношението между работник и капиталист е абсолютно изопачаване на това отношение. Напротив, ние имаме тук работа със съвсем обикновена стокова сделка между двама граждани и тази сделка става съгласно икономическите закони, които изобщо регулират продажбата на стоки и по-специално — продажбата на стоката поземлена собственост. В сметката влизат преди всичко разходите по строежа и поддържането на къщата или на съответна част от къщата; на второ място идва стойността на земята, обусловена от повече или по-малко благоприятното местоположение на къщата; на края въпросът се решава от съотношението между търсенето и предлагането в момента. Това просто икономическо отношение се отразява в главата на нашия прудонист по следния начин.

„Веднъж построената къща служи като *вечен юридически титул* върху определена част от обществения труд, макар действителната стойност на къщата да е била отдавна повече от достатъчно изплатена на притежателя във форма на наем. Получава се така, че къща, построена например преди 50 години, покрива през това време с получения от нея наем първоначалните разходи два, три, пет, десет и т. н. пъти."

Тук пред нас е целият Прудон. Първо, забравя се, че наемът на къщата трябва да покрива не само лихвата за разходите по построяването на къщата, но и ремонта, средната сума на безнадеждните дългове и неизплатения наем, както и евентуалните загуби от временно незаемане на жилището и, най-после, да изплаща всяка година съответна част от капитала, вложен в една нетрайна, с течение на времето ставаща необитаема и обезценяваща се къща*. Второ, забравя се, че наемът трябва също да покрива лихвата за повишението на стойността на парцела, върху който се намира къщата, че следователно една част от него се състои от поземлена рента. Наистина, нашият прудонист веднага разяснява, че тъй като това повишение на стойността става без всякакво участие на собственика на земята, то принадлежи по право не на него, а на обществото; но той не забелязва, че с това иска всъщност премахването на поземлената собственост — въпрос, подробното разглеждане на който би ни отвело твърде далеч. Най-после, той не забелязва, че в цялата тази сделка съвсем не се касае за купуване на къщата от собственика, а само на нейното ползване за известен срок. Прудон, който никога не се е замислял върху действителните, фактическите условия, при които става някое икономическо явление, не може, разбира се, да си обясни по какъв начин първоначалните разходи за построяването на една къща могат при известни условия за 50 години да бъдат изплатени десетократно във формата на наем. Вместо да изследва икономически този съвсем не труден въпрос и да установи дали той действително и как се намира в противоречие с икономическите закони, той си помага със смел скок от икономията в юриспруденцията: „Веднъж построената къща служи като *вечен юридически титул*" за определено ежегодно плащане. Прудон премълчава как става това, *как* къщата *става* юридически титул. А тъкмо това той е трябвало да обясни. Ако беше го изследвал, той щеше да намери, че всички юридически титули на света, колкото и вечни да са те, не могат да дадат на една къща силата да покрие за петдесет години десетократно разходите за нейното построяване във формата на наем и че само ико-

* Краят на фразата от думите „най-после" е прибавен от Енгелс в изданието от 1877 г. *Ред.*

номическите условия (които могат да получат обществено признание във формата на юридически титули) са в състояние да доведат до подобен резултат. И с това той не би отишъл по-далеч, отколкото в началото.

Цялото учение на Прудон почива върху този спасителен скок от икономическата действителност в юридическата фразеология. Винаги, когато на храбрия Прудон се губи икономическата връзка между явленията — а това става с него при всеки сериозен въпрос, — той се спасява с бягство в областта на правото и апелира към *вечната справедливост.*

„Прудон извлича отначало своя идеал за вечната справедливост от онези правни отношения, които отговарят на стоковото производство, а това впрочем довежда и до така утешителното за всички филистери доказателство, че формата на стоково производство е също тъй вечна, както и справедливостта. След това пък той иска, обратното, да преобразува според този идеал действителното стоково производство и съответствуващото му действително право. Какво бихме помислили за един химик, който, вместо да изучава действителните закони за обмяната на веществата и въз основа на тях да разрешава определени задачи, би поискал да преобразува обмяната на веществата според „вечните идеи" за „естеството" и „сродството"? Нима ще знаем нещо повече за лихварството, когато кажем, че то противоречи на „вечната справедливост", на „вечната правда", на „вечната взаимност" и на други „вечни истини", нима узнаваме за лихварството поне малко повече, отколкото са знаели църковните отци, когато са казвали, че то противоречи на „вечното милосърдие", на „вечната вяра", на „вечната воля божия"?" (*Маркс,* Капиталът, стр. 45[226]).

На нашия прудонист не върви по-добре, отколкото на неговия учител.

„Договорът за наем е една от хилядите разменни сделки, които в живота на съвременното общество са така необходими, както кръвообръщението в тялото на животното. Естествено, би било в интерес на обществото всички тези разменни сделки да бъдат проникнати от една *правна идея,* т. е. навсякъде да стават съгласно строгите изисквания на справедливостта. С една дума, икономическият живот на обществото трябва, както казва Прудон, да се издигне до висотата на *икономическо право.* В действителност, както е известно, става тъкмо обратното."

Можеше ли да се помисли, че пет години, след като Маркс тъй кратко и сполучливо обрисува прудонизма именно от тази решаваща страна, ще бъде възможно да се печата на немски език подобна глупост? А какво означава тази галиматия? Нищо друго освен това, че практическите последици на икономическите за-

кони, които управляват съвременното общество, оскърбяват правното чувство на автора и че той храни благочестивото желание нещата да се наредят така, че злото да бъде поправено. — Да, ако жабите имаха опашки, те нямаше да бъдат вече жаби! И нима капиталистическият начин на производство не е „проникнат от правна идея“, именно от идеята за своето собствено право да експлоатира работниците? А ако авторът ни заявява, че това не е *неговата* правна идея, напреднали ли сме поне с една крачка?

Но да се върнем към жилищния въпрос. Нашият прудонист дава сега воля на своята „правна идея“ и ни гощава със следната трогателна декларация:

„Ние твърдим без всякакви колебания, че няма по-ужасна гавра с цялата култура на нашия прославен век от факта, че в големите градове 90 и повече процента от населението нямат покрив, който те биха могли да нарекат свой. Истинският център на нравственото и семейното съществуване, домашното огнище, бива пометен от социалния вихър... В това отношение ние стоим много по-ниско от диваците. Троглодитът има своята пещера, австралиецът — своята глинена колиба, индианецът — своето собствено огнище, а съвременният пролетарий фактически виси във въздуха“ и т. н.

В тази йеремиада прудонизмът се проявява в целия си реакционен вид. За създаването на съвременната революционна класа — пролетариата, беше абсолютно необходимо да бъде отрязан пъпът, който все още връзваше някогашния работник за земята. Ръчният тъкач, който наред със своя тъкачен стан имаше своя къщичка, градинка и нивица, при всичката мизерия и при целия политически гнет беше тих, доволен човек, „изпълнен с благочестие и почтителност“, сваляше шапка пред богаташите, поповете и държавните чиновници и вътрешно беше изцяло пропит от робски дух. Именно съвременната едра индустрия, която превърна прикования към земята работник в напълно безимотен, напълно свободен от всички наследени вериги*, *поставен вън от закона*** пролетарий — именно тази икономическа революция създаде условията, единствено при които може да бъде съборена експлоатацията на работническата класа в нейната последна форма, във формата на капиталистическо производство. И ето че сега идва този плачлив прудонист и хленчи, че изгонването на работниците от техните домашни огнища е голяма крачка назад, когато именно то беше най-първото условие за тяхното духовно освобождение.

* Във вестник „Volksstaat“ вместо думите „от всички наследени вериги“ е напечатано: „от цялата наследена култура“. *Ред.*

** Игра на думи: „vogelfrei“ — „поставен вън от закона“, както и „свободен като птица“. *Ред.*

Преди 27 години (в книгата „Положението на работническата класа в Англия“[227]) аз описах в главни черти тъкмо този процес на изгонване работниците от техните домашни огнища, както той се е извършвал в XVIII век в Англия. Мерзостите, които извършиха при това земевладелците и фабрикантите, материално и морално вредното действие, което това изгонване трябваше да окаже преди всичко върху засегнатите от него работници, бяха описани също по подобаващ начин. Но можеше ли да ми хрумне да виждам в този съвършено необходим при дадените обстоятелства исторически процес на развитие едно връщане „по-назад от диваците“? Съвсем не. Английският пролетарий от 1872 г. стои безкрайно по-високо от селския тъкач от 1772 г. с неговото „домашно огнище“. И нима троглодитът със своята пещера, австралиецът със своята глинена колиба, индианецът със своето огнище ще извърши някога юнско въстание или ще осъществи Парижка комуна?

В това, че материалното положение на работниците общо взето се е влошило след въвеждането на едрото капиталистическо производство, се съмнява само буржоата. Но трябва ли поради това да поглеждаме с копнеж назад към (също тъй постните) гърнета за месо на египтяните[228], към дребната селска промишленост, която възпитаваше само робски души, или към „диваците“? Напротив. Само създаденият от съвременната едра индустрия, освободен от всички наследени вериги, включително и от ония, които го приковаваха към земята, и струпан в големите градове пролетариат е в състояние да извърши великия социален преврат, който ще сложи край на всяка класова експлоатация и на всяко класово господство. Някогашните селски тъкачи с домашно огнище никога не биха били в състояние да направят това, никога не биха дошли до подобна идея, а още по-малко биха могли да желаят нейното осъществяване.

За Прудон, напротив, цялата индустриална революция на последните сто години, силата на пàрата, едрото фабрично производство, което замества ръчния труд с машини и хилядократно увеличава производителната сила на труда, са извънредно неприятно събитие, нещо, което всъщност не е трябвало да стане. Дребният буржоа Прудон се стреми към един свят, в който всеки изготвя отделен, самостоятелен продукт, който може да бъде незабавно потребен и разменен на пазара; ако при това всеки получава пълната стойност на своя труд в друг продукт, „вечната справедливост“ е удовлетворена и е създаден най-добрият свят. Но този Прудонов най-добър свят е смазан още в зародиш от крачещото напред индустриално развитие, което отдавна е

унищожило обособения труд във всички отрасли на едрата индустрия и всеки ден все повече го унищожава в различните отрасли на дребната и най-дребната индустрия, заменяйки го с обществения труд, който се опира върху машините и върху покорените сили на природата, труд, чийто готов продукт, който може да бъде незабавно разменен или потребѐн, е съвместно дело на много отделни лица, през чиито ръце е трябвало да мине. И именно благодарение на тази промишлена революция производителната сила на човешкия труд е достигнала такова високо равнище, че съществува възможност — за пръв път, откакто съществуват хора — при разумно разпределение на труда между всички не само да се произвежда достатъчно за обилно потребление от всички членове на обществото и за богат резервен фонд, но и да се предостави на всекиго достатъчно свободно време за усвояване на онова, което е действително ценно в исторически наследената култура — наука, изкуство, форми на общуване и т. н. — и не само да бъде то усвоено, но и превърнато от монопол на господствуващата класа в общо благо на цялото общество и развито по-нататък. Това именно е решаващото. Щом производителната сила на човешкия труд се е развила до такова високо равнище, изчезва всякакъв предлог за съществуването на господствуваща класа. Защото последният довод в защита на класовото различие винаги е бил следният: трябва да има една класа, която да не е длъжна да се мъчи всеки ден да си изкарва насъщния хляб, за да има време да се занимава с умствен труд за обществото. Промишлената революция на последното столетие веднъж завинаги подряза корените на този брътвеж, който е имал досега своето голямо историческо оправдание. Съществуването на господствуваща класа всеки ден става все по-голяма пречка за развитието на производителната сила на промишлеността и в същата степен за развитието на науката, изкуството, и особено на културните форми на общуване. По-големи невежи от нашите съвременни буржоа никога не е имало.

Но за всичко това нашият приятел Прудон никак не се интересува. Той иска „вечна справедливост“ и нищо повече. Всеки трябва да получава срещу своя продукт пълния доход от труда, пълната стойност на своя труд. Но нейното изчисляване в един продукт на съвременната промишленост е сложна работа. Съвременната промишленост затъмнява именно особения дял на отделния човек в съвкупния продукт, който при някогашния обособен ръчен труд от само себе си се изразяваше в произведения продукт. По-нататък, съвременната промишленост все повече и повече отстранява единичната размяна, върху която е изградена

цялата система на Прудон, именно непосредствената размяна между двама производители, всеки един от които разменя своя продукт срещу продукта на другия с цел за потребление*. Ето защо на целия прудонизъм е присъща една реакционна черта — отвращение към промишлената революция, и ту явно, ту скрито изразеният стремеж да се изхвърли цялата съвременна промишленост, парните машини, предачните машини и другите шарлатании и да се въведе отново старият, солиден ръчен труд. Че в такъв случай ще загубим деветстотин деветдесет и девет хилядни от производителната сила, че цялото човечество ще бъде обречено на най-ужасно трудово робство, че гладът ще стане общо правило — какво значение има всичко това, стига само да успеем да организираме размяната така, че всеки да получава „пълния доход на труда" и да бъде осъществена „вечната справедливост"? Fiat justitia, pereat mundus!

Да бъде справедливостта —
Ако ще и светът да иде в пропастта!

И светът наистина ще иде в пропастта при тази Прудонова контрареволюция, ако тя би била изобщо осъществима.

Впрочем от само себе си се разбира, че и при обусловеното от съвременната едра индустрия обществено производство на всеки може да бъде осигурен „пълният доход от неговия труд", доколкото тази фраза има някакъв смисъл. А тя има някакъв смисъл само ако се схваща в по-широк смисъл, а именно, че не всеки отделен работник става собственик на този „пълен доход на своя труд", а цялото общество, състоящо се само от трудещи се, е собственик на съвкупния продукт на своя труд, продукт, който то отчасти разпределя за потребление сред своите членове, отчасти употребява за възстановяване и увеличаване на своите средства за производство и отчасти натрупва като резервен фонд на производството и потреблението**.

*
* *

След всичко казано ние можем вече предварително да знаем как нашият прудонист разрешава големия жилищен въпрос. От една страна, той издига искането всеки работник да има свое

* Последната част от тази фраза — от думите „именно непосредствената размяна", е прибавена от Енгелс в изданието от 1877 г. *Ред.*

** Цялата последна фраза от думите: „А тя има..." е прибавена от Енгелс в изданието от 1887 г. *Ред.*

собствено, принадлежащо му жилище, за да не стоим повече *по-долу от диваците*. От друга страна, той уверява, че дву- три- пет- или десеткратното заплащане на първоначалните разходи за строежа на една къща във формата на наем, както става в действителност, почива на *правен титул* и че този правен титул се намира в противоречие с *„вечната справедливост"*. Решението е просто: отменяме правния титул и по силата на вечната справедливост обявяваме плащания наем за плащане на част от цената на самото жилище. Ако човек си натъкми предпоставките така, че те вече да съдържат крайния извод, не е нужно, разбира се, да притежава по-голяма ловкост от всеки шарлатанин, за да измъкне от джоба си предварително приготвения резултат и да се надува с непоклатимата логика, която е довела до него.

Така става и тук. Премахването на наемането на жилища се провъзгласява за необходимост, и то във формата на искане за превръщането на всеки наемател в собственик на своето жилище. Как се прави това? Много просто:

„Наетото жилище се изкупува... На досегашния домопритежател се изплаща стойността иа къщата му до последния грош. Вместо както досега плащаният наем да представлява данък, който наемателят плаща на вечното право на капитала — вместо това от деня на обявяване изкупуването на наетото жилище плащаната от наемателя точно установена сума става годишно частично плащане за преминалото в негова собственост жилище... Обществото... се превръща по този начин в съвкупност от независими свободни притежатели на жилища".

Прудонистът вижда престъпление против вечната справедливост в това, че домопритежателят, без да се труди, може да изкарва рента и лихва от своя вложен в къщата капитал. Той декретира, че това трябва да престане, че вложеният в къщи капитал не трябва повече да дава лихва, а доколкото представлява купен поземлен участък, не трябва да дава и поземлена рента. Но ние видяхме, че с това съвсем не се засяга капиталистическият начин на производство, основата на съвременното общество. Главният пункт, около който се върти експлоатацията на работника, е продажбата на работната сила на капиталиста и начинът, по който капиталистът използва тази сделка, принуждавайки работника да произвежда много повече от това, на което възлиза платената стойност на работната сила. Именно тази сделка между капиталиста и работника създава цялата принадена стойност, която след това се разпределя между различните разновидности капиталисти и техните слуги във вид на поземлена рента, търговска печалба, лихва от капитала, данъци и т. н. И ето че се явява нашият прудонист и заявява, че ако на *една единствена разно-*

видност капиталисти, и то на такива капиталисти, които непосредствено съвсем не купуват работна сила и следователно не принуждават да се произвежда принадена стойност, бъде забранено да получават печалби, или лихви, щяло да се направи крачка напред! Масата на отнетия от работническата класа незаплатен труд би останала съвсем същата, дори ако домопритежателите бъдат утре лишени от възможността да принуждават да им се плаща поземлена рента и лихва; но това не пречи на нашия прудонист да заяви:

„Премахването на наемането на жилища е по такъв начин *един от най-плодотворните и най-възвишени стремежи,* възникнали в лоното на революционната идея, и трябва да стане за социалната демокрация *първостепенно искане.*"

Точно както рекламните крясъци на самия учител Прудон, у когото кудкудякането също така е винаги обратно пропорционално на големината на снесеното яйце.

Но представете си прекрасното положение на нещата, когато всеки работник, дребен буржоа и буржоа бъде принуден чрез ежегодни плащания да стане отначало частичен, а след това пълен собственик на своето жилище! В индустриалните окръзи на Англия, където има едра индустрия, но малки работнически къщички, и всеки семеен работник живее в отделна къщичка, това би имало още някакъв смисъл. Но дребната индустрия в Париж, както и в повечето големи градове на континента, се допълва от големите къщи, в които живеят заедно десет, двадесет, тридесет семейства. В деня на обявяването на декрета, който носи избавление на света и възвестява изкупуването на жилищата под наем, някой си Петер работи в машиностроителна фабрика в Берлин. След изтичане на една година той е собственик, да кажем, на една петнадесета от своето жилище, което се състои от една стаичка на петия етаж някъде при Хамбургер тор. Той остава без работа и скоро след това се оказва в подобно жилище на третия етаж, с великолепен изглед към двора, на Потхоф, в Хановер, където след престой от пет месеца той е придобил точно $^{1}/_{36}$ от собствеността, когато някаква стачка го пренася в Мюнхен и го принуждава в резултат на единадесетмесечно пребиваване да се натовари с точно $^{11}/_{180}$ от правото на собственост върху едно доста тъмно помещение на приземен етаж зад Обер-Ангергасе. По-нататъшни премествания, които в наше време стават тъй често с работника, му натрапват по-нататък: $^{7}/_{360}$ от не по-малко прилично жилище в Сент-Гален, $^{23}/_{180}$ от друго в Лидс и $^{347}/_{56223}$ — изчислени точно, за да не пострада „вечната справедливост" — от трето жилище в Серен. Каква полза има на-

шият Петер от всички тези части от жилища? Кой ще му даде истинската им стойност? Къде да намери собственика или собствениците на останалите части на различните си предишни жилища? А и как ще бъде с отношенията на собственост на която и да било голяма къща, чиито етажи имат, да речем, двадесет жилища и която — ако срокът за изкупуването е изтекъл и е отменено даването на жилища под наем — принадлежи може би на триста частични собственици, пръснати по всички части на света? Нашият прудонист ще отговори, че дотогава ще съществува Прудоновата разменна банка, която във всяко време за всеки продукт на труда ще плаща на всекиго пълния доход от труда му и следователно ще плаща пълната стойност и за всяка част от жилището. Но, първо, Прудоновата разменна банка нас тук съвсем не ни интересува, защото тя никъде не се споменава дори в статиите по жилищния въпрос; второ, тя почива върху странното заблуждение, че ако някой желае да продаде стока, той винаги непременно ще намери и купувач за пълната ѝ стойност; и, трето, преди да беше открита от Прудон, тя вече неведнъж фалира в Англия под името Labour Exchange Bazaar[229].

Цялата представа, че работникът трябва *да си купи* свое жилище, почива пак върху вече изтъкнатия от нас реакционен Прудонов принцип, че създадените от съвременната едра индустрия условия са болезнени израстъци и че обществото трябва да бъде насилствено — т. е. против течението, по което върви от сто години насам — върнато към едно състояние, при което старият, устойчив ръчен труд на отделния производител е общо правило и което изобщо не е нищо друго освен идеализирано възстановяване на загиналото и още загиващо дребно занаятчийско производство. Ако работниците бъдат отново хвърлени назад в това устойчиво състояние, ако „социалният вихър“ бъде благополучно премахнат, работникът би могъл, разбира се, пак да се ползва от собствеността върху „домашно огнище“ и споменатата по-горе теория за изкупуването би се сторила по-малко абсурдна. Само че Прудон забравя, че за да осъществи това, той трябва преди всичко да върне часовниковата стрелка на световната история сто години назад и че по този начин той би направил съвременните работници отново също такива ограничени, пълзящи, лукави робски души, каквито бяха техните прадеди.

Но доколкото в това Прудоново разрешение на жилищния въпрос има рационално, практически осъществимо съдържание, дотолкова то вече се осъществява сега и това осъществяване произхожда не от „лоното на революционната идея“, а... от самите едри буржоа. Нека чуем какво пише за това на 16 март 1872 го-

дина един прекрасен испански вестник, мадридският „Emancipacion“:

„Има и друг начин за разрешаване на жилищния въпрос, който е предложен от Прудон и който на пръв поглед е блестящ, но при разглеждане по-отблизо разкрива своето пълно безсилие. Прудон предлага наемателите да се превърнат в купувачи с разсрочка, така че ежегодно плащаният наем да се смята за частично погасяване стойността на жилището и след изтичането на известен срок наемателят да стане собственик на това жилище. Този начин, който Прудон смяташе за много революционен, се прилага сега във всички страни от дружества от спекуланти, които по този начин чрез повишаване на наема заставят да им се плаща двойно и тройно стойността на къщите. Г-н Долфус и други големи фабриканти в Североизточна Франция осъществиха тази система не само за да изкарват пари, но отгоре на това и с политическа задна мисъл.

Най-умните водачи на господствуващите класи винаги са насочвали своите усилия към увеличаване броя на дребните собственици, за да си създадат армия против пролетариата. Буржоазните революции на миналия век раздробиха едрото земевладение на дворянството и църквата на дребна парцелна собственост, както испанските републиканци искат да направят днес с още съществуващото едро земевладение, и създадоха по този начин класа от дребни поземлени собственици, която оттогава стана най-реакционният елемент на обществото и постоянно препятствие за революционното движение на градския пролетариат. Наполеон III възнамеряваше чрез намаляване на отделните части на държавния дълг да създаде подобна класа в градовете, а г. Долфус и неговите колеги, продавайки на своите работници малки жилища, подлежащи на изплащане чрез годишни вноски, се стремят да задушат всякакъв революционен дух в работниците и в същото време да ги приковат с тяхната поземлена собственост към фабриката, в която те вече са почнали да работят. Така че планът на Прудон не само не даде на работническата класа никакво облекчение, но дори се обърна направо против нея.“*

Как да се разреши жилищният въпрос? В съвременното общество той се решава точно така, както всеки друг обществен въпрос: чрез постепенното икономическо изравняване на търсенето и предлагането — решение, което все отново и отново поражда самия въпрос, т. е. което не е никакво решение. Как една социална революция ще реши този въпрос, зависи не само от съот-

---

* Как това разрешение на жилищния въпрос чрез прикрепването на работниците към собствен „дом“ близо до големите или разрастващи се американски градове възниква от само себе си, показва следното място от едно писмо на Елеонора Маркс—Евелинг от Индианополис, 28 ноември 1886 г.: „В или, по-точно, близо до Канзас-Сити видяхме жалки малки дървени постройки с около три стаи в още съвсем дива местност; земята е струвала 600 долара и има размери колкото да побере малката къщичка; последната е струвала още 600 долара, следователно всичко 4 800 марки за една мизерна малка къщурка на един час път от града, в блатист пущинак“. По този начин работниците трябва да поемат тежки ипотечни дългове само за да получат тия жилища, и именно тогава стават роби на своите работодатели; те са прикрепени към своите къщи, не могат да ги напуснат и са принудени да се съгласяват с всички предлагани им условия за работа. *(Бележка на Енгелс към изданието от 1887 г.)*

ветните обстоятелства, то е свързано и с въпроси, които отиват много по-далеч, един от най-съществените от които е въпросът за унищожаването на противоположността между града и селото. Тъй като ние не се занимаваме със съчиняване на утопични системи за устройството на бъдещото общество, би било повече от празна работа да се спираме върху това. Едно обаче е сигурно — че сега в големите градове има вече достатъчно жилищни сгради, за да може веднага да се помогне на всяка действителна „жилищна *криза*" при разумно използване на тези сгради. Това може да стане, разбира се, само чрез експроприация на сегашните собственици, респективно чрез настаняване в техните къщи на бездомни или прекомерно сгъстени в досегашните си жилища работници. И щом пролетариатът завоюва политическата власт, една такава налагаща се от общественото благо мярка ще бъде също тъй лесно изпълнима, както и другите експроприации и реквизиции на квартири от съвременната държава.

*
* *

Но нашият прудонист не е доволен от досегашните си постижения по жилищния въпрос. Той трябва да го издигне от грешната земя в областта на висшия социализъм, за да може той и тук да се утвърди като съществена „част от социалния въпрос".

„Да приемем, че производителността на капитала — както това трябва да се случи рано или късно — бъде действително хваната за рогата, например чрез преходен закон, *който установява лихвата от всички капитали на един процент,* разбира се, с тенденция и този един процент да се приближава все повече до нулата, така че в края на краищата да не се плаща нищо повече освен *труда, необходим за обръщението на капитала.* Разбира се, и къща, и жилище, подобно на всички други продукти, влизат в рамките на този закон... Самият собственик пръв ще се постарае да продаде своята къща, тъй като иначе тя би останала незаета, а вложеният в нея капитал — просто безполезен."

Това положение съдържа една от главните догми на Прудоновия катехизис и дава ярък пример за царящата в него бъркотия.

„Производителността на капитала" е безсмислица, която Прудон непредпазливо заимствува от буржоазните икономисти. Наистина буржоазните икономисти също започват с твърдението, че трудът е източник на всяко богатство и мярка на стойността на всички стоки; но те трябва също да обяснят как става така, че капиталистът, който влага капитал в индустриално или занаят-

чийско предприятие, в края на краищата получава обратно не само вложения капитал, но отгоре на това и печалба. Затова те неизбежно се уплитат във всевъзможни противоречия и приписват известна производителност и на капитала. Нищо не доказва по-добре до каква степен Прудон се намира все още в плен на буржоазния начин на мислене от това, че той е усвоил тези приказки за производителност на капитала. Ние видяхме още в началото, че така наречената „производителност на капитала" не е нищо друго освен присъщата му (при сегашните обществени отношения, без които той съвсем не би бил капитал) способност да присвоява незаплатения труд на наемни работници.

Но Прудон се различава от буржоазните икономисти по това, че не одобрява тази „производителност на капитала", а, напротив, открива в нея нарушение на „вечната справедливост". Тя именно пречи на работника да получава пълния доход от своя труд. Следователно тя трябва да бъде премахната. Но как? — Като се понижи *лихвеният процент* чрез принудителни закони и се сведе в края на краищата до нула. Тогава по мнението на нашия прудонист капиталът ще престане да бъде производителен.

Лихвата от *паричния* заемен капитал е само част от печалбата; печалбата, било от индустриалния или от търговския капитал, е само част от принадената стойност, която класата на капиталистите е отнела от работническата класа във вид на незаплатен труд. Икономическите закони, които регулират лихвения процент, са толкова независими от законите, които регулират нормата на принадената стойност, колкото това е изобщо възможно по отношение на законите на една и съща обществена форма. Но що се отнася до разпределението на тази принадена стойност между отделните капиталисти, ясно е, че за индустриалците и търговците, в чиито предприятия е вложен много капитал от други капиталисти, нормата на тяхната печалба — при други равни условия — трябва да се повишава в същата степен, в която пада лихвеният процент. Следователно понижаването и окончателното премахване на лихвения процент всъщност съвсем „няма да хване за рогата" така наречената „производителност на капитала", а само ще регулира по друг начин разпределението на отнетата от работническата класа незаплатена принадена стойност между отделните капиталисти и ще осигури предимство не на работника по отношение на индустриалеца-капиталист, а на индустриалеца-капиталист по отношение на рентиера.

Изхождайки от своето юридическо гледище, Прудон обяснява лихвения процент, както и всички икономически явления, не с

условията на общественото производство, а с държавните закони, в които тия условия получават общ израз. От това гледище, което не дава ни най-малка представа за връзката на държавните закони с обществените условия на производство, тия държавни закони по необходимост се явяват като съвършено произволни заповеди, които всеки момент също тъй могат да бъдат заменени със съвсем противоположни заповеди. Затова за Прудон няма нищо по-лесно от това, да издаде декрет — стига да има власт за това, — с който лихвата се снижава до един процент. Но ако всички други обществени условия си останат неизменни, този Прудонов декрет ще съществува само на книга. Въпреки всички декрети лихвеният процент ще се регулира, както и преди, от икономическите закони, на които е подчинен днес. Кредитоспособните хора, също както и преди, ще получават назаем пари с два, три, четири и повече процента лихва, в зависимост от обстоятелствата, само с тази разлика, че рентиерите ще станат твърде предпазливи и ще дават пари назаем само на такива хора, по отношение на които няма да има нужда от съдебен процес. При това този велик план да бъде лишен капиталът от неговата „производителност" е прастар, толкова стар, колкото *законите за лихварството,* които имат за цел само да ограничават лихвения процент и които сега са отменени навсякъде, защото на практика винаги са били нарушавани и заобикаляни и държавата е бивала принудена да признае безсилието си по отношение законите на общественото производство. И възстановяването на тези средновековни, неизпълними закони трябва „да хване производителността на капитала за рогата"! Както вижда читателят, колкото по-отблизо изследваме прудонизма, толкова по-реакционен се оказва той.

И когато лихвеният процент бъде сведен по този начин до нула, т. е. когато лихвата от капитала бъде отменена, тогава „няма да се заплаща вече нищо освен труда, необходим за обръщението на капитала". Това ще рече, че отменяването на лихвата е равносилно на отменяването на печалбата и дори на принадената стойност. Но ако беше възможно *действително* да се отмени лихвата с декрет, какъв би бил резултатът? — Класата на *рентиерите* не би имала повече стимул да дава своите капитали в заем, а би почнала да ги влага на свой риск в собствени индустриални предприятия или в акционерни дружества. Масата на принадената стойност, която класата на капиталистите е отнела от работническата класа, би останала същата, а би се изменило само нейното разпределение, и то незначително.

В действителност нашият прудонист изпуска изпредвид, че и сега вече при купуване на стоки в буржоазното общество средно

не се заплаща нищо повече от „труда, необходим за обръщението на капитала“ (което ще рече за производството на определена стока). Трудът е мярка за стойността на всички стоки и в съвременното общество — оставяйки настрана колебанията на пазара — е съвсем невъзможно да се плаща средно за стоките повисоко от труда, който е необходим за тяхното изготвяне. Не, не, любезни прудонисте, трудността е съвсем другаде: тя е в това, че „трудът, необходим за обръщението на капитала“ (за да си послужим с Вашия объркан начин на изразяване), просто *не се заплаща напълно!* Как става това, можете да прочетете у Маркс („Капиталът“, стр. 128—160[230]).

Но това не е още всичко. Щом се отменя лихвата от *капитала,* отменя се и *наемът**. Защото, „разбира се, и къща, и жилище, подобно на всички други продукти, влизат в рамките на този закон“. Това е напълно в духа на оня стар майор, който заповядал да повикат неговия доброволно постъпил да служи една година във войската висшист: „Я кажете, чувам, че сте доктор, та идвайте от време на време у дома; когато имаш жена и седем деца, винаги ще се намери нещо за лекуване“.

Доброволецът: „Извинете, господин майор, аз съм доктор по философия!“

Майорът: „Това за мен е безразлично, докторът си е доктор“.

Така е и с нашия прудонист: наем или лихва от капитала — това за него е безразлично, лихвата си е лихва, докторът си е доктор.

Ние видяхме по-горе, че цената на наема, vulgo** наемът, се състои от: 1) една част от поземлената рента; 2) една част от лихвата върху строителния капитал, включително печалбата на предприемача на строежа; 3) една част от разходите за ремонт и застраховка; 4) една част от годишните погашения (амортизацията) на строителния капитал, включително и печалбата, пропорционално на постепенното износване на къщата.

Сега вече даже на слепия трябва да бъде ясно, че

> „самият собственик пръв ще се постарае да продаде своята къща, тъй като иначе тя би останала незаета, а вложеният в нея капитал — просто безполезен“.

Естествено. Ако се отмени лихвата върху заемния капитал, никой домопритежател няма да може вече да получава нито един

* Игра на думи: Zins — лихва, Mietzins (или Miete) — наем. *Ред.*
** — просто. *Ред.*

пфениг наем за своята къща просто защото Miete може да се нарече и Mietzins и защото Mietzins съдържа част, която представлява действителна лихва от капитала. Докторът си е доктор. Ако по отношение на обикновената лихва от капитала законите за лихварството можеха да се направят недействителни само чрез заобикалянето им, те никога не са засягали и в най-малка степен тарифата на наемите. На Прудон бе съдено пръв да си въобрази, че неговият нов закон за лихварството без друго ще регулира и постепенно ще отмени не само простата лихва на капитала, но и сложния наем за жилища[231]. Но тогава защо трябва да се купува от домопритежателя за голяма сума тази „просто безполезна" къща и защо при тези обстоятелства домопритежателят не плати още пари, за да се отърве от тази „просто безполезна" къща и да не прави повече разходи за ремонтирането ѝ — това остава тайна за нас.

След това велико постижение в областта на висшия социализъм (супрасоциализма, както казваше учителят Прудон) нашият прудонист смята, че има правото да хвръкне още малко по-високо.

„Сега остава само да направим още някои изводи, за да осветлим напълно от всички страни тъй важния предмет на нашето изследване."

И какви са тия изводи? Неща, които толкова малко произтичат от предидущото, колкото обезценяването на жилищните домове — от отменяването на лихвения процент, и които, освободени от помпозната и тържествена фразеология на нашия автор, означават само, че за по-доброто завършване изкупуването на жилищата под наем са желателни: 1) точна статистика за предмета; 2) добра санитарна полиция и 3) сдружения на строителни работници, които да могат да се заемат със строежа на нови къщи; всичко това, разбира се, са много хубави, прекрасни неща, но въпреки цялата гръмка рекламна фразеология те съвсем не „осветляват напълно" мрака на Прудоновата идейна бъркотия.

Който е извършил такова голямо нещо, има правото да отправи до германските работници сериозно наставление:

„Тези и подобни на тях въпроси, струва ни се, са напълно достойни за вниманието на социалната демокрация... Нека тя се постарае да си изясни, както тук е изяснен жилищният въпрос, и други не по-малко важни въпроси като *кредит, държавни дългове, частни дългове, данъци и пр.*" и т. н.

И така нашият прудонист ни обещава тук цяла редица статии по „подобни въпроси" и ако той разгледа всички тези въпроси така подробно, както и настоящия „толкова важен предмет",

„Volksstaat“ ще има достатъчно ръкописи за цяла година. Ние можем впрочем да предугадим какви ще бъдат те — всичко ще се сведе до вече казаното: лихвата на капитала се отменя, с това отпада лихвата, която се плаща по държавните и частните дългове, кредитът става безплатен и т. н. Същата магическа дума се прилага към всеки друг предмет и във всеки отделен случай с неумолима логика се получава изумителният резултат, че ако е отменена лихвата на капитала, за взети назаем пари не трябва да се плаща повече никаква лихва.

Впрочем, добри са въпросите, с които ни заплашва нащият прудонист. — *Кредит!* Какъв кредит е нужен на работника освен кредита от заплата до заплата или кредита на заложната къща? Дали той ще му бъде отпуснат безплатно или с лихва, дори с лихварската лихва на заложните къщи, какво значение има това за него? И ако той, общо взето, би имал изгода от това, следователно производствените разходи на работната сила биха станали по-евтини — не би ли трябвало да падне и цената на работната сила? — Но за буржоата и особено за дребния буржоа кредитът е важен въпрос, а за дребния буржоа по-специално би било удобно да може да получава кредит по всяко време, а отгоре на това и без лихва. — *Държавни дългове!* Работническата класа знае, че тя не ги е правила, и когато дойде на власт, тя ще предостави тяхното изплащане на онези, които са ги направили. — *Частни дългове!* — виж кредит. — *Данъци!* Нещо, което много интересува буржоазията, но твърде малко — работниците: онова, което работникът плаща като данъци, в края на краищата влиза в производствените разходи на работната сила и следователно трябва да бъде обезщетено от капиталиста. Всички тия пунктове, които се изтъкват тук пред нас като крайно важни за работническата класа въпроси, представляват в действителност съществен интерес само за буржоата и още повече за дребния буржоа, а ние, напук на Прудон, твърдим, че работническата класа съвсем не е призвана да пази интересите на тия класи.

За големия въпрос, който действително засяга работниците, за отношението между капиталиста и наемния работник, за въпроса — как става така, че капиталистът може да се обогатява от труда на своите работници, по това нашият прудонист не казва нито дума. Неговият господар и учител наистина се занимава с този въпрос, обаче съвсем не внесе в него яснота и дори в последните си съчинения не отиде по същество по-далеч от „Philosophie de la Misère („Философия на нищетата“)[232], цялото нищожество на която беше още в 1847 г. тъй блестящо разобличено от Маркс.

Твърде печално е, че работниците, които говорят на романски езици, от двадесет и пет години насам нямат почти никаква друга социалистическа духовна храна освен писанията на този „социалист на Втората империя“. Двойно нещастие би било, ако прудонистката теория наводни сега и Германия. Но няма защо да се опасяваме от това. Теоретическото равнище на германските работници е изпреварило прудонизма с петдесет години и достатъчно е да покажем това с примера *само* на жилищния въпрос, за да се избавим от по-нататъшен труд в това отношение.

РАЗДЕЛ II

КАК БУРЖОАЗИЯТА РАЗРЕШАВА ЖИЛИЩНИЯ ВЪПРОС

I

В раздела за *прудонисткото* решение на жилищния въпрос показахме до каква степен дребната буржоазия е непосредствено заинтересована от този въпрос. Но и за едрата буржоазия той представлява значителен, макар и косвен интерес. Съвременното естествознание показа, че така наречените „лоши квартали“, в които са наблъскани работниците, представляват огнищата на всички ония епидемии, които периодически навестяват нашите градове. Холерата, тифусът, тифузната треска, едрата шарка и другите опустошителни болести разпространяват своите бацили в заразения въздух и отровената вода на тия работнически квартали; там те почти никога не измират, а при подходящи условия се развиват в общи епидемии и тогава излизат извън своите огнища и се разпространяват в по-просторните и по-здравословни квартали на града, обитавани от господа капиталистите. Господствуващата капиталистическа класа не може безнаказано да си позволява удоволствието да създава епидемични болести сред работническата класа; последиците се обръщат против самите капиталисти и ангелът на смъртта вилнее сред тях също тъй безпощадно, както и сред работниците.

Щом това беше научно установено, човеколюбивите буржоа пламнаха от благородно съревнование за здравето на своите работници. Основават се дружества, пишат се книги, съставят се проекти, обсъждат се и се издават закони, за да се ликвидират източниците на постоянно възобновяващите се епидемии. Жилищните условия на работниците бяха изследвани и бяха направени опити да се отстранят най-крещящите злини. Особено енергична дейност бе развита в Англия, дето имаше най-много големи гра-

дове и затова едрите буржоа бяха най-силно застрашени; назначени бяха правителствени комисии, за да изследват санитарните условия на работническата класа; техните отчети, които далеч превъзхождат всички континентални източници по точност, пълнота и безпристрастие, послужиха като основа за нови, повече или по-малко радикални закони. Колкото и несъвършени да са тия закони, те все пак безкрайно превъзхождат всичко, което е направено досега в тази насока на континента. Въпреки това капиталистическият обществен строй постоянно възпроизвежда недъзите, за лечението на които става дума, с такава необходимост, че дори в Англия това лечение едва ли е направило една единствена крачка напред.

На Германия, както обикновено, бе нужно много повече време, докато постоянно съществуващите и тук източници на зарази се развиха до онази акутна степен, която бе необходима, за да се размърда сънливата едра буржоазия. Впрочем, който върви бавно, стига по-далече и по такъв начин и у нас в края на краищата възникна буржоазна литература по общественото санитарно дело и по жилищния въпрос — разводнено извлечение от нейните чуждестранни, главно английски предшественици, на което чрез гръмки и надути фрази се придава привидността на по-високо разбиране на нещата. Към тази литература принадлежи книгата: *Д-р Емил Закс. „Жилищните условия на трудещите се класи и тяхното реформиране“*. Виена, 1869[233].

Аз избрах тази книга за излагане на буржоазните възгледи върху жилищния въпрос само затова, защото в нея се прави опит да се обхване по възможност цялата буржоазна литература по този предмет. Наистина хубава е тази литература, която служи като „източник“ на нашия автор! От английските парламентарни отчети, действителните основни източници, се споменават само три от най-старите; цялата книга доказва, че авторът *никога не е виждал нито един от тях;* затова пък той цитира цял ред банално буржоазни, доброжелателно еснафски и лицемерно филантропични писания: Дюкпесио, Робертс, Хол, Хубер, дебатите на английските конгреси на социалната наука (по-точно на социалната глупост), списанието на пруския Съюз за благото на трудещите се класи, австрийския официален отчет за парижкото световно изложение, официалните бонапартистки отчети за същото изложение, „Illustrated London News“, „Ueber Land und Meer“ и най-после „един признат авторитет“, един човек с „остър практически ум“, с „убедителна проникновеност на речта“, именно... *Юлиус Фаухер!* В този списък на източниците липсват още само „Gartenlaube“, „Kladderadatsch“ и стрелецът Кучке[234].

За да не могат да възникнат никакви недоразумения относно гледището на г. Закс, на стр. 22 той заявява:

„Социална икономия наричаме учението за народното стопанство, приложено към социалните въпроси, по-точно казано — съвкупността от средства и начини, които тази наука ни предлага *за издигането, върху основата на нейните „железни" закони, в рамките на господствуващия сега обществен строй, на така наречените (!) безимотни класи до равнището на имотните.*"

Няма да се впущаме в объркaната представа, че „учението за народното стопанство", или политическата икономия, се занимавало изобщо с някакви други освен със „социални" въпроси. Ще се заемем веднага с главния пункт. Д-р Закс иска „железните закони" на буржоазната икономия, „рамките на господствуващия сега обществен строй", с други думи, капиталистическият начин на производство да си остане неизменен и въпреки това „така наречените безимотни класи" да бъдат издигнати „до равнището на имотните". Но нали неизбежна предпоставка на капиталистическия начин на производство е съществуването на една не така наречена, а действително безимотна класа, която няма нищо за продаване освен своята работна сила и която поради това е принудена да продава тази работна сила на индустриалните капиталисти. И така, задачата на откритата от г. Закс нова наука — „социалната икономия", се състои в следното: да намери средства и начини как в рамките на един обществен строй, основан върху противоположността между капиталистите, собствениците на всички сурови материали, средства за производство и средства за съществуване, от една страна, и безимотните наемни работници, които притежават само своята работна сила и нищо повече, от друга страна — как в рамките на този обществен строй всички наемни работници могат да бъдат превърнати в капиталисти, без да престанат да бъдат наемни работници. Г-н Закс смята, че е разрешил този въпрос. Може би той ще бъде така любезен да ни посочи по какъв начин всички войници от френската армия, всеки от които от времето на Наполеон I носи в раницата си маршалски жезъл, могат да бъдат превърнати във фелдмаршали, без да престанат да бъдат прости войници. Или по какъв начин всичките 40 милиона поданици на Германската империя да бъдат превърнати в германски императори!

Същността на буржоазния социализъм се състои в желанието да се запази основата на всички недъзи на съвременното общество и в същото време да се премахнат тези недъзи. Буржоазните социалисти, както се казва още в „Комунистическия манифест", искат „да излекуват социалните недъзи, за да осигурят съществуването на буржоазното общество"; те искат да има *„буржоазия*

без пролетариат“[235]. Ние видяхме, че г. Закс поставя въпроса точно така. Той вижда неговото решение в разрешаването на жилищния въпрос; той е на мнение, че

„чрез подобряване жилищата на трудещите се класи би могло с успех да се облекчи описаната физическа и духовна нищета, а с това — т. е. чрез широкото подобряване *само* на жилищните условия — преобладаващата част на тия класи би могла от блатото на своето често пъти едва достойно за човека съществуване да бъде издигната до чистите висоти на материално и духовно благосъстояние“ (стр. 14).

Впрочем, буржоазията е заинтересована да потули съществуването на създаден от буржоазните производствени отношения и обуславящ тяхното по-нататъшно съществуване пролетариат. Затова г. Закс ни разказва на стр. 21, че под трудещи се класи трябва да разбираме наред със същинските работници всички „несъстоятелни обществени класи“, „изобщо дребните съществования — занаятчии, вдовици, пенсионери (!), низши чиновници и т. н.“ Буржоазният социализъм подава ръка на дребнобуржоазния.

Но откъде произтича жилищната криза? Как възникна тя? На г. Закс като на добър буржоа не се полага да знае, че тя е необходим продукт на буржоазната форма на обществото; че не може да съществува без жилищна криза едно общество, в което огромната маса на трудещите се е принудена да живее изключително от работната заплата, т. е. от сумата от средства за съществуване, необходима за тяхното съществуване и за продължаване на рода; в което новите усъвършенствувания на машините и т. н. постоянно лишават от работа маса работници; в което мощни, редовно повтарящи се колебания на индустрията обуславят, от една страна, наличността на многобройна резервна армия от незаети работници, а, от друга страна, от време на време изхвърлят на улицата голямата маса работници; в което работниците масово се струпват в големите градове, и то по-бързо, отколкото при съществуващите условия се създават жилища за тях; в което следователно и за най-отвратителната свинска кочина винаги ще се намерят наематели; в което, най-после, домопритежателят в качеството си на капиталист има не само правото, но по силата на конкуренцията отчасти и задължението да изкарва безогледно най-висок наем от своята собственост върху къщата. В подобно общество жилищната криза не е случайност, тя е необходима институция; тя може да бъде премахната с всичките ѝ въздействия върху здравето и т. н. само когато бъде преобразуван из основи целият обществен строй, който я поражда. Но на буржоазния социализъм не се полага да знае това. Той не

смее да обяснява жилищната криза със съществуващите отношения. На него следователно не му остава нищо друго освен с нравоучителни фрази да я обяснява с човешката поквареност, така да се каже, с първородния грях.

„И тук не можем да не признаем — а следователно не можем да отречем" (какво смело заключение!), — „че вината... пада отчасти върху *самите работници,* които се нуждаят от жилища, но отчасти и в много по-голяма степен върху ония, които се заемат да задоволят тази потребност, или върху ония, които, макар и да разполагат с необходимите средства, дори не се заемат с това — *имотните, висшите обществени класи.* Вината на последните... се състои в това, че не се грижат да осигурят достатъчно предлагане на добри жилища."

Както Прудон ни пренася от икономиката в юриспруденцията, така нашият буржоазен социалист ни пренася тук от икономиката в областта на морала. И това е напълно естествено. На този, който обявява капиталистическия начин на производство и „железните закони" на съвременното буржоазно общество за неприкосновени и при все това иска да премахне техните неприятни, но необходими последици, не му остава нищо друго, освен да държи на капиталистите морални проповеди, чието трогателно въздействие веднага отново се изпарява под влиянието на личния интерес, а в случай на нужда и под влиянието на конкуренцията. Тия морални проповеди съвсем приличат на проповедите на кокошката на брега на езерото, по което весело плават излюпените от нея патенца. Патенцата се движат по водата, макар в нея да няма греди, а капиталистите се устремяват към печалбата, макар тя да няма душа. „В паричните работи няма място за сантименталност" — казваше още старият Ханземан[236], който разбираше това по-добре от г. Закс.

„Добрите жилища са толкова скъпи, че за голяма част от работниците е *абсолютно невъзможно* да ги използва. Едрият капитал... боязливо отбягва да строи жилища за трудещите се класи... така че при завладяването на своята потребност от жилище тези класи в по-голямата си част попадат в мрежите на спекулацията."

Отвратителна спекулация! Едрият капитал, разбира се, никога не спекулира! Но не злата воля, а само незнанието пречи на едрия капитал да спекулира с работническите жилища:

„Домопритежателите съвсем не *знаят* каква голяма и важна роля... играе нормалното задоволяване на потребността от жилище, *те не знаят какво причиняват на хората,* когато по правило им предлагат толкова безотговорно лоши, вредни жилища, и най-сетне те не *знаят* колко вредят с това на самите себе си" (стр. 27).

Но за възникване на жилищната криза незнанието на капиталистите трябва да бъде допълнено от незнанието на работни-

ците. След като признава, че „най-ниските слоеве“ работници, „за да не останат съвсем без покрив, винаги са принудени (!) да си търсят място за нощуване където и да е и в това отношение са напълно беззащитни и безпомощни“, г. Закс ни разказва:

„Защото общоизвестен е фактът, че много от тях“ (работниците) „от лекомислие, но предимно от незнание, едва ли не с виртуозност лишават своя организъм от условията на природосъобразно развитие и здраво съществуване, *нямайки ни най-малкото понятие* за рационална хигиена, но особено за това, какво грамадно значение има в това отношение жилището“ (стр. 27).

Но именно тук се показва истинският лик на буржоата. Докато „вината“ на капиталистите се изпари в незнанието, незнанието на работниците служи само като повод, за да бъдат признати те за виновни. Чуйте:

„По такъв начин става тъй (именно поради това незнание), че само за да спестят поне малко от наема, те се настаняват в тъмни, влажни, тесни жилища, накратко, в жилища, които са гавра над всички изисквания на хигиената... че често няколко семейства заедно наемат едно единствено жилище, дори само една стая — и всичко това, за да харчат колкото може по-малко за жилище, докато за *пиянство и за най-различни безполезни удоволствия те пропиляват* своя доход по *действително непростим начин.*“

Парите, които работниците „пропиляват за ракия и тютюн“ (стр. 28), „животът по кръчмите с всичките му плачевни последици, който като оловна тежест все отново и отново тегли работническото съсловие в калта“ — всичко това действително тегне като оловна тежест в корема на г. Закс. Че при дадените отношения пиянството сред работниците е необходим продукт на условията на техния живот, толкова необходим, както тифусът, престъплението, паразитите, съдия-изпълнителят и други обществени болести — толкова необходим, че предварително може да бъде изчислен средният брой на ония, които се отдават на пиянство, — за това на г. Закс също не се полага да знае. Впрочем още моят стар учител в основното училище казваше: „Простият народ отива в кръчмата, а господата отиват в клуба“, а тъй като аз съм бивал и на двете места, мога да потвърдя това.

Целият този брътвеж за „незнанието“ на двете страни се свежда до изтърканите фрази за хармонията на интересите на капитала и труда. Ако капиталистите си знаеха интереса, те щяха да доставят на работниците добри жилища и изобщо щяха да ги поставят в по-добри условия; а ако работниците си знаеха интереса, те нямаше да правят стачки, нямаше да се занимават със социалдемокрация, с политика, а послушно щяха да вървят след своите началници, капиталистите. За съжаление и двете страни виждат своите интереси съвсем не в това, което проповядват

г. Закс и неговите безбройни предшественици. Евангелието за хармонията между капитала и труда се проповядва вече около 50 години; буржоазната филантропия е похарчила вече доста парички, за да докаже тази хармония с образцови учреждения; а, както ще видим по-долу, през тези петдесет години положението никак не се е променило.

Нашият автор преминава сега към практическото разрешение на въпроса. Колко малко революционен беше проектът на Прудон да направи работниците *собственици* на жилищата им, се вижда вече от това, че буржоазният социализъм още преди него се е опитвал, а и сега още се опитва да осъществи този проект на практика. Г-н Закс също заявява, че жилищният въпрос можел да бъде напълно разрешен само с прехвърляне собствеността на жилището върху работниците (стр. 58 и 59). Нещо повече, при тази мисъл той изпада в поетичен възторг и гръмко произнася следната тирада:

„Има нещо своеобразно в присъщия на човека копнеж към поземлена собственост, стремеж, който дори съвременният *трескаво пулсиращ користолюбив живот* не можа да отслаби. Това е несъзнателното чувство за важността на стопанската придобивка, каквато представлява поземлената собственост. С нея човек получава здрава опора, той сякаш пуска здрави корени в земята и всяко стопанство“ (!) „има в нея най-устойчива основа. Но благословената сила на поземлената собственост далеч надхвърля тия материални изгоди. Който има щастието да назове такава собственост своя, той *е достигнал възможното най-високо стъпало на стопанска независимост;* той има област, където може *суверенно* да се разпорежда, той си е *сам господар,* той има известна сила и *сигурна опора* за черни дни; неговото самочувствие расте, а заедно с него и нравствената му сила. Оттук и дълбокото значение на собствеността по настоящия въпрос... Работникът, който днес е безпомощно изложен на превратностите на конюнктурата и се намира в постоянна зависимост от работодателя, би се избавил по тоя начин в известна степен от това несигурно положение; *той би станал капиталист* и би бил гарантиран срещу опасностите на безработицата или неработоспособността чрез откриления му се във връзка с това кредит срещу залагане на недвижимо имущество. *По този начин той би се издигнал от безимотните в класата на имотните“* (стр. 63).

Г-н Закс, изглежда, изхожда от предпоставката, че човек по своята същност е селянин; иначе той не би приписвал на работниците от нашите големи градове копнеж към поземлена собственост, какъвто досега никой не е откривал в тях. За нашите работници от големите градове свободата на движение е първото жизнено условие, а поземлената собственост може да бъде за тях само окови. Снабдете ги със собствени къщи, прикрепете ги отново към земята и вие ще сломите силата на тяхната съпротива срещу намаляването на работната заплата от фабрикантите. Отделният работник при случай би могъл да продаде своята къщич-

ка, но при сериозна стачка или при обща индустриална криза* на пазара би трябвало да излязат за продажба всички къщи, принадлежащи на засегнатите работници, и тогава или съвсем не биха намерили купувачи, или биха се разпродавали далеч под тяхната костуема цена. Но дори всички да намерят купувачи, цялата велика жилищна реформа на г. Закс пак би се свела до нищо и той би трябвало да започва пак отначало. Впрочем поетите живеят в един свят на въображението; така е и с г. Закс, който си въобразява, че земевладелецът „е достигнал най-високото стъпало на стопанска независимост", че той има „сигурна опора", че той *„става капиталист"* и е гарантиран срещу опасностите на безработицата или неработоспособността чрез открилия му се във връзка с това кредит срещу залагане на недвижимо имущество" и т. н. Но нека г. Закс погледне френските и нашите рейнски дребни селяни; техните къщи и ниви са прекомерно обременени с ипотеки, тяхната реколта, още преди да бъде пожъната, принадлежи на техните кредитори, а в тяхната „област" се разпореждат суверенно не те, а лихварят, адвокатът и съдия-изпълнителят. Това наистина е възможното най-високо стъпало на икономическата независимост... за лихваря! А за да предадат работниците колкото се може по-скоро своите къщички в същото суверенно разпореждане на лихваря, доброжелателният г. Закс грижливо им сочи открития за тях *кредит срещу залагане на недвижимо имущество,* от който те могат да се ползват при безработица и неработоспособност, вместо да обременяват службата за бедните.

Във всеки случай сега г. Закс е разрешил поставения в началото въпрос така: работникът *„става капиталист"* чрез придобиване на собствена къщичка.

Капиталът е господство над неплатения труд на други. Следователно къщичката на работника става капитал само тогава, когато той я дава под наем на трето лице и присвоява във формата на наем част от продукта на труда на това трето лице. Но тъкмо фактът, че той сам живее в нея, пречи на къщата да стане капитал, както сакото престава да бъде капитал в същия момент, в който го купя от шивача и го облека. Работникът, който притежава къщичка на стойност хиляда талера, наистина не е вече пролетарий, но трябва да си г. Закс, за да го наречеш капиталист.

Но капиталистическият облик на нашия работник има и друга страна. Да приемем, че в някоя индустриална област е станало правило всеки работник да има собствена къщичка. В такъв случай

---

* Думите „или при обща индустриална криза" са прибавени от Енгелс в изданието от 1887 г. *Ред.*

работническата класа на тая област се ползва от безплатни жилища; разходите за жилище вече не влизат в стойността на нейната работна сила. Но всяко понижаване на производствените разходи на работната сила, т. е. всяко продължително понижаване на цените на жизнено необходимите за работника продукти, „въз основа на железните закони на учението за народното стопанство" е равносилно на понижаване стойността на работната сила и затова в края на краищата довежда до съответно понижаване на работната заплата. По този начин работната заплата би се понижила средно със спестената средна сума на наема, т. е. работникът би плащал наем за собствената си къща, но не както по-рано в пари на домопритежателя, а в незаплатен труд на фабриканта, за когото работи. По този начин вложените в къщичката спестявания на работника биха станали наистина в известна степен капитал, но капитал не за него, а за капиталиста, който му дава работа.

И така, г. Закс дори на книга не успява да превърне своя работник в капиталист.

Ще отбележим между другото, че казаното по-горе се отнася до всички така наречени социални реформи, които се свеждат до спестяване или до поевтиняване на средствата на работника за съществуване. Или тия реформи стават всеобщи и тогава след тях настава съответно понижение на работната заплата, или пък те си остават само единични експерименти и тогава самото им съществуване като единични изключения доказва, че осъществяването им в големи мащаби е несъвместимо със съществуващия капиталистически начин на производство. Да приемем, че в някоя област чрез всеобщо въвеждане на потребителни съюзи се постигне поевтиняване с 20% на средствата за съществуване на работниците; тогава работната заплата с течение на времето би трябвало да падне приблизително с 20%, т. е. в същата пропорция, в която съответните средства за съществуване влизат в бюджета на работниците. Ако например работникът харчи средно три четвърти от своята седмична работна заплата за тия средства за съществуване, работната заплата ще падне в края на краищата с $^3/_4 \times 20 = 15\%$. Накратко, щом подобна реформа по линията на спестяването стане всеобща, работникът почва да получава работна заплата, намалена в същата пропорция, в която неговите спестявания му позволяват да поевтини живота си. Дайте на *всеки* работник чрез спестявания самостоятелен доход от 52 талера, и неговата седмична заплата в края на краищата ще трябва да се понижи с един талер. И така: колкото повече пести, толкова по-малка работна заплата получава той. Следователно той пести

не в свой собствен интерес, а в интерес на капиталиста. Какво повече е нужно, за да „бъде той подбуден най-решително... към спестовност, тази първа стопанска добродетел“? (стр. 64).

Впрочем, и г. Закс веднага след това ни казва, че работниците трябва да станат домопритежатели не толкова в свой собствен интерес, колкото в интерес на капиталистите:

„Но не само работническото съсловие, а и цялото общество е извънредно заинтересовано колкото може повече от неговите членове да бъдат привързани“ (!) „към земята“ (бих искал поне веднъж да видя г. Закс в това положение)...* „Всички тайни сили, които възпламеняват горящия под краката ни вулкан, който се нарича социален въпрос — ожесточението на пролетариата, омразата... опасните смешения на понятията... — всички те трябва да изчезнат като мъгла при изгрев слънце, ако... работниците сами преминат по този начин в класата на имотните“ (стр. 65).

С други думи, г. Закс се надява, че с промяната в своето пролетарско положение, до която би трябвало да доведе придобиването на къща, работниците ще изгубят и своя пролетарски характер и отново ще станат покорни слуги, подобно на своите прадеди, които също са имали собствени къщи. Прудонистите би трябвало да се позамислят над това.

Г-н Закс смята, че по такъв начин е разрешил социалния въпрос:

„*По-справедливото разпределение на благата* — загадката на сфинкса, която вече мнозина напразно са се опитвали да разрешат — не се ли явява то сега пред нас като осезателен факт, не излиза ли то с това от сферата на идеалите и не навлиза ли в областта на действителността? А ако това е реализирано, не е ли достигната една от най-висшите цели, в която дори *социалистите от най-крайното течение виждат върха на своите теории?*“ (стр. 66).

Истинско щастие е, че стигнахме до това място. Този ликуващ вик образува именно „върха“ на книгата на г. Закс и оттук почва отново бавно спущане надолу, от „сферата на идеалите“ към пошлата действителност, и когато пристигнем долу, ние ще открием, че в наше отсъствие не се е изменило нищо, буквално нищо.

Нашият водач ни заставя да направим първата крачка надолу, като ни поучава, че имало две системи работнически жилища: системата на котеджите, при която всяко работническо семейство има своя собствена къщичка, а по възможност и градинка, както в Англия, и казармената система на големите здания с много работнически жилища, както в Париж, Виена и т. н. Северногер-

* Във вестник „Volksstaat“ цитатът е приведен по-пълно, пред думите „Всички тайни сили“ е напечатано: „Поземлената собственост... намалява броя на ония, които се борят против господството на имотната класа.“ *Ред.*

манската система била между тия две системи. Наистина системата на котеджите била единствено правилната и *единствената,* при която работникът можел да придобие собствеността върху своята къща; казармената система имала при това твърде големи недостатъци по отношение на здравето, нравствеността и домашното спокойствие, но за съжаление тъкмо в центровете на жилищната криза, в големите градове, системата на котеджите била неосъществима поради поскъпването на земята и трябвало да сме доволни, ако вместо големи казарми там се построели къщи с 4 до 6 жилища, или пък чрез всевъзможни строителни хитрости се премахнели главните недостатъци на казармената система (стр. 71—92).

Слязохме вече доста надолу, нали? Превръщане на работниците в капиталисти, разрешение на социалния въпрос, собствена къща за всеки работник — всичко това остана горе, в „сферата на идеалите"; ние трябва още само да въведем системата на котеджите в селата, а в градовете по възможност сносно да устроим работнически казарми.

И така буржоазното разрешение на жилищния въпрос явно претърпя крах, след като се сблъска с *противоположността между града и селото.* И тук ние стигаме до централния пункт на въпроса. Жилищният въпрос може да бъде разрешен само тогава, когато обществото бъде достатъчно дълбоко преобразувано, за да може да се пристъпи към унищожаването на противоположността между града и селото — противоположност, доведена до крайност в съвременното капиталистическо общество. Капиталистическото общество, което далеч не е в състояние да унищожи тази противоположност, е принудено, напротив, всеки ден да я изостря все повече. Затова пък още първите утописти-социалисти на съвременността — Оуен и Фурие, правилно разбраха това. В техните образцови строения противоположността между града и селото не съществува повече. Следователно става тъкмо обратното на онова, което твърди г. Закс: не разрешаването на жилищния въпрос разрешава същевременно социалния въпрос, а едва чрез разрешаването на социалния въпрос, т. е. чрез унищожаването на капиталистическия начин на производство, става същевременно възможно разрешаването на жилищния въпрос. Да искаш да разрешиш жилищния въпрос, запазвайки съвременните големи градове, е безсмислица. Но съвременните големи градове ще бъдат премахнати едва чрез унищожаването на капиталистическия начин на производство, а щом се започне това унищожение, въпросът ще бъде вече не за осигуряване собствена къщичка на всеки работник, а за съвсем други неща.

Но отначало всяка социална революция ще трябва да вземa нещата такива, каквито ги намери, и да отстрани най-крещящите злини с наличните средства. И ние вече видяхме по-горе, че жилищната *криза* може да бъде незабавно отстранена чрез експроприацията на част от разкошните жилища, които принадлежат на имотните класи, и чрез принудително заселване на останалата част.

Ако г. Закс по-нататък отново изхожда от наличността на големи градове и на дълго и на широко говори за работнически колонии, които трябва да бъдат изградени *близо* до градовете, ако той описва всички прелести на такива колонии с техния общ „водопровод, газово осветление, въздушно или водно отопление, перални, сушилни, бани и т. н.“, с „детски ясли, училище, молитвена зала (!), читалня, библиотека... изба за вино и бира, танцувална и музикална зала с всички удобства“, с парен двигател, чиято сила се предава във всички къщи и по този начин може „в известна степен отново да пренесе производството от фабриките в домашните работилници“ — всичко това ни най-малко не изменя работата. Колонията, която той описва, е направо заимствувана от г. Хубер от социалистите Оуен и Фурие, при което с просто зачеркване на всичко социалистическо ѝ е придаден напълно буржоазен характер. Но именно в резултат на това тя става съвсем утопична. Никой капиталист няма интерес да създава такива колонии, а и никъде в света не съществува такава колония освен в Гюиз във Франция; но и тя е основана от фуриерист не като доходна спекулация, а като социалистически експеримент*. Със същия успех г. Закс би могъл да посочи за пример в полза на своето буржоазно фантазьорство основаната от Оуен в началото на 40-те години в Хемпшир и отдавна загинала комунистическа колония „Harmony Hall“[238].

Но всички тия приказки за създаване на колонии са само жалък опит да се излети отново в „сферата на идеалите“, който веднага отново се изоставя. Ние пак смело вървим надолу. Най-простото разрешение е

> „работодателите, фабрикантите, да помогнат на работниците да получат съответни жилища, било като ги строят за своя сметка, било като поощряват и подкрепят работниците в собствена строителна дейност, предоставяйки им на разположение земя, давайки им назаем необходимия за строежа капитал, и т. н.“ (стр. 106).

С това ние отново сме вън от големите градове, където не може и дума да става за нещо подобно, и отново се пренасяме в

* И тя в края на краищата стана просто място за експлоатиране на работници. Виж парижкия вестник „Socialiste“, 1886 г.[237] *(Бележка на Енгелс към изданието от 1887 г.).*

селото. Сега г. Закс доказва, че самите фабриканти са заинтересовани да помогнат на своите работници да получат сносни жилища, от една страна, като изгодно влагане на капитала, а, от друга страна, защото неизбежно

„произтичащото от това издигане на работниците... трябва да повлече след себе си повишаване на тяхната физическа и умствена работна сила, което, естествено ... е не по-малко... изгодно за работодателите. А с това е установено и правилното гледище относно участието на последните в разрешаването на жилищния въпрос: това участие се явява като резултат от *латентната асоциация,* от скритите най-вече под булото на хуманитарни стремежи грижи на работодателите за физическото, икономическото, духовното и нравственото благосъстояние на техните работници, грижи, които сами се възнаграждават парично от своите резултати, от привличането и осигуряването на способни, сръчни, усърдни, доволни и *предани* работници" (стр. 108).

Фразата за „латентната асоциация"[239], с която Хубер се опитваше да придаде на този буржоазно-филантропически брътвеж „възвишен смисъл", ни най-малко не изменя работата. И без тази фраза големите фабриканти в селските области, особено в Англия, отдавна са разбрали, че построяването на работнически жилища е не само необходимост, част от самото фабрично строителство, но и се рентира много добре. В Англия по този начин възникнаха цели села, някои от които се развиха по-късно в градове. Работниците обаче, вместо да бъдат благодарни на човеколюбивите капиталисти, отдавна правят твърде сериозни възражения против тази „система на котеджите". Те не само трябва да плащат за къщите монополни цени, защото фабрикантът няма конкуренти; при всяка стачка те веднага остават без покрив, тъй като фабрикантът направо ги изхвърля на улицата и с това крайно затруднява всяка съпротива. Подробностите могат да се прочетат в моето съчинение „Положението на работническата класа в Англия", стр. 224 и 228[240]. Но г. Закс смята, че подобни аргументи „едва ли заслужават опровержение" (стр. 111). Но не иска ли той да направи работника собственик на своя къщичка? Разбира се, но тъй като „работодателите би трябвало всякога да имат възможност да се разпореждат с жилището, за да имат, в случай че уволнят някой работник, помещение за неговия заместник", то, разбира се, „за такива случаи би трябвало да се предвиди *отменяемост на собствеността чрез специално съглашение"** (стр. 113).

---

* И в това отношение английските капиталисти отдавна вече не само са изпълнили, но и далеч са надминали всички съкровени желания на г. Закс. В понеделник, 14 октомври 1872 г., в гр. Морпет съдът по определяне на избирателните списъци за парламентарните избори трябваше да вземе решение

Този път слязохме неочаквано бързо. Отначало се казваше: право на собственост на работника върху своя къщичка; след това узнахме, че в градовете това е невъзможно, а може да бъде проведено само в селските райони; а сега ни се заявява, че и там това право на собственост трябва да бъде *„отменяемо* чрез специално съглашение"! С този новооткрит от г. Закс вид собственост за работниците, с това тяхно превръщане в „отменяеми чрез специално съглашение" капиталисти ние отново се върнахме благополучно на грешната земя и трябва тук да изследваме какво *действително* са направили капиталистите и другите филантропи за разрешението на жилищния въпрос.

II

Ако можем да вярваме на нашия д-р Закс, господа капиталистите и сега вече са направили нещо съществено за облекчаване на жилищната криза и са дали доказателство, че жилищният въпрос може да бъде разрешен върху основата на капиталистическия начин на производство.

Преди всичко г. Закс ни води ... в бонапартистка Франция! Както е известно, по време на парижкото световно изложение Луи Бонапарт назначи комисия привидно да докладва за положението на трудещите се класи във Франция, а в действителност да представи за най-голяма слава на империята това положение като наистина райско. И г. Закс се позовава върху отчета на *тази* комисия, съставена от най-продажните оръдия на бонапартизма, особено поради това, че резултатите от нейната работа *„по собствените думи* на натоварената с тази задача комисия са за Франция достатъчно пълни"! А какви са тези резултати? От 89 големи индустриални предприятия, респективно акционерни компании, които са дали сведения, 31 *изобщо не* са строили работнически жилища; в построените жилища според собствените пресмятания на г. Закс са настанени максимум 50—60 хиляди души, а жилищата се състоят почти изключително само от по две стаи на семейство!

по искането на 2 000 миньори да бъдат включени техните имена в избирателните списъци. Оказа се, че мнозинството от тези хора според устава на мината, където са работили, трябвало да се считат *не за наематели* на обитаваните от тях къщички, а само за живеещи в тях *по милост;* те можели да бъдат изхвърлени на улицата по всяко време без всякакво предупреждение (собственикът на мините и собственикът на къщите било, разбира се, едно и също лице). Съдията реши, че тези хора не са наематели, а *слуги* и като такива нямат право да бъдат включени в избирателните списъци („Daily News", 15 октомври 1872 г.).

От само себе си се разбира, че всеки капиталист, когото условията на неговото производство — водна сила, местоположение на каменовъглените мини, на залежите на желязната руда и на други рудници и т. н. — приковават към определена селска местност, трябва да строи жилища за своите работници, ако няма такива жилища налице. Но да виждаме в това доказателство за съществуване на „латентна асоциация", „убедително свидетелство за нарастване разбирането на въпроса и на неговото високо значение", „многообещаващо начало" (стр. 115) — за това е необходим силно развит навик към самоизмамване. Впрочем и в това отношение индустриалците от разните страни се различават помежду си по съответния си национален характер. Например на стр. 117 г. Закс ни разказва:

„*В Англия едва в най-последно време* се забелязва усилена дейност на работодателите в тази насока. Особено в далечните селища в селските райони... Обстоятелството, че работниците често трябва да изминават дълъг път до фабриката дори от най-близкия населен пункт, да пристигат там вече уморени и да работят недостатъчно производително — главно това обстоятелство *кара* работодателите *да строят* жилища за своите работници. Увеличава се обаче и броят на ония, които, *схващайки по-дълбоко* отношенията, свързват с жилищната *реформа* в по-голяма или по-малка степен всички други елементи на латентната асоциация; именно на тях дължат своето възникване тези цветущи колонии... Поради това имената на Аштън в Хайд, Ашуърт в Търтън. Грант в Бъри, Грег в Болингтън, Маршал в Лидс, Стрът в Белпер, Солт в Солтер, Акройд в Копли и т. н. са добре известни в Обединеното кралство."

Свещена простота и още по-свещено невежество! Едва в „най-последно време" английските фабриканти в селски райони построили работнически жилища! Не, драги г. Закс, английските капиталисти са действително едри индустриалци не само по кесията си, но и по ума си. Много преди в Германия да се появи действително едра индустрия, те разбраха, че при фабрично производство в селски район разходите за работнически жилища са необходима, пряко и косвено твърде рентабилна част от целия основен капитал. Много преди борбата между Бисмарк и германските буржоа да подари на германските работници свободата на сдружаване, английските фабриканти, собствениците на мини и металургически заводи се убедиха на практика какъв натиск могат да упражняват върху стачкуващите работници, ако са едновременно хазяи на тези работници. „Цветущите колонии" на един Грег, на един Аштън, на един Ашуърт до такава степен принадлежат към „най-последно време", че още преди 40 години те бяха разтръбени от буржоазията като образец, както аз го описах още преди 28 години (виж „Положението на работническата класа в Англия", стр. 228—230, бележката[241]). Почти толкова стари

са и колониите, основани от Маршал и Акройд (Akroyd — така се пише името му*), а още по-стара е колонията на Стрът, която води началото си от миналия век. А тъй като в Англия средната продължителност на съществуването на едно работническо жилище се определя на 40 години, г. Закс може сам да сметне на пръсти в какво жалко състояние се намират сега тези „цветущи колонии". При това по-голямата част от тези колонии се намира сега не в селски райони; вследствие грамадното разрастване на индустрията повечето от тия колонии са така обкръжени от фабрики и къщи, че се намират сега сред мръсни и опушени градове, които имат по 20—30 и повече хиляди жители — което не пречи на представляваната от г. Закс германска буржоазна наука и досега да повтаря с благоговение старите английски хвалебни песни от 1840 г., които сега вече съвсем не отговарят на действителността.

А особено старият Акройд**. Този добър човек е бил несъмнено филантроп от най-чиста проба. Той толкова много е обичал своите работници и особено своите работнички, че неговите по-малко човеколюбиви конкуренти в Йоркшир обичаха да казват за него: в неговата фабрика работят изключително негови собствени деца! Г-н Закс впрочем твърди, че в тези цветущи колонии „извънбрачни раждания стават все по-рядко" (стр. 118). Съвсем вярно, извънбрачни раждания *извън съществуващия брак;* хубавите девойки в английските фабрични окръзи се омъжват много млади.

В Англия построяването на работнически жилища непосредствено до всяка голяма извънградска фабрика и едновременно *с* фабриката е правило от 60 и повече години. Както вече споменахме, много от тези фабрични села станаха ядро, около което по-късно се образува цял фабричен град с всичките недъзи, които носи със себе си фабричният град. Тия колонии следователно не разрешиха жилищния въпрос, а *тепърва* го *създадоха* в своя район.

Обратно, в страните, които в областта на едрата индустрия само се влачеха след Англия и които всъщност едва от 1848 г. разбраха какво е едра индустрия, във Франция и особено в Германия, работата стои съвсем другояче. Тук само гигантските металургически заводи и фабрики като например заводите на

---

* Тук Енгелс напомня на Закс правилното изписване на името на Акройд на английски. *Ред.*

** Във вестник „Volksstaat" вместо думите „старият Акройд" е напечатано: „старият А. — Не искам да спомена името, той отдавна е умрял и погребан." *Ред.*

Шнайдер в Крьозо и на Круп в Есен след дълги колебания се решиха да построят няколко работнически жилища. Голямото мнозинство от индустриалците в селски райони оставят своите работници да изминават в жега, сняг и дъжд дълги мили сутрин за фабриката, а вечер — обратно за в къщи. Така е особено в планинските области — френските и елзаските Вогези, на Вупер, Зиг, Агер, Лене и други рейнско-вестфалски реки. В Ерцгебирге не е по-добре. Както при германците, така и при французите съществува същото дребнаво скъперничество.

Г-н Закс знае много добре, че както многообещаващото начало, тъй и цветущите колонии не означават абсолютно нищо. Затова той се опитва да докаже на капиталистите какви великолепни доходи могат да извлекат от построяването на работнически жилища. С други думи, той се опитва да им покаже нов начин за измамване на работниците.

Най-напред той им дава за пример редица лондонски строителни дружества, отчасти с филантропичен, отчасти със спекулативен характер, които са получили чист доход от 4 до 6% и повече. Че капиталът, вложен в работнически жилища, се рентира добре — това г. Закс няма защо тепърва да ни доказва. Причината, поради която в тях не се влагат повече капитали, отколкото сега, е, че скъпите жилища дават на собствениците още по-висок доход. Увещанията, с които г. Закс се обръща към капиталистите, се свеждат следователно пак до гола морална проповед.

Що се отнася до тези лондонски строителни дружества, за чиито блестящи успехи г. Закс така гръмко тръби, по собственото му изчисление — а той включва тук всяка строителна спекулация — те са дали подслон общо на 2 132 семейства и на 706 неженени мъже, т. е. на по-малко от 15 000 души! И в Германия се осмеляват да представят сериозно подобни детински игри като големи успехи, докато само в източната част на Лондон един милион работници живеят при най-мизерни жилищни условия! Всички тия филантропически стремежи всъщност са тъй жалко нищожни, че в английските парламентарни отчети, посветени на положението на работниците, никога не се и споменава за тях.

Тук няма да говорим абсолютно нищо за смешното непознаване на Лондон, което проличава в целия този раздел. Ще отбележим само едно. Г-н Закс смята, че нощният приют за неженени мъже в Сохо бил закрит, защото в този квартал „не може да се разчита на многобройна клиентела“. Г-н Закс си представлява навярно цялата западна част на Лондон като от край до край луксозен град и не знае, че непосредствено зад най-

елегантните улици се намират най-мръсни работнически квартали, един от които е например Сохо. Образцовият нощен приют в Сохо, за който той говори и който аз знам от 23 години, първоначално имаше маса клиенти, но бе закрит, защото никой не можеше да издържи в него. А при това той беше един от най-добрите.

Ами работническото градче в Мюлхаузен в Елзас — това не е ли успех?

Работническото градче в Мюлхаузен е за континенталните буржоа също такъв обект на гордост и самохвалство, както за английските буржоа бяха някога цветущите колонии на Аштън, Ашуърт, Грег и компания. За съжаление това градче е продукт не на „латентаната" асоциация, а на явната асоциация между Втората френска империя и елзаските капиталисти. То беше един от социалистическите експерименти на Луи Бонапарт — експеримент, за който държавата отпусна заем в размер на $^1/_3$ от капитала. За 14 години (до 1867 г.) бяха построени 800 малки къщички по една негодна система, която би била невъзможна в Англия, гдето по-добре разбират тези работи; тези къщички се дават в собственост на работниците срещу месечно плащане на повишен наем след 13—15 години. Не беше нужно елзаските бонапартисти първи да изобретяват този начин на придобиване на собственост, който, както ще видим, отдавна вече е въведен в английските кооперативни строителни дружества. Надбавките към наема за изкупуване на къщата в сравнение с английските са доста високи; след като е изплатил например на части в продължение на петнадесет години 4 500 франка, работникът получава къща, която преди 15 години е струвала 3 300 франка. Ако работникът иска да напусне или ако закъснее макар и само с една единствена месечна вноска (в който случай той може да бъде изваден), пресмята му се като годишен наем $6^2/_3$ % от първоначалната стойност на къщата (например 17 франка месечно при 3 000 франка стойност на къщата) и му се изплаща остатъкът, но *без грош лихва.* Че при това дружеството, да не говорим за „държавната помощ", пълни джоба си, е ясно от само себе си; ясно е също, че предоставяните при тия условия жилища — вече поради това, че са разположени извън града, наполовина в селски район — са по-добри от старите казармени жилища в самия град.

За няколкото жалки експерименти в Германия, чиято нищожност сам г. Закс признава на стр. 157, няма и да говорим.

Какво доказват всички тези примери? Просто, че строежът на работнически жилища, дори да не са потъпкани всички закони

на санитарното дело, се рентира капиталистически. Но това никога не е било оспорвано, то отдавна е известно на всички ни. *Всяко* капиталовложение, което задоволява някаква потребност, се рентира при рационална организация на работата. Въпросът е само, защо *въпреки това* жилищната криза продължава да съществува; защо въпреки това капиталистите не се грижат за достатъчни здравословни жилища за работниците? И тук г. Закс трябва отново да отправя само увещания към капитала, а отговор изобщо не ни дава. Действителния отговор на този въпрос ние дадохме вече по-горе.

Капиталът — това сега окончателно е установено — не *иска* да премахне жилищната криза дори да би могъл. Остават само два други изхода: самопомощта на работниците и държавната помощ.

Г-н Закс, горещ поклонник на самопомощта, умее и в областта на жилищния въпрос да разказва чудеса за нея. За съжаление, още в началото той е принуден да признае, че самопомощта може да свърши някаква работа само там, където или съществува, или пък може да бъде въведена системата на котеджите, т. е. пак само в селските райони; в големите градове, дори и в Англия — само в много ограничен мащаб. Тогава, въздиша г. Закс,

„реформата може да бъде осъществена чрез нея (чрез самопомощта) само по *околен път* и затова *винаги* само в несъвършен вид, а именно само дотолкова, доколкото на принципа на частната собственост е свойствена сила, която оказва въздействие върху качеството на жилището".

Но и това е съмнително; във всеки случай „принципът на частната собственост" съвсем не е въздействувал реформиращо върху „качеството" на стила на нашия автор. Въпреки всичко това самопомощта извърши в Англия такива чудеса, „че в резултат беше *далеч надминато* всичко, което е направено там в други насоки за разрешаване на жилищния въпрос". Става дума за английските „building societies", с които г. Закс се занимава подробно, особено поради това, че

„за тяхната същност и дейност изобщо са разпространени твърде недостатъчни или погрешни представи. Английските building societies съвсем не са... строителни дружества или строителни кооперации; те би трябвало по-скоро... да бъдат наречени „съюзи за придобиване на къщи"; това са съюзи, които имат за цел чрез периодически вноски на своите членове да съберат фонд, от който според средствата да дават на членовете си заеми за купуване на къщи... По този начин building society е за една част от своите членове спестовно дружество, а за друга — каса за заеми. Следователно building societies са учреждения за ипотекарен кредит, предназначени за потребностите на работника, които предоставят главно... спестяванията на

работниците... на техните другари-вложители за купуване или строеж на къща. Както и трябва да се предполага, тези заеми се дават срещу залог на съответната недвижимост и се установяват по такъв начин, че погасяването им се извършва с краткосрочни частични плащания, които включват лихвата и амортизацията... Лихвата не се плаща на вложителите, а винаги им *се минава по сметка по правилата на сложната лихва*... Изтеглянето на влоговете заедно с нарасналата лихва... се допуска всеки момент при едномесечно предизвестие" (стр. 170—172). „В Англия има над 2 000 такива съюзи... събраният в тях капитал възлиза на близо 15 000 000 фунта стерлинги и около 100 000 *работнически* семейства са придобили вече по този начин собствено домашно огнище; това е социална придобивка, равна на която сигурно няма да се намери скоро" (стр. 174).

За съжаление и тук веднага следва неизбежното „но".

„Но с това *още съвсем не е постигнато* пълно решение на въпроса; поне поради това, че придобиването на къща... е достъпно само за *по-добре платените* работници... По-специално често пъти не се обръща достатъчно внимание на санитарните условия" (стр. 176).

На континента „подобни съюзи... намират само ограничена почва за развитие". Те предпоставят системата на котеджи, която съществува тук само в селските райони; а тук работниците не са още достатъчно развити за самопомощ. От друга страна, в градовете, гдето биха могли да възникнат истински строителни кооперации, на тях противостоят „твърде значителни и сериозни затруднения от различно естество" (стр. 179). Те биха могли да строят само котеджи, а в големите градове това не върви. С една дума, „при съвременните условия тази форма на кооперативна самопомощ не може — а едва ли и в близко бъдеще ще може — да играе главна роля в решаването на този въпрос". Тези строителни кооперации се намират още едва „в стадия на първите, неразвити наченки". „Това важи дори за Англия" (стр. 181).

И така капиталистите не *искат*, а работниците не *могат*. Ние бихме могли с това да завършим този раздел, ако не беше безусловно необходимо да дадем някои разяснения относно английските building societies, които буржоата от сорта на Шулце-Делич винаги сочат като образец за нашите работници.

Тези building societies нито са работнически дружества, нито тяхната главна цел е да снабдяват работниците със собствени къщи. Напротив, ние ще видим, че това става само в твърде изключителни случаи. По същество building societies имат спекулативен характер и това важи за малките — каквито са те първоначално, — но не по-малко и за големите подражатели. В някоя кръчма — обикновено по почин на кръчмаря, при когото след това стават ежеседмични събрания — известен брой редовни клиенти и техни приятели, бакали, търговски служещи, търговски

пътници, дребни занаятчии и други дребни буржоа, а тук-таме и някой машиностроителен или друг, принадлежащ към аристокрацията на своята класа работник, образуват строително дружество. Обикновено непосредственият повод за това е, че кръчмарят е надушил в околностите или някъде другаде парцел земя, който може да се купи сравнително евтино. Повечето от участниците не са свързани чрез своето занятие с определен квартал; дори мнозина от бакалите и занаятчиите имат в града само предприятие, но не и жилище; всеки, стига да може, предпочита да живее извън опушения град. Мястото за строеж се купува и на него се построява възможният брой котеджи. Кредитът на по-заможните членове улеснява покупката; седмичните вноски и някои дребни заеми покриват седмичните разходи по строежа. Ония членове, които възнамеряват да се снабдят със собствена къща, получават по жребие готовите котеджи и съответната надбавка към наема погасява покупната цена. Котеджите, които остават, се дават под наем или се продават. Но строителното дружество, ако работите му вървят добре, натрупва по-голямо или по-малко състояние, което принадлежи на участниците, докато плащат своите вноски, и от време на време или при ликвидиране на дружеството се разпределя между тях. Такава е историята на девет десети от английските строителни дружества. Останалите са по-големи, образувани понякога под политически или филантропически предлог дружества, чиято главна задача обаче в края на краищата винаги е чрез спекулиране с поземлена собственост да осигурят на спестяванията на *дребната буржоазия* по-добро, гарантирано с ипотеки вложение с добра лихва и изглед за дивиденти.

На какъв сорт клиенти разчитат тези дружества, може да се види от проспекта на едно от най-големите, ако не най-голямото от тях. „Birkbeck Building Society, 29 and 30, Southampton Buildings, Chancery Lane"* в Лондон, чиито доходи, откак съществува, възлизат на повече от 10 ½ милиона фунта стерлинги (70 милиона талера), чиито влогове в банката и в държавни ценни книжа надвишават 416 000 ф. ст. и което наброява сега 21 441 членове и вложители, се рекламира пред обществеността по следния начин:

„На повечето хора е известна така наречената тригодишна система на фабрикантите на пиана, според която всеки, който взема пиано под наем за три години, става собственик на пианото след изтичането на това време. Преди

* — Бъркбекско строително дружество, 29 и 30. Саутхемптон Билдингс, Ченсери Лейн". *Ред.*

въвеждането на тази система за хората с ограничен доход беше толкова трудно да си набавят добро пиано, както и да се снабдят със собствена къща; години наред хората плащаха наем за пианото и изразходваха двойно или тройно повече пари, отколкото струваше пианото. Но това, което е възможно по отношение на пиано, е възможно и по отношение на къща... Но тъй като една къща струва повече от едно пиано... за погасяване на покупната цена с наем е необходим по-голям срок. Вследствие на това директорите сключиха договори с домопритежатели в различните части на Лондон и неговите предградия, по силата на които те могат да предложат на членовете на Birkbeck Building Society и на други голям избор на къщи в най-различни части на града. Системата, по която директорите възнамеряват да действуват, е следната: къщите се дават под наем за $12^{1}/_{2}$ години, след изтичането на което време, ако наемът е плащан редовно, къщата става абсолютна собственост на наемателя без каквито и да било по-нататъшни плащания... Наемателят може също да се договори да се намали срокът при повишен наем или да се удължи срокът при понижен наем... *Хора с ограничени доходи, служещи в търговски кантори и магазини* и други, могат веднага да станат независими от всякакъв наемодател, като станат членове на Birkbeck Building Society".

Всичко това е достатъчно ясно. За работници не става и дума, затова пък се говори за хора с ограничени доходи, служещи в търговски кантори и магазини и пр.; при това се предполага, че клиентите по правило *вече притежават пиано.* Всъщност тук съвсем не се касае за работници, а за дребни буржоа и за хора, които искат и *могат* да станат такива, за хора, чийто доход, макар и в известни граници, общо взето, постепенно нараства, както доходът на търговските служещи и лицата с подобни професии, докато доходът на работника, дори в най-добрия случай да си остава номинално същият, в действителност пада пропорционално на увеличението на неговото семейство и на растящите му потребности. В действителност са̀мо малко работници могат по изключение да участвуват в такива дружества. Техният доход е, от една страна, твърде незначителен, а от друга — от твърде несигурно естество, за да могат да поемат задължения за $12^{1}/_{2}$ години. Малкото изключения, за които това не важи, са или най-добре платените работници, или фабричните надзиратели.*

* Още едно малко допълнение относно дейността специално на лондонските строителни дружества. Както е известно, поземлената площ на почти целия Лондон принадлежи приблизително на една дузина аристократи, най-знатни от които са херцозите Уестминстър, Бедфорд, Портланд и т. н. Отначало те дават под наем отделните строителни участъци за 99 години и след изтичането на този срок влизат във владение на земята и на всичко, което се намира върху нея. След това те дават тези къщи под наем за по-къси срокове, например за 39 години, по така наречената система repairing lease [наем с ремонт], по силата на която наемателят е длъжен да приведе къщата в годно за живеене състояние и да я поддържа в такъв вид. След сключването на такъв договор собственикът на земята праща своя архитект и инспектора

Впрочем на всекиго е ясно, че бонапартистите от мюлхаузенското работническо градче са само жалки подражатели на тези дребнобуржоазни английски строителни дружества. Само че бонапартистите, въпреки оказаната им държавна помощ, мамят своите клиенти много повече, отколкото строителните дружества. Техните условия, общо взето, са по-малко либерални от средните английски и докато в Англия за всяка вноска винаги се смята лихва и сложна лихва и влоговете се връщат след едномесечно предизвестие, мюлхаузенските фабриканти слагат в джоба си простата и сложната лихва и връщат само действителната вноска, направена в металически петфранкови монети. И никой няма да се учуди на тази разлика повече от г. Закс, който е включил всичко това в своята книга, без сам да знае.

По такъв начин и от самопомощта на работниците не излиза нищо. Остава държавната помощ. Какво може да ни предложи г. Закс в това отношение? Три неща:

„Първо, държавата трябва да се погрижи в нейното законодателство и администрация да бъде отстранено или съответно подобрено всичко, което по някакъв начин води към засилване жилищната криза на трудещите се класи“ (стр. 187).

Следователно: ревизия на строителното законодателство и свобода на строителния отрасъл, за да се строи по-евтино. Но в Англия строителното законодателство е сведено до минимум, строителните отрасли са свободни като птица в небето и все пак съществува жилищна криза. При това сега в Англия се строи толкова евтино, че къщите се клатят, когато минава каруца, и всеки ден известен брой къщи се срутват. Например вчера, 25 октомври 1872 г., в Манчестер се срутиха изведнъж шест къщи, при което шестима работника бяха тежко ранени. Следователно и това не помага.

„Второ, държавната власт трябва да не допуска отделни лица в своя ограничен индивидуализъм да разпространяват или отново да предизвикват това бедствие.“

от строителната полиция (surveyor) на окръга да огледат къщата и да установят нужния ремонт. Ремонтът бива често твърде голям, до обновяване на цялата фасадна стена, покрива и т. н. Тогава наемателят депозира наемния договор като гаранция в някое строително дружество и получава от последното в заем необходимата сума — до 1 000 ф. ст. и повече при годишна вноска 130—150 ф. ст. — за подлежащите на извършване за *негова* сметка строителни работи. Тези строителни дружества станаха по такъв начин важно звено в една система, която има за цел да даде възможност на едрите поземлени аристократи без всякакъв труд и за сметка на публиката да обновяват и поддържат в годен за живеене вид своите лондонски къщи.

И това било решение на жилищния въпрос за работниците! *(Бележка на Енгелс към изданието от 1887 г.)*

Следователно: санитарен и строително-полицейски надзор върху работническите жилища, предоставяне на властите правото да запечатват опасните за здравето и застрашените от разрушение жилища, както е в Англия от 1857 г. Но как стана това там? Първият закон от 1855 г. (Nuisances Removal Act*) си остана, както сам г. Закс признава, „мъртва буква“, както и вторият закон от 1858 г. (Local Government Act**) (стр. 197). Затова пък г. Закс счита, че третият закон (Artisans' Dwellings Act***), който важи само за градовете с население над 10 000 жители, „несъмнено е благоприятен показател за дълбокото разбиране на социалните работи, проявено от британския парламент“ (стр. 199); всъщност това твърдение е пак само „благоприятен показател“ за пълното непознаване на английските „работи“ от г. Закс. Че Англия изобщо в „социалните работи“ далеч е изпреварила континента, се разбира от само себе си; тя е родината на съвременната едра индустрия, капиталистическият начин на производство се разви в нея най-свободно и най-широко, неговите последици изпъкват тук най-ярко и затова по-рано намират отклик в законодателството Най-доброто доказателство за това е фабричното законодателство. Но ако г. Закс счита, че е достатъчно един акт на парламента да получи законна сила, за да бъде веднага практически осъществен, той жестоко се лъже. И за нито един парламентарен акт (с изключение може би на Workshops' Act****) това не важи в такава степен, както за Local Government Act. Изпълнението на този закон беше възложено на градските власти, които почти навсякъде в Англия са признати средища на всякаква корупция, нареждане чрез семейни връзки и jobbery*****. Агентите на тия градски власти, които дължат своите служби на всевъзможни семейни връзки, са или неспособни, или нямат намерение да изпълняват подобни социални закони, докато именно в Англия повечето от натоварените с подготвянето и изпълнението на социалното законодателство държавни служители се отличават със строго

* — законът за премахване на заразата. *Ред.*

** — законът за местното самоуправление. *Ред.*

*** — законът за жилищата на занаятчиите. *Ред.*

**** — законът на работилниците. *Ред.*

***** *Jobbery* означава използването на обществена длъжност за лични изгоди на чиновника или на семейството му. Ако например началникът на държавния телеграф на една страна стане таен съдружник в някоя книжна фабрика, доставя на тази фабрика дървен материал от своите гори, а след това ѝ прехвърли доставката на хартия за телеграфните бюра, това ще бъде наистина доста дребен, но все пак толкова приличен job, че той дава пълна представа за принципите на jobbery; впрочем при Бисмарк това беше съвсем нормално и напълно естествено [Във вестник „Volksstaat“ думите „впрочем при Бисмарк“ и по-нататък липсват. *Ред.*]

изпълнение на своите задължения... макар и сега в по-малка степен, отколкото преди двадесет-тридесет години. Почти навсякъде собствениците на неблагоустроени или на застрашени от разрушение къщи пряко или косвено са добре представени в градските съвети. Изборите на градските съветници по малки окръзи поставят избраните в зависимост от най-дребните местни интереси и влияния; нито един градски съветник, който желае да бъде преизбран, не смее да рискува да гласува за прилагането на този закон в своя избирателен окръг. Затова понятно е каква съпротива среща този закон почти навсякъде от страна на местните власти; досега той е прилаган само в най-скандалните случаи, и то най-вече само в резултат на вече избухнала епидемия, както миналата година в Манчестер и Солфорд при епидемията на едра шарка. Апелирането към министъра на вътрешните работи е оказвало досега своето въздействие само в такива случаи, защото принцип на всяко *либерално* правителство в Англия е да предлага социални закони за реформа само под натиска на крайна необходимост и по възможност съвсем да не изпълнява вече съществуващите. Въпросният закон, както и много други закони в Англия, има само това значение, че в ръцете на правителство, в което господствуват работници или което се намира под техния натиск, готово най-сетне действително да го приложи, той ще стане мощно оръжие, за да се направи пробив в съвременния социален строй.

„Трето“, държавната власт трябва според г. Закс „да приложи в най-широки размери всички положителни мероприятия, с които разполага, за да облекчи съществуващата жилищна криза“.

Това значи, че тя трябва да построи казарми, „истински образцови здания“, за своите „низши чиновници и служещи“ (но това съвсем не са работници!) и „да дава заеми... на общински учреждения, на дружества, а също и на частни лица с цел да се подобрят жилищата на трудещите се класи“ (стр. 203), както се прави в Англия съгласно Public Works Loan Act* и както е правил Луи Бонапарт в Париж и Мюлхаузен. Но Public Works Loan Act съществува също само на книга; правителството поставя на разположение на комисарите максимум 50 000 ф. ст., т. е. средства за построяване на максимум 400 котеджи, следователно за 40 години 16 000 котеджи или жилища за максимум 80 000 души, което е капка в морето! Дори да приемем, че след 20 години в резултат на връщането на заемите средствата на комисията се удвоят, така че през останалите 20 години бъдат построени жилища за още

* — закона за заемите за обществени работи. *Ред.*

40 000 души, все пак това ще си остане само капка в морето. А тъй като котеджите издържат средно само 40 години, след 40 години ще трябва всяка година да се изразходват 50 или 100 хиляди фунта стерлинги в брой за възстановяване на най-старите полусрутени котеджи. Това г. Закс нарича на стр. 203: да се провежда принципът практически правилно и „в неограничен мащаб"! С това признание, че дори в Англия държавата не е направила почти нищо „в неограничен мащаб", г. Закс завършва своята книга, отправяйки само още една морална проповед до всички заинтересовани лица*.

Ясно е като бял ден, че съвременната държава нито може, нито иска да премахне жилищното бедствие. Държавата не е нищо друго освен организираната съвкупна власт на имотните класи, земевладелците и капиталистите, насочена против експлоатираните класи, селяните и работниците. Каквото не желаят отделните капиталисти (а тук става дума само за тях, тъй като заинтересованият в това отношение земевладелец също се явява преди всичко в качеството си на капиталист), не желае и тяхната държава. Следователно, ако *отделните* капиталисти, макар и да се оплакват от жилищната криза, все пак едва се помръдват, за да замажат поне повърхностно най-ужасните ѝ последици, то *съвкупният* капиталист, държавата, също няма да направи много повече. Тя най-много ще се погрижи обичайната степен на повърхностно замазване да се провежда навсякъде равномерно. И ние видяхме, че това е действително така.

Но, могат да възразят някои, в Германия буржоата още не господствуват, в Германия държавата е още в известна степен независима, витаеща над обществото сила, която именно поради това представлява съвкупните интереси на обществото, а не интересите на една отделна класа. Наистина *подобна* държава може да направи нещо, което една буржоазна държава не може да направи; от нея и в социалната област трябва да се очакват съвсем други неща.

---

* Напоследък в английските парламентарни актове, които дават на лондонските строителни власти правото на експроприация с цел за прокарване на нови улици, се държи отчасти сметка за оставащите по този начин без покрив работници. Разпорежда се сградите, които ще се строят, да бъдат приспособени за настаняване на ония класи от населението, които са живели досега на това място. Затова върху най-евтините строителни участъци се строят пет-шестетажни казарми за даване под наем на работниците и така се изпълнява буквата на закона. Какво ще излезе от това непривично за работниците и съвсем чуждо за условията на стария Лондон нововъведение, ще покаже бъдещето. Но в най-добрия случай в тях едва ли ще се поберат и една четвърт от работниците, които са действително лишени от покрив вследствие прокарването на нови улици. *(Бележка на Енгелс към изданието от 1887 г.)*

Това е езикът на реакционерите. В действителност обаче и в Германия държавата в тоя вид, в който съществува, е необходим продукт на обществената основа, от която е израснала. В Прусия — а Прусия е сега меродавна — наред с все още силното едро земевладелско дворянство съществува сравнително млада и крайно страхлива буржоазия, която досега не е извоювала нито пряката политическа власт, както във Франция, нито повече или по-малко косвената, както в Англия. Но наред с тези две класи съществува бързо увеличаващ се, интелектуално много развит и всеки ден все повече и повече организиращ се пролетариат. Следователно наред с основното условие на старата абсолютна монархия — равновесието между поземлената аристокрация и буржоазията — ние намираме тук основното условие на съвременния бонапартизъм: равновесието между буржоазията и пролетариата. Но както в старата абсолютна монархия, така и в съвременната бонапартистка монархия действителната правителствена власт се намира в ръцете на особена офицерска и чиновническа каста, която в Прусия се попълва отчасти от собствената си среда, отчасти от дребното майоратно дворянство, по-рядко — от висшето дворянство и в най-незначителна част — от буржоазията. Самостоятелността на тая каста, която, изглежда, стои извън и — така да се каже — над обществото, придава на държавата привидност на самостоятелност по отношение на обществото.

Държавната форма, която с необходима последователност се е развила в Прусия (а по неин пример и в новата имперска конституция на Германия) от тези противоречиви обществени отношения, е мнимият конституционализъм; тази държавна форма представлява както съвременната форма на разлагане на старата абсолютна монархия, така и формата на съществуване на бонапартистката монархия. В Прусия мнимият конституционализъм от 1848 до 1866 г. само прикриваше и подпомагаше бавното гниене на абсолютната монархия. Но от 1866 г. и особено от 1870 г. превратът в обществените отношения, а с това и разложението на старата държава, се извършва пред очите на всички и в колосално нарастващи размери. Бързото развитие на индустрията и особено на играта на борсата въвлече всички господствуващи класи във водовъртежа на спекулацията. Внесената в 1870 г. от Франция масова корупция се развива с нечувана бързина. Щрусберг и Перейра си свалят взаимно шапка. Министри, генерали, князе и графове спекулират с акции срещу най-хитрите борсаджии евреи, а държавата признава тяхното равенство, като масово дава баронски титли на евреите борсаджии. Земевладелците дворяни, които отдавна се занимават с индустрия като фабриканти на захар и

спирт, отдавна са забравили добрите стари времена и раздуват със своите имена списъците на директорите на всякакви солидни и несолидни акционерни дружества. Бюрокрацията се отнася все по-пренебрежително към злоупотребите като към единствено средство за увеличаване на заплатата; тя изоставя държавните постове и тича подир много по-доходните постове в управлението на индустриалните предприятия; ония, които остават още на служба, следват примера на своите началници, спекулират с акции или вземат „участие" в железопътни и други подобни предприятия. Има основания дори да се предполага, че и лейтенантите имат пръст в някои спекулации. С една дума, разлагането на всички елементи на старата държава и превръщането на абсолютната монархия в бонапартистка са в пълен ход и при следващата голяма търговско-индустриална криза ще рухне не само съвременното мошеничество, но и старата пруска държава*.

И тази държава, чиито небуржоазни елементи всеки ден все повече се обуржоазяват, щяла да разреши „социалния въпрос" или дори само жилищния въпрос? — Напротив. По всички икономически въпроси пруската държава все повече и повече изпада под влиянието на буржоазията. И ако от 1866 г. законодателството в икономическата област не беше още повече приспособено към интересите на буржоазията, отколкото стана в действителност, кой е виновен за това? Главно самата буржоазия, която, първо, е прекалено страхлива, за да застъпва енергично своите искания, и която, второ, се съпротивява срещу всяка отстъпка, щом тази отстъпка дава същевременно ново оръжие в ръцете на застрашителния пролетариат. И ако държавната власт, т. е. Бисмарк, се опитва да си организира собствен лейб-пролетариат, за да държи с негова помощ в юзда политическата дейност на буржоазията, какво е това, ако не едно необходимо и добре известно бонапартистко средство, което не създава каквито и да било задължения спрямо работниците освен задължението за няколко доброжелателни фрази и най-много за минимална държавна помощ от строителните дружества à la** Луи Бонапарт?

Най-добър показател за това, какво могат да очакват работниците от пруската държава, е използването на френските милиарди[242], които дадоха нова кратковременна отсрочка на самостоя-

* Това, което и сега, в 1886 г., още крепи пруската държава и нейната основа — съюза на едрото земевладение с индустриалния капитал, съюз, скрепен с покровителствените мита, е само страхът от пролетариата, който след 1872 г. гигантски порасна по численост и класово съзнание. *(Бележка на Енгелс към изданието от 1887 г.)*

** — по типа на. *Ред.*

телността на пруската държавна машина по отношение на обществото. Беше ли употребен поне един талер от тези милиарди, за да се осигури покрив за изхвърлените на улицата семейства на берлинските работници? Съвсем не. С настъпването на есента държавата се разпореди да бъдат съборени дори няколкото мизерни бараки, които през лятото им служеха като единствено убежище. Петте милиарда франка доста бързо изчезват по утъпкания път за крепости, топове и войници; и въпреки глупостите на Вагнер[243], въпреки щиберовските конференции с Австрия[244], германските работници няма да получат от тези милиарди дори онова, което Луи Бонапарт даде на френските работници от милионите, които беше откраднал от Франция.

III

В действителност буржоазията има само един метод да разрешава жилищния въпрос по *свой* начин, а именно — да го решава така, че решението всеки път отново да поражда въпроса. Този метод се нарича *„Осман"*.

Под „Осман" аз разбирам тук не само специфично бонапартисткия маниер на парижкия Осман да прокарва дълги, прави и широки улици сред гъсто застроените работнически квартали и да ги огражда от двете страни с големи разкошни здания, при което наред със стратегическата цел да се затрудни барикадната борба се целеше образуването на зависим от правителството, специфично бонапартистки строителен пролетариат, както и превръщането на града в истински град на разкоша. Под „Осман" разбирам станалата всеобща практика на прорязване на работническите квартали, особено на ония, които са разположени в центъра на нашите големи градове, какъвто и да е поводът за това: било съображения за обществена хигиена или за разхубавяване на града, било търсене на големи търговски помещения в центъра на града, било потребностите на съобщенията като строеж на железопътни линии, пътища и т. н. Резултатът навсякъде е един и същ, колкото и различни да са поводите: най-безобразните улици и задънени улички изчезват при голямото самовъзвеличаване на буржоазията поради този грамаден успех, но... те веднага възникват някъде другаде, често дори в непосредствено съседство.

В „Положението на работническата класа в Англия" аз описах Манчестер, както изглеждаше през 1843—1844 г. Оттогава благодарение на железниците, които минават сред града, благо-

дарение на прокарването на нови улици, на построяването на големи обществени и частни здания някои от най-лошите описани там квартали са прорязани, разчистени и подобрени, а други съвсем изчезнаха, макар че още много от тях — въпреки засиления оттогава санитарно полицейски надзор — се намират в същото или дори в по-лошо състояние. Но затова пък в резултат на огромното разрастване на града, чието население оттогава се е увеличило с повече от половината, квартали, които тогава бяха просторни и чисти, сега са също така застроени, така мръсни и препълнени с хора, както ползващите се тогава с най-лоша слава части на града. Ще приведа тук само един пример. В моята книга, на стр. 80 и следващите, аз описах една разположена в долината на река Медлок група от къщи, която под името Малка Ирландия (Little Ireland) отдавна вече представляваше позорното петно на Манчестер[245]. Малка Ирландия е отдавна изчезнала; на нейно място върху висока основа сега се издига гара; буржоазията гордеиво сочеше благополучното окончателно унищожение на Малка Ирландия като голям триумф. Но ето че миналото лято стана ужасно наводнение, както изобщо по лесно обясними причини запритищените реки в нашите големи градове от година на година предизвикват все по-големи наводнения. И изведнъж се оказва, че Малка Ирландия съвсем не е унищожена, а само пренесена от южната на северната страна на Оксфорд-роуд и все още процъфтява. Ето какво пише за това органът на радикалните манчестерски буржоа „Manchester Weekly Times" от 20 юли 1872 г.:

„Нещастието, което постигна миналата събота жителите на долината на Медлок, навярно ще има *една* добра последица: общественото внимание ще бъде насочено върху явната гавра над всички санитарни закони, която вече тъй дълго се търпи там под носа на градските чиновници и на градския санитарен комитет. Рязката статия във вчерашното дневно издание на нашия вестник все още недостатъчно разкрива позорното състояние на някои сутеренни жилища по Чарлз-стрит и Брук-стрит, които пострадаха от наводнението. Внимателният оглед на един от посочените в тази статия дворове ни дава правото да потвърдим всички приведени в нея данни и да заявим, че сутеренните помещения в този двор е трябвало отдавна да бъдат запечатани: по-точно, те никога не е трябвало да бъдат търпени като човешки жилища. Скуайрз-корт се състои от седем или осем жилищни сгради на ъгъла на Чарлз-стрит и Брук-стрит, над които дори в най-ниското място на Брук-стрит, под железопътната арка, пешеходецът може всеки ден да минава, без да подозира, че дълбоко под него живеят в дупки човешки същества. Дворът, скрит от външния поглед, е достъпен само за онези, които мизерията принуждава да търсят подслон в неговата гробовна изолираност. Дори когато обикновено застоялите, движещи се между укрепените брегове води на Медлок не се издигат над обикновеното си равнище, подът на тия жилища е едва с няколко дюйма над повърхността на водата; всеки солиден проливен дъжд може да изтласка нагоре отвратително вонящата вода от помийните ями или от отводните тръби и да отрови жилищата със заразни газове, които всяко наводнение оставя за спомен след

себе си... Скуайрз-корт лежи по-ниско от необитаемите сутерени на къщите, разположени по Брук-стрит... двадесет фута под улицата и заразната вода, която бе изкарана в събота из помийните ями, стигна до покривите. Ние знаехме това и по тази причина очаквахме да намерим двора необитаем или пък да срещнем там само служещите от санитарния комитет, заети да чистят и дезинфекцират вонящите стени. Вместо това видяхме един човек, който в сутеренното помещение на един бръснар... товареше на една количка купчина вонящи нечистотии, намиращи се в един ъгъл. Бръснарят, чийто сутерен беше вече доста изчистен, ни изпрати още по-надолу, в редица жилища, за които каза, че ако умеел да пише, щял да пише във вестника и да настои те да бъдат затворени. Така стигнахме най-после Скуайрз-корт, където намерихме красива, здрава на вид ирландка, която переше купчина бельо. Тя и нейният мъж, нощен пазач на частна служба, са живели шест години в този двор; те имаха многобройно семейство... В къщата, която те току-що бяха напуснали, водата стигаше до самия покрив, прозорците бяха строшени, а мебелите представляваха купчина трески. Обитателят, каза той, можел да се избавя от непоносимата миризма в тази къща само като варосва стените всеки два месеца... Във вътрешния двор, където нашият репортер едва сега успял да проникне, той намерил три къщи, пристроени към задната стена на описаните по-горе къщи; в две от тях имало обитатели. Вонята там била така ужасна, че и най-здравият човек след няколко минути непременно би повърнал... В тази отвратителна дупка живеело 7-членно семейство, което в четвъртък (деня на първото наводнение) спало в къщата. Или по-точно, както се поправила жената, те не спели, тъй като тя и мъжът ѝ през по-голямата част от нощта повръщали от вонята. В събота те били принудени, газейки до гърди във вода, да изнесат децата си. Тя също смята, че тази дупка не е дори за свиня, но поради евтиния наем — един и половина шилинга седмично — тя я наела, тъй като напоследък мъжът ѝ поради болест не изкарвал почти нищо. Този двор и натъпканите в него като в преждевременен гроб обитатели правят впечатление на най-крайна безпомощност. Трябва впрочем да кажем, че по нашите наблюдения Скуайрз-корт е само копие — може би преувеличено — на множество други помещения от този район, чието съществуване нашият санитарен комитет с нищо не може да оправдае. И ако се допусне тези помещения да се обитават и занапред, няма защо да говорим за цялата тежест на отговорността, която пада върху комитета, и за опасността от заразни епидемии, която застрашава съседите."

Ето един ярък пример за това, как буржоазията решава на практика жилищния въпрос. Огнищата на заразата, най-позорните дупки и ями, в които капиталистическият начин на производство тика всяка нощ нашите работници, не се унищожават, а само... *се преместват!* Същата икономическа необходимост, която ги е създала на първото място, ги създава и на второто. И докато съществува капиталистическият начин на производство, дотогава е глупост да се правят опити да бъде разрешен отделно жилищният въпрос или който и да е друг обществен въпрос, засягащ съдбата на работниците. Решението е само в унищожаването на капиталистическия начин на производство, в присвояването на всички средства за съществуване и средства на труда от самата работническа класа.

РАЗДЕЛ III

ОЩЕ ВЕДНЪЖ ЗА ПРУДОН И ЗА ЖИЛИЩНИЯ ВЪПРОС

I

В бр. 86 на „Volksstaat“ А. Мюлбергер се обявява за автор на статиите, които аз разкритикувах в бр. 51 и следващите на този вестник*. В своя отговор той ме обсипва с такава маса упреци и при това толкова много изопачава всички становища, за които става дума, че ща не ща трябва да му отговоря. На моето възражение — което за мое съжаление трябва да се ограничи до голяма степен в наложената ми от Мюлбергер област на лична полемика — ще се опитам да придам общ интерес, като още веднъж и по възможност по-ясно от преди развия най-важните положения, дори с риск отново да бъда упрекнат от Мюлбергер, че всичко това „всъщност не съдържа нищо ново нито за него, нито за другите читатели на „Volksstaat“.“

Мюлбергер се оплаква от формата и съдържанието на моята критика. Що се отнася до формата, достатъчно е да възразя, че по онова време аз съвсем не знаех кой е авторът на въпросните статии. Следователно за лично „предубеждение“ против автора не би могло да става и дума; против изложеното в тези статии решение на жилищния въпрос аз бях наистина „предубеден“ дотолкова, доколкото това решение ми беше отдавна известно от Прудон и моето становище по него беше установено.

За „тона“ на моята критика няма да споря с любезния Мюлбергер. Когато човек е бил толкова дълго в движението като мене, той придобива доста дебела кожа към нападките и затова лесно предполага такава кожа и у другите. За да удовлетворя

* Виж настоящия том, стр. 205—229. *Ред.*

Мюлбергер, ще се опитам този път да съобразя своя „тон" с чувствителността на неговия епидермис (горния слой на кожата).

Мюлбергер особено горчиво се оплаква от това, че съм го нарекъл прудонист, и уверява, че не бил прудонист. Аз трябва, разбира се, да му вярвам, но все пак ще приведа доказателства, че въпросните статии — а само с тях се занимавах аз — не съдържат нищо друго освен чист прудонизъм.

Но според Мюлбергер аз съм критикувал и Прудон „лекомислено" и съм бил съвсем несправедлив към него:

> „Теорията за дребния буржоа Прудон е станала у нас, в Германия, установена догма, която мнозина изповядват, без дори да са прочели и един ред от неговите съчинения".

Ако аз съжалявам, че работниците, говорещи романски езици, от 20 години не са имали друга духовна храна освен съчиненията на Прудон, Мюлбергер отговаря, че при романските работници „принципите, формулирани от Прудон, почти навсякъде образуват живата душа на движението". С това не мога да се съглася. Първо, „живата душа" на работническото движение никъде не е в „принципите", а навсякъде — в развитието на едрата индустрия и в неговите последици: натрупването и концентрацията на капитала, от една страна, и на пролетариата — от друга. Второ, не е вярно, че Прудоновите така наречени „принципи" играят при романските работници решаващата роля, която им приписва Мюлбергер, че „принципите на анархията, на Organisation des forces économiques*, на Liquidation sociale** и т. н. са станали там ... истинските носители на революционното движение". Да не говорим за Испания и Италия, където прудонистките панацеи против всички злини придобиха някакво влияние само в още поразваления от Бакунин вид — на всеки, който познава международното работническо движение, е добре известен фактът, че във Франция прудонистите образуват малобройна секта, докато работническите маси не искат и да знаят за съставения от Прудон план за обществени реформи, известен под названието Liquidation sociale и Organisation des forces économiques. Това пролича между другото при Комуната. Макар прудонистите да бяха широко представени в нея, все пак не беше направен и най-малкият опит да се ликвидира старото общество или да се организират икономическите сили съгласно проектите на Прудон. Напротив. За най-голяма чест на Комуната „живата душа" на всичките ѝ икономически мероприятия бяха не някакви принципи, а ... про-

* — организацията на икономическите сили. *Ред.*

** — социалната ликвидация. *Ред.*

стата практическа потребност. Поради това тези мероприятия — отменяването на нощния труд на хлебопекарите, забраняването на паричните глоби във фабриките, конфискуването на затворените фабрики и работилници и предоставянето им на работнически асоциации — съвсем не бяха в духа на Прудон, а в духа на немския научен социализъм. Единственото социално мероприятие, проведено от прудонистите, бе *отказът* да се конфискува Френската банка, което беше една от причините за гибелта на Комуната. По същия начин и така наречените бланкисти, щом направиха опит да се превърнат от чисто политически революционери в социалистическа работническа фракция с определена програма — както например в издадения от бланкистите-емигранти в Лондон манифест „Интернационалът и революцията"[246], — провъзгласиха не „принципите" на Прудоновия план за спасение на обществото, а — и то почти буквално — възгледите на немския научен социализъм за необходимостта от политическа дейност на пролетариата и от негова диктатура като преход към премахване на класите, а заедно с тях и на държавата, както бе казано още в „Комунистическия манифест", и оттогава насам се повтаря безброй пъти. И ако Мюлбергер от неуважението на германците към Прудон прави извода, че те недостатъчно разбират романското движение, „включително и Парижката комуна", нека за доказателство на това неразбиране назове такова романско съчинение, в което Комуната да е поне приблизително така правилно разбрана и обрисувана, както във възванието на Генералния съвет на Интернационала за гражданската война във Франция, написано от германеца Маркс.

Единствената страна, в която работническото движение се намира непосредствено под влиянието на Прудоновите „принципи", е Белгия и именно затова белгийското движение върви, както казва Хегел, „от нищо през нищо към нищо"[247].

Ако смятам за нещастие, че от двадесет години романските работници пряко или косвено са се хранили духовно само от Прудон, аз намирам това нещастие не в съвършено митическото господство на Прудоновата рецепта за реформи, която Мюлбергер нарича „принципи", а в това, че тяхната икономическа критика на съществуващото общество беше заразена от съвършено фалшивите Прудонови възгледи, а тяхната политическа дейност беше покварена от прудонисткото влияние. А на въпроса, кой „повече пребивава в революцията", дали „прудонизираните романски работници" или германските работници, които във всеки случай разбират научния немски социализъм безкрайно по-добре, отколкото романците — своя Прудон, на този въпрос ще можем да отгово-

рим само тогава, когато узнаем какво значи: „да *се пребивава* в революцията". Говорило се е за хора, които „пребивават в християнството, в истинската вяра, в милостта божия" и т. н. Но „да се пребивава" в революцията, в най-насилственото движение! Нима „революцията" е догматична религия, в която трябва да се вярва?

По-нататък Мюлбергер ме упреква, че аз, противно на това, което се казвало изрично в неговата статия, съм твърдял, че той обявявал жилищния въпрос за изключително работнически въпрос.

Този път Мюлбергер действително има право. Аз пропуснах съответното място. Пропуснах го непростимо, тъй като то е едно от най-характерните места за цялата тенденция на неговата статия. Мюлбергер действително казва направо следното:

„Тъй като често и много пъти ни се отправя *смешният* упрек, че сме водили *класова политика,* че сме се стремели към *класово господство* и т. н., ние преди всичко изрично подчертаваме, че жилищният въпрос съвсем не засяга изключително пролетариата, а, *напротив,* интересува *в най-висока степен същинското средно съсловие,* дребните занаятчии, дребната буржоазия, цялата бюрокрация... Жилищният въпрос е именно онзи пункт от социалните реформи, който повече от всички други, изглежда, е способен да разкрие *абсолютното вътрешно тъждество на интересите на пролетариата,* от една страна, и на *същинските средни класи* на обществото — от друга. Средните класи страдат от потискащите окови на наетото жилище също тъй силно, а *може би още по-силно*... Същинските средни класи на обществото са изправени днес пред въпроса... ще намерят ли сили... в съюз с пълната с юношески сили и енергия работническа партия да вземат участие в процеса на преобразуване на обществото, *чиито благотворни резултати ще бъдат от полза преди всичко за тях.*"

И така нашият приятел Мюлбергер констатира тук следното:

1) „Ние" не водим „класова политика" и не се стремим към „класово господство". Но германската Социалдемократическа работническа партия, именно *защото е работническа партия,* по необходимост води „класова политика", политиката на работническата класа. Тъй като всяка политическа партия се стреми да вземе властта в държавата, германската Социалдемократическа работническа партия по необходимост се стреми към *свое* господство, към господството на работническата класа, т. е. „към класово господство". Впрочем *всяка* действително пролетарска партия, като се почне от английските чартисти, винаги е поставяла като първо условие класовата политика и организирането на пролетариата като самостоятелна политическа партия, а диктатурата на пролетариата — като най-близка цел на борбата. Обявявайки това за „смешно", Мюлбергер се поставя вън от пролетар-

ското движение и се оказва в редовете на дребнобуржоазния социализъм.

2) Жилищният въпрос има това предимство, че не е изключително работнически въпрос, а „в най-висока степен интересува дребната буржоазия“, тъй като „същинските средни класи“ страдат от жилищната криза „също така силно, може би още по-силно“, отколкото пролетариатът. Който заявява, че дребната буржоазия страда, макар и само в едно отношение, „може би още по-силно, отколкото пролетариатът“, той сигурно няма да може да се оплаче, ако бъде причислен към дребнобуржоазните социалисти. И така, има ли Мюлбергер основание за недоволство, когато аз казвам:

„Предимно с тези общи за работническата класа и другите класи, особено дребната буржоазия, страдания предпочита да се занимава дребнобуржоазният социализъм, към който принадлежи и Прудон. И съвсем не е случайно, че нашият германски прудонист се залавя преди всичко за жилищния въпрос, който, както видяхме, съвсем не е изключително работнически въпрос“*.

3) Между интересите на „същинските средни класи на обществото“ и интересите на пролетариата съществува „абсолютно вътрешно тъждество“ и не за пролетариата, а тъкмо за тези същински средни класи „ще бъдат преди всичко от полза благотворните резултати“ на предстоящия процес на преобразуване на обществото.

Следователно работниците ще извършат предстоящата социална революция „преди всичко“ в интерес на дребните буржоа. И по-нататък, съществува абсолютно вътрешно тъждество между интересите на дребните буржоа и интересите на пролетариата. Ако интересите на дребните буржоа са вътрешно тъждествени с интересите на работниците, то и интересите на работниците са тъждествени с интересите на дребните буржоа. Следователно дребнобуржоазното гледище в движението е равноправно с пролетарското. А тъкмо твърдението за такова равноправие е това, което се нарича дребнобуржоазен социализъм.

Затова Мюлбергер е напълно последователен, когато на стр. 25 на своята брошура[248] превъзнася „дребното производство“ като „истинската *опора* на обществото“, „тъй като по самата си природа то обединява трите фактора: труд — придобиване — притежание, и тъй като, обединявайки тези три фактора, то не поставя никакви прегради за способността на индивида за развитие“; и когато упреква съвременната индустрия особено за това, че уни-

* Виж настоящия том, стр. 211. *Ред.*

щожава този разсадник на нормални хора и е „превърнала една пълна с жизнени сили, постоянно възпроизвеждаща се *класа* в безсъзнателна *тълпа* хора, която не знае накъде да обърне своя боязлив поглед". И така, дребният буржоа е за Мюлбергер образцов човек, а дребното производство — образцов начин на производство. И така, оклеветил ли съм го, като го причислих към дребнобуржоазните социалисти?

Тъй като Мюлбергер отхвърля всякаква отговорност за Прудон, излишно би било да показваме тук по-нататък, че Прудоновите планове за реформи имат за цел да превърнат всички членове на обществото в дребни буржоа и дребни селяни. Също тъй излишно би било да се спираме на мнимото тъждество на интересите на дребните буржоа с интересите на работниците. Всичко необходимо е вече казано в „Комунистическия манифест" (лайпцигско издание от 1872 г., стр. 12 и 21)[249].

И така резултатът от нашето изследване се свежда до това, че наред с „легендата за дребния буржоа Прудон" излиза истината за дребния буржоа Мюлбергер.

II

Сега преминаваме към един главен пункт. Аз упрекнах статиите на Мюлбергер в това, че фалшифицират икономическите отношения по маниера на Прудон чрез превеждането им в юридически стил. Като пример взех следното място от Мюлбергер:

> „Веднъж построената къща служи като *вечен юридически титул* върху определена част от обществения труд, макар действителната стойност на къщата да е била отдавна повече от достатъчно изплатена на собственика във форма на наем. *Получава се така,* че къща, построена например преди 50 години, покрива през това време първоначалните разходи 2, 3, 5, 10 и т. н. пъти с получения от нея наем."

Мюлбергер се оплаква от това по следния начин:

> „Това *просто, трезво констатиране на факта* дава повод на Енгелс да ми внушава, че аз съм трябвало да обясня *как* къщата става „юридически титул" — нещо, което съвсем не влизаше в кръга на моите задачи... Едно е *да описваш,* друго е *да обясняваш.* Ако аз в духа на Прудон казвам, че икономическият живот на обществото трябва да бъде проникнат от една *правна идея,* с това аз *описвам* съвременното общество като такова, в което липсва наистина не всяка правна идея, но *правната идея на революцията* — факт, с който ще се съгласи сам Енгелс".

Преди всичко да се спрем на веднъж построената къща. Къщата, ако е дадена под наем, дава на своя строител под формата на наем поземлена рента, средства за ремонт и лихва за вложе-

ния от него строителен капитал, включително и печалбата от него; постепенно изплащаният наем може според обстоятелствата да покрие два, три, пет, десет пъти първоначалните разходи за построяването на къщата. Това, приятелю Мюлбергер, е „просто трезво констатиране“ на „факт“, който е *икономически;* и ако искаме да знаем „как става така“, че този факт съществува, ние трябва да извършим изследване в икономическата област. Нека разгледаме този факт малко по-отблизо, така че да бъде разбран от всяко дете. Както е известно, продажбата на една стока се състои в това, че собственикът дава нейната потребителна стойност и получава нейната разменна стойност. Потребителните стойности на стоките се различават между другото и по това, че тяхното потребление се извършва в различни срокове. Един самун хляб се изяжда за един ден, един панталон се износва за една година, а една къща, да речем — за сто години. Следователно за стоки с продължителен период на износване се явява възможност тяхната потребителна стойност да се продава на части, всеки път за определен срок, т. е. *да се дава под наем.* По този начин продажбата на части реализира разменната стойност само постепенно; за този отказ от незабавно получаване обратно на авансирания капитал и на полагащата се от него печалба продавачът се обезщетява с надбавка към цената, с лихва, чийто размер се определя съвсем не произволно, а от законите на политическата икономия. След изтичането на стоте години къщата е консумирана, износена, необитаема. Ако след това приспаднем от целия платен наем: 1) поземлената рента заедно с известно повишение, което тя е претърпяла през това време; 2) разходите за текущия ремонт, ще намерим, че остатъкът средно се състои: 1) от първоначалния строителен капитал на къщата; 2) от печалбата върху него и 3) от лихвата върху постепенно погасения капитал и върху печалбата. Наистина след изтичането на този срок наемателят няма къща, но и собственикът няма къща. Последният има само участъка земя (ако той наистина принадлежи на него) и намиращите се на него строителни материали, които обаче са престанали вече да бъдат къща. И ако през това време къщата е „покрила първоначалните разходи 5 или 10 пъти“, ние ще видим, че това се дължи изключително на повишаването на поземлената рента; това не е тайна за никого в градове като Лондон, където собственик на земята и собственик на къщата в повечето случаи са две различни лица. Подобно грамадно увеличение на наема става в бързо растящите градове*, но съвсем не някъде в селото, където поземлената

* Във вестник „Volksstaat“ е напечатано: „в бързо растящите големи градове“. *Ред.*

рента от строителните участъци си остава почти неизменна. Нотореи факт е, че като оставим настрана повишенията на поземлената рента, наемът носи на домопритежателя средно годишно не повече от 7% от вложения капитал (включително и печалбата), от които трябва да се покриват още и разходите за ремонт и т. н. С една дума, договорът за наем е най-обикновена стокова сделка, която теоретически представлява за работника не по-голям и не по-малък интерес, отколкото всяка друга стокова сделка с изключение на онази, при която се касае за покупко-продажба на работната сила; практически обаче този договор за наем се явява пред него като една от хилядите форми на буржоазното мошеничество, за които аз говоря на стр. 4 на отделното издание* и които, както изтъквам там, също са подложени на икономическо регулиране.

Мюлбергер, напротив, не вижда в договора за наем нищо друго освен чист „произвол" (стр. 19 на отделния отпечатък на неговите статии), а когато аз му доказвам обратното, той се оплаква, че му говоря „само за неща, които за съжаление той сам вече знаел".

Но с всички икономически изследвания върху наема ние не стигаме дотам да превърнем отменяването на даването на жилища под наем в „един от най-плодотворните и най-възвишените стремежи, възникнали от лоното на революционната идея". За да постигнем това, трябва да преведем този прост факт от областта на трезвата политическа икономия в много по-идеологическата област на юриспруденцията. „Къщата служи като вечен юридически титул" върху наема; — *„получава се така"*, че стойността на къщата може да бъде покрита от наема 2, 3, 5 и 10 пъти. За да узнаем как „се получава така", „юридическият титул" няма да ни помогне нито на йота; затова аз казвам, че само ако изследва как къщата става юридически титул, Мюлбергер би могъл да узнае *как* „се получава така". Ние ще узнаем това едва когато изследваме, както направих аз, *икономическата* природа на наема, вместо да се възмущаваме от юридическия израз, под който я санкционира господствуващата класа. — Който предлага икономически мерки за отменяване на наема, е длъжен да знае за наема малко повече от това, че той „представлява данък, който наемателят плаща на вечното право на капитала". На това Мюлбергер отговаря :„Едно е да описваш, друго е да обясняваш".

И така, макар къщата да не е вечна, тя е превърната във вечен юридически титул върху наем. Все едно как „се получава така", ние констатираме, че по силата на този юридически ти-

* Виж настоящия том, стр. 210—211. *Ред.*

тул къщата носи във формата на наем доход, който многократно надвишава нейната стойност. Чрез превеждане на юридически език ние благополучно се отдалечихме от икономията толкова, че виждаме още само едно явление: брутната сума на наема може постепенно многократно да плати стойността на къщата. Тъй като ние мислим и говорим юридически, то и към това явление прилагаме мащаба на правото, на справедливостта и намираме, че това явление е *несправедливо,* че то не съответствува на „правната идея на революцията", каквото и да значи това — и че поради това юридическият титул не става за нищо. По-нататък ние намираме, че същото важи и за лихвоносния капитал, и за дадената под аренда орна земя, и това ни дава повод да отделим тези категории собственост от другите и да ги подложим на специално разглеждане. Последното се състои в искането: 1) да се лиши собственикът от правото да се отказва от договора, от правото да иска обратно своята собственост; 2) да се предостави безвъзмездно на наемателя, длъжника или арендатора ползването на предадения му, но непринадлежащ му предмет и 3) да се изплати имотът на собственика на по-дългосрочни рати без лихва. С това ние изчерпахме Прудоновите „принципи" откъм тази страна. Това именно е Прудоновата „обществена ликвидация".

Впрочем съвсем ясно е, че целият този план за реформи трябва да бъде от полза изключително за дребните буржоа и дребните селяни, *закрепвайки* положението им на дребни буржоа и дребни селяни. По този начин легендарният според Мюлбергер образ на „дребния буржоа на Прудон" тук неочаквано придобива твърде осезателна историческа реалност.

Мюлбергер продължава:

> „Ако аз в духа на Прудон казвам, че икономическият живот на обществото трябва да бъде проникнат от една *правна идея,* с това аз *описвам* съвременното общество като такова, в което липсва наистина не всяка правна идея, но правната идея на революцията — факт, с който ще се съгласи сам Енгелс".

За съжаление, не съм в състояние да доставя на Мюлбергер това удоволствие. Мюлбергер иска обществото *да бъде* проникнато от една правна идея и нарича това описание. Ако някой съд ми изпрати чрез съдия изпълнителя призовка да платя един дълг, според Мюлбергер той не извършва нищо друго, а само ме *описва* като човек, който не си плаща дълговете! Едно е да описваш, друго е да искаш. В това именно се и състои съществената разлика между германския научен социализъм и Прудон. Ние описваме — а всяко истинско описание, въпреки Мюлбергер, е същевременно обяснение на предмета — икономическите отношения,

както те съществуват и както се развиват, ., доказваме строго икономически, че това тяхно развитие е в същото време развитие на елементите на социална революция: от една страна, развитието на пролетариата, една класа, чиито условия на живот неизбежно я тласкат към социална революция, а от друга страна — на производителните сили, които, надраствайки рамките на капиталистическото общество, неизбежно трябва да ги разрушат и които в същото време създават възможност за премахване веднъж завинаги на класовите различия в интерес на самия обществен прогрес. Прудон, напротив, предявява на съвременното общество искането да се преобразува не по законите на своето собствено икономическо развитие, а по предписанията на справедливостта („правната *идея*" принадлежи не на него, а на Мюлбергер). Където ние доказваме, там Прудон *проповядва* и се оплаква, а с него и Мюлбергер.

Какво нещо е „правната идея на революцията" — абсолютно не мога да отгатна. Наистина Прудон превръща „Революцията" в един вид богиня — носителка и изпълнителка на неговата „справедливост"; при това той изпада в странното заблуждение да смесва буржоазната революция от 1789—1794 г. с бъдещата пролетарска революция. Той прави това в почти всичките си съчинения, особено след 1848 г.; като пример ще посоча само „Общата идея на революцията", издадена в 1868 г., стр. 39—40[250]. Но тъй като Мюлбергер отхвърля всяка отговорност за Прудон, за мен остава забранено да обяснявам „правната идея на революцията" с Прудон и аз продължавам да се намирам в египетски мрак.

По-нататък Мюлбергер казва:

> „Но нито Прудон, нито аз апелираме към „вечната справедливост", за *да обясняваме* съществуващите несправедливи отношения или пък, както ми приписва Енгелс, да очакваме подобряване на тия отношения от апелирането към тази справедливост"

Мюлбергер вероятно разчита на това, че „Прудон е почти съвсем неизвестен в Германия". Във всичките си съчинения Прудон измерва всички обществени, правни, политически, религиозни положения* с мащаба на „справедливостта", отхвърля ги или ги признава в зависимост от това, дали те се съгласуват или не с това, което той нарича „справедливост". В „Икономически противоречия"[251] тази справедливост се нарича още „вечна справедли-

* Във вестник „Volksstaat" вместо думите „всички обществени, правни, политически, религиозни положения" е напечатано: „всички обществени, правни, политически отношения, всички теоретически, философски, религиозни положения". *Ред.*

вост“, justice éternelle. По-късно за вечност не се споменава, но по същество тя се запазва. Например в произведението „За справедливостта в революцията и в църквата“, издадено в 1858 г.,[252] следният откъс изразява съдържанието на цялата тази тритомна проповед (т. I, стр. 42):

„Кой е основният принцип, органическият, регулиращият, суверенният принцип на обществото, принципът, който, подчинявайки всички останали, управлява, защищава, измества, наказва, а в случай на нужда дори смазва всички бунтовни елементи? Е ли той религията, идеалът, *интересът?*... Според мен този принцип е *справедливостта.* — Що е справедливост? — *Същността на самото човечество.* — Какво е била тя от началото на света? Нищо. — Какво трябва да стане? Всичко.“

Справедливост, която е същността на самото човечество, какво друго е това, ако не *вечната* справедливост? Справедливост, която е органическият, регулиращият, суверенният принцип на обществото, справедливост, която въпреки че досега е била нищо, трябва да стане всичко — какво друго е това, ако не мащабът, с който трябва да се измерват всички човешки работи, към който като към най-висш съдия трябва да се апелира при всеки случай на колизия? И твърдял ли съм нещо друго, освен че Прудон прикрива своето икономическо невежество и безпомощност с това, че съди за икономическите отношения не по икономическите закони, а по това, дали те се съгласуват или не с неговата представа за тази вечна справедливост? И по какво Мюлбергер се различава от Прудон, когато иска „всички изменения в живота на съвременното общество... да бъдат проникнати от една *правна идея,* т. е. да се провеждат навсякъде съгласно *строгите изисквания на справедливостта“?* Или аз не мога да чета, или Мюлбергер не може да пише?

По-нататък Мюлбергер казва:

„Прудон знае не по-зле от Маркс и Енгелс, че истинският двигател на човешкото общество са икономическите, а не юридическите отношения; той знае също, че правните идеи на един народ във всеки даден момент са само израз, отражение, продукт на икономическите, и особено на производствените отношения... С една дума, за Прудон правото е... исторически формирал се икономически продукт.“

Ако Прудон знае това (аз оставям настрана неясния начин на изразяване на Мюлбергер и вземам за действителни неговите добри намерения) „не по-зле от Маркс и Енгелс“, как можем тогава още да спорим? Но тъкмо със знанията на Прудон работата стои малко по-другояче. Икономическите отношения на дадено общество се изразяват преди всичко като *интереси.* А в току-що цитираното място от неговото главно съчинение Прудон направо

казва, че „регулиращият, органическият, суверенният основен принцип на обществата, който подчинява всички останали принципи", е не *интересът,* а *справедливостта.* И той повтаря същото във всичките си съчинения във всички решаващи места. Това не пречи на Мюлбергер да продължи:

„... идеята на икономическото право, развита най-дълбоко от Прудон във „Войната и мирът", напълно съвпада с ония основни мисли на Ласал, които са така добре изложени в неговия предговор към „Система на придобитите права"."

„Войната и мирът"[253] е може би най-ученическото от многото ученически произведения на Прудон, но аз не можех да очаквам, че то ще бъде цитирано като доказателство, че той бил разбрал германския материалистически възглед за историята, който обяснява всички исторически събития и представи, цялата политика, философия, религия с материалните, икономическите условия на живота на даден исторически период. Тази книга е толкова малко материалистическа, че не може да даде дори своя концепция за войната, без да призове на помощ *твореца:*

„Но творецът, който е избрал за нас този начин на живот, е имал своите цели" (т. II, стр. 100 на изданието от 1869 г.).

Върху какви исторически познания почива тази книга, се вижда от това, че в нея е изразена вярата в историческото съществуване на златния век:

„В началото, когато човечеството е било още нарядко разпръснато по земното кълбо, природата без труд е задоволявала неговите потребности. Това е бил златният век, векът на изобилието и мира" (пак там, стр. 102).

Икономическата позиция на Прудон е позицията на най-грубото малтусианство:

„Ако се удвоява производството, веднага ще се удвои и населението" (стр. 106).

А в какво се състои тогава материализмът на тази книга? В това, че в нея се твърди, че причината за войната открай време и все още бил „пауперизмът" (напр. стр. 143). Чичо Брезиг беше също такъв забележителен материалист, когато в своята реч в 1848 г. най-спокойно изрече великите думи: „Причината за голямата мизерия е голямата pauvreté"*.

В „Система на придобитите права"[254] Ласал се намира в плен на всички илюзии не само на юриста, но и на старохегелианеца. На стр. VII Ласал изрично заявява, че и в *„икономическата* област

* — бедност. *Ред.*

понятието за придобито право е изходният пункт, който движи цялото по-нататъшно развитие"; той иска да покаже (стр. IX), че „правото е разумен, развиващ се *от самия себе си*" (значи не от икономически предпоставки) „организъм"; за него е важно да изведе правото не от икономическите отношения, а „от самото понятие за волята, чието развитие и отражение е само философията на правото" (стр. IX). Но какво общо има тук тази книга? Разликата между Прудон и Ласал е само тази, че Ласал действително беше юрист и хегелианец, а Прудон и в юриспруденцията, и във философията, както и във всичко друго, беше само дилетант.

Че Прудон, който, както е известно, постоянно си противоречи, понякога прави тук-таме изказвания, които дават вид, че той обяснява идеите, изхождайки от фактите — зная много добре. Но подобни изказвания нямат никакво значение при основната насока на неговата мисъл, а там, където се срещат, те са освен това крайно объркани и непоследователни.

На известно, твърде ранно стъпало на общественото развитие възниква потребност да бъдат обхванати от общо правило повтарящите се всеки ден актове на производството, на разпределението и размяната на продуктите, да се положат грижи индивидът да се подчини на общите условия на производството и размяната. Това правило, в началото обичай, става след това *закон.* Със закона по необходимост възникват и органи, на които е възложено неговото съблюдаване — обществената власт, държавата. С по-нататъшното обществено развитие законът се разраства в повече или по-малко обширно законодателство. Колкото по-сложно става това законодателство, толкова повече се отличава начинът на изразяването му от начина, по който се изразяват обикновените икономически условия на живота на обществото. Законодателството се явява като самостоятелен елемент, който намира оправданието на своето съществуване и обосноваието на по-нататъшното си развитие не в икономическите отношения, а в собствени, вътрешни основи, да речем, в „понятието за волята". Хората забравят, че тяхното право е произлязло от икономическите условия на техния живот, както са забравили, че те самите произхождат от животинското царство. С по-нататъшното развитие на законодателството в сложно, обширно цяло изпъква необходимостта от ново обществено разделение на труда; образува се съсловие на професионални правници, а с тях възниква и правната наука. Последната в по-нататъшното си развитие сравнява правните системи на различните народи и на различните епохи не като отражения на съответните икономически отношения, а като системи, които

намират своето обосноваиие в самите себе си. Сравняването предполага нещо общо: това общо се намира, като юристите обединяват под името *естествено право* всичко, което е повече или по-малко общо във всички тези правни системи. А мерилото, с което се определя кое е естествено право и кое не, е най-абстрактният израз на самото право — *справедливостта*. И от този момент за юристите и за ония, които им вярват абсолютно, развитието на правото се състои само в стремежа човешките отношения, доколкото те се изразяват юридически, да се приближават все повече до идеала на справедливостта, до *вечната* справедливост. А тая справедливост винаги е само идеологизиран, възнесен в небесата израз на съществуващите икономически отношения било от консервативната, било от революционната им страна. Справедливостта на гърците и на римляните намираше робството за справедливо; справедливостта на буржоата от 1789 г. изискваше премахването на феодализма, защото той бил несправедлив. За пруските юнкери дори жалката наредба за окръзите е нарушение на вечната справедливост. Следователно представата за вечната справедливост се изменя не само в зависимост от времето и мястото, но дори и от лицата, и принадлежи към ония неща, под които, както правилно отбелязва Мюлбергер, „всеки разбира нещо друго". Ако в обикновения живот, при простотата на отношенията, които се подлагат там на оценка, изрази като справедливо, несправедливо, справедливост, правно чувство се употребяват дори по отношение на обществените явления без особени недоразумения, то в научните изследвания на икономическите отношения, както видяхме, тези изрази довеждат до същата ужасна бъркотия, каквато би възникнала например в съвременната химия, ако тя би пожелала да запази терминологията на теорията за флогистона. Още по-лоша става тая бъркотия, когато човек, подобно на Прудон, вярва в социалния флогистон, в „справедливостта", или пък, подобно на Мюлбергер, твърди, че теорията за флогистона е не по-малко правилна, отколкото теорията за кислорода*.

* Преди откриването на кислорода химиците обясняваха горенето на телата в атмосферния въздух, като допускаха съществуването на особено горящо вещество, флогистон, което се изпарява при горенето. Тъй като намериха, че изгорелите прости тела след изгарянето имат по-голямо тегло, отколкото преди, те обявиха, че флогистонът имал отрицателно тегло, така че тяло без свой флогистон тежало повече, отколкото с него. По този начин на флогистона постепенно се приписваха всички важни свойства на кислорода, но всички — *в обратен смисъл*. Откритието, че горенето се състои в съединяването на горящите тела с друго тяло, с кислорода, и получаването на този кислород сложиха край на това допускане, но едва след дълга съпротива от страна на старите химици.

III

Мюлбергер се оплаква по-нататък, че аз наричам реакционна йеремиада неговите „високопарни“ излияния по повод на това, че

„няма по-ужасна гавра с цялата култура на нашия прославен век от факта, че в големите градове 90 и повече процента от населението нямат покрив, който биха могли да нарекат свой собствен“.

Разбира се, ако Мюлбергер се бе ограничил, както сам той претендира, с обрисуване „ужасите на съвременността“, сигурно нямаше да кажа нито една лоша дума „за него и неговите скромни думи“. Но той прави нещо съвсем друго. Той описва тези „ужаси“ като *следствие* от това, че работниците *„нямат покрив, който биха могли да нарекат свой собствен“*. Дали човек се оплаква от „ужасите на съвременността“ поради това, че е отменено правото на собствено жилище на работника, или, както правят юнкерите, поради това, че са отменени феодализмът и цеховете — и в двата случая не може да излезе нищо освен реакционна йеремиада, скръбна песен за настъпване на неизбежното, на исторически необходимото. Реакционността се състои именно в това, че Мюлбергер иска да възстанови индивидуалната жилищна собственост на работника — нещо, на което историята отдавна е сложила край; в това, че той не може да си представи освобождението на работниците другояче освен в смисъл, че всеки става отново собственик на свое жилище. По-нататък:

„Аз заявявам най-категорично: борбата се води всъщност против капиталистическия начин на производство и само *от неговото преобразование* може да се очаква подобряване на жилищните условия. Енгелс не вижда нищо такова... Аз предпоставям пълното решение на социалния въпрос, за да може да се пристъпи към изкупуването на даваните под наем жилища.“

За съжаление, аз и сега не виждам нищо такова. Не ми е възможно да зная какво предпоставя в потайното кътче на своя мозък някой, чието име дори не зная. Аз мога да се придържам само към напечатаните статии на Мюлбергер. А там аз и сега още намирам (на стр. 15 и 16 на отделния отпечатък), че единствената предпоставка за изкупуването на даваните под наем жилища е... даваното под наем жилище. Едва на стр. 17 той хваща „производителността на капитала за рогата“, към което ще се върнем пак. И дори в своя отговор той потвърждава това, като казва:

„Касаеше се по-скоро за това, да покажа как, *като се изхожда от съществуващите отношения,* би могло да бъде проведено пълно преобразование в областта на жилищния въпрос.“

„Като се изхожда от съществуващите отношения“ и „като се изхожда от преобразованието“ (ще рече унищожението) „на капиталистическия начин на производство“ — това са все пак съвършено противоположни неща.

Нищо чудно, че Мюлбергер се оплаква, когато аз виждам единственото възможно практическо осъществяване на неговите прудонистки проекти във филантропичните стремежи на г. Долфус и други фабриканти да помогнат на работниците да се сдобият със собствени къщи. Ако на Мюлбергер беше ясно, че Прудоновият план за спасяване на обществото е трогателна фантазия, която всецяло си остава върху почвата на *буржоазното* общество, той, разбира се, нямаше да повярва в този план. Аз наистина никога не съм се съмнявал в неговите добри намерения. Но защо тогава той хвали д-р Решауер, че предлага на виенския общински съвет да копира проектите на Долфус?

По-нататък Мюлбергер заявява:

„Що се отнася специално до противоположността между града и селото, стремежът да бъде тя унищожена спада към утопиите. Тази противоположност е естествена, по-точно, исторически възникнала... Работата не е в това, да се *унищожи* тази противоположност, а да се намерят политически и социални форми, в които тя да бъде *безвредна*, дори *плодотворна*. По този начин може да се стигне до мирно съгласуване, до постепенно уравновесяване на интересите.“

И така, унищожаването на противоположността между града и селото е утопия, *защото* тази противоположност е естествена, по-точно, исторически възникнала. Да приложим тази логика към други противоположности на съвременното общество и да видим докъде ще стигнем. Например:

„Що се отнася специално до противоположността между“ капиталисти и наемни работници, „стремежът да бъде тя унищожена спада към утопиите. Тази противоположност е естествена, по-точно, исторически възникнала. Работата не е в това, да се *унищожи* тази противоположност, а да се намерят политически и социални форми, в които тя да бъде *безвредна*, дори *плодотоворна*. По този начин може да се стигне до мирно съгласуване, до постепенно уравновесяване на интересите.“

С това пак стигнахме до Шулце-Делич.

Унищожаването на противоположността между града и селото не е повече и по-малко утопия, отколкото унищожаването на противоположността между капиталисти и наемни работници. С всеки изминат ден то става все повече практическо искане както на индустриалното, така и на земеделското производство. Никой не го е искал по-настойчиво от Либих в неговите съчинения по зе-

меделска химия, където първото му искане винаги е човек да връща на земята онова, което получава от нея, и където той доказва, че само съществуването на градовете, особено на големите градове, пречи за това. Когато виждаме как само тук, в Лондон, всеки ден при огромни разходи се изхвърля... в морето по-голяма маса тор, отколкото се произвежда в цялото кралство Саксония, и какви колосални съоръжения са необходими, за да не се допусне този тор да отрови целия Лондон — утопията за унищожаването на противоположността между града и селото придобива забележителна практическа основа. Дори сравнително неголемият Берлин от най-малко тридесет години се задушава в собствените си нечистотии. От друга страна, чиста утопия е да желаеш, както Прудон, да извършиш преврат в съвременното буржоазно общество, запазвайки селянина като такъв. Само колкото е възможно поравномерно разпределение на населението по цялата страна, само тясната вътрешна връзка между индустриалното и земеделското производство наред с налагащото се в резултат на това разширение на съобщителните средства — разбира се, предпоставяйки унищожението на капиталистическия начин на производство — е в състояние да изтръгне селското население от изолираността и затъпяването, в които то почти неизменно вегетира от хилядолетия. Не е утопия да се твърди, че освобождението на хората от веригите, изковани от тяхното историческо минало, ще бъде пълно едва тогава, когато бъде унищожена противоположността между града и селото; утопията възниква едва тогава, когато се правят опити, „като се изхожда от съществуващите отношения", да се предпише *формата,* в която трябва да бъде разрешена една или друга противоположност на съществуващото общество. А именно това прави Мюлбергер, приемайки Прудоновата формула за разрешаване на жилищния въпрос.

По-нататък Мюлбергер се оплаква, че в известна степен аз смятам и него отговорен за „чудовищните възгледи на Прудон за капитала и лихвата", и заявява:

„Аз предпоставям *като дадено* изменението на производствените отношения, а преходният закон, който регулира лихвения процент, има за обект не производствените отношения, а обществения оборот, отношенията на обръщението... Изменението на производствените отношения или, както немската школа го казва по-точно, унищожението на капиталистическия начин на производство, се извършва, разбира се, не в резултат на един премахващ лихвата преходен закон, както Енгелс ми *приписва,* а в резултат на *фактическото завладяване на всички оръдия на труда,* на цялата индустрия от трудещия се народ. Дали при това трудещият се народ ще бъде поклонник" (!) „на изкупуването или пък на незабавната експроприация — не може да реши нито Енгелс, нито аз".

Аз си търкам очите от учудване. Отново препрочитам съчинението на Мюлбергер от началото до края, за да намеря мястото, където той заявява, че неговото изкупуване на даваните под наем жилища предпоставя като дадено „фактическото завладяване на всички оръдия на труда, на цялата индустрия от трудещия се народ“. Не намирам това място. То не съществува. За „фактическо завладяване“ и т. н. никъде не става дума. Затова пък на стр. 17 се казва:

„Да приемем, че производителността на капитала бъде — което рано или късно трябва да се случи — *действително хваната за рогата,* напр. *чрез преходен закон, който установява лихвата върху всички капитали на един процент,* при това с тенденция постепенно да приближи и този един процент до нулата... Разбира се, и къща, и жилище, подобно на всички други продукти, влизат в рамките на този закон... И така ние виждаме, че и от тази страна изкупуването на даваните под наем жилища *е необходимо следствие от унищожаването на производителността на капитала изобщо.*“

Следователно тук, в пълна противоположност на най-новия завой на Мюлбергер, направо се казва, че производителността на капитала — а под тази объркана фраза той явно разбира капиталистическия начин на производство — действително „ще бъде хваната за рогата“ от закона за премахване на лихвата и че именно в резултат на този закон „изкупуването на даваните под наем жилища е необходимо следствие от унищожаването на производителността на капитала изобщо“. В никой случай, казва сега Мюлбергер. Този преходен закон има „за обект не *производствените* отношения, а отношенията на *обръщението*“. При това пълно противоречие, което по израза на Гьоте е „еднакво тайнствено за мъдреците и за глупците“[255], ми остава само да предположа, че имам работа с двама съвсем различни Мюлбергеровци, от които единият с право се оплаква, че му „приписвам“ това, което другият е напечатал.

Че трудещият се народ няма да пита нито мене, нито Мюлбергер дали при фактическото завладяване да бъде повече „поклонник на изкупуването или на незабавната експроприация“ — това е съвършено правилно. Най-вероятно е той изобщо да предпочете да не бъде „поклонник“ на нищо. Но нали съвсем не ставаше дума за фактическо завладяване на всички оръдия на труда от трудещия се народ, а само за твърдението на Мюлбергер (стр. 17), че „цялото съдържание на решението на жилищния въпрос е дадено в думата *изкупуване*“. Ако той обявява сега това изкупуване за крайно съмнително, защо тогава да си правим целия този безполезен труд за нас двамата и за читателите?

Впрочем трябва да се констатира, че „фактическото завладяване“ на всички оръдия на труда, на цялата индустрия от трудещия се народ е права противоположност на прудонисткото „изкупуване“. При последното *отделният работник* става собственик на жилището, на селския стопански двор, на оръдията на труда; при първото „трудещият се народ“ си остава съвкупен собственик на къщите, фабриките и оръдията на труда и едва ли ще предостави — поне в един преходен период — тяхното ползване на отделни лица или кооперации без обезщетение на разходите. Също както унищожението на поземлената собственост не е унищожение на поземлената рента, а нейното прехвърляне, макар и в модифицирана форма, на обществото. Фактическото завладяване на всички оръдия на труда от трудещия се народ следователно съвсем не изключва запазването на наемните отношения.

Изобщо въпросът не е в това, дали пролетариатът, ако завземе властта, ще завладее просто насилствено средствата за производство, суровините и средствата за съществуване, дали ще плати веднага обезщетение за тях или ще изкупи собствеността върху тях с дългосрочни частични плащания. Да се опитаме да отговаряме на този въпрос предварително и за всички възможни случаи, би значило да фабрикуваме утопии, а това аз предоставям на другите.

IV

Колко хартия трябваше да изпишем, за да стигнем най-сетне през многобройните извъртания и увъртания на Мюлбергер до самата същност на въпроса, който Мюлбергер старателно избягва да засегне в своя отговор.

Какво положително е казал Мюлбергер в своята статия?

Първо — че „разликата между първоначалните разходи за построяването на една къща, за строителния участък и т. н. и нейната сегашна стойност“ по право принадлежи на обществото. Тази разлика се нарича на икономически език поземлена рента. Прудон също иска да предаде последната в собственост на обществото, както можем да прочетем в „Общата идея на революцията“, изд. 1868, стр. 219.

Второ — че решението на жилищния въпрос се състои в това, че всеки наемател става собственик на своето жилище.

Трето — че това решение се осъществява, като плащането на наема със закон се превръща в плащане срещу покупната цена на жилището. — Тези две точки, втората и третата, са заимствувани от Прудон, както всеки може да види на стр. 199 и следващите на

„Общата идея на революцията“ и където на стр. 203 дори се намира готов редактиран съответният законопроект.

Четвърто — че производителността на капитала се хваща за рогата чрез преходен закон, с който лихвеният процент се намалява първоначално на 1%, при запазена възможност за по-нататъшно намаляване. Това също е заимствувано от Прудон и то подробно може да се прочете в „Общата идея“, стр. 182—186.

По всяка от тези точки аз цитирах мястото у Прудон, където се намира оригиналът на Мюлбергеровото копие, и сега питам, имах ли право или не да нарека прудонист автора на една изцяло прудонистка статия, която не съдържа нищо освен прудонистки възгледи? И все пак от нищо не се оплаква Мюлбергер така горчиво, както от това, че го наричам така, защото съм се бил „натъкнал на някои *обрати на речта,* свойствени на Прудон“! Напротив, всички *„обрати на речта“* принадлежат на Мюлбергер, а *съдържанието* принадлежи на Прудон. И когато допълвам прудонистката статия с Прудон, Мюлбергер се оплаква, че съм му приписвал „чудовищните възгледи“ на Прудон.

А какво възразих аз срещу този прудонистки план?

Първо — че прехвърлянето на поземлената рента на държавата е равносилно на унищожаването на индивидуалната поземлена собственост.

Второ — че изкупуването на даваното под наем жилище и прехвърлянето на собствеността върху жилището на досегашния наемател съвсем не засяга капиталистическия начин на производство.

Трето — че при съвременното развитие на едрата индустрия и на градовете това предложение е също така абсурдно, както и реакционно, и че възстановяването на индивидуалната собственост на всяко отделно лице върху жилището му би било крачка назад.

Четвърто — че принудителното понижаване на лихвата върху капитала по никой начин не посяга върху капиталистическия начин на производство, а, напротив, както доказват законите за лихварството, е също така старо, както и неизпълнимо.

Пето — че с унищожаването на лихвата върху капитала съвсем не се унищожава наемът за къщи.

Мюлбергер сега е съгласен с втора и четвърта точка. Против останалите точки той не възразява нито дума. А това са тъкмо точките, по които се спори. Но отговорът на Мюлбергер не е възражение; той старателно заобикаля всички икономически точки, които все пак са решаващите; този отговор е лична жалба и нищо повече. Така той се оплаква, че аз предугаждам възвестеното от

него решение на други въпроси, например за държавните дългове, частните дългове, кредита, и казвам, че решението навсякъде ще бъде същото, както и при жилищния въпрос — лихвата се премахва, плащането на лихви се превръща в плащане срещу капитала, а кредитът става безплатен. Въпреки това аз и сега бих се обзаложил, че когато тези статии на Мюлбергер видят бял свят, тяхното съдържание по същество също ще съответствува на „Общата идея“ на Прудон (кредит — стр. 182, държавни дългове — стр. 186, частни дългове — стр. 196), както статиите му за жилищния въпрос съответствуват на цитираните места от същата книга.

По този повод Мюлбергер ме поучава, че тези въпроси — данъци, държавни дългове, частни дългове, кредит, към които сега се прибавя и въпросът за автономията на общините — са от изключителна важност за селянина и за пропагандата на село. До голяма степен съм съгласен, но 1) за селяните досега изобщо не ставаше дума, и 2) Прудоновите „решения“ на всички тези въпроси са също тъй икономически абсурдни и също тъй буржоазни по същество, както и неговото решение на жилищния въпрос. Срещу намека на Мюлбергер, че не съм признавал необходимостта от привличане на селяните в движението, *аз* няма нужда да се защищавам. Но все пак аз считам, че е глупост да се препоръчва за тази цел на селяните Прудоновото знахарство. В Германия има още твърде много едра поземлена собственост. По Прудоновата теория би трябвало цялата тази едра поземлена собственост да се раздроби на дребни селски стопанства, което при сегашното равнище на селскостопанската наука и след опита на Франция и Западна Германия в областта на парцелната поземлена собственост би било направо реакционна стъпка. Напротив, съществуващата още едра поземлена собственост ще ни даде желаната основа да водим с помощта на асоциирани работници земеделие в голям мащаб, при което единствено е възможно използването на всички съвременни спомагателни средства, машини и т. н., и с това нагледно да покажем на дребните селяни предимствата на едрото стопанство върху началата на асоциацията. Датските социалисти, които изпревариха в това отношение всички други, отдавна вече са осъзнали това[256].

Не е необходимо също да се защищавам срещу упрека, че ужасните съвременни жилищни условия на работниците ми се виждали „като незначителна дреболия“. Доколкото ми е известно, аз пръв в немската литература обрисувах тези условия в тяхната класически развита форма, в която те съществуват в Англия; и то не затова, както смята Мюлбергер, че те „оскърбяват моето ***правно чувство***“ — много работа би имал оня, който би

поискал да превърне в книги всички факти, оскърбяващи правното му чувство, — а, както е посочено в предговора на моята книга[257], за да дам на тогава възникващия, въртящ се в кръг от празни фрази немски социализъм една фактическа опора чрез описване на обществените отношения, създадени от съвременната едра индустрия. Но, разбира се, и през ум не ми минава да разрешавам така наречения жилищен *въпрос,* така както изобщо не се занимавам с подробностите по разрешаването на още поважния *продоволствен въпрос.* Аз съм доволен, ако мога да докажа, че производството на нашето съвременно общество е достатъчно, за да изхрани всички членове на обществото, и че има достатъчно къщи, за да може засега да се предостави на трудещите се маси просторен и хигиеничен подслон. А умуванията по това, как бъдещото общество ще регулира разпределението на храната и жилищата, водят направо в областта на *утопията.* Ние можем най-много да установим, изхождайки от изследването на основните условия на всички досегашни начини на производство, че с падането на капиталистическото производство известни форми на присвояване, характерни за досегашното общество, ще станат невъзможни. Дори преходните мерки ще трябва навсякъде да се съобразяват със съществуващите в момента отношения; в страни с дребно земевладение те ще бъдат съществено по-други, отколкото в страни с едро земевладение и т. н. Докъде стига човек, когато се опитва да решава поотделно тези така наречени практически въпроси като жилищния въпрос и т. н., ни показва най-добре самият Мюлбергер, който отначало на 28 страници подробно разяснява, че „цялото съдържание на разрешението на жилищния въпрос е дадено в думата *изкупуване*", а след това, когато го притиснат до стената, почва смутено да бръщолеви, че всъщност не можело да се каже с положителност, дали при фактическото овладяване на къщите „трудещият се народ ще бъде поклонник на изкупуването" или на някоя друга форма на експроприация.

Мюлбергер иска да станем *практични,* да „не противопоставяме на действителните практически отношения само мъртви абстрактни формули", „да излезем от абстрактния социализъм и да *пристъпим към определените конкретни обществени отношения*". Ако Мюлбергер беше постъпил така, той щеше да си спечели, може би, големи заслуги към движението. Защото първата крачка при пристъпването към определените конкретни обществени отношения се състои в това, те да се изучават, да се изследват в тяхната действителна икономическа връзка. А какво намираме у Мюлбергер? Цели две положения, а именно:

1) „Каквото е наемният работник по отношение на капиталиста, това е наемателят по отношение на домопритежателя."

Аз показах по-горе, на стр. 6* на отделното издание, че това е напълно погрешно, и Мюлбергер няма какво да възрази на това...

2) „Но бикът, който" (при социалната реформа) „трябва да бъде хванат за рогата, е така наречената в либералната школа на политическата икономия *производителност на капитала, която в действителност не съществува, но със своето мнимо съществуване* служи за прикриване на всяко неравенство, което тегне над съвременното общество."

И така бикът, който трябва да бъде хванат за рогата, не съществува *„в действителност"*, т. е. няма „рога". Цялото зло не е в него, а в неговото *мнимо съществуване*. Въпреки това „така наречената производителност" (на капитала) „е в състояние по чудодеен начин да издига на земята къщи и градове", чието съществуване съвсем не е „мнимо" (стр. 12). И човек, който, въпреки че „и на него му е добре познат" „Капиталът" на Маркс, тъй безпомощно объркано бръщолеви за отношението между капитала и труда, се наема да посочи на германските работници нов и по-добър път и се представя за „архитект", който „поне в общи линии е наясно по архитектониката на бъдещото общество"!

Никой не „е пристъпил към определените конкретни обществени отношения" по-непосредствено, отколкото Маркс в *„Капиталът"*. Той употреби двадесет и пет години, за да ги изследва всестранно, и резултатите от неговата критика навсякъде съдържат и зародишите на така наречените решения, доколкото подобни решения днес са изобщо възможни. Но за нашия приятел Мюлбергер това е недостатъчно. Всичко това е абстрактен социализъм, мъртви абстрактни формули. Вместо да изучава „определените конкретни обществени отношения", нашият приятел Мюлбергер се задоволява с прочитането на няколко тома от Прудон, които наистина не му казват нищо за определените конкретни обществени отношения, но затова пък му дават твърде определени конкретни чудодейни рецепти против всички обществени злини, и поднася този готов план за социално спасение, тази Прудонова *система* на германските работници под предлог, че *той* искал „да се сбогува със *системите"*, докато аз съм „избирал противоположния път"! За да разбера това, трябва да допусна, че съм сляп, а Мюлбергер глух, така че всяко разбирателство между нас е абсолютно невъзможно.

---

* Виж настоящия том, стр. 212. *Ред.*

Достатъчно. Ако тази полемика не послужи за нищо друго, тя има във всеки случай тая добра страна, че показва как стои въпросът с практиката на тези наричащи себе си „практически" социалисти. Тези практически предложения за отстраняване на всички социални злини, тия социални панацеи винаги и навсякъде са били изготвяни от основатели на секти, които са се появявали по време, когато пролетарското движение се е намирало още в своето детство. Към тях спада и Прудон. Развитието на пролетариата скоро хвърля настрана тези детски пелени и създава в самата работническа класа разбирането, че няма нищо по-непрактично от тези предварително измъдрени, приложими за всички случаи „практически решения" и че практическият социализъм се състои, напротив, в правилното разбиране на различните страни на капиталистическия начин на производство. За работническа класа, която е наясно по всичко това, *никога* няма да бъде трудно в даден случай да реши против кои социални институции и по какъв начин трябва да насочи главните си удари.

К. МАРКС

ДО РЕДАКТОРА НА ВЕСТНИК „TIMES“

Уважаеми господине!

Обърнаха ми внимание върху една бележка в днешния брой на „Times“, озаглавена: „Карл Маркс и Интернационалът“. В нея се твърди, че Генералният съвет на Международната работническа асоциация, подканвайки различните федерации и секции сами да предложат подлежащите на назначаване от Генералния съвет пълномощници, заявил,

„че било наложително необходимо да се изпраща едновременно точно копие до Карл Маркс в Лондон. С това се целело пълномощия да получат само ония лица, които са приемливи за Карл Маркс в Лондон и са одобрени от него. Тъй като тези представители естествено ще трябва да се намират в постоянна връзка с него, фактически той ще бъде еднолнчният ръководител на движението.“

Въпросното окръжно е публикувано между другите вестници и от лайпцигския „Volksstaat“ от 25 декември[258]. То подканва членовете на Интернационала в Германия да изпратят копие от своите предложения на бившия секретар-кореспондент за Германия (т. е. на мене) за установяване на тяхната автентичност. Очевидно е, че новият Генерален съвет не може да познава нито хората, нито техния почерк. Моята роля в случая изглеждаше на нюйоркския Генерален съвет до такава степен разбираща се от само себе си, че аз дори не бях предварително известен за това. Що се отнася до представителите на другите страни, в които свободното организиране на Интернационала се натъква на законни пречки, аз нямам нищо общо с удостоверяването на тяхната самоличност.

В бележката по-нататък се казва:

„Във Франция тези представители изключват членове, без да са ги изслушали, и по свое усмотрение разтурят секции, комитети и федерации."

Вашият кореспондент ще трябва да обясни как тези представители могат да вършат всички тези ужаси, преди да е назначен който и да било от тях. Ако във Франция от Интернационала са изключени някои лица, те са изключени от местните секции, а съвсем не от нюйоркския Генерален съвет.

Оставам, уважаеми господине, ваш покорен слуга.

Карл Маркс

2 януари

Напечатано във вестник „Times", бр. 27577 от 3 януари 1873 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

„КРИЗАТА“ В ПРУСИЯ

Действително френската „велика нация“ с право е изместена от германската „велика нация“. Във Версай възниква политическа криза, защото френските провинциални юнкери съзаклятничат да заместят съществуващата република с монархия; в същото време в Берлин избухва криза, защото пруските провинциални юнкери не искат да пожертвуват все още съществуващата при тях, осемдесет години след френската революция, старофеодална полиция на земевладелците. Можем ли и за момент да се усъмним в превъзходството на германската „култура“ над френската цивилизация? Французите с присъщото им лекомислие се карат за празни *форми* като република и монархия. Педантичните прусаци достигат до същността на нещата, когато най-после в 1872 г., последни в Европа, ако не се смятат Мекленбург и Русия, решават въпроса, дали задникът на селяните, тази основа на обществото, да бъде защитен от бича на земевладелеца или не!

Нищо не е тъй характерно за жалкото поведение на пруската буржоазия, както целият този фарс с наредбата за окръзите[259]. В 1848 г. Прусия имаше своята революция; властта беше в ръцете на буржоазията; заклеването на войската в конституцията — все едно каква — щеше да бъде достатъчна тя да задържи властта. Страхът на феодалите и бюрократите беше толкова голям, че премахването на все още съществуващите остатъци на феодализма изглеждаше тогава съвсем естествено. И наистина, първите проекти на конституцията от 1848 г. и дори от 1849 г. съдържаха, макар и в обикновената мизерна форма, всичко съществено в това направление. Най-незначителната съпротива на буржоазията щеше

да бъде достатъчна да се направи невъзможно възстановяването на феодалните права; никой не беше вече заинтересован от тях освен неколцината провинциални юнкери и може би романтика Фридрих-Вилхелм IV. Но едва европейската реакция бе удържала победа, и пруската буржоазия почна да пълзи в краката на Мантойфел, отговаряйки на всеки удар на неговия камшик с благодарно въртене на опашката. Тя не само върна на източноелбските юнкери тяхната полиция и всички други феодални вехтории; тя дори се самонаказа за своя греховен либерализъм, като собственоръчно премахна установената в 1808 г. свобода на занятията и възстанови в средата на XIX в. цеховете[260].

Буржоазията в най-добрия случай е негероична класа. Дори най-блестящите ѝ постижения — в Англия през XVII в. и във Франция през XVIII в. — не бяха извоювани от нея самата, а от плебейските народни маси, от работниците и селяните. И във Франция буржоазията се спаси от ужасите на юнските дни от 1848 г., като се хвърли в краката на един комедиант; и в Англия след 1848 г. настъпи дълъг период на реакция; но и в двете страни реакцията действуваше под предлог, че защищава основите на *буржоазното* общество от атаките на пролетариата. В Прусия революцията позволи на романтика Фридрих-Вилхелм IV да осъществи най-после средновековните си въжделения, при което победоносната реакция помете редица антиромантични институции, които се бяха промъкнали в пруската държава през времето от Фридрих II до Щайн и Харденберг. Под предлог да бъде защитено буржоазното общество от пролетариата, това общество отново бе подчинено на господството на феодализма. Никоя буржазия в света не може да се похвали с такъв позорен период като този, който пруската буржоазия преживя при Мантойфел. В коя друга страна би било възможно един Хинкелдай да бъде чествуван като борец и мъченик на свободата[261]?

Най-после, в резултат на сложни дворцови интриги, настъпва *новата ера*[262]. Едно староліберално правителство пада неочаквано в ръцете на буржоазията. И тя, която не си бе мръднала пръста, за да го извика на живот, най-страхливата буржоазия в света, изведнъж си въобразява, че е на кормилото на властта, че старата пруска военно-полицейска държава е изчезнала, че тя може да назначава и сваля министрите и да налага волята си на двора. Ако Мантойфеловият период показа нейната страхливост, то новата ера разкри нейната политическа несъстоятелност.

Цената, срещу която бе допуснато старолибералното правителство, беше реорганизацията на армията. Италианската война[263] даде желания повод тя да бъде поискана от ландтага. От една

страна, мобилизацията в 1859 г. бе показала, че старата организация на армията е напълно отживяла. От друга страна, равнодушието, с което бе посрещната във Франция анексията на Савоя и Ница, показа, че френският шовинизъм може да бъде сериозно разпален само с перспективата за завоевания край Рейн, т. е. с война против Прусия. И така, беше очевидно, че щом империята на Луи-Бонапарт бъде отново застрашена от опасност в резултат на вътрешни събития във Франция, тази опасност ще може да бъде отклонена само с една война против Прусия, война, в която старата пруска армия при липсата на съюзници неизбежно щеше да претърпи поражение. От друга страна, Прусия, макар и сама по своята същност военна държава, не бе създала необходимите предпоставки за организирането на съвременна голяма армия. Тя беше много слаба за това. Но тя не можеше да избегне това, което на континента беше всеобща необходимост, толкова повече че нейната двусмислена „политика на свободните ръце" ѝ бе отрязала всички надеждни съюзи. Най-после, каквато и да бъдеше реорганизацията на армията, пруската буржоазия трябваше да знае, че *тя* не може да я осуети. Следователно единствено правилният ѝ план за действие можеше да се състои само в това — срещу съгласието за неизбежната реорганизация да изтръгне колкото може повече политически отстъпки. Но пруската буржоазия, все още в синини от ритниците на Мантойфеловия ботуш, сега внезапно се наежи. Тя изведнъж си въобрази, че е решаващата сила в държавата; тя отхвърли реорганизацията на армията. С това настъпи краят на нейните илюзии. Бисмарк ѝ разясни, че нейната книжна конституция и вотовете ѝ в парламента не струват и пукната пара, че в Прусия управлява кралят, а камарите съществуват само за да казват „да". Реорганизацията на армията бе проведена въпреки конституцията, а с депутатите отново се отнесоха по мантойфеловски. След краткотрайна привидна съпротива, от която тя самата се умори по-скоро, отколкото нейният противник Бисмарк, буржоазията намери в Датската война[264] първия предлог за срамежливи опити за помирение; след Садова[265] тя престана изобщо да се стеснява, възторжено падна в краката на Бисмарк и оттогава фигурира само в неговата свита; след френската война[266] възторгът ѝ не знаеше вече граници, отсега нататък тя принадлежеше на Бисмарк тялом и духом, тя буквално се разтапяше пред него.

Но на този свят има нещо, което бе открито от Хегел и което той нарече „ирония на историята". Тази ирония на историята си е играла и с по-големи хора от Бисмарк; в нейната власт се оказаха и пруската държава, и Бисмарк. От момента, в който една след друга бяха осъществени страстно желаните цели на пруската

политика, от този момент започнаха да се клатят основите на пруската държава. Стара Прусия се опира всъщност на юнкерството, от чиито редове се попълват главно офицерството и бюрокрацията. Юнкерството съществува напълно развито само в шестте източни провинции и — при ограниченото в по-голямата си част юнкерско земевладение — се нуждае за своето съществуване от известен брой феодални привилегии; без тях повечето юнкери скоро биха изпаднали до положението на обикновени земевладелци. Докато на юнкерството противостояха само две западни провинции, не го застрашаваше никаква опасност. Но още анексиите през 1866 г.[267] в огромна степен засилиха буржоазния и селския елемент в държавата. Не празна легитимистка глупост, а, напротив, правилното съзнание за застрашеното ѝ положение предизвика съпротивата на партията Щал—Герлах[268] срещу тези анексии. Включването на малките държави в Северногерманския съюз[269], предаването на решаващите държавни функции на този Съюз, свързаната с това медиатизация на пруската камара на господарите, окончателното присъединяване на южногерманските държави — всичко това бяха тежки удари за юнкерството, което представляваше само изчезващо малцинство в империята. Нещо повече. Всяко правителство, дори най-деспотичното, е принудено да държи сметка за съществуващите условия, защото иначе ще си строши врата. Прусия можа да подчини Малка Германия, но не можа да натрапи своето юнкерство на двадесет и петте милиона германци, живущи западно от Елба. Напротив, юнкерството, което бе необходимост за стара Прусия, стана бреме за „империята“. Както Бисмарк бе принуден да въведе свободата на занятията, свободата на движение между отделните държави и други буржоазни реформи — наистина в бюрократично обезобразен вид — против предишните си възгледи, така иронията на историята найпосле осъди него, този юнкер par excellence*, да посегне върху юнкерството с наредбата за окръзите.

Тази наредба за окръзите е един от най-жалките закони, които са били издавани някога. Нейното съдържание може да се обобщи с две думи. Тя лишава *отделния* юнкер от принадлежащата му по силата на феодална привилегия власт, за да я върне — под формата на самоуправление на окръзите — на *класата* на юнкерите. Най-едрото и едрото земевладение ще продължава да господствува в земеделските околии на източните провинции; неговата власт дори ще нарасне, тъй като в ръцете му преминават права, които досега принадлежаха на държавата. Но всеки

---

* — същински. *Ред.*

отделен юнкер губи изключителното положение, което заемаше като феодален господар. Той изпада до положението на прост съвременен едър земевладелец и с това престава да бъде юнкер. Но с това са подкопани и основите на стара Прусия и затова от свое гледище камарата на господарите беше напълно права, като се противопостави срещу наредбата за окръзите. С наредбата за окръзите идва краят на юнкерството, а без юнкерство вече не съществува специфична Прусия.

Пруската буржоазия остана достойна на себе си по този въпрос. Отначало се говореше, че наредбата за окръзите била само първата крачка към самоуправление, че тя трябвало да бъде приета, тъй като в момента не можело да се постигне нищо подобро, че тя била компромис с правителството, но че повече не трябвало да се отстъпва нито на йота. Камарата на господарите отхвърля наредбата за окръзите. Правителството, макар и вече обвързано от компромиса по отношение на камарата на депутатите, иска от нея нови отстъпки. Камарата е достатъчно смела, за да ги приеме безрезервно; срещу това на буржоазията се обещава назначаването на нови перове и се дава надежда за реформиране на камарата на господарите. Назначаването на нови перове бива осъществено: назначени са двадесет и пет генерали и бюрократи; камарата на господарите ги приема. Компромисът е спасен, но... реформирането на камарата на господарите се отлага. Единствената утеха при това е, че наредбата за окръзите все пак е огромна крачка напред... но ето че идва новината за правителствена криза. Роон, Зелхо, Иценплиц искат да подадат оставка; либералите побеждават по всички линии; става неизбежно едно либерално? — не, тъкмо това не — едно... *единно* правителство! Нашите буржоа са толкова непретенциозни! Те се задоволяват дори с нещо още по-малко. Бисмарк се отказва от министър-председателския пост, на негово място идва Роон, противник на наредбата за окръзите, в правителството влиза още един генерал, Зелхо и Иценплиц остават в правителството, единното правителство е по-малко единно откогато и да било, феодалните елементи в него се засилват, а буржоата спокойно продължава да си пие халбата бира с гордото съзнание, че в края на краищата душа на всичко си остава все пак Бисмарк.

Този пример ясно характеризира позицията на пруската буржоазия. Тя си приписва като своя заслуга, че Бисмарк е принуден от историческото положение, в което доведе Прусия, и от промишления прогрес през последните двадесет години да прави това, което тя самата не посмя да осъществи през 1848—1850 г. Тя няма дори смелостта да принуди своя Бисмарк да прокара те-

зи дребни реформи просто, открито буржоазно, без държавно-полицейски изопачения; тя гръмко ликува, че Бисмарк е принуден да... кастрира собствените ѝ искания от 1846 г.[270], и то — забележете — само икономическите искания, т. е. неща, за чието осъществяване не биха могли да попречат и хиляда бисмарковци, дори и да искаха. За *политически* искания, за предаване на политическата власт на буржоазията се говори още само от приличие. Пруската буржоазия *не иска* политическата власт; прогнила, преди да е узряла, подобно на официална Русия още по времето на Волтер, тя, без да е била някога на власт, вече е достигнала същата степен на израждане, която френската буржоазия достигна след осемдесетгодишна борба и след дълго господство. Panem et circenses! — хляб и зрелища! — искаха изпадналите римски плебеи от своите императори; panem et circenses! — спекулативни печалби и дивашки лукс! — иска от своите императори не пруският народ, а пруската буржоазия. Римските плебеи заедно с техните императори бяха пометени от германските варвари; зад пруските буржоа застрашително се надигат германските работници.

Написано от Ф. Енгелс в началото на януари 1873 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 5 от 15 януари 1873 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

К. МАРКС

ОТГОВОР НА НОВОТО ОКРЪЖНО НА МНИМОТО МНОЗИНСТВО НА БРИТАНСКИЯ ФЕДЕРАЛЕН СЪВЕТ[271]

Новото окръжно на мнимото мнозинство на Британския федерален съвет претендира да е отговор на две обръщения: на Британския федерален съвет и на Манчестерската чуждестранна секция*. В действителност обаче то не опровергава нито един пункт от тези обръщения. То само се опитва с лични интриги, клевети и лъжи да хвърли прах в очите на читателите, разчитайки на неизбежното от страна на неотдавна организираните секции непознаване на историята на Интернационала.

Твърде характерно е, че от шест члена на изпълнителния комитет, чиито подписи фигурират под това окръжно, двама — господа Юнг и Пейп — нямат вече locus standi** в Британския федерален съвет. Те бяха делегати: първият на Мидълсбъро, вторият — на Нотингам, но една от горните секции е оттеглила пълномощното, докато другата единодушно е отхвърлила окръжното. Ние ще дадем само няколко примера, които характеризират безсрамните твърдения, съдържащи се във въпросния документ.

За така наречения „официален отчет" се казва:

„Макар в обръщенията да се говори за „64" делегати на Хагския конгрес, в тях не се дава никакъв списък на делегатите."

Споменатият тук „отчет" е само официално издание на *приетите от конгреса резолюции*[272], в което би бил неуместен списъкът на делегатите, вече публикуван в Хага и препечатан в повечето вестници на континента — както в органите на Интернационала,

* Виж настоящия том, стр. 193—202. *Ред.*

** — законно място. *Ред.*

така и в буржоазния печат. Освен това в отчета се дава броят на гласовете за всяко гласуване, а там, където гласовете са били разделени, се посочват и имената.

„Резолюциите са потулени или подправени. Например резолюцията за вноските, които трябва да се правят на Генералния съвет, настояваше за повишаване на тези вноски на 1 шилинг годишно за всеки член на Интернационала, включително и на трейдюнионите."

В пункт 2 на официалния отчет под заглавие „Вноски, които следва да се плащат на Генералния съвет", се казва: във връзка с искането, от една страна, да се повиши, от друга — да се намали размерът на вноските, конгресът реши със 17 гласа срещу 12, при 8 въздържали се, да се запази размерът от 1 пени*. Какво е потулено тук?

Що се отнася до „подправянето" на резолюциите, нека те се осмелят да посочат една единствена резолюция в отчета, която да не съвпада точно с протоколите.

На какво, от друга страна, са способни авторите на това окръжно в областта на „подправянето", показват техните твърдения относно резолюцията на конгреса за политическото действие. Преди всичко фразата: „Завоюването на политическата власт е станало велико задължение на работническата класа", бе дословно взета за резолюция IX на Лондонската конференция от Учредителния манифест на Интернационала (1864), макар те да твърдят, че била съчинена от Хагския конгрес.

Второ, авторите на окръжното твърдят, че било погрешно френското *„doit* servir" да се превежда с английското *„ought* to serve"**. Ако е била направена грешка, тя е била направена от предишния Генерален съвет в официалния английски превод на френския оригинален текст на резолюциите на конференцията. Но тук няма грешка. Тъй като авторите на окръжното, изглежда, не са в много добри отношения нито с английския, нито с френския език, ние трябва да ги отпратим към всеки англо-френски речник, например „Англо-френски речник на Боайе, Париж, Бодри, 1854", в който под думата *„ought"* е казано: „Ought to be so — cela doit être ainsi"***.

За да опровергае твърдението, че хагските резолюции са напълно одобрени във Франция, Германия, Австрия, Унгария, Португалия, Америка, Дания, Полша и Швейцария, окръжното на Джон Хейлз иска адресите на секретарите на тези страни. Що

* Виж настоящия том, стр. 147. *Ред.*
** — „трябва да служи". *Ред.*
*** — „трябва да бъде така". *Ред.*

се отнася до Германия, той трябва само да погледне вестник „Volksstaat“ и половин дузина други работнически вестници; за Австрия и Унгария трябва да погледне „Volkswille“[273]; за Португалия — „Pensamento Social“; за Дания — „Socialisten“; за Испания — „Emancipacion“; за Холандия — „De Werkman“; за Италия — „Plebe“, за Швейцария — „Egalité“ и „Tagwacht“[274]. Що се отнася до Америка, единствената съществуваща там работническа федерация избра миналата година в своя Федерален съвет същите хора, които образуват сега Генералния съвет. Що се отнася до Полша и Франция, адресите на съответните кореспонденти, разбира се, не могат да се поверят на дискретността на Джон Хейлз и Ко.

Относно „стихийния“ характер на разколническото движение е достатъчно да посочим следния факт: разколническият конгрес, който се състоя през септември миналата година в Сент-Имие в противовес на Хагския конгрес на Интернационала, взе официално решение да организира това движение навсякъде, „влизайки в незабавно споразумение с всички секции и федерации“, които се отнасят благосклонно към разцеплението, за да може да бъде свикан разколнически „международен конгрес в срок най-много от шест месеца“.

Написано от К. Маркс в средата на януари 1873 г.

Напечатано във вестник „The International Herald“, бр. 43 от 25 януари 1873 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

К. МАРКС

ПОЛИТИЧЕСКИ ИНДИФЕРЕНТИЗЪМ[275]

„Работническата класа не трябва да се организира в политическа партия; тя не трябва под какъвто и да било предлог да се занимава с политика, защото да води борба против държавата, значи да признава държавата, а това противоречи на вечните принципи! Работниците не трябва да вдигат стачки, защото да прахосват силите си, за да изтръгнат повишение на работната заплата или да попречат за нейното намаляване, значи да признават *системата на наемния труд,* а това противоречи на вечните принципи на освобождението на работническата класа!

„Ако работниците се обединяват в своята политическа борба против буржоазната държава само за да изтръгнат отстъпки, това значи, че те правят компромис, а това противоречи на вечните принципи. Затова трябва да бъде осъдено всяко мирно движение, подобно на това, което предприемат по лош навик английските и американските работници. Работниците не трябва да прахосват силите си, за да изтръгнат законодателно ограничаване на работния ден, защото това значи да се сключи компромис с работодателите, които вместо 14 или 16 часа биха могли тогава да ги експлоатират само 10 или 12 часа. Те не трябва също да си дават труд, за да постигнат законодателна забрана на фабричния труд за момичетата под десет години, защото по този начин няма да се сложи край на експлоатацията на момчетата под десет години; с това те правят нов компромис, който нарушава чистотата на вечните принципи!

„Още по-малко работниците трябва да искат държавата, чийто *бюджет* се съставя за сметка на работниците, да бъде задъл-

жена, както в американската република, да дава първоначално образование на децата на работниците, защото първоначалното образование още не е универсално образование. По-добре е работниците и работничките да не умеят да четат, да пишат и да смятат, отколкото да получат образование от учител от държавно училище. Много по-добре е невежество и 16-часов дневен труд да затъпяват работническата класа, отколкото да бъдат нарушени вечните принципи!

„Ако политическата борба на работническата класа взема насилствени форми, ако на мястото на буржоазната диктатура работниците поставят своя революционна диктатура, те вършат ужасното престъпление на нарушаване на принципите, защото за задоволяване на своите жалки, пошли всекидневни потребности, за сломяване на съпротивата на буржоазията те дават на държавата революционна и преходна форма, вместо да сложат оръжието и да отменят държавата. Работниците не трябва да създават професионални съюзи за отделните отрасли, защото по този начин те увековечават общественото разделение на труда, както то съществува в буржоазното общество, а това разделение на труда, което разединява работниците, е истинската основа на тяхното робство.

„С една дума, работниците трябва да скръстят ръце и да не си губят времето за политически и икономически движения. Всички тези движения могат да им донесат само непосредствени резултати. Като истински религиозни хора, презирайки всекидневните нужди, те трябва да се провикнат, изпълнени с вяра: „Нека нашата класа бъде разпъната на кръст, нека загине нашето племе, но нека вечните принципи останат неопетнени!“ Като благочестиви християни те трябва да вярват на думите на попо-вете, да презират земните блага и да се стремят само да заслужат рая. — Четете вместо рая *социалната ликвидация,* която един прекрасен ден ще се извърши неизвестно къде, неизвестно как и неизвестно от кого — и мистификацията ще бъде съвсем същата.

„В очакване на тази прословута социална ликвидация работническата класа трябва да се държи прилично като стадо добре охранени овце, да остави правителството на мира, да се бои от полицията, да зачита законите и безропотно да доставя пушечно месо.

„В своя всекидневен практически живот работниците трябва да бъдат най-покорните слуги на държавата, но вътре в себе си трябва най-енергично да протестират против нейното съществуване и да ѝ манифестират дълбокото си теоретическо презре-

ние, като купуват и четат литературни трактати за премахването на държавата; те трябва обаче да се пазят да оказват на капиталистическия строй каквато и да било друга съпротива освен декламации за бъдещото общество, в което този омразен строй ще престане да съществува!“

Няма никакво съмнение, че ако апостолите на политическия индиферентизъм се изразяваха толкова ясно, работническата класа щеше отдавна да ги прати по дяволите; тя щеше да схване това като оскърбление от страна на буржоазни доктринери и изпаднали благородници, които са толкова глупави или толкова наивни да ѝ забраняват да използва всяко реално средство за борба, защото тези средства за борба трябвало да се вземат от съвременното общество и защото фаталните условия на тази борба имали нещастието да не отговарят на идеалистическите фантазии, които тези доктори на *социалната наука* са обожествили под името *Свобода, Автономия, Анархия*. Но движението на работническата класа сега е толкова мощно, че тези филантропични сектанти вече не се осмеляват да повтарят относно икономическата борба същите *велики истини*, които те непрекъснато проповядват относно политическата борба. Те са прекалено страхливи, за да приложат тези истини и към стачките, сдруженията, професионалните съюзи, законите за женския и детския труд, за ограничаването на работния ден и т. н. и т. н.

Да видим сега доколко те могат да се позовават на добрите традиции, на честността, на добросъвестността, на вечните принципи!

Първите социалисти (Фурие, Оуен, Сен-Симон и др.) трябваше — тъй като обществените отношения не бяха още достатъчно развити, за да позволят на работническата класа да се организира в политическа партия — да се ограничат с мечти за *образцовото общество* на бъдещето и да осъждат всички опити на работническата класа като стачки, сдружения и политически акции, които тя правеше, за да подобри малко своето положение. Но ако ние нямаме правото да отречем тези патриарси на социализма, така както съвременните химици нямат правото да отрекат своите родоначалници — алхимиците, все пак ние трябва да се пазим да не изпаднем в техните грешки, които, повторени от нас, биха били непростими.

И все пак много по-късно, в 1839 г., когато политическата и икономическата борба на работническата класа в Англия взе вече силно изразен характер, Брей, един от учениците на Оуен и един от ония, които дълго преди Прудон откриха *мютюализма*, издаде една книга, озаглавена Labour's Wrongs and Labour's

Remedy" („Несправедливости по отношение на труда и средства за тяхното отстранение")[276].

В тази книга, в главата за безрезултатността на *всички частични подобрения, които работниците искат да постигнат със сегашната си борба,* той подлага на язвителна критика всички политически и икономически движения на английските работници; той осъжда политическото движение, стачките, намаляването на работното време, регулирането на женския и детския фабричен труд, защото всичко това според него не само няма да ни избави от сегашното състояние на обществото, но, напротив, ще ни прикове към него и още повече ще изостри противоречията.

А сега стигаме до оракула на тези доктори на социалната наука, до Прудон. Докато учителят имаше смелостта да се изкаже енергично против всички икономически движения (сдружения, стачки и пр.), които противоречаха на спасителните теории на неговия *мютюализъм,* при което все пак със своите съчинения и с личното си участие допринесе нещо за политическата борба на работническата класа, неговите ученици не се осмеляват да се изкажат открито против движението. Още в 1847 г., когато се появи главният труд на учителя: „Система на икономическите противоречия", аз опровергах всичките му софизми против работническото движение*. Но в 1864 г., след приемането на закона на Оливие, който — макар и в много ограничени размери — даде на френските работници правото на сдружения, Прудон отново се върна на същата тема в своята книга „За политическата дееспособност на работническата класа", която излезе няколко дни след неговата смърт.

Атаките на учителя бяха до такава степен по вкуса на буржоазията, че по случай голямата стачка на лондонските шивачи в 1866 г. вестник „Times" оказа на Прудон честта да го преведе и да осъди стачкуващите със собствените му думи. Ето няколко примера.

Миньорите от Рив дьо Жие обявиха стачка; за да бъдат научени на ум и разум, там бяха изпратени войници.

> „Властта" — провиква се Прудон, — „която нареди да бъдат разстреляни миньорите от Рив дьо Жие, беше поставена в много тежко положение. Но тя постъпи като стария Брут, когато той трябваше да избира между бащинската си обич и своя дълг като консул: той трябваше да пожертвува децата си, за да спаси републиката. Брут не се поколеба и потомството никога не се е осмелявало да го осъди за това"**.

---

* Виж произведението „Нищета на философията. Отговор на „Философия на нищетата" на г. Прудон" (Париж, 1847, изд. Франк), гл. II, § V: „Стачки и сдружения на работниците"[277].

** *Прудон.* „За политическата дееспособност на работническата класа". Париж, 1868, изд. Лакроа и Ко[278], стр. 327.

Никой работник няма да си спомни някой буржоа да се е поколебал някога да пожертвува своите работници, за да спаси собствените си интереси. Какви брутовци са тези буржоа!

„Не, не съществува право на коалиции, както не съществува право на измама и на кражба, както не съществува право на кръвосмешение и прелюбодеяние."*

Затова пък трябва да кажем, сигурно съществува право *на глупост.*

Какво представляват вечните принципи, в името на които учителят изрича своите кабалистични проклятия?

Първи вечен принцип:

„Величината на работната заплата определя цените на стоките."

Дори на ония, които нямат каквото и да било понятие от политическа икономия и не знаят, че големият буржоазен икономист Рикардо веднъж завинаги опроверга тази традиционна грешка в книгата си *„Принципи на политическата икономия"*, излязла в 1817 г.[279], дори на тях е все пак известен забележителният факт, че английската промишленост може да продава своите стоки на по-ниски цени, отколкото промишлеността на всяка друга страна, докато работната заплата в Англия е сравнително по-висока, отколкото в която и да било друга европейска страна.

Втори вечен принцип:

„Законът, който разрешава сдруженията, е крайно антиюридически и антиикономически и противоречи на всяко общество и на всеки строй."

С една дума, той „противоречи на икономическото *право* на свободната конкуренция".

Ако учителят не беше такъв chauvin**, той щеше да се запита как може да се обясни, че преди четиридесет години в Англия бе издаден един закон, който толкова противоречи на *икономическото право на свободната конкуренция,* и как става така, че с развитието на промишлеността и наред с нея на *свободната конкуренция* този закон, който толкова противоречи на *всяко общество и на всеки строй,* се натрапва като необходимост тъкмо на буржоазни държави. Той щеше може би да открие, че това *Право* (с главно П) съществува само в *икономическите учебници,* съставени от невежите братя на буржоазните икономисти — същите учебници, в които се съдържат и бисери като следния: *„Собствеността е плодът на труда"... на други* — забравят те да прибавят.

* Пак там, стр. 333.
** — шовинист. *Ред.*

Трети вечен принцип:

„Така под предлог да бъде избавена работническата класа от една така наречена социална принизеност, ще трябва да се почне с това, да се клевети цяла една класа от граждани: класата на господарите, работодателите, фабрикантите и буржоата; работническата демокрация ще бъде призовавана да презира и мрази тези недостойни представители на средната класа; пред легалните средства за съпротива ще бъдат предпочитани търговската и промишлената война, пред държавната полиция — борбата на класите."*

За да прегради изхода на работническата класа от нейната така наречена *социална принизеност,* учителят осъжда сдруженията, които превръщат работническата класа в класа, враждебна на респектабилната *категория на фабрикантите, работодателите и буржоата,* които сигурно като Прудон предпочитат *държавната полиция пред борбата на класите.* За да предпази тази респектабилна класа от всякакви неприятности, добрият Прудон препоръчва на работниците до настъпването на *царството на мютюализма* „свободата или конкуренцията", които „въпреки големите си неудобства" все пак са „нашата единствена гаранция"**.

Учителят проповядваше индиферентизъм в икономическата област, *за да предпази свободата, или буржоазната конкуренция,* нашата единствена гаранция. Учениците проповядват индиферентизъм в политическата област, за да предпазят буржоазната свобода, своята единствена гаранция. Ако първите християни, които също проповядваха политически индиферентизъм, се нуждаеха от силната ръка на един император, за да се превърнат от потиснати в потисници, съвременните апостоли на политическия индиферентизъм съвсем не мислят, че техните вечни принципи им налагат въздържание от светските удоволствия и от преходните привилегии на буржоазното общество. Все пак трябва да признаем, че те с достоен за християнските мъченици стоицизъм понасят 14-те или 16-те работни часа, които тегнат върху фабричните работници!

Лондон, януари 1873 г.

Написано от К. Маркс

Напечатано през декември 1873 г. в сборника „Almanacco Repubblicano per l'anno 1874"

Подпис: Карл Маркс

Печата се по текста на сборника

Превод от италиански

---

* *Прудон.* „За политическата дееспособност на работническата класа" Париж, 1868, изд. Лакроа и Ко, стр. 337—338.

** Пак там, стр. 334.

Ф. ЕНГЕЛС

ЗА АВТОРИТЕТА[280]

Някои социалисти са предприели напоследък истински кръстоносен поход против онова, което те наричат *принцип на авторитета.* За тях е достатъчно да заявят, че един или друг акт е *авторитарен,* за да го осъдят. С този опростен начин на процедиране така се злоупотребява, че е необходимо въпросът да бъде разгледан по-отблизо. Авторитет в този смисъл на думата, за който се касае тук, означава налагане на чужда воля над нашата; от друга страна, авторитетът предполага подчинение. Но тъй като тези две думи звучат лошо и изразяваното от тях отношение е неприятно за подчинената част, пита се, не можем ли да минем без това отношение, не можем ли ние — при съвременните обществени отношения — да създадем друг обществен строй, при който този авторитет ще се окаже безпредметен и следователно ще трябва да изчезне. Когато изследваме икономическите — промишлени и земеделски — отношения, които образуват основата на съвременното буржоазно общество, ние намираме, че те имат тенденцията все повече и повече да заместват изолираната дейност с комбинираната дейност на отделните лица. На мястото на малките работилници на изолираните производители се появи съвременната индустрия с нейните големи фабрики и заводи, в които стотици работници управляват сложни, движени от пара машини; пощенските коли и каруци по големите пътища са изместени от железниците, а малките гребни лодки и платноходки — от параходите. Машините и парата завладяват постепенно дори земеделието, като бавно, но сигурно заместват дребните собственици с едри капиталисти, които обработват големи площи

земя с наемни работници. Навсякъде комбинираната дейност, комплексът от зависещи един от друг процеси заемат мястото на независимата дейност на отделните лица. Но комбинирана дейност значи организация, а възможна ли е организация без авторитет?

Да приемем, че социална революция е съборила капиталистите, чийто авторитет ръководи сега производството и обръщението на богатствата. Да приемем, заставайки напълно върху гледището на антиавторитаристите, че земята и оръдията на труда са станали колективна собственост на работниците, които ги използват. Ще изчезне ли тогава авторитетът или само ще измени своята форма? Да видим.

Да вземем за пример памукопредачна фабрика. Памукът трябва да мине най-малко през шест последователни операции, преди да се превърне в нишка, операции, които в по-голямата си част се извършват в различни помещения. Освен това за непрекъснатото функциониране на машините е нужен инженер, който да контролира парната машина, нужни са механици за текущия ремонт и много неквалифицирани работници, които да пренасят продуктите от едно помещение в друго, и т. н. Всички тези работници — мъже, жени, деца — са принудени да започват и завършват работата си в час, който се определя от авторитета на парата, която ни най-малко не се интересува от личната автономия. И така работниците преди всичко трябва да се споразумеят относно часовете на труда; веднъж тези часове установени, те са вече задължителни за всички без изключение. След това във всяко помещение и във всеки момент възникват частни въпроси относно процеса на производството, разпределението на материалите и т. н., които трябва да бъдат разрешени веднага, за да се избегне незабавното прекратяване на цялото производство. Дали тези въпроси ще се решават от делегат, поставен начело на всеки отрасъл на труда, или, ако това е възможно, с мнозинство на гласовете, волята на отделните лица винаги ще трябва да се подчинява, а това означава, че въпросите ще се решават авторитарно. Механическият автомат на една голяма фабрика е много по-деспотичен, отколкото са били някога дребните капиталисти, за които работят работниците. Поне що се отнася до работните часове, над вратите на тези фабрики може да се напише: *„Оставете всяка автономия, вие, които влизате тук“*[281]. Ако човекът с помощта на науката и изобретателския гений подчини природните сили, те му отмъщават, като го подчиняват — толкова повече, колкото повече той ги заставя да му служат — на един истински деспотизъм, независим от всякаква социална организация. Да

искаме да унищожим авторитета в едрата индустрия, значи да искаме да унищожим самата индустрия — да унищожим парната предачна машина, за да се върнем към чекръка.

Да вземем друг пример — железниците. И тук сътрудничеството на безброй много лица е абсолютно необходимо; това сътрудничество трябва да се осъществява в точно определени часове, за да се избягнат злополуките. И тук първото условие на работата е една доминираща воля, която решава всеки подчинен въпрос, била тя представена от един делегат или от комитет, на който е възложено да изпълнява решенията на мнозинството от заинтересованите лица. И в единия, и в другия случай имаме работа с напълно изразен авторитет. Нещо повече: какво би станало с първия пуснат влак, ако беше унищожен авторитетът на железопътните служещи по отношение на господа пътниците?

Но най-очевидна е необходимостта от авторитет, и то властен авторитет, на параход в открито море. Там в момент на опасност животът на всички зависи от незабавното и безпрекословно подчинение на всички на волята на едного.

Всеки път, когато съм изтъквал този аргумент пред най-отчаяните антиавторитаристи, те не са можели да ми отговорят нищо друго освен: „Да! Това е вярно, но тук се касае не за авторитет, който ние даваме на нашите делегати, *а за поръчение*". Тези господа си въобразяват, че са променили нещата, като променят техните имена. Тези дълбоки мислители чисто и просто се подиграват с хората.

И така видяхме, че, от една страна, известен, все едно по какъв начин делегиран авторитет, а, от друга страна, известно подчинение ни се налагат независимо от всякаква обществена организация заедно с материалните условия, при които се извършва производството и обръщението на продуктите.

От друга страна, видяхме, че с развитието на едрата индустрия и едрото земеделие неизбежно се разширяват материалните условия за производство и обръщение, които имат тенденцията все повече и повече да разширяват сферата на този авторитет. Затова абсурдно е принципът на авторитета да се представя за абсолютно лош, а принципът на автономията — за абсолютно добър. Авторитетът и автономията са относителни неща и областта на тяхното приложение се изменя в различните фази на общественото развитие. Ако автономистите се задоволяваха да кажат, че социалната организация на бъдещето ще допуска авторитета само в границите, в които производствените условия го правят неизбежен, тогава бихме могли да се разберем с тях; но те са

слепи за всички факти, които правят авторитета необходим, и се нахвърлят върху думата.

Защо антиавторитаристите не се ограничават с това, да крещят против политическия авторитет, против държавата? Всички социалисти споделят схващането, че политическата държава, а с нея и политическият авторитет ще изчезнат в резултат на бъдещата социална революция, т. е. че обществените функции ще загубят своя политически характер и ще се превърнат в прости административни функции, които охраняват действителните интереси на обществото. Но антиавторитаристите искат авторитарната политическа държава да бъде премахната с един удар, преди да са премахнати социалните отношения, които са я породили. Те искат първият акт на социалната революция да бъде премахването на авторитета. Виждали ли са тези господа някога революция? Революцията несъмнено е най-авторитарното нещо на тоя свят. Революцията е акт, с който една част от населението налага на другата част своята воля чрез пушки, щикове и топове, т. е. чрез най-авторитарните възможни средства; и ако победилата партия не иска борбата ѝ да остане без резултат, тя трябва да направи своето господство трайно чрез страха, който нейното оръжие вдъхва на реакционерите. Щеше ли Парижката комуна да се задържи и един единствен ден, ако не беше си послужила против буржоазията с авторитета на въоръжения народ? Нямаме ли право, напротив, да упрекнем Комуната, че много малко си послужи с този авторитет?

И така, едно от двете: или антиавторитаристите сами не знаят какво говорят, и в този случай сеят само бъркотия, или те знаят какво говорят, и в този случай изменят на движението на пролетариата. И в единия, и в другия случай те служат на реакцията.

Написано от Ф. Енгелс през октомври 1872 — март 1873 г.

Напечатано през декември 1873 г. в сборника „Almanacco Repubblicano per l'anno 1874"

Подпис: Фридрих Енгелс

Печата се по текста на сборника

Превод от италиански

Ф. ЕНГЕЛС

*СЪОБЩЕНИЯ ЗА ДЕЙНОСТТА НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА НА КОНТИНЕНТА[282]

I

Получихме от континента следната информация:

От органа на Интернационала в Италия „Plebe“ се вижда, че италианското правителство, което никъде не пречи на дейността на разколническите секции, е открило кампания на жестоки преследвания против секцията в Лоди, която призна новия Генерален съвет и одобри хагските резолюции. Секцията е разтурена и е издадена заповед за арестуването на всички членове на комитета, трима от които действително са хвърлени в затвора, а останалите шест са се укрили. Между арестуваните се намира Бинями, редакторът на „Plebe“. Броят на този вестник, който съдържа обръщението на Генералния съвет (публикувано в бр. 34 на „International Herald“)[283], е също конфискуван на същото основание, докато най-бесните манифести на разколниците се разпространяват съвсем свободно. Арестуваните щели да бъдат съдени за държавна измяна.

Нашият мадридски вестник „Emancipacion“ констатира, че противодействието срещу разколническата дейност на Испанския федерален съвет се засилва всеки ден. В момента, в който този съвет свика за 26 декември конгрес в Кордова[284], за да приеме или отхвърли хагските резолюции, Новата мадридска федерация заяви, че с този начин на действие съветът се е поставил извън редовете на Интернационала, и призова всички секции и местни федерации да не пращат делегати на разколническия конгрес, а да изберат нов временен федерален съвет[285]. Това предложение е било одобрено от местните федерации в Лерида, Толедо, Сарагоса, Витория, Алкала де Енарес, от Новата федерация в Кадикс

и от влиятелните секции във Валенция, Дениа, Понт де Вилумара и други градове. Освен това федерацията в Грасия (фабрично предградие на Барцелона) е приела хагските резолюции и е осъдила поведението на испанските делегати на Хагския конгрес, докато федерацията в Гранада е решила да изпрати един делегат на разколническия конгрес в Кордова, но избрала за тази цел упорит противник на разцеплението[286]. Без съмнение Испанският федерален съвет ще върви в Кордова по своя път, но това само ще изостри кризата.

От едно писмо, получено от Португалия, се вижда, че работническото движение, организирано там от Интернационала, взема изключителни размери. Само в Лисабон и околните райони над петнадесет хиляди работници са организирани в професионални съюзи и организацията се разпространява в Опорто и на север. Всички тези дружества бяха основани от Интернационала и продължават да се намират под непосредственото му влияние. Но законите на страната не позволяват на Интернационала да се организира свободно. Вестникът на Интернационала „Pensamento Social“ сега се издържа сам. Можем да прибавим, че в Португалия няма разколници. Хагските резолюции бяха не само единодушно одобрени, но и приети с ентусиазъм. В бр. 25 на „Pensamento“ е поместена статия, в която Хагският конгрес се обявява за найважния от всички конгреси от основаването на Интернационала, а резолюциите му се приветствуват като манифестация на огромен напредък в неговото развитие[287].

От горните съобщения се вижда, че бившето мнозинство на Британския федерален съвет буквално е подражавало на начина на действие на испанския разколнически съвет. Оттук е ясно, че както в Англия, така и в Испания разколниците са действували по един и същ план и са били ръководени зад кулисите от едни и същи хора. За съжаление значителен брой истински членове на Интернационала в Испания се присъединиха към последното въстание и това може да даде на разколниците временно предимство[288].

II

Едно писмо на Испанския федерален съвет ни обърна внимание върху това, че в Испания сега стачкуват машинистите и огнярите и че железопътните компании се готвят да вербуват в Англия, Белгия и други страни хора, с които да осуетят опитите на собствените си работници да подобрят своето положение[289]. Нашият съвет натовари една комисия да състави съобщение по

този въпрос и да го прати във вестниците. Комисията изпълни възложената ѝ задача, както се вижда от появяването на съобщението в излезлите в събота вестници. Бяха взети и други мерки, за да бъдат запознати английските машинисти и огняри със стачката в Испания.

III

Получихме интересни новини от континента.

Съобщенията от Германия донесоха новината за голяма победа. Членът на Интернационала, депутатът от германския райхстаг Бебел, осъден от един саксонски съд на девет месеца затвор и на лишаване от всички депутатски права за „оскърбления", съдържащи се в една негова реч, току-що, на 20 януари, е отново избран с мнозинство от 10 470 гласа срещу 4 420, които е получил правителственият кандидат. С това Бебел се избира за трети път в своя окръг, и то с 2 500 гласа повече, отколкото в предишните избори. Така Бисмарк отново ще трябва да се изправи пред единствения човек, който в сегашния райхстаг се осмелява да му се противопостави открито в интерес на работническата класа, единствения човек, от който той действително се страхува. Направено бе всичко, за да се попречи на преизбирането на Бебел: сплашване, разгонване на изборните събрания от полицията и т. н.; кандидатът, който бе противопоставен на Бебел, бе почти най-порядъчният човек, който можеше да бъде намерен, но въпреки всички усилия работниците от Глаухау и околностите дадоха на Бебел почти три от всеки четири подадени гласа, и то без какъвто и да било Самуел Морли, който да плаща разходите.

Получихме нови подробности за разколническия конгрес в Испания. Както изглежда, това е било във всяко отношение конгрес на малцинството. От 101 местни федерации, наброяващи 398 секции, на него са били представени само 41 местни федерации, или 57 секции — така че решенията на този конгрес са били взети с гласовете на делегати, които не са представлявали дори една шеста от съществуващите в Испания секции. Горните цифри са взети от разколническия вестник „Federacion" и не могат да бъдат оспорени. Да действуват внезапно и да прокарат вота на едно малцинство за санкциониране на своите действия — такава е навсякъде политиката на разколниците. Това е още едно доказателство, че те навсякъде действуват съгласно едни и същи тайни инструкции.

В почти всички големи градове на Франция са предприети многобройни арести на предполагаеми членове на Интернацио-

нала. Разбира се, не може да се узнае дали са били открити истинските членове на Интернационала, а и дори да беше известно, това не би трябвало да се оповестява в интерес на самите арестувани, защото сега във Франция е наказуемо да принадлежиш към Интернационала. Известно е само, че малцината разколници във Франция се разхождат спокойно. Нещо повече, те се намират в такива прекрасни отношения с правителството на г. Тиер, че например в Безие техен представител е един полицейски инспектор, някой си Буске, за честността на когото неотдавна най-възторжено гарантира евангелието на разколническата партия, „Bulletin jurassien".

IV

От Португалия узнаваме, че Португалската федерация, когато узнала, че така нареченият испански конгрес в Кордова се изказал за разцеплението, веднага се обърнала към Новата мадридска федерация (вярна на Интернационала) и заявила, че в Португалия всички до един са на страната на Интернационала, против разколниците, че били правени опити да се осигури на тайния Алианс достъп в техните редове и че самият Бакунин писал на един от тях, за да ги убеди да подкрепят това тайно дружество, но че всички членове на федерацията единодушно решили да заявят на Бакунин, че категорично отхвърлят действията на Алианса. Това писмо до Новата мадридска федерация е написано и подписано от секретаря Франса по поръчение и от името на делегатите на секциите и е напечатано в мадридския „Emancipacion" от 1 февруари. Португалската федерация наброява сега над 15 000 души; само в Лисабон тя има 48 секции, подразделени по професии, всяка от които образува професионален съюз. Толкова по твърдението на разколниците, че всички организирани секции били на тяхна страна!

Написано от Ф. Енгелс през януари — средата на февруари 1873 г.

Напечатано във вестник „The International Herald", бр. 41, 44, 45 и 46 от 11 януари, 1, 8 и 15 февруари 1873 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

БЕЛЕЖКИ ЗА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ[290]

1) Надявам се, че „International Herald“ и „Emancipacion“, които ви се изпращат редовно, са получени.

2) Шайката на Хейлз действително събра на 26 януари своя конгрес, цели 10 души. Те не се осмеляват дори да кажат кои секции претендират да представляват. Жалко фиаско. Разбира се, взето е решение да не се признават нито хагските решения, нито Генералният съвет. Отчет — първата половина — в „Eastern Post“ от 1 февруари, а в днешния брой няма никакво продължение! Федералният съвет ще ви прати материалите официално. Тези господа са загубили почти всичките си привърженици с изключение на личните лакеи на Хейлз в лондонския Ист Енд. Един от подписалите първото окръжно на Хейлз, Бенет, се върна при нашите хора със строга заповед от своята секция (Халифакс) да държи нашата страна и страната на lawful* дружество. Той бе приет отново едва след сериозно eating of humble pie** (виж днешния „International Herald“).

3) В *Лоди* „Plebe“ се държи храбро, макар и да не скъсва открито с другите, което засега и не би могъл да направи. Но те сами довеждат работите до крайност. Те свикват на 15 март италиански конгрес, но искат да допуснат само секциите, които са признали резолюциите от Римини[291], или ще ги признаят в определен срок! Това се казва автономия и свободна федерация. Уставът на Интернационала може да бъде погазван, но резолюциите от Римини са свещени.

* — законното. *Ред.*
** — разкаяние. *Ред.*

4) Много съжаляваме, че Генералният съвет, вместо да констатира просто факта, че юрците *са излезли от организацията,* отказвайки да признаят хагските решения и основавайки отделен съюз, само ги е изключил временно[292]. Първо, винаги е възможно да се поиска свикването на конференция. Второ, този въпрос ще бъде поставен на конгреса в съвсем друга форма: делегатите им трябва да бъдат временно допуснати, докато конгресът се произнесе за техните мандати. Трето, Генералният съвет трябва да постъпи така и по отношение на белгийците и испанците, ditto* по отношение на шайката на Хейлз, а тези последователни изключвания ще направят много по-лошо впечатление, отколкото ако Генералният съвет изчакаше още няколко седмици, докато узнае резултатите от белгийския и испанския конгрес, а след това в една единствена декларация изтъкнеше — наред с формалните основания, — че не може едновременно да бъдеш в Интернационала и вън от него, че не може да твърдиш, че принадлежиш към него, а същевременно да обявяваш неговите закони за невалидни, и след това констатираше purement et simplement**, че еди-кои си и еди-кои си сами са се поставили вън от Интернационала.

5) Надявам се, че сте изпратили съответната резолюция в Сонвилие и в Женева, тъй като аз не съм получил подобна инструкция. Що се отнася до Серайе, сега, когато арестите следват един след друг и цялата кореспонденция с Франция е прекъсната, той не може да изпраща там нищо.

6) Вашият пълномощник *Ларок* сам се е снабдил тук с пълномощия — като емигрант. Оттук той замина за Сан-Себастиан, където пак ще даде ход на работата.

7) В *Португалия* всичко върви добре, както се вижда от изпратения днес „Emancipacion“. Получихме оттам и частни писма; другарите вършат огромна работа в професионалните съюзи.

8) В Лоди е останал още само Бинями. Хамбургският комитет на партията им е изпратил 20 талера и Обервиндер от Виена — 50 гулдена, което не е било без ефект.

9) Маневрата на Куно да публикува статия под името Капестро е вече разкрита в брюкселския „Internationale“[293].

10) Ако Генералният съвет не получава вече вестниците на отцепилите се секции, ще трябва да се абонира за тях на някое неизвестно име. Ние намираме тук с много голяма мъка и по заобиколни пътища по *един* екземпляр от всеки вестник, и то не винаги — от „Bulletin jurassien“ ни липсват досега последните три броя, затова при най-добро желание не можем да ги изпра-

* — също. *Ред.*
** — чисто и просто. *Ред.*

тим. Това впрочем важи само за „Internationale“ (Брюксел), „Bulletin de la Fédération jurassienne“ (Сонвилие) и „Federacion“ (Барцелона).

11) Говорих за марките с Льо Мусю, който, както и миналата година, пое тази грижа върху себе си[294]. Но все пак смешно е, че това не е могло да стане в Ню Йорк.

12) Какво стана с Мак-Донел? Той трябваше отдавна да е там. Нямаме никакви вести за него.

Край.

Сърдечен поздрав.

Ф. Енгелс

Лондон, 8 февруари 1873 г.

Печата се по ръкописа
Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ДО ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

Лондон, 15 април 1873 г
122, Риджънтс парк роуд

Граждани!

Получих вашето писмо от 21 март заедно с полица за 8 фунта и 6 пенса за Лоди. Същевременно получих от Бинями писмо, в което той съобщава, че пак се крие, за да не бъде тикнат в затвора за излежаване на една присъда, тъй като предпочита да излежи наказанието по-късно, след като възстанови здравето си. Затова парите едва ли можеха да дойдат в по-подходящ момент. Аз ги размених срещу 200 франка (във *френски* банкноти), които му изпратих незабавно.

Льо Мусю пое грижата за марките и аз неведнъж съм му напомнял за това, но доколкото знам, не е осъществен голям напредък.

„Arbeiter-Zeitung"[295] излиза редовно.

Разходите за печатането на Устава на английски и френски език възлязоха на около 15 ф. ст. за всяко издание, изданието на немски беше много по-евтино, тъй като Уставът бе напечатан отначало във „Volksstaat" и не се наложи да плащаме за набор, а само за хартия, печатане и броширане[296]. Сега това, разбира се, не може да се повтори.

Докладът за Алианса* сега се съставя; Лафарг и аз работим върху него всеки ден — няма време за губене. Люкен държа документите до Коледа в Брюксел, а някои и сега са у него.

Тук още имаме екземпляри от немското издание на Устава — няколкостотин, които се намират на разположение на съвета**. От

* Виж настоящия том, стр. 323—452. *Ред.*
** Става дума за Британския федерален съвет. *Ред.*

английското — нито един. Цялото френско издание бе изпратено в Париж, но не стигна там. Може би ще можем да получим няколко екземпляра обратно. Опитваме се.

Щом завършим „Алианса“, ще се заловим за протоколите на конгреса.

Мадридският „Emancipacion“ умира, ако вече не е умрял. Изпратихме му 15 ф. ст., но тъй като едва ли някой е платил получените екземпляри, поддържането на вестника се оказва невъзможно. Кореспондирам си с Меса за основаването на друг вестник, но още не мога да кажа какъв ще бъде резултатът.

„Pensamento Social“ в Лисабон — прекрасен вестник, който в последния си брой помества много добър отговор до Испанската федерална комисия в Алкое по въпроса за Алианса[297] — също ще трябва да бъде временно спрян, но след това отново ще излиза.

Както сигурно сте забелязали, „International Herald“ също бере душа. Ние можем да се опитаме да го поддържаме до следващия английски конгрес (света троица)[298], след което ще можем евентуално да издаваме друг вестник. „Herald“ не струва много освен като орган за публикуване материалите на Британския федерален съвет, но като такъв в момента е почти незаменим.

От френските вестници навярно сте узнали, че Валтер (Хедегем) се оказва чисто и просто шпионин. Говори се, че е бил полицейски агент още при Бонапарт. В Тулуза Сварм (Дантрег) не се е държал много по-добре, но тъй като не съм чел пълния отчет, не мога да кажа нищо положително; във всеки случай преди той не беше агент, но, изглежда, е слаб и неустойчив.

С братски поздрави

Ф. Енгелс

Досега не съм получил никакви пари за Генералния съвет. От Италия също няма никакви новини, освен че издаването на „Plebe“, както изглежда, също е временно преустановено. Арестуването на алиансистите в Болоня и Мирандола няма да бъде задълго, те скоро ще бъдат освободени; ако някои от тях биват от време на време арестувани по погрешка, те все пак никога не страдат сериозно.

Публикувано за пръв път с известни съкращения на езика на оригинала в книгата „Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. a. an F. A. Sorge und Andere“. Stuttgart, 1906.

Печата се по ръкописа

Превод от английски

Ф. ЕНГЕЛС

*ПО ПОВОД СТАТИИТЕ В „NEUER SOCIAL-DEMOKRAT"

(ИЗ ЕДНО ПИСМО ДО А. ХЕПНЕР)[299]

За да ви информираме допълнително относно прословутата статия в „Neuer", обръщаме ви — отчасти повторно — внимание върху следното: а) Че е абсурдно да се твърди, че Бакунин бил против заговорите, когато той организира вътре в Интернационала един всеобщ заговор — Алианса, насочен, разбира се, не против правителството, а против самия Интернационал. б) Че след закона на Дюфор Интернационалът във Франция изобщо не можел да съществува *другояче* освен „тайно"; че тайно пропагандно дружество и заговор са две различни неща. в) Че Хагският конгрес се изказа против бланкистите, които искаха да превърнат Интернационала в оръдие на заговори, толкова енергично, че те излязоха от Интернационала и открито се обявиха против него, защото му липсвала „революционна енергия". г) Че Хедегем (Валтер), този тих, дълъг, червенокос мъж в Хага, придружен от малка, облечена в траур, мнима „жена" с лице на Мария Магдалена и разобличен сега като стар полицейски агент, бе предложен на бившия Генерален съвет да бъде приет в Интернационала заедно с неговата секция от Серайе едва след като Хедегем се позова на бланкиста *Ранвие*, член на Генералния съвет, и бе признат от него като *напълно надежден*. д) Че Хедегем, както и Дантрег имаха редовни мандати от своите секции и следователно *трябваше* да бъдат допуснати на конгреса, щом против тях не бяха повдигнати никакви обвинения, което не хрумна на никого от малцинството. е) Че „Neuer" се проявява напълно като полицейски орган, като повтаря клеветите, пуснати от полицейски и бонапартистки агенти от рода на Фогт и Ко, че Маркс се стремял да играе ролята

на „международен вожд на заговорници“ и вече преживял „една дузина комунистически процеси“, когато тъкмо опълчването на Хагския конгрес, с чието мнозинство Маркс бива отъждествяван, против бланкистите доказва обратното, а полицейските лъжи за *единствения* процес на комунистите от 1852 г. са отдавна разобличени от Маркс в неговите „Разкрития относно Кьолнския процес на комунистите“[300]. ж) Че ако сега някой от „Neuer Social-Demokrat“ е осъден на затвор, известно е какво значи това, след като сам „Neuer“ обърна внимание върху полицейската маневра да се осъждат и полицаи, като обаче им се осигурява в затвора по-удобен живот. *„Нека работниците винаги си отварят очите!“*

Впрочем Дантрег не беше шпионин, а пропаднал субект, който стана доносчик едва в затвора, а скоро след това попадна напълно във властта на полицията. Хедегем, напротив, бе полицейски шпионин още при Бонапарт и за него трябва да благодарим *само* на бланкистите. „Големият стар борец за свобода“ Бакунин, напротив, винаги е имал в редовете си полицейски шпиони, например Албер Ришар, който от 1868 г., от учредяването на Алианса, е дясната му ръка във Франция. Но тъй като юрците твърдят, че *също* имат тайни секции във Франция (процесите доказват обратното), къде е тогава разликата, измислена от „Neuer“?

Що се отнася до статията в бр. 45[301], в противовес на съдържащите се в нея твърдения трябва да кажем още следното. Против Хагския конгрес се обявиха: 1) Така наречената италианска федерация, която *никога* не е принадлежала към Интернационала, защото не желае да признае Общия устав, и следователно, докато не се подчини, никога не може да принадлежи към него. — Напротив, редица истински италиански секции признаха Устава и поддържат редовна връзка с Генералния съвет. 2) Юрската федерация, 150 души, срещу 4 000—5 000 души само във френска Швейцария; затова тя е временно изключена. 3) Белгийците. 4) Една част от испанците, докато друга част е основала Федералния съвет във Валенция, който поддържа редовна връзка с Генералния съвет в Ню Йорк. 5) В Англия — цели десет души, които нямат зад себе си нито една действителна секция, докато Британският федерален съвет, опрян върху множество секции, много от които наброяват по 500 и повече души и които растат с всяка седмица, смята признаването на хагските резолюции за главно условие за приемане в Интернационала. 6) Във Франция, *„доколкото там все още съществува организация“*, последната признава Хага и Генералния съвет; това бе доказано *именно* от процесите, които послужиха като предлог за статията в бр. 49. *„Емигрантите на Комуната“* било като такива, било в тяхното „мнозинство“,

никога не „са се обявявали енергично против ... и т. н.", защото такава фракция никога не е съществувала. Бланкистите, на брой пет души, от които четирима членове на Комуната, излязоха, защото Интернационалът не поиска да стане *инструмент* на тяхната заговорническа дейност. Иначе не е станало *абсолютно нищо,* което да може да даде макар и най-далечен повод за тази лъжа.

Написано от Ф. Енгелс в края на април 1873 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 37 от 7 май 1873 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ИНТЕРНАЦИОНАЛЪТ И „NEUER“

Лондон, 2 май 1873 г.

В бр. 49 на вестник „Neuer Social-Demokrat“ е отпечатана една лъжлива статия за последните процеси на Интернационала във Франция, която сигурно е донесла на своя автор специално възнаграждение от фонда на рептилния печат[302] — с толкова дебели лъжи е изпълнена тя. За процеса в Тулуза „Neuer“ се позовава на една статия на брюкселския вестник „Internationale“; тази статия на свой ред е взета от „Liberté“[303] и изхожда от г. Жул Гед, френски емигрант, който от момента на пристигането си в Женева заедно с другите кандидати за „велики мъже“ на тамошната емиграция силно надува бакунистките тръби и на конгреса на юрците в Сонвилие (ноември 1871 г.) подписа известното окръжно на Юрската федерация, с което тайният Алианс на г. Бакунин обяви война на Интернационала. Каква роля е играл г. Гед в Интернационала във Франция, ще видим малко по-долу. Той нарича г. Дантрег, който на този процес издаде своите съобвиняеми като членове на Интернационала, генерален пълномощник на Маркс и иска да припише на Маркс, както и на Генералния съвет и на „авторитарната от горе до долу организация“ вината за това предателство и за произнесените присъди.

Ето фактите.

Г-н Дантрег, чертожник в железопътното бюро в Пезенас (департамента Еро), уведоми на 24 декември 1871 г. Генералния съвет, че един радикално демократически комитет, представляващ седем професионални съюза, председател на който бил той, желаел да бъде приет в Интернационала. На 4 януари секретарят

за Франция писа в Пезенас до Калас (осъден сега на една година), който се ползваше с пълно доверие благодарение на поръчителството на влизащия в Интернационала социалдемократически комитет в Безие (Еро); членовете на този комитет са също осъдени и освен това бяха известни на много намиращи се в Лондон членове на Комуната като заслужаващи доверие. На 14 януари Калас даде на Дантрег препоръка и каза, че се разбрали с него „да си помагат един на друг“. През март Дантрег се пресели в Тулуза; следователно той е действувал там до момента на арестуването му цели девет месеца и тулузките членове на Интернационала, далеч от мисълта да се оплакват от него, бяха живели винаги в съгласие с него и потвърдиха това, като го избраха *единодушно* на 18 август за делегат на конгреса в Хага и в четирите — значителни по численост — секции. На четирите мандата, подписани само от членовете на комитета и от ръководителите на групите, стоят 67 подписа. Следователно, ако Генералният съвет назначи този човек за свой пълномощник за Тулуза и нейните околности, с това той само изрази желанието на самите тамошни членове.

Да преминем сега към г. Гед.

На 18 август 1872 г. секцията в Монпелие съобщи на Генералния съвет, че г. Пол Брус, кореспондент и приятел на г. Гед, се опитва да разцепи тамошната секция; той искал членовете да не плащат уговорените вноски за покриване на пътните разноски на тулузкия делегат и изобщо да не предприемат нищо, докато Хагският конгрес не вземе решение по въпроса. Затова секцията изключи г. Брус от своите редове и поиска Генералният съвет да го изключи от Интернационала. Писмото бе подписано от Калас и други трима. Генералният съвет знаеше, че г. Брус интригува там в интерес на разколниците от Юрската федерация, но сметна за излишно да придава вече значение на този младеж — той беше студент по медицина — и не му обърна внимание. Г-н Гед, който се намираше по това време в Рим, написа в началото на октомври една кореспонденция до „Liberté“, в която окачестви напълно логичния начин на действие на секцията в Монпелие като „авторитарен“; но докато обозначава своя приятел Брус само с инициалите, той нарежда името „Калас от Монпелие“ да бъде *напечатано изцяло.* Френската полиция не чака да ѝ се повтори. Едно писмо, изпратено по това време от секретаря на Генералния съвет до Калас, в което много се говореше за Дантрег, бива веднага задържано в пощата; Дантрег бива незабавно арестуван, а скоро след него и Калас.

Кой беше доносчикът — Дантрег или Гед?

Ако г. Гед разправя по-нататък, че изпращането на missi dominici* на Генералния съвет, че пристигането и заминаването на делегати отвън, чиито отличителни белези са добре известни на полицията, били най-доброто средство за предаването на Интернационала във Франция, той забравя:

1) Че тримата пълномощници на Генералния съвет във Франция не бяха пристигнали отвън случайни благодетели, а хора, които живеят постоянно в местата, където са назначени, и се ползват с доверието на самите секции.

2) Че единствените интернационални „делегати отвън", които фигурираха в Южна Франция миналата есен и зима, бяха изпратени не от Генералния съвет, а от разколниците от Юрската федерация. Малко преди арестите тези господа вдигаха такъв шум в кафенетата на Тулуза и т. н., че с това привлякоха вниманието на полицията върху нашия Интернационал; но както навсякъде и винаги, арестувани бяха действителните членове на Интернационала, докато анархистките кресльовци се ползват със специалното покровителство на висшите полицаи.

Ако по лични подбуди и от слабост г. Дантрег е направил някакви разкрития, то съществуват достатъчно факти, които доказват, че до осъждането му той не е бил полицейски шпионин. Господата от Алианса, един от основателите на който беше сегашният бонапартистки агент Албер Ришар от Лион, нямат каквото и да било право да хвърлят камъни срещу други хора, а още по-малко „Neuer", полицейското минало и настояще на който е огромен позор за германското работническо движение.

Що се отнася до парижкия процес[304], сега е установено, че Хедегем е бил полицейски шпионин. Този човек, назначен от своята секция в Париж за секретар, се позова на члена на Комуната и член на Генералния съвет *Ранвие,* който му даде блестяща препоръка за неговата надеждност и за неговата дейност; въз основа на тази препоръка Хедегем бе приет. Следователно както в първия случай, така и този път Генералният съвет бе взел всички възможни предохранителни мерки.

Ново е твърдението, че Бакунин бил изключен в Хага, защото искал „да се сложи край на осъдителната практика на тайни заговори". Комисията на Хагския конгрес за Алианса, на която бе представен статутът на този таен бакунистки заговор — насочен не против правителствата, а против Интернационала, — стигна до съвсем друг извод.

---

* — пълномощници. *Ред.*

Също така ново е твърдението, че Маркс преживял „повече от една дузина комунистически процеси на своите привърженици“. Историята познава само процеса на комунистите в Кьолн от 1852 г.; но на „Neuer“ се плаща не за да казва истината. Във всеки случай ние ще помним заключителното му предупреждение:

„Маневра на полицията е в случаите, когато фабрикува тенденциозен процес, да осъжда формално и свои тайни агенти, на които обаче по-късно в затвора се създават удобни условия за живот“.

Този епизод, взет от живота на г. фон Швайцер, заслужава най-голямо внимание.

„Нека работниците винаги си отварят очите“, ако някога случайно господата от „Neuer“ бъдат „формално осъдени“!

Написано от Ф. Енгелс на 2 май 1873 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 38 от 10 май 1873 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ДО ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

Лондон, 14 юни 1873 г.
122, Риджънтс парк роуд

Граждани!

Трябва да отговоря на двете ви писма от 11 април и 14 май[305]. Както вече ви съобщих, цялата сума за Лоди (200 фр.) изпратих на 10 април на Бинями, разписката на когото е у мене. — Преди десетина дни „Plebe" почна отново да излиза и помести вашето обръщение до испанците, а също — на много видно място — вашето решение за самоизключването на разколниците от нашия Интернационал[306].

Въпросните документи бяха изпратени на Испанския федерален съвет.

Моят екземпляр от уставните изменения, както бяха приготвени за бившия Генерален съвет, е изчезнал, но ми обещаха друг, който ще ви изпратя, щом се получи.

Тъй като „Plebe" отново оживя, първата си кореспонденция за този вестник ще посветя на италианската емиграция, на стачката на работниците от газовия завод и т. н. Не можах да направя това по-рано, тъй като единственият ми кореспондент — Бинями — бе недостижим, а друг адрес не бе ми дал.

За марките напомних на Льо Мусю.

4-те ф. ст. и 3-те пенса се получиха и ще бъдат изпратени и използвани, щом бъде намерен сигурен адрес в Париж.

С братски поздрав ваш

Ф. Енгелс

Печата се по ръкописа
Превод от английски

К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

АЛИАНСЪТ НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ И МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

ДОКЛАД И ДОКУМЕНТИ, ПУБЛИКУВАНИ ПО ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА[307]

Написано от К. Маркс и Ф. Енгелс с участието на П. Лафарг през април—юли 1873 г.

Напечатано в отделна брошура в Лондон и Хамбург през август 1873 г.

Печата се по текста на брошурата

Превод от френски

L'ALLIANCE

DE LA

DÉMOCRATIE SOCIALISTE

ET

L'ASSOCIATION INTERNATIONALE
DES TRAVAILLEURS.

RAPPORT ET DOCUMENTS PUBLIÉS PAR ORDRE DU
CONGRÈS INTERNATIONAL DE LA HAYE.

LONDRES:
A. DARSON, SUCCESSEUR DE FOUCAULT,
46B, RATHBONE PLACE, OXFORD ST.

HAMBOURG:
EN VENTE CHEZ OTTO MEISSNER.

1873.

*Заглавната страница на брошурата на К. Маркс
и Ф. Енгелс „Алиансът на социалистическата демокрация
и Международната работническа асоциация“*

I

УВОД

Като си постави за цел да сплоти в едно цяло разединените сили на световния пролетариат и да стане по този начин жив изразител на общите интереси, които обединяват работниците, Международната работническа асоциация по необходимост трябваше да открие достъпа за социалистите от всички нюанси. Нейните основатели и представителите на работническите организации от Стария и Новия свят, които приеха на международните конгреси Общия устав на Интернационала, изпуснаха изпредвид, че тъкмо широтата на неговата програма ще позволи на декласирани елементи да се промъкнат в него и да създадат вътре в него тайни организации, чиято дейност ще бъде насочена не против буржоазията и съществуващите правителства, а против самия Интернационал. Така и стана с *Алианса на социалистическата демокрация.*

На Хагския конгрес Генералният съвет внесе предложение да бъде разследвана тази тайна организация. Конгресът възложи това разследване на комисия от пет члена (гражданите Куно, Люкен, Спленгар, Вишар и Валтер: последният отпадна), която направи доклад на заседанието на 7 септември. Конгресът реши:

1. Да бъде изключен от Интернационала Михаил Бакунин като основател на Алианса и поради лично провинение;

2. Да бъде изключен Джеймс Гийом като член на Алианса;

3. Да бъдат публикувани документите, отнасящи се до Алианса.

Поради разпръсване на членовете ѝ в различни страни споменатата комисия за разследване дейността на Алианса не можа

изобщо да публикува документите, които тя бе поставила в основата на своя доклад, поради което гражданинът *Вишар*, единственият й член, който живее в Лондон, ги предаде на протоколната комисия[308], която сега ги публикува на своя отговорност в следващия по-долу доклад.

Отнасящите се до Алианса документи бяха толкова обширни, че на своите заседания по време на конгреса комисията успя да се запознае само с най-важните за един практически извод документи; така например тя не можа да разгледа повечето руски документи. Представеният от комисията на конгреса доклад днес вече не може да се смята за достатъчен, тъй като обхваща само една част от въпроса. Затова, за да може читателят да разбере смисъла и значението на тези документи, ние сме принудени да изложим историята на Алианса.

Публикуваните от нас документи спадат към няколко категории. Една част от тях бяха вече публикувани самостоятелно, и то предимно на френски език; но за да се схване правилно духът на Алианса, те трябва да бъдат събрани с другите, защото, сравнени с тях, те се явяват в нова светлина. Към тези документи спада програмата на официалния Алианс. Други документи принадлежат на Интернационала, а трети на испанската секция на тайния Алианс, съществуването на който бе публично разкрито от членове на Алианса през пролетта на 1871 г. Ония, които са следили внимателно испанското движение от това време, ще намерят в тях само източни данни за факти, станали вече в по-голяма или по-малка степен достояние на обществеността. Значението на тези документи се състои не в това, че се публикуват за пръв път, а в това, че се съпоставят за пръв път така, че се разкрива общата тайна дейност, която е обусловила тяхното появяване; те добиват обаче особено значение, като ги съпоставим с двете следващи по-долу категории документи. Първата се състои от документи на руски език, които разкриват истинската програма и начина на действие на Алианса. Поради руския език, който ги правеше недостъпни, тези документи оставаха досега неизвестни на Запада и това обстоятелство бе позволило на авторите им да дадат в тях пълна свобода на своята фантазия и начин на изразяване. Точният превод, в който ги даваме, ще позволи на читателя да съди за умственото, моралното, политическото и политико-икономическото равнище на главатарите на Алианса.

Към втората категория спада само един документ: тайният устав на Алианса; това е единственият по-значителен по размери документ, публикуван за пръв път в този доклад. Може да възникне въпросът, позволено ли е на революционери да публикуват устава

на едно тайно дружество, на един, така да се каже, заговор. Преди всичко този таен устав бе изрично споменат между документите, чието публикуване поиска на Хагския конгрес комисията за Алианса, и нито един от делегатите, дори членът на комисията, който представляваше малцинството в нея, не гласува против това. Следователно, това публикуване бе изрично предписано от конгреса, чиито указания ние сме длъжни да изпълняваме. По същество трябва да кажем следното:

Пред нас е дружество, което под маската на най-краен анархизъм насочва ударите си не против съществуващите правителства, а против ония революционери, които не приемат неговите догми и ръководство. Основано от малцинството на един буржоазен конгрес, то се промъква в редовете на международната организация на работническата класа и се опитва отначало да завземе нейното ръководство, а когато този план се проваля, се стреми да я дезорганизира. Това дружество най-безсрамно се опитва да подмени широката програма и великите стремежи на нашия Интернационал със своята сектантска програма и ограничените си идеи; то организира в открито съществуващите секции на Интернационала свои тайни секцийки, които, подчинявайки се на общите директиви, чрез предварително съгласувани действия често успяват да вземат ръководството на секциите в свои ръце; в своите вестници то открито напада всички, които отказват да се подчиняват на неговата воля; според собствените му думи то предизвиква открита война в нашите редове. За да постигне своята цел, то не се спира пред никакви средства, пред никакво вероломство; лъжа, клевета, заплашване, нападение от засада — всичко това му е присъщо в еднаква степен. Най-после в Русия това дружество напълно подменя Интернационала и прикривайки се с неговото име, върши углавни престъпления, мошеничества и едно убийство, отговорността за което правителственият и буржоазният печат стоварват върху нашия Интернационал. И за всички тези факти Интернационалът трябва да мълчи, защото дружеството, виновно за тях, е тайно! Интернационалът разполага с устава на това дружество, негов смъртен враг; устав, в който то открито се провъзгласява за съвременен йезуитски орден и обявява за свое право и свое задължение да си служи с всички йезуитски средства: този устав веднага обяснява всички ония враждебни действия, на които Интернационалът бе изложен от страна на това дружество; и Интернационалът не трябвало да се възползва от този Устав, защото това би значело да издаде едно тайно дружество!

Срещу всички тези интриги има само едно средство, което притежава обаче съкрушителна сила: най-пълната публичност.

Разобличаването на тези интриги в цялата им съвкупност е равносилно на това, да бъдат те обезвредени. Да ги покрием с нашето мълчание, би било от наша страна не само наивност, над която главатарите на Алианса първи ще се подиграват, но и страхливост. Нещо повече, това би било акт на предателство по отношение на ония испански членове на Интернационала, които като членове на тайния Алианс не се поколебаха да разобличат съществуването на това дружество и неговия начин на действие, щом то зае открито враждебна на Интернационала позиция. Впрочем всичко, което се съдържа в тайния устав, може да се намери, и дори в много по-ясно изразена форма, в документите, публикувани на руски език от самите Бакунин и Нечаев. Уставът само потвърждава тяхното съдържание.

Нека главатарите на Алианса крещят за предателство. Ние ги предаваме на презрението на работниците и на благосклонността на правителствата, на които те оказаха неоценима услуга, дезорганизирайки работническото движение. Цюрихският вестник „Tagwacht" изглежда е имал право, като заявява в отговор до Бакунин:

„Ако Вие не сте платен агент, все пак безспорно е, че един платен агент не би могъл да причини повече вреда от Вас".[309]

II
ТАЙНИЯТ АЛИАНС

Алиансът на социалистическата демокрация има чисто буржоазен произход. Той не възникна от Интернационала; той е издънка на Лигата за мир и свобода, мъртвородено дружество на буржоазните републиканци. Интернационалът бе вече пуснал здрави корени, когато на Михаил Бакунин хрумна да се яви в ролята на освободител на пролетариата. Интернационалът можеше да му предложи само общото за всички членове поле за дейност. За да има някакво значение в Интернационала, той трябваше да се отличи с упорита и самоотвержена работа; но той сметна, че на страната на буржоата от Лигата ще има повече шансове и полесен път.

И така през септември 1867 г. той успя да бъде избран за член на постоянния комитет на Лигата за мир и взе своята роля сериозно. Може дори да се каже, че заедно с Барни, сега депутат във Версай, той беше душата на този комитет. Играейки ролята на теоретик на Лигата, Бакунин възнамеряваше да публикува под нейното покровителство един труд, озаглавен „Федерализъм, социализъм и антитеологизъм“*. Но той скоро се убеди, че Лигата си остава незначително дружество и че влизащите в нея либерали виждат в нейните конгреси само средство да съчетаят увеселителното пътуване с високопарни речи, докато Интернационалът, напротив, расте от ден на ден. Тогава той почна да мечтае да присади Лигата към Интернационала. За да изпълни този план, Бакунин успя по препоръка на Елпидин да бъде приет през юли

* Печатането на тази библия от *изми* бе прекратено на третия лист по липса на ръкопис[310].

1868 г. в женевската Централна секция*; от друга страна, той прокара в комитета на Лигата решение да се предложи на Брюкселския конгрес на Интернационала сключването на настъпателен и отбранителен съюз между двете дружества. А за да получи санкцията на конгреса на Лигата за тези припрени постъпки, Бакунин състави поверително окръжно и нареди чрез комитета то да бъде разпратено до „господата“ от Лигата[311]. В него той открито признава, че Лигата, която досега беше жалък фарс, може да придобие значение само като противопостави на съюза на потисниците

„съюза на народите, съюза на работниците... ние можем да станем нещо само когато станем искрени и сериозни представители на милионите работници“.

Провиденциалната мисия на свещената Лига била да ощастливи работническата класа със самозван буржоазен парламент, на който тя трябвало да предостави грижата за своето политическо ръководство.

„За да стане благотворна и реална сила“ — се казва в края на окръжното, — „нашата Лига трябва да стане *чист политически израз* на великите икономически и социални интереси и принципи, които днес победоносно се развиват и разпространяват от великата Международна асоциация на работниците от Европа и Америка.“

Брюкселският конгрес се осмели да отхвърли предложението на Лигата. Разочарованието и гневът на Бакунин бяха големи. От една страна, Интернационалът се изплъзваше от неговото покровителство. От друга страна, президентът на Лигата, проф. Густав Фогт, здравата го накастри.

„Или не си бил сигурен“ — писа той на Бакунин — „в успеха на нашата покана, и в този случай компрометира нашата Лига; или си знаел каква изненада ни готвят твоите приятели от Интернационала, и в този случай си ни измамил недостойно. Питам те, какво ще кажем на нашия конгрес...“

Бакунин му отговори с писмо, което четеше на всеки, който пожелаеше.

„Аз не можех да предвидя“ — писа той, — „че конгресът на Интернационала ще ни отговори с толкова грубо и нахално оскърбление; това се дължи на интригите на една клика от германци, която мрази русите“ (устно той разясняваше на своите слушатели, че се касае за „кликата“ на Маркс). „Ти ме питаш какво ще правим? Аз претендирам за честта да отговоря на това грубо оскърбление от името на комитета от трибуната на нашия конгрес.“

Вместо да удържи думата си, Бакунин смени дрехите си. Той представи на Бернския конгрес на Лигата програма за фантасти-

* — на Интернационала. *Ред.*

чен социализъм, в която искаше изравняване на класите и индивидите, за да надмине по този начин дамите от Лигата, които засега искаха само изравняване на половете. След като претърпя отново поражение, той напусна конгреса и замина за Женева, придружен от нищожно малцинство*.

Съюзът между буржоата и работниците, за който мечтаеше Бакунин, не трябваше да се ограничава с открит съюз. Тайният устав на Алианса на социалистическата демокрация (виж „Документи", № 1**) съдържа указания, че още в недрата на Лигата Бакунин е положил основите на тайно дружество, което е трябвало да я ръководи. Не само имената на ръководните органи са идентични с имената на органите на Лигата (постоянен централен комитет, централно бюро, национални комитети), но и в тайния устав също се обявява, че „мнозинството на членовете-основатели на Алианса" са „бивши участници в Бернския конгрес". За да бъде признат за вожд на Интернационала, той трябваше да се яви като вожд на друга армия, чиято абсолютна преданост към неговата особа трябваше да му бъде гарантирана с тайна организация. Настанеше ли веднъж открито своето дружество в Интернационала, той можеше да разчита да създаде негови разклонения във всички секции и по този начин да вземе в свои ръце неограниченото му ръководство. За тази цел той основа в Женева Алианса на социалистическата демокрация (открития). Външно това беше само открито дружество, което — макар и напълно разтворено в Интернационала — трябваше, разбира се, да има отделна международна организация, централен комитет, национални бюра и секции, независими от нашия Интернационал; наред с нашия годишен конгрес Алиансът трябваше открито да провежда свой конгрес. Но зад този открит Алианс се криеше друг Алианс, който на свой ред се ръководеше от още по-тайния Алианс на интернационалните братя, стоте лейбгвардейци на диктатора Бакунин.

Тайният устав на „организацията на Алианса на интернационалните братя" показва, че в този Алианс има „три степени: I. *Интернационалните братя;* II. *Националните братя;* III. Полутайната, полуоткрита организация на *Международния алианс на социалистическата демокрация"*.

---

* Между отцепилите се срещаме имената на Албер Ришар от Лион, понастоящем агент на Бонапартовата полиция, Гамбуци — адвокат от Неапол (виж главата за Италия), Жуковски — по-късно секретар на открития Алианс, и на някой си Бютнер, женевски тенекеджия, който понастоящем принадлежи към ултрареакционната партия.

** Виж настоящия том, стр. 442. *Ред.*

I. Интернационалните братя, чийто брой е ограничен на „сто", образуват свещения колегиум. Те са подчинени на един централен комитет и на национални комитети, организирани като изпълнителни бюра и контролни комитети. Тези комитети пък са отговорни пред „конституантата", или общото събрание, състоящо се от най-малко две трети от интернационалните братя. Тези алиансистки братя

„нямат друго отечество освен световната революция, друга чужбина и друг враг освен реакцията. Те отхвърлят всяка политика на съглашателство и компромиси и смятат за реакционно всяко политическо движение, което няма за непосредствена и пряка цел тържеството на техните принципи."

Но тъй като този параграф отлага политическата дейност на „стоте" за второто пришествие и тъй като тези непримирими нямат намерение да се отказват от облагите на обществения пост, параграф 8 гласи:

„Никой брат не може да заеме обществена служба без съгласието на комитета, към който принадлежи."

Когато говорим за Испания и Италия, ще видим какво голямо усърдие проявиха главатарите на Алианса, за да изпълнят този параграф на практика. Интернационалните братя

„са братя... всеки трябва да бъде свещен за всички останали, по-свещен от роден брат; всеки брат трябва да разчита на помощта и съдействието на всички останали *до последна възможност*".

Делото на Нечаев ще ни покаже какво значи тази тайнствена последна възможност.

„Всички интернационални братя се познават един друг. *Между тях никога не трябва да има политически тайни.* Никой от тях не може да членува в каквото и да било тайно дружество без изричното съгласие на своя комитет, а в случай на нужда, когато последният поиска това, без съгласието на централния комитет. Той може да членува в такова тайно дружество само при условие, че разкрива пред тях всички тайни, които могат да ги интересуват пряко или косвено."

Пиетровци и щиберовци използват за шпиони само долни и паднали хора, а Алиансът, изпращайки своите лъжебратя в тайните дружества, за да издават техните тайни, възлага ролята на шпиони на същите хора, които според неговия план трябва да поемат ръководството на „световната революция". — Впрочем революционният шут увенчава подлостта с фарс.

„Интернационален брат може да стане само този, който искрено приема цялата програма с всичките ѝ теоретически и практически изводи, този, у когото ум, енергия, честност" (!) „и надеждност се съчетават с революционна страст, този, *който е дяволски смел.*"

II. Националните братя биват организирани по същия план от интернационалните братя във всяка страна в национално дружество, но в никой случай не трябва дори да подозират за съществуването на интернационална организация.

III. Тайният Международен алианс на социалистическата демокрация, членовете на който се вербуват навсякъде, има законодателен орган в лицето на *постоянния централен комитет,* който, събран в пълен състав, се преименува в „общо тайно събрание на Алианса". Това събрание става веднъж в годината по време на конгреса на Интернационала или извънредно, по инициатива на централното бюро или на женевската централна секция.

Женевската централна секция е „постоянната делегация на постоянния централен комитет" и „изпълнителният съвет на Алианса"; тя се подразделя на *централно бюро* и *контролен комитет*. Централното бюро се състои от 3 до 7 члена и е същинската изпълнителна власт на Алианса:

„То получава указания от женевската централна секция и праща своите съобщения, *за да не кажем своите тайни заповеди,* на всички национални комитети, от които получава тайни доклади най-малко един път месечно."

Това централно бюро е изнамерило начин да бъде едновременно риба и рак, тайно и открито; защото като част

„от тайната централна секция централното бюро е тайна организация... като изпълнителна власт на открития Алианс то е открита организация".

И така ние виждаме, че Бакунин е бил вече организирал цялото това тайно и открито ръководство на своя „скъп Алианс" още преди неговото възникване и че членовете, които са участвували по-късно в каквито и да било избори, са били само марионетките на един разиграван от него фарс. Впрочем, както скоро ще видим, той ни най-малко не се стеснява да говори за това; самата женевска централна секция, чиято задача беше да дава указания на централното бюро, не е нищо друго освен бутафорска секция, тъй като нейните решения, дори да можеха да бъдат приети с мнозинство, са задължителни за бюрото само ако то

„не реши с мнозинство да ги обжалва пред общото събрание, което в такъв случай то трябва да свика в триседмичен срок. Свиканото по този начин общо събрание е способно да взема решения, ако присъствуват две трети от всичките му членове."

Както виждаме, централното бюро се е заобиколило с всички конституционни гаранции, за да осигури своята независимост.

Човек би могъл да е достатъчно наивен да повярва, че това автономно централно бюро е било поне свободно избрано от же-

невската централна секция. Съвсем не; временното централно бюро беше

„представено на женевската учредителна група като временно избрано от всички членове-основатели на Алианса, които — в мнозинството си участвували на времето в Бернския конгрес, се разотидоха в своите страни" (с изключение на Бакунин), *„след като прехвърлиха своите пълномощия на гражданина Б."*

Следователно членовете-основатели на Алианса са само неколцината буржоа, отцепили се от Лигата за мир.

И така постоянният централен комитет, който си присвои учредителната и законодателната власт над целия Алианс, се е назначил сам. Постоянната изпълнителна делегация на този постоянен централен комитет, женевската централна секция, се назначи сама, вместо да бъде назначена от този комитет. Централното изпълнително бюро на тази женевска централна секция, вместо да бъде избрано от нея, й бе натрапено от група лица, които до едно бяха „прехвърлили своите пълномощия на гражданина Б.".

И така „гражданинът Б." е оста, около която се върти Алиансът. А за да задържи тази си функция, в тайния устав на Алианса се казва буквално:

„Външно неговата форма на управление ще отговаря на президентството в една федеративна република" —

президентство, президентът за което съществуваше вече предварително, перманентният „гражданин Б.".

Тъй като Алиансът е международно дружество, във всяка страна съществува национален комитет, образуван

„от всички членове на постоянния централен комитет, принадлежащи към същата нация."

За конституирането на национален комитет са достатъчни трима члена. За да осигурят правилното функциониране на бюрократичната йерархия,

„националните комитети трябва да служат като *единствените* посредници между централното бюро и всички местни групи в своята страна".

Националните комитети

„трябва да се грижат за организацията на Алианса в своите страни, но така, че членовете на постоянния централен комитет *винаги да господствуват в него* и да го представляват на конгресите."

Ето кое се нарича на езика на алиансистите изграждане на организацията отдолу нагоре. Тези местни групи имат само правото да изпращат своите програми и устави в националните комитети, за да бъдат представяни

„за утвърждаване от централното бюро, без което местните групи не могат да принадлежат към Алианса."

Бъдеше ли тази деспотична и йерархическа тайна организация присадена веднъж към Интернационала, за нейното завършване оставаше само да бъде той дезорганизиран. За тази цел щеше да бъде достатъчно да се направят неговите секции анархистки и автономни, а централните му органи да бъдат превърнати в прости пощенски кутии, в „кореспондентски и статистически бюра", както опит по-късно действително бе направен.

Революционното минало на перманентния „гражданин Б." не беше достатъчно славно, за да му позволява да се надява, че ще увековечи обсебената от него перманентна диктатура в тайния, а още по-малко в открития Алианс. Следователно той трябваше да я прикрие с демократично лицемерие. Затова тайният статут предписва временното централно бюро (четете: перманентният гражданин) да функционира до първото открито общо събрание на Алианса, което именно ще назначи членовете на новото постоянно централно бюро. Но

„тъй като е наложително необходимо централното бюро да се състои винаги само от членове на постоянния централен комитет, последният ще трябва посредством своите национални комитети да се грижи да организира и *ръководи* всички местни групи така, че те да *изпращат за делегати* на това събрание *само членове на постоянния централен комитет,* или при липса на такива — само хора, *абсолютно предани на ръководството* на своя респективен национален комитет, за да може постоянният централен комитет *винаги да държи в ръцете си* цялата организация на Алианса."

Тези инструкции се дават не от Бонапартов министър или префект в навечерието на избори, а от въплътения противник на авторитета, от архианархиста, от апостола на организацията отдолу нагоре, от Байар* на автономията на секциите и на свободната федерация на автономните групи, от свети Михаил Бакунин, с цел да запази своята перманентност.

Разгледахме тайната организация, предназначена да увековечи диктатурата на „гражданина Б."; да преминем сега към нейната програма.

„Обединението на интернационалните братя се стреми към всеобща — едновременно социална, философска, икономическа и политическа революция, с цел от съвременния ред на нещата, основан върху собствеността, експлоатацията, господството и принципа на авторитета — бил той религиозен, метафизически или буржоазно-доктринерски, или дори якобинско-революционен, да не остане камък върху камък — отначало в цяла Европа, а след това и в останалия свят; издигайки лозунга: мир за трудещите се, свобода за потиснатите и смърт за властниците, експлоататорите и всевъзможните настойници, ние искаме да унищожим всички държави и всички църкви заедно с всичките им

* — безстрашен и безупречен рицар. *Ред.*

религиозни, политически, юридически, финансови, полицейски, университетски, икономически и социални институции и закони, за да могат всички тези милиони нещастни човешки същества, досега мамени, поробвани, измъчвани и експлоатирани, да си отдъхнат най-после напълно свободно, избавени от всички свои официални и официозни, колективни и индивидуални ръководители и благодетели.“

Това е вече революционен революционаризъм! Първото условие за постигането на тази фантасмагорична цел не е да се води борба против съществуващите държави и правителства със средствата, с които си служат обикновените революционери, а, напротив, да се напада с гръмки и нравоучителни фрази

„институцията на държавата изобщо и нейната естествена последица и основа — частната собственост.“

Касае се следователно да бъде свалена не Бонапартовата, пруската или руската държава, а абстрактната държава, държавата като такава, държава, която никъде не съществува. Но ако в своята ожесточена борба срещу тази витаеща в облаците държава интернационалните братя умеят да избягват полицейските палки, затворите и куршумите, които реалните държави използват срещу обикновените революционери, от друга страна, ние виждаме, че те са си запазили нуждаещото се само от папско разрешение право да се ползват от всички предимства, предоставяни им от тези реални буржоазни държави. Примерите на Фанели — италиански депутат, на Сориано — чиновник на правителството на Амедей Савойски, и може би на Албер Ришар и Гаспар Блан — агенти на Бонапартовата полиция, ни показват колко отзивчив е в това отношение папата... Ето защо полицията съвсем не се интересува от „Алианса или, да го кажем открито, заговора“ на гражданина Б. против абстрактното понятие за държавата.

И така, първият акт на революцията трябва да бъде декретирането на отменяването на държавата, както направи Бакунин на 28 септември в Лион, въпреки че това отменяване на държавата по необходимост е авторитарен акт. Под държава той разбира всяка политическа, революционна или реакционна власт,

„защото за нас не е важно дали тази власт се нарича църква, монархия, конституционна държава, буржоазна република или дори революционна диктатура. Ние се отвращаваме от всички тях и ги отхвърляме еднакво като неизбежен източник на експлоатацията и деспотизма.“

И той заявява, че всички революционери, които на другия ден след революцията искат „да изграждат революционна държава“, са много по-опасни от всички съществуващи правителства и че

„ние, интернационалните братя, сме естествени врагове на тези революционери“,

защото първият дълг на интернационалните братя е да дезорганизират революцията.

Отговорът на тези фанфаронади за незабавното отменяване на държавата и за установяването на анархия е даден вече в поверителното окръжно на Генералния съвет „Мними разцепления в Интернационала“, март 1872 г., стр. 37*. „Анархията — това е парадният кон на техния учител Бакунин, който е взел от социалистическите системи само етикетите. Всички социалисти разбират под анархия следното: след като бъде постигната веднъж целта на пролетарското движение — премахването на класите, изчезва държавната власт, която съществува, за да държи огромното произвеждащо мнозинство на обществото под гнета на малобройно експлоататорско малцинство, и функциите на управление се превръщат в прости административни функции. Алиансът поставя въпроса наопаки. Той провъзгласява анархията в редовете на пролетариата за най-сигурното средство за разрушаване на мощните, концентрирани в ръцете на експлоататорите обществени и политически средства за насилие. Под този предлог той иска от Интернационала в същия момент, когато старият свят се стреми да го смаже, да замени своята организация с анархия“.

Но да видим до какви изводи води анархисткото евангелие; да приемем, че държавата е отменена с декрет. Съгласно член 6** последиците от този акт са: държавен банкрут, прекратяване на държавната намеса в събирането на частните дългове, прекратяване плащането на всякакви данъци и такси, разтуряне на армията, съдилищата, чиновничеството, полицията и духовенството (!); отменяване на официалното правораздаване, придружено от аутодафе на всички титули на собственост и на всички непотребни юридически и граждански документи, конфискация на всички производствени капитали и оръдия на труда в полза на работническите сдружения и обединяването на тези сдружения, което „ще конституира комуната“. Тази комуна ще снабдява лишените по този начин от собственост с най-необходимото, като им даде свободата да изкарват повече със собствен труд.

Лионските събития показаха, че простото декретиране на отменяването на държавата далеч не е достатъчно за изпълнението на всички тези прекрасни обещания. Затова пък две роти от буржоазната национална гвардия се оказаха достатъчни, за да разбият тази блестяща мечта и да накарат Бакунин да замине набързо за Женева с чудотворния декрет в джоба. Разбира се, той

* Виж настоящия том, стр. 46. *Ред.*
** Виж настоящия том, стр. 449. *Ред.*

не можеше да предполага, че привържениците му са толкова глупави, че да не е нужно да им даде някакъв план за организация, който да осигурява практическото осъществяване на неговия декрет. Този план е следният:

„За организиране на комуна — федерация на перманентните барикади и учредяване на съвет на революционната комуна чрез делегиране на един или двама депутати от всяка барикада, един за улицата или за квартала; депутатите са снабдени с императивни мандати, отговарят във всяко отношение и могат да бъдат отзовани по всяко време" (смешни са тези барикади на Алианса, на които, вместо да се водят сражения, се съставят мандати). „Организираният по този начин *съвет на комуната* може да избере от своята среда отделни *изпълнителни комитети* за всеки клон на революционното управление на комуната."

Въстаналата столица, конституирана по този начин в комуна, заявява тогава на другите комуни в страната, че се отказва от всякаква претенция да ги управлява; тя ги призовава да се реорганизират революционно, а след това да изпратят на уговорен сборен пункт свои отговорни, подлежащи на отзоваване и снабдени с императивни мандати депутати, които да конституират федерацията на въстаналите асоциации, комуни и провинции и да организират революционна *сила,* способна да удържи победа над реакцията. Тази организация няма да се ограничи с комуните във въстаналата страна; към нея ще могат да се присъединят и други провинции или страни, докато

„провинциите, комуните, асоциациите и лицата, които застанат на страната на реакцията, *няма да бъдат допуснати в нея."*

По такъв начин отменяването на границите върви тук ръка за ръка с най-снизходителна търпимост по отношение на реакционните провинции, които няма да пропуснат да възобновят гражданската война.

И така, в тази анархистка организация на барикади, на които се държат речи, съществува преди всичко съветът на комуната, след това изпълнителни комитети, които, за да могат да извършат каквото и да било, все пак трябва да бъдат облечени с някаква власт и да се опират на обществена принуда; освен това съществува цял федерален *парламент,* чиято главна задача трябва да бъде да организира тази *обществена принуда.* Този парламент, както и съветът на комуната, ще трябва да предаде *изпълнителната власт* на един или няколко *комитети,* които по силата на самия този факт придобиват авторитарен характер, който в процеса на борбата ще се засилва все повече и повече. Следователно постепенно се възстановяват всички елементи на „авторитарната държава" и няма никакво значение, че ние наричаме тази машина

„организирана отдолу нагоре революционна комуна". Името не променя същността; организация отдолу нагоре съществува във всяка буржоазна република, а императивните мандати датират още от Средните векове. Впрочем Бакунин сам признава това, когато (в член 8*) дава на своята организация името „нова революционна държава".

За практическата стойност на този план за революция, съгласно който вместо сражения се водят дискусии, не заслужава и да се говори.

А сега да разгадаем тайната на всички тези алиансистки фокуснически кутии с двойно и тройно дъно. За да може ортодоксалната програма да се изпълнява и анархията винаги да се представя добре,

„необходимо е сред народната анархия, която именно ще образува живота и цялата енергия на революцията, *единството на революционната мисъл и действие да бъде въплътено в един орган.* Този орган трябва да бъде *тайното и световно обединение на интернационалните братя.*

Това обединение изхожда от убеждението, че революциите никога не се правят нито от личности, нито от тайни дружества. Те се извършват един вид от само себе си, по силата на нещата, в резултат на развоя на събитията и фактите. Те се подготвят дълго време в глъбините на инстинктивното съзнание на народните маси, след това избухват... Всичко, което може да направи едно добре организирано тайно дружество, се състои преди всичко в това, да помогне за раждането на революция, разпространявайки сред масите идеи, отговарящи на инстинктите на масите, и да организира не армията на революцията — армията трябва да бъде винаги народът" (пушечното месо), — *„а един революционен главен щаб,* състоящ се от предани, енергични, умни и — преди всичко — искрени, а не честолюбиви или суетни хора — приятели на народа, способни да служат като посредници между революционната идея" (монополизирана от тях) „и народните инстинкти."

„Следователно броят на тези лица не трябва да бъде много голям. За международната организация в цяла Европа са *достатъчни сто сериозно и здраво сплотени революционери.* Двеста-триста революционери ще бъдат достатъчни за организацията на най-голямата страна."

Така ние виждаме изведнъж друга картина. Анархията, „раскрепостеният народен живот", „лошите страсти" и т. н. вече не стигат. За да се осигури успехът на революцията, е необходимо *единство на мисълта и действието.* Членовете на Интернационала се стараят да създадат това единство чрез пропаганда, дискусии и открито организиране на пролетариата; Бакунин се нуждае за тази цел само от тайна организация от сто души, привилегировани представители на *революционната идея* — един намиращ се на разположение, самоназначил се и командуван от перманентния „гражданин Б." генерален щаб на революцията. Единството на

* Виж настоящия том, стр. 450. *Ред.*

мисълта и действието не означава нищо друго освен правоверност и сляпо подчинение. Perinde ac cadaver.* Пред нас е истински йезуитски орден.

Да се каже, че стотe интернационални братя трябва „да служат като посредници между революционната идея и народните инстинкти", значи да се изкопае непроходима пропаст между алиансистката революционна идея и пролетарските маси, значи да се обяви за невъзможно тези сто гвардейци да бъдат завербувани другаде освен от средата на привилегированите класи.

* — Като труп (Така Лойола формулирал един от принципите на йезуитите, който предписвал безпрекословното подчинение на по-младите членове на ордена на по-старите). *Ред.*

III

АЛИАНСЪТ В ШВЕЙЦАРИЯ

Алиансът прилича на Фалстаф, той знае, че „предпазливостта е по-добрата част от смелостта“*. Затова „дяволската смелост“ ни най-малко не пречи на интернационалните братя да се прекланят смирено пред съществуващата държавна власт, без да престават в същото време да протестират енергично против понятието за държава; но атаките им са насочени изключително против Интернационала. Отначало те искаха да го завладеят, а когато не успяха, се опитаха да го дезорганизират. Сега ще обрисуваме тяхната дейност в различните страни.

Интернационалните братя не бяха нищо друго освен генерален щаб на разположение; това, което им липсваше, беше армия. Интернационалът им се стори създаден тъкмо за тази цел. За да могат да се докопат до командуването на тази армия, те трябваше да промъкнат в него открития Алианс. Опасявайки се, че Алиансът ще накърни достойнството си, ако се обърне с молба за приемане към Генералния съвет, и че с това ще признае неговите пълномощия, те се обръщаха няколко пъти към Белгийския и Парижкия федерален съвет, но напразно. Тези неколкократни откази принудиха Алианса да се обърне на 15 декември 1868 г. с молба за приемане към Генералния съвет. Алиансът изпрати своя устав и своята програма, в които открито се изразяваше неговото намерение („Документи“, № 2**). Макар и да заявяваше, че „се разтваря напълно в Интернационала“, Алиансът претендираше да

* Шекспир. „Крал Хенрих IV“, част I, действие V, сцена четвърта. *Ред.*
** Виж настоящия том, стр. 451—452. *Ред.*

образува втора международна организация вътре в него. Наред с избирания от конгресите Генерален съвет на Интернационала, трябваше да съществува един самоназначил се централен комитет на Алианса със седалище в Женева; наред с местните групи на Интернационала трябваше да съществуват местните групи на Алианса, които чрез своите национални бюра, функциониращи извън националните бюра на Интернационала, „трябва да подават своите молби за приемане в Интернационала до централното бюро на Алианса". Следователно централното бюро на Алианса си присвояваше правото да приема в Интернационала. Наред с конгресите на Интернационала трябваше да се състоят конгресите на Алианса, тъй като „на годишните работнически конгреси делегацията на Алианса" претендираше да провежда „своите открити заседания в отделно помещение".

На 22 декември Генералният съвет заяви (в писмо, публикувано в неговото окръжно *„Мними разцепления в Интернационала"*, стр. 7*), че тези претенции се намират в явно противоречие с Устава на Интернационала, и направо отхвърли молбата на Алианса. Няколко месеца по-късно Алиансът отново се обърна към Генералния съвет и го запита дали ще признае принципите на Алианса или не. При утвърдителен отговор той заявяваше, че е готов да се разтури, като се превърне в обикновени секции на Интернационала. На 9 март 1869 г. (виж *„Мними разцепления в Интернационала"*, стр. 8**) Генералният съвет отговори, че преценката на научната стойност на програмата на Алианса надхвърля неговата компетентност и че ако вместо „изравняване на класите" бъде поставено „премахване на класите", няма да има пречки за превръщането на секциите на Алианса в секции на Интернационала. Генералният съвет прибавяше: „Ако *разтурянето на Алианса и влизането на неговите секции в Интернационала* бъде решено окончателно, съгласно нашия Регламент ще трябва *Генералният съвет да бъде уведомяван за седалището и броя на членовете на всяка нова секция."*

На 22 юни 1869 г. женевската секция на Алианса уведоми Генералния съвет за разтурянето на Международния алианс на социалистическата демокрация, всички секции на който били призовани „да се превърнат в секции на Интернационала". След тази изрична декларация и заблуден от някои подписи под програмата, които даваха основание да се предполага, че Алиансът е признат от Романския федерален комитет, Генералният съвет го

* Виж настоящия том, стр. 9—11. *Ред.*
** Виж настоящия том, стр. 11—12. *Ред.*

прие в своите редове. Трябва да прибавим, че нито едно от поставените условия не бе изпълнено когато и да било. Напротив, именно от този момент тайната организация, която се криеше зад откритият Алианс, заработи с пълна пара. Зад женевската секция на Интернационала се криеше централното бюро на тайния Алианс; зад секциите на Интернационала в Неапол, Барцелона, Лион и Юра — тайните секции на Алианса. Опирайки се на това съзаклятие, за чието съществуване дори не подозираха нито обикновените членове на Интернационала, нито неговите ръководни центрове, Бакунин се надяваше, че през септември 1869 г. на Базелския конгрес ще успее да вземе в свои ръце ръководството на Интернационала. На този конгрес благодарение на не съвсем лоялните средства, с които си послужи, тайният Алианс бе представен с най-малко десет делегати, между които известният Албер Ришар и самият Бакунин. Делегацията донесе със себе си известен брой непопълнени мандати, които не можаха да бъдат използвани по липса на надеждни хора, макар и да бяха предложени на базелските членове на Интернационала. Въпреки това броят на делегатите на Алианса се оказа недостатъчен дори за да застави конгреса да санкционира отменяването на правото на наследяване, тази стара приумица на Сен-Симон, която Бакунин искаше да направи практическа изходна точка на социализма[312]; още по-малък успех има опитът да се наложи на конгреса да премести седалището на Генералния съвет от Лондон в Женева, за което мечтаеше Бакунин.

По това време в Женева се водеше открита война между Романския федерален комитет, поддържан от почти всички женевски членове на Интернационала, и Алианса. Съюзници на последния в тази война бяха локълският вестник „Progrès", редактиран от Джеймс Гийом, и женевският „Egalité", който, макар и официален орган на Романския федерален комитет, се редактираше от един в мнозинството си алиансистки комитет и по всякакъв повод нападаше Романския федерален комитет. Без да изпуща изпредвид главната цел — преместването на седалището на Генералния съвет в Женева, редакцията на „Egalité" откри кампания против съществуващия Генерален съвет и призова парижкия вестник „Travail" да я подкрепи. В окръжното си от 1 януари 1870 г. Генералният съвет заяви, че не води полемика с вестници[313]. През това време Романският федерален комитет бе вече отстранил от редакцията на „Egalité" хората на Алианса.

Тогава тази секта още не беше си сложила антиавторитарната маска. Надявайки се, че ще успее да овладее Генералния съвет, тя първа предложи и състави на Базелския конгрес постано-

вленията по организационните въпроси, които даваха на Генералния съвет същите „авторитарни пълномощия", срещу които две години по-късно тя се нахвърли така ожесточено. Нищо не характеризира по-добре представата, която тя имаше тогава за авторитарната роля на Генералния съвет, от следната извадка от редактирания от Джеймс Гийом локълски вестник „Progrès" (4 декември 1869 г.) относно конфликта между „Social-Demokrat"[314] и „Volksstaat".

„Струва ни се, че Генералният съвет на нашата Асоциация *е длъжен да се намеси,* да разследва това, което става в Германия, да се определи между Швайцер и Либкнехт *и да сложи по този начин край на неизвестността*, в която ни постави това странно положение."

Може ли човек да повярва, че това е същият Гийом, който на 12 ноември 1871 г. в окръжното от Сонвилие обвиняваше същия, някога недостатъчно авторитарен Генерален съвет, че „искал да внесе в Интернационала *принципа на авторитарността"?*

От момента на своето появяване на бял свят вестниците на Алианса не само пропагандираха неговата отделна програма, за което никой не би ги упрекнал, но и настойчиво създаваха и поддържаха умишлена бъркотия между неговата програма и програмата на Интернационала. Това се повтаряше навсякъде, където Алиансът разполагаше с някакъв вестник или сътрудничеше в него — в Испания, Швейцария и Италия; но тази система достигна своето съвършенство в руските издания на Алианса.

Сектата нанесе решителния си удар на конгреса на Романската федерация в Шо дьо Фон (4 април 1870 г.). Касаеше се да бъдат принудени женевските секции да признаят женевския открит Алианс за част от федерацията и да бъде преместен Федералният комитет и неговият орган в някое градче в Юра, където тайният Алианс да бъде господар на положението.

При откриването на конгреса двама делегати на „секцията на Алианса" поискаха да бъдат допуснати да участвуват в неговите заседания. Женевските делегати предложиха този въпрос да бъде отложен за края на конгреса и да се пристъпи незабавно към обсъждането на програмата, което било далеч по-важно. Те заявиха, че техният императивен мандат им предписвал по-скоро да напуснат конгреса, отколкото да допуснат тази секция в своята група,

„като имат предвид интригите и властолюбивите стремежи на хората от Алианса, и че да се гласува за приемането на Алианса, би значело да се гласува за разцеплението на Романската федерация."

Но Алиансът не искаше да изпусне този случай. Близостта на неговите малки юрски секции му бе дала възможност да си създа-

де нищожно фиктивно мнозинство, тъй като Женева и големите центрове на Интернационала бяха представени извънредно слабо. По настояване на Гийом и на Швицгебел секцията бе приета със спорно мнозинство от един или два гласа. Женевските делегати запитаха незабавно всички секции телеграфически и получиха нареждане да напуснат конгреса. Тъй като членовете на Интернационала в Шо дьо Фон подкрепиха женевците, алиансистите бяха принудени да напуснат помещението на конгреса, което принадлежеше на местните секции. Въпреки че според собствения им орган (виж „Solidarité" от 7 май 1870 г.) те представляваха само петнадесет секции, докато само Женева имаше тридесет, те си присвоиха званието романски конгрес, назначиха нов федерален комитет за Романска Швейцария, в който блестяха Шевале и Коньон*, и провъзгласиха вестника на Гийом „Solidarité" за орган на Романската федерация. Що се отнася до Гийом, специалната задача на този млад даскал беше да клевети работниците от „фабриката"[315] в Женева — тези омразни „буржоа", — да води война срещу органа на Романската федерация „Egalité" и да проповядва пълно въздържане в областта на политиката. Автори на най-значителните статии на тази последна тема бяха в Марсилия Бастелика, а в Лион — двата стълба на Алианса: Албер Ришар и Гаспар Блан.

Впрочем случайното и фалшифицирано мнозинство на конгреса в Шо дьо Фон бе действувало в явно нарушение на устава на Романската федерация, която то претендираше да представлява, а не трябва да се забравя, че главатарите на Алианса имаха голям дял в съставянето на тоя устав[316]. Съгласно параграфи 53 и 55 всяко важно решение на конгреса, за да получи законна сила, трябваше да бъде санкционирано от две трети от влизащите във федерацията секции. А само женевските и шодьофонските секции, които се изказаха против Алианса, съставляваха повече от две трети от общия брой на секциите. На две големи общи събрания женевските членове на Интернационала одобриха почти единодушно, въпреки противодействието на Бакунин и неговите приятели, поведението на своите делегати, които сред общи аплодисменти предложиха на Алианса да не си пъха носа, където не трябва, и да се откаже от искането да влезе в Романската федерация; при това условие можело да се постигне помирение. По-късно някои разочаровани членове на Алианса предложиха той да бъде разтурен, но Бакунин и неговите привърженици се противо-

* Два месеца по-късно органът на същия комитет („Solidarité" от 9 юли) обяви тези двама субекти за крадци. Те действително доказаха своята анархистка революционност, като ограбиха шивашката кооперация в Шо дьо Фон.

поставиха с всички сили. Aлиансът поддържаше своята претенция, че при всички обстоятелства влиза в Романската федерация, и на последната не остана нищо друго, освен да изключи от своите редове Бакунин и другите главни водачи.

Така в Романска Швейцария възникнаха два федерални комитета — един в Женева и един в Шо дьо Фон. Огромното мнозинство секции останаха верни на първия, докато подир другия вървяха само петнадесет секции, много от които, както ще видим по-късно, една след друга прекратиха своето съществуване.

Едва бе закрит романският конгрес, и новият комитет в Шо дьо Фон поиска намесата на Генералния съвет с писмо, подписано от Ф. Робер в качеството на секретар и от Анри Шевале в качеството на председател (виж бележката на предишната страница). След като разгледа представените от двете страни документи, Генералният съвет реши на 28 юни 1870 г. да се запазят досегашните функции на женевския комитет и да се покани новият федерален комитет в Шо дьо Фон да приеме някое местно наименование.[317] Измамен в своите надежди от това решение, комитетът в Шо дьо Фон закрещя за авторитарността на Генералния съвет, забравяйки, че той пръв бе поискал неговата намеса. Упоритостта, с която комитетът в Шо дьо Фон се стремеше да узурпира името Романски федерален комитет, предизвика такава бъркотия в швейцарската федерация, че Генералният съвет бе принуден да прекъсне всякакви официални сношения с него.

На 4 септември 1870 г. в Париж бе провъзгласена републиката. Алиансът сметна, че е ударил часът „да освободи от оковите революционната хидра в Швейцария" (стил на Гийом). „Solidarité" издаде манифест, който призоваваше да се формират швейцарски доброволчески бригади против прусите. Този манифест обаче, ако можем да вярваме на педагога Гийом, за да не бъде „в никой случай *анонимен*", „не беше подписан". За съжаление целият войнствен жар на Алианса се изпари, щом вестникът и манифестът бяха конфискувани. Но аз — провикна се пламенният Гийом, който гореше от желание да „рискува кожата си", — „аз останах на своя пост... в печатницата на вестника" („Bulletin jurassien" от 15 юни 1872 г.).

Избухна революционното движение в Лион. Бакунин се втурна на помощ на своя лейтенант Албер Ришар и на своите подофицери Бастелика и Гаспар Блан. На 28 септември, деня на неговото пристигане, народът бе завладял общинския дом. Бакунин се установи в него; настъпил бе най-после критичният, очакван толкова години момент, когато Бакунин можеше да извърши най-революционния акт, какъвто светът е виждал някога — той декре-

тира *Отменяването на Държавата.* Но държавата в лицето на две роти буржоазни национални гвардейци нахлу през един вход, на който бяха забравили да поставят охрана, очисти залата и принуди Бакунин набързо да замине за Женева.

В същия момент, когато войнственият Гийом защищаваше „на своя пост" септемврийската република, неговият верен Ахат — Робен, избяга от тази република и се укри в Лондон. Макар на Генералния съвет да бе известно, че Робен е един от най-върлите привърженици на Алианса и, нещо повече, авторът на нападките срещу него във вестник „Égalité", той все пак го включи в своя състав, въпреки съобщенията на брестките секции за далеч не мъжественото поведение на Робен, поради отсъствието на френските си членове. От този момент Робен непрекъснато изпълняваше в Съвета функциите на официален кореспондент на комитета в Шо дьо Фон. На 14 март 1871 г. той предложи да се свика закрита конференция на Интернационала за разрешаване на швейцарския конфликт. Предвиждайки, че в Париж назряват големи събития, Съветът категорично отказа. Робен направи още няколко опита и на края дори предложи Генералният съвет да вземе окончателно решение относно конфликта. На 25 юли Генералният съвет реши този въпрос да бъде включен в дневния ред на конференцията, която трябваше да бъде свикана през септември 1871 г.

На 10 август Алиансът, който не изпитваше особено желание машинациите му да бъдат разследвани от една конференция, заяви, че бил разтурен от 6-и същия месец. Скоро обаче, получил подкрепление в лицето на неколцина френски емигранти, той се появи отново под други названия, например: секция на атеистите социалисти и секция за пропаганда и революционно социалистическо действие. Основавайки се на резолюция V на Базелския конгрес[318] и в пълно съгласие с Романския федерален комитет, Генералният съвет отказа да признае тези секции — нови огнища на интриги.

Лондонската конференция (септември 1871 г.) потвърди решението на Генералния съвет от 28 юни 1870 г. относно юрските разколници.

Тъй като „Solidarité" бе престанал да излиза, новите привърженици на Алианса основаха вестник „Révolution Sociale", в който сътрудничеше г-жа Андре Лео, същата, която на конгреса на Лигата за мир в Лозана, по времето, когато Фере очакваше в затвора да бъде изпратен в Сатори, бе заявила, че

„Раул Риго и Фере бяха две зловещи фигури на Комуната, които дотогава" (до екзекутирането на заложниците) „непрекъснато, но винаги безуспешно, бяха искали кървави мерки."

От първия си брой вестникът полагаше усилия да се постави на едно ниво с „Figaro“, „Gaulois“, „Paris-Journal“ и другите мръсни вестници, препечатвайки гнусните им клевети по адрес на Генералния съвет. Той сметна, че моментът е подходящ, за да разпали в самия Интернационал огъня на националната омраза. Според него Генералният съвет бил германски комитет, ръководен от човек с Бисмарков начин на мислене.

С трите си резолюции: за швейцарския конфликт, за политическото действие на работническата класа и за публичното дезавуиране на Нечаев, конференцията бе нанесла удар в самото сърце на Алианса[319]. Първата резолюция открито порицаваше псевдоромanския комитет в Шо дьо Фон и одобряваше начина на действие на Генералния съвет. Тя препоръчваше на юрските секции да се присъединят към Романската федерация, а в случай, че това обединение не бъде осъществено, тя нареждаше на секциите в планинските области да приемат името Юрска федерация. Тя заявяваше, че ако техният комитет продължи вестникарската война пред буржоазната публика, тези вестници ще бъдат дезавуирани от Генералния съвет. — Втората резолюция — за политическото действие на работническата класа, слагаше край на бъркотията, която Бакунин искаше да създаде в Интернационала, като вмъкне в неговата програма доктрината за абсолютното въздържане в областта на политиката. — Третата резолюция, относно Нечаев, представляваше непосредствена заплаха за Бакунин. Ние ще видим по-долу, когато говорим за Русия, до каква степен Бакунин бе лично заинтересован да скрие мерзостите на Алианса от Западна Европа.

Алиансът видя в това, и с право, обявяване на война и незабавно откри военни действия. Юрските секции, които поддържаха псевдоромanския комитет, се събраха на 12 ноември 1871 г. на конгрес в Сонвилие. На него присъствуваха шестнадесет делегати, които претендираха да представляват девет секции. Съгласно отчета на Федералния комитет секцията в Куртелари, която бе представена от двама делегати, „бе прекратила своята дейност“; централната секция в Локъл „в края на краищата се бе разпаднала“, но след това бе временно възстановена, за да изпрати двама делегати на конгреса на шестнадесетте; секцията на гравьорите и гийошорите в Куртелари (двама делегати) „се конституира като професионално сдружение“, което не влиза в Интернационала; секцията за пропаганда в Шо дьо Фон (един делегат) „се намира в критично положение, което не само не се подобрява, но, изглежда, още повече се влошава“; централната секция в Ньошател (двама делегати, между които Гийом) „е пострадала много и ако

не беше самоотвержеността на някои нейни членове, краят ѝ беше сигурен“. Двата кръжока за изследване на социални въпроси в Сонвилие и Сент-Имие (четирима делегати) в окръга Куртелари били създадени — съгласно отчета — в резултат на разтурянето на централната секция в Куртелари; следователно неколцината членове на този окръг са представени три пъти от шестима делегати! Секцията в Мутие (един делегат) се състои, изглежда, само от своя комитет. И така от шестнадесет делегати четиринадесет представляваха мъртви или умиращи секции. За да си съставим обаче представа за разрухата, която бе причинило проповядването на анархия в тази федерация, трябва да прочетем още малко от този доклад. От двадесет и две секции на конгреса бяха представени само девет; седем секции изобщо не бяха отговорили на нито едно от съобщенията на комитета, а четири бяха обявени за мъртви. Ето какво представляваше федерацията, която се смяташе призвана да разтърси из основи организацията на Интернационала!

Конгресът в Сонвилие започна обаче с това, да се подчини на Лондонската конференция, която бе поканила свикалите го организации да приемат името Юрска федерация; но за да даде същевременно доказателство за своя анархизъм, той обяви цялата Романска федерация за разтурена (последната върна на юрците тяхната автономия, като ги изгони от своите секции). След това конгресът издаде едно биещо тревога окръжно, чиято главна цел беше да оспори законността на конференцията и да призове за общ конгрес, който да бъде свикан в най-кратък срок.

Окръжното обвинява Интернационала, че бил изменил на своя дух, който се състоял именно „в грандиозен протест против авторитета“. До Брюкселския конгрес всичко вървяло много добре в това най-добро от всички общества, но в Базел делегатите си загубили главата и обзети от „сляпо доверие“, „нарушили духа и буквата на Общия устав“, в който така ясно била провъзгласена автономията на всяка секция и на всяка група от секции. С това Интернационалът бил написал на своето знаме — авторитарност, а Юрската федерация, тази марионетка на Алианса — автономия на секциите. Ние вече видяхме как Алиансът възнамерява да осъществява тази автономия.

Но греховете на Базелския конгрес бледнеели пред греховете на Лондонската конференция, чиито резолюции

„се стремят да превърнат Интернационала от свободна федерация на автономни секции в йерархична и авторитарна организация на дисциплинирани секции, намиращи се напълно в ръцете на Генералния съвет, който може по свое усмотрение да откаже тяхното приемане или да прекрати тяхната дейност.“

Очевидно алиансистите, които са писали това окръжно, са забравили, че техният таен устав е съставен изключително с цел да укрепи една „йерархическа и авторитарна организация“, възглавявана от особата на перманентния „гражданин Б.“, и съдържа указания как да бъдат „дисциплинирани“ секциите и как да бъдат те предадени напълно не само във властта, но дори в *пълната* власт на същия този „гражданин“.

Ако греховете на конференцията вече са смъртни грехове, главният грях, грехът против светия дух, бе извършен от Генералния съвет. В него има „няколко личности“, които гледат на своя

„мандат“ (като членове на Съвета) „като на лична собственост, а Лондон им се струва неизменна столица на нашия Интернационал... Някои хора стигнаха дотам,.. да искат да наложат в Интернационала господството на своя специална програма, на своя собствена доктрина... като официална теория, която единствено имала правото на гражданство в Интернационала... По такъв начин постепенно се образува ортодоксия, чийто център е Лондон, а представители — членовете на Генералния съвет.“

С една дума, те искали да осигурят единството на Интернационала чрез „централизация и диктатура“. — В същото това окръжно Алиансът се стреми да „наложи в Интернационала господството на своя специална програма“, като я нарича „грандиозен протест против авторитета“, и заявява, че освобождението на работниците трябвало да бъде осъществено от самите работници, „без каквото и да било авторитарно ръководство, все едно дали то е избрано и одобрено от работниците“. Ще видим, че навсякъде, където Алиансът се е ползвал с влияние, той е правил тъкмо това, в което той фалшиво обвинява Генералния съвет — опитвал се е да натрапи своята смехотворна фантастична теория като „официална теория, която единствено имала правото на гражданство в Интернационала“*. — Всичко това се отнася само до публичната, откритата дейност на Алианса; що се отнася до тай-

* Например Мадзини възлагаше на целия Интернационал отговорността за гротескните фантазии на папата Бакунин. Генералният съвет се видя принуден да заяви публично в италианските вестници, че „винаги се е противопоставял на многократните опити, с които се целеше широката и всеобхватна програма на Интернационала (която позволяваше да бъдат приети в неговите редове дори привържениците на Бакунин) да бъде заменена с ограничената и сектантска програма на Бакунин, чието приемане веднага щеше да доведе до изключването на огромното мнозинство от членовете на Интернационала“[320]. Окръжното на Жул Фавър, докладът на депутата от земевладелската камара Саказ относно нашия Интернационал, реакционните речи през време на дебатите относно Интернационала в испанските кортеси[321], с една дума, всички, насочени против него публични нападки гъмжат от цитати на ултраанархистки фрази, изхождащи от бакунисткия лагер.

ната му дейност, „духът и буквата“ на тайния му статут вече ни показаха до каква степен „ортодоксията“, „собствената доктрина“, „централизацията“ и „диктатурата“ господствуват в тази „свободна федерация на автономни групи“. Ние много добре разбираме защо Алиансът искаше да попречи на работническата класа да си създаде общо ръководство, тъй като бакунисткото провидение се бе вече погрижило за това, когато конституира своя *Алианс* като генерален щаб на революцията.

Генералният съвет не само не възнамеряваше да натрапва на Интернационала каквато и да било ортодоксия, но, напротив, предложи на Лондонската конференция да бъдат отменени сектантските наименования на някои секции и това предложение бе прието единодушно*.

Впрочем ето какво писа Генералният съвет за сектите в своето поверително окръжно („Мними разцепления“, стр. 24**).

„Първият етап от борбата на пролетариата против буржоазията има характер на сектантско движение. Това е оправдано в един период, когато пролетариатът е още недостатъчно развит, за да действува като класа. Отделни мислители, критикувайки социалните противоречия, предлагат фантастични решения, които работническата маса трябва само да приема, пропагандира и осъществява на практика. По самата си природа тези създадени по инициативата на отделни хора секти се държат настрана от всяка истинска дейност, от политиката, стачките и професионалните съюзи — с една дума, от всяко колективно движение. В своята маса пролетариатът винаги си остава безразличен или дори враждебен към тяхната пропаганда. Работниците от Париж и Лион не искаха да знаят за сенсимонистите, фуриеристите и икарийците, така както английските чартисти и трейдюнионисти не признаваха оуенистите. Сектите, които в началото служат като лостове на движението, се превръщат в пречка, щом това движение ги надрасне; тогава те стават реакционни. Доказателство за това са сектите във Франция и Англия, а в последно време ласалианците в Германия, които, след като години наред пречеха за организи-

---

* Втората резолюция на конференцията, пункт 2: „Всички местни отделения, секции или групи и техните комитети ще се назовават и конституират в бъдеще просто и изключително като отделения, секции, групи и комитети на Международната работническа асоциация, като се прибавя името на съответната област“. Пункт 3: „И така отсега нататък на всички отделения, секции или групи се забранява да се назовават със сектантски имена като например позитивисти, мютюалисти, колективисти, комунисти и т. н., или да създават сепаратистки групи под името „секции за пропаганда“ и т. н., които си поставят специални задачи извън общите цели, преследвани от всички групи на Интернационала.“

** Виж настоящия том, стр. 30. *Ред.*

рането на пролетариата, в края на краищата станаха обикновени сръдия на полицията. С една дума, сектите представляват детската възраст на пролетарското движение, така както астрологията и алхимията представляват детството на науката. Преди да стане възможно основаването на Интернационала, пролетариатът трябваше да е оставил този етап зад себе си.

В противоположност на фантазиращите и съперничещи си сектантски организации Интернационалът е истинска и боева организация на пролетариата от всички страни, обединен в общата борба против капиталистите, земевладелците и против тяхното организирано в държава класово господство. Затова в Устава на Интернационала се говори просто за работнически дружества, които преследват еднаква цел и приемат една и съща програма, ограничаваща се с това, да набелязва основните линии на пролетарското движение, докато теоретическата им разработка се извършва под въздействието на потребностите на практическата борба и в резултат на размяната на мнения в секциите, както и в органите и на конгресите на Интернационала, където се допускат всички без разлика оттенъци на социалистическите убеждения."

Алиансът не искаше Интернационалът да бъде боева организация; в окръжното от Сонвилие се искаше той да бъде верен първообраз на бъдещото общество

„Ето защо ние трябва да се стремим да приближим тази организация до нашия идеал колкото е възможно повече... Интернационалът като зародиш на бъдещото човешко общество е длъжен още сега да бъде вярно отражение на нашите принципи на свобода и федерация и да отхвърли всеки принцип, който води към авторитарност и диктатура."

Ако Юрската федерация бе успяла да осъществи своя план, да превърне Интернационала във вярно отражение на едно още несъществуващо общество и да го лиши от всякаква възможност за съгласувана дейност с тайното намерение да го подчини на „властта и диктатурата" на Алианса и на неговия перманентен диктатор, „гражданина Б.", тя щеше да надхвърли най-смелите желания на европейската полиция, която не иска нищо друго, освен Интернационалът да слезе от сцената.

За да докажат на бившите си колеги от Лигата за мир и на радикалната буржоазия, че откритата от тях кампания е насочена против Интернационала, а не против буржоазията, господата от Алианса изпратиха своето окръжно на всички радикални вестници. В статия, изпълнена с поощрения към юрците и с хули по адрес на Лондонската конференция, „République française" на г. Гамбета побърза да признае техните заслуги[322]. „Bulletin jurassien" бе

толкова зарадван от тази подкрепа от страна на буржоазния печат, че препечата тази статия *in extenso** в своя брой 3, като по този начин доказа, че най-сърдечно споразумение обединява ултрареволюционните членове на Алианса и версайските гамбетисти. За да се разпространи по-широко сред буржоазията приятната новина за едно зараждащо се в Интернационала разцепление, окръжното от Сонвилие се продаваше един пазарен ден по улиците на редица френски градове, по-специално в Монпелие. Известно е, че за продаване на печатни произведения по улиците във Франция е необходимо разрешение на полицията.**

Това окръжно се разпращаше на купища навсякъде, където Алиансът смяташе, че ще може да завербува приятели или недоволни от Генералния съвет. Резултатът беше почти равен на нула. Испанските членове на Алианса се изказаха против свикването на конгреса, за който настояваше окръжното, и се осмелиха дори да направят упрек на папата[324]. В Италия само Терцаги се изказа, и то само за кратко, в полза на конгреса. В Белгия, където нямаше ползващи се с известност членове на Алианса, но където цялото движение на Интернационала е затънало в блатото на буржоазните фрази за въздържание от политиката, за автономия, свобода, федерация и децентрализация и в ограничени местни интереси, окръжното има известен успех. Макар Белгийският федерален съвет да отхвърли искането за свикване на извънреден общ конгрес — което впрочем би било абсурдно, тъй като Белгия беше представена на конференцията от шестима делегати, — той състави проект за общ устав, който чисто и просто премахваше Генералния съвет. Когато това предложение се обсъждаше на белгийския конгрес, делегатът от Лодленсар отбеляза, че най-добрият критерий за работниците е настроението на техните господари. Само радостта, която предизвикала у господарите мисълта за премахване на Генералния съвет, давала вече основание да се твърди, че не би могло

„да се извърши по-голяма грешка от вземането на решение за неговото премахване".

Предложението бе също отхвърлено. В Швейцария Романската федерация протестира енергично против окръжното[325], но във всички други страни то бе посрещнато само с презрително мълчание.

Генералният съвет отговори на окръжното от Сонвилие и на непрекъснатите машинации на Алианса с поверителното окръжно

* — изцяло. *Ред.*

** Тулузкият процес[323]; виж „Réforme" (тулузкия) от 18 март 1873 г.

„Мними разцепления в Интернационала", носещо дата 5 март 1872 г.. Кратко изложение на значителна част от това окръжно бе дадено по-горе. Хагският конгрес се разправи както трябва с тези интриги и интриганти.

Разбира се, тези хора, които шумяха толкова повече, колкото по-дребни бяха те самите, имаха *един* безспорен успех. Целият либерален и полицейски печат открито застана на тяхна страна; хулите им срещу отделни членове на Генералния съвет и вялите им нападки срещу Интернационала бяха подкрепени от мнимите реформатори във всички страни — в Англия от буржоазните републиканци, чиито интриги бяха осуетени от Генералния съвет; в Италия — от свободомислещите догматици, които под знамето на Стефанони предложиха да се основе „универсално дружество на рационалистите" със задължително седалище в Рим, с „авторитарна" и „йерархическа" организация и с манастири за атеистичните монаси и монахини, дружество, чийто устав постановява в конгресната зала да се поставя бюст на всеки буржоа, който е подарил десет хиляди франка; най-после в Германия — от Бисмарковите социалисти, които, освен че издават свой полицейски вестник, „Neuer Social-Demokrat", играят ролята на белите ризи[326] на пруско-германската империя.

Тъй като „Révolution Sociale" бе престанал да излиза, Алиансът направи свой официален печатен орган „Bulletin jurassien", който под предлог, че защищава автономните секции от авторитарните стремежи на Генералния съвет и от домогванията на Лондонската конференция, се стараеше да дезорганизира Интернационала. В броя на „Bulletin" от 20 март 1872 г. открито се признаваше, че

„под Интернационала той разбира не една или друга организация, която обхваща днес част от пролетариата. Организациите са нещо второстепенно и преходно... Интернационалът, изразено по-общо, е онова чувство за солидарност между експлоатираните, което господствува в съвременния свят".

Сведен до простото „чувство за солидарност", Интернационалът би бил по-платоничен от християнската любов. Като пример за честните методи, с които си служи „Bulletin", ще приведем следната извадка от едно писмо на Токажевич, главен редактор на полския вестник „Wolność" в Цюрих:

„В бр. 13 на „Bulletin jurassien" е напечатана *програма на полското социалистическо дружество в Цюрих,* което след няколко дена почва да издава свой вестник „Wolność". Ние Ви упълномощаваме три дни след получаването на това писмо да уведомите Генералния съвет на Интернационала, че тази програма е *фалшива*"[327].

Броят на този „Bulletin" от 15 юни съдържа отговорите на членовете на Алианса (Бакунин, Малон, Кларис, Гийом и т. н.) на поверителното окръжно на Генералния съвет. Тези отговори не възразяват срещу нито едно от обвиненията, които Генералният съвет бе отправил против Алианса и неговите главатари. По липса на доводи папата реши да приключи спора, като нарече окръжното „купчина смет".

„Впрочем" — заяви той — „аз си запазвам правото да призова всички мои клеветници пред съд на честта, което следващият конгрес без съмнение няма да ми откаже. *И ако този съд ми даде всички гаранции за безпристрастна и сериозна присъда,* аз ще мога да му изложа наред с всички необходими подробности всички факти, както от политическо, така и от лично естество, без да се страхувам от неприятностите и опасностите на една недискретна публичност."

И, разбира се, гражданинът Б. рискува живота си... както обикновено: той не се яви в Хага.

Конгресът наближаваше, а Алиансът знаеше, че преди конгреса трябваше да бъде публикуван докладът за делото на Нечаев, чието съставяне конференцията бе възложила на гражданина Утин. За Алианса беше извънредно важно да осуети излизането на доклада преди конгреса, за да не могат делегатите да получат пълна информация по този въпрос. Гражданинът Утин замина за Цюрих, за да изпълни своята задача. Едва установил се там, той стана жертва на опит за убийство, което ние без колебание отнасяме за сметка на Алианса. В Цюрих Утин нямаше други врагове освен няколко славяни — членове на Алианса, които се намираха „в пълната власт" на Бакунин. Впрочем организирането на засади и убийства е признато и използвано от това дружество средство за борба; други примери за това ще видим в Испания и Русия. Осем души, които говорели славянски език, издебнали Утин в едно безлюдно място близо до един канал; когато той се приближил до тях, те го нападнали отзад, нанесли му удари с тежки камъни по главата, ранили го опасно в окото и след като го свалили на земята, са щели да го убият и да го хвърлят в канала, ако не се били приближили четирима германски студенти. При тяхното появяване убийците избягали. Това покушение не попречи на гражданина Утин да завърши своята работа и да я прати на конгреса.

IV

АЛИАНСЪТ В ИСПАНИЯ

След конгреса на *Лигата за мир,* който се състоя през септември 1868 г. в Берн, Фанели, един от основателите на Алианса и член на италианския парламент, замина за Мадрид. Бакунин му бе дал препоръчителни писма до депутата на кортесите Гаридо, който го свърза с някои републиканци — както буржоа, така и работници. Скоро след това, през ноември същата година, от Женева бяха изпратени членски карти на Алианса до Мораго, Кордова и Лопес (републиканец, кандидат за кортесите и редактор на буржоазния вестник „Combate“[328]), както и до Рубау Донадеу (пропаднал барцелонски кандидат и основател на някаква псевдосоциалистическа партия). Новината за изпращането на тези карти предизвика объркване в младата мадридска секция на Интернационала; нейният председател Халво излезе от нея, тъй като не желаел да принадлежи към дружеството, което търпяло в своята среда тайна организация, състояща се от буржоа, и се оставяло да бъде ръководено от нея.

Още на Базелския конгрес испанските организации на Интернационала бяха представени от двама члена на Алианса — Фарга Пелисер и Сентиньон, последният от които фигурира в официалния списък на делегатите като „делегат на Алианса“. След конгреса на испанските организации на Интернационала в Барцелона (юни 1870 г.) Алиансът се установи в Палма, Валенция, Малага и Кадикс. През 1871 г. бяха основани секции в Севиля и Кордова. В началото на 1871 г. Мораго и Виняс, делегати на Алианса от Барцелона, предложиха на членовете на Федералния съвет (Франсиско Мора, Анхел Мора, Анселмо Лоренцо, Борел и др.) ... да

бъде основана секция на Алианса в Мадрид; последните обаче се противопоставиха, като заявиха, че Алиансът е опасен, ако съществува като тайно дружество, и безполезен, ако съществува открито. И този път само споменаването на това име беше достатъчно, за да бъде хвърлено семето на раздора във Федералния съвет. Борел дори каза пророческите думи:

„От днес нататък всяко доверие между нас е свършено.“

Но когато правителствените преследвания принудиха членовете на Генералния съвет да емигрират в Португалия, Мораго успя да ги убеди в ползата от това тайно дружество и по тяхна инициатива беше основана секцията на Алианса в Мадрид. В Лисабон Мораго прие в Алианса неколцина португалци, членове на Интернационала. Но тъй като сметна, че тези нови членове не му дават достатъчни гаранции, той основа без тяхно знание друга алиансистка група, която се състоеше от най-лошите буржоазни и работнически елементи, завербувани в редовете на франкмасоните. Тази нова група, в която влизаше един разпопен поп, Бонанса, искаше да организира Интернационала в секции от по десет души, които трябваше под нейното ръководство да служат на плановете на граф де Пенише и които този политически интригант успя да въвлече в мнимо въстание, единствената цел на което беше да го докара на власт. Поради интригите на Алианса в Португалия и Испания португалските членове на Интернационала излязоха от това тайно дружество и на Хагския конгрес поискаха изключването му от Интернационала в интерес на общото дело.

На конференцията на испанските секции на Интернационала във Валенция (септември 1871 г.) делегатите на Алианса, които, както винаги, бяха и делегати на Интернационала, окончателно оформиха организацията на своето тайно дружество на Иберийския полуостров. Повечето от тях вярваха, че програмата на Алианса е тъждествена с програмата на Интернационала, че тази тайна организация съществува навсякъде, че влизането в нея е едва ли не дълг и че Алиансът се стреми към по-нататъшното развитие на Интернационала, а не към неговото подчиняване; ето защо те решиха, че всички членове на Федералния съвет трябва да бъдат посветени в него. Щом Мораго, който до този момент не се осмеляваше да се върне в Испания, узна това, той бързо пристигна в Мадрид и обвини Мора, че „искал да подчини Алианса на Интернационала“, което противоречало на целите на Алианса. За да придаде тежест на това мнение, през януари следващата година той даде на Меса да прочете едно писмо на Бакунин, в което последният развиваше макиавелистки план за

господство над работническата класа. Този план се състоеше в следното:

„Привидно Алиансът трябва да съществува вътре в Интернационала, но в действителност да стои малко настрана от него, за да може да го следи подобре и да го ръководи. По тази причина членовете, които влизат в съвета или в комитетите на секциите на Интернационала, *трябва в секциите на Алианса да бъдат винаги в малцинство*" (декларация на Хосе Меса до Хагския конгрес от 1 септември 1872 г.)[329].

На едно събрание на Алианса Мораго обвини Меса, че предал дружеството на Бакунин, като посветил в него всички членове на Федералния съвет, тъй като това им давало мнозинство в секциите на Алианса и фактически установявало господството на Интернационала над Алианса. За да се попречи на това господство, тайните инструкции предписват в съвета или в комитетите на Интернационала да се вмъкват само един или двама членове на Алианса, за да ги ръководят съгласно указанията и с помощта на секцията на Алианса, в която предварително да се вземат всички решения, които следва да бъдат наложени на Интернационала. От този момент Мораго обяви война на Федералния съвет и — както и в Португалия — основа нова секция на Алианса, която бе държана в тайна за ония, които се смятаха за ненадеждни. Посветените членове на Алианса в различни градове на Испания го подкрепиха и почнаха да обвиняват Федералния съвет, че пренебрегва своите задължения към Алианса, както доказва едно окръжно на секцията на Алианса във Валенция (от 30 януари 1872 г.), подписано от Дамон — алиансистки прякор на Монторо[330].

Когато се получи окръжното от Сонвилие, испанският Алианс, естествено, се пазеше да вземе страната на Юра. Дори барцелонската секция — родоначалница, се изказа в едно официално писмо от 14 ноември 1871 г. много рязко и съвсем еретически за папата Михаил, когото тя заподозря в лично съперничество с Карл Маркс*.

* Преписи от това писмо, написано от Алерини „от името на барцелонската група" на Алианса и започващо с обръщението: „Скъпи мой Бастелика, скъпи приятели", бяха изпратени на всички испански секции на Алианса. Привеждаме няколко извадки от него:

„Сегашният Генерален съвет ще съществува само до конгреса през идната година и неговата гибелна дейност може да бъде само временна... Напротив, едно открито скъсване би нанесло на нашето дело удар, от който то мъчно би се оправило, ако изобщо го издържи. Затова ние в никой случай не можем да поощрим вашите *сепаратистки тенденции*... Някои от нас си задаваха въпроса: няма ли във всичко това или наред с всичко това — покрай принципиалния въпрос — и *лични въпроси, например съперничество между нашия приятел Михаил и Карл Маркс, между членовете на предишния А. и Генералния съвет*...

Федералният съвет одобри това писмо, което показва колко слабо е било тогава влиянието на швейцарския център в Испания. Но скоро след това можеше да се забележи, че закоравелите сърца са се умилостивили. На събрание на Мадридската федерация на Интернационала (7 януари 1872 г.), на което бе обсъдено окръжното от Сонвилие, новата група, ръководена от Мораго, се противопостави на прочитането на контраокръжното на Романската федерация и сложи край на разискванията. На 24 февруари Рафар (алиансистки псевдоним на Рафаел Фарга) писа на мадридската секция на Алианса:

„Трябва да бъдат унищожени реакционното влияние и авторитарните тенденции на Генералния съвет."

При все това само в Палма, на остров Майорка, Алиансът успя да получи от членовете на Интернационала открита декларация в полза на юрското окръжно. Така църковната дисциплина почна да руши последните опити за съпротива срещу признаването на непогрешимостта на папата.

Изправен пред цялата тази подмолна дейност, Испанският федерален съвет разбра, че е необходимо бързо да се отърве от Алианса. Правителствените преследвания му дадоха предлог за това. Той предложи в случай на разтуряне на Интернационала да бъдат образувани тайни групи от „защитници на Интернационала", в които трябваше незабелязано да се разтворят секциите на Алианса. Включването на голям брой нови членове по необходимост щеше да видоизмени характера на тези секции, които окончателно щяха да изчезнат заедно с тези групи в деня, в който щяха да престанат преследванията. Но Алиансът отгатна скритата цел на този план и го провали, макар липсата на такава организация да поставяше под заплаха съществуването на Интернационала в Испания, ако правителството изпълнеше своите заплахи. В противовес на това Алиансът направи следното предложение:

„Целесъобразно би било, ако бъдем поставени извън закона, на Интернационала да се даде външно такава форма, която *би могла да бъде търпяна от правителството;* местните съвети биха се превърнали в нещо като тайни цен-

---

Ние с огорчение прочетохме в „Révolution Sociale" нападките срещу Генералния съвет и Карл Маркс... Когато узнаем мнението на нашите приятели на полуострова, *които се ползват с влияние в местните съвети,* ние ще изменим нашата позиция съобразно с общото решение, на което ще се подчиним във всяко отношение, и т. н.

Предишният А. — това е откритият Алианс, унищожен в зародиш от Генералния съвет. Екземплярът от писмото, от което привеждаме тази извадка, е написан от ръката на Алерини.

трове, които под влиянието на Алианса биха придавали на секциите напълно революционна насока" (окръжно на севилската секция на Алианса от 25 октомври 1871 г.[331]).

Страхлив на дело, смел на думи — такъв е Алиансът в Испания, както и навсякъде.

Резолюцията на Лондонската конференция за отношението на работническата класа към политиката принуди Алианса да се опълчи открито против Интернационала, а на Федералния съвет даде повод да констатира неговото пълно единодушие с огромното мнозинство от членовете на Интернационала. Освен това тя го наведе на мисълта да създаде в Испания широка работническа партия. За постигането на тази цел трябваше преди всичко работническата класа да бъде напълно откъсната от всички буржоазни партии, и особено от републиканската партия, която вербуваше сред работниците главната маса на своите избиратели и привърженици. Федералният съвет препоръча въздържание от участие във всички — както монархически, така и републикански — избори на депутати. За да разпръснат у народа всяка илюзия относно псевдосоциалистическата фразеология на републиканците, редакторите на „Emancipacion", които бяха същевременно членове на Федералния съвет, отправиха до събраните на конгрес в Мадрид представители на републиканско-федералистката партия писмо, в което искаха от тях практически мерки и ги призоваваха да се изкажат относно програмата на Интернационала[332]. Това значеше да се нанесе тежък удар на републиканската партия; Алиансът се зае да го отслаби, тъй като беше тясно свързан с републиканците[333]. Той основа в Мадрид вестник „Condenado"[334], който издигна като програма трите главни добродетели на Алианса: *Атеизъм, Анархия, Колективизъм,* но в същото време проповядваше на работниците, че не трябва да искат намаляване на работния ден. Наред с „брата" Мораго в него сътрудничеше и Естеванес, един от тримата членове на ръководния комитет на републиканската партия, неотдавнашен губернатор на Мадрид и военен министър. В Малага Пино, член на федералната комисия на псевдоинтернационала; в Мадрид Фелипе Мартин, сега търговски пътник на Алианса, служеха на републиканската партия като агенти в изборните кампании. А за да има и своя Фанели в испанските кортеси, Алиансът реши да постави кандидатурата на Мораго.

Алиансът вече не можеше да прости на Федералния съвет две неща: 1) че не бе взел страна по юрския въпрос; 2) че беше посегнал върху неговата неприкосновеност. След като Федералният съвет зае по отношение на републиканската партия позиция, която застрашаваше да провали всички планове на Алианса, послед-

ният реши да го свали. Писмото до републиканския конгрес беше възприето от последния като обявяване на война. Най-влиятелният орган на републиканската партия, „Igualdad"[335], ожесточено нападна редакторите на „Emancipacion", обвинявайки ги, че са се продали на Сагаста. Вестник „Condenado" подкрепи това гнусно обвинение с упоритото си мълчание. Алиансът направи за републиканската партия и нещо повече. Той успя да нареди редакторите на „Emancipacion" да бъдат изключени заради писмото от Мадридската федерация на Интернационала, в която той имаше надмощие.

Въпреки правителствените преследвания през шестмесечната си дейност след конференцията във Валенция Федералният съвет бе увеличил броя на местните федерации от 13 на 70; на 100 други места той бе подготвил създаването на нови федерации и бе организирал работниците от осем отрасли в национални професионални съюзи. Освен това по негова инициатива бе образуван големият съюз на каталонските фабрични работници. Тези успехи на членовете на Федералния съвет им бяха създали такова морално влияние, че Бакунин почувствува нуждата да ги поведе по пътя на спасението, като изпрати на 5 април 1872 г. дълго бащинско наставление до генералния секретар на съвета Мора (виж „Документи", № 3*). Конгресът в Сарагоса (4—11 април 1872 г.), въпреки всички усилия на Алианса, представен с най-малко дванадесет делегати, анулира изключването и избра двама от изключените в новия Федерален съвет, въпреки настоятелния им отказ да се съгласят с издигането на техните кандидатури.

Както винаги, на конгреса в Сарагоса Алиансът устройваше по същото време свои тайни заседания. Членовете на Федералния съвет направиха на тях предложение за разтурянето на Алианса. За да не бъде отхвърлено, предложението беше заобиколено. Два месеца по-късно, на 2 юни, същите хора в качеството си на ръководители на Алианса в Испания и от името на неговата мадридска секция изпратиха до всички други секции окръжно, в което възобновяваха своето предложение, мотивирайки го по следния начин.

„Алиансът се отклони от пътя, по който според нас той трябваше да върви в нашата страна; той изопачи идеята, на която дължи своето възникване, и вместо да бъде съставна част от нашия велик Интернационал, активен елемент, който тласка напред различните му организации, помагайки и съдействувайки им за тяхното развитие, той, напротив, се откъсна напълно от останалата част на Интернационала и се превърна в обособена организация, която се поставя над Интернационала и се стреми да го подчини; с това той внася недоверие, раздори и разцепление в нашата среда ... В Сарагоса, вместо да внася предложения и да помага за разрешаването на важните задачи на конгреса, Алиансът, напротив, само създаваше пречки за неговата работа."

* Виж настоящия том, стр. 453—454. *Ред.*

От всички секции на Алианса в Испания само секцията в Кадикс отговори на това окръжно, като съобщи, че се разтуря. Още на другия ден Алиансът отново нареди да бъдат изключени от Мадридската федерация на Интернационала лицата, подписали окръжното от 2 юни. Като предлог той използва една статия в „Emancipacion" от 1 юни, в която се настояваше да бъде извършено разследване

„относно източниците на богатството на министрите, генералите, съдиите, административните чиновници, кметовете и т. н.... и на всички политически дейци, които, без да заемат държавен пост, живееха в сянката на различните правителства, поддържаха ги в кортесите и прикриваха техните беззакония с маската на мнима опозиция... Конфискуването на имуществото на тези лица би трябвало да бъде първата мярка, която ще бъде проведена в първия ден на една революция."[336]

Алиансът, който видя в тази статия непосредствено нападение срещу своите приятели от републиканската партия, обвини редакторите на „Emancipacion" в измяна на делото на пролетариата, защото с искането си за конфискацията на имуществото на разхитителите на държавната собственост те признавали частната собственост. Не може да има по-добро доказателство за реакционния дух, който се крие зад революционното шарлатанство на Алианса и който той би искал да присади на работническата класа. И нищо не доказва по-добре коварството на Алианса от това, че изключва като защитници на частната собственост същите хора, които той същевременно проклина заради комунистическите им идеи.

Това ново изключване представляваше нарушение на действуващия устав, който предписва образуването на съд на честта, в който обвиняемият посочва двама от седемте съдии и решението на който той може да обжалва пред общото събрание на секцията. Вместо това Алиансът, за да не бъде накърнена ни най-малко неговата автономия, декретира изключването на същото заседание, на което повдигна и обвинението. От 130-те членове, от които се състоеше секцията, присъствува само една компания от 15 души. Изключените обжалваха решението пред Федералния съвет.

В резултат на машинациите на Алианса този Федерален съвет беше преместен във Валенция. — От двамата членове на бившия Федерален съвет, преизбрани на конгреса в Сарагоса, Мора не прие избора, а скоро след това и Лоренцо се отказа от своя пост. От този момент Федералният съвет беше тялом и духом предан на Алианса. Затова на жалбата на изключените той отговори, като се обяви за некомпетентен, макар член 7 на устава на Испанската федерация да му вменява в дълг да изключва временно

всяка местна федерация, която наруши устава, запазвайки ѝ правото да обжалва това решение пред следващия конгрес. Тогава изключените се конституираха като „Нова федерация“ и поискаха да бъдат признати от Федералния съвет, който, основавайки се на автономията на секциите, им отговори с формален отказ. Тогава Новата мадридска федерация се обърна към Генералния съвет, който я прие въз основа на раздел II, член 7 и раздел IV, член 4 на Организационния регламент[337]. Общият конгрес в Хага одобри това решение и *единодушно* призна за действителен мандата на делегата на Новата мадридска федерация*.

Алиансът разбра цялото значение на това първо протестно движение; той разбра, че ако не го задуши в зародиш, досега толкова послушните организации на Интернационала в Испания ще се изплъзнат от ръцете му; той пусна в ход всички почтени и непочтени средства. Започна с клевети. Имената на изключените (Анхел и Франсиско Мора, Хосе Меса, Виктор Пахес, Иглесиас, Саенс, Калйеха, Паули и Лафарг) се публикуваха във вестниците с епитета предател и се окачваха в помещенията на секциите. Мора, който бе зарязал работата си, за да изпълнява функциите на генерален секретар, и месеци наред бе издържан от брат си, тъй като липсваха пари, с които да му се плаща заплатата, беше обвинен, че е живял за сметка на Интернационала. За Меса, който, за да си изкарва препитанието, редактираше едно модно списание и веднъж преведе една статия за едно илюстровано списание, се говореше, че се бил продал на буржоазията. Лафарг бе обвинен в смъртния грях, че чрез един лукуловски обед подложил на изкушението на свети Антоний слабата плът на Мартинес и Монторо, двама членове на новия алиансистки федерален съвет, сякаш тяхната съвест е била в търбуха им. Ние говорим тук само за публичните клевети, които се появиха в печата. Тъй като тези мерки не дадоха желания ефект, премина се към сплашване. Във Валенция Мора бе примамен в засада, устроена от членовете на Федералния съвет, които го чакаха с тояги в ръце. Той бе спасен от членове на местната федерация, които познават начина на процедиране на тези господа и които твърдят, че Лоренцо се отказал от своя пост под влияние на тъкмо такива убедителни аргументи. Скоро след това подобно покушение бе извършено в Мадрид срещу Иглесиас. Алиансистката конгрегация включи „Emancipacion“ в списъка на забранените книги и по този начин го анатемоса за всички вярващи; в Кадикс, за да се вдъхне спасителен страх в душите на грешниците, бе заявено, че всеки, който продава

* — П. Лафарг. *Ред.*

„Emancipacion“, ще бъде изключен от Интернационала като предател. Алиансистката анархия се осъществява на практика като инквизиция.

Както обикновено, Алиансът почна да се домогва цялата делегация на испанските организации на Интернационала на Хагския конгрес да се състои само от негови членове. За тази цел Федералният съвет изпрати до секциите поверително окръжно, чието съществуване той грижливо криеше от Новата мадридска федерация. В това окръжно той предлагаше на конгреса да бъде изпратена обща делегация, която да се избере от всички членове на Интернационала, и да се съберат от всички по 25 сантима за покриване на разходите на делегацията. Тъй като местните федерации нямаха време да се споразумеят относно кандидатурите, ясно беше, както се и оказа фактически, че ще бъдат избрани официалните кандидати на Алианса, които ще бъдат изпратени на конгреса за сметка на Интернационала. Това окръжно попадна все пак в ръцете на Новата мадридска федерация и бе изпратено на Генералния съвет, който, знаейки, че Федералният съвет е подчинен на Алианса, реши, че е дошъл моментът да действува, и отправи до Испанския федерален съвет писмо, в което той казваше:

„Граждани! Разполагаме с доказателства, че вътре в Интернационала, и по-специално в Испания, съществува тайно дружество, което се нарича Алианс на социалистическата демокрация. Това дружество, чийто център се намира в Швейцария, има специалната задача да насочва нашия велик Интернационал съобразно със собствените си интереси и да го използва за цели, които са неизвестни на огромното мнозинство от членовете на Интернационала. Нещо повече, от севилския „Razon“ ние знаем, че наймалко трима члена на вашия съвет принадлежат към Алианса...

Ако организацията и характерът на това дружество бяха несъвместими с духа и буквата на нашия Устав още тогава, когато то беше открито, тайното му съществуване вътре в Интернационала, въпреки поетото задължение, е равносилно на истинска измяна на нашата Асоциация. Интернационалът познава само един вид членове с равни за всички права и задължения; Алиансът ги дели на две категории, посветени и непосветени, като последните са обречени да бъдат ръководени от първите посредством организация, за чието съществуване те дори не подозират. Интернационалът иска от своите членове да признават за правило на своето поведение *истината, справедливостта и нравствеността;* Алиансът задължава своите привърженици преди всичко да крият от непосветените членове на Интернационала съществуването на тайната

организация, както и мотивите и самата цел на своите думи и своите действия."*

Освен това Генералният съвет поиска от тях някои материали за разследване дейността на Алианса, които той възнамеряваше да представи на Хагския конгрес, както и обяснение, как съгласуват те своите задължения към Интернационала с присъствието на най-малко трима ноторни членове на Алианса във Федералния съвет.

Федералният съвет отговори с уклончиво писмо, в което все пак призна съществуването на Алианса.

Тъй като машинациите, за които говорихме, изглеждаха недостатъчни за осигуряване успех в изборите, Алиансът отиде в своите вестници толкова далеч, че постави официално кандидатурите на Фарга, Алерини, Сориано, Марселау, Мендес и Мораго. При изборите Марселау получи 3 568 гласа, Мораго — 3 442, Мендес — 2 850, Сориано — 2 751. От другите кандидати Лостау получи 2 430 гласа в четири каталонски града, които, очевидно, не бяха още достатъчно дисциплинирани; Фустер — 1 053 гласа в Санс, Каталония. Нито един от останалите кандидати не събра повече от 250 гласа. За да осигури избирането на Фарга и Алерини, Федералният съвет даде на град Барцелона, където Алиансът доминираше, привилегията да избере и неговите делегати, които, естествено, бяха Алерини и Фарга. — Същото официално окръжно констатира по-нататък, че четирите каталонски града, които бяха избрали Лостау и Фустер и по този начин бяха отхвърлили официалните кандидати на Алианса, са събрали 2 654 реала (663 фр. и 50 сант.) за покриване разходите на делегацията, докато другите градове в Испания, в които Алиансът бе прокарал своите кандидати, поради това, че работниците не са свикнали сами да вършат своите работи, са внесли общо само 2 799 реала (699 фр. и 75 сант.). Следователно Новата мадридска федерация с право бе заявила, че парите на членовете на Интернационала ще послужат за изпращането на делегати на Алианса в Хага. Впрочем алиансисткият федерален съвет не изплати напълно на Генералния съвет подлежащия на внасяне съгласно Устава членски внос.

Всичко това не задоволяваше още Алианса. Той искаше за своите делегати диктуван от него императивен мандат и постигна това по следния начин. В окръжното си от 7 юли Федералният съвет поиска и получи разрешение да събере в един общ мандат всички императивни мандати, дадени от местните федерации. Тази маневра, по-лоша от Бонапартов плебисцит[338], даде възможност на Алианса да състави мандата за своята делегация — мандат, който той се одързости да натрапи на конгреса, — като забрани на свои-

* Виж настоящия том, стр. 118—119. *Ред.*

те делегати да участвуват в гласуването, ако не бъде незабавно изменен начинът на гласуване, предписан от Организационния регламент на Интернационала. Че това беше само мистификация, доказва обстоятелството, че на конгреса в Сент-Имие испанските делегати, въпреки своя мандат, участвуваха в гласуването по федерации, начин на гласуване, тъй възхваляван от Кастелар и практикуван от Лигата за мир.*

---

* *Сентиньон* — барцелонски лекар, личен приятел на Бакунин и един от основателите на Алианса в Испания, дълго преди Хагския конгрес съветваше членовете на Интернационала да не плащат членския си внос на Генералния съвет, защото той го изразходвал за купуване на оръжие. Той се опита да попречи на Интернационала в Испания да се обяви в защита на победената Комуна; хвърлен в затвора за нарушаване на закона за печата, той издаде манифест, в който има смелостта да се отрече от преследвания по онова време Интернационал, изоставен по тази причина от всички работници в Барцелона, той все пак си остана един от тайните главатари на Алианса, защото в едно писмо от 14 август 1871 г., три месеца след падането на Комуната, членът на Алианса Монторо отпраща един кореспондент на Алианса до Сентиньон, който щял да му даде сведения за него и за неговата принадлежност към Алианса.

Виняс — студент по медицина, когото Сентиньон в писмо от 26 януари 1872 г. препоръча на Либкнехт като „душата на Интернационала в Барцелона", излезе от Интернационала в периода на преследванията против него, за да не изложи на опасност интересите на семейството си, без полицията да си направи труда да го хвърли в затвора.

Фарга Пелисер — също един от главатарите на Алианса, се обвинява в същото писмо на Сентиньон, че в периода на преследванията офейкал, като оставил другите да отговарят пред съда за неговите статии. Заешката храброст на алиансистите винаги и навсякъде смело се перчи със своята антиавторитарна автономия. Техният протест против авторитарната власт на буржоазната държава се изразява в бягство.

Сориано — друг главатар, професор... по тайнствени науки, излезе от Интернационала в разгара на преследванията. На конгреса в Сарагоса той се противопостави с достойна за съжаление смелост на искането на Лафарг и други делегати заседанията на конгреса да се водят открито, защото смяташе за неблагоразумно да се предизвиква гневът на властите. В последно време, при Амадей, Сориано влезе в правителството.

Мораго — бакалин и кръчмарски плъх, утвърждава своята автономия като професионален комарджия чрез труда на своята жена и своите чираци. Когато Федералният съвет се премести в Лисабон, той дезертира от своя пост на член на съвета и предложи документите на Интернационала да бъдат изхвърлени в морето. Когато Сагаста обяви Интернационала извън закона, Мораго отново дезертира от своя пост на член на Мадридския местен съвет и се спаси от бурята в пристанището на Алианса. Алиансът си няма Христос, но свети петровци има в излишък.

Клементе Бове — председател на Съюза на фабричните работници в Каталония (las tres clases de vapor[339]), бе снет и изгонен от своя пост за прекалено автономно боравене с касата.

Дионисио Гарсиа Фрайле, когото органът на Алианса „Federacion" в броя си от 28 юли 1872 г., където той публикува дълго писмо, пълно с нападки срещу Новата мадридска федерация, нарича „нашия скъп колега", служеше в полицията в Сан-Себастиан и ограби касата на секцията на Интернационала.

V

АЛИАНСЪТ В ИТАЛИЯ

В Италия Алиансът възникна преди Интернационала. Папата Михаил бе живял тук и си бе създал многобройни връзки сред радикалната буржоазна младеж. Първата секция на Интернационала в Италия — секцията в Неапол — от самото си основаване се намираше под ръководството на тези буржоазни и алиансистки елементи. Един от основателите на Алианса, адвокатът Гамбуци*, прокара за председател на секцията своя „образцов работник" Капорусо. На Базелския конгрес Бакунин, ръка за ръка със своя верен Капорусо, представляваше неаполитанските членове на Интернационала, докато Фанели**, този Антонели на Алианса,

---

* „Един от най-усърдиите привърженици на Капорусо беше адвокатът Карло Гамбуци, който смяташе, че е намерил в негово лице образцов председател на секция на Интернационала. Пак Гамбуци му даде необходимите средства, за да замине на Базелския конгрес. А когато общото събрание на секцията реши да бъде изключен Капорусо, Гамбуци енергично се противопостави на публикуването на този факт в бюлетина и убеди приятелите си да не настояват за публикуването и на друг позорен факт: присвояването на 300 франка" (писмо на Кафиеро от 12 юли 1871 г.)[340].

** Фанели е вече отдавна член на италианския парламент. Запитан по този повод, Гамбуци заявил, че да бъдеш депутат е много хубаво нещо; това те прави неприкосновен за полицията и ти дава възможност да пътуваш безплатно по всички италиански железници. Алиансът забранява на работниците всякаква политическа дейност, тъй като да се иска от държавата установяването на нормален работен ден за жените и децата би означавало признаване на държавата и прекланяне пред принципа на злото; но буржоазните ръководители на Алианса получават папско опрощаване на греховете, което им позволява да заседават в парламента и да се ползват с привилегиите, които им дават буржоазните държави. Атеистичната и анархистка дейност на Фанели в италианския парламент се ограничаваше досега с високопарни хвалби по адрес на авторитариста Мадзини, чийто девиз е „Dio e Popolo" [„Бог и народ"].

делегат на няколко работнически асоциации, невлизащи в Интернационала, бе задържан по пътя поради заболяване.

Близостта със светия отец замая главата на нашия добър Капорусо. След като се завърна в Неапол, той си въобрази, че стои по-горе от другите алиансисти; в секцията се държеше като господар.

„Пътуването до Базел напълно преобрази Капорусо... Той се върна от Конгреса със странни идеи и претенции, които рязко противоречат на принципите на нашия Интернационал. Най-напред с намеци, а след това открито, със заповеднически тон той заговори за пълномощия, които нямаше и не можеше да има; той твърдеше, че Генералният съвет имал доверие само в него и че ако секцията не върви по волята му, той бил упълномощен да я разтури и да основе нова" (официален отчет на неаполитанската секция до Генералния съвет от юли 1871 г., съставен и подписан от алиансисткия адвокат Кармело Паладино).

Пълномощията на Капорусо трябва да са изхождали от централния комитет на Алианса, тъй като Интернационалът никога не е давал подобни пълномощия. Добрият Капорусо, който виждаше в Интернационала само източник за лично забогатяване, назначи своя зет, бивш йезуит и бивш свещеник,

„за професор на Интернационала и принуди нещастните работници да слушат неговите тиради за зачитане на собствеността и други глупости на буржоазната политическа икономия" (писмо на Кафиеро)*.

След това той се продаде на капиталистите, които бяха обезпокоени от успехите на Интернационала в Неапол. По тяхна заповед той въвлече неаполитанските кожари в безнадеждна стачка. Хвърлен в затвора заедно с други трима членове на секцията, той присвои сумата от 300 фр., изпратена от секцията за подпомагане на четиримата затворници. Тези подвизи доведоха до изключването му от секцията, която продължи да съществува, докато бе разтурена със сила (20 август 1871 г.). Алиансът, изплъзнал се от преследванията на полицията, се възползва от това, за да заеме мястото на Интернационала. Изпращайки цитирания погоре официален отчет от 13 ноември 1871 г., Кармело Паладино протестира против Лондонската конференция, служейки си със

* Две години по-късно Капорусо има безсрамието да се опита да натрапи същия провалил се в Неапол субект на Генералния съвет, рекламирайки го по следния начин: „Гражданино президент на Интернационала! Големият въпрос за труда и капитала, който бе обсъден на работническия конгрес в Базел и който занимава днес умовете на всички класи, сега е разрешен. Моят зет, мъжът на моята дъщеря, се е занимавал с изследването на сложния проблем на социалния въпрос, проучил е решенията на въпросния конгрес и с помощта на науката е намерил нишката на заплетения възел, за да се установи пълно равновесие между работническото семейство и буржоазията съобразно с техните права" и т. н. (подписано: Стефано Капорусо)[341].

същите изрази и със същите аргументи, които ние намираме в носещото дата един ден по-рано окръжно от Сонвилие.

През ноември 1871 г. в Милано бе образувана секция, която се състоеше от най-различни елементи[342]. В нея имаше работници, особено механици, привлечени от Куно, наред с тях студенти, журналисти от малки вестници, дребни чиновници, които се намираха напълно под влиянието на Алианса. Поради германския си произход Куно не бе посветен в тайните на Алианса; при все това той има възможност да се убеди, че след едно поклонение в Локарно, този Рим на алиансистите, тази буржоазна младеж се е конституирала като секция на тайното дружество. Наскоро след това (февруари 1872 г.) Куно бе арестуван и екстерниран от италианската полиция; благодарение на тази помощ от небето Алиансът получи свобода на действие и постепенно подчини миланската секция на Интернационала.

На 8 октомври 1871 г. в Торино бе образувана Работническата федерация[343]; тя се обърна към Генералния съвет с молба да бъде приета в Интернационала. Нейният секретар, Карло Терцаги, писа дословно: „Attendiamo i vostri ordini" — очакваме Вашите *заповеди*. Сякаш за да покаже, че в Италия Интернационалът още от първите си стъпки трябваше да мине през бюрократичните инстанции на Алианса, той съобщаваше, че

„Генералният съвет ще получи чрез Бакунин едно писмо от работническото дружество в Равена, в което то се обявява за секция на Интернационала"

На 4 декември Карло Терцаги уведоми Генералния съвет, че Работническата федерация се разцепила, тъй като мнозинството ѝ било мадзинистко, и че малцинството образувало секция под името Освобождение на пролетария. Той се възползва от случая, за да поиска от Съвета пари за своя вестник „Proletario". Генералният съвет нямаше за задача паричната поддръжка на печата; но в Лондон съществуваше комитет, който се занимаваше със събиране на средства за подпомагане на вестниците на Интернационала. Комитетът се готвеше да изпрати субсидия от 150 фр., когато „Gazzettino Rosa" съобщи, че торинската секция открито се обявила на страната на юрците и решила да изпрати делегат на общия конгрес, свикван от Юрската федерация. Два месеца по-късно Терцаги се похвали пред Реджис, че той прокарал това решение, след като лично получил в Локарно инструкции от Бакунин. При това враждебно отношение към Интернационала комитетът не изпрати никакви пари.

Макар Терцаги да беше в Торино дясната ръка на Алианса, истинският папски легат там беше някой си Якоби, който се пред-

ставяше за полски лекар. За да обясни омразата си към мнимия пангерманизъм на Генералния съвет, този алиансистки доктор го обвиняваше

„в нехайство и пасивност през време на Френско-пруската война; Съветът е виновен за падането на Комуната, защото не съумя да използва огромната си сила, за да подкрепи движението в Париж; германофилските му тенденции се хвърлят в очи, ако се вземе предвид, че под стените на Париж в германската армия се намираха 40 000 членове на Интернационала“ (!), „а Генералният съвет не съумя или не поиска да използва своето влияние, за да попречи на продължаването на войната“ (!! — доклад на Реджис до Генералния съвет от 1 март 1872 г.[344]).

Смесвайки Генералния съвет с комитета за подпомагане на печата, той обвиняваше Съвета, че като отказал 150-те франка на алиансиста Терцаги, той „следвал теорията на корумпиращите и корумпирани правителства“. За да докаже, че тази жалба изхожда от глъбините на душата на Алианса, Гийом счете за свой дълг да я повтори на Хагския конгрес.

Докато в своя вестник Терцаги биеше пред публиката големия антиавторитарен барабан на Алианса, той тайно писа на Генералния съвет, че той трябвало да използва своя авторитет и да отхвърли вноските на Работническата федерация в Торино, и поиска от Съвета да изключи по всички правила журналиста Бегели, който дори не беше член на Интернационала. Същият Терцаги, „добрият приятел (amicone) на торинския полицейски префект, който го черпеше с по чашка вермут, когато го срещнеше“ (официален отчет на Федералния съвет в Торино от 5 април 1872 г.), издаде на открито събрание присъствието на емигранта Реджис, който беше изпратен в Торино от Генералния съвет. Този донос веднага насочи полицията по следите на Реджис, който успя да се прехвърли през граница само с помощта на секцията.

Терцаги завърши алиансистката си мисия в Торино по следния начин. Тъй като против него бяха повдигнати тежки обвинения, „той заплаши, че ще изгори книжата на секцията, ако не бъде преизбран за секретар и ако секцията не му се подчинява, не го признава за авторитет или го накаже с порицание. Във всички тези случаи той щял да си отмъсти, като стане агент на полицията (questurino)“ (из цитирания по-горе отчет на Федералния съвет в Торино). Терцаги имаше всички основания да иска да сплаши секцията. В качеството си на касиер и секретар той беше отишъл много далеч в своето алиансистко бъркане в касата. Въпреки изричната забрана на Съвета той си бе определил заплата от 90 франка; неизплатени и липсващи в касата суми той вписваше в счетоводните книги като изплатени. Съставеният от него

самия отчетен баланс показваше касова наличност от 56 фр., които не можаха да се намерят и които той отказа да възстанови, както и стойността на получените от Генералния съвет 200 марки за членски внос. Общото събрание го изгони (scacciò) единодушно (цитирания по-горе отчет). Алиансът, който винаги уважава автономията на секциите, уважи и това изключване, като незабавно успя да прокара избирането на Терцаги за почетен член на флорентинската секция, а по-късно за делегат на същата секция на конференцията в Римини.

Няколко дни по-късно в едно писмо от 10 март Терцаги обяснява на Генералния съвет своето изключване по следния начин: той бил поискал да бъде освободен като член и секретар на тази секция от негодяи и полицейски шпиони (canaglia et mardocheria), защото тя „се състояла от правителствени агенти и мадзинисти" и защото се опитвали да го накажат с порицание, „знаете ли защо? — защото проповядвам война против капитала!" (той водеше тази война срещу касата на секцията). С това писмо той искаше да докаже на Генералния съвет, че той странно се е заблудил относно добрия Терцаги, който нищо по-страстно не желаел от това, да бъде негов покорен слуга. Не е ли той „заявявал винаги, че за да бъдеш член на Интернационала, трябва да плащаш членски внос на Генералния съвет" — въпреки тайните заповеди на Алианса.

„Ако ние се присъединихме към юрския конгрес, това стана не за да ви обявим война, скъпи приятели, ние просто плавахме по течението; нашето намерение беше да допринесем за мирното разрешаване на конфликта. Що се отнася до централизацията на секциите, без те да бъдат лишени обаче от известна автономия, аз я намирам за извънредно полезна". — „Надявам се, че висшият Съвет ще откаже да приеме мадзинистката Работническа федерация; бъдете уверени, че никой няма да посмее да ви обвини в авторитарност; аз поемам цялата отговорност за това... Бих искал да получа, ако е възможно, подробна биография на Карл Маркс; в Италия не разполагаме още с автентична биография на Маркс и аз бих искал пръв да бъда удостоен с тази чест."

Но какво означава цялото това угодничество?

„Не заради мене, а заради делото, за да не отстъпя мястото на моите многобройни врагове, за да им покажа, че Интернационалът е непоклатим, настойчиво ви моля, ако още не е късно, да ми изпратите субсидията от 150 фр. съгласно решението на висшия Съвет."

Смятайки се осигурен срещу всяко наказание, Терцаги се е поставил, изглежда, чрез нови машинации във Флоренция в такова невъзможно положение, че дори Fascio Operaio* бе при-

* — Работническият съюз. *Ред.*

нуден да го дезавуира. Нека се надяваме, че Юрският комитет ще съумее да оцени по-добре неговите заслуги.

Ако в лицето на Терцаги Aлиансът намери истинския си представител, в Романя той намери най-благоприятната за него почва. Aлиансът основа там своя група от секции, които се представяха за секции на Интернационала; първата им инструкция беше да не се подчиняват на Общия устав, да не съобщават за своето възникване и да не плащат членски внос на Генералния съвет. Това бяха действително автономни секции. Те се нарекоха „Работнически съюз" и служеха като център на различните работнически дружества. На въпроса:

„Трябва ли в общ интерес и за гарантиране на пълната автономия на „Работническия съюз" той да бъде подчинен на ръководството на лондонския Генерален съвет или на Юрския комитет, или трябва да запази пълна независимост, поддържайки сношения едновременно с двата комитета?" —

техният пръв конгрес, който се състоя на 17 март 1872 г. в Болоня, отговори със следната резолюция:

„Конгресът гледа на лондонския Генерален съвет и на Юрския комитет само като на обикновени кореспондентски и статистически бюра; той натоварва своето местно представителство в Болоня да се свърже и с двата и да докладва за това на секциите."

„Работническият съюз" направи колосална грешка, като разкри пред непосветените тайнственото съществуване на тайния център на Aлианса. Юрският комитет се видя принуден публично да отрече тайната си дейност. — Що се отнася до Генералния съвет, болонското представителство не прояви по отношение на него какъвто и да било признак на живот.

Щом Aлиансът узна за свикването на конгреса в Хага, той изтика на авансцената своя „Работнически съюз", който в името на своя автономен авторитет или на своята авторитарна автономия си присвои титлата италианска федерация и свика на 5 август конференция в Римини. От 21-та секции, представени в Римини, само неаполитанската бе принадлежала на времето към Интернационала, докато нито една от действително принадлежащите към Интернационала секции, дори миланската, не бе представена в него. Тази конференция разкри съставения от Aлианса план за кампания в следната резолюция:

„Вземайки под внимание, че със своята IX резолюция Лондонската конференция (септември 1871 г.) се опита да натрапи на цялата Международна работническа асоциация една авторитарна доктрина, която е доктрина на *германската комунистическа партия;*

че Генералният съвет е инициаторът и опората на този опит;

че доктрината за *авторитарните комунисти* е отрицание на революционното чувство на италианския пролетариат;

че Генералният съвет е използвал най-недостойни средства като клевета и измама с единствената цел да наложи на цялата Международна работническа асоциация своята специална *авторитарно-комунистическа* доктрина;

че Генералният съвет е стигнал до крайност в това недостойно поведение със своето поверително окръжно, което носи дата Лондон, 5 март 1872 г. и в което, продължавайки своите клевети и измами, разкрива цялото си властолюбие, особено в следните две заслужаващи внимание места:

„трудно би било да се изпълняват решения без „морален" авторитет, ако липсва всякакъв друг доброволно признат авторитет" („поверителното окръжно", стр. 27*);

„Генералният съвет възнамерява да поиска от следващия конгрес да се разследва дейността на тази тайна организация и на нейните вдъхновители в някои страни, например в Испания" (стр. 31**).

Вземайки под внимание, че реакционният дух на Генералния съвет възмути революционното чувство на белгийците, французите, испанците, славяните, италианците и на част от швейцарците и предизвика предложението да бъде премахнат Съветът и да бъде ревизиран Общият устав;

че Генералният съвет не случайно е свикал общия конгрес в толкова отдалечената от всички тези революционни страни Хага;

на основание на всичко това

конференцията тържествено заявява пред работниците от целия свят, че от този момент италианската федерация на Международната работническа асоциация скъсва всякаква солидарност с лондонския Генерален съвет, като същевременно потвърждава икономическата си солидарност с всички работници и призовава всички секции, които не споделят авторитарните принципи на Генералния съвет, да изпратят на 2 септември 1872 г. свои представители не в Хага, а в Ньошател (Швейцария), за да открият в същия ден общия антиавторитарен конгрес.

Римини, 6 август 1872 г. За конференцията: председател — Карло Кафиеро, секретар — Андреа Коста".

Опитът да бъде поставен „Работническият съюз" на мястото на Генералния съвет се провали напълно. Дори Испанският федерален съвет, този прост филиал на Алианса, не посмя да постави на гласуване пред испанските членове на Интернационала приетата в Римини резолюция. Тогава Алиансът се опита да поправи грешката си и замина за Хага, но свика същевременно своя антиавторитарен конгрес в Сент-Имие.

По силата на особено благоприятни обстоятелства Италия бе обетованата земя на Алианса. Папата Михаил ни разкрива тази тайна в писмото си до Мора („Документи", № 3):

„В Италия има нещо, което липсва в другите страни: пламенна, енергична младеж, *съвсем излязла от релсите, без перспектива за кариера, без изход,* младеж, която въпреки буржоазния си произход не е изхабена в морално и умствено отношение, както буржоазната младеж в останалите страни. Днес тя стремглаво се насочва към революционния социализъм, приемайки *цялата наша*

* Виж настоящия том, стр. 34. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 39. *Ред.*

програма, програмата на Алианса. Мадзини, нашият *гениален"* (*sic*) „и могъщ противник, умря, мадзинистката партия е съвсем дезорганизирана, а Гарибалди все повече изпада под влиянието на оная младеж, която носи неговото име, но която отива, дори по-скоро тича, много по-далеко от него"*.

Светият отец има право. В Италия Алиансът не е „работнически съюз", а сбирщина от декласирани елементи. Всички мними секции на Интернационала в Италия се ръководят от адвокати без клиенти, от лекари без пациенти и без знания, от студенти от билярдните зали, от търговски пътници и други търговски служещи и главно от журналисти от малките вестници с повече или по-малко съмнителна репутация. Италия е единствената страна, в която печатът на Интернационала — или онзи, който се нарича така — има характера на вестник „Figaro". Достатъчно е да хвърлим поглед на почерка на секретарите на тези мними секции, за да се убедим, че той винаги издава търговец или свикнала да борави с перото ръка. След като завладя по този начин всички официални постове в секциите, Алиансът принуждаваше италианските работници всеки път, когато те искаха да влязат във връзка помежду си или с някой чуждестранен съвет на Интернационала, да прибягват до услугите на ония декласирани членове на Алианса, които намериха най-после в Интернационала „кариера" и „изход".

* Ето какво пише за това самият Гарибалди: „Драги Крешио, сърдечно ти благодаря за „Avvenire Sociale", който сте ми изпратили и който с интерес ще прочета. Вие искате да водите в своя вестник война против лъжата и робството; това е много хубава програма. Но аз смятам, че борбата с принципа на авторитета е една от грешките на Интернационала, които пречат на неговите успехи. Парижката комуна падна, защото в Париж нямаше авторитетна власт, а само анархия. Испания и Франция страдат от същото зло. Желая успех на „Avvenire" и оставам ваш Дж. Гарибалди."

VI

АЛИАНСЪТ ВЪВ ФРАНЦИЯ

Членовете на Алианса тук бяха малобройни, но твърде усърдни. В Лион Алиансът се ръководеше от Албер Ришар и Гаспар Блан, в Марсилия — от Бастелика, и тримата активни сътрудници на вестниците, редактирани от Гийом. Именно благодарение на тях Алиансът успя през септември 1870 г. да дезорганизира лионското движение; за тях това движение нямаше друго значение, освен че даде възможност на Бакунин да издаде своя паметен декрет за отменяването на държавата. — Дейността на Алианса след поражението на лионското въстание е сполучливо характеризирана в следното място от едно писмо на Бастелика (Марсилия, 13 декември 1870 г.):

„Нашата действителна сила сред работниците е огромна; но след последните преследвания нашата секция още не е реорганизирана. Ние не се решаваме да направим това, защото се опасяваме, че *в отсъствие на ръководителите хората биха могли да се покварят.* Ние изчакваме."

Фактът, че Бастелика бе взет на служба в един пехотен полк и всеки момент можеше да напусне Марсилия, беше за него достатъчно основание да попречи на реорганизацията на секцията на Интернационала: толкова необходимо за нейната автономия беше според него присъствието на алиансистките ръководители. — Най-очевидният резултат от дейността на Алианса беше, че дискредитира пред лионските и марсилските работници Интернационала, който той винаги и навсякъде претендираше, че представлява.

Краят на Ришар и Блан е известен. През есента на 1870 г. те се появиха в Лондон и се опитаха да завербуват сред френски-

те емигранти съюзници за една бонапартистка реставрация. През януари 1872 г. те публикуваха брошурата: Албер Ришар и Гаспар Блан. *„Империята и новата Франция. Призив на народа и младежта към съвестта на французите"*. Брюксел, 1872[345].

С присъщата на шарлатаните от Алианса скромност те се хвалят:

„Ние, които организирахме великата армия на френския пролетариат... ние, най-влиятелните вождове на Интернационала във Франция... ние, за щастие, не сме разстреляни и сме тук, за да можем пред тях *(честолюбивите парламентаристи, ситите републиканци и всевъзможните мними демократи)* да забием знамето, под което се сражаваме, и въпреки клеветите, заплахите и всевъзможните нападки, които ни очакват, да хвърлим на изумената Европа един зов, който изхожда от глъбините на нашата съвест и скоро ще намери отклик в сърцата на всички французи: ***Да живее императорът!***"

Ние няма да разследваме дали тези двама члена на Алианса, станали привърженици на империята в резултат на „нормалното развитие на своите възгледи", действително са просто „негодяи", както ги нарече в Хага бившият им приятел Гийом, или са получили от алиансисткия папа специално поръчение да влязат в редовете на бонапартистките агенти. В документите на руския Алианс, които според тайния устав разкриват тайната на тайните на това тайнствено дружество и от които ние ще дадем по-долу отделни извадки, изрично се казва, че интернационалните братя трябва да имат достъп навсякъде и могат дори да получат заповед да постъпят на служба в полицията. Впрочем преклонението на тези двама братя пред техния селски император не отива по-далеч от преклонението на самия Бакунин в 1862 г. пред неговия селски цар.

В ония градове на Франция, където членовете на Алианса не бяха проникнали, Интернационалът се развиваше бързо след падането на Комуната. На конгреса в Хага секретарят за Франция* можа да докладва, че Интернационалът има организации в повече от тридесет департамента. Двамата главни кореспонденти на Алианса за Франция — Беноа Малон и Жул Гед (подписът на последния стои под окръжното от Сонвилие), които знаеха за това бързо развитие на нашия Интернационал, се опитаха да го дезорганизират в интерес на Алианса. Когато писмата им не оказаха желаното въздействие, бяха изпратени емисари, между които един русин на име Мечников, но и техните усилия не доведоха до нищо. Същите типове, които безсрамно обвиняваха Генералния съвет, че пречи на работниците

* — О. Серайе. *Ред.*

„да се организират във всяка страна свободно, по собствен почин, съобразно с особеностите на своя дух и с местните обичаи“ (писмо на Гед от 22 септември 1872 г.)[346], —

казваха на работниците — щом последните почнеха да се организират свободно, по собствен почин и т. н., но в пълно съгласие с Генералния съвет, — че влизащите в Съвета германци ги потискат и че вън от тяхната ортодоксална антиавторитарна църква няма спасение. Френските работници, които се чувствуваха потиснати само от версайците, пращаха тези писма на Генералния съвет, питайки го какво значи всичко това.

Тази дейност на Алианса във Франция е най-доброто доказателство, че той обяви война на Интернационала в момента, в който бе загубил надеждата да го подчини. Той гледаше на всяка секция, която не се подчиняваше на неговото господство, като на враг, дори по-голям враг от буржоазията. *Който не е с нас, е против нас* — това е правилото, което Алиансът открито провъзгласява в своите руски манифести. Успехите на общото движение за него са нещастие, ако това движение не прекланя глава под неговия сектантски ярем. Момента, в който френската работническа класа се нуждаеше преди всичко от някаква организация, все едно каква, тъкмо този момент избра Алиансът, за да се притече на помощ на Тиер и на земевладелската камара, като обяви война на Интернационала.

Да видим сега кои бяха агентите на Алианса в неговата кампания в полза на версайците.

В Монпелие доверено лице на г. Гед беше някой си Пол Брус, студент по медицина, който се опитваше да върши алиансистка пропаганда в целия департамент Еро, където Гед бе издавал вестник „Droits de l'Homme“[347]. Малко преди Хагския конгрес, когато членовете на Интернационала в Южна Франция се бяха споразумели да съберат средства за изпращането на общ делегат на конгреса, Брус се опита да убеди секцията в Монпелие да не внесе своя дял и да не взема страна, преди конгресът да реши спорните въпроси. Комитетът на Южна Франция — секцията в Монпелие, реши да поиска от конгреса да изключи Брус от Интернационала, защото той „действува нелоялно, като се опитва да предизвика разцепление в секцията“. Неговият приятел Гед оповести това авторитарно покушение върху Брус в една кореспонденция, изпратена през октомври от Рим до брюкселския вестник „Liberté“[348], и назова Калас от Монпелие с пълното му име като подстрекател, докато Брус бе означен само с неговите инициали. Раздвижена от този донос, полицията почна да следи Калас и много скоро след това конфискува в пощата едно писмо на Се-

райе до Калас, в което се говореше много за Дантрег от Тулуза. На 24 декември Дантрег бе арестуван.

Най-активните помагачи на Алианса в Нарбона бяха: Гондрес, разкрит като полицейски шпионин; Бакав, който изпълняваше в Нарбона и Перпинян службата на полицейски агент; дьо Сен-Мартен — адвокат, кореспондент на Малон. В 1866 г. г. дьо Сен-Мартен се домогваше да получи служба в министерството на императорския двор и изящните изкуства. Когато в 1869 г. той бе осъден на 800 фр. глоба за нарушение на закона за печата, републиканците събраха тази сума, за да платят глобата заради него; но вместо да употреби парите за плащане на глобата, Сен-Мартен ги изразходва за малка екскурзия до Париж за сметка на работниците, които, за да избягнат скандал, трябваше отново да съберат сумата. Веднага след майските дни на 1871 г. същият Сен-Мартен молеше версайското правителство да бъде назначен за супрефект.

Ето и друг агент на Алианса: през ноември 1871 г. Калас писа на Серайе:

„Можете да разчитате на пълната преданост на гражданина Абел Буске на общественото дело, той ... е председател на социалистическия комитет в Безие."

Два дни по-късно, на 13 ноември, Серайе получи следната декларация:

„Убедени ... че нашият общ приятел, гражданинът Калас, е бил измамен в своето доверие към г. Буске, председател на избирателния комитет в Безие, който е абсолютно недостоен за това доверие, тъй като е секретар на главния полицейски комисар в Безие ... ние молим гражданина Серайе в съгласие с гражданина Калас, който призна грешката, жертва на която е станал, да смята последното отправено му от гражданина Калас писмо за неписано и освен това го молим, ако е възможно, да нареди изключването на г. Буске от Интернационала. По поръчение на социалистическата демокрация в Безие и Пезенас" (следват подписите).

Основавайки се на тази декларация, Серайе разобличи в тулузкия вестник „Emancipation" (19 декември 1871 г.) този г. Буске като агент на полицията. — В писмо, датирано: „Нарбона, 24 юли 1872 г.", се казва, че г. Буске

„съчетава функциите на старши бригадир на полицията с функциите на пътуващ агент на женевските разколници."

Затова напълно естествено е, че „Bulletin jurassien" от 10 ноември 1872 г. поема неговата защита[349].

VII

АЛИАНСЪТ СЛЕД ХАГСКИЯ КОНГРЕС

Както е известно, на последното заседание на Хагския конгрес четиринадесетте делегати на малцинството внесоха протестна декларация против взетите решения. Това малцинство се състоеше от следните делегати: четирима испанци, петима белгийци, двама юрци, двама холандци и един американец.

След като се споразумяха в Брюксел с белгийците относно основата на едно общо настъпление против новия Генерален съвет, юрците и испанците заминаха за Сент-Имие, Швейцария, на антиавторитарния конгрес, който Алиансът бе свикал чрез своите привърженици в Римини.

Този конгрес бе предшествуван от конгреса на Юрската федерация, който отхвърли хагските решения и по-специално резолюцията за изключването на Бакунин и Гийом. Поради това федерацията бе временно изключена от Генералния съвет.

На антиавторитарния конгрес Алиансът бе представен в пълен състав. Наред с испанците и юрците на него присъствуваха шестима делегати, които представляваха Италия, между тях Коста, Кафиеро, Фанели и самият Бакунин. Двама делегати претендираха, че представляват „няколко френски секции“, а един — две американски секции. Имаше всичко петнадесет члена на Алианса. Този конгрес даде най-после на Бакунин „всички гаранции за безпристрастна и сериозна присъда“; на него цареше, разбира се, пълно единодушие. Тези хора, поне половината от които не принадлежаха към Интернационала, се представяха за върховен съд, призван да вземе окончателно решение относно действията на един общ конгрес на нашия Интернационал. Те заявиха, че от-

хвърлят всички резолюции на Хагския конгрес и ни най-малко не признават пълномощията на избрания от него нов Генерален съвет. Най-после те сключиха от името на своите федерации и без каквито и да било пълномощия за това настъпателен и отбранителен съюз — „Пакт за дружба, солидарност и взаимна защита“[350] — против Генералния съвет и всички, които биха признали хагските решения. Те дефинираха своя абстенционистки анархизъм в следващата резолюция, която представлява открито осъждане на Парижката комуна:

„Конгресът заявява, 1) че първият дълг на пролетариата е унищожаването на всяка политическа власт; 2) че *всяка организация на една привидно временна и революционна политическа власт, която има за цел осъществяването на това унищожение, може да бъде само нова измама* и неизбежно ще бъде също тъй опасна за пролетариата, както и *всички* съществуващи днес правителства.“

На края бе решено да бъдат призовани другите автономистки федерации да се присъединят към новия *пакт* и да се свика след половин година втори антиавторитарен конгрес.

И така, разцеплението в Интернационала бе провъзгласено. От този момент Юрският комитет открито взе в свои ръце ръководството на работите на разколниците. Онази част от Интернационала, която го последва, не представляваше нищо друго освен новородения стар открит Алианс, който служеше по този начин за прикритие и оръдие на тайния Алианс.

След завръщането си в Испания четиримата Емонови синове на испанския Алианс публикуваха манифест, изпълнен с хули срещу Хагския конгрес и с похвали по адрес на конгреса в Сент-Имие. Федералният съвет подкрепи този пасквил и по нареждане на швейцарския център свика на 25 декември 1872 г. в Кордова испански конгрес, който трябваше да се състои едва през април 1873 г. От своя страна швейцарският център побърза да демонстрира пред всички подчиненото положение, което този съвет заемаше по отношение на него: Юрският комитет през главата на Испанския федерален съвет изпрати на всички местни федерации в Испания резолюциите, приети в Сент-Имие.

На конгреса в Кордова от 101 федерации (официалната цифра, която се дава от Федералния съвет) бяха представени само 36; това беше следователно чистопробен конгрес на малцинството. Новообразувани федерации бяха представени с множество делегати; Алкой имаше шест делегата, докато по-рано тази федерация никога не бе представяна на испански конгрес; тя дори още не съществуваше по време на Хагския конгрес, тъй като не бе дала на испанската делегация нито един глас и нито един грош. Големи

и активни федерации като Грасиа (500 члена), Бадалона (500 члена), Сабадел (125), Санс (1 061) блестяха със своето отсъствие. В списъка на четиридесет и осемте делегата намираме имената на четиринадесет нотoрни членове на Алианса, десет от които представляваха федерации, в които те изобщо не членуваха и на които навярно не бяха известни. Сигурен в изфабрикуваното от него мнозинство, Алиансът даде сега простор на своите домогвания. Уставът на Испанската федерация, изработен във Валенция и санкциониран в Сарагоса, бе отхвърлен, Испанската федерация бе обезглавена, като нейният Федерален съвет бе заменен с обикновена кореспондентска и статистическа комисия, на която не бяха възложени дори функциите да предава на Генералния съвет вноските на испанските организации; с една дума, с Интернационала бе скъсано. като бяха отхвърлени хагските решения и бе приет пактът от Сент-Имие. Анархизмът бе доведен толкова далеко, че предварително бе отхвърлен следващият общ конгрес и бе заменен с нов *антиавторитарен* конгрес,

„в случай, че първият не възстанови достойнството и независимостта на Интернационала, като откаже да признае решенията на Хагския конгрес".

В Хага Алиансът искаше с помощта на императивния мандат на испанците да наложи такъв начин на гласуване, който за момента беше най-изгоден за него; в Кордова той отиде толкова далеко, че предписа девет месеца предварително какви решения трябва да вземе следващият общ конгрес. Трябва да признаем, че автономията на секциите и федерацията не може да бъде докарана по-далеч.

Като изгони от Интернационала Алианса и неговите главатари, Хагският конгрес даде нова сила на антиалиансисткото движение в Испания. Кампанията, започната от Новата мадридска федерация, бе подкрепена от федерациите в Сарагоса, Витория, Алкала де Енарес, Грасиа, Лерида, Дениа, Понт де Вилумара, Толедо, Валенция, новата федерация в Кадикс и т. н. Окръжното на Федералния съвет за свикване на конгреса в Кордова настояваше конгресът да поеме ролята на съдия над решенията на общия конгрес в Хага. Това беше явно нарушение не само на Общия устав. но и на местния испански устав, параграф 13 на който гласи:

„Федералният съвет трябва да изпълнява и да следи за изпълнението на решенията на националните конгреси и *международните* конгреси."

Новата мадридска федерация отговори с окръжно до другите местни федерации, в което заявяваше, че със своя начин на дей-

ствие Федералният съвет се е поставил извън Интернационала, и искаше той да бъде заменен с нов временен федерален съвет, на който да се постави задачата строго да спазва Устава и да не се подчинява сляпо на заповедите на Алианса. Това предложение бе прието; назначен бе нов Федерален съвет със седалище във Валенция. В първото си окръжно (2 февруари 1873 г.) той се обявява за „верен пазител на Устава на Интернационала, изработен и утвърден на международните и националните конгреси“, и енергично протестира против ония, които искат да сеят „анархия в редовете на Интернационала, анархия преди революцията, разоръжаване преди победата! Каква радост за буржоазията!“[351]

Едновременно с испанците свикаха свой конгрес и белгийците и също отхвърлиха хагските решения. Генералният съвет им отговори, както и на испанските разколници, с решението от 26 януари 1873 г.,* в което заявява, че „дружества или лица, които отказват да признаят решенията на конгреса или съзнателно избягват да изпълняват възлаганите им от Общия устав и Регламента задължения, се поставят сами извън редовете на Международната работническа асоциация и не са повече нейни членове“. На 30 май той допълни тази декларация със следващата резолюция**:

„Като взема под внимание, че конгресът на Белгийската федерация, състоял се на 25 и 26 декември 1872 г. в Брюксел, е решил да се признаят за недействителни решенията на петия общ конгрес;

че конгресът на една част от Испанската федерация, състоял се в Кордова от 25 декември 1872 г. до 2 януари 1873 г., е решил да не признае решенията на петия общ конгрес в Хага и да приеме резолюциите на събрание, враждебно на Интернационала;

че едно състояло се в Лондон на 26 януари 1873 г. събрание е решило да се отхвърлят постановленията на петия общ конгрес в Хага;

Генералният съвет на Международната работническа асоциация, съблюдавайки Устава и Организационния регламент и съобразно с резолюцията си от 26 януари 1873 г., заявява:

Всички национални или местни федерации, секции и отделни лица, участвували в споменатите по-горе конгреси и събрания в Брюксел, Кордова и Лондон и признали техните решения, *сами са се поставили извън редовете на Международната работническа асоциация и не са повече нейни членове.*“

---

* Виж настоящия том, стр. 649—650. *Ред.*

** Виж настоящия том, стр. 651. *Ред.*

По същото време Генералният съвет отново заяви, „че не съществува национална италианска федерация на Интернационала, тъй като никоя организация, претендираща за това звание, не е изпълнила някога което и да било от ония условия, които съгласно Устава и Организационния регламент трябва да предхождат приемането и признаването; но и в различни части на Италия съществуват секции, които са редовно организирани и поддържат връзка с Генералния съвет“*.

От своя страна юрците проведоха на 27 и 28 април нов конгрес в Ньошател. На него присъствуваха деветнадесет делегати от десет швейцарски секции и от една мнима секция в Елзас; две швейцарски и една френска секция не изпратиха делегати. И така Юрската федерация претендираше, че наброява в Швейцария дванадесет секции. Но делегатът от Мутие заяви, че е дошъл само за да се изкаже за помирение с Интернационала и че мандатът му забранява да участвува в работата на конгреса. След конгреса в Сент-Имие секцията в Мутие действително се бе откъснала от Юрската федерация. Остават следователно *единадесет* секции. Фактът, че отчетът на комитета старателно избягва дори да загатне нещичко за вътрешното положение и числеността на тези секции, ни дава правото да предположим, че те не притежават по-голяма жизнеспособност, отколкото по времето на конгреса в Сонвилие. Затова пък отчетът изкарва в боен ред външните сили на юрците — съюзниците, които Алиансът спечели след Хагския конгрес. Според отчета това са почти всички федерации на Интернационала:

„Италия“ — но ние видяхме, че не съществува италианска федерация.

„Испания“ — макар повечето испански членове на Интернационала да преминаха в лагера на разколниците, по-горе ние видяхме, че Испанската федерация все още съществува и поддържа редовна връзка с Генералния съвет.

„Франция, доколкото е сериозно организирана“ — т. е. „френската секция“, която на конгреса в Ньошател се извини, че не е изпратила свой делегат. Ние нямаме намерение да разкрием на юрците какво досега във Франция е още „сериозно организирано“, въпреки последните преследвания, които достатъчно ясно показаха на чия страна се намира сериозната организация и, както винаги, грижливо щадяха малцината членове на Алианса, които съществуват във Франция.

---

* Виж настоящия том, стр. 652. *Ред.*

„Цяла Белгия“ — се оставя да бъде водена за носа от Алианса, чиито принципи тя далеч не споделя.

„Холандия с изключение на една секция“ — т. е. *две* холандски секции се присъединиха не към пакта от Сент-Имие, а към „антисепаратистката“ декларация на хагското малцинство.

„Англия с изключение на неколцина разколници!“ — „Разколниците“, т. е. огромното мнозинство на английските секции на Интернационала, проведоха на 1 и 2 юни в Манчестер свой конгрес, на който присъствуваха двадесет и шест делегати, представляващи двадесет и три секции[352], докато „Англия“ на юрците няма нито секции, нито федерален съвет, нито дори конгрес.

„Америка с изключение на неколцина разколници!“ — Американската федерация на Интернационала поддържа редовна връзка и се намира в пълно съгласие с Генералния съвет. Тя има свой Федерален съвет и свои конгреси. „Америка“ на Юрския комитет не е нищо друго освен същите ония буржоа, които спекулират със свободната любов, книжните пари, обществените длъжности и корупцията, така сполучливо представени на Хагския конгрес от г. Уест, в полза на когото не посмяха да се изкажат или гласуват дори юрските делегати.

„Славяните“ — т. е. „славянската секция в Цюрих“, която, както винаги, претендира, че представлява цяла нация. Поляците, русите, австрийците и унгарските славяни, членуващи в Интернационала — всички открити противници на разколниците, не влизат в сметката.

Ето какво представляват съюзниците на Алианса. Ако единадесетте юрски секции съществуват така реално, както мнозинството на тези съюзници, техният комитет е имал всички основания да не споменава за тях.

В този боен ред на Алианса се хвърля в очи отсъствието на Швейцария, и то по сериозни причини. Един месец по-късно, на 1 и 2 юни, в Олтен се състоя всеобщ швейцарски работнически конгрес за организиране на съпротива срещу капитала и стачки[353]. Петима юрци проповядваха на него евангелието на абсолютната автономия на секциите; те отнеха повече от половината от времето на конгреса. В края на краищата трябваше все пак да се премине към гласуване; в резултат седемдесет и пет от осемдесетте делегати гласуваха против петимата юрци, на които не остана нищо друго, освен да напуснат залата.

На тайните си заседания обаче Алиансът, изглежда, не се поддава на илюзиите за реалните си сили, които той би искал да внуши на публиката. На същия конгрес в Ньошател той прокара следната резолюция:

„Вземайки под внимание, че съгласно Общия устав общият конгрес на Интернационала се събира всяка година по право, без за това да е нужно да бъде свикан специално от Генералния съвет, Юрската федерация предлага на всички федерации на Интернационала да се съберат на общ конгрес в понеделник, 1 септември, в някой швейцарски град."

А да не би този конгрес да повтори „гибелните хагски грешки", се иска делегатите на Алианса и техните съюзници да се съберат на 28 август на антиавторитарен конгрес. От дебатите по това предложение следва,

„че за общ конгрес на Интернационала ние ще смятаме само онзи, който ще бъде свикан непосредствено от самите федерации, а не онзи, *който може би ще се опита да свика така нареченият нюйоркски Генерален съвет*".

И така разцеплението е доведено до краен предел. Членовете на Интернационала ще се съберат на онзи конгрес, който Генералният съвет по поръчение на последния конгрес ще свика в някой избран от него швейцарски град. Алиансистите и техните водени за носа привърженици ще се съберат на конгрес, свикан от тях самите по силата на тяхната автономия. На добър път.

VIII
АЛИАНСЪТ В РУСИЯ

1. НЕЧАЕВИЯТ ПРОЦЕС

За дейността на Алианса в Русия узнахме от политическия процес, известен под името Нечаевия процес, който се гледа през юли 1871 г. в петербургския съд. За пръв път в Русия политически процес се гледаше от съд със съдебни заседатели и при отворени врата. С малки изключения всички подсъдими, над осемдесет души, мъже и жени, принадлежаха към студентската младеж. Те бяха излежали в затворите на Петропавловската крепост от ноември 1869 до юли 1871 г. предварителен затвор, в резултат на който двама от тях бяха умрели, а няколко други се бяха побъркали. Те излязоха от затвора само за да чуят своите присъди на работа в сибирските рудници, на каторга и на петнадесет, дванадесет, десет, седем и две години затвор. А ония, които бяха оправдани от публичния съд, бяха след това заточени „по административен ред".

Тяхното престъпление се състоеше в това, че бяха принадлежали към тайно дружество, което бе узурпирало името на Международната работническа асоциация и в което те бяха въвлечени от един емисар на международния революционен комитет, чийто мандат бил подпечатан с печата на Интернационала. Този емисар ги бе подвел да вършат мошеничества и бе принудил някои от тях да му окажат помощ в извършването на убийство; това убийство именно бе насочило полицията по следите на тайното дружество, но както обикновено, емисарът беше вече офейкал. В своите разследвания полицията прояви такава проницателност, че можеше да се предполага подробен донос. В цялата тази история ролята на емисаря бе твърде двусмислена. Този емисар бе Нечаев, притежател на пълномощно със следното съдържание:

„Предявителят на настоящото е пълномощен представител на руското отделение на Световния революционен алианс. — № 2771.“

На това пълномощно има: 1) печат на френски език: „Европейски революционен алианс, Генерален комитет“; 2) дата: 12 май 1869 г.; 3) подпис: *Михаил Бакунин**.

В 1861 г. в отговор на фискалните мерки, които имаха за цел да не се допуснат бедните младежи до висшите учебни заведения, както и на дисциплинарните разпоредби, с които се целеше да бъдат те подчинени на произвола на полицията, студентите вдигнаха енергичен и единодушен протест, който се разпространи от техните събрания по улиците и се разрасна във внушителни манифестации. След това Санкт-Петербургският университет бе затворен за известно време, а студентите бяха хвърлени в затвора или заточени. Този начин на действие на правителството тласна младежта в тайни дружества, което за голяма част от техните членове завърши, разбира се, със затвор, изгнание или заточение в Сибир. Други основаха взаимоспомагателни каси, за да осигурят на бедните студенти средства да продължат следването си. Най-сериозните от тях решиха да не дават повече на правителството какъвто и да било повод за затваряне на тези каси, които бяха организирани така, че провеждаха работата си в малки кръжоци. Тези кръжоци даваха същевременно възможност за дискутиране на политически и социални въпроси. Руската студентска младеж, която в голямото си мнозинство се състои от синове на селяни и други бедни хора, бе до такава степен проникната от социалистическите идеи, че мечтаеше вече за незабавното им практическо осъществяване. С всеки ден това движение все повече се разрастваше в учебните заведения и вливаше в руското общество маса безимотни младежи, които, излезли от простия народ, бяха запознати със социалистическите идеи и проникнати от тях. Идейният вдъхновител на това движение беше Чернишевски, който сега се намира в Сибир.[355] Тогава именно Нечаев, използвайки престижа на Интернационала и въодушевлението на младежта, се опита да убеди студентите, че не било вече време да се занимават с такива дреболии, когато едно огромно, тайно дружество, влизащо в Интернационала, разпалвало пламъка на световната революция и било готово за незабавно действие в Русия. Той успя да направи впечатление на неколцина младежи и да ги въвлече в углавни престъпления, които дадоха на полицията предлог да

---

* „С.-Петербургские ведомости“[354], бр. 180, 181, 187 и следващите, 1871.

смаже цялото това тъй опасно за официална Русия движение на студентската младеж.

През март 1869 г. в Женева пристигна един млад русин, който се опитваше да спечели доверието на руските емигранти, представяйки се за делегат на петербургските студенти. Той се представяше под различни имена. Някои емигранти знаеха със сигурност, че от Петербург не е бил изпращан какъвто и да било делегат; други, след като бяха разговаряли с мнимия делегат, го смятаха за шпионин. В края на краищата той каза истинското си име: Нечаев. Той разказваше, че бил избягал от санктпетербургската крепост, където бил затворен като един от главните инициатори на безредиците, избухнали през януари 1869 г. във висшите учебни заведения на столицата. Някои емигранти, които бяха лежали дълго време в тази крепост, от опит знаеха, че бягството оттам е невъзможно; затова те разбраха, че в този пункт Нечаев лъже; от друга страна, тъй като в получаваните от тях вестници и писма, които съдържаха имена на преследваните студенти, никъде не се споменаваше за Нечаев, те смятаха мнимата му революционна дейност за басня. Но Бакунин много шумно взе страната на Нечаев. Той навсякъде заявяваше, че последният бил „извънреден пратеник на голяма тайна организация, която съществува и действува в Русия". Тогава Бакунин бе настойчиво помолен да не съобщава на този човек имената на своите познати, които той би могъл да компрометира. Бакунин обеща; материалите на процеса показват как той удържа думата си.

При един разговор, който Нечаев поискал от един емигрант, той бил принуден да признае, че не бил делегиран от никаква тайна организация, но казал, че имал другари и познати, които възнамерявал да организира; той прибавил, че трябвало да бъдат използвани старите емигранти, за да можело чрез техния авторитет да се повлияе на младежта и да се сложи ръка на тяхната печатница и пари. След известно време се появиха „Словата" на Нечаев и Бакунин, адресирани до студентите[356]. В тях Нечаев повтаря баснята за своето бягство и призовава младежта да се посвети на революционната борба. В студентските вълнения Бакунин открива „противодържавния разрушителен дух... който се корени в самите глъбини на народния живот"*; той поздравява „своите млади братя с техните революционни стремежи... защото идва краят на тази подла империя на цяла Русия!" Неговият

* Трябва да отбележим, че тези „Слова" бяха публикувани тъкмо по време на преследванията и присъдите, когато младежта правеше всичко възможно, за да омаловажи своето движение, а полицията имаше всичкия интерес да го раздуе.

анархизъм му служи като предлог да даде един магарешки ритник на поляците, като ги обвини, че работят само

„за възстановяване на своята историческа държава“ (!!). — „Следователно те мечтаят за ново робство на своя народ“ и ако биха успели, „те биха се превърнали толкова в наши врагове, колкото и в потисници на своя народ. Ние ще се борим против тях в името на социалната революция и общонародната свобода.“

И така Бакунин е напълно съгласен с царя, че трябва на всяка цена да се попречи на поляците да уреждат вътрешните си работи по свое усмотрение. При всички полски въстания официалният руски печат винаги е обвинявал въстаналите поляци, че са „потисници на своя народ“. Трогателно съгласие между органите на третото отделение* и локарнския архианархист!

Положението, в което се намира понастоящем руският народ, продължава Бакунин, прилича на положението, което го принуди да вдигне въстание при цар Алексей, бащата на Петър Велики. Тогава именно казашкият разбойнически атаман Стенка Разин застана начело на народа и му посочи „пътя“ към „свободата“. За да се вдигне днес, народът очаква само нов Стенка Разин; но този път той

„ще бъде заменен от легиона на несъсловната младеж, която сега живее вече с народния живот... Народът чувствува зад себе си своя Стенка Разин, не изолирания, а колективния“ (!) „и по този начин непобедим герой. Този герой ще бъде цялата тази прекрасна младеж, над която вече витае неговият дух.“

За да изпълни успешно тази роля на колективен Стенка Разин, младежта трябва да се подготвя преди всичко с невежество:

„И така, напуснете по-скоро този обречен на гибел свят. Напуснете своите университети, академии и училища... вървете сред народа“ и бъдете „акушерът на неговото самоосвобождение, обединете и организирайте неговите усилия и всичките му сили. Не се грижете сега за науката, в името на която искат да ви вържат и обезсилят... Такова е убеждението на най-добрите хора на Запад... Работническият свят в Европа и Америка ви зове на братски съюз.“

В своя таен устав Aлиансът казва за третостепенните членове, че „принципите на тази организация... ще бъдат още по-подробно изложени в програмата на руската социалистическа демокрация“. Ние сме изправени пред началото на изпълнението на това обещание. Освен обикновените анархистки фрази и шовинистическата омраза към поляците, която гражданинът Б. никога не е

* Третото отделение на императорската канцелария представлява централното управление на тайната политическа полиция в Русия.

можел да скрива, той за пръв път превъзнася тук руския разбойник като първообраз на истинския революционер и проповядва на руската младеж култа на невежеството под предлог, че съвременната наука не била нищо друго освен официална наука (представете си, моля, официална математика, физика или химия!) и че такова било мнението на най-добрите хора на Запад. Най-после в края на своята брошура той дава да се разбере, че чрез неговото посредничество Интернационалът предлага съюз на оная младеж, на която той забранява дори *науката* на невежите братя.[357]

Това евангелско „Слово" изигра голяма роля в заговора на Нечаев. То бе прочитано тайнствено на всеки новопосветен преди неговото приемане.

Едновременно с това „Слово" (1869 г.) бяха издадени следните руски анонимни публикации: 1) „Постановка на революционния въпрос"; 2) „Принципи на революцията"; 3) „Публикации на дружеството „Народна разправа"" („Narodnaja rasprava"), кн. 1, лятото на 1869 г., Москва[358]. — Всички тези издания бяха отпечатани в Женева, което се вижда от факта, че са напечатани със същия печатарски шрифт, както и другите руски издания в Женева — впрочем този факт е широко известен на цялата руска емиграция, — но което не бе пречка на първата страница да се постави бележката: „Напечатано в Русия — Gedruckt in Russland", за да се внуши на руските студенти, че тайното дружество разполага с големи възможности да действува в самата Русия.

„Постановката на революционния въпрос" от пръв поглед издава своите автори. Това са същите фрази, същите изрази, които Бакунин и Нечаев употребяват в своите „Слова":

„Трябва да се премахне не само държавата, но и държавните и кабинетните революционери. Ние, разбира се, сме за народа."

По силата на анархистката асимилация Бакунин се отъждествява с учащата се младеж.

„Самото правителство ни сочи пътя, по който *ние* трябва да вървим, за да постигнем *своята*, т. е. народната цел. То *ни* гони от университетите, академиите и училищата. Ние му благодарим, че с това то ни постави върху такова славно и благоприятно бойно поле. Сега ние имаме здрава почва под краката си, сега можем да действуваме. Какво ще предприемем? Да учим народа? Това би било глупаво. Народът сам по-добре от нас знае какво му е необходимо" (сравнете с това тайния устав, който приписва на масите „народните инстинкти", а на посветените — „революционната идея"). „Ние трябва не да учим, а да бунтуваме народа". Досега „той се е бунтувал винаги безплодно, защото се бунтуваше само частично... Ние можем да му окажем извънредно важна помощ: можем да му дадем онова, което досега винаги му е липсвало и което е било главната причина за всичките му поражения — единството на повсеместното движение чрез сплотяване на собствените му сили."

Както виждаме, доктрината на Алианса — анархия отдолу и дисциплина отгоре — се явява тук в цялата си чистота. Отначало чрез метеж „разпалване на онова, което днес се нарича лоши страсти“, след това обаче е „необходимо сред народната анархия, която ще образува самия живот и цялата енергия на революцията, единството на революционната идея и действие да намери един орган“. Този орган трябва да бъде руската секция на световния Алианс — *дружеството Народна разправа.*

Но младежта не стига на Бакунин. Той зове под знамето на руската секция на своя Алианс всички разбойници.

„Разбойничеството е една от най-почетните форми на руския народен живот. Разбойникът е герой, народен закрилник и отмъстител, непримирим враг на държавата и на всякакъв установен от държавата обществен и граждански строй, борец на живот и смърт против цялата чиновническо-дворянска и казионно-попска цивилизация... Който не разбира разбойничеството, той никога нищо няма да разбере от руската народна история. Който не му симпатизира, не може да симпатизира и на руския народен живот и няма сърце за вековните и неизмерими страдания на народа. Той принадлежи към лагера на враговете, на привържениците на държавата... Само в разбойничеството се проявява жизнеността, страстта и силата на народа... Руският разбойник е истинският и единствен революционер — революционер без фрази, без почерпена от книгите реторика, непримирим, неуморим и непобедим в борбата революционер, народнообществен, а не политически, нито съсловен революционер... Разпръснатите в горите, градовете и селата на цяла Русия и хвърлените в безбройните затвори на империята разбойници образуват един цял, неразделен, здраво свързан свят — света на руската революция. В него и само в него съществува отдавна истинската революционна конспирация. Който иска да конспирира сериозно в Русия, който иска народна революция, той трябва да отиде в този свят... Да поемем пътя, който ни посочи правителството, когато ни изгони от академиите, университетите и училищата, да се устремим, братя, дружно сред народа, в народното движение, в разбойническия и селски бунт и проявявайки вярна и здрава дружба помежду си, да сплотим в единна маса разпръснатите мужишки“ (селски) „въстания. *Да ги превърнем* в добре осмислена, но безпощадна народна революция.“*

Във втория позив, „Принципи на революцията“, намираме в разгърната форма дадената в тайния устав заповед да се действува така, че „да не остане... камък върху камък“. Трябва всичко да бъде разрушено, за да се създаде „съвършена аморф-

* За да заблуди своите читатели, Бакунин смесва вождовете на народните въстания от XVII и XVIII в. с днешните руски разбойници и крадци. Що се отнася до последните, книгата на Флеровски „Положението на работническата класа в Русия“[359] ще разпръсне илюзиите на най-романтичните души относно тези нещастници, от които Бакунин възнамерява да формира свещената фаланга на руската революция. Единствената форма на разбойничество, ако не се смята, разбира се, разбойничеството на управляващите сфери, която се практикува още в голям мащаб в Русия, е конекрадството, превърнато в търговско предприятие от капиталистите, в чиито ръце „революционерите без фрази“ са само оръдия и жертви.

ност", защото, ако се запази „една единствена стара форма", тя ще стане „зародишът", от който ще възникнат отново всички други стари социални форми. Позивът обвинява политическите революционери, които не вземат сериозно тази аморфност, че заблуждават народа. Той ги обвинява, че са издигнали

„нови бесилки и ешафоди, на които екзекутирали оцелелите братя революционери... Досега народите още не са видели истинска революция... Истинската революция се нуждае не от личности, които се поставят начело на тълпата и я командуват, а от мъже, които, скрити невидимо сред тълпата, образуват невидимата връзка на една тълпа с друга и по този начин незабелязано дават на движението едно и също направление, един дух и характер. Само такъв смисъл има подготвителната тайна организация и само за това е необходима."

И така на руската публика и на руската полиция се издава съществуването на *интернационалните братя,* което така грижливо се крие от Запада. По-нататък позивът проповядва системни убийства и заявява, че за хората на практическото революционно дело всякакви разсъждения за бъдещето са

„престъпление, защото пречат за *чистото разрушение* и забавят хода на революцията. Ние имаме доверие само в ония, които с дела показват своята преданост на революцията, без да се страхуват от изтезания и затвор, и отричаме всяка дума, подир която не следва незабавно и дело. Ние не се нуждаем вече от безцелна пропаганда, която не определя точно часа и мястото за осъществяване целта на революцията. Напротив, тя ни пречи и ние ще употребим всичките си сили, за да я прекратим... Ние ще принудим със сила да млъкнат всички дърдорковци, които не искат да разберат това."

Тези заплахи бяха адресирани към руските емигранти, които не се преклониха пред папския сан на Бакунин и които той нарече доктринери.

„Ние скъсваме всякаква връзка с политическите емигранти, които не искат да се върнат в родината си, за да застанат в нашите редове; а докато тези редове са още тайни, ние скъсваме с всички, които не искат да съдействуват за тяхното открито появяване на сцената на руския живот. *Ние правим изключение за ония емигранти, които вече са се утвърдили като работници на европейската революция.* Други възвания няма да издаваме... Който има очи и уши, ще види и ще чуе хората на делото и ако не се присъедини към тях, ние няма да бъдем виновни за неговата гибел, нито ще бъдем виновни, ако всичко, което ще се крие зад кулисите, бъде унищожено хладнокръвно и безпощадно заедно с тези кулиси."

Бакунин е тук съвсем ясен. Докато на емигрантите под страх от смъртно наказание той заповядва да се върнат в Русия като агенти на тайното му дружество — по примера на руските полицейски шпиони, които им предложиха паспорт и пари, за да заминат затам със заговорнически цели, — на себе си той издава

папско разрешение да си седи спокойно в Швейцария като „работник на европейската революция" и да работи там върху манифести, компрометиращи нещастните студенти, които полицията държи в своите затвори.

„Не признавайки каквато и да било друга дейност освен разрушението, ние сме съгласни, че формите, в които трябва да се проявява тази дейност, могат да бъдат извънредно разнообразни. Отрова, кинжал, примка и т. н. Революцията освещава всичко без разлика. И така, полето е открито!... Нека всички здрави и млади глави се заловят незабавно за светото дело на унищожението на злото, на очистването и просвещаването на руската земя с огън и меч, като се обединяват братски с ония, които ще вършат същото в цяла Европа."

Ще прибавим, че в тази възвишена прокламация неизбежният разбойник фигурира в мелодраматичния образ на Карл Моор (от Шилеровите „Разбойници") и че брой 2 на „Народная расправа"[360], цитирайки откъс от този позив, го обозначава изрично като *„прокламация на Бакунин"*.

Брой 1 на „Публикациите на дружество „Народна разправа"*" започва с това, че възвестява всеобщото въстание на руския народ като съвсем предстоящо.

„Ние, т. е. онази част от народната младеж, която достигна известно развитие, трябва да му разчистим пътя, т. е. да отстраним всички пречки, които могат да спъват неговия ход, и да му подготвим благоприятни условия... Пред лицето на предстоящото въстание ние смятаме за необходимо да обединим в едно неразривно цяло всички разпръснати из цяла Русия революционни усилия; затова ние решихме да издадем *от името на революционния център* позиви, от които всеки един от нашите съмишленици, пръснати в различните краища на Русия, всеки един, макар и непознат нам работник на светото дело на Революцията винаги ще вижда какво искаме ние и накъде вървим."

По-нататък в позива се казва:

„Мисълта има за нас стойност само доколкото служи на великото дело на *радикалното и повсеместно разрушение*. Който учи революцията от книгите, никога няма да бъде годен за нещо... Ние не вярваме вече на думи; думата има за нас стойност само ако подир нея непосредствено следва дело. Но не е дело всичко, което носи това име. Например скромната и прекалено предпазлива организация на тайни дружества без външни манифестации е за нас само смешна и отвратителна детска игра. Външни манифестации ние наричаме само редица действия, които положително разрушават нещо: лице, предмет, отношение, което пречи на народното освобождение... Без да щадим живота си и без да се плашим от каквито и да било заплахи, трудности и опасности и т. н., ние трябва чрез редица смели, дори дръзки опити да нахлуем в народния живот и да вдъхнем на народа вяра в нас и в себе си, вяра в собствената му мощ, да го раздвижим, сплотим и поведем към тържеството на собственото му дело."

---

* Бакунин и Нечаев винаги превеждат този израз като „justice populaire" [„народно правосъдие"], но руската дума „rasprava" означава не правосъдие, а съд, или дори по-скоро мъст, разплата.

Внезапно революционните фрази на „Расправа“ се превръщат в нападки срещу „Народное дело“ — руско списание, което се издава в Женева и защищава програмата и организацията на Интернационала[361]. За алиансистката пропаганда на Бакунин в Русия, която се водеше от името на Интернационала, беше, разбира се, извънредно важно да накара да млъкне едно списание, което разкри тази измама.

„Ако това списание върви по същия път, ние няма да се поколебаем да му изразим и обявим своето отношение към него... Ние сме убедени, че истинските хора на делото ще отхвърлят сега всяка теория и с още по-голямо основание всяко доктринерство. На публикуването на произведения, които макар и честни, са все пак враждебни на нашето знаме, *ние можем да попречим с различни практически средства, с които разполагаме.*“

След тези заплахи по адрес на опасния си съперник „Народная расправа“ продължава:

„Между позивите, издадени напоследък в чужбина, ние препоръчваме почти безусловно *възванието на Бакунин към учащата се безсъсловна младеж*... Бакунин е прав, като ви съветва да зарежете академиите, университетите и училищата и да отидете сред народа.“

Както се вижда, Бакунин никога не пропуска случая да си направи реклама.

Втората статия е озаглавена: „Поглед върху предишното и сегашното понятие за *дело*“. По-горе видяхме как Бакунин и Нечаев заплашваха издаването в чужбина руски орган на Интернационала; в тази статия, както ще видим, те се нахвърлят върху Чернишевски, срещу човека, който направи най-много в Русия за въвличане в социалистическото движение на онази учаща се младеж, която те претендират да представляват.

„Разбира се, мужиците никога не са се занимавали с измислянето на форми на бъдещия обществен строй; при все това след отстраняването на всички пречки (т. е. след всеразрушителната революция, която е първата ни работа, а затова и най-главната за нас) те ще умеят да уреждат живота си по-разумно и по-добре, отколкото според теориите и проектите на доктринерите-социалисти, които искат да се натрапят за учители и — което е още по-лошо — за ръководители на народа. За непокварените от очилата на цивилизацията народни очи са прекалено ясни стремежите на тези неканени учители да подготвят за себе си и себеподобните си *топли местенца* под покрива на науката, изкуството и т. н. Народът не би имал никаква полза от това, дори тези стремежи да са безкористни и наивни, дори да са неотемно достояние на всеки проникнат от съвременната цивилизация човек. В организираното от Василий Ус в Астрахан след излизането на Стенка Разин казашко общество идеалната цел на общественото равенство бе осъществена несравнено по-добре, отколкото във фаланстерите на Фурие, заведенията на Кабе, Луи Блан и други учени“ (!) „социалисти, по-добре, отколкото в асоциациите на Чернишевски“.

Следва цяла страница ругатни по адрес на последния и на неговите другари.

Топлото местенце, което си подготвяше Чернишевски, му бе предоставено от руското правителство в един сибирски затвор, докато Бакунин, избавен от такава опасност в качеството си на работник на европейската революция, се ограничаваше със своите проявления *от чужбина.* И тъкмо в момента, когато правителството строго забрани дори споменаването на името на Чернишевски в печата, господа Бакунин и Нечаев се нахвърлиха върху него.

Нашите „аморфни" революционери продължават:

„Ние се заемаме да разрушим гнилото обществено здание... Ние идваме от народа с кожа, разкъсана от зъбите на съвременния строй, ръководени от омраза към всичко ненародно, нямащи понятие за нравствени задължения или каквито и да било скрупули по отношение на това общество, което мразим и от което очакваме само зло. Ние имаме само един неизменен негативен план — за безпощадно разрушение. Ние категорично се отказваме от създаването на бъдещите условия за живот като несъвместимо с нашата дейност и затова смятаме за безполезна всяка чисто теоретическа работа на ума... ние се заемаме само с разрушаването на съществуващия обществен строй."

Тези двама „любители на проявления от чужбина" дават да се разбере, че атентатът срещу царя в 1866 г. е спадал към „редицата всеразрушителни актове" на тяхното тайно дружество:

„Началото на нашето свещено дело беше положено на 4 април 1866 г. от Каракозов. Оттогава в младежта се пробужда съзнанието за нейните революционни сили... Това беше един пример, един акт! Никаква пропаганда не може да има такова голямо значение."

След това те съставят дълъг списък на „креатури", които комитетът обрича на незабавна смърт. На мнозина „ще бъде изтръгнат езикът"...; но

„*ние няма да закачаме царя*... Ние ще го запазим за народния мужишки съд; това право принадлежи на целия народ... И така, нека нашият палач живее до момента, когато ще се разрази народната буря"...

Никой няма да се осмели да изкаже съмнение, че тези руски памфлети, тайният статут и всички произведения, издадени от Бакунин в 1869 г. на френски език, произхождат от един и същ източник. Напротив, тези три категории произведения се допълват взаимно. Те отговарят до известна степен на трите степени на посвещение на прословутата всеразрушителна тайна организация. Френските брошури на гражданина Б. са написани за обикновените членове на Алианса, за чиито предразсъдъци се държи сметка. Говори им се само за чистата анархия, за антиавторитаризъм, за свободната федерация на автономни групи и други подобни изтър-

кани неща: чиста галиматия. Тайният статут е предназначен за интернационалните братя на Запад; анархията се превръща тук в „пълно разкрепостяване на народния живот ... на лошите страсти“, но вътре в тази анархия съществува тайният направляващ елемент — същите тези братя; правят им се само някакви неопределени намеци за алиансисткия морал, заимствуван от свети Лойола; необходимостта да не се остави камък върху камък се споменава само бегло, защото на Запад хората са възпитани във филистерски предразсъдъци и трябва да бъдат що-годе щадени. Казва им се, че истината, прекалено ослепителна за очите, още несвикнали с истинския анархизъм, ще бъде разкрита напълно едва в програмата на руската секция. Само на родените анархисти, на избрания народ, на своята младеж от светая Рус пророкът се осмелява да говори открито. Тук анархията се превръща във всеобщо всеразрушение, а революцията — в редица убийства, отначало индивидуални, след това масови; единственото правило за поведение е възвеличеният йезуитски морал; първообраз на революционера е разбойникът. Тук мисленето и науката се забраняват на младежта като светски занимания, способни да ѝ внушат съмнение във всеразрушителната ортодоксия. А който дръзне да упорствува в теоретическата ерес или да приложи мащаба на вулгарната критика към догмите за всеобщата аморфност, бива заплашен със светата инквизиция. Пред руската младеж папата няма защо да се стеснява нито по същество, нито по форма. Той дава воля на своя език. Пълната липса на идеи се изразява в една такава високопарна галиматия, че не може да бъде предадена на френски, без да се отслаби нейната комичност. Дори езикът не е руски, а татарски, както заяви един русин. Тези безмозъчни хорица се надуват със страшни фрази, за да изглеждат революционни гиганти в собствените си очи. Това е баснята за жабата и за вола.

Какви страшни революционери! Те искат да унищожат и да направят аморфно всичко, „абсолютно всичко“; те съставят проскрипционни списъци, чиито жертви са обречени на техните кинжали, тяхната отрова, тяхното въже и на куршумите на техните револвери; на мнозина те дори ще „изтръгнат езика“, но се прекланят пред величието на царя. И действително царят, чиновничеството, дворянството, буржоазията могат да спят спокойно. Алиансът води война не със съществуващите държави, а с революционерите, които не искат да се принизят до ролята на статисти в разигравaната от него трагикомедия. Мир на дворците, война на колибите! Чернишевски бе оклеветен; редакторите на „Народное дело“ бяха предупредени, че ще бъдат принудени да млъкнат „с различни практически средства, с които разполагаме“; Алиансът

заплашва със смърт всички революционери, които не вървят с него. Това е единствената част от неговата всеразрушителна програма, чието изпълнение е започнало. Ще разкажем сега за първия му подвиг в тази област.

От април 1869 г. Бакунин и Нечаев почнаха да подготвят почвата за революция в Русия. Те изпращаха от Женева писма, възвания и телеграми до С.-Петербург, Киев и други градове. Те знаеха обаче, че е невъзможно да се изпратят в Русия писма, възвания и особено телеграми, без „III отделение" (тайната полиция) да се запознае с тях. Всичко това не можеше да има друга цел, освен да компрометира хората. Подлият начин на действие на тези хора, които нищо не рискуваха в своята мирна Женева, предизвика многобройни арести в Русия. При това тези господа бяха предупредени за опасността, която предизвикаха. Разполагаме с доказателства, че на Бакунин е било съобщено следното място от едно писмо, изпратено от Русия.

„За бога, предайте на Бакунин да престане вече — ако за него има нещо свято в революцията — да изпраща своите безсмислени прокламации, които водят до преследвания и арести в много градове и парализират всяка сериозна дейност."

Бакунин отговори, че всичко това е измислица и че Нечаев бил заминал за Америка. Но, както ще видим по-нататък, тайният кодекс на Бакунин предписва „да бъдат напълно компрометирани... честолюбците и либералите от различните направления... така че за тях да стане невъзможно да се завърнат, и тогава да бъдат използвани" („Революционният катезихис", § 19).

Ето едно доказателство. На 7 април 1869 г. Нечаев пише на г-жа Томилова, жена на полковник, умрял след това от мъка поради нейното арестуване, че „в Женева има работа до гуша", и настоява пред нея да изпрати някой надежден човек, с когото той би могъл да се разбере. „Въпросът, по който ще трябва да разговаряме, се отнася не само до *нашите отношения*, но и до общоевропейските. Тук работата кипи. Вари се такава супа, която цяла Европа няма да може да изсърба. И така, бързайте". Следва женевският адрес. Това писмо не бе доставено на адреса; то бе конфискувано в пощата от тайната полиция и доведе до арестуването на г-жа Томилова, на която бе показано едва през време на следствието (отчет за Нечаевия процес, „С.-Петербургские ведомости", бр. 187 от 1871*).

* Всички отнасящи се до заговора на Нечаев факти, които привеждаме, са взети от отчетите за процеса, публикувани в „С.-Петербургские ведомости". Ние посочваме броя на вестника, от който цитираме.

А ето още едно доказателство за това, колко предпазлив е бил Бакунин при организирането на своя заговор. Един студент от Киевската академия, Маврицки, получил прокламации, изпратени на негово име от Женева. Той незабавно ги предал на правителството, което побързало да изпрати в Женева доверен човек, т. е. полицейски шпионин. Бакунин и Нечаев веднага се сближиха с този „делегат на Южна Русия", снабдиха го с прокламации и адреси на лица, с които Нечаев се бил запознал в Русия, и му дадоха писмо, което можеше да бъде само поверително и препоръчително писмо („С.-Петербургские ведомости", бр. 187).

На 3 септември (15 септември по нов стил) 1869 г. Нечаев се представил в Москва на един млад човек на име Успенски, с когото се бил запознал преди заминаването си за чужбина, като емисар на Световния революционен комитет в Женева и му показал мандата, за който стана дума по-горе. Той му съобщил, че в Москва щели да пристигнат емисари на този европейски комитет с подобни мандати и че той имал задачата „да организира тайно дружество сред студентската младеж... за да предизвика народно въстание в Русия". По препоръка на Успенски Нечаев, търсейки сигурна квартира, отишъл в Селскостопанската академия, намираща се в един от крайните квартали на града, и се свързал с Иванов, един от най-известните със своята преданост към интересите на младежта и народа студенти. От този момент Селскостопанската академия станала център на дейността на Нечаев. Отначало той се представил под фалшиво име и разказал, че бил пътувал много из Русия, че народът навсякъде бил готов да въстане и че отдавна вече щял да въстане, ако революционерите не го съветвали да потърпи, докато бъдела окончателно завършена тяхната голяма и мощна организация, която щяла да обедини всички революционни сили в Русия. Нечаев настоял пред Иванов и другите студенти да влязат в това тайно дружество, възглавявано от всемогъщ комитет, от името на който се вършело всичко, но съставът и седалището на който трябвало да останат неизвестни на членовете на дружеството. Този комитет и тази организация бяха *руското отделение на Световния съюз, на революционния Алианс, на Международната работническа асоциация!**

* Трябва да отбележим, че иа руски език думите association, union, alliance (obchtchestvo, sojouz, tovarichtchestvo) са повече или по-малко синоними и се употребяват без каквато и да било разлика. Също така думата „международен" се превежда най-вече с думата „всемирен" („vsemirnyi"). Затова в руския печат думите „Международна асоциация" често се превеждат с думи, които биха могли да означават „Всемирен алианс". Използвайки тази терминологична бъркотия, Бакунин и Нечаев успяха да използват името на нашия Интернационал и да погубят близо сто младежи.

Нечаев започнал да разпространява сред студентите споменатите по-горе „Слова", за да им покаже, че Бакунин, прочутият революционер от 1848 г., беглецът от Сибир, играе видна роля в Европа, че той е генералният пълномощник на работниците, че той подписва мандатите на централния комитет на Всемирното дружество и че този герой ги съветва да зарежат следването и т. н. За да им даде ярък пример за преданост до смърт, той им четял едно стихотворение от Огарьов, приятел на Бакунин и сътрудник на Херценовия „Колокол", озаглавено *„Студент"* и посветено „на младия му приятел Нечаев"[362]. В това стихотворение Нечаев е изобразен като идеален студент, „неуморим борец от детинство". Огарьов описва в него как живият труд за науката го научил да понесе мъките на своята младост, как растяла неговата преданост към народа, как той, преследван от царската мъст и болярския страх, се предал на номадски живот (skitanie, скитане), как тръгнал да странствува, за да призовава всички селяни от изток до запад: сплотявайте се, вдигайте се смело и т. н.; как свършил живота си на каторга в снеговете на Сибир и как той, който не бил лицемер, останал през целия си живот верен на борбата и до последния си дъх повтарял: Целият народ трябва да извоюва своята земя и свобода! — Това алиансистко стихотворение било напечатано през пролетта на 1869 г., по времето, когато Нечаев се забавлявал в Женева. То било изпращано в Русия на цели пакети заедно с другите възвания. Изглежда, че вече преписването на това стихотворение имало свойството да внушава на новопосветените чувство на самопожертвуване, тъй като по заповед на комитета Нечаев наредил то да се преписва и разпространява от всеки новоприет член на дружеството (показания на няколко подсъдими).

Само музиката, изглежда, е призвана да избегне аморфността, на която повсеместното всеразрушение обрича всички изкуства и науки. От името на комитета Нечаев заповядал пропагандата да бъде подкрепена с *революционна музика* и се постарал да намери мелодия, по която младежта да може да пее този поетичен шедьовър („С.-Петербургские ведомости", бр. 190).

Мистичната легенда за неговата смърт не му пречела да намеква, че Нечаев може да е още жив, и дори да разказва под секрет, че Нечаев се намира в Урал като работник и е организирал там работнически дружества („С.-Петербургские ведомости", бр. 202). Той открил тази тайна главно на ония, които „няма да направят нищо свястно", т. е. на ония, които мечтаели за създаването на работнически дружества, за да вдъхне и у тях възхищение към този легендарен герой. Най-после, когато легендата за из-

мисленото му бягство от Петропавловската крепост и за поетичната му смърт в Сибир достатъчно подготвила умовете и когато той сметнал, че достатъчно е втълпил катехизиса в главите на посветените, той осъществил своето евангелско възкресение и заявил, че това е той, самият Нечаев! Но сега това било не вече предишният Нечаев, осмян и презиран от петербургските студенти, както потвърдиха свидетелите и подсъдимите, а пълномощникът на Всемирния революционен комитет. Чудото на това преобразяване било извършено от Бакунин. Нечаев отговарял на всички изисквания на статута на проповядваната от него организация; той „се отличи с дела, които бяха известни и оценени от комитета"; в Брюксел той бил организирал и ръководил голяма стачка на членовете на Интернационала; белгийският комитет го бил изпратил като делегат при женевската организация на Интернационала, където той се срещнал с Бакунин, а тъй като по собствения му израз „той не обичал да почива на лавриге си", той се върнал в Русия, за да започне „революционна дейност". Той твърдял също, че с него в Русия пристигнал цял щаб, състоящ се от шестнадесет руски емигранти*.

Успенски, Иванов и още четири или шест младежи, изглежда, са били единствените в Москва, които са се оставили да бъдат измамени от всички тези фокуси. Четирима от тези посветени били натоварени да вербуват нови привърженици и да образуват кръжоци или малки секции. Планът на организацията се намира сред документите на процеса; той почти изцяло съвпада с плана на тайния Алианс. „Общият регламент на организацията" бе прочетен на заседанието на съда и нито един от главните посветени не оспори неговата автентичност; впрочем в брой 2 на редактираната от Бакунин и Нечаев „Народная расправа" бе призната автентичността на следните параграфи:

> „Организацията се основава върху *доверието* към личността. — Никой член не знае към коя степен принадлежи, т. е. дали е по-далеко или по-близко от центъра. — *Безпрекословно подчинение на разпорежданията на комитета.* — Отказ от всяка собственост, която се предава в разпореждане на комитета. — Всеки член, който е спечелил известен брой привърженици на нашето дело и е доказал на практика своите сили и способности, може да се запознае с този регламент, а по-късно повече или по-малко и с устава на дружеството. Силите и способностите се преценяват от комитета."

За да измами московските членове, Нечаев им казал, че в С.-Петербург организацията била вече огромна, докато в действи-

* Никой от руските емигранти не се е връщал в Русия, а и в цяла Европа едва ли ще се намерят шестнадесет руски политически емигранти.

телност там не съществувал нито един кръжок, нито една секция. Но веднъж той се изтървал и в присъствието на един от посветените се провикнал: „В Петербург те ми измениха като жени и ме предадоха като роби." В Петербург, напротив, той казал, че организацията в Москва расте поразително бързо.

Тъй като в този град поискали да видят един член на комитета, той поканил един млад петербургски офицер, който се интересувал от студентското движение, да замине с него за Москва, за да види тези кръжоци. Младият човек се съгласил и по пътя Нечаев го посветил в *„извънреден делегат на комитета на Международната асоциация в Женева"*.

„Вие няма да бъдете допуснат" — казал му той — „на нашите събрания, защото не сте член; но ето Ви мандат, който удостоверява, че сте член на Международната асоциация и като такъв ще бъдете допуснат."

Мандатът имал френски щемпел и гласял: „Предявителят на настоящия мандат е пълномощен представител на Международната асоциация". Съгласно показанията на другите подсъдими Нечаев ги уверявал, че този непознат бил „действителен агент на революционния комитет в Женева" („С.-Петербургские ведомости", бр. 225 и 226).

Долгов, приятел на Иванов, казва в показанията си, че „като говореше за тайното дружество, което имало за цел да подкрепи народа в случай на въстание и да ръководи въстанието така, че то да успее, Нечаев спомена и за Международната асоциация и каза, че за връзка с нея служел Бакунин" (бр. 198). — Рипман потвърждава, че Нечаев, „за да го отклони от мисълта за артелите, му казал, че в Европа съществувала Международна работническа асоциация и че за да бъдела постигната целта, която тя преследва, било достатъчно да се влезе в неговото дружество, отделение на което вече съществувало в Москва" (бр. 198). От по-нататъшните показания се вижда, че Нечаев представял Интернационала за тайно дружество, а своето дружество за негова секция. Така, той уверявал посветените, че подобно на Интернационала тяхната московска секция ще прибягва до стачки и ще създава асоциации в голям мащаб. Когато подсъдимият Рипман му поискал програмата на дружеството, Нечаев му прочел от един френски документ няколко пасажа за целта на дружеството; подсъдимият разбрал, че този документ представлява програмата на Интернационала; той прибавя: „Тъй като за това дружество се писа много в печата, не видях нищо особено престъпно в предложението на Нечаев". Един от главните обвиняеми, Кузнецов, казва, че Нечаев им прочел програмата на Международната асо-

циация (бр. 181); брат му казва в показанията си, че „видял как у брат му превеждали някакъв френски документ, който бил програмата на дружеството“ (бр. 202). — Подсъдимият Климин заявява, че му била прочетена „програмата на Международната асоциация с послепис на Бакунин, но доколкото си спомням, тази програма бе съставена в много общи изрази и не казваше нищо за средствата за постигане на целта, а говореше само за равенство изобщо“ (бр. 199). Подсъдимият Гавришев заявява, че „френският документ съдържаше, доколкото можеше да се разбере, изложение на принципите на представителите на социализма, които бяха имали конгрес в Женева“. Най-после показанията на подсъдимия Святски напълно ни разясняват какво е представлявал този тайнствен френски документ: при обиска у него бил намерен написан на френски документ, озаглавен: „Програма на Международния алианс на социалистическата демокрация“. „Във вестниците много се говореше за *Международната асоциация“* — казва в показанията си Святски — „и аз се заинтересувах да се запозная с нейната програма с изключително теоретическа цел“ („С.-Петербургские ведомости“, бр. 230). Тези показания доказват, че тайната програма на Алианса е била представяна в ръкопис за програмата на Интернационала. Идентичността на Всемирния революционен комитет, за емисар на който се представял Нечаев, с централното бюро на Алианса (гражданина Б.) е доказана с показанията на главния обвиняем Успенски, който заявява, че събрал всички протоколи на събранията на кръжока, „за да бъде съставен от тях отчет за Бакунин в Женева“. Прижов, един от главните обвиняеми, казва, че Нечаев му заповядвал да отиде в Женева и да занесе на Бакунин отчетния доклад.

По липса на място ние не споменаваме тук всички лъжи, глупости, мошеничества и насилия на Бакуниновия агент, разкрити през време на процеса. Отбелязваме само най-характерните факти.

Всичко в тази организация е било тайна. В показанията си Долгов казва, „че преди да влезе в дружеството, пожелал да се запознае с неговата организация и средства; Нечаев му казал, че това било тайна, но че по-късно тя щяла да му бъде открита“ („С.-Петербургские ведомости“, бр. 198). — Когато членове на дружеството си позволявали да задават въпроси, Нечаев им запушвал устата, като им казвал, че съгласно устава никой нямал право да узнае каквото и да било, преди да се е отличил с някакво дело (бр. 199). — „Щом се съгласихме да станем членове на дружеството“ — казва един от подсъдимите, — „Нечаев почна да ни тероризира с властта и силата на комитета, който, по

думите му, съществувал и ни ръководел; той казва, че комитетът имал своя полиция и ако някой изменял на думата си и действувал против заповедите на ония, които *стоели над* нашия кръжок, комитетът щял да отмъсти за това". Обвиняемият признава, „че когато открил мошеничествата на Нечаев, той му съобщил, че възнамерява да се отдръпне напълно от тази работа и да замине за Кавказ, за да поправи здравето си. Нечаев му заявил, че това било невъзможно и че комитетът можел да го накаже със смърт, ако посмеел да напусне дружеството; същевременно той му заповядал да отиде на събрание, да говори там за тайното дружество, за да завербува нови привърженици, и да прочете също стихотворението за смъртта на Нечаев. Тъй като подсъдимият отказал да се подчини, Нечаев го заплашил: Не е ваша работа да разсъждавате — извикал той, — вие сте длъжен да изпълните безпрекословно заповедта на комитета" (бр. 198). — Ако това е било само изолиран случай, бихме могли да го поставим под съмнение, но редица подсъдими, за които е било невъзможно да се сговорят помежду си, казват в показанията си съвсем същото. — Друг обвиняем заявява, че когато членовете на кръжока забелязали, че са измамени, поискали да излязат от дружеството, но не се осмелили да сторят това от страх от отмъщението на комитета (бр. 198).

Един свидетел, говорейки за един от подсъдимите, негов приятел, казва: подсъдимият Флорински вече не знаеше как да се отърве от Нечаев, който му пречеше да работи; свидетелят го посъветвал да напусне Москва и да замине за Петербург, но Флорински му отговорил, че Нечаев ще го намери както в Петербург, така и в Москва, че Нечаев насилвал убежденията на много млади хора и ги тероризирал; Флорински, изглежда, наймного се боял от донос от страна на Нечаев. „Говореше се, а и аз бях чувал" — казва в показанията си Лихутин, — „че Нечаев праща от чужбина на свои познати писма с много силни изрази, за да ги компрометира и да предизвика тяхното арестуване. Този начин на действие беше типичен за него" (бр. 186). Енишерлов заявява дори, че почнал да гледа на Нечаев като на агент на правителството.

На заседание на малък кръжок един от членовете му, Климин, отговорил на непознатия, който присъствувал на заседанието в качеството си на емисар и изразил недоволството си от действията на кръжока, „че те също били недоволни; отначало на завербуваните в дружеството казвали, че всяка секция може да действува повече или по-малко самостоятелно, без от нейните членове да се иска сляпо подчинение; след това обаче почнали да

държат друг тон и комитетът ги превърнал буквално в роби" (199). — Нечаев давал своите заповеди на бланки с печат: „Руско отделение на Всемирния революционен алианс. Официална бланка", и ги формулирал по следния начин: „Комитетът ви заповядва . . ." да направите това и това, да отидете там и там и т. н.

Един млад офицер, който се разочаровал, поисква да излезе от дружеството. Нечаев привидно се съгласява, но иска откуп. Трябвало да му се даде полица за 6 000 рубли (около 20 хиляди франка), подписана от Колачевски. През 1866 г., след атентата на Каракозов, Колачевски и двете му сестри трябвало да лежат дълго време в затвора. По времето, към което се отнася нашият разказ, една от сестрите се намирала за втори път в затвора за политическа дейност. Цялото семейство се намирало под най-строг полицейски надзор и Колачевски всеки момент можел да очаква да бъде отново арестуван. Нечаев използвал това положение; по негово нареждане младият офицер, за който споменахме по-горе, поканил Колачевски под измислен предлог у дома си, започнал разговор с него и му дал прокламации, които последният взел от любопитство. Щом Колачевски излязъл на улицата, към него се приближил един офицер и му заповядал да го последва, заявявайки, че е чиновник от III отделение (тайната полиция) и знаел, че Колачевски носи със себе си бунтовни прокламации. Трябва да отбележим, че простото държане на подобни прокламации е вече повече от достатъчно, за да навлече на някого дългогодишен предварителен затвор и да го изложи на опасността да бъде осъден на каторжна работа, ако той има нещастието да е бил вече замесен в някакъв политически процес. Мнимият агент на III отделение поканва Колачевски да се качи на един файтон и тук му предлага да се откупи, като подпише незабавно полица за 6 000 рубли. Поставен пред избора да приеме това предложение или да замине за Сибир, Колачевски подписал полицата. На другия ден друг млад човек, Негрескул, узнал за тази история; подозрението му паднало веднага върху Нечаев; той намерил мнимия агент на III отделение и му поискал сметка за неговото мошеничество. Последният отрекъл всичко; полицата била скрита и се намерила едва по-късно, през време на обиските. Разкриването на заговора и бягството на Нечаев му попречили да инкасира парите. Негрескул отдавна вече познавал Нечаев. В Женева той бил станал жертва на едно от неговите мошеничества; след това Бакунин се бил опитал да го завербува. По-късно бил изнуден да даде 100 рубли (бр. 230). В края на краищата той бил компрометиран от Нечаев, макар да не можел да го търпи и да го смятал за способен на всякаква подлост. Той бил арестуван и умрял в затвора.

Видяхме, че Иванов бил един от първите завербувани от Нечаев. Той бил един от най-любимите и най-влиятелните студенти от Московската селскостопанска академия. Той се посветил на подобряването на положението на своите колеги и организирал взаимоспомагателни каси и столове, в които бедни студенти получавали храна безплатно и които били удобно място за събрания, на които се разисквали социални въпроси. Цялото си свободно време той посвещавал на обучаването на селските деца, които живеели около Академията. Другарите му потвърждават, че той вършел всичко със страст, като давал и последните си грошове и много често оставал без топла храна.

Иванов бил поразен от нелепостта на терористичните прокламации на Нечаев и Бакунин. Той не можел да разбере защо комитетът му заповядал да разпространява „Словата“, „Песента за смъртта“ на Огарьов, „Народная расправа“ и дори напълно аристократичната прокламация на Бакунин „Възвание до руското дворянство“*. Той почнал да губи търпение и попитал къде се намира комитетът, какво прави, как е устроен този комитет, който винаги дава право на Нечаев и осъжда всички други членове. Той изявил желание да види някой от членовете на комитета; той имал право на това, тъй като самият Нечаев го издигнал в степен, отговаряща на степента член на национален комитет на тайния Алианс. Тогава именно Нечаев се измъкнал от затруднението, като разиграл описаната по-горе комедия с емисара на Интернационала от Женева.

Един ден Нечаев заповядал да бъдат предадени на комитета парите, предназначени за студентската взаимоспомагателна каса.

---

* Ето извадки от печатната прокламация на Бакунин „Възвание до руското дворянство“: „Какви привилегии получихме за това, че през цялата първа половина на XIX век бяхме опора на толкова често разклащания в своите устои трон; че в 1848 г., когато над цяла Европа вилнееха бурите на народното безумие, с нашите подвизи спасихме руската държава от застрашаващите я социални утопии?... Какво получихме за това, че спасихме държавата от разпокъсване и потушихме в Полша пламъка на пожара, който заплашваше да обхване цяла Русия, че без да щадим силите си и с нямаща равна на себе си смелост и досега работим за унищожението на революционните елементи в Русия? — Не излезе ли от нашата среда смелият Михаил Муравьов, когото дори сам Александър II, въпреки своето слабоумие, нарече спасител на отечеството? — Какво получихме за всичко това? За всички тези неоценими заслуги ни лишават от всичко, което притежаваме... Сегашното ни възвание е изява на *огромно мнозинство от руското дворянство,* отдавна вече *готово и организирано...* Ние чувствуваме нашата сила в нашето право и смело хвърляме ръкавицата в лицето на деспота, немското князче Александър II Салтиков-Романов, и го предизвикваме на благороден рицарски бой, *който ще започне в 1870 г.* между потомците на Рюрик и партията на независимото руско дворянство.“

„Смелият Муравьов“ не е никой друг освен палача на Полша.

Иванов протестирал и между тях се завързал спор. Други другари увещавали Иванов да се подчини на решението на комитета, щом вече са признали устава, който ги задължавал да се подчиняват. Иванов отстъпил пред техните настоявания и неохотно се подчинил. От този момент Нечаев почнал да крои план как да се отърве от този човек, когото той, изглежда, смятал за революционер-доктринер, който трябва да бъде ликвидиран. Той повел с Успенски теоретически разговори за наказанието и за унищожението на неверните членове, които с неподчинението си можели да компрометират и да погубят цялата огромна тайна организация.

Нечаев ръководел тайното дружество по начин, който наистина бил от естество да постави под съмнение сериозността на цялата организация. Секциите трябвало да провеждат редовно заседания, за да разглеждат академичните списъци на всички студенти и да набелязват ония от тях, които трябвало да бъдат привлечени, както и да намират начини за сдобиване с пари. Един от тези начини били подписките за „пострадали студенти", т. е. заточени по административен ред; събраните по този начин пари отивали направо в джоба на комитета — Нечаев. Секциите трябвало да доставят различни костюми, които се пазели на сигурно място и по-късно послужили на Нечаев да се преоблече при своето бягство. Но главното занимание се състояло в преписването на „Песента за смъртта" и на цитираните по-горе прокламации. Участниците в заговора трябвало колкото е възможно по-точно да записват всичко, което се говорело на техните събрания, и Нечаев ги заплашвал с комитета, който навсякъде имал свои шпиони, ако се осмелят да скрият нещо. Всеки трябвало да носи в кръжока писмени отчети за всичко, което е направил след последното събрание, а от всички тези отчети се правело извлечение, за да бъде изпратено на Бакунин.

Целият този детински и инквизиторски начин на действие накарал Иванов да се усъмни в самото съществуване на комитета и в тъй превъзнасяното могъщество на организацията. Той почнал да се досеща, че всичко се свежда до безсмислена експлоатация и грандиозни лъжи, и признал пред свои близки приятели, че ако работата не тръгне и всичко се ограничи с тези глупости, той ще скъса с Нечаев и сам ще основе сериозна организация.

Тогава именно Нечаев прибягнал до решителна мярка: заповядал да разлепят неговите прокламации в студентските столове. Иванов разбрал, че разлепянето на тези прокламации ще означава краят на столовете, забраняване на събранията и разгонване на най-добрите студенти. Затова той се противопоставил на тази мяр-

ка. (Студентските столове действително били затворени, а всички студенти, избрани в тяхното ръководство, били интернирани). По този повод започнал спорът; Нечаев повтарял стереотипната си фраза: „Това е заповед на комитета! “

Иванов бил в пълно отчаяние. На 20 ноември 1869 г. той отива при един от членовете на секцията, Прижов, и му заявява, че излиза от дружеството. Прижов съобщава това на Успенски, който на свой ред незабавно уведомява Нечаев. След няколко часа тримата се събират у Кузнецов, у когото живеел и Николаев. Там Нечаев заявява, че Иванов трябва да бъде наказан за неподчинение на заповедите на комитета и че те трябва да се отърват от него, за да му попречат да вреди повече. Тъй като Кузнецов, близък приятел на Иванов, изглежда не разбрал намерението на Нечаев, последният заявил, че Иванов трябва да бъде убит. Обръщайки се към Кузнецов, Прижов се провикнал: Нечаев е луд, той иска да убие Иванов; трябва да му попречим. Нечаев сложил край на колебанията им с обичайната си фраза: „Вие също ли искате да се бунтувате срещу заповедите на комитета? Ако той не може да бъде убит другояче, ще отидем с Николаев тази нощ в стаята му и там ще го удушим.“ След това той предложил да примамят нощем Иванов в една пещера в парка на Академията под предлог да изровят отдавна скрита там печатница и да го убият.

По този начин дори в този решителен момент Нечаев се отнасял с уважение към предаността на Иванов. Той бил убеден, че въпреки излизането си от дружеството Иванов ще дойде да му помогне за изравянето на печатницата и че той не е способен да го издаде, защото, ако имал намерение да стори това, той щял да го направи преди излизането си от дружеството или веднага след това. Ако Иванов искал да издаде Нечаев на полицията, сега му се представял случай той да бъде хванат на местопрестъплението. Но тъкмо обратното: Иванов бил щастлив да получи най-после положително доказателство за съществуването на тази организация, осезателен признак за това, че тя притежава някакви реални средства, били те само печатарски букви. Той забравил всички заплахи на Нечаев по адрес на отстъпниците, бързо напуснал един свой приятел, у когото пиел чай и при когото Николаев дошъл да го вземе по заповед на Нечаев, и се отзовал на неговата покана.

В нощния мрак Иванов, не подозирайки нищо, се приближава до пещерата. Изведнъж се раздава вик; някой се нахвърля върху него изотзад. Започва страшна борба; чува се само ревът на Нечаев и стоновете на неговата жертва, която той удушава с ръцете си; чува се изстрел и Иванов пада мъртъв. Куршумът от револвера на Нечаев пробива главата му. „Бързо въже, ка-

мъни" — крещи Нечаев, пребърквайки джобовете на убития, за да му вземе книжата и парите. След това хвърлят трупа в едно езеро.

След като се върнали у Кузнецов, убийците взели мерки да скрият следите на своето престъпление. Те изгорили окървавената риза на Нечаев. Съучастниците в престъплението били мрачни и потиснати. Изведнъж се раздава втори изстрел и един куршум профучава покрай ухото на Прижов. Нечаев се извинил, заявявайки, че „искал да покаже на Николаев как действува револверът". Свидетелите единодушно заявяват, че това било ново покушение. Нечаев искал да убие Прижов, защото на сутринта се осмелил да протестира против убийството на Иванов.

Веднага след това Нечаев бързо напуска Москва и заминава с Кузнецов за Петербург, като оставя Успенски да се погрижи за останалото в Москва. В Петербург той си дава вид, че все още се занимава със своята организация, но за голяма своя изненада Кузнецов забелязва, че за организация тук може да става дума още по-малко, отколкото в Москва. Тогава той се осмелява да запита Нечаев: „Но къде е комитетът? Да не би ти да си комитетът?" — Нечаев все още отрича и уверява Кузнецов, че комитетът съществува. Той се връща в Москва и признава на Николаев, че тъй като Успенски е вече арестуван, всички останали ще бъдат също скоро арестувани и че той „не знае какво да прави". Тогава Николаев, най-преданият му привърженик, се решава да го попита дали прословутият комитет действително съществува или се състои само от Нечаев. — „Без да отговаря направо на въпроса, той ми каза, че всички средства били позволени, за да бъдат въвлечени хората в подобно дело, че това правило съществувало и в чужбина, че *Бакунин го следвал,* както и другите, и че ако такива хора се придържат към това правило, то било естествено и той, Нечаев, да действува по същия начин" (бр. 181). След това той заповядва на Николаев да замине заедно с Прижов за Тула, за да измъкне с измама паспорт от един работник, стар приятел на Николаев. По-късно той сам заминава за Тула, където помолва г-жа Александровска да го придружи до Женева; това било абсолютно необходимо за него.

Г-жа Александровска била много компрометирана през време на вълненията от 1861—1862 г.; тя дори лежала в затвора, където поведението ѝ оставяло много да се желае. В пристъп на откровеност тя написала самопризнание до съдиите и това самопризнание компрометирало много хора. По-късно тя била интернирана в един провинциален град и поставена под полицейски надзор. Тъй като се опасявала, че няма да получи паспорт, Не-

чаев ѝ доставил един, неизвестно как. Бихме могли да попитаме защо на Нечаев е била нужна спътница, самата компания на която е била достатъчна да предизвика арестуването му на границата? При все това под прикритието на г-жа Александровска Нечаев пристигнал благополучно в Женева и докато измамените от него нещастници били хвърлени в затвора, той и Бакунин изфабрикували брой 2 на „Народная расправа". Бакунин се почувствувал безкрайно поласкан, че „Journal de Genève"[363] пише за Нечаевия заговор и приписва на него ръководната роля в този заговор; той забравил, че неговата „Народная расправа" се печата привидно в Москва, и изпълнил цяла страница от нея със статията на „Journal de Genève", написана на френски. Щом списанието било готово, г-жа Александровска била натоварена да го пренесе заедно с други прокламации в Русия. На границата един агент на III отделение очаквал г-жа Александровска, взел ѝ пакета и я арестувал. След това тя му предала списък с имена, които можели да бъдат известни само на Бакунин. Един от подсъдимите по делото на Нечаев и един от най-близките му хора признал пред съда, че „по-рано смятал Бакунин за честен човек и че не може да разбере как той и другите са можали толкова подло да изложат тази жена на арестуване".

Ако Бакунин се смяташе освободен от задължението да отиде сам в Русия, за да ръководи лично голямата революция, чието предстоящо избухване той винаги предсказваше, той ръководеше работата в Европа така, сякаш притежаваше „дяволска смелост". Локълският „Progrès", швейцарският орган на Алианса, публикува дълги извадки от „Народная расправа". Гийом изтъкваше големите успехи на великите руски социалисти и заявяваше, че неговата абстенционистка програма е тъждествена с тяхната програма*.

На конгреса в Шо дьо Фон Утин се опита да разобличи мерзостите на Нечаев, но Гийом го прекъсна, като каза, че да се говори за тези хора, значело да се върши шпионаж. Що се отнася до Бакунин, той писа в „Marseillaise", че току-що се бил върнал „от продължително пътуване в далечни страни, където свободният печат няма достъп"[365], за да създаде по този начин впечатление, че работите в Русия вземат такъв революционен обрат, че присъствието му там е станало необходимо.

* В 1868 г., т. е. по-малко от две години преди конгреса в Шо дьо Фон, на който алиансистите успяха да наложат своята доктрина за въздържание от политиката, Бакунин, упреквайки френските работници за тяхното въздържание от политиката, писа в органа на Шасен „Démocratie"[364]: „Въздържанието от политиката е глупост, измислена от мошеници за заблуждаване на глупците".

Ние стигаме сега до развръзката на трагикомедията на руския Алианс. В 1859 г. Херцен бе получил от един млад русин завещание от 25 000 франка за революционна пропаганда в Русия[366]. Херцен, който винаги бе отказвал да предаде тази сума на когото и да било, се остави да бъде изигран от Бакунин, който успя да получи парите, под предлог че Нечаев бил представител на широко разклонена и мощна тайна организация. Затова Нечаев сметна, че има правото да поиска своя дял. Но двамата интернационални братя, които убийството на Иванов не бе успяло да раздели, се скараха за парите. Бакунин отказа да ги предаде. Нечаев напусна Женева и през пролетта на 1870 г. издаде в Лондон руски вестник „Commune" („Obchtchina")[367], в който открито поиска от Бакунин остатъка от капитала, който последният бил получил от покойния Херцен. Това действително показва, че интернационалните братя „никога не се нападат един друг и не уреждат *споровете си* публично".

Уводната статия в книжка 2 на „Народная расправа" съдържа отново една написана в поетична проза погребална песен за вечно мъртвия и вечно живия Нечаев. Този път героят бил удушен от жандарми, които го карали в Сибир. Той бил арестуван в една кръчма в Тамбов преоблечен като работник. Това арестуване предизвикало необикновено вълнение в правителствените кръгове. Говорело се само за „преоблечения Нечаев . . . за доноси. . . за тайни дружества . . . бакунисти . . . революция". По случай смъртта на Нечаев пермският губернатор изпратил телеграма в Петербург; тази телеграма се привежда изцяло. Друга телеграма, която също се привежда изцяло, била изпратена до III отделение и „Народная расправа" знае съвсем точно, че „след получаването на тази телеграма шефът на полицията скочил от стола си и цялата вечер лукаво се усмихвал". Така Нечаев умря втори път.

В статията се признава убийството на Иванов, но то се окачествява като

„акт на отмъщение от страна на обществото по отношение на един негов член, загдето отстъпил от своя дълг. Суровата логика на истинските привърженици на делото не трябва да се спира пред един акт, който води към успеха на делото, а още по-малко пред действия, които спасяват делото и предотвратяват неговата гибел".

Арестуването на осемдесет младежи е за Бакунин „успех на делото".

Втората статия е озаглавена „Който не е с нас, е против нас", и представлява апология на политическото убийство. Всички

революционери, които не членуват в Алианса, се заплашват със съдбата на Иванов, чието име не се споменава открито:

„Решителният момент дойде... двата враждебни лагера вече започнаха военни действия... вече е невъзможно да бъдеш неутрален; да стоиш по средата би значило да застанеш между две неприятелски армии, които са открили огън една срещу друга; би значило да се изложиш напразно на смърт, да загинеш от картеча на едните или на другите, без да имаш възможност да се защищаваш; това би значило да понесеш боя и изтезанията в III отделение или да паднеш от куршума на нашите револвери."

По-нататък се изказва очевидно иронична благодарност на руското правителство за „неговото съдействие за развитието и бързия напредък на нашето дело, което стремително се приближава към така желания край". В момента, когато нашите двама герои благодаряха на правителството, че ускорило „така желания край", всички членове на тази така наречена тайна организация бяха вече арестувани. — След това в статията се отправя нов призив. Те приемат „с отворени обятия всички честни и свежи сили", но същевременно ги предупреждават, че веднъж попаднали в тези обятия, те трябва да се подчиняват на всички изисквания на тайното дружество, „че всяко отказване, всяко излизане от дружеството, извършено съзнателно от неверие в истинността и справедливостта на известни принципи, води до заличаване от списъка на живите". След това нашите двама герои се подиграват с арестуваните: това били само дребни либерали, действителните членове на организацията били закриляни от тайното дружество, което нямало да допусне те да бъдат арестувани.

Третата статия е озаглавена *„Главни принципи на бъдещия обществен строй"*. Тази статия показва, че ако простосмъртните биват наказвани като за престъпление за всяко разсъждаване върху бъдещата организация на обществото, то е, защото главатарите са уредили вече всичко.

„Краят на съвременния обществен строй и обновяването на живота с помощта на новите принципи могат да бъдат постигнати сàмо *чрез съсредоточаването на всички средства за обществено съществуване в ръцете на* **нашия комитет** *и чрез обявяването на физическата работа за задължителна за всички.*

Веднага след събарянето на съществуващите учреждения комитетът обявява всяка собственост за обществено достояние и заповядва да се създават работнически дружества" (artels) „и същевременно публикува статистически бюлетини, съставени от компетентни хора и показващи кои отрасли са най-необходими в дадена област и кои могат да се натъкнат там на сериозни пречки.

През определен срок, изпълнен с революционни преобразования и с неизбежно придружаващите ги смущения, всеки индивид трябва да влезе в един или друг работнически артел по собствен избор... Всички ония, които без

уважителни причини упорствуват в своята изолираност и не се присъединяват към никоя работническа група, нямат право на достъп нито в обществените столове, нито в обществените спални, нито в каквито и да било други здания, предназначени за задоволяване на различните потребности на работниците-братя или за съхраняване на необходимите за различните клонове на новоснованото работническо общество продукти, материали, продоволствие и оръдия; с една дума, онзи, който без уважителна причина не се е присъединил към даден артел, остава без средства за съществуване. За него са затворени всички пътища и всички съобщителни средства; остава му само един изход: труд или смърт."

Всеки артел избира от своята среда оценител („otzienchtchik"), който регулира хода на работата, води книги за регистриране на производството и потреблението, както и на производителността на всеки работник, и служи като посредник между артела и общата кантора на дадена област. Кантората се състои от избирани от всички артели на дадена област членове; тя организира размяната между артелите, администрира всички обществени учреждения (спални, столове, училища, болници) и ръководи всички обществени работи:

„Всички общи работи са от компетентност на кантората, докато всички индивидуални работи, за които са необходими особена сръчност и изкусност, се извършват обособено от артелите".

По-нататък следва дълъг регламент върху възпитанието, работното време, кърменето на децата, освобождаването на изобретателите от работа и т. н.

„При напълно публичната и известна на обществеността дейност на всеки един ще изчезне безследно и завинаги всяко честолюбие, както го разбират сега, и всяка лъжа . . . Тогава всеки ще се стреми да произвежда за обществото колкото може повече и да потребява колкото може по-малко; в това съзнание, че са полезни за обществото, ще се състои цялата гордост, цялото честолюбие на работниците."

Великолепен образец на казармен комунизъм! Тук има всичко: общи столове и общи спални, оценители и кантори, регламентиращи възпитанието, производството и потреблението, с една дума, всяка обществена дейност, а високо над всичко — върховното ръководство на *нашия* безимен и неизвестен *комитет*. Чист антиавторитаризъм от най-чиста проба!

За да се придаде на този безсмислен план за организация привидността на теоретическа основа, към самото заглавие на статията е прибавена следната бележка:

„Подробно теоретическо развитие на *нашите* основни принципи желаещите ще намерят в издаденото *от нас* произведение „Манифест на комунистическата партия"".

Действително, във всеки брой на „Колокол“ от 1870 г.[368] наред със съобщението за възванието на Бакунин „До офицерите от руската армия“ и за двата броя на „Народная расправа“ може да се срещне съобщение за руския превод на Манифеста (немския) на комунистическата партия от 1847 г. (цена 1 франк). Използвайки този Манифест, за да създаде респект към своите татарски фантазии в Русия, Бакунин провъзгласи в същото време чрез устата на Алианса в западните страни този Манифест за архиеретическо произведение, което проповядвало гибелното учение на германския авторитарен комунизъм (виж резолюцията на конференцията в Римини, речта на Гийом в Хага, „Bulletin jurassien“, бр. 10 и 11, барцелонския „Federacion“ и т. н.).

Сега, когато всеки знае за каква роля е предназначен „нашият комитет“, лесно може да се разбере завистта към държавата и към всяка централизация на силите на работниците. И наистина, докато работническата класа има свои представителни органи, господа Бакунин и Нечаев, които се подвизават под маската на „нашия комитет“, няма да успеят да станат собственици и разпоредители с общественото богатство и да пожънат плодовете на онова възвишено честолюбие, което те така жадуват да внушат на другите: да се работи много, за да се потребява малко!

2. РЕВОЛЮЦИОННИЯТ КАТЕХИЗИС

Нечаев много грижливо пазел малка шифрована книжка, озаглавена „Революционният катехизис“[369]; той твърдял, че притежаването на тази книжка било специална привилегия на всеки емисар или агент на Международната асоциация. Всички показания пред съда и убедителните доказателства, представени от адвокатите, показват, че този катехизис е бил написан от Бакунин, който никога не се осмелявал да отрича своето авторство. Впрочем формата и съдържанието на това произведение ясно показват, че то произхожда от същия източник, както и тайният статут, „Словата“, прокламациите и „Народная расправа“, за които вече говорихме. Катехизисът само ги допълва. Тези всеразрушителни анархисти, които искат да приведат всичко в състояние на аморфност, за да установят анархия в областта на нравствеността, довеждат буржоазната безнравственост до крайност. Читателите вече можаха въз основа на няколко примери да оценят алиансисткия морал, чиито догми, имащи чисто християнски произход, бяха подробно разработени най-напред от ескоба-

рите на XVII век[370]. Aлиансът само довежда до комичност техния начин на изразяване и на мястото на светата католическа, апостолска и римска църква на йезуитите поставя своето „свещено дело“ на архианархистката и всеразрушителна революция. Революционният катехизис е официалният кодекс на този морал, изложен тук системно и напълно открито. Ние го привеждаме in extenso*, така както е бил прочетен на заседанието на съда на 8 юли 1871 г.

„Задължения на революционера към самия себе си

§ 1. Революционерът е обречен човек. Той няма лични интереси, работи, чувства или склонности, няма собственост, нито дори име. Всичко в него е погълнато от един единствен изключителен интерес, от една мисъл, от една страст — революцията.

§ 2. В глъбината на своето същество, не само на думи, но и на дело той е скъсал напълно с гражданския строй и с целия цивилизован свят, с общоприетите в този свят закони, традиции, морал и обичаи. За него той е непримирим враг и ако продължава да живее в него, то е само за да го разруши толкова по-сигурно.

§ 3. Революционерът презира всяко доктринерство и се отказва от науката на днешния свят, която предоставя на бъдещите поколения. Той познава само една наука — разрушението. За това и само за това той изучава механика, физика, химия, а може би и медицина. За това изучава той ден и нощ живата наука — хората, характери, отношения, както и всички условия на сегашния обществен строй във всички възможни слоеве. Целта е същата — най-бързото и най-сигурно разрушаване на този мръсен („poganyi“) строй.

§ 4. Той презира общественото мнение. Той презира и ненавижда сегашната обществена нравственост във всичките ѝ подбуди и проявления. За него нравствено е всичко, което съдействува за тържеството на революцията, а безнравствено и престъпно всичко, което пречи за това тържество.

§ 5. Революционерът е обречен човек, безпощаден към държавата изобщо и към цялата цивилизована класа на обществото; той не трябва да чака каквато и да било пощада за себе си. Между него и обществото съществува тайна или явна, но непрекъсната и непримирима война на живот и смърт. Той трябва да свикне да понася всяко изтезание.

§ 6. Суров към себе си, той трябва да бъде строг и към другите. Всяко чувство на привързаност, размекващите чувства на роднинство, приятелство, любов и благодарност трябва да бъдат задушени в него от единствената, студена страст на революционното дело. За него съществува само една наслада, едно утешение, едно възнаграждение, едно удовлетворение — успехът на революцията. Той трябва денонощно да има една мисъл, една цел — безпощадното разрушение. Стремейки се хладнокръвно и непрестанно към тази цел, той трябва да бъде готов сам да загине и да убие със собствените си ръце всеки, който му пречи за нейното постигане.

§ 7. Природата на истинския революционер изключва всяка романтика, всяка чувствителност, всяко въодушевление и всяко увлечение; тя изключва дори личната омраза и мъст. Революционерската страст, станала му всекидневен и постоянен навик, трябва да се съчетава със студена пресметливост.

* — изцяло. *Ред.*

Винаги и навсякъде той трябва да се подчинява не на личните си пориви, а на онова, което му предписва общият интерес на революцията.

Задължения на революционера към другарите революционери

§ 8. Революционерът може да изпитва приятелство и привързаност само към онзи, който на дело е доказал, че също е деец на революцията. Степента на дружбата, предаността и другите задължения към такъв другар се мери единствено с неговата полезност за практическото дело на всеразрушителната („vserasrouchitelnoi“) революция.

§ 9. За солидарността между революционерите е излишно да се говори: в нея е цялата сила на революционното дело. Другарите революционери, които стоят на еднаква степен на революционно разбиране и революционна страст, трябва колкото е възможно повече да обсъждат всички важни въпроси заедно и да вземат решенията си единодушно. При осъществяването на едно взето по този начин решение всеки трябва да разчита по възможност само на себе си. Когато се касае за изпълнението на редица разрушителни действия, всеки трябва да действува самостоятелно и да иска съвет и помощ от своите другари само когато това е необходимо за успеха.

§ 10. Всеки другар трябва да има под ръка няколко революционери от втори и трети разред, т. е. такива, които не са напълно посветени. На тях той трябва да гледа като на част от общия революционен капитал, поставена му на разположение. Той трябва икономично да изразходва своята част от капитала, стараейки се да извлече колкото е възможно по-голяма полза от нея. На себе си той също гледа само като на капитал, който се изразходва за тържеството на революционното дело, но капитал, с който той не може да се разпорежда сам без съгласието на всички напълно посветени другари.

§ 11. Когато един другар се намира в опасност, революционерът, решавайки въпроса, дали да го спаси или не, трябва да се съобразява не с лични чувства, а единствено с интереса на революционното дело. Затова той трябва да претегли, от една страна, ползата, която принася другарят, а от друга — изразходването на революционни сили, което изисква неговото спасение, и да действува според това, на коя страна са натежали везните.

Задължения на революционера към обществото

§ 12. Приемането на нов член, който не на думи, а на дело е доказал, че иска да влезе в дружеството, не може да бъде решено другояче освен единодушно.

§ 13. Един революционер влиза в държавния, съсловния, така наречения цивилизован свят и живее в него само защото вярва в неговото пълно и скорошно разрушаване. Той не е революционер, ако е привързан към нещо на този свят. *Той не трябва да се спира пред нищо, когато се касае да разкъса някаква принадлежаща към стария свят връзка, някаква институция или някакъв човек.* Той трябва еднакво да мрази всичко и всички. Толкова по-зле за него, ако има на този свят роднински, приятелски или любовни връзки; *той не е революционер, ако те могат да спрат ръката му.*

§ 14. Заради безпощадното разрушение революционерът може и дори често трябва да живее в обществото, показвайки се съвсем не това, което е в действителност. Революционерът трябва да има достъп навсякъде, във висшето общество и при средното съсловие, в търговския магазин, църквата,

в господарската къща, в бюрократичния, военния и литературния свят, в *III отделение"* (тайната полиция) „и дори в императорския дворец.

§ 15. Цялото това мръсно общество трябва да бъде разделено на няколко категории; първата се състои от ония, които са неотложно осъдени на смърт. Другарите могат да съставят списъци на тези осъдени, подредени по степента на тяхната относителна зловредност и с оглед на успеха на революционното дело, и то така, че предидущите номера да бъдат ликвидирани преди следващите.

§ 16. При съставянето на тези списъци и при установяването на категориите революционерите не трябва да се ръководят от личната поквареност на човека, нито дори от омразата, която той вдъхва на членовете на организацията или на народа. Тази поквареност и тази омраза могат все пак да бъдат отчасти полезни, възбуждайки народния бунт. Революционерите трябва да държат сметка само за степента на ползата, която може да произтече от смъртта на определен човек за революционното дело. На първо място трябва да бъдат ликвидирани ония, които са особено вредни за революционната организация и внезапната и насилствена смърт на които може да уплаши правителството и да разклати неговата сила, лищавайки го от най-интелигентните и най-енергичните му агенти.

§ 17. Втората категория се състои от ония, на които временно" (!) „се подарява животът, за да тласнат с редица възмутителни постъпки народа към непредотвратим бунт.

§ 18. Към третата категория спадат множество високопоставени говеда, или индивиди, които не се отличават нито с ум, нито с енергия, но поради своето положение се ползват с богатство, връзки, влияние и сила. Те трябва да бъдат използвани по всякакъв възможен начин; трябва да бъдат уплетени, объркани и — *като бъдат овладени мръсните им тайни* — да бъдат превърнати в наши роби. По този начин тяхната власт, влияние, връзки и богатство ще станат неизчерпаема съкровищница и ценна помощ за различни начинания.

§ 19. Четвъртата категория се състои от най-различни честолюбиви чиновници и от либералите от различните направления. С тях може да се конспирира по техните програми, като се дава вид, че сляпо се върви по тях. Те трябва да бъдат подчинени, трябва *да бъдат овладени техните тайни, да бъдат те напълно компрометирани,* така че за тях да няма връщане назад и те да бъдат използвани за предизвикване на безредици в държавата.

§ 20. Петата категория образуват доктринерите, конспираторите, революционерите, всички, които празнословят на събрания или на книга. Те трябва непрекъснато да бъдат тласкани и увличани в практически и рисковани прояви, в резултат на което повечето от тях ще изчезнат, а някои ще се превърнат в истински революционери.

§ 21. Шестата категория е много важна; това са жените, които трябва да бъдат разделени на три главни разреда. Към първия спадат повърхностните, глупавите и бездушните жени, които трябва да бъдат използвани по същия начин, както и мъжете от третата и четвъртата категория; към втория разред спадат пламенните, предадените и способните жени, които обаче не принадлежат към нас, защото не са се издигнали още до практическо и лишено от фрази революционно разбиране. Те трябва да бъдат използвани като мъжете от петата категория; най-после идват жените, които напълно принадлежат към нас, т. е. които са напълно посветени и са приели изцяло нашата програма. Ние трябва да гледаме на тях като на най-ценното ни съкровище, без чиято помощ ние нищо не можем да постигнем.

Задължения на дружеството към народа

§ 22. Дружеството няма друга цел освен пълното освобождение и щастието на народа, т. е. на чернoработния народ (tchernorabotchii lioud). Но изхождайки от убеждението, че това освобождение и това щастие могат да бъдат постигнати само по пътя на всеразрушителна народна революция, *дружеството с всички сили и средства ще съдействува за засилването и умножаването на злините и страданията,* които най-после ще изкарат народа от търпение и ще го подтикиат към масово въстание.

§ 23. Под народна революция дружеството разбира не регулирано по западния класически образец движение, което винаги се спира пред собствеността и пред традиционните обществени отношения на така наречената цивилизация и нравственост и досега се е ограничавало с това, да обяви събарянето на една политическа форма, за да я замести с друга и да създаде една така наречена революционна държава. Спасителна за народа може да бъде само онази революция, която из основи ще унищожи всяко понятие за държава и ще премахне всички традиции, отношения и класи на държавата в Русия.

§ 24. Преследвайки тази цел, дружеството не възнамерява да натрапва на народа каквато и да било организация отгоре. Бъдещата организация без съмнение ще произлезе от народното движение и народния живот. Но това е дело на бъдещите поколения. Нашето дело е страшното, пълно, повсеместно и безпощадно разрушение.

§ 25. Ето защо, приближавайки се до народа, ние трябва преди всичко да се обединим с елементите на народния живот, които от основаването на московската държава непрестанно, не само на думи, но и на дело са протестирали против всичко, което е свързано пряко или косвено с държавата — против дворянството, против чиновничеството, против поповете, против търговския* свят и против дребните търговци, против всички експлоататори на народа**. Ние трябва да се обединим с авантюристичния свят на разбойниците, които са единствените истински революционери в Русия.

§ 26. Да са сплоти този свят в една непобедима, всеразрушителна сила — в това се състои цялата ни организация, цялата ни конспирация и цялата ни задача."

Подобен шедьовър не се критикува. Човек би си развалил настроението от неговата карикатурност. Той би взел прекалено сериозно този аморфен всеразрушител, който е съчетал в едно лице Рудолф Геролщайнски, Монте Кристо, Карл Моор и Робер Макер. Ще се ограничим с това, с няколко доказателства да установим тъждествеността на духа и дори на изразите на катехизиса, ако не се смятат прекомерните преувеличения, с духа на изразите на тайния статут и останалите руски произведения на Алианса.

Трите степени на посвещаване в тайния статут на Алианса са възпроизведени в § 10 на катехизиса, в който се говори за „революционери от втори и трети разред... които още не са напълно посветени". — Посочените в член 6 от устава задължения

* В руския текст на Бакунин: „гилдейския". *Ред.*

** В руския текст „кулака паразит". *Ред.*

на интернационалните братя са същите, както и в § 1 и 13 на катехизиса. — Условията, при които братята могат да заемат правителствени длъжности съгласно член 8 на устава, „са изложени още по-пълно“ в § 14 на катехизиса, където на братята дори се дава да разберат, че трябва да постъпват в полицията, ако това им бъде заповядано. — Предписанието, дадено на братята (уставът, член 9), да се съветват помежду си, се повтаря в § 9 на катехизиса. — В членове 2, 3 и 6 на програмата на интернационалните братя характерът на революцията се определя точно така, както в § 22 и 23 на катехизиса. — Якобинците, за които се говори в член 4 на програмата, фигурират в § 20 на катехизиса като разновидност на „хората от пета категория“; и в двата документа те са обречени на смърт. — Мислите, изказани в членове 5 и 8 на програмата за хода на една истински анархистка революция, са същите, както и в § 24 на катехизиса.

Осъждането на науката в § 3 на катехизиса се повтаря във всички вече споменати руски публикации. Възвеличаването на разбойника като първообраз на истинския революционер, загатнато в „Словата“ само бегло, открито се признава и проповядва във всички останали произведения. „Петата категория“, за която се говори в § 20 на катехизиса, в „Постановка на революционния въпрос“ се нарича „държавни и кабинетни революционери“. Там, както и в § 25 и 26 на катехизиса, се казва, че първият дълг на революционера бил да стане разбойник. Едва в „Принципи на революцията“ и в „Народная расправа“ започва да се проповядва всеразрушението, към което задължават § 6, 8 и 26 на катехизиса, и системните убийства, за които се говори в § 13, 15, 16 и 17.

3. ВЪЗВАНИЕТО НА БАКУНИН ДО ОФИЦЕРИТЕ ОТ РУСКАТА АРМИЯ

За Бакунин, изглежда, е било важно да не остане никакво съмнение относно неговото съучастие в така наречения заговор на Нечаев. Той публикува възвание „До офицерите от руската армия“, носещо дата „Женева, януари 1870“ и подписано: „Михаил Бакунин“. За това възвание, „цена 1 франк“, се съобщаваше като за произведение на Бакунин във всички броеве на „Колокол“ от 1870 г. Ще приведем няколко извадки от него.

Преди всичко то възвестява, подобно на Нечаев в Русия, че

„наближава часът на последната борба между романовско-холщайн-готорпската династия и руския народ, между татарско-немското иго и широката

славянска свобода. Пролетта тропа на вратата и в първите ѝ дни ще започне боят... революционната сила е готова и при дълбокото и повсеместно недоволство на народа, което цари сега в цяла Русия, победата ѝ е сигурна."

Съществува организация, която да ръководи предстоящата революция, защото „една тайна организация е един вид щабът на революционната войска, а тази войска е целият народ".

„Във възванието „До младите братя в Русия" аз казах, че Стенка Разин, който ще застане начело на народните маси в тъй явно приближаващия се разгром на Руската империя, ще бъде не вече изолираният герой, а колективен Стенка Разин. Всеки, който има малко ум, лесно ще е разбрал, че под това аз разбирах тайна, действуваща вече в момента организация, силна със своята дисциплина, със страстната преданост и самоотверженост на своите членове и със сляпото подчинение на всекиго на всички заповеди и разпореждания *на един единствен* всезнаещ, но неизвестен на никого *комитет*.

Членовете на този комитет напълно са се отказали от себе си; това им дава правото да искат от всички членове на организацията подобен абсолютен отказ. Те до такава степен са се отказали от всичко, което е предмет на вожделенията на всички суетни, честолюбиви и властолюбиви хора, че веднъж завинаги се отказват от лична собственост, от всяка официална или публична власт и сила, дори и изобщо от всякаква известност на тяхното име в обществото и се обричат на вечна неизвестност, оставяйки на другите славата и блясъка на делото и запазвайки за себе си, и то пак не лично, а колективно само неговата същност.

Подобно на йезуитите, но не с цел за поробване, а за освобождение на народа, всеки от тях се е отказал дори от собствената си воля. В комитета, както и в цялата организация, мисли, иска и действува не индивидът, а колективът. Такова отричане от собствения живот, от собствената мисъл и воля ще се стори на мнозина невъзможно и дори възмутително. То действително е трудно, но е наложително необходимо. То ще се стори особено трудно на начинаещите, които току-що са влезли в организацията, на хората, които още не са отвикнали от празнословното и суетно фанфаронство, хора, които се стремят към чест, лично достойнство и власт, и преди всичко на ония, които се оставят да бъдат водени от жалките призраци на мнима човечност, зад които в руското общество се проявява една всеобща сервилност по отношение на най-гнусната и най-мерзка действителност. То ще се стори трудно на ония, които търсят във великото дело само задоволяване на своето самолюбие, само повод да дрънкат фрази и които обичат делото не заради самото дело, а заради театралното изтъкване на собствената си личност."

„Всеки нов член влиза в нашата организация доброволно и знае предварително, че влязъл веднъж в нея, той принадлежи вече не на себе си, а изцяло на нея. *Влизането в организацията е свободно, но излизането от нея е невъзможно,* защото всеки напускащ член неизбежно би изложил на опасност самото съществуване на организацията, която не трябва да зависи от лекомислието, капризите или от по-голямата или по-малка надеждност, честност и сила на едно или няколко лица... Затова който иска да членува в организацията, трябва предварително да знае, че ѝ се посвещава напълно с всичко, с което разполага — сили, средства и знания и дори със своя живот, и то *безвъзвратно*... Това ясно и определено е казано в обнародваната от нея програма, която е задължителна както за членовете на комитета, така и за всички останали нейни членове, които не влизат в комитета... Ако един член е действително проникнат от тази" (революционна) „страст, всичко, което ор-

ганизацията поиска от него, ще му се вижда лесно. Известно е, че за страстта не съществуват трудности, тя не познава нищо невъзможно и колкото по-непреодолими изглеждат препятствията, толкова по-силно се напрягат волята, умението и силата на движения от нея човек. У обладаиия от тази страст не може да има място за лични страсти; той дори ие трябва да ги жертвува, защото те не съществуват повече в него. Един надежден член иа дружеството е задушил вече в себе си всяко любопитство и го преследва безпощадно във всички други. Макар и да се смята достоен за пълно доверие и тъкмо защото е достоен за него, т. е. защото е надежден човек, той не се стреми и дори не иска да знае нищо повече от това, което му е необходимо за най-доброто изпълнение на възложената му задача. Той говори за делото само с посочените му лица и казва само това, което му е заповядано да каже; изобщо той безусловно и строго се съобразява с всички заповеди и инструкции, които е получил *отгоре,* без да пита или дори да се старае да узнае на кое стъпало на организацията се намира той самият; разбира се, той ще иска да му бъдат възложени колкото е възможно повече задачи, но при все това търпеливо ще очаква момента, когато ще му бъде поверена една.

Подобна желязна и безусловна дисциплина може да се стори странна на новака и дори да го учуди; но тя няма да изненада, нито ще оскърби, а, напротив, ще зарадва и ще създаде чувство за сигурност у всеки надежден член, всеки действително силен и умен човек, стига само той да е обладан от онази всепоглъщаща страст на народното тържество, за която говорих по-горе. Един надежден член ще разбере, че подобна дисциплина е необходимият залог за относителната безличност на всеки член, която от своя страна е условие sine quna non* за общото тържество, и че само тази дисциплина е в състояние да създаде действителна организация и обединена революционна сила, която, опряна на стихийната народна мощ, ще бъде в състояние да надделее страшната сила на държавната организация.

Някои може би ще попитат: как можем да се подчиним на *диктаторското* ръководство на един неизвестен за нас комитет? Но комитетът ви е известен: първо, с публикуваната от него програма, която е тъй определена и ясна и се обяснява още по-подробно на всеки новопостъпващ в организацията член. Комитетът ви се препоръчва, второ, със сляпото доверие, което хранят към него известни ви и уважавани от вас лица, същото доверие, което ви кара да предпочетете тази организация пред всяка друга. На активните членове на организацията комитетът се разкрива още повече със своята неуморна, решителна и навсякъде проникваща дейност, която винаги отговаря на програмата и целта на организацията. И всички охотно се подчиняват на неговия *авторитет,* убеждавайки се все повече и повече от самата практика, от една страна, в неговата действително удивителна предвидливост, в неговата бдителност, в неговата съчетана с предпазливост енергия и в умението му да приспособява съответните мерки към целта, а от друга страна — в спасителното въздействие и необходимостта на такава дисциплина.

Някои могат да ме попитат: ако личният състав на комитета остава непроницаема тайна за всички, то как сте могли да съберете всички тези сведения за него и да се убедите в неговата действителна стойност? — Ще отговоря откровено. Аз не познавам нито един от членовете на комитета, нито дори техния брой, или неговото седалище. Знам само, че той се намира не в чужбина, а в Русия, както и трябва да бъде, защото един задграничен руски революционен комитет е глупост, която може да роди само главата на глупаво честолюбивите и празнословни фразьори на емиграцията, които прикриват

* — необходимо условие. *Ред.*

своето смешно суетно и злостно интригантско безделие под гръмкото име „Народное дело"*.

След дворянския заговор на декабристите" (1825) „първият сериозен опит за организация бе направен от Ишутин и неговите другари. Сегашната организация е първата окончателно успяла организация на революционните сили в цяла Русия. Тя използва всички приготовления и целия натрупан опит. Никаква реакция не може да я принуди да се разтури; тя ще преживее всички правителства и ще прекрати своята дейност едва тогава, когато нейната програма стане ежедневие на Русия и на целия свят.

Преди около една година комитетът сметна за полезно да ме уведоми за своето съществуване и ми изпрати своята програма заедно с изложение на общия план за революционната дейност в Русия. Напълно съгласен и с програмата, и с изложението, и убеден в сериозността както на делото, така и на хората, които са го предприели, аз направих това, което според мен трябва да направи всеки честен емигрант: подчиних се безусловно на властта на комитета като единствен представител и ръководител на революцията в Русия. Обръщайки се днес към вас, аз само се подчинявам на заповедта на комитета. Повече не мога да ви кажа. Ще прибавя само една дума. Аз съм достатъчно запознат с плана на организацията, за да бъда напълно убеден, че никаква сила вече не може да я унищожи. Дори народната партия да претърпи ново поражение в предстоящата борба — от което никой от нас не се страхува, ние всички вярваме в близкото тържество на народното дело, — дори нашите надежди да не се сбъднат, то и при най-ужасните репресии и сред най-дивата реакция организацията ще остане цяла и невредима...

Програмата е изградена върху най-широка и най-хуманна основа: пълна свобода и пълно равенство на всички хора, основани върху обществена собственост и върху общ труд, еднакво задължителен за всички с изключение, разбира се, на ония, които предпочетат да умрат от глад, но да не работят.

Такава е сега и програмата на работниците от всички страни и тази програма отговаря на вековните искания и на инстинктите на нашия народ... Предлагайки тази програма на народните низини**, членовете на нашата организация не можеха да не се учудят колко бързо и навсякъде те я разбират и с какъв пламенен ентусиазъм я приемат. Значи програмата е готова, тя е неизменна. Който е за нея, ще тръгне с нас. Който е против нас, той е приятел на враговете на народа, царски жандарм, царски палач — наш неприятел...

Аз ви казах, че нашата организация е изградена толкова здраво, и сега ще прибавя, че тя е пуснала такива дълбоки корени в народа, че дори да претърпим поражение, нашата реакция ще бъде безсилна да я разруши...

Подчинявайки се на заповедите на III отделение, сервилният печат се старае да внуши на обществеността, че правителството успяло да разкрие заговора в самия му корен. То нищо не е разкрило. Комитетът и организацията са и ще си останат незасегнати; правителството скоро ще се убеди в това, защото народната експлозия е близко. Тя е тъй близко, че сега всеки трябва да реши дали иска да бъде наш приятел, приятел на народа, или наш и народен враг. Нашите редици са открити за всички приятели, каквото място и положение те да заемат. Но как ще ни намерят? — ще попитате вие. Организацията, *която ви заобикаля от всички страни* и има сред вас *много* привърженици, сама ще издири онигова, който я търси с искреното желание и

* Читателят си спомня, че това беше заглавието на един руски вестник на Интернационала, който се издаваше в Женева от неколцина млади руси, които много добре знаеха истинската стойност на мнимия комитет и на Бакуниновата организация.

** В руския текст на възванието на Бакунин: „чернорабочий люд". *Ред.*

твърдата воля да служи на народното дело. Който не е за нас, е против нас. Избирайте!"

В тази брошура, подписана с неговото име, Бакунин се прави, че не знае седалището и състава на комитета, от името на който той говори и от името на който Нечаев действуваше в Русия. Но всъщност единственият документ, който упълномощаваше Нечаев да действува от името на комитета, беше подписан от Михаил Бакунин и единственият човек, който получаваше доклади за дейността на секциите, беше пак Михаил Бакунин. Следователно, когато Михаил Бакунин се кълне, че ще се подчинява безпрекословно на комитета, той се кълне, че ще се подчинява не на някой друг, а на самия Михаил Бакунин.

Ние смятаме за излишно да даваме други доказателства за пълното тъждество на тенденциите, както и на изразите на това подписано от Бакунин произведение с другите анонимни руски документи. Искаме само да покажем как Бакунин прилага тук морала на катехизиса. Най-напред той проповядва този морал на руските офицери; заявява им, че като са се конституирали като йезуитите на революцията, той и другите посветени са изпълнили своя дълг и същевременно са запълнили една празнота; че по отношение на комитета те нямат повече воля, отколкото знаменитият „труп" на дружеството на йезуитите. А да не би офицерите да се уплашат от убийството на Иванов, той се опитва да ги убеди, че трябва да бъде убиван всеки, който иска да излезе от тайното дружество. След това той прилага същия морал по отношение на своите читатели, като ги лъже най-безсрамно. Бакунин знаеше, че правителството бе арестувало не само всички посветени в Русия, но и десет пъти повече компрометирани от Нечаев хора от прословутата „пета категория" на катехизиса; той знаеше, че в Русия няма и помен от организация, че там няма и никога не е имало комитет извън особата на Нечаев, който тогава се намираше при него в Женева; той знаеше също, че тази брошура няма да спечели нито един привърженик в Русия, че тя може само да даде на правителството предлог за нови преследвания; и все пак той заявява, че правителството не е заловило абсолютно никого, че комитетът продължава да съществува в Русия и да развива там неуморна, решителна и проникваща навсякъде дейност и да проявява действително удивителна предвидливост, бдителност, съчетана с предпазливост енергия и поразителна ловкост (доказателство за това са показанията на процеса), че неговата тайна организация, единствената сериозна организация, съществувала в Русия след 1825 г., е незасегната, че тя е пуснала корени в народните низини, които възторжено

приемат нейната програма, че тя вече заобикаля офицерите от всички страни, че революцията вече тропа на вратата и ще избухне след няколко месеца, през пролетта на 1870 г. Само суетното желание да „изтъкне театрално" собствената си личност пред своите интернационални лъжебратя и пред своето огледало движи Михаил Бакунин, когато той отправя лъжливите си самохвалства към русите, претендирайки, че се е „отрекъл от собствения си живот, от собственото си мислене и от собствената си воля" и че стои над „празнословното и суетно фанфаронство на хората, които се стремят към чест, лично достойнство и право".

Същият човек, който в 1870 г. проповядва на русите сляпо, безпрекословно подчинение на заповедите, идващи отгоре от един анонимен и неизвестен комитет; който заявява, че йезуитската дисциплина е условие sine qua non за победата, че само тя може да надделее страшната централизация на държавата, и то не само на руската, но и на всяка държава; който провъзгласява един комунизъм, който е по-авторитарен от най-примитивния комунизъм — същият този човек предприема в 1871 г. вътре в Интернационала разколническо и дезорганизаторско движение под предлог за борба против авторитаризма и централизма на германските комунисти, за образуване на автономни секции и на свободна федерация от автономни групи и за превръщане на Интернационала в това, което той трябвало да бъде: първообраз на бъдещото общество. Ако бъдещото общество бъде устроено по образеца на руската секция на Алианса, то далеч ще надмине Парагвай на преподобните йезуитски отци[371], които са тъй скъпи на Бакунин.

IX
ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предоставяйки пълна свобода на движението и на стремежите на работническата класа в различните страни, Интернационалът успя да обедини работническата класа в един съюз и за пръв път да накара управляващите класи и техните правителства да почувствуват международната мощ на пролетариата. Управляващите класи и техните правителства признаха този факт, като съсредоточиха своите нападки върху изпълнителния орган на нашата целокупна организация — Генералния съвет. След падането на Комуната тези нападки все повече и повече се засилваха. Алиансистите избраха тъкмо този момент, за да обявят от своя страна открита война на Генералния съвет! Те твърдяха, че влиянието на Съвета, това мощно оръжие в ръцете на Интернационала, не било нищо друго освен оръжие, насочено против самия Интернационал. Това влияние било завоювано не в борба с враговете на пролетариата, а в борба със самия Интернационал. Те твърдяха, че властолюбивите стремежи на Генералния съвет взели връх над автономията на секциите и на националните федерации. За да се спаси автономията, не оставало нищо друго, освен да бъде обезглавен Интернационалът.

И действително дейците на Алианса знаеха, че ако не използват този решителен момент, стоте интернационални братя на Бакунин ще трябва завинаги да се простят с мечтаното от тях тайно ръководство на пролетарското движение. Техните нападки намериха одобрителен отзвук в полицейския печат на всички страни.

Гръмките им фрази за автономия и свободна федерация, изобщо крясъците им за война против Генералния съвет, бяха само

уловка, която маскираше истинската им цел: да дезорганизират Интернационала и по този начин да го подчинят на тайното, йерархично и самодържавно ръководство на Алианса.

Автономия на секциите, свободна федерация на автономни групи, антиавторитаризъм, анархия — това са фрази, които много подхождат за едно дружество на „декласирани", „без перспектива за кариера, без изход", конспириращо вътре в Интернационала, за да го подчини на тайна диктатура и да му натрапи програмата на г. Бакунин!

Лишена от мелодраматичните си украшения, тази програма се свежда до следното.

1. Всички мерзости, от които неизбежно се придружава животът на декласираните от по-висшите обществени слоеве, се превъзнасят като ултрареволюционни добродетели.

2. Издига се в принцип необходимостта да бъде примамено едно незначително, грижливо подбрано малцинство от работници; последните биват ласкани, откъсвани от масите чрез тайнствено посвещение и заставяни да участвуват в интригите и мошеническите машинации на тайното ръководство; на тях им се внушава, че ще съборят до основи старото общество, ако дадат простор на своите „лоши страсти".

3. Главните методи на пропаганда се състоят в това, да бъде привлечена младежта с фантастични измислици — лъжи за размерите и мощта на тайното дружество, пророчества за предстоящото избухване на подготвяната от него революция и пр. — и да бъдат компрометирани пред правителствата най-напредничавите хора от имотните класи, за да бъдат експлоатирани в парично отношение.

4. Икономическата и политическата борба на работниците за тяхното освобождение се заменя от *всеразрушителните* актове на героите на престъпния свят като най-висше въплъщение на революцията. С една дума, трябва да бъдат пуснати лумпените, които самите работници не допускаха до „революциите по западен класически образец", и по този начин да се даде доброволно в разпореждане на реакционерите добре дисциплинирана банда от агент-провокатори.

Трудно е да се каже кое преобладава в теоретическите фантазии и практическите начинания на Алианса — гротеската или подлостта. При все това Алиансът успя да предизвика в Интернационала глуха борба, която в продължение на две години затрудняваше дейността на нашата Асоциация и в края на краищата доведе до отцепването на една част от секциите и федерациите. Затова с решенията, които взе против Алианса, Хагският

конгрес само изпълни своя дълг. Конгресът не можеше да допусне Интернационалът, тази велика рожба на пролетариата, да се хване в мрежите, поставени му от измета на експлоататорските класи. Що се отнася до ония, които искат да лишат Генералния съвет от пълномощията, без които Интернационалът би се превърнал в разпръснатата, несвързана и изразявайки се с езика на Алианса, „аморфна“ маса, ние не можем да гледаме на тях другояче освен като на предатели или глупци.

Лондон, 21 юли 1873 г.

Комисия:

Е. Дюпон, Ф. Енгелс, Лео Франкел,
А. Льо Мусю, Карл Маркс, Ог. Серайе

X
ПРИЛОЖЕНИЕ

1. ХИДЖРАТА* НА БАКУНИН

В 1857 г. Бакунин бе изпратен в Сибир, но не на каторжна работа, както той иска да изкара в своите разкази, а просто на заточение. Губернатор на Сибир по това време беше граф Муравьов-Амурски, роднина на Муравьов, палача на Полша, и роднина на Бакунин. Благодарение на това родство и на услугите, които оказа на правителството, Бакунин се намираше в особено положение и се ползваше със специално покровителство.

По това време в Сибир се намираше Петрашевски, главата и организаторът на заговора от 1849 г.[372] Бакунин се отнесе към него явно враждебно и с всички средства се опитваше да му вреди, което не беше трудно за роднината на генерал-губернатора. Това преследване на Петрашевски даде на Бакунин нови основания да иска привилегии от правителството. Една тъмна афера, която вдигна много шум в Сибир и в Русия, сложи край на борбата между двамата заточеници. Критиката на поведението на един висш чиновник, който си играеше на либерализъм, предизвика в обкръжението на генерал-губернатора буря, която доведе до смъртоносен дуел. Цялата тази история имаше до такава степен характера на лични интриги и мошенически машинации, че развълнува цялото население, което обвини висшите чиновници, че са убили жертвата на дуела — един млад приятел на Петрашевски. Възбуждението взе такива размери, че правителството се опасяваше от народен бунт. Бакунин решително застана на страната на висшите чиновници, включително и на Муравьов.

* Преселването на Мохамед от Мека в Медина. *Ред.*

Той използва своето влияние, за да издействува интернирането на Петрашевски в по-отдалечена област, и се обяви в защита на неговите преследвачи в дълга, написана от него, но подписана само „очевидец“ и изпратена на Херцен кореспонденция. Публикувайки я в „Колокол“, Херцен изхвърли всички нападки срещу Петрашевски; но един препис от кореспонденцията, направен в Санкт-Петербург на път за Лондон, запозна тамошната публика с оригиналния текст.

Сибирските търговци, общо взето по-либерални от техните събратя в Русия, искаха да основат в Сибир университет, за да не бъдат повече принудени да изпращат синовете си в далечните висши училища на Русия и да създадат културен център в собствения си край. За тази цел им бе нужно разрешението на императора. Под влияние и по съвет на Бакунин Муравьов се изказа против този проект. Омразата на Бакунин към науката датира отдавна. Този факт е широко известен в Сибир. Бакунин бе запитван от много руси по този случай и тъй като не можеше да го отрече, той винаги обясняваше поведението си с това, че *подготвяйки бягството си,* той бил принуден да се опитва да спечели благоволението на своя роднина — губернатора.

Бакунин се ползваше и злоупотребяваше с покровителството на началството не само за себе си; срещу малка почерпка той го издействуваше за капиталисти, предприемачи и откупчици. Конфискуваните у жертвите на Нечаев и публикувани от правителството през 1869—1870 г. Бакунинови прокламации съдържаха проскрипционни списъци, в които фигурираше и известният Катков, главен редактор на „Московские ведомости“[373]. Последният си отмъсти, като публикува в своя вестник следното разобличение: той притежавал писма на Бакунин, които последният му изпратил от Лондон след пристигането си от Сибир и в които Бакунин моли стария си приятел Катков да му даде назаем няколко хиляди рубли. Бакунин признава, че през време на пребиваването си в Сибир получавал всяка година известна сума от един откупчик на водка, който му плащал, за да си осигури с неговото посредничество благоволението на губернатора. Това нередно възнаграждение (което той престанал да получава след своето бягство) тежало на съвестта му и той искал да върне на откупчика измъкнатите от него пари; за да извърши това добро дело, той искал заема от своя приятел Катков. Катков отказа.

По времето, когато Бакунин отправи тази молба до стария си приятел Катков, последният отдавна вече бе получил признание за своите заслуги в служба на III отделение и бе посветил своя вестник на доноси срещу руските революционери, особено

срещу Чернишевски, както и срещу полската революция. Следователно в 1862 г. Бакунин молеше за пари един човек, за когото знаеше, че е доносчик и литературен бандит на служба на руското правителство. Бакунин никога не се осмели да опровергае това тежко обвинение.

Снабден с пари — ние знаем вече по какъв начин бяха придобити те — и ползвайки се с високото покровителство на губернатора, за Бакунин беше много лесно да избяга от заточение. Той получи не само паспорт на свое име, за да обикаля из Сибир, но отгоре на това и официалната мисия да инспектира края до източните му граници. Достигнал в пристанището на Николаевск, той лесно се прехвърли в Япония, където спокойно можа да се качи на един кораб, заминаващ за Америка, и да пристигне в Лондон в края на 1861 г. Така бе осъществена чудната хиджра на този нов Мохамед.

2. ПАНСЛАВИСТКИЯТ МАНИФЕСТ НА БАКУНИН

На 3 март 1861 г. сред гръмките ръкопляскания на цяла либерална Европа Александър II провъзгласи отменяването на крепостното право. Усилията на Чернишевски и на революционната партия да прокарат запазването на общинната собственост върху земята имаха наистина известен успех, но в толкова незадоволителна форма, че още преди публикуването на манифеста за отменяването на крепостното право Чернишевски печално призна:

„Ако знаех, че повдигнатият от мен въпрос ще получи такова разрешение, щях да предпочета едно поражение пред подобна победа. Щях да предпочета те да бяха постъпили съгласно първоначалното си намерение, без ни най-малко да държат сметка за нашите искания."

И наистина актът за отменяването не беше нищо друго освен мошеничество. Голяма част от земята бе отнета от нейните истински собственици и бе провъзгласена системата на изкупуване на земята от селяните. От този акт на царско вероломство Чернишевски и неговата партия почерпиха нов неопровержим аргумент против императорските реформи. А либералите, наредили се под знамето на Херцен, ревяха с всички сили: „Ти победи, галилеанино!" Галилеанин в техните уста означаваше Александър II. — От този момент либералната партия, главният орган на която беше Херценовият „Колокол", не преставаше да възхвалява царя-освободител и за да отклони общественото внимание от оплакванията и протестите, предизвикани от този антинароден акт, призова-

ваше царя да продължи своето освободително дело и да предприеме кръстоносен поход за освобождението на потиснатите славянски народи, за осъществяване идеите на панславизма.

През лятото на 1861 г. Чернишевски разобличи в списание „Современник“ („Sovremennik“)[374] машинациите на панславистите и каза на славянските народи истината за положението на нещата в Русия и за користното мракобесие на техните фалшиви приятели — панславистите. Тогава именно Бакунин, току-що върнал се от Сибир, сметна, че е дошъл моментът да излезе напред. Той написа първата част на дълъг манифест, публикуван като приложение към „Колокол“ от 15 февруари 1862 г. под заглавие „До руските, полските и всички славянски приятели“. Втората му част изобщо не излезе.

Манифестът започва със следната декларация:

„Аз запазих смелостта на всепобеждаващата мисъл и в своето сърце, в своята воля и страст останах верен на приятелите, на великото общо дело и на себе си... Сега се явявам пред вас, мои стари изпитани приятели, и пред вас, млади приятели, които живеете с една мисъл и една воля с нас, и ви моля: приемете ме отново във вашата среда и нека ми бъде позволено между вас и заедно с вас да посветя целия остатък от своя живот на борбата за руската свобода, за полската свобода, за свободата и независимостта на всички славяни.“

Ако Бакунин отправя тази смирена молба към старите и младите си приятели, това е, защото

„е лошо да бъдеш деец в чужда страна. Аз изпитах това прекалено добре през революционните години: нито във Франция, нито в Германия можах да пусна корени. И така, аз посвещавам и занапред горещите си симпатии на прогресивното движение в целия свят; но за да не прахосам остатъка от моя живот, аз трябва да ограничa отсега нататък непосредствената си дейност върху Русия, Полша и славяните. Тези три отделни свята са неделими в моята любов и моята вяра.“

В 1862 г., т. е. преди единадесет години, на 51-годишна възраст великият анархист Бакунин изповядваше култа на държавата и панславистки патриотизъм.

„Великоруският народ е живял досега, може да се каже, изключително от външния държавен живот. Колкото и тежко да беше неговото положение вътре, което водеше до крайно разорение и робство, той все пак милееше за единството, силата и величието на Русия и беше готов на всички жертви за тях. По такъв начин във великоруския народ се разви държавно съзнание и патриотизъм не на думи, а на дело. Затова между всички славянски племена оцеля единствено великоруският народ, единствено той се запази в Европа и я накара да почувствува неговата сила... Не мислете, че той ще загуби своето законно влияние и политическата сила, които е извоювал само с борби, водени цели три века с мъченическо самоотречение за запазване на държавиата си

цялост... Нека изгоним татарите в Азия и германците в Германия и нека бъдем свободен, чисто руски народ..."

За да придаде по-голяма тежест на тази панславистка пропаганда, която завършва с искането за кръстоносен поход против татарите и германците, Бакунин препраща читателя към император Николай:

„Говори се, че сам император Николай малко преди смъртта си, готвейки се да обяви война на Австрия, искал да призове всички австрийски и турски славяни, унгарците и италианците на общо въстание. Той сам предизвика източната война против себе си и за да се защити, щеше насмалко да се превърне от деспотичен в революционен император. Говори се, че неговите възвания до славяните, между които и едно възвание до Полша, били вече подписани. Колкото и да мразеше Полша, той разбра, че славянското въстание без нея е невъзможно ... той надделя своите антипатии до такава степен, че, както се говори, бил готов да признае независимото съществуване на Полша, но ... само отвъд Висла."

Същият човек, който от 1868 г. спекулира с интернационализма, в 1862 г. проповядваше расова война в интерес на руското правителство. Панславизмът е изобретение на санктпетербургския кабинет и няма друга цел освен разширяването на европейските граници на Русия на запад и на юг. Но тъй като неговите представители не се осмеляват да кажат на славяните, които живеят в Австрия, Прусия и Турция, че тяхното призвание е да се разтворят във великата Руска империя, те им представят Русия като държавата, която ще ги освободи от чуждото иго и ще ги обедини в голяма свободна федерация. Съобразно с това панславизмът може да взема различни отсенки, от панславизма на Николай до панславизма на Бакунин; но всички те преследват една и съща цел и по същество са съгласувани помежду си, както показва току-що приведената извадка. Манифестът, с който ще се занимаем сега, няма да остави и най-малко съмнение в това отношение.

3. БАКУНИН И ЦАРЯТ

Видяхме, че във връзка с отменяването на крепостното право в Русия избухна война между либералната и революционната партия. Около Чернишевски, водача на революционната партия, се сплоти цяла фаланга от публицисти, малобройна група офицери и студентската младеж. Либералната партия имаше за свои представители Херцен, неколцина панслависти и голям брой мирни реформатори и почитатели на Александър II. Правителството подкрепи либералната партия. През март 1861 г. руската студентска

младеж решително се изказа за освобождението на Полша; през есента на 1861 г. тя се опита да окаже съпротива на „държавния преврат“, в резултат на който с дисциплинарни и фискални мерки бедните студенти (над две трети от общия брой) се лишаваха от възможността да следват в университетите. Правителството обяви техните протести за бунт; в Петербург, Москва и Казан стотици младежи бяха хвърлени в затворите, изгонени от университетите или изключени след тримесечен затвор. Опасявайки се, че тези младежи могат да засилят недоволството на селяните, Държавният съвет със специално постановление забрани на бившите студенти да заемат каквито и да било обществени длъжности в селото. Но с това преследванията не престанаха. Заточават се професори като Павлов; закриват се публични курсове, организирани от изключени от университетите студенти; предприемат се нови преследвания под най-несъстоятелни предлози; „взаимоспомагателната каса на студентската младеж“, току-що разрешена, внезапно се закрива; спират се вестници. Всичко това довежда до крайност негодуванието и възбуждението на радикалната партия и я принуждава да прибегне до нелегален печат. Тогава именно се появи манифестът на тази партия, озаглавен „Млада Русия“, с мото от произведенията на Роберт Оуен[375]. Този манифест съдържаше ясно и точно описание на вътрешното положение на страната, на състоянието на различните партии и печата и като провъзгласяваше комунизма, правеше извод за необходимостта от социална революция. Той призоваваше всички сериозни хора да се сплотят около радикалното знаме.

Едва появил се този нелегално отпечатан манифест, и по едно фатално съвпадение (ако в това нямаше пръст полицията) в Петербург избухнаха множество пожари. Правителството и реакционният печат с радост използваха този повод, за да обвинят младежта и цялата радикална партия в пожарите. Отново се пълнят затворите, нови жертви се тълпят по пътищата на заточението. Чернишевски е арестуван и хвърлен в санктпетербургската крепост, откъдето след две дълги години на мъчение бива изпратен на каторжна работа в Сибир.

Още преди тази катастрофа Херцен и Громека, който по-късно като губернатор на една полска губерния съдействува за усмиряването на Полша, яростно нападаха, единият в Лондон, а другият в Русия, радикалната партия и клеветяха Чернишевски, като твърдяха, че в края на краищата той щял да бъде удостоен с орден. В много сдържана статия Чернишевски призова Херцен да помисли за последиците от новата роля на „Колокол“, в която той заемаше открито враждебна позиция по отношение на руската

революционна партия[376]. Херцен тържествено заяви, че бил готов да произнесе в присъствието на всички ония, които той наричаше международна демокрация, т. е. Мадзини, Виктор Юго, Ледрю-Ролен, Луи Блан и т. н., прословутия тост за здравето на великия цар-освободител; каквото и да казват петербургските революционни *данаиловци*, прибавяше той, аз знам, че напук на тях и на техните крясъци, този тост ще намери благоприятен отзвук в Зимния дворец (резиденцията на царя). Под революционни данаиловци се разбират Чернишевски и неговите приятели.

Бакунин надмина Херцен. Тъкмо когато революционната партия бе напълно разгромена, когато Чернишевски беше в затвора, Бакунин, тогава вече 51-годишен, издаде своята прословута брошура към селския цар: „Романов, Пугачов или Пестел? Народно дело". Съчинение на Михаил Бакунин, 1862.

„Някои хора още се питат дали в Русия ще има революция или не. Но тази революция се извършва постепенно, тя цари навсякъде, във всички отношения, във всички умове. Тя действува с ръцете на правителството още по-успешно, отколкото чрез усилията на собствените си привърженици. Тя няма да се успокои, няма да спре, докато не възроди руския свят, докато не създаде нов славянски свят.

Династията сама работи за своето сгромолясване. Тя търси спасение в прекратяването, а не в покровителствуването на пробудилия се народен живот. Ако този живот беше разбран, той щеше да издигне царската династия на непозната досега висота на могъществото и славата... Но уви! Съдбата рядко е отреждала на царската династия такава величава, такава благодатна роля. Александър II можеше лесно да стане народен кумир, първият руски селски цар*, могъщ не със страха, а с любовта, свободата и благоденствието на своя народ. Опрян на народа, той щеше да стане спасителят и повелителят на целия славянски свят...

За тази цел той трябваше да има руско сърце, широко и силно във великодушието и в истината. Цялата руска и цялата славянска жива действителност му се отзова с отворени обятия, готова да служи като пиедестал на неговото историческо величие."

След това Бакунин иска премахването на държавата на Петър Велики, *германска* държава, и създаването на „нова Русия". За това дело е призван Александър II.

„Началото му беше великолепно; той възвести свободата на народа, свобода и нов живот след хилядогодишно робство. Изглеждаше, че той иска да създаде селска Русия" („zemskoujou Rossiou"), „защото в държавата на Петър свободен народ е немислим. На 19 февруари 1861 г., въпреки всички грешки и всички абсурдни противоречия на указа за освобождението на селяните, Александър II беше най-великият, най-любимият, най-могъщият цар, който е царувал някога в Русия." — Но „свободата е противна на всички инстинкти на Александър II", защото той е „германец", а „един германец ни-

---

* Титлата селски цар (Zemsky Tzar), която се дава на Александър II, е изобретение на Бакунин и „Колокол".

кога няма да разбира или да обича селска Русия... той мислеше само да укрепи държавното здание на Петър... с това той предприе фатално и невъзможно дело и погубва себе си и своята династия; той се готви да хвърли Русия в кървава революция."

Всички противоречия на „указа за освобождение", всички разстрели на селяни, студентските безредици, с една дума, целият терор според Бакунин

„се обясняват напълно с липсата на руски ум и народолюбиво сърце в царя, с глупавия му стремеж да запази на всяка цена Петровата държава... А той, и само той, можеше да извърши в Русия най-голямата и най-благодетелната революция, без да пролее нито капка кръв. Той може да я извърши и сега; ако сме загубили надежда в мирния изход, то е не. защото е много късно, а защото сме загубили най-после всяка вяра в способността на Александър II да разбере по кой път единствено може да спаси себе си и Русия. Да се спре движението на народа, пробудил се след хилядогодишен сън, е невъзможно. Но ако царят застанеше смело и решително начело на движението, тогава неговото могъщество за благото и славата на Русия щеше да бъде безгранично."

За тази цел той трябвало само да даде земя на селяните и да гарантира свобода и *self-government**.

„Няма опасност, че областното self-government ще разкъса връзката между провинциите, че ще се разклати единството на руската земя; автономията на провинциите ще бъде само административна, правомощна да издава закони по вътрешните работи, юридическа, а не политическа. В никоя страна, с изключение може би на Франция, народът не е проникнат до такава степен от съзнанието за единство, цялост и неделимост на държавата и за национално величие, както в Русия."

По онова време в Русия се издигаше искането за свикване на национално събрание**. Едни настояваха за това, за да бъдат разрешени финансовите затруднения, други — за да се сложи край на монархията. Бакунин искаше национално събрание, за да се демонстрира единството на Русия и да се затвърдят властта и величието на царя.

„Единството на Русия, което се изразяваше досега само в личността на царя, се нуждае сега от друго представителство: национално събрание... Въпросът не е дали ще има революция или не, а дали тя ще бъде мирна или кървава? Тя ще бъде мирна и благодатна, ако царят, застанал начело на народното движение, пристъпи заедно с националното събрание решително и върху широка основа към преустройството на Русия в духа на свободата. Но ако царят върви назад или се ограничи с полумерки, революцията ще бъде ужасна. Тогава тя ще вземе характер на безпощадно клане в резултат

* — самоуправление. *Ред.*

** В руския текст тук и на други места Бакунин употребява термина: „всенародный земский собор". *Ред.*

на общонародно въстание... Александър II все още може да спаси Русия от окончателна гибел и от проливане на кръв."

И така, в 1862 г. революцията означаваше за Бакунин окончателната гибел на Русия и той умоляваше царя да предпази страната от нея. За много руски революционери свикването на национално събрание беше равносилно на събаряне на царската династия, но Бакунин слага кръст на техните надежди и им възвестява, че

„националното събрание ще бъде против тях, за царя. А ако националното събрание бъде враждебно спрямо царя? — Това е невъзможно, защото народът е, който ще изпрати своите избраници в него, народът, който и досега още безгранично вярва в царя и благоговее пред него. Откъде може да дойде враждата?... Няма съмнение, че ако царят свика сега" (февруари 1862 г.) „националното събрание, той за пръв път би се видял заобиколен от хора, които му са искрено предани. Продължи ли анархията* още няколко годинн, настроението на народа може да се промени. В наше време се живее бързо. Но сега народът е за царя, против дворянството, против чиновничеството и против всичко, което носи немски" (т. е. европейски) „дрехи. В лагера на официална Русия всичко е враг на народа, *всичко с изключение на царя*. Кой би се опитал да говори на народа против царя? А и дори някой да се опита, ще му повярва ли народът? Нали именно *царят освободи селяните против волята на дворяните, против всеобщото желание на чиновниците?*"

„Чрез своите представители руският народ за пръв път ще се изправи лице с лице срещу *своя* цар. Това е решителен, извънредно критичен момент! Ще си допаднат ли те един на друг? От тази среща ще зависи цялото бъдеще на царя и на Русия. Доверието и предаността на народните пратеници към царя ще бъдат безгранични. Опре ли се на тях, отзове ли им се с доверие и любов, царят ще издигне своя трон на досега още недостигната висота и стабилност. Но какво ще стане, ако вместо цар-избавител, вместо народен** цар народните пратеници видят в него петербургски император в пруска униформа, бездушен германец? Какво ще стане, ако вместо очакваната свобода царят не им даде нищо или почти нищо?... Тогава тежкò на царизма! Тогава е свършено поне с петербургската, германска, холщайн-готорпска империя.

Ако в този съдбоносен момент, когато въпросът за живот или смърт, за мир или кръв ще се решава за цяла Русия, пред националното събрание се яви народен цар, *добър и праведен цар*, изпълнен с любов към Русия и готов да уреди живота на народа по неговата воля, какво не би могъл да направи той с такъв народ! Кой би се осмелил да се вдигне против него? И мирът, и доверието биха се възстановили като по чудо, и пари биха се намерили, и всичко би се уредило просто, естествено, безвредно за всички, в интерес на всички. Ръководено от такъв цар, националното събрание би създало една нова Русия. Никаква злонамереност и никаква враждебна сила не биха били в състояние да се борят против обединеното могъщество на царя и народа... Съществува ли надежда това обединение да бъде осъществено? Ние ще кажем направо не."

Въпреки всичко Бакунин не губи надеждата да увлече царя и за да въздействува върху него, той го заплашва с революцион-

* У Бакунин — „безурядица". *Ред.*
** У Бакунин — „земский". *Ред.*

ната младеж, която, ако царят не побърза, ще изпълни своето дело и ще намери пътя до народа.

„Защо тази младеж не е за Вас, а е против Вас? Това е голямо нещастие за Вас... тя има нужда преди всичко от свобода и правда. Но защо се отказа тя от царя. Защо се обяви против онзи, който пръв даде свобода на народа?... Да не би да се е увлякла *от абстрактния революционен идеал и от гръмката дума „република“?* Това е отчасти възможно, но все пак е само твърде повърхностна и второстепенна причина. Мнозинството на нашата прогресивна младеж знае много добре, че *западните абстракции,* били те консервативни, либерално-буржоазни или дори демократически, *са неприложими към руското движение...* Руският народ не се движи по абстрактни принципи... идеалът на Запада му е чужд и всички опити на консервативния, либералния или дори революционния доктринаризъм да му натрапи своите тенденции ще бъдат напразни... той има свои собствени идеали... той ще внесе в историята нови принципи и ще създаде друга цивилизация, *нова религия,* ново право, нов живот.

Пред това велико, сериозно и дори страшно явление, народа, е опасно да се правят глупости. Младежта ще се откаже от смешната и противна роля на неканени даскали... На какво можем да учим народа? Ако оставим настрана природните и математическите науки, последната дума на нашата наука ще бъде отричането на така наречените неоспорими истини на западното учение, пълното отричане на Запада.“

След това Бакунин се залавя с авторите на „Млада Русия“, обвинява ги, че са доктринери, че желаят да се явят в ролята на учители на народа, че са компрометирали делото; че били деца, които нищо не разбирали и които били почерпили своите идеи от няколко западни книги. — Правителството, което тогава хвърляше същите тези младежи в затворите като подпалвачи, им отправяше същите упреци. И за да успокои своя цар, Бакунин възвестява:

„Народът не е за тази революционна партия... огромното мнозинство на нашата младеж принадлежи към народната партия, партията, чиято единичка и единствена цел е тържеството на народното дело; тази партия няма предразсъдъци нито за, нито против царя, и ако царят, който започна великото дело, не бе изменил на народа, той никога нямаше да бъде изоставен; и сега още не е късно за него, и сега още тази младеж би тръгнала с радост след него, стига само той да върви начело на народа. *Никакви революционни предразсъдъци* на Запада не биха могли да ѝ попречат. Време е германците да си вървят в Германия. Ако царят беше разбрал, че отсега нататък трябва да бъде глава не на насилствена централизация, а на *свободна федерация на свободни народи,* опрян на здрава и възродена сила, в съюз с Полша и Украйна, че трябва да разкъса всички така омразни германски съюзи и да вдигне смело всеславянското знаме, той щеше да стане *спасител на славянския свят!*

Да, наистина, войната против германците е за славяните добро и необходимо дело; във всеки случай по-добро, отколкото да се душат поляците в угода на германците. Да се вдигне на война за освобождение на славяните от турското и немското иго, ще бъде необходимост и свещен дълг за освободения руски народ.“

В същата брошура Бакунин призовава революционната партия да се сплоти под знамето на народното дело. Ето няколко пункта от програмата на това скроено за царя народно дело:

„Член 1. Ние" (Бакунин и К⁰) „искаме народно *self-government* — общинско, провинциално*, областно и най-после държавно, с цар или без цар; за нас е все едно — важно е какво ще реши народът. — Член 2... Ние сме готови и дългът ни повелява да помагаме на Полша, Литва и Украйна, за да попречим на всяко насилие и да защищаваме тези страни от техните външни врагове, особено от германците. — Член 4. Обединени с Полша, Литва и Украйна, ние ще подадем ръка на всички наши братя славяни, които пъшкат сега под игото на Пруското кралство, Австрийската и Турската империя, и се задължаваме да не сложим меча в ножницата, докато макар и един славянин все още остава роб на германците, турците или на който и да било друг." —

Член 6 предписва съюз с Италия, Унгария, Румъния и Гърция; това бяха тъкмо ония съюзи, към които се стремеше тогава руското правителство.

„Член 7. Ние ще се стремим с всички останали славянски племена към осъществяването на заветната славянска мечта: към създаването на велика и свободна общославянска федерация... за да има само една единствена и неделима общославянска сила.

Това е голямата програма на славянското дело, това е последната неизменна дума на руското народно дело. На това дело ние посветихме целия си живот.

А сега: накъде и с кого ще вървим ние? Ние казахме накъде ще вървим. Ние казахме също с кого ще вървим: с никой друг освен с народа. Остава да знаем след кого ще вървим. След Романов, Пугачов или някой нов Пестел, ако се намери такъв?**

Да кажем истината: *ние бихме предпочели да вървим след Романов*, ако Романов би могъл и би пожелал да се превърне от петербургски император в селски цар. Ние бихме се наредили охотно под неговото знаме, защото руският народ все още го признава, защото неговата сила е вече създадена и готова за действие и защото тя би станала непобедима, щом той ѝ даде народно кръщение. Ние бихме тръгнали след него и затова, защото *само той* може да извърши голямата мирна революция, без да пролее нито капка руска или славянска кръв. Благодарение на човешката глупост кървавите революции стават понякога необходими, но все пак те са голямо зло и голямо нещастие не само поради техните жертви, но и с оглед на чистотата и пълнотата на целта, за която те се извършват. Ние видяхме това от примера на френската революция

И така нашето отношение към Романов е ясно. *Ние не сме негови врагове*, но не сме и негови приятели. Ние сме приятели на руското народно дело, на славянското дело. Застане ли царят начело на това дело, ние ще тръгнем след него. Обяви ли се против него, ние ще бъдем негови врагове. Затова целият въпрос се състои в това: иска ли Романов да бъде руски цар, селски цар, или предпочита да бъде петербургски, холщайн-готорпски император? Иска

* У Бакунин — „волостное", уездное". *Ред.*

** Романов е фамилното име на царя; Пугачов беше вождът на голямото казашко въстание при Екатерина II; Пестел беше ръководителят на заговора против Николай I в 1825 г., той беше обесен.

ли той да служи на Русия, на славяните или на германците? Този въпрос скоро ще се реши и тогава ние ще знаем какво трябва да правим."

За съжаление царят не сметна за нужно да свика националното събрание, за което Бакунин постави своята кандидатура още в тази брошура. Затова той се отказа от своя избирателен манифест и от преклонението си пред Романов. Позорно излъган в своята наивна доверчивост, на него не му оставаше нищо друго, освен да се хвърли стремглаво във всеразрушителна анархия.

След този „шедьовър" на учителя, който пълзи по корем пред своя селски цар, на неговите ученици и приятели Албер Ришар и Гаспар Блан бе, разбира се, позволено да крещят с цяло гърло: Да живее селският император Наполеон III!

XI
ДОКУМЕНТИ

I. ТАЙНИЯТ СТАТУТ НА АЛИАНСА

Екземплярът от този статут, с който разполагаме, е написан отчасти от ръката на Бакунин. Той давал преписи от статута не само на посветените, но и на много други, които се надявал да съблазни с откровението на своята величествена програма. Авторското честолюбие взело връх над мрачната въздържаност на мистификатора.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА АЛИАНСА НА ИНТЕРНАЦИОНАЛНИТЕ БРАТЯ

ТРИ СТЕПЕНИ:

I. *Интернационални братя.*
II. *Национални братя.*
III. Полутайна, полуоткрита организация на *Международния алианс на социалистическата демокрация.*

I. УСТАВ НА ИНТЕРНАЦИОНАЛНИТЕ БРАТЯ

1. Интернационалните братя нямат друго отечество освен световната революция, друга чужбина и друг враг освен реакцията.

2. Те отхвърлят всяка политика на съглашателство и компромиси и смятат за реакционно всяко политическо движение, което няма за непосредствена и пряка цел тържеството на техните принципи.

3. Те са братя, никога не се нападат едни други, нито разрешават своите спорове публично или пред съда. Съд на честта, избран от двете страни измежду братята — това е единственото им правосъдие.

4. Всеки трябва да бъде свещен за всички останали, по-свещен от роден брат. Всеки брат трябва да разчита на помощта и съдействието на всички останали до последна възможност.

5. Интернационален брат може да стане само този, който искрено приеме цялата програма с всичките ѝ теоретически и практически изводи, този, у когото ум, енергия, честност и надеждност се съчетават с *революционна страст*, този, който е дяволски смел. Ние не налагаме нито задължения, нито жертви. Защото този, който притежава тази страст, ще направи много, без дори да съзнава, че прави жертва.

6. За един брат не трябва да има по-сериозни и по-свещени работи, интереси и задължения от това, да служи на революцията и на нашата призвана да работи за нея тайна организация.

7. Един брат винаги има правото да откаже да изпълни поръчението, което му възлага централният комитет или неговият национален комитет, но много последователни откази могат да станат причина да бъде считен за инертен или злонамерен; той може да бъде временно изключен от своя национален комитет, а по предложение на последния може да бъде изключен от централния комитет до окончателно решение от страна на конституантата.

8. Никой брат не може да заема обществена служба без съгласието на комитета, към който принадлежи. — Никой брат не може да участвува в публични действия или демонстрации, които противоречат или дори са само чужди на възприетата от неговия комитет линия на поведение, или без да се е посъветвал за това с последния. Всеки път, когато двама или повече братя са заедно, те трябва да се съвещават по всички важни обществени въпроси.

9. Всички интернационални братя се познават един друг. *Между тях никога не трябва да има политически тайни.* Никой от тях не може да членува в каквото и да било тайно дружество без изричното съгласие на своя комитет, а в случай на нужда, когато последният поиска това, без съгласието на централния комитет. — Той може да членува в такова тайно дружество само при условие, че разкрива пред тези комитети всички тайни, които могат да ги интересуват пряко или косвено.

10. Организацията на интернационалните братя се подразделя на: *А. Генерален комитет или конституанта. В. Централен комитет. С. Национални комитети.*

А. Генерален комитет

Това е събрание на всички или поне на две трети от интернационалните братя, което се свиква редовно в определено време или пък като извънредно съвещание от мнозинството на централния комитет. Генералният комитет е висшата учредителна и изпълнителна власт на цялата ни организация и може да изменя нейната програма, устав и органически статут.

В. Централен комитет

Той се състои от: а) *централно бюро* и b) *централен контролен комитет*. Членове на последния са всички интернационални братя, които не влизат в бюрото и се намират на достатъчно близко разстояние, за да могат да бъдат свиквани в двудневен срок, както и, разбира се, всички братя, които се намират пътем в неговото седалище. Техните взаимоотношения се уреждат от устава на Алианса на социалистическата демокрация (виж членове 2—4).

С. Национални комитети

Всеки национален комитет се състои от всички интернационални братя (независимо от тяхната националност), които пребивават в центъра на националната

организация или близо до него. Всеки национален комитет също се подразделя на: а) *национално изпълнително бюро* и b) *национален контролен комитет*. Последният обхваща всички налични интернационални братя, които не влизат в бюрото. Взаимоотношенията са същите, както и в Алианса на социалистическата демокрация.

11. За приемането на нов брат е необходимо *единодушното решение* на всички налични (не по-малко от трима) членове на националния комитет и *утвърждаването му от централния комитет* с мнозинство от две трети. С единодушно решение на всичките си членове *централният комитет* може да приема нови братя.

12. Всеки национален комитет се събира най-малко един път седмично, за да контролира и активизира организационната, пропагандистката и административната работа на своето бюро. — Той е естественият съдия на поведението на своите членове във всичко, което се отнася било до тяхното революционно достойнство, било до отношенията им с дружеството. Решенията му трябва да се представят за утвърждаване на централния комитет. Той насочва дейността и всички публични прояви на всичките си членове. Било чрез своето бюро, било чрез назначен от него брат, той трябва да води редовна кореспонденция с *централното бюро*, на което трябва да пише най-малко веднъж на две седмици.

13. *Националният комитет* ще организира тайното *обединение* на националните братя в своята страна.

II. НАЦИОНАЛНИ БРАТЯ

14. Националните братя трябва да бъдат организирани във всяка страна така, че никога да не могат да избягнат ръководството на общата организация на интернационалните братя и по-специално ръководството на *генералния комитет* и на *централния комитет*. Техните програми и устави могат да влязат окончателно в сила само след като бъдат санкционирани от *централния комитет*.

15. Всеки национален комитет може, ако намери за целесъобразно, да установи две категории национални братя: а) такива, които се познават един друг във всяка отделна страна, и b) такива, които се познават само в малки групи. — Националните братя не трябва в никой случай дори да подозират за съществуването на международна организация.

16. *Провинциални центрове*, състоящи се изцяло или отчасти от интернационални братя или от национални братя от първата категория, трябва да бъдат организирани във всички важни пунктове на една страна; те имат за задача да развиват колкото е възможно по-дълбоко и по-широко тайната организация и пропагандата на нейните принципи, като не ограничават дейността си в градовете, а се опитват също да я разпространят в селата и сред селяните.

17. Националните комитети ще се опитат да намерят колкото е възможно по-бързо финансовите средства, които са необходими не само за успешната дейност на собствената им организация, но и за общите нужди на цялата асоциация. Затова те ще изпращат една част — половината? — на централното бюро.

18. Националните бюра трябва да бъдат извънредно активни и да имат предвид, че принципите, програмите и уставите имат някаква стойност само дотолкова, доколкото хората, които трябва да ги изпълняват, притежават дяволска смелост.

ТАЙНА ОРГАНИЗАЦИЯ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ АЛИАНС НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ

1. *Постоянният централен комитет* на Алианса се състои от всички членове на *постоянните национални комитети* и от членовете на *централната секция в Женева*.

В пълен състав всички тези членове образуват *тайното общо събрание* на Алианса, което е върховната и същевременно учредителната власт на Алианса и се свиква най-малко един път годишно на работнически конгрес като делегати на различните национални групи на Алианса; освен това то може да бъде свикано по всяко време както от *централното бюро*, така и от *централната секция в Женева*.

2. Централната секция в Женева е постоянна делегация на постоянния централен комитет. Тя се състои от всички членове на *централното бюро* и на *контролния комитет*, които по необходимост са винаги и членове на постоянния централен комитет. — *Централната секция* е *върховният изпълнителен съвет* на Алианса в рамките на конституцията и линията на поведение, които могат да се установяват или изменят единствено от *общото събрание*. Тя решава всички административни въпроси (но не конституционните и общополитическите) с обикновено мнозинство на гласовете и така взетите решения са *задължителни* за *централното бюро*, ако последното не реши с мнозинство да ги обжалва пред *общото събрание*, което в такъв случай то трябва да свика в триседмичен срок. — Свиканото по този начин *общо събрание* е способно да взема решения, ако присъствуват две трети от всичките му членове.

3. *Централното бюро* — изпълнителната власт — се състои от 3 до 5 или дори 7 члена, които винаги трябва да бъдат едновременно *членове на постоянния централен комитет*. Като една от двете съставни части на *тайната централна секция, централното бюро* е тайна организация. Като такава то получава указания от *централната секция* и трябва да изпраща своите съобщения, за да не кажем своите тайни заповеди, на всички *национални комитети*, от които трябва да получава тайни доклади най-малко един път месечно. Но като *изпълнителна власт* на открития Алианс, централното бюро е същевременно открита организация. Като такава то поддържа, в зависимост от страната и обстоятелствата, повече или по-малко тайни или открити връзки с всички *национални бюра*, от които също трябва да получава отчети всеки месец. Външно неговата форма на управление ще отговаря на президентството в една федеративна република. Като едновременно тайна и открита изпълнителна власт на Алианса, *централното бюро* ще организира тайната и откритата пропаганда на дружеството и ще съдействува за неговото развитие във всички страни с всички възможни средства. То се разпорежда с онази част от финансовите средства, която съгласно параграф b) на открития устав му се изпраща от всички страни за общите нужди. То ще издава вестник и брошури и ще изпраща пътуващи агенти, които да създават групи на Алианса в ония страни, където няма още такива. При всички мерки, които централното бюро трябва да взема в интерес на Алианса, то трябва да се подчинява все пак на решенията на мнозинството на *тайната централна секция*, в която впрочем влизат всичките му членове. Като едновременно открита и тайна организация и като съставено изцяло от членове на *постоянния централен комитет, централното бюро* винаги ще бъде пряко представителство на този *комитет*. *Временното централно бюро* ще бъде представено сега на *женевската учредителна група* като временно избрано от *всички членове — основатели на Алианса*, които — в мнозинството си участвували навремето в Бернския конгрес — се разотидоха в своите страни, след като прехвърлиха пълномощията си на гражданина *Б.** — Това бюро ще функционира

* — М. Бакунин. *Ред.*

до първото открито общо събрание, което съгласно член 7 на открития устав се събира на следващия работнически конгрес като клон на Международната работническа асоциация. От само себе си се разбира, че членовете на *новото централно бюро* ще бъдат избрани от това събрание. Но тъй като е наложително необходимо *централното бюро* да се състои винаги само от членове на *постоянния централен комитет,* последният ще трябва посредством своите национални комитети да се грижи да организира и ръководи всички местни групи така, че те да изпращат за делегати на това събрание само членове на постоянния централен комитет, или при липса на такива — само хора, абсолютно предани на ръководството на своя респективен национален комитет. за да може постоянният централен комитет винаги да държи в ръцете си цялата организация на Алианса.

4. *Контролният комитет* упражнява контрол върху цялата дейност на централното бюро. — Той се състои от всички членове на постоянния централен комитет, които живеят в самото място или близо до седалището на *централното бюро,* както и от всички членове, които пребивават тук временно или минават пътем, с изключение на ония, които образуват бюрото. По искане на двама члена на контролния комитет всичките му членове трябва да се съберат в тридневен срок заедно с членовете на централното бюро, за да образуват *събранието на централната секция на върховния изпълнителен съвет,* чиито права са установени в член 2.

5. *Националните комитети* се образуват от всички членове на постоянния централен комитет, принадлежащи към една и съща нация. При наличността на трима членове на постоянния централен комитет от една и съща нация бюрото или в случай на нужда централната секция ще ги призове да образуват национален комитет на своята страна. Всеки национален комитет може да назначи нов член на централния комитет на своята страна, но само с единодушното решение на всичките си членове. При назначаването на нов член националният комитет трябва незабавно да уведоми за това централното бюро, което регистрира този нов член и с това го облича с всички права на член на постоянния централен комитет. — *Централната секция* в Женева е също упълномощена да назначава нови членове с единодушното решение на всичките си членове.

Всеки *национален комитет* има специалната задача да основава и организира както открити, така и тайни национални групи на Алианса в своята страна. Той е върховният изпълнителен и административен орган на тези групи чрез своето *национално бюро,* което той трябва да създаде така, че то да се състои изключително от членове на постоянния централен комитет. *Националните комитети* ще имат по отношение на съответните бюра същите връзки, права и пълномощия, каквито централната секция има по отношение на *централното бюро.* — *Националните комитети,* които ще бъдат образувани чрез обединяването на съответните *бюра* и *контролни комитети,* не трябва да признават друго ръководство освен *централното бюро;* те служат като единствените посредници между последното и всички *местни групи* на своята страна както по отношение на пропагандата и администрацията, така и на събирането и изразходването на членския внос. *Националните комитети* трябва да се грижат чрез съответните бюра за организацията на Алианса в своите страни, но така, че членовете на постоянния централен комитет винаги да господствуват в него и да го представляват на конгресите.

Организирайки местните групи, националните бюра трябва също да се погрижат да представят техния устав и програма за утвърждаване от централното бюро, без което местните групи не могат да принадлежат към Международния алианс на социалистическата демокрация.

ПРОГРАМА
НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ АЛИАНС

1. Международният алианс е основан, за да организира и ускорява световната революция върху основата на принципите, изложени в нашата програма.

2. Съобразно с тези принципи целта на революцията може да бъде само: *a)* Разрушаването на всички религиозни, монархически, аристократически и буржоазни власти и сили в Европа. Изводът оттук е разрушаване на всички съществуващи сега държави с всичките им политически, правни, бюрократически и финансови учреждения. *b)* Изграждането на ново общество върху единствената основа на свободния асоцииран труд, който има за изходна точка колективната собственост, равенството и справедливостта.

3. Революцията, както ние я схващаме, или, по-точно, както тя неизбежно се поражда днес по силата на нещата, има по същество международен или универсален характер. Пред застрашителната коалиция на всички привилегировани интереси и на всички реакционни сили в Европа, разполагащи с всички ужасни средства, които им дава една умела организация, пред дълбоката пропаст, която съществува днес навсякъде между буржоазията и работниците, никаква национална революция не би могла да разчита на успех, ако не се разпростре незабавно върху всички други нации; но тя никога не би могла да надхвърли границите на една страна и да вземе всеобщ характер, ако не съдържа в самата себе си всички елементи на такъв всеобщ характер, т. е. ако не бъде открито социалистическа революция, разрушаваща държавата и създаваща свобода посредством равенството и справедливостта; защото отсега нататък нищо не може да обедини, наелектризира, да вдигне великата, единствено реална сила на века — работниците, освен лозунга за пълно освобождение на труда върху развалините на всички учреждения, призвани да охраняват наследственото земевладение и капитала.

4. Тъй като предстоящата революция може да бъде само всеобща, Алиансът, или — за да кажем думата направо — заговорът, който трябва да я подготви, организира и ускори, също трябва да бъде всеобщ.

5. Алиансът ще преследва двойна цел: a) Той ще се стреми да разпространи сред народните маси на всички страни правилни възгледи за политиката, социалната икономия и всички философски въпроси. Той ще води активна пропаганда както чрез вестници, брошури и книги, така и чрез създаване на открити дружества; b) Той ще се опита да привлече към себе си всички умни, енергични и надеждни хора, които хранят добри намерения и искрена преданост към нашите идеи, за да образува в цяла Европа и доколкото е възможно и в Америка невидима мрежа от предани и силни именно с този свой съюз революционери.

ПРОГРАМА И ЦЕЛИ НА РЕВОЛЮЦИОННАТА ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИНТЕРНАЦИОНАЛНИТЕ БРАТЯ

1. Принципите на тази организация са същите, както и принципите на програмата на Международния алианс на социалистическата демокрация. Що се отнася до женския въпрос, до религиозното и правното положение на семейството и до държавата, тези принципи са изложени още по-подробно в програмата на *руската социалистическа демокрация*.

Централното бюро си запазва правото да представи в скоро време едно по-пълно теоретическо и практическо изложение на тези принципи.

2. Обединението на интернационалните братя се стреми към всеобща — едновременно социална, философска, икономическа и политическа революция,

с цел от съвременния ред на нещата, основан върху собствеността, експлоатацията, господството и принципа на авторитета — бил той религиозен, метафизически или буржоазно-доктринерски или дори якобинско-революционен, да не остане камък върху камък — отначало в цяла Европа, а след това и в останалия свят; издигайки лозунга: мир за трудещите се, свобода за потиснатите и смърт за властниците, експлоататорите и всевъзможните настойници, ние искаме да унищожим всички държави и всички църкви заедно с всичките им религиозни, политически, правни, финансови, полицейски, университетски, икономически и социални институции и закони, за да могат всички тези милиони нещастни човешки същества, досега мамени, поробвани, измъчвани и експлоатирани, да си отдъхнат най-после напълно свободно, избавени от всички свои официални и официозни, колективни и индивидуални ръководители и благодетели.

3. Убедени, че индивидуалното и социалното зло се корени много по-малко в отделни личности, отколкото в организацията на нещата и в обществените отношения, ние ще бъдем хуманни както от чувство за справедливост, така и по сметка, и безмилостно ще унищожаваме отношения и неща, за да можем да щадим хората без всякаква вреда за революцията. Ние отхвърляме *свободната воля* на обществото и мнимото му право да наказва. Самата справедливост, взета в най-човешкия, най-широкия смисъл на думата, е само негативна и преходна идея; тя поставя социалните проблеми, но не ги разрешава, сочейки ни само единствения възможен път за освобождението на човека, т. е. хуманизирането на обществото чрез свободата и равенството; положителното решение може да бъде постигнато само чрез все по-рационалната и по-рационалната организация на обществото. Това тъй желано решение, нашият общ идеал, е свободата — нравственост, образование и благосъстояние на всеки посредством солидарността на всички — човешкото братство.

Всеки човешки индивид е неволен продукт на природната и социалната среда, в която се е родил и развивал и чието влияние той продължава да търпи. Трите важни причини за всяка човешка безнравственост са политическото, икономическото и социалното неравенство, невежеството като негов естествен резултат и като необходима последица от това — *робството*.

Тъй като организацията на обществото винаги и навсякъде е единствената причина за престъпленията, извършвани от хората, наказването на престъпниците е лицемерие или явен абсурд от страна на обществото, защото всяко наказание предполага вина, а престъпниците никога не са виновни. Теорията за вината и наказанието е продукт на богословието, т. е. на съчетанието на абсурда и религиозното лицемерие.

Единственото право, което може да бъде признато на обществото в съвременното му преходно състояние, е естественото право *да убива* създаваните от него самото престъпници в интерес на своята самозащита, но не правото да ги съди и осъжда. Това право дори не е право в строгия смисъл на думата, а по-скоро естествено, прискърбно, но неизбежно фактическо отношение, признак и резултат на безсилието и тъпотата на съвременното общество; колкото по-малко обществото прибягва към него, толкова повече ще се приближава то до истинското си освобождение. Всички революционери, всички потиснати, всички страдащи — жертви на съвременната организация на обществото, чиито сърца естествено са изпълнени с омраза и желание за мъст, трябва да помнят, че кралете, потисниците и експлоататорите от всякакъв вид са също тъй виновни, както и престъпниците, излезли от масата на народа. Те също са злодеи, но не са виновни, защото и те като обикновените престъпници са неволен продукт на съвременната организация на обществото. Не трябва да се чудим, ако в първия момент въстаналият народ убие много-

от тях; това ще бъде може би неизбежно, но също тъй преходно нещастие, както разрушенията, причинени от буря.

Но този естествен факт няма да бъде нито нравствен, нито дори полезен. В това отношение историята ни дава много поучителни примери: ужасната гилотина от 1793 г., която сигурно не може да бъде обвинена в бавност и снизходителност, не успя да унищожи класата на аристократите във Франция. Макар и да не бе напълно унищожена, аристокрацията все пак бе дълбоко потресена, но не от гилотината, а от конфискуването и продаването на нейните земи. И изобщо може да се каже, че политически кланета никога не са убивали партии; те са се оказвали особено безсилни срещу привилегированите класи, защото силата се корени не толкова в хората, колкото в положението, в което привилегированите са поставени от реда на нещата, т. е. от *институцията на държавата* и от нейната естествена последица и същевремеино основа — *частната собственост*.

Следователно, за да бъде извършена радикална революция, трябва да се атакуват отношенията и нещата, трябва да бъде премахната собствеността и държавата; тогава няма да бъдем принудени да унищожаваме хора и да се обричаме на сигурната и неизбежна реакция, която във всяко общество винаги е водила и винаги ще води до изтреблението на хора.

Но за да имаме правото да бъдем хуманни към хората, без с това да изложим революцията на опасност, трябва да бъдем безмилостни към отношенията и нещата; трябва да разрушим всичко, а особено и преди всичко собствеността и нейната неизбежна последица — *държавата*. Това е цялата тайна на революцията.

Не трябва да се учудваме, че якобинците и бланкистите, които стаиаха социалисти по-скоро по необходимост, отколкото по убеждение, и за които социализмът е средство, а не цел на Революцията, защото те искат диктатура, т. е. централизация на държавата, а държавата по силата на неизбежна логическа необходимост ще ги доведе до възстановяване на собствеността — напълио естествено е, казваме ние, че като не желаят да извършат радикална революцня против нещата, те мечтаят за кървава революция против хората. Но тази кървава революция, основана върху изграждането на силно централизирана революционна държава, неизбежно би довела, както по-късно ще докажем по-подробно, до военна диктатура с нов господар. Следователно победата на якобинците и бланкистите би означавала смърт за революцията.

4. Ние сме естествени врагове на тези революционери — на бъдещите диктатори, законодатели и опекуни на революцията, които, преди още да са разрушени съвременните монархически, аристократически и буржоазни държави, мислят вече за създаването на нови революционни държави, също тъй централизирани и още по-деспотични, отколкото съществуващите днес държави, и които до такава степен са свикнали с реда, създаден отгоре от някакъв авторитет, и толкова много се страхуват от всичко, което им изглежда безпорядък, но което не е нищо друго освен свободен и естествен израз на народния живот, че преди още революцията да предизвика хубав и спасителен безпорядък, вече мислят да ѝ сложат край и намордник чрез някаква власт, която само ще се нарича революция, но в действителност ще бъде само нова реакция, защото отново ще почне да управлява народните маси с декрети и по този начин отново ще ги обрече на подчинение, застой и смърт, т. е. на робство и експлоатация от една нова псевдореволюционна аристокрация.

5. Ние схващаме революцията в смисъл на даваие простор на всичко онова, което днес се нарича лоши страсти, и на разрушаваие на онова, което на същия език се нарича „обществен ред".

Ние не се страхуваме от анархията, и я призоваваме, убедени, че от тази анархия, т. е. от пълното проявление на освободения народен живот, трябва да се родят свободата, равенството, справедливостта, новият ред и дори силата на революцията в противовес на реакцията. Този нов живот — народната революция — несъмнено няма да пропусне да се организира, но той ще създаде своята революционна организация отдолу нагоре и от периферията към центъра — съобразно с принципа на свободата, а не отгоре надолу или от центъра към периферията по маниера на авторитета, какъвто и да бил той — защото за нас не е важно дали този авторитет се нарича църква, монархия, конституционна държава, буржоазна република или дори революционна диктатура. Ние се отвращаваме от всички тях и ги отхвърляме еднакво като неизбежен източник на експлоатацията и деспотизма.

6. Революцията, както я разбираме ние, трябва още първия ден радикално и напълно да разруши държавата и всички държавни учреждения. Естествен и необходим резултат от това разрушение ще бъдат: *a)* държавният банкрут; *b)* прекратяване на държавната намеса в плащането на частните дългове, като на всеки длъжник се дава правото да плати своите дългове, ако пожелае; *c)* прекратяване на плащането на всякакви данъци и на събирането на каквито и да било преки или косвени налози; *d)* разтуряне на армията, на съдебното ведомство, чиновничеството, полицията и духовенството; *e)* премахване на официалното правосъдие, отменяване на всичко, което юридически се нарича право или е свързано с упражняването на това право. Съобразно с това — отменяване и аутодафе на всички титули на собственост, на всички документи за наследство, покупко-продажба и дарение, както и на всички съдебни актове — с една дума, на цялата юридическа и гражданска канцеларска вехтория. Навсякъде и във всичко революционно действие вместо създаденото и гарантирано от държавата право; *f)* конфискуване на всички производствени капитали и оръдия на труда в полза на работническите асоциации, които трябва да ги използват колективно; *g)* конфискуване на всички църковни и държавни имущества, както и на благородните метали, принадлежащи на частни лица, в полза на федеративния алианс на всички работнически сдружения — алианс, който ще образува комуната. Срещу конфискуваните имущества комуната ще даде на всички лишени по този начин от собственост лица най-необходимото, а по-късно те ще могат със собствения си труд да изкарват повече, ако могат и желаят. — *h)* За организиране на комуната — федерация на перманентните барикади и учредяване на съвет на революционната комуна чрез делегиране на един или двама депутати от всяка барикада, един за улица или квартал; депутатите са снабдени с императивен мандат, отговарят във всяко отношение и могат да бъдат отзовани по всяко време. Организираният по този начин съвет на комуната може да избере от своята среда отделни изпълнителни комитети за всеки клон на революционното управление на комуната. *i)* Декларация на въстаналата и организирана в комуна столица, че след като е унищожила авторитарната и настойническа държава (за което е имала право, тъй като е била поробена от нея като всички други области), тя се отказва от своето право или, по-точно, от всякаква претенция да управлява провинциите и да доминира над тях. *k)* Призив към всички провинции, комуни и асоциации да последват незабавно примера на столицата и преди всичко *да се реорганизират* революционно, а след това да делегират на едно подлежащо на уговаряне място за събрание свои депутати, също снабдени с императивен мандат, отговорни и сменяеми, които да конституират федерацията на въстаналите в името на същите принципи асоциации, комуни и провинции и да организират една революционна сила, способна да възтържествува над реакцията. Изпращане — не на официални революционни

комисари с каквито и да било ленти, а на революционни пропагандисти във всички провинции и общини, особено при селяните, които не могат да бъдат революционизирани с принципи или с декретите на някаква диктатура, а само чрез факта на самата революция, т. е. чрез неизбежните резултати от пълното прекратяване на официалния юридически живот на държавата във всички общини. Отменяване на националната държава дори в смисъл, че всяка чужда страна, провинция, община, асоциация и дори всяка отделна личност, въстанала в името на същите принципи, ще бъде приета в революционната федерация без оглед на съществуващите държавни граници и макар да принадлежи към различни политически или национални системи и че собствените провинции, комуни, асоциации и отделни лица, които застанат на страната на реакцията, няма да бъдат допуснати в нея. По този начин фактът на разпространението и организирането на революцията дори за взаимна защита на въстаналите страни ще доведе до възтържествуването на всеобщността на основаната върху отменяване на границите и разрушаване на държавата революция.

7. Никоя политическа или национална революция не може вече да възтържествува, освен ако политическата революция не се превърне в социална революция и ако разумната, по своя характер радикално социалистическа и разрушаваща държавата революция не се превърне във всеобща революция.

8. Тъй като революцията трябва навсякъде да изхожда от народа и върховното ѝ ръководство трябва винаги да принадлежи на народа, организиран в свободна федерация на селскостопански и промишлени асоциации, новата революционна държава, организирана отдолу нагоре по пътя на революционната делегация и обхващаща всички въстанали в името на същите принципи страни без оглед на старите граници и националните различия, ще има за задача да администрира обществените служби, а не да управлява народите. Тя ще създаде *ново отечество — Алианса на всеобщата революция* против алианса на всички реакционни сили.

9. Тази организация изключва всяка мисъл за диктатура или за някаква настойнически ръководеща власт. Но за създаването на този революционен алианс и за тържеството на революцията над реакцията е необходимо сред народната анархия, която именно ще образува живота и цялата енергия на революцията, *единството на революционната мисъл и действие да бъде въплътено в един орган.* Този орган трябва да бъде *тайното и световно обединение на интернационалните братя.*

10. Това обединение изхожда от убеждението, че революциите никога не се правят нито от личности, нито от тайни дружества. Те се извършват един вид от само себе си, по силата на нещата, в резултат на хода на събитията и фактите. Те се подготвят дълго време в глъбините на инстинктивното съзнание на народните маси, а след това избухват, външно често пъти предизвикани от незначителни причини. Всичко, което може да направи едно добре организирано тайно дружество, се състои преди всичко в това, да помогне за раждането на революция, разпространявайки сред масите идеи, отговарящи на инстинктите на масите, и да организира не армията на революцията — армията трябва да бъде винаги народът, а един революционен главен щаб, състоящ се от предани, енергични, умни и — преди всичко — искрени, а не честолюбиви и суетни хора — приятели на народа, способни да служат като посредници между революционната идея и народните инстинкти.

11. Затова броят на тези лица не трябва да бъде много голям. За международната организация на цяла Европа са достатъчни сто сериозно и здраво сплотени революционери. Двеста-триста революционери ще бъдат достатъчни за организацията на най-голямата страна.

2. ПРОГРАМА И УСТАВ НА ОТКРИТИЯ АЛИАНС

Социалистическото малцинство на Лигата за мир и свобода, след като се отдели от тази Лига в резултат на вота на мнозинството на Бернския конгрес, който изрично се изказа против основния принцип на всички работнически асоциации, а именно принципа на *икономическото и социалното равенство на класите и индивидите,* по силата на този факт от само себе си се присъедини към принципите, провъзгласени на *работническите конгреси* в Женева, Лозана и Брюксел. Няколко члена на това малцинство, принадлежащи към различни националности, ни предложиха да организираме нов *Международен алианс на социалистическата демокрация,* който макар и разтворен във великата *Международна работническа асоциация,* все пак си поставя *специалната мисия* да изследва политическите и философските въпроси върху основата на великия принцип на всеобщото и действително равенство на всички хора на земята.

Убедени от своя страна в ползата от подобно начинание, което *ще даде* на искрените социалистически демократи в Европа и Америка *средство да се разберат помежду си и да утвърдят своите идеи,* без да се излагат на какъвто и да било натиск от страна на оня фалшив социализъм, който буржоазната демокрация смята днес за необходимо да афишира, ние сметнахме за свой дълг да вземем в съгласие с тези приятели инициативата за създаването на тази нова организация.

Изхождайки от това, ние се конституирахме като централна секция на *Международния алианс на социалистическата демокрация* и публикуваме днес неговата *програма* и *устав.*

ПРОГРАМА НА МЕЖДУНАРОДНИЯ АЛИАНС НА СОЦИАЛИСТИЧЕСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ

1) *Алиансът* се обявява за атеистичен; той се стреми към отменяване на всички религиозни култове и към заменяване на вярата с науката, както и на божествената справедливост с човешката справедливост.

2) Той се стреми преди всичко към *политическото, икономическото и социалното изравняване на класите* и индивидите от двата пола, като се почне от *отменяването на правото на наследяване,* за да може в бъдеще потреблението да отговаря на производителния труд на всекиго, а — съобразно с решението, взето от последния работнически конгрес в Брюксел — земята, оръдията на труда, както и всеки друг капитал като колективна собственост на цялото общество да могат да бъдат използвани само от онези, които работят, т. е. от селскостопанските и промишлените асоциации.

3) Той иска за всички деца от двата пола още от тяхното раждане еднакви условия за развитие, т. е. еднаква издръжка, възпитание и обучение на всички степени на науката, производството и изкуствата; той е убеден, че това в началото само икономическо и социално равенство ще има за резултат едно все по-голямо естествено равенство на индивидите, довеждайки до изчезването на всички видове изкуствено неравенство — исторически продукт на една колкото фалшива, толкова и несправедлива обществена организация.

4) Враг на всякакъв деспотизъм, *непризнаващ друга политическа форма освен републиканската* и абсолютно отхвърлящ всякакъв съюз с реакцията, той отхвърля всяка политическа дейност, която няма за пряка и непосредствена цел тържеството на делото на работниците против капитала.

5) Той признава, че всички съществуващи понастоящем политически авторитарни държави, *които все повече и повече свеждат функциите си до*

просто администриране на обществените служби в своите страни, трябва да изчезнат във всеобщия съюз на свободни — както селскостопански, така и промишлени — асоциации.

6) Тъй като социалният въпрос може да бъде разрешен окончателно и действително само върху основата на международната или всеобщата солидарност на работниците от всички страни, *Алиансът* отхвърля всяка политика, основана върху така наречения патриотизъм и съперничеството между нациите.

7) Той се стреми към световната асоциация на всички местни асоциации върху основата на свободата.

УСТАВ

1) *Международният алианс на социалистическата демокрация* се конституира като секция на *Международната работническа асоциация* и приема напълно нейния Общ устав.

2) *Членовете учредители* на Алианса организират временно *централно бюро* в Женева.

3) Членовете учредители от една и съща страна образуват *националното бюро* на тази страна.

4) Националните бюра имат за задача да основават във всички области *местни групи на Алианса на социалистическата демокрация,* които чрез своите респективни национални бюра ще отправят до централното бюро на *Алианса* своите молби за приемане в *Международната работническа асоциация.*

5) Всички местни групи образуват свои бюра по общоприетата от местните секции на *Международната работническа асоциация* практика.

6) Всички членове на Алианса се задължават да плащат месечна вноска от *десет сантима,* половината от която се задържа от националните групи за собствените им нужди, а другата половина постъпва в касата на централното бюро за общите цели.

В страни, в които тази сума бъде сметната за прекалено висока, националните бюра могат да я намалят в съгласие с централното бюро.

7) През време на ежегодния работнически конгрес *делегацията на Алианса на социалистическата демокрация* като секция на *Международната работническа асоциация* ще провежда откритите си заседания в отделно помещение.

3. ПИСМО НА БАКУНИН ДО ФРАНСИСКО МОРА В МАДРИД

(написано на френски)

Локарно, 5 април 1872 г.

Скъпи другарю и член на Алианса! Тъй като нашите приятели в Барцелона ме помолиха да ви пиша, аз правя това с толкова по-голямо удоволствие, защото и аз, и моите приятели, *другарите алиансисти* от Юрската федерация, сме изложени на клеветите на лондонския Генерален съвет както в Испания, така и в други страни. Наистина много печално е, че в тази ужасна криза, при която се решава съдбата на пролетариата в цяла Европа за много десетилетия и при която всички приятели на пролетариата, човечеството и справедливостта би трябвало да се обединят братски, за да дадат отпор на общия враг — организираното в държава общество на привилегированите, — много печално е, казвам аз, че хора, които впрочем в миналото оказаха големи услуги на Ин-

тернационала, днес, движени от лоша властолюбива страст, се принизяват дори до лъжи и сеят разцепление, вместо да създават навсякъде онзи свободен съюз, който единствено може да създаде силата.

За да ви дам правилна представа за нашите стремежи, достатъчно е да ви кажа само едно. Нашата програма е вашата програма, същата, която вие провъзгласихте на миналогодишния си конгрес, и ако вие останахте верни на нея, вие сте с нас по същата причина, по която ние сме с вас. Ние ненавиждаме принципа на диктатурата, на гувернементализма и авторитарността, както го ненавиждате и вие; ние сме убедени, че всяка политическа власт е неизбежен източник на поквара за управляващите и на робство за управляваните. — Държава значи господство, а човешката природа е такава, че всяко господство води до експлоатация. Като врагове на държавата при всички обстоятелства, във всичките ѝ прояви, ние още по-малко ще я търпим в Интернационала. Ние гледаме на Лондонската конференция и на приетите от нея резолюции като на честолюбива интрига и държавен преврат и затова протестирахме и ще протестираме докрай. Аз не засягам лични въпроси, но за съжаление те ще занимават прекалено много следващия общ конгрес, ако той се състои, в което аз се съмнявам, защото, ако работите вървят както досега, скоро на европейския континент няма да има място, където да могат да се съберат делегатите на пролетариата, за да разискват свободно. Сега всички погледи са отправени към Испания и към изхода на вашия конгрес. Какъв ще бъде резултатът от него? Вие ще получите това писмо, ако изобщо го получите, едва след конгреса. Ще ви завари ли то в разгара на революция или в разгара на реакция? Всички наши приятели в Италия, Франция и Швейцария с голямо нетърпение чакат новини от вашата страна.

Вие навярно знаете, че в последно време Интернационалът и *нашият скъп Алианс* се разраснаха много в Италия. Народът както в селата, така и в градовете, се намира в напълно революционно, т. е. в икономически отчаяно положение, и масите започват да се организират много сериозно, интересите им почват да се превръщат в идеи. — Това, което липсваше досега на Италия, бяха не инстинктите, а именно организацията и идеята. И двете се формират сега така, че Италия след Испания и с Испания е понастоящем може би най-революционната страна. В Италия има нещо, което липсва в другите страни: пламенна, енергична младеж, *съвсем излязла от релсите, без перспектива за кариера, без изход,* младеж, която въпреки буржоазния си произход не е изхабена в морално и умствено отношение, както буржоазната младеж в останалите страни. Днес тя стремглаво се насочва към революционния социализъм, *приемайки цялата ни програма, програмата на Алианса.* Мадзини, нашият гениален и могъщ противник, умря, мадзинистката партия е съвсем дезорганизирана, а Гарибалди все повече изпада под влиянието на оная младеж, която носи неговото име, но която отива, дори по-скоро тича, много по-далеко от него. Аз изпратих на приятелите в Барцелона един италиански адрес; скоро ще им пратя и други. Добре е, че испанските *членове на Алианса* влизат в непосредствена връзка с неговите членове в Италия, това е необходимо. Получавате ли италианските социалистически вестници? Особено ви препоръчвам „Eguaglianza", Джирдженти, Сицилия; неаполитанския „Campana"; болонския „Fascio Operaio"; миланските „Gazzettino Rosa" и особено „Martello". За съжаление последният е забранен, а всичките му редактори са в затвора.

В Швейцария ви препоръчвам двама *члена на Алианса:* Джеймс Гийом (Швейцария, Ньошател, 5, улица Плас д'Арм) и Адемар Швицгебел, гравьор (член и секретар-кореспондент на комитета на Юрската федерация), Швейцария, Бернска Юра, Сонвилие, за г. Адемар Швицгебел, гравьор. (Следва адресът на Бакунин.)

Алианс и братство

М. Бакунин

Моля поздравете от мое име *брата* Мораго и го помолете да ми праща своя вестник.

Получавате ли бюлетина на Юрската федерация?

Моля ви да изгорите това писмо, тъй като съдържа имена.

Хагският конгрес изключи Бакунин от Интернационала не само като основател на Алианса, но и за лична простъпка[377]. Автентичният документ, който доказва тази простъпка, се намира още в нашите ръце, но политически съображения ни налагат да се въздържим засега от неговото публикуване.

Край

Ф. ЕНГЕЛС

В ИНТЕРНАЦИОНАЛА

Вестник „Volksstaat" отдавна не е помествал нищо за положението на работите в Международната работническа асоциация освен официалните публикации на Генералния съвет в Ню Йорк. Той постъпва в това отношение така, както всички вестници на Интернационала и както голямата маса на неговите членове. Докато ръководените от бакунисткия таен Алианс печатани органи на хагското малцинство полагат неимоверни усилия, за да се изкарат представители на истинското мнозинство на Интернационала, да хулят и клеветят по всякакъв начин мнозинството на конгреса, предишния Генерален съвет и особено Маркс и да съберат около себе си непризнатите гении на всички нации — ония, които бяха изложени на тези нападки, се задоволиха с това, веднъж завинаги да установят всички факти, отнасящи се до Хагския конгрес, и да противопоставят само на най-големите и най-гнусни клевети самите факти. Изобщо те разчитаха на здравия разум на работниците и на дейността на Генералния съвет, който се оказа напълно на висотата на своите задачи.

Следващите бележки ще покажат, че този следван навсякъде от само себе си, без каквото и да било споразумение начин на действие даде своите плодове.

В *Англия* някои английски членове на предишния Генерален съвет, на които в Хага въз основа на документални доказателства и на собствените им признания Маркс хвърли в лицето обвинение в продажност*, без те да се осмелят да възразят нито дума — пре-

---

* Виж настоящия том, стр. 637. *Ред.*

дизвикаха през декември миналата година разцепление в Британския федерален съвет*. Те излязоха от него и свикаха сепаративен конгрес от цели *единадесет* души, за които никой не би се осмелил дори да каже дали представляват някакви секции и кои именно. Тези единадесет души с негодувание се изказаха против хагските решения и се наредиха под знамето на разколниците; те се възглавяват от двама чужденци — *Екариус* и *Юнг*. От този момент съществуваха два федерални съвета, но с тази разлика, че единият, който принадлежеше към Интернационала, имаше зад себе си почти всички секции, докато вторият, разколническият, не представляваше никого освен собствените си членове. Вторият съвет разиграва тази комедия няколко месеца, но в края на краищата умря. С английските работници, минали школата на петдесетгодишно движение, не могат да се разиграват такива фарсове. Затова пък на 1 и 2 юни в Манчестер се състоя конгресът на британската организация на Интернационала, който безусловно ще бъде епоха в английското работническо движение. Присъствуваха 26 делегати, които наред с някои по-малки градове представляваха главните центрове на английската промишленост. Докладът на Федералния съвет се различаваше от всички подобни предишни документи по това, че в тази страна на традиционната законност той призна на работническата класа правото да налага своите искания *със сила*.

Конгресът одобри доклада и постанови: червеното знаме е знамето на британската организация на Интернационала; работническата класа настоява да бъде върната на трудещия се народ не само цялата поземлена собственост, но и всички оръдия на труда изобщо; като временна мярка е издигнато искането за установен със закон осемчасов работен ден; конгресът поздрави испанските работници с учредяването на република и избирането на десет работници в кортесите; на английското правителство бе предявено искането да бъдат незабавно освободени намиращите се още в затвора ирландски фенианци. — Който познава историята на английското работническо движение, ще се съгласи, че никога още английски работнически конгрес не е издигал такива широки искания. Във всеки случай с този конгрес и с жалкия край на разколническия, самозван федерален съвет бе определена позицията на Интернационала в Англия.

В *Швейцария* работите на разколниците не стоят по-добре. Известно е, че Юрската федерация отдавна е душата на цялата разколническа дейност в Интернационала. Още на Хагския конгрес

---

* Виж настоящия том, стр. 193—203. *Ред.*

нейните делегати заявиха, че представлявали истинското мнозинство в Интернационала и щели да докажат това на следващия конгрес. Но времето учи на ум и разум и това важи и за най-големите самохвалковци. На 27 и 28 април в Ньошател се състоя конгресът на Юрската федерация. От разискванията се вижда, че федерацията наброява *единадесет* швейцарски секции, от които са били представени *девет*. Как стоят работите в тези единадесет секции, каква е тяхната численост и т. н., за това в доклада на комисията не се казва нито дума; затова пък в него се заявява, че, така да се каже, целият Интернационал се бил присъединил към сепаративната им федерация. И тъй това огромно мнозинство ще се яви на следващия общ когрес и ще събори хагските решения? Нищо подобно. Напротив, същата комисия предлага, което, естествено, се приема веднага от тези „автономни" делегати: за да не тръгне новият конгрес отново по гибелния и неправилен път на Хагския конгрес, разколническите федерации трябва да свикат свой собствен конгрес в някой швейцарски град и да не признаят конгреса, който може да бъде свикан от нюйоркския Генерален съвет.

Хагският конгрес изрично възложи на Генералния съвет да определи швейцарския град, в който да се състои следващият конгрес.* Следователно решението на Юрската федерация не означава нищо друго освен ново отстъпление, прикрито с гръмки фрази.

И наистина време беше тези господа да прикрият своя тил. На 1 и 2 юни — фатални дни за разколниците — се състоя конгресът на швейцарските работници в Олтен. Сред осемдесетте делегати имаше *цели пет* юрци. Предложено бе да се създаде централизиран Швейцарски работнически съюз.

В противовес на това петимата юрци предложиха изкуствено отрупана с всевъзможни уговорки федеративна система, която би направила цялата организация неспособна да действува. Тъй като бяха безнадеждно малцинство, те, както и в Хага, се заеха с това, да губят времето на другите. Цял неделен ден конгресът загуби за разисквания по този така наречен „принципен въпрос". Най-после, мнозинството, точно както в Хага, се оказа принудено да запуши устата на тези досадни дърдорковци, за да премине най-после към делова работа. В понеделник бе просто решено да бъде създаден централизиран съюз, в отговор на което петимата проповедници, след като прочетоха една нищо неказваща декларация, напуснаха залата и се разотидоха по домовете си. И същите тези хора, които се оказаха кръгли нули в собствената си стра-

---

* Виж настоящия том, стр. 154. *Ред.*

на, години наред се кълнат, че са призвани да реорганизират Интернационала!

Но едно нещастие никога не идва само. В Италия, където анархистите от лагера на разколниците вдигат сега голям шум, един от тях, Крешио от Пиаченца, изпрати новия си вестник „Avvenire Sociale“ („Социално бъдеще“) на Гарибалди, когото тези господа винаги смятат за един от своите хора. Вестникът бе изпълнен с гневни крясъци против онова, което те наричат „принципа на авторитета“, който по тяхното мнение е коренът на всички злини. Гарибалди отговори:

„Драги Крешио! Сърдечно ти благодаря и т. н. Вие искате да водите в свой вестник война против лъжата и робството, това е много хубава програма. Но аз смятам, че борбата с принципа на авторитета е една от грешките на Интернационала, които пречат на неговите успехи. *Парижката комуна подна, защото в Париж нямаше авторитетна власт, а само анархия.*“

Старият борец за свобода, който само през 1860 г. направи повече, отколкото ще се опитат да направят някога в своя живот всички анархисти, взети заедно, знае цената на дисциплината, толкова повече, че той трябваше винаги сам да дисциплинира бойните си сили, и то не както официалната военщина с дресировка, с постоянна заплаха от разстрел, а пред лицето на врага.

За съжаление ние все още не сме изчерпали списъка на злощастията, които постигнаха разколниците. Липсваше им само едно, но и то им се случи. Вестник „Neuer Social-Demokrat“, полицейският нюх на който отдавна вече е подушил приятна миризма у тези стари разрушители на Интернационала, сега изцяло е на тяхна страна. В брой 68 вестникът намира, че изработеният от белгийците — фактически излезли от Интернационала — проектоустав напълно отговаря на неговите възгледи, и обещава да се присъедини към разколниците. Ние не бихме могли да желаем нищо по-хубаво. Когато Хеселман и Хазенклевер се явят на конгреса на разколниците, разколническата организация ще придобие истинския си характер. Отдясно Бакунин, отляво Хазенклевер, а в средата злощастните белгийци, водени за носа със собствените им прудонистки фрази!

Написано от Ф. Енгелс на 19—20 юни 1873 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 53 от 2 юли 1873 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Der Volksstaat
Organ der sozialdemokratischen Arbeiterpartei und der internationalen Gewerksgenossenschaften.
Nr. 105. Freitag, 31. Oktober. 1873.

Ф. ЕНГЕЛС

БАКУНИСТИТЕ НА РАБОТА

ЗАПИСКИ ЗА ВЪСТАНИЕТО В ИСПАНИЯ ПРЕЗ ЛЯТОТО НА 1873 г.[378]

I

Току-що публикуваният доклад на хагската комисия за тайния Алианс на Михаил Бакунин* (виж статията „Калиостро Бакунин" в бр. 87 и следващите на „Volksstaat"[379]) разкри на работниците тайните машинации, мошеничествата и празнословието, чрез които пролетарското движение трябваше да бъде поставено в служба на надутото честолюбие и себичните цели на няколко непризнати гении. Междувременно в Испания тези честолюбиви самохвалковци ни дадоха възможност да се запознаем и с тяхната практическа революционна дейност. Да видим как те осъществяват своите ултрареволюционни фрази за анархия и автономия, за премахване на всякакъв авторитет, особено на държавния, за незабавно и пълно освобождение на работниците. Ние сме в състояние да сторим това едва сега, защото освен с вестникарските съобщения за събитията в Испания сега разполагаме и с доклада на Новата мадридска федерация на Интернационала, представен на Женевския конгрес.

Известно е, че при разцеплението на Интернационала в Испания взеха връх членовете на тайния Алианс; след тях тръгна далеч по-голямото мнозинство на испанските работници. А когато през февруари 1873 г. бе провъзгласена републиката, испанските алиансисти изпаднаха в много тежко положение. Испания е толкова изостанала в промишлено отношение страна, че там още съвсем не може да става дума за *незабавно* пълно освобождение на ра-

---

* „L'Alliance de la Démocratie Socialiste". London, 1873. Немското издание излезе под заглавие „Ein Komplott gegen die Internationale" (Издателство „Vorwärts".) (*Бележка на Енгелс към изданието от 1894 г.*).

ботническата класа. Преди да се стигне дотам, Испания трябва да премине през различни предварителни степени на развитие и да разчисти цяла редица пречки по своя път. Републиката създаде възможност да бъдат преминати тези предварителни степени за възможно най-кратко време и бързо да бъдат отстранени тези пречки. Но тази възможност можеше да бъде използвана само чрез дейната *политическа* намеса на испанската работническа класа. Работническата маса чувствуваше това; тя навсякъде напираше да участвува в събитията, да използува възможността за действие, вместо — както досега — да оставя свободно поле за действията и интригите на имотните класи. Правителството насрочи изборите за учредителните кортеси; какво становище трябваше да вземе Интернационалът? Главатарите на бакунистите бяха в най-голямо затруднение. Една по-нататъшна политическа пасивност изглеждаше от ден на ден по-смешна и по-невъзможна; работниците искаха „да видят дела". От друга страна, алиансистите от години бяха проповядвали, че не трябвало да се участвува в революция, която няма за цел незабавното пълно освобождение на работническата класа; че предприемането на каквото и да било политическо действие включвало признаването на държавата — този принцип на злото, и че именно затова участието в каквито и да било избори било престъпление, заслужаващо смъртно наказание. Как се измъкнаха те от това затруднение, показва споменатият мадридски доклад:

„Същите хора, които отхвърлиха хагската резолюция за политическото действие на работническата класа и потъпкаха Устава на Интернационала, като предизвикаха по този начин разкол, борба и дезорганизация в редовете на Интернационала в Испания; същите хора, които имаха безсрамието да ни представят в очите на работниците като честолюбиви кариеристи, които под предлог да докарат работническата класа на власт сами искали да завземат властта; същите хора, които се наричат автономни, анархистки революционери и т. н. — този път усърдно се впуснаха да правят политика, но най-лошата, буржоазната политика. Те не работеха, за да дадат политическата власт на работническата класа — напротив, те се отвращават от тази идея, — а за да помогнат на една част от буржоазията, състояща се от авантюристи, честолюбци и кариеристи и наричаща се интрансижантни (непримирими) републиканци, да се добере до кормилото на управлението.

Още в навечерието на всеобщите избори за учредителното събрание работниците от Барцелона, Алкой и други места поискаха да знаят каква политика трябва да следват работниците както в парламентарната, така и във всяка друга борба. За тази цел се състояха две големи събрания — едното в Барцелона, другото в Алкой; и на двете събрания алиансистите с всички сили се противопоставиха срещу установяването на политическата линия, която трябваше да бъде съблюдавана от Интернационала (nota bene*: от техния Интернационал). И тъй, решено беше *Интернационалът като организация да не се за-*

* — забележете. *Ред.*

чимава абсолютно с каквато и да било политическа дейност, но членовете на Интернационала, всеки за себе си, да могат да действуват както си искат и всеки от тях по силата на тяхната прословута автономия *да може да се присъедини към всяка партия, която намери за добра!* И каква беше последицата от прилагането на едно толкова глупаво учение? — Че голямата маса от членовете на Интернационала, включително и анархистите, участвува в изборите без програма, без знаме, без собствени кандидати и по този начин допринесе да бъдат избрани почти изключително буржоазни републиканци. В камарата влязоха само двама или трима работници — хора, които абсолютно никого не представляват, нито един единствен път не издигнаха глас в защита на интересите на нашата класа и съвсем спокойно гласуваха за всички реакционни предложения, внесени от мнозинството.“

Към това води бакунисткото „въздържане от политиката“. В спокойни времена, когато пролетариатът предварително знае, че все пак ще вкара в парламента поне няколко свои представители и че възможността да постигне парламентарно мнозинство за него е напълно изключена — тук-там работниците могат да бъдат накарани да повярват, че е голямо революционно дело да си останеш в къщи по време на избори и изобщо, вместо да нападаш държавата, в която живееш и която те потиска, да нападаш държавата като такава, държавата изобщо, която никъде не съществува и следователно не може и да се защищава. За хора, на които сърцето лесно пада в гащите, това наистина е прекрасен начин да се представят за революционери; и до каква степен водачите на испанските алиансисти принадлежат към този сорт — подробно показва споменатата в началото брошура за Алианса.

Но щом като самите събития изтикват пролетариата на преден план, въздържането става очевидна нелепост, а дейната намеса на работническата класа — наложителна необходимост. Така беше и в Испания. Абдикацията на Амадео бе изтикала радикалните монархисти[380] от властта и от възможността да дойдат скоро пак на власт; алфонсистите[381] бяха в момента още по-неприемливи; карлистите предпочитаха, както почти винаги, гражданската война пред изборната борба[382]. Всички тези партии се въздържаха по испански обичай; в изборите взеха участие само разцепените на две крила федералисти републиканци и масата на работниците. При огромното обаяние, което името на Интернационала все още упражняваше тогава върху испанските работници, при тогава поне практически все още съществуващата отлична организация на неговите секции в Испания, беше сигурно, че в каталонските фабрични окръзи, във Валенция, в андалузките градове и т. н. блестящо щеше да бъде прокарана всяка поставена и поддържана от Интернационала кандидатура и че в кортесите сигурно щеше да влезе едно малцинство, достатъчно силно, за да играе при

всяко гласуване решаваща роля между двете крила на републиканците. Работниците чувствуваха това, те чувствуваха, че сега е дошло времето да поставят в движение своята тогава все още мощна организация. Но господа водачите от бакунистката школа толкова дълго бяха проповядвали евангелието на безусловното въздържане, че те не можеха да се отвърнат от него изведнъж; така те изнамериха оня жалък изход — да накарат Интернационала като цяло да се въздържи, но неговите членове поотделно да гласуват *по свое усмотрение*. Последицата от това обявяване на политически банкрут беше, че работниците, както винаги в подобни случаи, гласуваха за хората, които се представяха за най-радикални — за интрансижантите, и с това се чувствуваха повече или по-малко отговорни за по-нататъшните действия на своите избраници и бяха въвлечени в тях.

II

Aлиансистите по никой начин не можеха да упорствуват в смешното положение, в което се бяха поставили чрез хитрата си изборна политика; иначе щеше да дойде краят на досегашното им господство над Интернационала в Испания. Те трябваше да действуват поне привидно. Това, което трябваше да ги спаси, беше *общата стачка*.

В бакунистката програма общата стачка е лостът, който се употребява за започването на социалната революция. Един прекрасен ден всички работници от всички отрасли на промишлеността на една страна или дори на целия свят преустановяват работата и с това най-много за четири седмици принуждават имотните класи или да превият врат, или да нападнат работниците, така че последните имат тогава правото да се защищават и да се възползват от случая да съборят цялото старо общество. Този проект съвсем не е нов; френските, а след тях и белгийските социалисти от 1848 г. насам усилено яздят този параден кон, който обаче по произход е от английска раса. През време на настъпилото след кризата от 1837 г. бързо и буйно развитие на чартизма сред английските работници още в 1839 г. бе проповядван „свещеният месец“ — прекратяването на работата в национален мащаб (виж *Енгелс*. Положението на работническата класа, стр. 279[383]), и той намери такъв отзвук, че фабричните работници от Северна Англия се опитаха да го проведат през юли 1842 г. — Общата стачка игра голяма роля и на женевския конгрес на алиансистите, на 1 септември 1873 г.[384], но всички признаха, че за

тази цел е необходима съвършена организация на работническата класа и пълна каса. А тъкмо в това се състои спънката. От една страна, правителствата — особено ако бъдат окуражавани чрез политическо въздържане — няма да допуснат да стигнат дотам нито организацията, нито касата на работниците; от друга страна, политическите събития и произволът на господствуващите класи ще докарат освобождението на работниците дълго преди пролетариатът да успее да си създаде тази идеална организация и този колосален резервен фонд. Но ако ги имаше, той нямаше да има нужда от заобиколния път на всеобщата стачка, за да стигне до целта.

Всеки, който познава що-годе тайните движещи сили на Алианса, не може да се съмнява, че предложението да се прибегне до това изпитано средство изхождаше от швейцарския център. Както и да е, испанските водачи намериха тук изход: да извършат нещо, без да преминават към преки „политически“ действия, и с радост се заеха с това. Чудотворното въздействие на общата стачка бе проповядвано навсякъде и вече се подготвяха да я започнат в Барцелона и Алкой.

През това време политическото положение все повече и повече отиваше към криза. Старите самохвалци измежду федералистите-републиканци — Кастелар и К⁰ — се уплашиха от движението, което ги надрасна; те трябваше да отстъпят властта на Пи-и-Маргал, който се опита да постигне компромис с интрансижантите. Между официалните републиканци Пи беше единственият социалист, единственият, който разбираше необходимостта да опре републиката върху работниците. Той веднага предложи програма на незабавно осъществими мероприятия от социално естество, които трябваше не само да бъдат непосредствено изгодни за работниците, но и със своите последици да подтикват към по-нататъшни стъпки и по този начин поне да дадат първия тласък за социална революция. Но бакунистките членове на Интернационала, които са длъжни да отхвърлят дори най-революционното мероприятие, щом то изхожда от „държавата“, предпочетоха да подкрепят най-безумните шарлатани измежду интрансижантите, но не и един министър. Преговорите на Пи с интрансижантите се проточиха; интрансижантите почнаха да проявяват нетърпение; най-разпалените между тях вдигнаха в Андалузия кантонално въстание. Сега водачите на Алианса трябваше също да почнат да действуват, ако не искаха да останат в опашката на интрансижантските буржоа. И тъй, общата стачка бе заповядана.

В Барцелона бе разлепено между другото и едно съобщение:

„Работници! Ние правим обща стачка, за да покажем дълбокото отвращение, което изпитваме, като виждаме как правителството си служи с войската за борба срещу нашите трудещи се братя, но наред с това занемарява войната против карлистите“ и т. н.

Работниците от Барцелона, най-големия фабричен град на Испания, чиято история съдържа повече барикадни боеве, отколкото историята на който и да било друг град в света, бяха по този начин призовани да се противопоставят на въоръжената сила на правителството не с намиращото се в ръцете им оръжие, а... с общо прекратяване на работата, с едно мероприятие, което засяга пряко само отделните буржоа, но не и техния общ представител — държавната власт! През бездейното мирно време барцелонските работници бяха имали възможност да слушат призоваващите към насилие фрази на кротки хора като Алерини, Фарга Пелисер и Виняс; но когато дойде време да се действува, когато Алерини, Фарга Пелисер и Виняс отначало публикуваха своята прословута изборна програма, а след това непрекъснато проповядваха спокойствие и най-после обявиха всеобща стачка, вместо да призоват към оръжие — те просто станаха омразни на работниците. Най-слабият интрансижант показваше все пак повече енергия, отколкото най-силният алиансист. Алиансът и водените от него за носа секции на Интернационала загубиха всякакво влияние и когато тези господа обявиха общата стачка под предлог да парализират по този начин правителството, работниците просто ги осмяха. Но дейността на фалшивия Интернационал свърши поне това, че възпря Барцелона от участие в кантоналното въстание; а Барцелона бе единственият град, чието присъединение към движението можеше да даде здрава опора на навсякъде силно застъпения в него работнически елемент, а с това и надеждата да овладее в края на краищата цялото движение. Освен това с присъединяването на Барцелона победата щеше да бъде почти решена. Но Барцелона не мръдна и пръст; барцелонските работници, които бяха наясно относно интрансижантите и измамени от алиансистите, останаха бездейни и по този начин осигуриха крайната победа на мадридското правителство. Но всичко това не попречи на алиансистите Алерини и Брус (подробности за тях съдържа докладът за Алианса*) да заявят във вестника си „Solidarité révolutionnaire“[385]:

„Революционното движение се разпространява из целия полуостров като огнена стихия ... в Барцелона *не се е случило още нищо, но на площадите, в обществените места имаме перманентна революция!*“

---

* Виж настоящия том, стр. 323—454. *Ред.*

Но това беше революцията на алиансистите, която се състои в биене на тъпани и тъкмо затова „перманентно“ не мръдва от „място“.

Едновременно всеобщата стачка бе поставена на дневен ред и в Алкой. Алкой е млад фабричен град, сега може би с 30 000 жители, в който Интернационалът в неговата бакунистка форма се появи едва преди една година и се разпространи много бързо. За тези досега съвсем чужди на движението работници социализмът беше добре дошъл във всяка своя форма, както това се повтаря тук-таме в изостаналите селища в Германия, където Общогерманският работнически съюз внезапно придобива голям брой моментални привърженици. Затова Алкой бе избран за седалище на бакунистката федерална комисия за Испания и тъкмо тази федерална комисия ние ще видим тук на работа.

На 7 юли едно работническо събрание решава да обяви обща стачка и на следващия ден изпраща една депутация до алкалда (кмета) с искане в срок от 24 часа да свика фабрикантите и да им представи исканията на работниците. Алкалдът Алборс, буржоазен републиканец, задържа работниците, повиква войска от Аликанте и съветва фабрикантите да не отстъпват, а да се барикадират в домовете си. Той самият щял да бъде на своя пост. След съвещание с фабрикантите — ние следваме тук официалния доклад на федералната комисия на алиансистите, носещ дата 14 юли 1873 г.[386] — той, който отначало е обещал на работниците да пази неутралитет, издава прокламация, в която „обижда и клевети работниците, взема страната на фабрикантите и по този начин унищожава правото и свободата на стачкуващите и ги предизвиква на борба“. Във всеки случай остава неясно как благочестивите желания на един кмет могат да унищожат правото и свободите на стачкуващите. Както и да е, ръководените от Алианса работници чрез една комисия заявяват на градския съвет, че ако той няма намерение да пази през време на стачката обещания неутралитет, за да се избегне един конфликт, той трябва по-добре да си даде оставката. Комисията не била приета и когато напущала кметството, полицаите открили огън срещу народа, който стоял мирен и невъоръжен на площада. Това е началото на борбата според алиансисткия доклад. Народът се въоръжил и започнала борбата, която била траяла „двадесет часа“. От едната страна работниците, които „Solidarité révolutionnaire“ определя на 5 000 души, от другата страна — 32 жандарми в кметството и няколко въоръжени лица в четири или пет къщи на пазарния площад, които по чисто пруски маниер били опожарени от народа. Най-после жандармите свършили патроните си и трябвало да капитулират.

„Щяхме да оплакваме по-малко жертви“, казва докладът на aлиaнcиcтката комисия, „ако алкалдът Алборс не беше измамил народа, като се престори, че се предава, а след това нареди подло да убият ония, които, осланяйки се на неговата дума, влязоха в кметството; същият този кмет нямаше да бъде убит от основателно възмутеното население, ако не бе стрелял с револвера си от най-близко разстояние върху тия, които го арестуваха.“

И колко са били жертвите на тази борба?

„При все че не можем точно да пресметнем броя на убитите и ранените (от страна на народа), все пак можем да кажем, че те са *не по-малко от десет*. От страна на предизвикателите се наброяват не по-малко от *петнадесет* убити и ранени.“

Това беше първият уличен бой на Алианса. В продължение на двадесет часа 5 000 души се биха срещу 32 жандарми и няколко въоръжени буржоа, победиха ги — след като те си изстреляха патроните — и изгубиха всичко *десет души*. Алиансът, изглежда, е втълпил на своите посветени максимата на Фалстаф, че „предпазливостта е по-добрият дял на храбростта“.*

Ясно е, че всички страхотни съобщения на буржоазните вестници за безцелно опожарени фабрики, за масово разстреляни жандарми, за залени с газ и запалени хора са чиста измислица. Победоносните работници, дори когато са ръководени от алиансистите, чийто девиз е: „Всичко трябва да бъде унищожено“, се отнасят винаги прекалено великодушно със своите победени противници и затова последните им приписват всички позорни дела, които *те* в случай на победа никога не биха пропуснали да извършат.

И тъй, победата бе спечелена.

„В Алкой“ — ликува „Solidarité révolutionnaire“ — „нашите приятели, 5 000 души на брой, станаха господари на положението“.

И как използваха „господарите“ своето „положение“?

Тук алиансисткият доклад и алиансисткият вестник ни оставят в пълно неведение; ние трябва да се задоволим с обикновените съобщения на вестниците. От тях узнаваме, че в Алкой веднага бил образуван „благотворителен комитет“, т. е. революционно правителство. Наистина на своя конгрес в Сент-Имие в Швейцария на 15 септември 1872 г. алиансистите бяха решили, че „всяко организиране на политическа, така наречена временна или революционна власт може да бъде само нова измама и би било за пролетариата също тъй опасно, както и всички съществуващи сега правителства.“ Членовете на заседаващата в Алкой испанска федерална комисия също бяха направили всичко, което бе по силите им, тази резолюция да бъде приета и от конгреса на Интернацио-

* Шекспир. „Крал Херних IV“, част 1, действие V, сц. четвърта. *Ред.*

нала в Испания. Въпреки всичко това ние откриваме, че Северино Албарасин, член на тази комисия, а според някои съобщения и Франсиско Томас, нейният секретар, са били членове на тази временна и революционна правителствена власт — на благотворителния комитет в Алкой.

И какво направи този благотворителен комитет? Какви мерки взе той, за да осъществи „незабавното пълно освобождение на работниците“? Той забрани на всички мъже да напущат града, докато това остана разрешено за жените, ако... имат *паспорти!* Противниците на авторитета въвеждат отново паспортите! В останалото — абсолютна обърканост, пасивност и безпомощност.

През това време генерал Веларде настъпваше с войски от Аликанте. Правителството имаше всички основания да ликвидира най-безшумно местните въстания на провинциите. А „господарите на положението“ в Алкой имаха всички основания да се измъкнат от едно положение, с което не можеха да се справят. Така че ролята на депутата Сервера, който служеше като посредник, беше лесна. Благотворителният комитет подаде оставка, войските влязоха на 12 юли без съпротива в града и единственото обещание, което бе дадено срещу това на благотворителния комитет, бе... обща амнистия. Алиансистките „господари на положението“ още веднъж благополучно се измъкнаха от безизходицата. С това завърши авантюрата в Алкой.

В Санлукар де Барамеда, при Кадикс — разказва алиансисткият доклад,

„алкалдът затваря помещението на Интернационала и със своите заплахи и непрестанни посегателства срещу личните права на гражданите предизвиква гнева на работниците. Една комисия иска от министъра да се спазва законността и да бъде отново открито произволно закритото помещение. Г-н Пи се съгласява по принцип... но в действителност отказва; работниците намират, че правителството планомерно иска да обяви тяхната Асоциация извън закона; те уволняват местните власти и назначават на мястото им други, които отново отварят помещението на Асоциацията.“

„В Санлукар... народът е господар на положението!“ — заявява тържествено „Solidarité révolutionnaire“. Алиансистите, които и тук противно на своите анархистки принципи образуваха революционно правителство, не знаеха какво да предприемат със своята власт. Те пропиляха времето в празни дебати и книжни решения и когато генерал Павиа, превзел Севиля и Кадикс, изпрати на 5 август към Санлукар няколко роти от бригадата на Сориа, той... не срещна никаква съпротива.

Такива са подвизите на Алианса там, където нямаше никаква конкуренция.

III

Непосредствено след уличния бой в Алкой се вдигнаха интрансижантите в Андалузия. Пи-и-Маргал беше още на власт и непрекъснато преговаряше с шефовете на тази партия, за да образува правителство от тях; защо трябваше те да нанесат удара, преди още да са се провалили преговорите? Причината за тази прибързаност никога не бе изяснена напълно; едно обаче е сигурно: господа интрансижантите се стремяха преди всичко колкото е възможно по-бързо да осъществят практически федеративната република, за да завземат в свои ръце властта и многото правителствени постове, които трябваше да бъдат създадени в отделните кантони. Кортесите в Мадрид прекалено дълго протакаха раздробяването на Испания; следователно трябваше да се прояви инициатива и навсякъде да се провъзгласят суверенни кантони. Дотогавашното поведение на (бакунисткия) Интернационал, който от изборите насам беше дълбоко замесен в пазарлъците на интрансижантите, даваше основание да се разчита на неговото сътрудничество; нали бакунистите току-що бяха завзели със сила Алкой и следователно се намираха в открита борба с правителството! Освен това те от години бяха проповядвали, че всяка революционна акция отгоре надолу била пагубна, че всичко трябвало да се организира и проведе отдолу нагоре. А сега се представяше случай да се проведе отдолу нагоре — поне за отделни градове — прословутият принцип на автономията! Другояче не беше възможно: бакунистките работници се хванаха на въдицата и извадиха за интрансижантите кестените от огъня, за да бъдат след това възнаградени от тези свои съюзници, както винаги, с ритници и куршуми.

Но каква беше позицията на членовете на бакунисткия „Интернационал" в цялото това движение? Те бяха помогнали да му се придаде характер на федералистка раздробеност, те бяха осъществили, доколкото беше възможно, своя идеал за анархия. Същите бакунисти, които няколко месеца преди това бяха обявили в Кордова създаването на революционни правителства за предателство и измама на работниците, участвуваха сега във всички революционни градски правителства в Андалузия — но навсякъде в малцинство, така че интрансижантите можеха да вършат каквото си искат. Докато последните държаха в ръцете си политическото и военното ръководство, работниците биваха отпращани с пищни фрази или с решения за мними социални реформи от най-груб и най-безсмислен вид, при това съществуващи само на книга. А когато бакунистките водачи искаха действител-

ни отстъпки, те биваха презрително отпращани. По отношение на кореспондентите на английските вестници интрансижантските ръководители на движението смятаха, че най-важното е да отхвърлят всякаква връзка с тези тъй наречени „членове на Интернационала" и всякаква отговорност за тях, както и да заявят, че държат под строг полицейски надзор техните шефове, както и всички емигранти на Парижката комуна. Най-после, както ще видим, през време на боя срещу правителствените войски в Севиля интрансижантите стреляха срещу своите бакунистки съюзници.*

По такъв начин за няколко дни цяла Андалузия попадна в ръцете на въоръжените интрансижанти. Севиля, Малага, Гранада, Кадикс и т. н. паднаха в ръцете им почти без съпротива. Всеки град се обявяваше за суверенен кантон и назначаваше революционен правителствен комитет (хунта). Последваха Мурсия, Картахена, Валенция. В Саламанка бе направен подобен опит, но от по-мирно естество. По такъв начин повечето големи градове на Испания бяха в ръцете на въстаниците, с изключение на столицата Мадрид — град на лукса, който почти никога не се намесва решително — и на Барцелона. Ако Барцелона се бе вдигнала, крайният успех щеше да е почти сигурен, а заедно с това на работническия елемент в движението щеше да бъде осигурена мощна опора. Но ние видяхме, че интрансижантите в Барцелона бяха твърде безсилни, докато още твърде мощните по онова време там членове на бакунисткия „Интернационал" използваха всеобщата стачка като предлог да *се отклонят* от въстание. И така, този път Барцелона не беше на поста си.

Въпреки това въстанието — макар и безразсъдно започнато — имаше все още големи шансове за успех, ако беше ръководено макар и с малко разум, дори по начина на испанските военни бунтове, при които гарнизонът на един град въстава, потегля към най-близкия град, увлича със себе си предварително вече обработения му гарнизон и набъбвайки като лавина, напредва срещу столицата, докато някое успешно сражение или преминаването на негова страна на изпратените срещу него войски реши победата. Този метод беше този път особено приложим. Навсякъде въстаниците бяха организирани от дълго време в доброволчески батальони, чиято дисциплина беше наистина жалка, но сигурно не по-жалка от дисциплината на остатъците на старата, в по-голямата си част разпаднала се испанска армия. Единствено надеждните

---

* Следващите три абзаца във „Volksstaat" (бр. 106 от 2 ноември 1873 г.) били погрешно вързани в края на трета глава. Те са поставени на мястото им от Енгелс при препечатването на статията в 1894 г. в сборника „Internationales aus dem Volksstaat". *Ред.*

войски на правителството бяха жандармите (guardias civiles), но те бяха разпръснати из цялата страна. Касаеше се преди всичко да се осуети съсредоточаването на жандармите, а това беше възможно само при нападателен начин на действие и при смело влизане в бой; това не представляваше голяма опасност, тъй като правителството можеше да противопостави на доброволците само също тъй недисциплинирани войски, каквито бяха те самите. А за извоюването на победа нямаше друго средство.

Но не. Федерализмът на интрансижантите и на тяхната бакунистка опашка се състоеше тъкмо в това, че всеки град действуваше на своя глава, обявяваше за главна задача не сътрудничеството с другите градове, а отделянето от тях и с това пресече всяка възможност за общо нападение. Това, което в германската селска война и в германските въстания от май 1849 г. беше неизбежно зло — разпокъсването и разединяването на революционните сили, които позволиха на едни и същи правителствени войски да потушават едно въстание след друго[387], — това беше прокламирано тук като принцип на най-висшата революционна мъдрост. Бакунин можеше да бъде удовлетворен. Още през септември 1870 г. той бе заявил („Писма до един французин“[388]), че единственото средство да се изгонят прусаците от Франция чрез революционна борба се състояло в премахването на всяко централизирано ръководство и в предоставянето на всеки град, на всяко село, на всяка община да водят войната на своя глава. Победата щяла да бъде сигурна, ако по този начин на единно ръководената пруска войска се противопоставело развихрянето на революционните страсти. Единичният разум на Молтке щял да изчезне пред най-сетне отново предоставения сам на себе си целокупен разум на френския народ. Тогава французите не пожелаха да разберат това; но както видяхме и както ще видим по-нататък, в Испания Бакунин постигна блестящ триумф.

През това време това появило се изневиделица без всякакъв повод въстание бе поставило Пи-и-Маргал в невъзможност да преговаря по-нататък с интрансижантите. Той трябваше да се оттегли; вместо него поеха управлението чистите републиканци от сорта на Кастелар, буржоа без маска, първата цел на които беше да ликвидират работническото движение, което по-рано бяха използвали, но което сега бе станало пречка за тях. Една дивизия под командуването на генерал Павиа бе съсредоточена срещу Андалузия, друга — под командуването на Кампос — срещу Валенция и Картахена. Ядрото им образуваха събраните от цяла Испания жандарми, все стари войници, чиято дисциплина още не бе разклатена. Както при атаките на версайската армия срещу Париж,

така и тук жандармите трябваше да придават устойчивост на деморализираните линейни войски и навсякъде да стоят начело на атакуващите колони, задача, която те изпълниха и в двата случая според силите си. Дивизиите получиха освен тях още няколко сборни линейни полка, така че всяка от тях наброяваше приблизително по 3000 души. Това беше всичко, което правителството можеше да изкара срещу въстаниците.

Генерал Павиа тръгна на поход към 20 юли. На 24-и Кордова бе завзета от едно отделение жандарми и линейни войски под командуването на Рипол. На 29-и Павиа атакува барикадираната Севиля, която падна в ръцете му на 30-и или 31-и (по телеграмите тази дата трудно може да се установи). Той остави една хвърчаща колона да усмири околността и потегли срещу Кадикс, чиито защитници отбраняваха, и то слабо, само подстъпите към града, но по-късно, на 4 август, се оставиха да бъдат обезоръжени без съпротива. През следващите дни той обезоръжи също без съпротива Санлукар де Барамеда, Сан Роке, Тарифа, Алхесирас и много други по-малки градове, всеки от които се бе конституирал като суверенен кантон. Същевременно той изпрати колони срещу Малага и Гранада, които капитулираха без съпротива на 3, респективно на 8 август, така че на 10 август, след по-малко от 14 дни и почти без бой, бе покорена цяла Андалузия.

На 26 юли Мартинес Кампос започна атаката срещу Валенция. Тук въстанието бе вдигнато от работниците. При разцеплението на испанските организации на Интернационала членовете на истинския Интернационал във Валенция имаха мнозинството на своя страна и новият Испански федерален съвет се премести в този град. Скоро след обявяването на републиката, когато се очертаваха революционни борби, бакунистките работници от Валенция, нямайки доверие на прикриващото се зад революционни фрази примиренчество на барцелонските водачи, предложиха на членовете на истинския Интернационал своето съдействие във всички местни движения. Когато избухна кантоналното движение, те заедно, използвайки интрансижантите, веднага вдигнаха въстание и изгониха войските. Какъв е бил съставът на хунтата във Валенция — остана неизвестно; но от дописките на кореспондентите на английските вестници се вижда, че в нея, както и сред доброволците във Валенция, решително са преобладавали работниците. Същите кореспонденти говореха за въстаниците от Валенция с уважение, каквото те съвсем не са склонни да отдадат на другите, предимно интрансижантски въстаници; те хвалеха дисциплината им, царящия в града ред и пророкуваха дълга съпротива и жестока борба. Те не се излъгаха. Валенция, открит град,

издържа атаките на дивизията на Кампос от 26 юли до 8 август, т. е. по-дълго, отколкото цяла Андалузия, взета заедно.

В провинцията Мурсия едноименната столица бе завзета без съпротива; след падането на Валенция Кампос потегли срещу Картахена — една от най-силните крепости на Испания, защитена откъм сушата от един непрекъснат вал и изнесени напред фортове на господствуващите височини. Правителствените войски, 3 000 души на брой, без всякакви обсадни оръдия, естествено, бяха безсилни с леките си полски оръдия срещу тежката артилерия на фортовете и трябваше да се ограничат с блокиране откъм сушата; но това имаше малко значение, докато картахенците контролираха морето със завзетата в пристанището военна флота. Въстаниците, заети само със себе си, докато във Валенция и Андалузия се водеха боеве, помислиха за външния свят едва след потушаването на другите въстания, когато бяха свършили парите и продоволствието си. Едва тогава бе направен опит за настъпление срещу Мадрид, който се намира най-малко на 60 немски мили — над два пъти по-далеч, отколкото напр. Валенция и Гранада! Експедицията завърши печално недалеч от Картахена; обсадата пресичаше възможността за всякакви по-нататъшни вилазки към сушата; затова се обърнаха към вилазки с флотата. И какви вилазки! Не можеше и дума да става за ново разбунтуване на току-що покорените морски градове с помощта на картахенските бойни кораби. Така че флотата на суверенния кантон Картахена се ограничи с това, да заплашва с бомбардиране и при нужда действително да бомбардира останалите — според картахенската теория също така суверенни — морски градове от Валенция до Малага, ако не донесат на борда исканото продоволствие и военна контрибуция в звонкови талери. Докато тези градове като суверенни кантони воюваха против правителството, в Картахена важеше принципът: „Всеки за себе си“. Щом бяха победени, трябваше да важи принципът: „Всички за Картахена!“ Така интрансижантите от Картахена и техните бакунистки съучастници разбираха федеративността на суверенните кантони.

За да засили редовете на борците за свобода, правителството на Картахена освободи около 1 800 каторжници, затворени в каторжния затвор на града — най-лошите разбойници и убийци на Испания. Че тази революционна мярка му е била подшушната от бакунистите — това не подлежи повече на съмнение след разкритията в доклада за Алианса. Там е показано как Бакунин мечтае за „развихрянето на всички лоши страсти“ и обявява руския разбойник за образец на всички истински революционери. Това, което важи за русина, важи и за испанеца. Така че когато правител-

ството на Картахена развихри „лошите страсти“ на натиканите в затвора 1 800 главорези и по този начин доведе до крайност деморализацията сред своите войски, то действуваше напълно в духа на Бакунин. И когато испанското правителство, вместо да разруши собствените си укрепления, очакваше покоряването на Картахена от вътрешната дезорганизация на защитниците, то следваше съвсем правилна политика.

IV

Да чуем сега какво се казва в доклада на Новата мадридска федерация за цялото това движение:

„На втория неделен ден на месец август във Валенция трябваше да се състои конгрес, за да се определи между другото и позицията, която Испанската федерация на Интернационала трябваше да заеме спрямо важните политически събития, станали в Испания след 11 февруари, деня на обявяването на републиката. Обаче безсмисленото“ (descabellada — буквално: разнебитеното) „кантонално въстание, което се провали толкова жалко и в което усърдно участвуваха членовете на Интернационала от почти всички въстанали провинции, не само парализира дейността на Федералния съвет, като разпръсна мнозинството от членовете му, но и почти напълно дезорганизира и местните федерации и, което е най-лошото, навлече на членовете им цялата омраза и всички преследвания, които следват всяко позорно започнато и претърпяло поражение народно въстание...

Когато избухна кантоналното въстание, когато се конституираха хунтите, т. е. правителствата на кантоните, тогава тези хора“ (бакунистите), „които крещяха толкова силно срещу политическата власт и ни обвиняваха в авторитаризъм, побързаха да влязат в тези правителства. В кантоналните хунти на значителни градове като Севиля, Кадикс, Санлукар де Барамеда, Гранада и Валенция бяха влезли много от членовете на Интернационала, които се наричаха антиавторитаристи, без каквато и да било друга програма освен програмата за автономията на провинцията или кантона. Това е официално установено с публикуваните от тези хунти прокламации и други документи, под които фигурират имената на известни членове на този „Интернационал“.

Такова крещящо противоречие между теория и практика, между пропаганда и дело нямаше да има голямо значение, ако от това можеше да се получи някаква полза за нашата Асоциация, или някакъв напредък в организирането на нашите сили, някакво приближаване към постигането на нашата главна цел — освобождението на работническата класа. Случи се тъкмо обратното и другояче не можеше и да бъде. Липсваше главното условие — дейното сътрудничество на испанския пролетариат, което можеше да бъде постигнато толкова лесно, ако се действуваше от името на Интернационала. Липсваше единодушие между местните федерации; движението бе предоставено на индивидуалния или местния почин, без всякакво ръководство (освен онова, *което можа да му наложи тайнственият Алианс, а за наш позор този Алианс все още господствува над испанската организация на Интернационала)*, без каквато и да било програма освен програмата на нашите естествени врагове — буржоазните републиканци. Така кантоналното движение претърпя поражение по най-позорен начин, почти без съпротива; но в своята гибел то увлече със себе си престижа и

организацията на Интернационала в Испания. Няма безчинство, няма престъпление, няма насилие, което републиканците да не приписват днес на членовете на Интернационала; както ни уверяват, в Севиля дори се случило през време на боя интрансижантите да стрелят срещу своите съюзници, членовете" (на бакунисткия) „Интернационал. Използвайки ловко нашите глупости, реакцията насъсква републиканците да ни преследват и ни клевети пред широката равнодушна маса; това, което не успя да извърши по времето на Сагаста, реакцията, изглежда, ще постигне сега: да очерни името на Интернационала сред широките маси на испанските работници.

В Барцелона множество работнически секции се отделиха от Интернационала, протестирайки високо срещу хората от вестник „Federacion"" (главен орган на бакунистите) „и срещу тяхното необяснимо поведение. В. Херес, Пуерто де Санта Мария и други места федерациите решиха да се разтурят. Малкото членове на Интернационала, които живееха в Лоха (провинция Гранада), бяха изгонени от населението. В Мадрид, където човек още може да се радва на най-голяма свобода, старата" (бакунистка), „федерация не дава ни най-малък признак на живот, докато нашата е принудена да бездействува и мълчи, ако не иска да й бъде стоварена чужда вина. В градовете в Северна Испания войната на карлистите, която всеки ден става все по-ожесточена, пречи за всякаква дейност от наша страна. Най-после във Валенция, където правителството остана победител след петнадесетдневна борба, членовете на Интернационала, които не са избягали, трябва да се крият, а Федералният съвет е напълно разтурен."

Ето какво съобщава мадридският доклад. Вижда се, че той напълно съвпада с предхождащия го исторически преглед.

Какъв е прочее резултатът от цялото наше изследване?

1. Щом бяха изправени пред сериозно революционно положение, бакунистите бяха принудени да захвърлят цялата си досегашна програма. Преди всичко те пожертвуваха доктрината за задължително въздържане от политическа дейност и особено за неучастие в избори. След това същата участ постигна анархията, премахването на държавата; вместо да премахнат държавата, те се опитаха, напротив, да създадат редица нови, малки държави. След това те изоставиха принципа, че работниците не трябвало да участвуват в никаква революция, която няма за цел незабавното пълно освобождение на пролетариата, и взеха участие в едно общопризнато чисто буржоазно движение. Най-сетне те погазиха своя току-що прокламиран принцип, че създаването на революционно правителство било само нова измама и ново предателство спрямо работническата класа, като най-спокойно фигурираха в правителствените комитети на отделните градове, и то почти навсякъде като безсилно малцинство, заглушавано и политически експлоатирано от буржоата.

2. Но това отричане на проповядваните досега принципи стана по най-подъл и най-лъжлив начин и под натиска на нечистата съвест, така че нито самите бакунисти, нито ръководените от тях маси влязоха в движението с някаква програма или пък изобщо

знаеха какво искат. Каква беше естествената последица? Че бакунистите или попречиха на всяко движение, както в Барцелона, или бяха въвлечени в изолирани, безпланови и глупави въстания, както в Алкой и Санлукар де Барамеда; или пък че ръководството на въстанието попадаше в ръцете на буржоата интрансижанти, както стана в повечето въстания. По този начин, щом се стигаше до дела, ултрареволюционният крясък на бакунистите се осъществяваше или в примиренчество, или в по начало безнадеждни въстания, или в присъединяване към някоя буржоазна партия, която най-позорно използваше политически работниците и отгоре на всичко ги угощаваше с ритници.

3. От така наречените* принципи на анархията, на свободното федериране на независими групи и т. н. не остава нищо друго освен безмерно и безсмислено разпокъсване на революционните средства за борба, което позволи на правителството с шепа войници да покори градовете един след друг, почти без съпротива.

4. Крайният резултат се състоеше не само в това, че добре организираните и многобройни испански секции на Интернационала — както фалшивия, така и истинския — се сгромолясаха заедно с интрансижантите и днес са фактически разтурени, но и в това, че на тях се приписват безброй измислени безчинства, без които филистерът от всички страни не може и да си представи едно работническо въстание, и че поради това една нова организация на Интернационала сред испанския пролетариат стана невъзможна навярно за дълги години.

5. С една дума, бакунистите в Испания ни дадоха ненадминат образец за това, как *не* трябва да се прави революция.

Написано от Ф. Енгелс през септември—октомври 1873 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 105, 106 и 107 от 31 октомври, 2 и 5 ноември 1873 г. Издадено в отделна брошура в Лайпциг в 1874 г. Препечатано в книгата: F. Engels. „Internationales aus dem Volksstaat (1871—1875)". Berlin, 1894

Печата се по текста на изданието от 1894 г., сверен с текста на вестника

Превод от немски

* Във вестник „Volksstaat" вместо думите „така наречените" е напечатано „великите". *Ред.*

Ф. ЕНГЕЛС

АНГЛИЙСКИТЕ ИЗБОРИ

Лондон, 22 февруари 1874 г.

Изборите за английския парламент вече приключиха. Гениалният Гладстон, който не можеше да управлява с мнозинство от 66 гласа, внезапно разтури парламента, проведе избори за 8—14 дни и резултатът беше ... мнозинство от повече от 50 гласа *против* него. Този парламент, вторият след провеждането на избирателната реформа от 1867 г. и първият, избран с тайно гласуване, даде *силно консервативно мнозинство*[389]. При това преди всичко именно големите промишлени градове и фабрични райони, където работниците сега безусловно имат мнозинство, изпратиха консерватори в парламента. Как стана това?

Преди всичко този резултат се дължи на опита на Гладстон да извърши чрез изборите държавен преврат. Изборите станаха толкова бързо след разтурянето на парламента, че някои градове имаха за размишление едва пет дни, повечето — едва осем, а ирландските, шотландските и селските избирателни окръзи — наймного четиринадесет дни. Гладстон искаше да изхитри избирателите, но в Англия държавните преврати някак си не успяват, а опитите за хитруване тук се обръщат против ония, които ги предприемат. В резултат — цялата огромна маса на индиферентните и колебаещите се гласува против Гладстон.

Освен това Гладстон бе управлявал по начин, който грубо погазваше вкоренените навици на Джон Бул. А Джон Бул е достатъчно ограничен да вижда в своето правителство не свой господар и повелител, а слуга, и при това единствения слуга, когото той може да уволни всеки момент без каквото и да било предупреждение. Ако една или друга намираща се на власт партия

понякога разрешава на своето правителство, и то от чисто практически съображения, да прояви ефектно изненадваща умереност в областта на данъчните и другите финансови мероприятия, то в областта на сериозните законодателни мерки тя допуска подобно нещо само по изключение. Но Гладстон превърна тези законодателни театрални ефекти в правило. Повечето от неговите големи мероприятия бяха за собствената му партия също такава изненада, както и за нейните противници; на либералите тези мероприятия буквално се налагаха отгоре, защото не гласуваха ли за тях, те веднага биха докарали на власт съперничещата партия. И ако съдържанието на много от тези мероприятия, например на ирландския църковен законопроект и на ирландския поземлен законопроект[390], при цялата си мизерност беше вече противно за много стари, умерено-консервативни виги, то за цялата партия бе противен начинът, по който те ѝ се натрапваха. Но Гладстон не се ограничи с това. Той прокара отменяването на купуването на длъжностите в армията, като без всякаква необходимост се обърна не към парламента, а към кралската власт[391], и по този начин оскърби собствената си партия. При това той се заобиколи с редица натрапчиви посредствености, които нямаха друг талант, освен да си навличат без нужда омразата на околните. Такива са по-специално Брюс, министърът на вътрешните работи, и Айртън, същинският шеф на лондонското градско управление. Първият се отличаваше със своята грубост и арогантност по отношение на работническите депутации; вторият управляваше Лондон съвсем по пруски — като например при опита да се забранят народните събрания в парковете, и тъй като подобни неща тук не минават (например въпреки забраната ирландците веднага устроиха под носа на г. Айртън голям масов митинг в Хайд парк*), това доведе до редица малки поражения на правителството и до неговата растяща непопулярност.

Най-после тайното гласуване даде възможност на множество работници, по-рано политически индиферентни, да гласуват безнаказано против своите експлоататори и против партията, в която те с право виждат партия на промишлените магнати — либералната партия. Това е вярно дори там, където повечето промишлени магнати, водейки се по модата, преминаха към консерваторите. Ако либералната партия не представлява едрата промишленост в противовес на едрото земевладение и на финансовата аристокрация, тя не представлява изобщо никого в Англия.

---

* Виж настоящия том, стр. 184—186. *Ред.*

Още предишният парламент по общото си интелектуално равнище беше повече от посредствен. Той се състоеше главно от провинциални дворяни и синове на едри земевладелци, от една страна, от банкери, директори на железопътни компании, собственици на пивоварни, фабриканти и други богати парвенюта — от друга. Между тях имаше и няколко политически дейци, юристи, професори. Значителен брой от тези „представители на интелекта" този път се провалиха, така че новият парламент още повече от предишния е изключително представителство на едрото земевладение и на финансовия капитал. Затова пък той се отличава от предишния по два нови елемента: в него има двама работници* и около петдесет ирландски хомрулери.

Що се отнася до работниците, трябва преди всичко да констатираме, че след разпадането на партията на чартистите през петдесетте години в Англия вече не съществува отделна политическа работническа партия. Това е обяснимо в една страна, в която работническата класа повече откъдето и да било е получавала своя дял от изгодите на огромното разрастване на едрата промишленост, и при господството на Англия на световния пазар другояче не можеше и да бъде; при това в една страна, в която господствуващите класи си поставят за задача наред с другите отстъпки да изпълняват точка по точка програмата на чартистите, Народната харта. От шестте точки на хартата две станаха вече закон: тайното гласуване и отменяването на имуществения ценз за кандидатите; третата точка — всеобщото избирателно право — е въведена поне приблизително; съвсем не са изпълнени трите последни точки: ежегодни избори, дневни пари за депутатите и най-важната — равни по броя на населението избирателни окръзи.

Работниците, доколкото участвуваха в общата политика чрез отделни организации, се явяваха напоследък почти изключително като крайно ляво крило на „великата либерална партия" и в тази си роля при всички избори бяха изигравани от великата либерална партия по всички правила на изкуството. Но ето че бе приет законът за избирателната реформа[392], който изведнъж промени политическото положение на работниците. Във всички големи градове те образуват сега мнозинството на избирателите, а правителството и кандидатите за парламента в Англия са свикнали да ухажват избирателите. От този момент председателите и секретарите на трейдюнионите и на политическите работнически съюзи, както и други известни работнически оратори, за които се пред-

* — А. Макдоналд и Т. Бърт. *Ред.*

полагаше, че могат да имат влияние върху работническата класа, изведнъж станаха важни хора; членове на парламента, лордове и друга знатна паплъч почнаха да им правят визити, неочаквано почна да се проявява съчувствен интерес към желанията и потребностите на работническата класа, дискутираха се с тези „работнически лидери" въпроси, при които досега се бяха усмихвали високомерно и самото повдигане на които вече се смяташе за осъдително; отпущаха се дори суми за паричните подписки за нуждите на работниците. На „работническите лидери" напълно естествено хрумна мисълта сами да бъдат избрани в парламента; техните знатни приятели се отнесоха към това общо взето съчувствено, но, разбира се, само за да могат във всеки отделен случай да осуетят по възможност избирането на работник. И така работата не напредна повече.

Разбира се, никой не упреква „работническите лидери", че охотно биха влезли в парламента. Най-късият път към това би било да се пристъпи веднага към организирането на нова, силна работническа партия с определена програма — Народната харта беше за тях най-добрата политическа програма, която те можеха да пожелаят. Но самото название „чартисти" — тъкмо защото те бяха явно пролетарска партия — се ползваше с лоша слава при буржоата и вместо да се присъединят към славната традиция на чартистите, „работническите лидери" предпочетоха да влязат в преговори със своите знатни приятели и да действуват „респектабилно", което в Англия значи *по буржоазному*. Ако старото избирателно право до известна степен принуждаваше работниците да се влачат в опашката на радикалната буржоазия, безотговорно беше те да бъдат заставяни да играят тази роля и след като законопроектът за реформата отвори вратите на парламента поне за шестдесет работнически кандидати.

Това беше преломният момент. За да влязат в парламента, „работническите лидери" прибягнаха на първо място до гласовете и парите на буржоазията и едва на второ място — до гласовете на самите работници. Но с това те престанаха да бъдат работнически кандидати и се превърнаха в буржоазни кандидати. Те се обърнаха не към една работническа партия, която трябваше тепърва да се създава, а към буржоазната „велика либерална партия". Те образуваха помежду си дружество за взаимно застраховане при изборите, Лигата за работническо представителство[393], която получаваше своите много оскъдни парични средства найвече от буржоазни източници. Но не само това. Радикалните буржоа имат достатъчно ум, за да разберат, че избирането на работници в парламента става все по-неизбежно; затова в техен

интерес е да държат под свое ръководство вероятните работнически кандидати и по този начин да отдалечат колкото е възможно повече момента на тяхното действително избиране. За тази цел те имат своя г. *Самуел Морли*, лондонски милионер, за когото не е голяма работа да похарчи няколко хиляди фунта, за да може, от една страна, да играе ролята на генерал на този псевдоработнически генерален щаб, а от друга страна — да си спечели с негова помощ сред масите славата на приятел на работниците като благодарност за това, че мами тези работници. Когато преди около една година разтурянето на парламента ставаше все по-вероятно, Морли събра около себе си в Лондон таверн своите верни хора. Те се явиха до един: Потъровци, Хауеловци, Оджъровци, Хейлзовци, Мътърсхедовци, Кримъровци, Екариусовци и така нататък; компания от хора, всеки от които в предишните парламентарни избори беше служил, платен от буржоазията, като агитатор на „великата либерална партия" или най-малкото ѝ беше предложил услугите си за тази цел. Тази компания под председателството на Морли състави „работническа програма", която би могъл да подпише всеки буржоа и която трябваше да образува основата на мощно движение, за да прикове работниците още по-тясно към политиката на буржоазията и — както си въобразяваха тези господа — да вкара в парламента самите „учредители". Наред с това в алчното въображение на тези учредители се мяркаха и многобройните петфунтови банкноти на Морли, които непременно щяха да попаднат в джоба им през време на агитацията. Но цялото това движение се провали, преди още да бе започнало сериозно. Морли заключи огнеупорната си каса, а учредителите отново слязоха от сцената.

Преди четири седмици Гладстон внезапно разтурва парламента. Неизбежните „работнически лидери" облекчено поемат дъх: те или ще бъдат избрани, или ще станат отново добре платени странстващи проповедници на „великата либерална партия". Но не: датата на изборите е толкова близко, че те са измамени в двояката си надежда. Наистина някои от тях се явяват като кандидати; но тъй като в Англия всеки кандидат, преди да стигне до балотирането, трябва да внесе двеста фунта (1 240 талера) като вноска за покриване разходите по изборите, а работниците почти никъде не бяха организирани за тази цел, можаха да се кандидатират сериозно само ония от тях, които получиха тази сума от буржоазията и следователно действуваха с *висшето официално разрешение на буржоазията*. С това обаче буржоазията изпълни своя дълг, а в самите избори ги остави до един да се провалят най-блестящо.

Само двама работници успяха да влязат в парламента, и двамата миньори от каменовъглените мини. Този отрасъл на промишлеността е много добре организиран в три трейдюниона, които разполагат със значителни средства, имат в някои окръзи безспорното мнозинство сред избирателите и след прокарването на избирателната реформа планомерно се стремят към непосредствено представителство в парламента. Поставени бяха кандидатурите на секретарите на трите трейдюниона; единият от тях, Холидей, немá успех в Уелс; другите двама — *Макдоналд* в *Стафорд* и *Бърт* в *Морпет* — бяха избрани. Бърт е малко известен извън своя окръг; Макдоналд обаче, който участвува в обсъждането на последния закон за минната промишленост[394] като представител на миньорите, предаде своите доверители, като одобри един допълнителен член, който толкова явно беше в интерес на капиталистите, че дори правителството не се бе осмелило да го постави в своя проект.

Но както и да е, ледът е строшен и в най-фешенебелния дискусионен клуб на Европа, сред хора, които се обявяват за първите джентълмени на Европа, заседават двама работници.

Редом с тях заседават поне петдесет ирландски хомрулери. След като фенианското въстание от 1867 г. претърпя поражение и военните ръководители на фенианците (ирландските републиканци) бяха един след друг хвърлени в затвора или принудени да избягат в Америка, оцелелите участници в заговора на фенианците скоро загубиха всякакво значение. Възможността за насилствено въстание бе изключена за дълги години — поне до момента, в който Англия би била изправена отново пред сериозни външнополитически затруднения. И така оставаше само пътят на легално движение и то бе подето под знамето на хомрула, „господство в собствения дом". Главното искане беше кралският парламент в Лондон да предаде законодателството по всички чисто ирландски въпроси на отделен ирландски парламент в Дъблин; какво трябва да се разбира под чисто ирландски въпроси, по това известно време благоразумно не се говореше. Това движение, отначало подигравано от английския печат, придоби такава сила, че към него бяха принудени да се присъединят ирландски депутати с най-различна партийна окраска: консерватори и либерали, протестанти и католици — вождът на движението, Бът, е сам протестант — и дори един чистокръвен англичанин, който е представител на Голуей. От времето на О'Конел, чието движение за отменяване на унията с Англия[395] замря почти едновременно с чартисткото движение под ударите на всеобщата реакция след събитията от 1848 г. — самият О'Конел умря още в 1847 г., — за

пръв път отново влиза в парламента сплотена ирландска партия, и то при обстоятелства, които едва ли ще ѝ позволят да повтаря непрекъснатите компромиси на О'Конел с либералите и да продава отделни свои членове на едно либерално правителство, както е станало мода оттогава.

И така в парламента влязоха сега двете движещи сили на политическото развитие на Англия: от една страна, работниците, а от друга — ирландците като компактна национална партия. И макар че те едва ли ще играят голяма роля и в този парламент — работниците сигурно не, — все пак изборите от 1874 г. безспорно откриха нова фаза в политическото развитие на Англия.

Написано от Ф. Енгелс на 22 февруари 1874 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 26 от 4 март 1874 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ИМПЕРСКИЯТ ВОЕНЕН ЗАКОН[396]

I

Наистина комично е поведението на националлибералите и прогресистите[397] в райхстага по отношение на §1 на военния закон:

„Мирновременният състав на подофицерите и редниците от сухопътните войски *до издаването на друг закон* се определя на 401 659 души.“

Този параграф, крещят те, е неприемлив, той унищожава бюджетното право на райхстага, той превръща утвърждаването на военния бюджет в обикновен фарс!

Съвсем правилно, господа! И именно *защото* това е така, *защото* този параграф е неприемлив, вие ще го приемете по същество. Защо толкова церемонии, когато от вас се очаква отново да превиете колена, което вие толкова често вече сте правили с такава грация?

Главната причина за цялото нещастие е реорганизацията на пруската армия. Тя предизвика прословутия конфликт[398]. През цялото време на този конфликт либералната опозиция осъществяваше принципа на Мантойфел: „Силният отстъпва смело“[399]. След Датската война смелостта при отстъплението значително се засили. Но когато в 1866 г. Бисмарк се върна с победа от Садова и за извършените до този момент противозаконни парични разходи поиска дори да бъдат одобрени самовластните актове на правителството, отстъплението не познаваше вече никакви граници. Военният бюджет бе незабавно утвърден, а това, което в Прусия е веднъж утвърдено, е утвърдено завинаги, защото съгласно пруската конституция „съществуващите“ (веднъж утвърдените) „данъци се събират и занапред“![400]

След това се събра Северногерманският райхстаг, който обсъди съюзната конституция[401]. Говори се много за бюджетното право, правителственият проект бе обявен за неприемлив поради недостатъчния финансов контрол, опъваха се насам-натам и найпосле преглътнаха горчивия хап и пренесоха постановленията на пруската конституция за военния бюджет във всички съществени пунктове върху Северногерманския съюз. По този начин мирновременният състав на армията бе увеличен от 200 000 на 300 000 души.

И ето че дойде славната война от 1870 г. и с нея — „Германската империя". Отново учредителен (!) райхстаг и нова имперска конституция[402]. Отново наперени речи, безбройни уговорки относно бюджетното право. И какво решиха господата?

Член 60 на имперската конституция гласи:

„Мирновременният състав на германската армия до 31 декември 1871 г. се определя на един процент от населението от 1867 г. и ще се разпределя между отделните съюзни държави pro rata* на населението. *В бъдеще мирновременният състав на армията се установява по пътя на имперското законодателство.*"

Един процент от населението от 1867 г. дава 401 000 души. По-късно с решение на райхстага това постановление бе продължено до 31 декември 1874 г.

Член 62. „За покриване на разходите за цялата германска армия и отнасящите се към нея учреждения до 31 декември 1871 г. на императора трябва да се предоставят толкова пъти по 225 талера, на колкото съгласно член 60 възлиза мирновременният състав на армията. *След 31 декември 1871 г. тези вноски трябва да се плащат от отделните съюзни държави в имперската каса. За изчисляване на същите временно установеният с член 60 наличен състав на мирновременната армия остава в сила, докато бъде изменен с имперски закон.*"

Това бе третото коленопреклонение на нашите националлиберали пред неприкосновения военен бюджет. И ако сега Бисмарк идва и иска удобната временна мярка да бъде превърната в още по-удобна постоянна мярка, господата крещят за нарушение на вече три пъти по ред от тях самите пожертвуваното бюджетно право!

Господа националлиберали! Занимавайте се с „практическа политика"! Дръжте „сметка за обстоятелствата на момента"! Откажете се от „непостижимите идеали" и карайте смело върху „почвата на наличните факти". Вие казахте не само А, вие казахте вече В и С. Кажете смело и D! Тук не помага никакво шикалкавене, тук вие трябва отново да направите прословутия „ком-

* — пропорционално. *Ред.*

промис“, при който правителството напълно осъществява това, което иска, а вие можете да се радвате, ако работата мине без ритници. Предоставете бюджетното право на затъналите в материализъм англичани, на пропадналите французи, на изостаналите австрийци и италианци, не се придържайте към „чужди образци“, вършете „истински германско дело“! Но *ако* непременно искате да имате бюджетно право, за това има само едно средство: изберете следващия път само социалдемократи!

II

Че националлибералите са глупави — въпреки цялото здравомислие на Ласкерчо, — знаем отдавна, знаят го и те самите. Но че са толкова глупави, колкото ги смята Молтке, това все пак не бихме повярвали. Великият мълчаливец говори в райхстага цял час и все пак си остана велик мълчаливец: работата е там, че той премълча пред своите слушатели почти всичко, което той сам мисли. Само по два пункта той изказа открито своето мнение: първо, че съдбоносният § 1 бил абсолютно необходим, и, второ, в знаменитата фраза:

„Това, което завоювахме с оръжие за половин година, трябва да защищаваме с оръжие половин век, за да не ни бъде отнето отново. След нашите успешни войни ние навсякъде си спечелихме уважение, но любов — никъде.“[403]

Habemus confitentem reum*. Тук ние накарахме виновния да признае вината си. Когато след Седан[404] Прусия предяви своите анексионистични искания, се говореше: новата граница е обусловена изключително от стратегическа необходимост; ние вземаме само това, което ни е абсолютно необходимо за нашата безопасност; при тази нова граница и след завършването на нашите укрепления ние ще можем спокойно да очакваме всяко нападение. И така е в действителност, ако говорим от чисто стратегическа гледна точка.

Укрепената линия на Рейн с трите ѝ големи възлови крепости Кьолн, Кобленц и Майнц имаше само два недостатъка: първо, тя можеше да бъде заобиколена през Страсбург и, второ, липсваше ѝ издадена напред линия от укрепени пунктове, която да дава дълбочина на цялата позиция. Анексията на Елзас и Лотарингия помогна за отстраняването на тези два недостатъка. Страсбург и Мец образуват сега първата линия, Кьолн, Кьобленц и Майнц — втората. Всичко това са първостепенни крепости с издадени да-

* Пред нас е признаващият се за виновен (Цицерон. Реч за Лигарий). *Ред.*

леко напред фортове и способни да противостоят на съвременната набраздена артилерия. При това тези крепости са разположени на такива разстояния една от друга, които са най-благоприятни за свободното придвижване на съвременните колосални армии, и в извънредно удобен за отбрана терен. Докато бъде зачитан неутралитетът на Белгия, едно френско нападение може да бъде лесно ограничено до тясната ивица земя между Мец и Вогезите; при желание може от самото начало да се отстъпи зад Рейн и да се принудят французите още преди първото генерално сражение да отслабят своите сили, като изпратят войски срещу Мец, Страсбург, Кобленц и Майнц. Това е позиция, с която не може да се мери по сила никоя друга в цяла Европа; венецианският четириъгълник от крепости[405] беше детска играчка в сравнение с тази почти непристъпна позиция.

И тъкмо овладяването на тази почти непристъпна позиция според Молтке принуждава Германия да брани с оръжие завоюваното половин век! Най-силната позиция не се защищава сама, тя изисква да бъде защищавана. За защита са нужни войници; следователно, колкото по-силна е позицията, толкова повече войници са необходими, и така нататък, във вечен омагьосан кръг. Трябва още да прибавим, че върнатото в родното лоно „откъснато братско племе" в Елзас и Лотарингия изобщо не иска и да знае за мама Германия и че французите при всички обстоятелства ще бъдат принудени при първа възможност да се опитат да освободят елзасците и лотарингците от германските обятия. По този начин силната позиция се уравновесява с това, че Германия принуждава французите да застанат на страната на всеки, който би я нападнал. С други думи, силната позиция *крие в себе си зародиша на европейска коалиция против Германската империя*. И всички срещи на трима или двама императори и всички тостове не променят абсолютно нищо от този факт и никой не знае това по-добре от Молтке и Бисмарк. Молтке дискретно го казва в меланхоличната фраза:

„След нашите успешни войни ние навсякъде си спечелихме уважение, но любов — никъде!"

Толкова за *истината* на Молтке. Да преминем сега към неговите *измислици*.*

Ние няма да се спираме на сантименталните въздишки, с които великият стратег изразява скръбта си за това, че армията

* В оригинала „Dichtung" — „поезия", „измислица"; намек за заглавието на автобиографичното произведение на Гьоте „Из моя живот. Поезия и истина". *Ред.*

за съжаление трябва да поглъща такива колосални суми в интерес на народа, и в които той до известна степен се представя за пруския Цинцинат, чието най-съкровено желание е да бъде повишен от генерал-фелдмаршал в градинар. Още по-малко ще се спираме на вече не новата теория, че поради лошото възпитание на нацията от даскалите всеки германец трябвало да бъде изпратен за три години във висшето училище, в което професор е подофицерът. Ние се обръщаме тук не към националлибералите, както бе принуден да прави клетият Молтке. Ние веднага ще преминем към чудовищните небивалици от военно естество, които той разказа на своите удивени слушатели при всеобщо весело оживление в Генералния щаб.

Касае се отново за това, да бъдат оправдани огромните въоръжения на Германия с представяните за още по-големи въоръжения на французите. И ето че Молтке разкрива на райхстага, че френското правителство още сега има правото да призове на оръжие в действуващата армия 1 200 000, а в териториалната — над 1 000 000 души. За да могат „макар и частично" да мобилизират толкова хора, французите били увеличили числеността на военните си кадри. Те имали сега 152 пехотни полка (срещу 116 преди войната), 9 нови стрелкови батальона, 14 нови кавалерийски полка, 323 батареи, вместо предишните 164. И „това увеличение още не е завършено". Мирновременният състав е установен на 471 170 души, 48 000 повече, отколкото в 1871 г. Вместо осемте армейски корпуса, с които французите потеглиха срещу нас в началото на войната, Франция ще изкара в бъдеще 18 корпуса и един деветнадесети за Алжир. Националното събрание просто натрапва на правителството пари за въоръжаване, общинските съвети подаряват учебни плацове и офицерски клубове, строят със собствени средства казарми, проявяват почти необуздан патриотизъм, за какъвто в Германия би могло само да се мечтае, с една дума — всичко се подготвя за голямата война на реванша.

Ако френското правителство е направило всичко, което Молтке му приписва, то само е изпълнило своя дълг. След такива поражения като поражението от 1870 г. правителството е длъжно преди всичко да развие отбранителната способност на нацията до такава степен, че да бъде изключена възможността за повтарянето на подобно нещастие. В 1806 г. с прусите се случи същото: цялата им старомодна армия беше безплатно изпратена във Франция като военнопленници. След войната пруското правителство положи всички усилия, за да въоръжи целия народ. Хората бяха обучавани само шест месеца и въпреки отвращението на Молтке към опълченията, известно е твърдението на Блюхер, че тези

както той се изрази, „патълджоновци на ландвера“ след първите боеве не отстъпваха на линейните батальони. Ако френското правителство действува по същия начин, ако то полага всички усилия, за да въоръжи за пет-шест години целия народ — то само изпълнява своя дълг. Но работата стои тъкмо обратното. С изключение на новоформираните батальони, ескадрони и батареи, които досега достигат само равнището на германската *линейна* организация, всичко друго *съществува само на книга* и във военно отношение Франция е по-слаба откогато и да било.

„Във Франция“ — казва Молтке — „точно копираха цялото ни военно устройство... преди всичко въведоха всеобщата военна повинност и при това поставиха в основата ѝ двадесетгодишен призивен срок, докато у нас той е само дванадесетгодишен“.

Дори и в действителност да е така, до какво се свежда разликата между 20 и 12 години? Къде е онзи германец, който след дванадесетте години, през които подлежи на призоваване в ландвера[406], би бил действително освободен от военна повинност? Не се ли говори навсякъде: дванадесетгодишният срок ще бъде в сила едва тогава, когато ще имаме достатъчно хора, а дотогава вие трябва да се числите към ландвера четиринадесет, петнадесет, шестнадесет години. И за какво друго изровихме отново забравения ландщурм[407], ако не за да държим всеки германец, който някога е носил униформа, военно задължен до самата му смърт?

Но въпросът с всеобщата военна повинност във Франция стои съвсем особено. Франция няма пруските полуфеодални източни провинции, които образуват истинската основа на пруската държава и на новата Германска империя — провинции, даващи новобранци, които безусловно се подчиняват, а и по-късно като хора от ландвера не стават много по-умни. Още разпространението на всеобщата военна повинност върху западните провинции показа в 1849 г., че не всичко става за всички[408]. Разпространението ѝ сега върху цяла Германия ще създаде най-късно след изтичането на любимите на Молтке дванадесет години — ако цялата работа се задържи изобщо толкова дълго — умеещи да боравят с оръжието хора, които ще вземат хляба на всички молткиевци и бисмарковци.

И така, във Франция не съществува дори основата, върху която всеобщата военна повинност може да създаде послушни войници за реакцията. Във Франция пруският подофицер още преди великата революция беше изминат етап. В 1776 г. военният министър Сен-Жермен въведе пруския бой с пръчки; битите войници се застрелваха и боят с пръчки трябваше да бъде отменен още същата година. Ако във Франция действително бъде въведена

всеобщата военна повинност, ако масата на населението бъде обучена да борави с оръжието, какво ще стане с Тиер и Мак-Махон? Но Тиер и Мак-Махон — макар наистина да не са гении — все пак не са такива ученици, за каквито ги представя Молтке. Наистина на книга те възстановиха всеобщата военна повинност, но в действителност те най-упорито отстояха *петгодишния* срок на военната служба[409]. Всеки знае, че всеобщата военна повинност е абсолютно несъвместима дори с пруската тригодишна служба: или това ще даде за Германия мирновременен състав на армията от най-малко 600 000 души, или ще трябва да се разреши на хората да се освобождават от военна повинност, както и става. Какъв мирновременен състав на армията би дал във Франция един петгодишен срок на службата при всеобща военна повинност? Близо един милион; но дори Молтке няма как да изкара, че французите имат и половината.

В същия ден, в който Молтке направи такова поразително впечатление на своите слушатели, „Kölnische Zeitung"[410] публикува едно „военно съобщение" за френската армия. „Kölnische Zeitung" получава тези военни съобщения от много солиден официозен източник и съответният „виновник" от военните навярно е бил здравата нахокан за тази съвсем ненавременна грешка. Работата е там, че човекът действително говори истината. Най-новите официални френски цифрови данни, заявява той, показват,

„че Франция едва ли ще бъде в състояние, дори при крайно напрежение на силите, да изп... ни военната задача, която си поставя в своя нов закон за въоръжените сили".

Според него „съставът на армията за тази година е определен на 442 014 души". От тази цифра трябва преди всичко да се приспадне жандармерийската републиканска гвардия, която наброява 27 500 души; „фактически обаче действителната численост на армията съгласно цифрите на бюджета за отделните родове оръжие възлиза само на 389 965 души". Оттук трябва да се приспаднат

„*вербуваните войски* (чуждестранният легион, туземните алжирски войски), административните войски и кадрите от подофицери и свръхсрочно служещи, общият брой на които съгласно предишните достоверни френски данни бе определен на 120 000 души. Но дори да приемем, че действителният наличен състав на тези кадри възлиза само на 80 000 души, остава да бъде набран още само един фактически армейски състав от 309 000 души, който *се състои от пет набора от първия и от един набор от втория контингент* (на запаса). Единият набор от този втори контингент обхваща 30 000 души и съобразно с това *призивният набор от първия контингент и годишният призив новобранци за този контингент ще възлязат по на 55 800 души.* Към това се прибавят 30-те хиляди души от втория контингент, така че *максималната цифра на ежегодния набор на френската армия все пак би възлязла само на 99 714 души."*

И така французите призовават всяка година около 60 000 души за петгодишна служба. За двадесет години това прави 1 200 000 души, а ако приспаднем намалението, фактически наблюдавано в пруския ландвер, най-много — 800 000 души. Понататък, 30 000 души за едногодишна служба — представляващи според Молтке негодно опълчение, което за двадесет години прави 600 000 души, а като се приспадне намалението — най-много 400 000 души. Следователно, ако французите проявяват безпрепятствено двадесет години тъй превъзнасяния от Молтке патриотизъм, в края на краищата те ще могат да противопоставят на германците вместо Молткиевите 2 200 000 души най-много 800 000 обучени войници и 400 000 опълченци, докато Молтке и сега може спокойно да мобилизира един милион и половина напълно обучени германски войници. Ето защо речта на Молтке, която удиви райхстага, предизвика такова весело оживление в Генералния щаб.

Трябва да се признае на Молтке: докато имаше работа с глупави противници като Бенедек и Луи Наполеон, той се стараеше да води войната съвсем *честно*. Той точно, педантично и добросъвестно спазваше въведените от Наполеон I стратегически правила. Нито един противник не можеше да го упрекне, че си е служил някога с изненада, засада или някоя друга вулгарна военна хитрост. Затова човек можеше да се усъмни дали Молтке действително е гений. Това съмнение отпадна, откакто Молтке е принуден да се бори с равностойни противници — с гениите в райхстага. По отношение на тях той доказа, че ако трябва, той може и да надхитри своите противници. Вече няма съмнение: Молтке е гений!

Но какво всъщност може да мисли Молтке за френските въоръжения? И за това имаме известни указания. — За Молтке и Бисмарк не беше тайна, че както победите в 1866 г. неизбежно предизвикаха във френския официален свят призива за реванш за Садова, така и успехите от 1870 г. също тъй неизбежно ще накарат официална Русия да се стреми към „реванш за Седан“. Прусия, досега послушен лакей на Русия, изведнъж се оказа първата военна държава в Европа. Един толкова рязък и неблагоприятен за Русия обрат в положението на работите в Европа бе равносилен на поражение на руската политика. Призивът за реванш прозвуча в Русия достатъчно гръмко. В Берлин решиха, че при тези обстоятелства е по-добре колкото е възможно по-скоро и по-бързо да се ликвидира въпросът и да не се даде на русите време за военни приготовления. Какво бе направено тогава от пруска страна за подготовката на война против Русия — по това може би друг път. Достатъчно е да кажем, че през лятото на

1872 г. всичко беше почти готово, по-специално планът за кампанията, който този път не предвиждаше „удар в сърцето“. Тогава руският император Александър пристигна неканен на посещение при кайзера в Берлин и представи в „авторитетно място“ известни документи, които унищожиха това планче. Възобновеният свещен съюз, насочен преди всичко против Турция, отложи за известно време все пак неизбежната в края на краищата война с Русия.

В това планче бе предвиден, разбира се, и случаят Франция да се съюзи с Русия против Прусия. В този случай по отношение на Франция се предвиждаха дефанзивни операции. И колко души се смятаха тогава за достатъчни, за да отблъснат всички атаки от страна на Франция?

Армия от двеста и петдесет хиляди души!

Написано от Ф. Енгелс в края на февруари — началото на март 1874 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 28 и 29 от 8 и 11 март 1874 г. като уводна статия

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

МЪЛЧАЛИВИЯТ ЩАБЕН КРЕСЛЬО МОЛТКЕ И НЕГОВИЯТ НЕОТДАВНАШЕН ЛАЙПЦИГСКИ КОРЕСПОНДЕНТ[411]

Лондон, 13 март 1874 г.

Страшният патриотизъм на някакъв охранен лайпцигски бюргер е бил изглежда неприятно засегнат от факта, че при Мец[412] французите не били загубили нито едно оръдие, а напротив, били взели оръдия на германците. Обзет от топовна треска, той моли за обяснения известния полубог Молтке, който му пробутва в „Leipziger Tageblatt“[413] едно от своите забавни пророчества, съгласно което макар някои френски генерали да изнесли през време на процеса на Базен[414] неточни данни за пленяването на оръдия от двете страни, все пак трябвало да се признае, че докато германците успели на 16 август да вземат на французите само едно оръдие, последните отмъкнали на 18-и две германски оръдия. С това бе казано достатъчно. Но мълчаливият Молтке трябва на всичко отгоре да изнесе лекция, без това не може. И така той разказва на благоговеещите простаци, че съгласно „съвременната тактика“ артилерията трябва да се сражава в най-първите редове; *затова* германците загубили две оръдия. От думите му следва, че ако французите бяха взели под внимание тази негова „съвременна тактика“, те щяха да загубят навярно много повече оръдия и да си спечелят неговата похвала, защото той казва, че австрийците, чиято артилерия се притече на помощ на пехотата на най-предната линия на боя, „най-почетно“ се отърваха от 160 оръдия. Австрийската артилерия, както той сам вещае, маневрирала така, защото австрийската пехота отстъпвала по въоръжението си на пруската. А тъй като френската шаспо превъзхождала пруската иглянка, *германската* артилерия имала основание да направи от нуждата закон, точно както направила австрийска-

та артилерия при Кьониггрец[415], докато за *френската* артилерия не изглеждало положително да се остави да бъде *безцелно* избита от превъзхождащата я с набраздената си конструкция и със своята подвижност артилерия на противника. За Молтке, разбира се, трябва да е много неудобно, че за три дни, на 14, 16 и 18 август 1870 г., бяха убити и ранени 40 000 германци, въпреки че френската артилерия бе командувана по толкова непонятен за него начин, че той и днес заявява:

„Дали при тези условия фактът, че не е загубено нито едно или само едно оръдие, е особено доказателство за превъзходството на френската артилерия или за нейната упоритост в боя — този въпрос може да бъде оставен открит."

Но не мислете, както би могло да ви накара несловоохотливото писмо на Молтке, че в ония дни френската артилерия се е била не както трябва и дори не често срещу германската артилерия. Смелото твърдение на Молтке, че френската артилерия „беше в по-голямата си част лесно отстраним противник", „не отговаря напълно на действителността", ще кажем ние, за да се изразим най-учтиво със собствените му думи. Който иска да знае за това по-подробно, нека прочете книгата на Хофбауер, капитан и батареен командир от 1-и източнопруски артилерийски полк, преподавател в обединената артилерийска и инженерна школа, „Германската артилерия в боевете при Мец", Берлин, 1872, Митлер и син[416]. И така това е официозна книга! Молтке знае, че ония, които задават такива глупави въпроси като нашия лайпцигски бюргер, не четат подобни книги или пък не ги разбират, и смята, че всички, които ги четат с разбиране, „ще си държат езика зад зъбите".

Приказките на Молтке за „новия" начин на употреба на артилерията не си струват хартията, на която са написани. При такава употреба не само загубите на артилеристи и коне, но и разходите на бойни припаси са толкова огромни, че не могат да бъдат възстановени в кратък срок. Освен това в резултат на „новата тактика" на Молтке германската артилерия от любов към науката убива много по-често, отколкото е желателно, собствените си сънародници. Така се случи на 14, 16 и 18 август 1870 г. „Новата тактика" доведе до такава научно объркана артилерийска стрелба, че трябваше да бъдат изпратени контразаповеди и молби да се прекрати огънят срещу германските войски като предателско безумие (виж у Хофбауер).

Впрочем действията на германската артилерия в ония дни имаха „импровизиран характер", както казва сам капитан Хоф-

бауер, кавалер на железния кръст *първа* степен и безусловен поклонник на своето началство. Молтке бърза да нарече това изпълнение на

„изискванията на съвременната тактика“, която „предписва артилерията да не смее да се страхува“ (Молткиев стил) „да се включва в най-предните линии на сражаващите войски или с цел за отблъскване на неприятелска атака да се държи до последния момент и да защищава другите родове оръжие“.

Но тези изисквания са предявявани вече към артилерията дълго преди Молтке. За „съвременната тактика“ на артилерията нищо не е установено. Преди 1815 г. по това не бе написано нищо, което да заслужава внимание, а след 1815 г. пруската артилерия дълго бездействува, а офицерите ѝ се караха помежду си. След 1866 г. прусаците *повярваха,* че са овладели оръдейната мъдрост, защото случайно се оказаха притежатели на по-добро оръдие от някои свои съседи. Във войната с Франция те само налучкваха за своята артилерия една тактика, която, както е ясно на най-простите хора, трябва да се изменя с всяко значително усъвършенствуване на оръдията.

Само проява на хуманност е човек да се заеме с осмиването и заклеймяването на толкова наивните, колкото и старчески претенциозни оракулски мъдрости на Молтке и неговите съучастници, които те се осмеляват да изказват в книги, вестници, речи и писма.

Написано от Ф. Енгелс на 13 март 1874 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 35 от 25 март 1874 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ДОПЪЛНЕНИЕ КЪМ ПРЕДГОВОРА НА „СЕЛСКАТА ВОЙНА В ГЕРМАНИЯ“ ОТ 1870 г.[417]

Горните редове бяха написани преди повече от четири години. Те и днес още запазват своето значение. Онова, което беше вярно след Садова и разделянето на Германия, се потвърждава и след Седан и създаването на свещената германска империя на пруската нация[418]. Толкова малко могат да променят насоката на историческото движение „разтърсващите света“ помпозни актове на така наречената голяма политика.

Затова пък те могат да ускорят хода на това движение. В това отношение виновниците на споменатите „разтърсващи света събития“ неволно постигнаха успехи, които за тях самите са крайно нежелателни, но за които те щат не щат са принудени да държат сметка.

Още войната в 1866 г. разтърси стара Прусия до самите ѝ основи. Не малко труд бе коствало вече след 1848 г. да бъде отново подчинен на старата дисциплина бунтовният промишлен — както буржоазен, така и пролетарски — елемент на западните провинции; все пак това бе постигнато и интересите на юнкерите от източните провинции наред с интересите на армията отново станаха господствуващи в държавата. В 1866 г. почти цяла Северозападна Германия стана пруска. Като оставим настрана непоправимата морална загуба, която претърпя пруската по божия милост корона, като погълна три други по божия милост корони[419] — сега центърът на тежестта на монархията се премести значително на запад. Петмилионното население на Рейнската област и Вестфалия бе засилено отначало с 4-те милиона пряко, а след това с 6-те милиона косвено — чрез Северногерманския съюз[420] — анексирани германци. А в 1870 г. се прибавиха още 8-те милиона югозападни герман-

ци[421], така че в „новата империя“ на 14,5 милиона стари прусаци (от шестте източноелбски провинции, между които отгоре на всичко 2 милиона поляци) противостояха около 25 милиона, отдавна вече надраснали старопруския юнкерски феодализъм. Така именно победите на пруската армия изместиха цялата основа на пруското държавно здание; господството на юнкерите ставаше все по-непоносимо и по-непоносимо дори за правителството. Но в същото време стремително бързото промишлено развитие измести борбата между юнкерите и буржоазията на заден план, като изтика напред борбата между буржоазията и работниците, така че в обществените основи на старата държава стана пълен преврат и отвътре. Основната предпоставка на бавно разлагащата се от 1840 г. монархия беше борбата между аристокрацията и буржоазията, в която монархията поддържаше равновесието. Но от момента, когато въпросът беше вече да се защищава не аристокрацията срещу натиска на буржоазията, а всички имотни класи срещу натиска на работническата класа, старата абсолютна монархия трябваше напълно да се превърне в специално за тази цел създадената държавна форма: *в бонапартистка монархия.* Този преход на Прусия към бонапартизма аз разгледах вече на друго място („Към жилищния въпрос“, втори свитък, стр. 26 и сл.*). Това, което там не бе необходимо да подчертая, но което тук има твърде съществено значение, е, че този преход бе *най-голямата крачка напред,* направена от Прусия след 1848 г. — толкова много бе изостанала Прусия от съвременното развитие. Тя все още беше полуфеодална държава, а бонапартизмът е във всеки случай съвременна държавна форма, която има за предпоставка премахването на феодализма. Следователно Прусия трябва да се реши да ликвидира многобройните остатъци от феодализма и да пожертвува юнкерството като такова. Това става, разбира се, в най-мека форма и според любимата мелодия: „Винаги бавно напред“. Така е например с прословутата наредба за окръзите. Тя отменя феодалните привилегии на отделния юнкер върху неговото имение, но само за да ги възстанови като привилегии на всички едри земевладелци за целия окръг. Същността на работата си остава същата, само се превежда от феодален на буржоазен диалект. Старопруският юнкер принудително бива превръщан в нещо като английски скуайър, но той съвсем не трябваше да се противи срещу това, тъй като и единият, и другият са еднакво глупави.

И така Прусия има странната съдба да завърши своята буржоазна революция, която започна през 1808—1813 г. и направи

* Виж настоящия том, стр. 255—257. *Ред.*

крачка напред в 1848 г., едва в края на този век в приятната форма на бонапартизма. И ако всичко върви добре и светът си остане напълно спокоен, а ние самите живеем достатъчно дълго, може би към 1900 г. ще доживеем пруското правителство да унищожи действително всички феодални институции и Прусия да достигне в края на краищата положението, в което Франция се намираше в 1792 г.

Унищожението на феодализма, изразено в положителна форма, означава установяване на буржоазен строй. Колкото повече отпадат привилегиите на аристокрацията, толкова повече законодателството става буржоазно. И тук ние стигаме до съществения пункт в отношението на германската буржоазия към правителството. Видяхме, че правителството е *принудено* да въвежда тези бавни и дребнави реформи. Но пред буржоазията то представя всяка от тези малки концесии като принесена на нея *жертва*, като изтръгната с голяма мъка от короната отстъпка, за която те, буржоата, трябвало от своя страна също да отстъпят нещо на правителството. И буржоата, макар че същността на работата им е доста ясна, приема тази измама. Оттук оня мълчалив договор, който негласно лежи в основата на всички дебати в райхстага и в пруската камара в Берлин: от една страна, правителството реформира с бързината на охлюв законите в интерес на буржоазията, премахва феодалните и възникващите от държавната раздробеност пречки за развитието на промишлеността, установява единство на монетата, мерките и теглилките, въвежда свобода на занаятите и т. н., предоставя чрез свободата на движение от едно място на друго работната сила на Германия в неограничено разпореждане на капитала, покровителствува търговията и спекулацията; от друга страна, буржоазията предоставя на правителството цялата действителна политическа власт, гласува данъците, заемите и войнишките набори и помага всички нови закони за реформи да се съставят така, че старата полицейска власт над неудобните лица да си остане в пълна сила. Буржоазията изкупува своето постепенно обществено освобождение с цената на незабавното отказване от собствена политическа власт. Разбира се, главният мотив, който прави подобен договор приемлив за буржоазията, е не страхът от правителството, а страхът от пролетариата.

Колкото и жалки да са обаче проявите на нашата буржоазия в областта на политиката, не може да се отрича, че по отношение на промишлеността и търговията тя почна най-после да изпълнява своите задължения. Подемът на промишлеността и търговията, който бе отбелязан в предговора към второто издание[422], продължава оттогава с далеч по-голяма енергия. Онова, което става в то-

ва отношение в рейнско-вестфалската промишлена област от 1869 г. насам, е просто нечувано за Германия и напомня за разцвета на английските фабрични окръзи в началото на настоящия век. Така ще бъде и в Саксония, и Горна Силезия, в Берлин, Хановер и морските градове. Ние имаме най-после световна търговия, истински едра индустрия, истински съвременна буржоазия; но затова пък имахме и истинска криза и имаме също истински, мощен пролетариат.

За бъдещия историк грохотът на сраженията при Шпихерн, Марс ла Тур и Седан[423] и всичко свързано с тях ще има в историята на Германия от 1869 до 1874 г. много по-малко значение, отколкото непретенциозното, спокойно, но непрекъснато прогресиращо развитие на германския пролетариат. Още в 1870 г. германските работници трябваше да издържат сериозна проверка: провокираната от бонапартистите война и нейния естествен резултат — всеобщия национален ентусиазъм в Германия. Германските социалистически работници нито за миг не се поддадоха на заблудата. Те не проявиха нито капка националистически шовинизъм. Сред най-дивото опиянение от победата те запазиха хладнокръвие, искаха сключването на „справедлив мир без анексии с Френската република“ и дори обсадното положение не можа да ги накара да замълчат. Бойна слава, приказки за „величието на Германската империя“ — нищо нямаше значение за тях; единствената им цел си оставаше освобождението на целия европейски пролетариат. С право можем да кажем: работниците на никоя друга страна не са издържали толкова блестящо едно толкова тежко изпитание.

След обсадното положение на военния период последваха процесите за държавна измяна, за оскърбяване на величеството и на чиновници, непрекъснато засилващите се полицейски шикани в мирновременния период. Обикновено трима-четирима редактори на „Volksstaat“ се намираха едновременно в затвора; в същото положение се намираха и другите вестници. Всеки що-годе известен партиен оратор трябваше поне веднъж в годината да бъде изправен пред съда, където почти винаги биваше осъждан. Като град валяха интерниранияs, конфискации, разтурвания на събрания. Но всичко напразно. На мястото на всеки арестуван или интерниран веднага идваше друг; вместо всяко разтурено събрание се свикваха две нови; със самообладание и точно спазване на законите постепенно се притъпяваше полицейският произвол. Всички преследвания довеждаха до противоположни резултати: те не само не можеха да сломят или поне да огънат работническата партия, но постоянно привличаха в нея нови привърженици и укрепваха ней-

пата организация. В своята борба против властите, както и против отделни буржоа, работниците навсякъде проявяваха своето умствено и нравствено превъзходство и доказваха, особено в своите конфликти с така наречените „работодатели“, че сега те, работниците, са просветените, а капиталистите — невежите. При това в повечето случаи те водят борбата с хумор, който е най-доброто доказателство за голямата им увереност в собственото им дело и за съзнанието им за превъзходство. Борба, която се води по този начин върху подготвена от историята почва, трябва да даде големи резултати. Успехът на януарските избори е изключително явление в историята на съвременното работническо движение[424] и учудването, което той предизвика в цяла Европа, беше напълно основателно.

Германските работници имат две съществени предимства пред работниците от останала Европа. Първото е, че принадлежат към най-теоретическия народ на Европа и че са запазили в себе си онази способност към теоретическа мисъл, която така наречените „образовани“ класи в Германия почти напълно са загубили. Без предшествуващата го немска философия, особено философията на Хегел, никога нямаше да бъде създаден немският научен социализъм — единственият научен социализъм, който е съществувал някога. Без способност към теоретическа мисъл у работниците този научен социализъм никога нямаше да влезе до такава степен в тяхната плът и кръв, както сега. А колко неизмеримо голямо е това предимство, показват, от една страна, равнодушието към всяка теория, което е една от главните причини, поради които английското работническо движение напредва толкова бавно, въпреки цялата отлична организация на отделните отрасли, а, от друга страна, смутът и объркването, които прудонизмът в своята първоначална форма предизвика у французите и белгийците, а в своята окарикатурена по-късно от Бакунин форма — у испанците и италианците.

Второто предимство е това, че германците влязоха в работническото движение почти най-късно от всички. Както немският теоретически социализъм никога няма да забрави, че стои върху плещите на Сен-Симон, Фурие и Оуен — трима мислители, които при цялата фантастичност и целия утопизъм на техните учения принадлежат към най-големите умове на всички времена и които гениално предугадиха безброй неща, чиято правилност ние сега доказваме научно, така германското практическо работническо движение не трябва никога да забравя, че се е развило върху плещите на английското и френското движение, че то имаше възможност просто да се възползва от техния скъпо заплатен опит, да из-

бегне техните на времето в повечето случаи неизбежни грешки. Къде бихме били ние сега без образеца на английските трейдюниони и без политическата борба на френските работници, без гигантския тласък, който даде особено Парижката комуна?

Трябва да се признае на германските работници, че с рядко умение се възползваха от изгодите на своето положение. За пръв път, откакто съществува работническо движение, борбата се води съгласувано, свързано и планомерно и в трите ѝ направления — теоретическото, политическото и практически-икономическото (съпротива срещу капиталистите). В това, така да се каже, концентрично настъпление се състои именно силата и непобедимостта на германското движение.

От една страна, поради това свое изгодно положение, от друга — поради островните особености на английското и насилственото потискане на френското движение, германските работници са поставени в момента начело на пролетарската борба. Колко време събитията ще им позволят да заемат този почетен пост, не може да се предскаже. Но докато го заемат, надяваме се, те ще изпълняват както трябва възложените им задължения. За това се изисква двойно напрежение на силите във всички области на борбата и агитацията. Дългът на вождовете по-специално ще се състои в това, все повече и повече да се просвещават по всички теоретически въпроси, все повече и повече да се освобождават от влиянието на традиционните, принадлежащи към стария мироглед фрази и винаги да имат предвид, че откакто е станал наука, социализмът изисква да се отнасят с него като с наука, т. е. да бъде изучаван. Необходимо е придобитото по този начин все повече проясняващо се съзнание да се разпространява сред работническите маси все по-усърдно и все по-ярко да се сплотяват организацията на партията и организацията на професионалните съюзи. Макар подадените за социалистите през януари гласове да представляват вече значителна армия, те все пак далеч още не съставляват мнозинството на германската работническа класа; и колкото и окуражителни да са успехите на пропагандата сред селското население, все пак именно тук остава да се направи безкрайно много. Затова не трябва да се уморяваме в борбата, а да отвоюваме от врага град след град, един избирателен окръг след друг. Но преди всичко трябва да запазим истински интернационалния дух, който не допуска възникването на какъвто и да било патриотичен шовинизъм и който радостно приветствува всяка нова крачка в пролетарското движение, от която и нация да изхожда тя. Ако германските работници продължат да вървят така напред, те не толкова ще маршируват начело на движението — съвсем не е в интерес на движението на-

чело на него да маршируват работниците на която и да било нация, — колкото ще заемат почетно място на бойната линия; и те ще бъдат в пълна бойна готовност, ако неочаквано тежки изпитания или огромни събития поискат от тях по-голяма смелост, по-голяма решителност и енергия.

Фридрих Енгелс

Лондон, 1 юли 1874 г.

Напечатано в книгата: Friedrich Engels. „Der Deutsche Bauernkrieg", Leipzig. 1875

Печата се по текста на книгата

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ЕМИГРАНТСКА ЛИТЕРАТУРА[425]

Написано от Ф. Енгелс през май 1874 — април 1875 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 69, 73, 117 и 118 от 17 и 26 юни и 6 и 8 октомври 1874 г. и бр. 36, 37, 43, 44 и 45 от 28 март, 2, 16, 18 и 21 април 1875 г. Част V излязла в отделна брошура: F. Engels. „Soziales aus Russland", Leipzig, 1875. I, II и V части са напечатани в книгата: F. Engels. „Internationales aus dem „Volksstaat" (1871—1875)". Berlin, 1894

Подпис: Ф. Енгелс

Печата се по текста на вестника, сверен (за I, II и V част) с текста на изданието от 1894 г

Превод от немски

I

ЕДНА ПОЛСКА ПРОКЛАМАЦИЯ[426]

Когато руският император пристигна в Лондон, цялата полиция бе вече вдигната на крак. Говореше се, че поляците искали да го застрелят, че вече се бил намерил нов Березовски, въоръжен този път по-добре, отколкото тогава в Париж. Къщите на известни поляци бяха обкръжени от цивилни полицаи и дори бе извикан от Париж полицейският комисар, който през време на империята специално бе следил там поляците. Полицейските предохранителни мерки по пътя на царя от неговото жилище до Сити бяха разработени по всички правила на стратегията — и целият този труд отиде напразно! Никакъв Березовски не се появи, никакъв пистолетен изстрел не се раздаде и царят, който трепереше не по-малко от дъщеря си, се отърва само със страха. И все пак този труд не отиде съвсем напразно, защото императорът нареди да дадат на всеки един от потрудилите се за него полицейски началници по пет, а на всеки инспектор — по два фунта стерлинги за почерпка (съответно по 100 и по 40 марки).

Всъщност поляците мислеха за съвсем други неща, а не за убийството на благородния Александър. Дружеството Люд полски издаде „Обръщение на полските емигранти до английския народ", подписано: генерал В. Врублевски, председател; Я. Крински, секретар.[427] Това обръщение се разпространяваше широко в Лондон през време на пребиваването на царя. С изключение на „Reynolds's Newspaper"[428] целият лондонски печат единодушно отказа да го напечата: не трябвало да се обижда „гостът на Англия"!

Обръщението започва с това, че на англичаните се обръща внимание, че царят не им оказва чест, а им нанася оскърбление,

като ги посещава в същия момент, когато в Централна Азия прави всички приготовления за събаряне господството на англичаните в Индия; че ако Англия, вместо да дава ухо на примамливите обещания на царя, този мним баща на потисканите от него народи, би била по-малко равнодушна към стремежите на поляците към независимост, то Англия, както и останалата Западна Европа биха могли спокойно да прекратят колосалните си въоръжения. И това е съвсем вярно. Зад целия европейски милитаризъм стои руският милитаризъм. Намирайки се във войната от 1859 г. в резерв на страната на Франция, а в 1866 и 1870 г. — на страната на Прусия, руската армия даваше всеки път възможност на по-силната военна държава да разбие своя противник поотделно. Като първата военна държава в Европа Прусия е непосредствено творение на Русия, макар че по-късно неприятно надрасна своята покровителка.

По-нататък в обръщението се казва:

„По силата на географското си положение и на готовността си във всеки момент да се вдигне в защита на интересите на човечеството Полша винаги е била и ще бъде първата защитница на правото, цивилизацията и обществения прогрес в цяла Североизточна Европа. Полша неопровержимо доказа това с вековната си съпротива срещу нашествията на източните варвари, от една страна, и срещу потискащата тогава почти целия Запад инквизиция — от друга. Благодарение на какво западноевропейските народи можаха тъкмо в най-решителната епоха на новото време да се предадат безпрепятствено на развитието на своите социални жизнени сили? Само благодарение на това, че на източните граници на Европа стоеше на пост полският войник, винаги бдителен, винаги готов за бой, винаги готов да постави на карта своето здраве, своето имущество и своя живот. На защитата на полското оръжие Европа дължи, че нейният новопробудил се през XVI век живот можа да продължи своето развитие в изкуството и науката, че търговията, промишлеността и богатството можаха да достигнат сегашните си изумителни размери. Какво би станало например с наследената цивилизация, достигната на Запад с двестагодишен труд, ако Полша, макар и тя самата застрашена в тил от монголските орди, не бе оказала на Централна Европа помощ против турците и не бе сломила с блестящата си победа край стените на Виена могъществото на османлиите?“

По-нататък в обръщението се казва, че и днес още главно съпротивата на Полша пречи на Русия да насочи силите си против Запада и че благодарение именно на тази съпротива са обезоръжени най-опасните съюзници на Русия, нейните панславистки агенти. В едно съчинение, напечатано по заповед и за сметка на руското правителство, твърде известният руски историк Погодин пише, че Полша, която досега била червей, разяждащ Русия отвътре, трябвало да стане дясната ѝ ръка, за която цел трябвало да бъде възстановена като малко, слабо кралство под властта на някой руски княз — така най-лесно можели да бъдат спечелени турските и австрийските славяни.

„Ние ще провъзгласим това със специален манифест; Англия и Франция ще прехапят устни, а за Австрия това е смъртоносен удар ... Всички поляци, дори най-непримиримите, ще се хвърлят в нашите обятия; австрийските и пруските поляци ще се съединят отново със своите братя. Всички славянски племена, потискани сега от Австрия, чехи, хървати, унгарци“ (!), „включително и турските славяни, с нетърпение ще очакват момента, когато ще могат да въздъхнат също тъй свободно, както ще въздъхнат тогава поляците. Ние ще бъдем стомилионно племе под един скиптър и тогава елате, народи на Европа, и си опитайте силите с нас!“[429]

За съжаление на този чудесен план липсваше само главното: съгласието на Полша. Обаче

„на всички тези примамки Полша, както е известно на целия свят, отговори: аз искам и трябва да живея, ако изобщо ще живея, не като оръдие на световнозавоевателните планове на чужд цар, а като освободен народ сред свободните народи на Европа“.

В обръщението се казва по-нататък как Полша е изпълнявала това свое непоколебимо решение. В критичен момент на своето съществуване, при избухването на френската революция, Полша бе вече осакатена от първата подялба и разделена между четири държави. При все това тя има смелостта чрез конституцията от 3 май 1791 г. да забие знамето на френската революция на бреговете на Висла — акт, чрез който тя се постави далеч над всичките си съседи. С това старият полски ред бе унищожен; няколко десетилетия спокойно, несмущавано отвън развитие — и Полша би се превърнала в най-напредналата и най-могъщата страна на изток от Рейн. Но на държавите, които участвуваха в подялбата, не можеше да се хареса Полша да се издигне отново, а още по-малко да се издигне в резултат на внедряването на революцията в Североизточна Европа. Съдбата ѝ бе решена: русите постигнаха в Полша това, към което прусаците, австрийците и имперските войски напразно се стремяха във Франция.

„Костюшко се бореше едновременно за независимостта на Полша и за принципа на равенството. И общоизвестно е, че от момента, в който загуби своята национална независимост и въпреки тази загуба, Полша по силата на своя патриотизъм и на своята солидарност с всички народи, борещи се за интересите на човечеството, винаги и навсякъде беше ратник на нарушеното право, участвувайки във всички боеве против тиранията. Несломена от собствените си бедствия, неразколебана от слепотата и злата воля на европейските правителства, Полша нито за миг не е пренебрегвала задълженията, възложени ѝ от нея самата, от историята и от грижата за бъдещето.“

Но същевременно тя разви и принципите, съгласно които трябва да бъде организирано това бъдеще — новата полска република; те са изложени в манифестите от 1836, 1845 и 1863 г.[430]

„Първият от тези манифести прокламира наред с непоклатимото национално право на Полша и *равноправието на селяните*. Манифестът от 1845 г., възве-

стен на полска територия в тогава още свободния град Краков и потвърден от депутати от всички части на Полша, провъзгласява не само това равноправие, но и *положението, че селяните трябва да станат собственици на земята,* която те обработват от векове. — В анексираната от русите част на Полша едрите земевладелци, опирайки се на гореспоменатите манифести като на основи на полското национално право, дълго преди императорския така наречен освободителен манифест решиха да уредят доброволно и по споразумение със селяните този вътрешен въпрос, който тежеше на съвестта им (1859—1863 г.). Полският поземлен въпрос бе разрешен по принцип от конституцията от 3 май 1791 г.; ако при все това полският селянин си остана потиснат, виновни за това бяха само деспотизмът и макиавелизмът на царя, чието господство се основаваше върху враждата между едрите земевладелци и селяните. Това решение бе взето дълго преди императорския манифест от 19 февруари 1861 г., а самият този манифест, който бе посрещнат с акламации от цяла Европа и претендираше да установява равноправието на селяните, беше само прикритие за един от постоянно повтаряните опити на царя да присвоява чуждо имущество. Полските селяни са потиснати, както и преди, но ... *царят стана собственик на земята!* А за наказание за кървавото въстание, което Полша вдигна в 1863 г. против коварното варварство на своите потисници, тя трябваше да претърпи редица жестоки репресии, пред които би потреперала дори тиранията на миналите векове.

И все пак нито жестокото иго на царя, което тегне над нея вече цял век, нито равнодушието на Европа бяха в състояние да убият Полша. Ние живяхме и ще живеем по силата на нашата собствена воля, на нашата собствена сила и на нашето собствено социално и политическо развитие, което ни поставя високо над нашите потисници, защото съществуването на последните се опира от начало до край върху грубото насилие, върху затворите и бесилките, а основните лостове на тяхната външна политика са подмолните машинации, предателските нападения и, най-после, насилственото завоевание."

Да оставим сега това обръщение, което е достатъчно характеризирано с приведените извадки, за да прибавим към него няколко бележки относно важността на полския въпрос за германските работници.

Колкото и да се е развила Русия от времето на Петър Велики, колкото и да е пораснало нейното влияние в Европа (за което не малко допринесе пруският крал Фридрих II, който впрочем много добре разбираше какво върши), все пак по същество тя си остана също такава извъневропейска държава, както например Турция, до момента, в който завладя Полша. В 1772 г. стана първата подялба на Полша; в 1779 г. Русия вече поиска и получи* по Тешенския мирен договор формалното право да се меси в германските работи[431]. Това трябваше да служи за урок на германските князе; но въпреки това Фридрих-Вилхелм II, единственият Хохенцолерн, който е оказвал сериозна съпротива на руската политика, и Франц II се съгласиха с пълното унищожение на Полша. След Наполеоновите войни Русия взе отгоре на това лъвския пай от бившите пруско-полски и австро-полски провинции и открито се яви

* Думите „и получи" са прибавени от Енгелс в изданието от 1894 г. *Ред.*

в ролята на арбитър на Европа, роля, която тя продължи да играе непрекъснато до 1853 г. Прусия доста се гордееше със своето раболепие пред Русия; Австрия я следваше против волята си, но в решителния момент винаги отстъпваше от страх от революцията, против която царят винаги си оставаше последният резерв. Така Русия стана опора на европейската реакция, без при това да се лишава от удоволствието да подготвя чрез панславистки подстрекателства нови завоевания в Австрия и Турция. През време на революцията разгромяването на Унгария от руските войски беше също такова решително събитие за Източна и Средна Европа, каквото беше за Запада юнският бой в Париж; и когато скоро след това във Варшава император Николай се яви в ролята на арбитър между пруския крал и австрийския император, с господството на Русия в Европа се установи и господството на реакцията. Кримската война избави Запада и Австрия от високомерието на царя; Прусия и малките германски държави толкова по-охотно пълзяха пред него; но още в 1859 г. той наказа австрийците за тяхното непослушание, като се погрижи германските му васали да не се застъпят за тях, а в 1866 г. Прусия довърши наказанието на Австрия. По-горе видяхме, че руската армия е предлогът и резервът на целокупния европейски милитаризъм. Само защото в 1853 г. Николай, разчитайки на своя един милион войници — съществуващ наистина в по-голямата си част само на книга, — хвърли предизвикателство на Запада, Луи Наполеон можа да използва Кримската война като предлог, за да превърне твърде отслабената тогава френска армия в най-силната европейска армия. Само защото в 1870 г. руската армия попречи на Австрия да се намеси на страната на Франция, Прусия можа да победи французите и да завърши създаването на пруско-германската военна монархия. Зад кулисите на всички тези важни държавни събития ние виждаме руската армия. И макар да е несъмнено — ако само вътрешното развитие на Русия не влезе скоро в революционно русло, — че победата на Германия над Франция също тъй сигурно ще предизвика война между Русия и Германия, както победата на Прусия над Австрия при Садова доведе до Френско-пруската война*, все пак руската армия винаги ще бъде на услугите на Прусия против едно движение вътре в страната. Официална Русия и днес е опора и прикритие на цялата европейска реакция, а нейната армия е резерв на всички останали армии, заети с потискането на работническата класа в Европа.

* Това бе вече казано във второто възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Френско-пруската война (от 9 септември 1870 г.).[432]

На удара на тази огромна резервна армия за потискане преди всичко са изложени именно германските работници, и то както в така наречената Германска империя, така и в Австрия. Докато зад буржоазията и правителствата на Австрия и Германия стои Русия, дотогава ръцете на цялото германско работническо движение са вързани. Следователно ние най-много сме заинтересовани да се отървем от руската реакция и руската армия.

И в това дело ние имаме само един надежден, но затова пък надежден при всички обстоятелства съюзник: полския народ.

Полша в много по-голяма степен от Франция е поставена от своето историческо развитие и от своето сегашно положение пред избора — да бъде революционна или да загине. С това отпада целият глупав брътвеж за предимно аристократичния характер на полското движение. В полската емиграция има доста хора със склонност към аристократизъм; но щом самата Полша влезе в движението, то става напълно революционно, както видяхме в 1846 и 1863 г. Тези движения бяха не само национални, те бяха в същото време непосредствено насочени към освобождението на селяните и към предаването на земята в тяхна собственост. В 1871 г. голямата маса на полската емиграция във Франция се постави на разположение на Комуната; постъпка на аристократи ли беше това? Не доказваше ли то, че тези поляци стояха напълно на висотата на съвременното движение? Откакто Бисмарк въведе културкампфа в Познан* и под предлог да изиграе по този начин шега на папата, преследва полските учебници, задушава полския език[433] и полага всички усилия, за да тласне поляците в обятията на Русия — какво става оттогава? Полската аристокрация все повече и повече се сближава с Русия, за да може под нейното господство поне да обедини Полша; а революционните маси отговорят, като предлагат съюз на германската работническа партия и се борят в редовете на Интернационала.

Че Полша не може да бъде умъртвена, тя доказа това в 1863 г. и го доказва всеки ден. Нейното право на самостоятелно съществуване в семейството на европейските народи е неоспоримо. А нейното възстановяване е необходимо особено за два народа: за германците и за самите руси.

Народ, който потиска други народи, не може да бъде свободен. Силата, която му е необходима, за да потиска другия народ, в края на краищата винаги се обръща против самия него. Докато руски войници стоят в Полша, руският народ не може да извоюва

* В изданието от 1894 г. вместо думата „Познан" е напечатано: „Полша". *Ред.*

нито политическо, нито социално освобождение. Но при сегашното равнище на развитие на Русия не подлежи на съмнение, че в деня, в който Русия загуби Полша, в самата Русия движението ще стане достатъчно мощно, за да събори съществуващия ред на нещата. Независимостта на Полша и революцията в Русия са взаимно обусловени. А независимостта на Полша и революцията в Русия — която при огромната обществена, политическа и финансова разруха и при разяждащата цяла официална Русия корупция е много по-близко, отколкото изглежда на пръв поглед — означават за германските работници, че буржоазията и правителствата на Германия, с една дума, германската реакция, ще бъдат предоставени на собствените им сили, с които ние вече ще се справим с течение на времето.

II

ПРОГРАМА НА БЛАНКИСТКИТЕ ЕМИГРАНТИ НА КОМУНАТА[434]

След всяка претърпяла поражение революция или контрареволюция избягалите в чужбина емигранти развиват трескава дейност. Създават се партийни групировки с различни нюанси, които се обвиняват взаимно, че са завели коня в тресавището, обвиняват се в предателство и във всички възможни други смъртни грехове. При това те запазват тясна връзка с родината, организират, конспирират, печатат позиви и вестници, кълнат се, че след двадесет и четири часа пак „ще започне", че победата е сигурна, и с оглед на това вече разпределят правителствените постове. Разбира се, следва разочарование подир разочарование и тъй като това не се приписва на неизбежните исторически условия, които те не желаят да разберат, а на случайни грешки на отделни лица, взаимните обвинения се трупат и работата свършва с всеобща разпра. Такава е историята на всички емиграции, като се почне от роялистките емигранти от 1792 г. и се свърши до ден днешен; а който от емигрантите има ум и разум, той се оттегля от безплодните караници, щом може да стори това с достойнство, и се залавя за нещо по-добро.

Френската емиграция след Комуната също не избягна тази неминуема участ.

Принудена за известно време от общоевропейската клеветническа кампания, която нападаше всички еднакво, и особено в Лондон от общия център, който тя намери в лицето на Генералния съвет на Интернационала, да възпира своите вътрешни разпри поне пред външния свят, през последните две години тя вече не бе в състояние да скрива непрекъснато ускоряващия се процес

на разложение. Навсякъде избухна открита вражда. В Швейцария една част от емигрантите се присъедини към бакунистите главно под влиянието на *Малон*, който сам бе един от основателите на тайния Алианс. След това в Лондон така наречените бланкисти излязоха от Интернационала и образуваха самостоятелна група под името „Революционна комуна". Наред с нея по-късно възникнаха множество други групи, които обаче се намираха в състояние на непрекъснато преустройство и преобразование и не създадоха нищо свястно дори по отношение на манифестите; затова пък бланкистите в прокламация до „Communeux"* току-що доведоха своята програма до знанието на целия свят.[435]

Те се наричат бланкисти съвсем не защото представляват група, основана от самия Бланки — от тридесет и тримата души, подписали програмата, може би само двама-трима са разговаряли някога с Бланки, — а защото искат да действуват в неговия дух и съгласно неговата традиция. Бланки е предимно политически революционер; той е социалист само по чувство, от симпатии към страданията на народа, но няма нито социалистическа теория, нито определени практически предложения за социално преустройство. В политическата си дейност той беше предимно „човек на делото", вярващ, че едно малко, добре организирано малцинство, предприемайки в подходящия момент опит за революционен преврат, може с няколко първоначални успеха да увлече след себе си народната маса и да извърши по този начин победоносна революция. При Луи-Филип той можа да организира такова ядро, разбира се, само под формата на тайно дружество, и тогава се случи това, което става обикновено при заговори: хората, на които бе омръзнало да ги залъгват вечно с празните обещания, че всеки момент ще започне, загубиха най-после всяко търпение, разбунтуваха се и тогава трябваше да се избира едно от двете — или да се остави заговорът да се разпадне, или без всякакъв външен повод да се започне въстание. Въстанието бе вдигнато (12 май 1839 г.) и за миг потушено. Впрочем този заговор на Бланки бе единственият, до който полицията изобщо не успя да се добере; въстанието беше за нея гръм от ясно небе. — От това, че Бланки си представя всяка революция като преврат, извършен от незначително революционно малцинство, от само себе си следва необходимостта от диктатура след успеха на въстанието, диктатура, естествено, не на цялата революционна класа, на пролетариата, а на малцината, които са направили преврата и които сами на свой ред предварително са подчинени на диктатурата на едно или няколко лица.

---

* — „Комунарите". *Ред.*

Както виждате, Бланки е революционер от миналото поколение.

Тези представи за хода на революционните събития, поне за германската работническа партия, са отдавна остарели, а и във Франция могат да срещнат съчувствие само у по-малко зрели или по-нетърпеливи работници. Ние ще видим също, че в споменатата програма тези представи са ограничени до известна степен. Но и нашите лондонски бланкисти се придържат към принципа, че революциите изобщо не се вършат сами, а биват извършвани; че те биват извършвани от сравнително незначително малцинство и по предварително съставен план; и най-после, че всеки момент може „скоро да почне".

С подобни принципи човек, естествено, е неизбежно изложен на всякаква емигрантска самоизмама и се впуска от една глупост към друга. Преди всичко му се иска да играе ролята на Бланки, „човека на делото". Но с добро желание тук малко може да се направи; не всеки притежава революционния инстинкт на Бланки и способността му да вземе бързо решения и колкото и Хамлет да говори за енергия, той винаги си остава Хамлет. А когато нашите тридесет и трима души на делото нямат да вършат абсолютно нищо в областта на онова, което те наричат дело, тогава нашите тридесет и трима брутовци изпадат в повече комично, отколкото трагично противоречие със самите себе си — противоречие, което съвсем не става по-трагично от мрачния вид, който те си придават, сякаш всеки от тях е „Мьорос с кинжал в пазвата", което впрочем дори не им минава през ума. Какво могат да сторят те? Те подготвят следващото „въстание", като съставят прескрипционни списъци, за да очистят (épurer) редовете на хората, участвували в Комуната; ето защо другите емигранти ги наричат *чистите* (les purs). Дали те самите си прикачват тази титла, не ми е известно, но на някои от тях тя би подхождала много малко. Заседанията им са закрити, а решенията трябва да се пазят в тайна, което обаче съвсем не пречи на целия френски квартал да говори за тях на следващата сутрин. И както става винаги с такива сериозни хора на делото, там, където няма какво да се върши, те започват отначало личен, а след това литературен спор с достоен противник, с един от най-подозрителните хора от малкия парижки печат, с някой си Вермерш, който при Комуната издаваше вестник „Père Duchêne", жалка карикатура на вестника на Ебер от 1793 г.[436]. Този благороден герой отговаря на тяхното добродетелно възмущение, като ги нарича в един от своите памфлети всички до един „мошеници или съучастници на мошеници" и ги обсипва с рядко изобилие от мръсни ругатни:

„Всяка дума е нощно гърне, и то не празно"*.

И с подобен противник нашите тридесет и трима брутовци смятат за необходимо да се борят пред публиката!

Ако нещо е сигурно, то е, че след изтощителната война, след глада в Париж и особено след страшното кръвопускане през майските дни на 1871 г. парижкият пролетариат се нуждае от продължителен период на покой, за да възстанови силите си, и че всеки преждевременен опит за въстание може да доведе само до ново, може би още по-страшно поражение. Нашите бланкисти са на друго мнение.

Разпадането на монархисткото мнозинство във Версай възвестява според тях:

„падането на Версай, реванш за Комуната. Защото ние се приближаваме към един от ония велики исторически моменти, към една от ония големи кризи, когато народът, на пръв поглед загиващ в своята мизерия и обречен на смърт, отново тръгва с нови сили на революционен поход."

И така, пак започва, и то незабавно. Тази надежда за незабавен „реванш за Комуната" не е проста емигрантска илюзия; тя е необходимо верую на хора, втълпили си в главата, че трябва да бъдат „хора на делото" в един момент, когато няма да се върши абсолютно нищо в техния смисъл, в смисъл на революционно въстание.

Старата песен. Тъй като започва, на тях им се струва, че „е дошъл моментът, когато всички в емиграция, които имат още живот в себе си, трябва да определят своята позиция".

И така тридесет и тримата ни заявяват, че са 1) атеисти, 2) комунисти, 3) революционери.

Нашите бланкисти имат с бакунистите тази обща черта, че искат да бъдат представители на най-далеко отиващото, най-крайното направление. Затова впрочем при цялата противоположност на техните цели те все пак често приличат на бакунистите по средствата. И така, касае се да бъдат по-радикални от всички други по отношение на атеизма. В наши дни да бъдеш атеист, за щастие, вече не е голяма философия. Атеизмът е нещо, което почти се разбира от само себе си в европейските работнически партии, макар в някои страни да има доста често също такъв характер, както атеизмът на онзи испански бакунист, който заявил: да вярваш в бога — това противоречи на всякакъв социализъм, но да вярваш в дева Мария — това е съвсем друго нещо, в нея, разбира се, трябва да вярва всеки порядъчен социалист. За

* Хайне. „Диспут". *Ред.*

огромното мнозинство* на германските социалдемократически работници може дори да се каже, че при тях атеизмът е вече изминат етап; това чисто отрицателно обозначение е вече неприложимо за тях, тъй като те противостоят на вярата в бога вече не теоретически, а практически; те *просто приключиха с бога,* те живеят и мислят в действителния свят и поради това са материалисти. Приблизително така стоят работите и във Франция. А ако не, нищо по-просто от това, да се разпространи масово сред работниците прекрасната френска материалистическа литература от миналия век, оная литература, която досега по форма и съдържание е най-високото постижение на френския дух и която, като се има предвид тогавашното равнище на науката, по съдържание и днес стои безкрайно високо, а по форма все още си остава непостижим образец. Но това не е по вкуса на нашите бланкисти. За да докажат, че те са най-радикални, бог, както в 1793 г., се отменя с декрет:

„Нека Комуната навеки освободи човечеството от този призрак на минали бедствия“ (от бога), „от тази причина“ (несъществуващият бог — причина!) „на сегашните му бедствия. — В Комуната няма място за попове; всяка религиозна проповед, всяка религиозна организация трябва да бъде забранена.“

И това искане — да бъдат превърнати хората в атеисти par ordre du mufti** — е подписано от двама членове на Комуната, които положително са имали достатъчно възможност да се убедят, първо, че можеш да заповядваш колкото си искаш на книга, без това да трябва по тази причина да бъде изпълнено, и, второ, че преследванията са най-доброто средство да се затвърдят нежелателни убеждения! Едно е несъмнено: единствената услуга, която в наше време може още да се окаже на бога, е да се провъзгласи атеизмът за принудително верую и да се надминат противоцърковните закони на Бисмарк за културкампфа със забраняване на религията изобщо.

Втората точка на програмата е комунизмът.

Тук ние вече се намираме в много по-позната област, защото корабът, на който плаваме тук, се нарича „Манифест на комунистическата партия“, публикуван през февруари 1848 г. Още през есента на 1872 г. излезлите от Интернационала петима бланкисти се обявиха за социалистическа програма, съвпадаща по всичките си съществени точки с програмата на сегашния германски комунизъм, а излизането си мотивираха само с това, че Интернацио-

* Думите „огромното мнозинство“ са прибавени от Енгелс в изданнето от 1894 г. *Ред.*

** — по заповед на мюфтията, по заповед от горе. *Ред.*

налът отказал да играе на революция по маниера на тази петорка[437]. Сега съветът на тридесет и тримата приема тази програма с цялото й материалистическо разбиране на историята, макар преводът й на бланкисткия френски език да оставя да се желае много там, където текстът на „Манифеста" не е бил възпроизведен почти буквално, като например на следното място:

„Буржоазията смъкна от експлоатацията на труда като последен израз на всички форми на робството митичното було, което я покриваше по-рано: правителства, религии, семейство, закони, институции както на миналото, така и на настоящето, се явиха най-после в това сведено до обикновена противоположност между капиталисти и наемни работници общество като оръдия на потисничеството, с помощта на които буржоазията поддържа своето господство и потиска пролетариата."

Сравнете с това „Комунистическия манифест", отдел 1:

„С една дума, забулената с религиозни и политически илюзии експлоатация тя замени с открита, безсрамна, пряка, бездушна експлоатация. Буржоазията лиши от свещения ореол всички видове дейност, смятани досега за почетни и гледани с благоговеен трепет. Тя превърна лекаря, юриста, попа, поета, човека на науката в свои платени наемни работници. Буржоазията смъкна трогателно сантименталното було на семейните отношения и ги сведе до чисто парични отношения" и т. н.[438]

Но щом слязат от висотата на теорията в областта на практиката, проявява се отличителната особеност на тридесет и тримата:

„Ние сме комунисти, защото искаме да постигнем своята цел, без да се спираме на междинните етапи, без да правим компромиси, които само отдалечават деня на победата и удължават периода на робството."

Германските комунисти са комунисти, защото през всички междинни етапи и компромиси, предизвикани не от тях, а от хода на историческото развитие, ясно виждат и преследват* крайната цел: премахването на класите и създаването на общество, в което не съществува повече частна собственост върху земята и върху средствата за производство. Тридесет и тримата бланкисти са комунисти, защото си въобразяват, че щом *те* имат доброто желание да прескочат междинните етапи и компромисите, работата била сигурна, и че ако — в което те са уверени — тия дни „се почне" и те дойдат на власт, то в други ден „комунизмът" ще бъде въведен". Не е ли това незабавно възможно, то те не са комунисти.

---

* Думите „и преследват" са прибавени от Енгелс в изданието от 1894 г. *Ред.*

Каква детска наивност — да представяш собственото си нетърпение за теоретически аргумент!

Най-после нашите тридесет и трима са „революционери".

Що се отнася до високопарните думи, в тази област бакунистите, както е известно, са достигнали предела на човешките възможности; въпреки това нашите бланкисти смятат за свой дълг да ги надминат. Но как? Известно е, че целият социалистически пролетариат от Лисабон и Ню Йорк до Будапеща и Белград незабавно пое en bloc* отговорността за действията на Парижката комуна. За нашите бланкисти това е недостатъчно:

„Що се отнася до нас, ние искаме своя дял от отговорност за екзекуциите, които" (при Комуната) „постигнаха враговете на народа" (следва изброяване на разстреляните), „ние искаме своя дял от отговорност за палежите, които бяха извършени, за да бъдат разрушени оръдията на монархисткия или буржоазния гнет или за да бъдат защитени сражаващите се."

Във всяка революция неизбежно се правят маса глупости, както и по всяко друго време; и когато най-после хората се успокоят достатъчно, за да станат отново способни за критика, те непременно стигат до извода: ние направихме много неща, които по-добре да не бяхме правили, и не направихме много неща, които трябваше да направим, затова работата се провали.

Но каква липса на критика е нужна, за да се канонизира Комуната, да бъде тя обявена за непогрешима, да се твърди, че напълно правилно е била опожарена всяка къща, е бил разстрелян всеки заложник! Не значи ли това да се твърди, че през майската седмица народът е разстрелял тъкмо онези хора, които е трябвало да бъдат разстреляни, и не повече, изгорил е тъкмо ония сгради, които е трябвало да бъдат изгорени, и не повече? Не значи ли това да се твърди, че през време на първата френска революция всеки обезглавен е бил заслужено екзекутиран — най-напред ония, които бяха обезглавени по заповед на Робеспиер, а след това самият Робеспиер? До такива детинщини стига работата, когато всъщност съвсем добродушни хора дават простор на стремежа си да изглеждат много страшни.

Достатъчно. При всички емигрантски глупости и при всички избиващи на комедия опити да се придаде на момчето Карл (или Едуард?)** страшен вид в тази програма не може да не се вижда съществена крачка напред. Това е първият манифест, в който *френски работници се обявяват за съвременния германски кому-*

* — изцяло, напълно. *Ред.*

** Думите „(или Едуард?)" — намек за Едуард Вайан — са пропуснати от Енгелс в изданието от 1894 г. *Ред.*

низъм. И при това работници от онова направление, което смята французите за избрания народ на революцията, а Париж — за революционния Ерусалим. Че те са стигнали до това, е безспорна заслуга на *Вайан,* който е приподписал манифеста и който, както е известно, основно познава немския език и немската социалистическа литература. Германските социалистически работници, които в 1870 г. доказаха, че са напълно свободни от всякакъв национален шовинизъм, могат все пак да смятат за добро предзнаменование обстоятелството, че френски работници приемат правилни теоретически принципи, макар те да изхождат от Германия.

III

В Лондон излиза на руски език непериодично списание под заглавие „Vpered" („Вперед")[439]. То се редактира от един лично високоуважаван руски учен*, чието име ни забранява да назовем господствуващият в руската емигрантска литература строг етикет. Дори ония руси, които се представят за същински революционни людоеди и които обявяват за измяна на революцията уважението към каквото и да било, дори те спазват в своята полемика привидността на анонимност с добросъвестност, подобна на която може да се срещне само в английския буржоазен печат; те спазват тази привидност дори тогава, когато тя, както в настоящия случай, става комична, тъй като цялата руска емиграция и руското правителство много добре знаят името на този човек. На нас, разбира се, и на ум не ни идва да раздрънкаме без всякакво основание една тъй строго спазвана тайна; но тъй като детето трябва да има име, редакторът на „Вперед", надявам се, ще ни прости, ако в тази статия го наричаме за краткост с любимото руско име *Петър*.

По своята философия нашият приятел Петър е еклектик, който си избира най-доброто от различните системи и теории: Изпробвайте всичко и запазете най-доброто! Той знае, че всичко има своята добра и своята лоша страна и че се касае за това, да се вземе добрата страна, а лошата — да се отхвърли. А тъй като всяко нещо, всяка личност, всяка теория има тези две страни, добра и лоша, то всяко нещо, всяка личност, всяка теория в това

* — П. Л. Лавров. *Ред.*

отношение е приблизително също тъй добра и също тъй лоша, както и всяка друга, и следователно глупаво би било от това гледище да се горещим за или против едната или другата. От това гледище борбите и споровете между революционерите и социалистите трябва да изглеждат чист абсурд, който може само да радва техните врагове. И лесно обяснимо е, че човек, който се придържа към такива възгледи, се опитва да примири всички тези взаимно борещи се хора и сериозно ги убеждава да не правят повече на реакцията това скандално зрелище, а да нападат изключително общия враг. Това е толкова по-естествено, ако човек току-що е пристигнал от Русия, където, както е известно, работническото движение достигна такова гигантско развитие.

Затова „Вперед" по всякакъв начин убеждава всички социалисти да бъдат единодушни или поне да избягват всякакви *публични* разпри. Когато опитите на бакунистите да подчинят Интернационала под своето господство чрез фалшификации, измама и лъжа предизвикаха известното разцепление в тази Асоциация, отново „Вперед" призова към единство. Това единство можеше, разбира се, да бъде постигнато само чрез незабавно подчиняване на волята на бакунистите и чрез предаване на Интернационала, вързан за ръцете и краката, на техния таен заговор. Хората бяха достатъчно честни, за да не постъпят така; ръкавицата бе вдигната; Хагският конгрес взе своето решение, изхвърли бакунистите и постанови да бъдат публикувани документите, които оправдават това изключване.

Големи бяха вайканията на редакцията на „Вперед", че на любимото „единство" не бе принесено в жертва цялото работническо движение. Но още по-голям беше ужасът, когато компрометиращите бакунистки документи действително се появиха в доклада на комисията (виж „Заговор против Интернационала"*, немското издание, Брауншвайг, Браке). Да чуем самия „Вперед".

„Тази публикация... има характер на жлъчна полемика против личности. които стоят в първите редове на федералистите... съдържанието ѝ е пълно с частни факти, които не са можели да бъдат събрани другояче освен по слухове и достоверността на които следователно не е можела да бъде неоспорима за съставителите"[440].

И за да докаже на хората, които изпълниха решението на Хагския конгрес, какво колосално престъпление са извършили, „Вперед" посочва един фейлетон от някой си Карл Талер в „Neue Freie Presse"[441], който,

* Виж настоящия том, стр. 323—454. *Ред.*

„излязъл от буржоазния лагер, заслужава особено внимание, защото най-ясно доказва какво значение могат да имат за общите врагове на работническото съсловие, за буржоазията и правителствата взаимно обвинителните памфлети на борците за власт в редовете на работниците".

Ще отбележим преди всичко, че бакунистите са наречени тук просто *„федералисти"* в противоположност на мнимите *централисти*, сякаш авторът вярва в тази несъществуваща, изобретена от бакунистите противоположност. По-долу ще стане ясно, че в действителност това не е така. Ще отбележим, второ, че от фейлетон, написан по поръчка на такъв продажен буржоазен вестник като виенския „Neue Freie Presse", той прави извода, че *истинските* революционери не трябва да разобличават *показните* революционери, защото тези взаимни обвинения доставят удоволствие на буржоазията и правителствата. Аз смятам, че „Neue Freie Presse" и цялата тази шайка от вестникари може да напише десет хиляди фейлетона, без това да окаже ни най-малко влияние върху поведението на германската работническа партия. Всяка борба включва моменти, когато не можеш да не доставиш известно удоволствие на врага, защото иначе ще си причиниш положителна вреда. За щастие ние отидохме толкова напред, че можем да позволим на противника това частно удоволствие, ако на тази цена постигаме действителни успехи.

Но главното обвинение е, че докладът бил пълен с „частни факти, чиято достоверност не е можела да бъде неоспорима за съставителите", защото те са можели да бъдат събрани само по слухове. Откъде знае приятелят Петър, че едно дружество като Интернационала, което има свои редовни органи в целия цивилизован свят, може да събере подобни факти само по слухове — това той не обяснява. Неговото твърдение е във всеки случай крайно лекомислено. Фактите, за които става дума, са потвърдени от автентични документи и засегнатите от тях лица не се решиха да ги оспорят.

Но приятелят Петър се придържа към възгледа, че частните факти, както и частните писма са свещени и не трябва да бъдат разгласявани в политически спорове. Ако това правило важи толкова безусловно, ще трябва изобщо да се забрани да се пише история. Отношението на Людовик XV към Дюбари или към Помпадур бе частна работа, но без него не може да се разбере цялата предистория на френската революция. Или да се приближим към съвременността: ако някоя невинна Изабела бъде омъжена за човек, който съгласно твърденията на компетентни хора (например асесора Улрих) не търпи жени и поради това се влюбва изключително в мъже; ако тя, пренебрегната, си взема мъже, къде-

то се случи — всичко това е напълно частна работа. Но ако споменатата невинна Изабела е кралица на Испания, а един от младите хора, които тя държи при себе си, е млад офицер на име Серано; ако този Серано като награда за своите подвизи, вършени на четири очи, се издига до фелдмаршал и министър-председател, а по-късно бива изместен и съборен от друг фаворит, а след това с помощта на други другари по съдба изгонва от страната своята невярна приятелка и най-после след най-различни приключения сам става диктатор на Испания и толкова голям човек, че Бисмарк полага всички усилия той да бъде признат от великите сили — то в такъв случай частната история на Изабела и Серано става глава от испанската история и ако някой поиска да пише историята на съвременна Испания, съзнателно премълчавайки този епизод пред своите читатели, той би фалшифицирал историята. А когато се описва историята на една банда като Алианса, в която наред с измамените се среща такова множество измамници, авантюристи, мошеници, полицейски шпиони, аферисти и страхливци, трябва ли да се фалшифицира тази история, като съзнателно се премълчават отделните подлости на тези господа като „частни факти"? Приятелят Петър може да се ужасява от това, но той може да бъде сигурен, че ние далеч още не сме свършили с тези „частни факти". Материал се натрупва все повече.

Но ако „Вперед" представя доклада като скалъпен главно от частни факти, той върши нещо, което трудно може да бъде окачествено. Човекът, който е можел да напише подобно нещо, или изобщо не е чел тази брошура, или е бил прекалено ограничен или прекалено предубеден, за да я разбере, или е написал нещо, за което е трябвало да знае, че не е вярно. Никой не може да прочете „Заговор против Интернационала", без да се убеди, че приведените в него частни факти са най-несъщественото — илюстрации за по-добра характеристика на споменаваните от него лица — и че всички те могат да бъдат зачеркнати, без от това да пострада главната цел на брошурата. Организирането на тайно дружество с единствената цел да се подчини европейското работническо движение на тайната диктатура на неколцина авантюристи, мерзостите, извършени за тази цел, особено от Нечаев в Русия — за това се говори в книгата, и да се твърди, че цялото ѝ съдържание се свежда до частни факти, е, меко казано, безотговорно.

Разбира се, за някои руси можеше да бъде фатално да видят толкова внезапно и безпощадно разкрита пред Западна Европа мръсната — несъмнено много мръсна — страна на руското дви-

жение. Но кой е виновен за това? Кой друг, ако не тъкмо ония руси, които представят тази мръсна страна, които, недоволни от това, да мамят собствените си съотечественици, се осмелиха да направят опит да подчинят на личните си цели цялото европейско работническо движение? Ако Бакунин и $К^0$ бяха ограничили подвизите си в границите на Русия, едва ли някой в Западна Европа би сметнал, че си заслужава да ги взема специално под обстрел. За това щяха да се погрижат самите руси. Но щом тези господа, които нямат елементарно понятие за условията и хода на развитието на западноевропейското работническо движение, искат да играят у нас ролята на диктатори, няма вече шега: тях просто ги бият по ръцете.

Впрочем руското движение може да понесе спокойно подобни разобличения. Една страна, която е дала двама писатели от мащаба на Добролюбов и Чернишевски, двама социалистически лесинговци, няма да загине от това, че е родила изведнъж шарлатанин от рода на Бакунин и неколцина незрели студентчета, които се надуват с гръмки фрази като жаби и в края на краищата се изяждат взаимно. И сред по-младото поколение руси ние познаваме хора със забележително теоретическо и практическо дарование и голяма енергия, хора, които благодарение на владеенето на езици превъзхождат французите и англичаните в близкото познаване на движението в различните страни, а германците — в светска гъвкавост. Ония руси, които разбират работническото движение и сами участвуват в него, могат да гледат на освобождаването им от отговорност за бакунистките мошеничества само като на оказана им услуга. Но всичко това не пречи на „Вперед" да завърши своя отчет с думите:

„Не знаем как авторите на брошурата гледат на постигнатите с нея резултати. Повечето от нашите читатели вероятно ще споделят потискащото чувство, с което ние я прочетохме и с което, изпълнявайки своя дълг на летописци, отбелязваме тези печални явления на нашите страници."

С това потискащо чувство на приятеля Петър завършва първата част на нашия разказ. Втората започва със следващия абзац от същия том на „Вперед":

„Ще зарадваме нашите читатели и с друга подобна новина. При нас, в нашите редове, се намира и известният писател Петър Никитич Ткачов; след четири години затвор той успя да избяга от мястото, където бе заточен и обречен на бездействие, и да засили нашите редове."

Кой е известният писател Ткачов, научаваме от една руска брошура: „Задачите на революционната пропаганда в Русия", която той сам е издал през април 1874 г. и която го характери-

зира като зелен, рядко незрял гимназист, като своего рода Карлхен Мисник на руската революционна младеж[442]. Той ни разказва, че от всички страни бил канен да стане сътрудник на „Вперед“; той знаел, че редакторът е реакционер; въпреки това той сметнал за свой дълг да вземе „Вперед“ под своето покровителство, който впрочем съвсем не го искал. Едва пристигнал, той открива за свое учудване, че редакторът, приятелят Петър, си бил присвоил правото да решава окончателно приемането или отхвърлянето на статиите. *Такъв* недемократичен начин на действие, разбира се, го възмущава; той съчинява подробно изложение, в което иска за себе си и за всички други сътрудници (които впрочем изобщо не са искали такова нещо) „в името на справедливостта, въз основа на чисто теоретически съображения... еднакви права и задължения“ (с главния редактор) „във всичко, което се отнася до литературната и икономическата страна на предприятието“.

Тук веднага проличава незрелостта, която наистина не господствува в руското емигрантско движение, но към която се отнасят повече или по-малко търпимо. Руски учен, който се ползва с голяма известност в своята страна, емигрира и намира средства, за да основе в чужбина политическо списание. Едва успял да стори това, и идва неканен някакъв си повече или по-малко възторжен младеж и предлага своето сътрудничество, като поставя повече от детинското условие да има по всички литературни и парични въпроси еднакво решаващ глас с основателя на списанието. В Германия просто биха му се изсмели. Но русите не са толкова груби. Приятелят Петър полага всички усилия да го убеди също „в името на справедливостта и въз основа на чисто теоретически съображения“ в неговата неправота, разбира се, напразно. Обиденият Ткачов се оттегля като Ахил в своята палатка и изстрелва оттам брошурата си против приятеля Петър, когото нарича „философ филистер“.

С досаден куп от вечно повтаряни бакунистки фрази за същността на истинската революция той обвинява приятеля Петър в престъплението, че желаел да *подготви* народа за революция, да го доведе до „ясно разбиране и съзнание за своите потребности“. Но който желаел това, не бил революционер, а привърженик на мирния прогрес, т. е. реакционер, приятел на „безкръвните революции по немски вкус“. Истинският революционер „знае, че народът е винаги готов за революция“; който не вярва в това, той не вярва в народа, а вярата в народа „е нашата сила“. За ония, на които това не е ясно, авторът цитира една максима на Нечаев, този „типичен представител на нашата съвременна младеж“. Приятелят Петър казва, че ние трябва да чакаме, докато народът

бъде готов за революция, „но ние не можем и не искаме да чакаме“, истинският революционер се отличава от философа филистер по това, че „претендира за правото по всяко време да призове народа на революция“. И така нататък.

У нас, в Западна Европа, на всички тези детинщини биха сложили край с простия отговор: ако вашият народ е по всяко време готов за революция, ако претендирате за правото да го призовете по всяко време на революция и ако съвсем не можете да чакате, защо ни досаждате със своя брътвеж, защо, дявол да го вземе, не пристъпите към действие?

Но при нашите руси работата не става толкова̀ просто. Приятелят Петър намира, че детинските, скучни, противоречиви, въртящи се в омагьосан кръг разсъждения на г. Ткачов могат да упражнят върху руската младеж изкусителната притегателна сила на един Венерин хълм, и като верния Екарт на тази младеж издава против тези разсъждения предупредително послание от шестдесет гъсто набрани страници[443]. Той излага в него собствените си възгледи за същността на революцията, изследва найсериозно готов ли е народът за революция или не, имат ли революционерите правото и при какви условия да го призовават на революция и други подобни мъдрувания, които в толкова обща форма имат приблизително същата стойност, както изследванията на схоластите за дева Мария. Самата „революция“ става при това нещо като дева Мария, теорията — вяра, участието в движението — култ, а цялото действие става не на нашата грешна земя, а в задоблачните висоти на общите фрази.

Но при това приятелят Петър изпада в трагично противоречие със самия себе си. Той, проповедникът на единството, противникът на всяка полемика, на всякакви „взаимно обвинителни памфлети“ вътре в революционната партия, не може, разбира се, да изпълни своя Екартов дълг, без също да влезе в полемика, не може да отговори на обвиненията на своя противник, без също да го обвинява. С какво „потискащо чувство“ се извършва това „печално явление“ — приятелят Петър ще ни каже сам. Неговата брошура започва така:

„От две злини трябва да се избира по-малката.

Аз много добре знам, че цялата емигрантска литература, която се състои от взаимно обвинителни брошури, от полемика по това, кой е истинският приятел на народа и кой не, кой е искрен и кой неискрен, кой е именно действителен представител на руската младеж, на истинската революционна партия — че цялата тази литература за личните мръсотии на руската емиграция е омръзнала на читателите и без значение за революционната борба и може да бъде приятна само за нашите врагове... Знам това и все пак намирам, че *трябва* да напиша тези страници, трябва да уличавам със собствената си ръка с

още една бройка количеството на тази жалка литература, за досада на читателите, за радост на враговете... Трябва, защото от две злини трябва да се избира по-малката."

Отлично. Но как се е случило така, че приятелят Петър, който развива във „Вперед" толкова действително християнска търпимост и я изисква от нас по отношение на разобличените от нас мошеници — мошеници, които той, както ще видим, познава също тъй добре, както и ние, — как се е случило така, че по отношение на авторите на доклада той не е имал дори капка търпимост, за да се запита, не е ли трябвало и те също... от две злини да избират по-малката? Как се е случило така, че е трябвало да се изгори сам, преди да разбере, че може да има и по-голямо зло от една малко остра полемика против хора, които под прикритието на мнимо революционна дейност се стремяха да фалшифицират и унищожат цялото европейско работническо движение?

Но нека бъдем снизходителни към приятеля Петър — съдбата се отнесе доста сурово с него. Не беше успял той, напълно съзнавайки вината си, да направи същото, в което ни обвинява, и Немезида го тласна по-далеч и го принуди да достави на г. Карл Талер нов материал за нови фейлетони в „Neue Freie Presse".

„Или, може би" — пита той винаги готовия за въстание Ткачов, — „вашата агитация вече е свършила своята работа? Може би вашата организация е готова? Готова? Действително готова? И не е ли това оня прословут таен комитет на „типичните" революционери, комитет, който се състои от двама души и разпраща декрети? Нашата младеж е била толкова много лъгана, толкова често мамена, с нейното доверие е било толкова позорно злоупотребявано, че тя няма да повярва изведнъж в готовността на революционната организация."

Руският читател не се нуждае, разбира се, от пояснение, че тези „двама души" са Бакунин и Нечаев. По-нататък:

„Но има хора, които се представят за приятели на народа, за привърженици на социалната революция, а същевременно внасят в своята дейност онзи фалш и неискреност, които аз по-горе нарекох „уригване на старото общество"... Тези хора използваха раздразнението на привържениците на новия обществен строй против несправедливостта на старото общество и формулираха принципа: в борбата всички средства са пригодни. В тези *пригодни* средства те включиха измамата по отношение на другарите, измамата по отношение на народа, на който претендират да служат. Те бяха готови да лъжат всички и всекиго, само да организират достатъчно силна партия, сякаш една силна социално-революционна партия би могла да бъде създадена без искрената солидарност на нейните членове! Те бяха готови да разпалват в народа старите страсти на хищничеството и на насладата без труд... Те бяха готови да експлоатират своите приятели и другари, за да ги направят оръдия на своите планове; те бяха готови да защищават на думи най-пълната независимост и автономия на личностите и кръжоците, докато в същото време орга-

лизираха най-решителна тайна диктатура и приучваха своите привърженици на най-овчо, сляпо подчинение, сякаш социалната революция би могла да бъде извършена от комбинация от експлоататори и експлоатирани, от група хора, които на всяка крачка отричат на практика това, което проповядват на думи!"

Невероятно, но факт: тези редове, които като две капки вода приличат на една извадка от „Заговор против Интернационала", са написани от същия човек, който няколко месеца преди това осъди тази брошура като престъпление против общото дело заради напълно съвпадащите с горните редове нападки против същите хора. Сега можем да бъдем доволни.

А ако се върнем сега към г. Ткачов с неговите големи претенции и абсолютно нищожни постижения и към малката беда, която постигна по този случай нашия приятел Петър, ще дойде нашият ред да кажем:

„Не знаем как авторите гледат на постигнатите резултати. Повечето от нашите читатели вероятно ще споделят „веселото" чувство, с което ние я прочетохме и с което, изпълнявайки своя дълг на летописци, отбелязваме тези „своеобразни" явления на нашите страници."

Но шегата настрана. Маса странни явления, които ставаха в руското движение, се обясняват с това, че дълго време всяко руско съчинение беше за Запада книга със седем печата и че поради това за Бакунин и К° беше лесно да скрият от Запада своите отдавна вече известни на русите машинации. Те усърдно разпространяваха мнението, че дори мръсните страни на руското движение трябва — в интерес на самото движение — да бъдат скривани от Запада; който съобщава на Европа за руските работи, доколкото те са от неприятно естество, той е предател. Сега дойде краят на това. Познаването на руски език — език, който напълно заслужава да бъде изучаван както сам по себе си като един от най-силните и най-богатите живи езици, така и заради литературата, която разкрива — сега вече не е толкова голяма рядкост поне сред германските социалдемократи. Русите ще трябва да се покорят на неизбежната международна съдба тяхното движение да става отсега нататък пред очите и под контрола на останала Европа. Никой не трябваше да плати толкова тежко за предишната затвореност, както те самите. Ако не беше тази затвореност, те нямаше да бъдат мамени тъй позорно години наред, както правеха Бакунин и К°. И най-голяма полза от критиката от страна на Запада, от международното взаимодействие на различните западноевропейски движения върху руското и, обратно, най-после от извършващото се сливане на руското движение с общоевропейското, ще извлекат самите руси.

IV[444]

На читателите на „Volksstaat“ не им провървя. Някои от тях може би ще си спомнят, че в последната си статия за емигрантската литература (бр. 117 и 118) аз разгледах отделни места от руското списание „Вперед“, както и една брошура, написана от неговия редактор. При това съвсем мимоходом бе споменат някой си г. Петър Ткачов, който бе издал една брошурка против въпросния редактор и с когото аз се занимах само дотолкова, доколкото това беше неизбежно. По формата и съдържанието на неговото безсмъртно творение аз го окачествих като „зелен, рядко незрял гимназист, като своего рода Карлхен Мисник на руската революционна младеж“ и съжалих редактора на „Вперед“, че той смята за необходимо да се занимава с подобен противник. Но скоро трябваше да науча, че момчето Карл почва да застрашава и мен, че той въвлича и мен в полемика със себе си. Той издава *„Отворено писмо на Петър Ткачов до г. Фридрих Енгелс“*. Цюрих, печатница „Tagwacht“, 1874[445]. Че във въпросното писмо ми се приписват всевъзможни неща, които — г. Ткачов трябва да знае това — аз никога не съм казвал — би било безразлично за мене; но че г. Ткачов дава на германските работници съвсем превратна представа за положението на работите в Русия, за да оправдае по този начин дейността на бакунистите по отношение на Русия, това ме заставя да възразя.

Г-н Ткачов непрекъснато се представя в своето открито писмо за представител на руската революционна младеж. Той твърди, че аз „съм давал съвети... на руските революционери, че съм ги увещавал да сключат с мен (!) съюз“; същевременно аз съм бил обрисувал „представителите на руската революционна

партия в чужбина", техните стремежи и тяхната литература „в най-неблагоприятна светлина пред германските работници". Той казва: „Вие изразявате на *нас, руситe*, вашето най-дълбоко презрение, защото според вас *ние* сме толкова „глупави" и „незрели" и т. н., „зелени гимназисти (както благоволявате да ни наричате)" — а в заключение следва неизбежният коз: „Подигравайки се с *нас*, вие сте оказали добра услуга на нашия общ враг, руската държава". Срещу него, срещу самия г. Ткачов, аз съм се бил „нахвърлил с всевъзможни ругатни".

Петър Никитич Ткачов знае по-добре от когото и да било, че във всичко това няма нито дума истина. Първо, във въпросната статия аз не възлагах отговорността за максимите на г. Ткачов върху никого освен върху самия г. Ткачов. На мене никога и на ум не ми е идвало да виждам в него представител на руските революционери. Ако той сам се обявява за такъв, а думите ми за зелени гимназисти и другите любезности прехвърля от себе си върху тях, аз трябва решително да протестирам против това. Сред руската революционна младеж, естествено, се срещат, както и навсякъде, хора от най-различен нравствен и умствен калибър. Но средно — дори да вземем под внимание цялото различие на епохите и съществено различното обкръжение — тя все пак стои несъмнено далеч по-високо, отколкото е стояла когато и да било нашата германска учаща се младеж, дори в най-добрия ѝ период, в началото на тридесетте години. Никой освен той самият не е дал на г. Ткачов правото да говори от името на всички тези младежи. И макар да се е проявил този път като истински бакунист, все пак аз още се съмнявам дали той има правото да представлява дори ония неколцина руски бакунисти, които аз окачествих като „няколко незрели студентчета, които се надуват с гръмки фрази като жаби и в края на краищата се изяждат взаимно". Но дори да е така, това би било само ново издание на старата история за тримата шивачи от лондонската Тули стрийт, които издали прокламация: „Ние, народът на Англия, заявяваме" и т. н.* И така, трябва преди всичко да констатираме, че „руските революционери", както и преди, са извън сметката и че вместо Ткачовото „ние" трябва навсякъде да четем „аз".

Бил съм му давал „съвети"! Не ми е известно нищо подобно. *Ритници*, Петър Никитич, може би при случай съм ви давал, но *съвети*?** Бъдете любезен да представите доказателства.

* Басирам се, че г. Ткачов ще каже, че с този анекдот аз върша измяна към пролетариата, „тъй като представям в смешен вид" шивачите като такива.

** Игра на думи: „Schläge" — „удари", „ритници"; „Rathschläge" — „съвети". *Ред.*

Бил съм убеждавал него и нему подобните да сключат с мен съюз, и то — в края на последната си статия. Ще дам на г. Ткачов една Бисмаркова имперска монета от десет марки, ако докаже това.

Бил съм твърдял, че е „глупав“ — той поставя тази дума в кавички. Макар и да не мога да отрека, че неговият талант — доколкото изобщо може да става дума за това — и в двете съчинения съвсем не личи, все пак всеки може да се убеди, че в моята статия думата „глупав“ *не се среща нито веднъж.* Но там, където нямат друг изход, господа бакунистите прибягват до фалшиви цитати.

По-нататък, бил съм се „подигравал“ с него и съм го представил „в смешен вид“. Да ме накара да взема неговата брошура сериозно, г. Ткачов, разбира се, никога няма да успее. Ние, германците, имаме репутацията на скучни хора и доста често напълно я заслужаваме. Но все пак това не ни задължава да бъдем при всички обстоятелства също тъй скучни и тържествени, както бакунистите. Благодарение на партизанската война с полицията, прокуратурата и затворническите надзиратели германското работническо движение придоби своеобразно хумористичен характер; защо аз да му изменям? Никой не забранява на г. Ткачов да ме подиграва и да ме представя в смешен вид, доколкото може, без обаче да ми приписва измислици.

След това идва безподобно обвинение: като съм представил г. Ткачов в напълно достойна за него и неговите произведения светлина, аз съм „оказал добра услуга на нашия общ враг, руската държава“! На друго място се казва също: като съм го представял така, както съм го представил, аз съм нарушавал „основните принципи на програмата на Международната работническа асоциация“! Тук пред нас е истинският бакунист. Тези господа като истински революционери си позволяват по отношение на нас всичко, особено когато това може да се направи потайно, но не се ли отнесете към *тях* с най-голяма почтителност, изкарате ли наяве *техните* машинации, критикувате ли *тях* и тяхното празнодумство — то вие служите на руския цар и нарушавате основните принципи на Интернационала. Работите стоят тъкмо обратно. Ако някой оказва услуга на руското правителство, това е самият г. Ткачов. Ако руската полиция беше малко по-умна, тя щеше масово да разпространява брошурата на този господин в Русия. От една страна, тя едва ли би могла да намери по-добро средство да дискредитира руските революционери, за представител на които се изкарва авторът, пред всички разумни хора. От друга страна, винаги е възможно някои славни, но неопитни мла-

дежи да се оставят да бъдат увлечени в прибързани действия и по този начин сами биха се хванали в мрежата.

Г-н Ткачов казва, че „аз съм се нахвърлил върху него с всевъзможни ругатни". Но една известна ругатня, така наречената инвектива, е една от най-ефикасните реторични форми, с която си служат в случай на нужда всички големи оратори и която най-силният английски политически писател Уилям Кобет владееше с майсторство, което и досега предизвиква възхищение и служи като непостижим образец. Г-н Ткачов също „ругае" в своята брошура съвсем порядъчно. *Ако* и аз бих ругал така, това само по себе си далеч не би било неоправдано от моя страна. Но тъй като аз съвсем не бях реторичен по отношение на г. Ткачов, тъй като съвсем не го взех сериозно, аз съвсем *не можех* и да го ругая. Да видим какво съм казал за него.

Аз го нарекох „зелен, рядко незрял гимназист". Незрелостта може да се отнася до характера, ума и знанията. Що се отнася до незрелостта на характера, аз преразказах разказа на самия г. Ткачов по следния начин:

„Руски учен, който се ползва с голяма известност в своята страна, емигрира и намира средства, за да основе в чужбина политическо списание. Едва успял да стори това, и идва неканен някакъв си повече или по-малко възторжен младеж и предлага своето сътрудничество, като поставя повече от детинското условие да има по всички литературни и парични въпроси еднакво решаващ глас с основателя на списанието. В Германия просто биха му се изсмели".

След това няма нужда да привеждам друго доказателство за незрелостта на характера. Незрелостта на ума ще бъде достатъчно доказана с приведените по-долу цитати от брошурата на г. Ткачов. Що се отнася до знанията, спорът между „Вперед" и г. Ткачов се върти най-вече около следното: редакторът на „Вперед" настоява руската революционна младеж да учи нещо, да се обогатява със сериозни и задълбочени знания, да си изработи способност да мисли критично по правилни методи, да работи с пот на челото над своето саморазвитие и самообразование. Г-н Ткачов с отвращение отхвърля подобни съвети:

„Не мога да не изразя отново чувството на дълбоко негодувание, което те винаги са предизвиквали в мен... Учете се! Образовайте се! О, боже, може ли *жив* човек да говори това на *живи* хора? Да чакаме! Да се учим, да се превъзпитаваме! Но имаме ли право да чакаме?" (подразбира се революцията.) „Имаме ли право да си губим времето за образование?" (стр. 14). „Знанията са необходимо условие за мирния прогрес, но те съвсем не са необходими за революцията." (стр. 17)[446].

Ако г. Ткачов проявява вече дълбоко негодувание само при призива за учение, ако той обявява всички знания за излишни за един революционер, ако при това в цялото си съчинение не проявява и най-малката следа от каквито и да било знания, с това той сам си издава свидетелство за незрелост и аз просто констатирах това. Но онзи, който сам си издава такова свидетелство, може по нашите разбирания да стои *най-много* на образователното равнище на един гимназист. Следователно, като го отнесох към това най-високо равнище, аз съвсем не съм го наругал, а съм му оказал може би дори прекалено голяма чест.

Аз казах по-нататък, че разсъжденията на г. Ткачов са детински (доказателство за това са цитатите в настоящата статия), скучни (това вероятно няма да отрече самият автор), противоречиви (както му посочи редакторът на „Вперед") и въртящи се в омагьосан кръг (което също е вярно). След това аз говоря за големите му претенции (за които разказах със собствените му думи) и за абсолютно нищожните му постижения (което повече от достатъчно показва настоящата статия). Но къде са ругатните? Че го сравних с Карлхен Мисник, най-любимия гимназист в Германия и един от най-популярните германски писатели, това несъмнено не е ругатня. Но чакайте! Не казах ли аз за него, че се оттеглил като Ахил в своята палатка и изстрелял оттам брошурата си против „Вперед". Ето къде изглежда е цялата работа. За човек, който изпада в ярост само при думата учение и който смело може да си избере за девиз стиховете на Хайне:

„И цялото си невежество
Той сам е придобил"* —

за такъв човек може да се допусне, че тук за пръв път среща името Ахил. А тъй като аз споменавам Ахил във връзка с „палатка" и „изстрелване", г. Ткачов може да си е въобразил, че този Ахил е руски подофицер или турски башибозук и че е следователно под всякаква критика да го наричам Ахил. Но аз мога да уверя г. Ткачов, че този Ахил, за когото говоря, е бил най-големият герой на гръцките легенди и че неговото оттегляне в палатката е послужило като сюжет за най-грандиозния епос на всички времена, Илиадата, което ще му потвърди дори г. Бакунин. Ако това мое предположение се окаже правилно, аз, разбира се, ще бъда принуден да заявя, че г. Ткачов *не е* гимназист.

По-нататък г. Ткачов казва:

---

* Хайне. „Кобес I". *Ред.*

„Въпреки всичко това аз все пак си позволих да изкажа убеждението, че социалната революция може да бъде лесно предизвикана... Ако е толкова лесно да бъде предизвикана, ще кажете вие, защо не я извършите, вместо да приказвате за нея? — На вас това ви изглежда смешно, детинско поведение... Аз и моите съмишленици сме убедени, че извършването на социална революция в Русия не представлява никакви трудности, че руският народ може да бъде вдигнат всеки момент на всеобщ революционен протест“ (!). „Наистина това убеждение ни задължава към известна практическа дейност, но то ни най-малко не говори против полезността и необходимостта на литературната пропаганда. Не е достатъчно, че *ние* сме убедени в това; ние искаме и други да споделят с нас това убеждение. Колкото повече съмишленици имаме, толкова по-силни ще се чувствуваме, толкова по-лесно ще бъде за нас да разрешим задачата практически.“[447]

Но това е просто великолепно! Това звучи толкова мило, толкова разумно, толкова благонравно, толкова убедително. Това звучи така, сякаш г. Ткачов е написал брошурата си само за да докаже полезността на литературната пропаганда, а аз, нетърпеливият новак, съм му отговорил: по дяволите литературната пропаганда, време е вече да се вдига въстание! — Но как стои работата в действителност?

Г-н Ткачов започва брошурата си направо с това, да гласува на пропагандата в периодичния печат (а това може би е най-ефикасната литературна пропаганда) вот на недоверие, като казва, че за нея не трябва да се изразходват прекалено много революционни сили“, защото „при нецелсъобразна употреба тя причинява несравнено по-голяма вреда от ползата, която носи при целесъобразна употреба“. Толкова високо нашият г. Ткачов цени литературната пропаганда изобщо. Но особено когато искаш да вършиш такава пропаганда, да вербуваш съмишленици, тогава декламациите не помагат, а трябва да се заемеш с обосновката и следователно да третираш въпроса теоретически, т. е. в последна сметка научно. По този пункт г. Ткачов казва на редактора на „Вперед“:

„Вашата философска борба, онази чисто теоретическа, научна пропаганда, на която се предава вашето списание... е от гледна точка на интересите на революционната партия не само безполезна, но и вредна“[448].

Както виждате, колкото повече изследваме възгледите на г. Ткачов за литературната пропаганда, толкова повече се забатачваме, толкова по-малко разбираме какво иска той. И наистина, какво иска той всъщност? Да чуем по-нататък.

„Нима не разбирате, че революционерът винаги смята и трябва да смята, че има правото да призове народа на въстание; че той се отличава от философа филистер по това, че без да чака развоят на историческите събития да покаже момента, сам избира този момент; че той смята народа винаги готов

за революция (стр. 10) ... Който не вярва във възможността за революция понастоящем, той не вярва в народа, не вярва в готовността на народа за революция (стр. 11) ... Ето защо ние не можем да чакаме, ето защо ние твърдим, че революцията в Русия е наложително необходима, и необходима именно *сега;* ние не допускаме никакво колебание, никакво протакане. Сега или много късно, може би *никога* (стр. 16) ... Всеки народ, предоставен на произвола, измъчен от експлоататорите... всеки такъв народ (а в това положение се намират *всички* народи) е революционен по силата на самите условия на своята социална среда; той винаги *може,* той винаги *иска* да извърши революция; той винаги е готов за революция (стр. 17) ... Но ние не можем и не искаме да чакаме (стр. 34) ... Сега не е време за дълго стягане и вечни приготовления — нека всеки си събере работите и по-бързо тръгне на път. Въпросът, какво да се прави, не трябва повече да ни занимава. Той е отдавна решен. Да правим революция. — Как? Кой както може и умее" (стр. 39).

Това ми се стори достатъчно ясно. Затова аз помолих Карлхен Мисник: щом другояче е абсолютно невъзможно, щом народът е готов за революция и ти също, щом ти изобщо не искаш и не можеш повече да чакаш и нямаш правото да чакаш, щом си приписваш правото да избираш момента за въстание и щом най-после въпросът стои така: сега или никога! — какво пък, скъпи Карлхен, прави това, от което не можеш да се откажеш, направи революция още днес и разбий руската държава на хиляди парчета, иначе ще направиш в края на краищата още по-голяма поразия!

И какво прави Карлхен Мисник? Хвърля ли се в бой? Унищожава ли руската държава? Освобождава ли руския народ, „този нещастен народ, облян в кръв, с трънен венец, прикован на кръста на робството", заради чиито страдания той не може повече да чака?

Той не мисли за това. Карлхен Мисник със сълзи на оскърбена невинност на лицето се обръща към германските работници и казва: вижте какви работи ми приписва негодникът Енгелс: че съм говорел за незабавно въстание; касае се обаче съвсем не за това, а да се върши *литературна пропаганда,* и този Енгелс, който сам не върши нищо друго освен литературна пропаганда, безсрамно се преструва, че не разбира „ползата от литературната пропаганда".

Да чакаме! Да вършим литературна пропаганда! Но имаме ли правото да чакаме, имаме ли правото да си губим времето за литературна пропаганда? Нали всеки час, всяка минута, с която се отлага революцията, струва на народа хиляди жертви! (стр. 14). Сега не е време за литературна пропаганда, революцията трябва да бъде извършена сега или може би никога... ние не допускаме никакво колебание, никакво протакане. И сега трябва да вършим литературна пропаганда! О, боже, нима жив човек мо-

же да говори това на живи хора и този човек се нарича Петър Ткачов?

Не бях ли прав, когато окачествих като „детински" тези сега така позорно отречени приказки за незабавно въстание? Те са толкова детински, че — би трябвало да се предполага — в това отношение авторът е достигнал тук пределите на възможното. И все пак той е надминал себе си. Редакторът на „Вперед" привежда един пасаж от съставена от г. Ткачов прокламация до руските селяни. Г-н Ткачов описва в нея положението на нещата след завършване на социалната революция по следния начин:

„И селячето ще започне тържествено весел живот... не с медни грошове, а със златни жълтици ще бъде пълна неговата кесия. Той ще има всякакъв добитък и домашни птици, колкото си иска. На трапезата си ще има всякакви меса, празнични баници, сладки вина и тя няма да се вдига от сутрин до вечер. И той ще яде и ще пие, колкото му побере търбухът, а ще работи толкова, колкото иска. И никой няма да смее да го принуждава: върви да ядеш, върви да си легнеш на печката..."[449]

И човекът, който е бил способен да съчини подобна прокламация, се оплаква, когато аз се ограничавам с това, да го нарека зелен, рядко незрял гимназист!

По-нататък г. Ткачов казва:

„Защо ни обвинявате в конспирации? Ако трябва да се откажем от конспиративната, тайна, нелегална дейност, ние би трябвало да се откажем от всяка революционна дейност изобщо. Но вие ни наказвате и за това, че ние и тук, в Западна Европа... не искаме да се откажем от нашите конспиративни навици и по този начин пречим... на великото международно работническо движение."[450]

Първо, не е вярно, че на руските революционери не остава друго средство освен заговорите. Нали сам г. Ткачов току-що изтъкна важността на литературната пропаганда, която прониква в Русия от Запада! И във вътрешността на страната не може да бъде абсолютно пресечен пътят за устна пропаганда сред народа, особено в градовете, каквото и да намери да каже за това в свой интерес г. Ткачов. Най-доброто доказателство за това е, че при неотдавнашните масови арести в Русия повечето арестувани бяха не образовани хора или студенти, а работници.

Второ, аз се наемам да отлетя на Луната, преди още Ткачов да освободи Русия, ако той ми докаже, че някъде и някога в моята политическа дейност аз съм твърдял, че заговорите са недопустими изобщо и при всички обстоятелства. Наемам се да му донеса подарък за спомен от Луната, ако той ми докаже, че в моята статия се говори за други заговори освен за заговора против Интернационала, за Алианса. Хубаво щеше да бъде, ако господа руските бакунисти действително и сериозно конспирираха

против руското правителство! Ако вместо основаните върху лъжа и измама по отношение на другите участници мними заговори като например заговора на Нечаев, този по думите на Ткачов „типичен представител на нашата съвременна младеж“, ако вместо заговори против европейското работническо движение като за щастие разкрития и по този начин унищожен Алианс, те, тези „дейци“ (dejateli), както те самохвално се наричат, извършеха най-после един акт, който да докаже, че те действително имат организация и че се занимават с нещо друго освен с опита да образуват кръжок от една дузина хора! Но вместо това те крещят пред целия свят: ние конспирираме, ние конспирираме! — точно като оперни заговорници, които реват в четиригласен хор: тихо, тихо! не шумете! И всички тези измислици за широко разклонени заговори служат само като прикритие, зад което няма абсолютно нищо освен революционно бездействие по отношение на правителствата и честолюбиви интриги вътре в революционната партия.

И тъкмо това, че в „Заговор против Интернационала“ ние безпощадно разобличихме цялото това мошеничество*, тъкмо това възмущава тези господа. Това било „нетактично“. Като сме разобличили г. Бакунин, ние сме се стремели „да опетним един от най-големите и най-самоотвержените представители на революционната епоха, в която живеем“, и то с ... „кал“. Калта, която излезе при това наяве, бе до последното парченце изделие на самия г. Бакунин, и то далеч не най-лошото. В споменатото съчинение той е представен още прекалено чист. Ние *само цитирахме* § 18 от Революционния катехизис, параграфа, който предписва какво трябва да бъде отношението към руската аристокрация и буржоазия, как трябва „да бъдат овладени техните мръсни тайни и да бъдат те превърнати по този начин в наши роби, така че техните богатства и т. н. да станат неизчерпаема съкровищница и скъпоценна поддръжка в най-различни начинания“. Ние и досега още не сме разказали как се изпълняваше този параграф на практика. Но за това би могло да се разказва надълго и нашироко, което ние ще сторим, като му дойде времето.

И така, оказва се, че всички упреци, които г. Ткачов ми е отправил с оня добродетелен вид на оскърбена невинност, който толкова подхожда на всички бакунисти — че всички тези упреци са основани на твърдения, за които той не само е знаел, че са фалшиви, но които той сам безсрамно и нагло е измислил. С това ние се прощаваме с личната част от неговото „отворено писмо“.

---

* Виж настоящия том, стр. 323—454. *Ред.*

V

ЗА СОЦИАЛНИЯ ВЪПРОС В РУСИЯ[451]

Г-н Ткачов мимоходом съобщава на германските работници, че нямам дори „най-малко понятие“, но, напротив, проявявам само „невежество“ по отношение на Русия и затова се чувствува принуден да им обясни истинското положение на нещата, и особено причините, поради които тъкмо сега една социална революция в Русия може да бъде извършена лесно и на шега, много по-лесно, отколкото в Западна Европа.

„У нас няма градски пролетариат, това е вярно; но затова пък ние нямаме и буржоазия... Нашите работници ще трябва да водят борба само *с политическата власт: властта на капитала* у нас е още в зародиш. А на вас, уважаеми господине, не ви е неизвестно, че борбата с първата е много по-лесна, отколкото борбата с последната“[452].

Превратът, към който се стреми съвременният социализъм, се състои, накратко казано, в победата на пролетариата над буржоазията и в създаването на нова организация на обществото чрез премахването на всички класови различия. За тази цел е необходим не само пролетариат, който да извърши този преврат, но и буржоазия, в ръцете на която обществените производителни сили са достигнали такова развитие, при което става възможно окончателното премахване на класовите различия. При диваците и полудиваците често пъти също не съществуват класови различия и през такова състояние е минал всеки народ. Да го възстановяваме не може да ни мине през ума вече затова, защото от това състояние с развитието на обществените производителни сили необходимо възникват класовите различия. Едва на известно,

дори за нашите съвременни условия много високо стъпало на развитие на обществените производителни сили става възможно да се издигне производството на такова равнище, че премахването на класовите различия да може да бъде действителен прогрес, да бъде трайно, без да води до застой или дори до упадък в обществения начин на производство. Но производителните сили достигнаха такава степен на развитие едва в ръцете на буржоазията. Следователно буржоазията и от тази страна е също тъй необходимо предварително условие за социалистическата революция, както и самият пролетариат. Затова човек, способен да твърди, че тази революция може да бъде извършена по-лесно в една страна, която *наистина* няма пролетариат, но *затова пък* няма и буржоазия, доказва само, че трябва тепърва да учи азбуката на социализма.

И така, за руските работници — а тези работници, както казва самият г. Ткачов, са „земеделци и като такива не са пролетарии, а *собственици*" — е по-лесно, защото трябва да водят борба не с властта на капитала, а „само с политическата власт", с руската държава. А тази държава

„изглежда сила само отдалеч... Тя няма никакви корени в икономическия живот на народа; тя не въплъщава в себе си интересите на каквото и да било съсловие... При вас държавата не е мнима сила. Тя с двата си крака се опира на капитала; тя въплъщава в себе си" (!) „известни икономически интереси... При нас работите стоят тъкмо обратно; нашата обществена форма дължи своето съществуване на държавата, която, така да се каже, виси във въздуха, няма нищо общо със съществуващия социален строй и има корените си в миналото, а не в настоящето."

Няма да се спираме на объркaната представа, че икономическите интереси се нуждаели за своето *въплъщение* от държавата, която те самите създават, или на смелото твърдение, че руската „обществена форма" (към която принадлежи и общинната собственост на селяните) „дължи своето съществуване на държавата", или на противоречивото твърдение, че същата тази държава „няма нищо общо" със съществуващия социален строй, който бил нейно творение. Да разгледаме по-добре веднага тази „висяща във въздуха държава", която не представлява интересите на каквото и да било съсловие.

В Европейска Русия селяните притежават 105 милиона десетини земя, дворяните (както аз наричам тук за краткост едрите земевладелци) 100 милиона десетини, от които близо половината принадлежат на 15 000 дворяни, които следователно притежават средно по 3 300 десетини. И така земята на селяните е много малко повече от дворянската земя. Както виждате, дворяните не

са ни най-малко заинтересовани от съществуването на руската държава, която им гарантира владението на половината страна! По-нататък. Селяните плащат за своята половина годишно 195 милиона рубли поземлен данък, дворяните — 13 милиона! Дворянските земи са средно два пъти по-плодородни от селските, тъй като при разпределението на земята, което стана във връзка с изкупуването на ангарията, държавата отне от селяните и предаде на дворяните не само най-голямата, но и най-добрата част от земята, при което селяните бяха принудени да платят за тази най-лоша земя на дворяните цената на най-добрата.* И руското дворянство съвсем не е заинтересовано от съществуването на руската държава!

Селяните — в своята маса — изпаднаха в резултат на изкупуването в крайно бедствено, съвършено непоносимо положение. Не само им бе иззета най-голямата и най-добрата част от тяхната земя, така че дори в най-плодородните области на империята селските участъци — за руските земеделски условия — са прекалено малки, за да могат да изхранят своите собственици. Не само им определиха за тази земя прекомерна цена, която им авансира държавата и която те трябва сега постепенно да изплащат на държавата заедно с лихвите. Не само им стовариха почти цялото бреме на поземления данък, докато дворянството почти напълно е освободено от него, така че само този данък поглъща с излишък цялата стойност на рентата от селската земя, а всички други плащания, които селянинът трябва да прави и за които ще говорим по-долу, са преки приспадания от онази част от неговия доход, която представлява работната му заплата. Нещо повече. Към поземления данък, към платежите и лихвите по авансираната от държавата сума след въвеждането на местното управление се прибавиха още губернските и околийските данъци. Най-съществената последица на тази „реформа“ беше ново обременяване на селяните с данъци. Държавата запази напълно своите доходи, но стовари значителна част от разходите върху губерниите и околиите, които въведоха за тяхното покриване нови данъци, а в Русия е правило висшите съсловия да са почти освободени от данъци, а селянинът да плаща почти всичко.

Такова положение е добре дошло за лихваря, а той никъде не липсва при почти безпримерната способност на русите към търговия в нейните низши форми, към използване на благоприят-

* Изключение представляваше само Полша, където правителството искаше да разори враждебното му дворянство и да спечели на своя страна селяните. (*Бележка към текста, публикуван във вестник „Volksstaat“; в изданията от 1875 и 1894 г. тази бележка липсва.*)

ните обстоятелства и към неразривно свързаното с него мошеничество: не напразно още Петър I казваше, че един русин ще се справи с трима евреи. Щом наближи времето за събиране на данъците, идва лихварят, кулакът — често пъти някой богат селянин от същата община — и предлага своите налични пари. Селянинът има нужда от пари на всяка цена и е принуден да приеме условията на лихваря, без да роптае. По този начин той само затъва още по-дълбоко, нуждае се все повече и повече от налични пари. По време на жътвата идва търговецът на жито; нуждата от пари кара селянина да продаде част от житото, необходимо за изхранване на собственото му семейство. Търговецът на жито разпространява лъжливи слухове, които намаляват цените, плаща ниска цена, а и нея понякога отчасти с най-различни стоки с надути цени, защото и системата на заплащане със стоки в Русия е много развита. Следователно големият руски износ на зърнени храни се основава непосредствено върху гладуването на селското население. — Друг начин на експлоатиране на селяните е следният: някой спекулант наема от правителството за продължителен срок държавна земя, обработва я сам, докато тя дава добра реколта без наторяване; след това я разделя на парцели и дава изтощената земя под наем срещу висока аренда на съседните селяни, които не могат да преживяват със своята земя. Ако по-горе видяхме английската система на заплащане със стоки, тук ние имаме точно копие на ирландските middlemen*. С една дума, няма друга страна, в която при цялата първична самобитност на буржоазното общество да е толкова развит капиталистическият паразитизъм, както именно в Русия, където цялата страна, цялата маса на народа е покрита и уплетена от неговите мрежи. И всички тези паразити, които живеят на гърба на селяните, не били ни най-малко заинтересовани от съществуването на руската държава, чиито закони и съдилища охраняват техните ловки и изгодни мошеничества!

Едрата буржоазия в Петербург, Москва и Одеса, която през последните десет години, особено благодарение на строежа на железопътни линии, се разви с нечувана бързина и бе засегната най-остро от последната криза, всички тези износители на зърнени храни, коноп, лен и сланина, всички сделки на които изцяло се градят върху мизерията на селяните, цялата руска едра промишленост, която съществува само благодарение на октроираните ѝ от държавата покровителствени мита — всички тези влиятелни и бързо растящи елементи на населението съвсем не били

---

* — посредници. *Ред.*

заинтересовани от съществуването на руската държава? Да не говорим за безбройната армия от чиновници, която наводнява и краде Русия и образува тук истинско съсловие. И когато след всичко това г. Ткачов ни уверява, че руската държава „няма никакви корени в икономическия живот на народа, не въплъщава в себе си интересите на каквото и да било съсловие", че тя „виси във въздуха", почва да ни се струва, че не руската държава, а по-скоро самият г. Ткачов виси във въздуха.

Че положението на руските селяни след освобождението от крепостна зависимост стана непоносимо и повече неудържимо, че вече по тази причина в Русия наближава революция — това е ясно. Въпросът е само какъв може да бъде, какъв ще бъде резултатът от тази революция? Г-н Ткачов казва, че тя ще бъде социална революция. Това е чиста тавтология. Всяка действителна революция е социална революция, защото довежда до господство нова класа и ѝ дава възможност да преустрои обществото по свой образ и подобие. Но г. Ткачов иска да каже, че революцията ще бъде социалистическа, че тя ще въведе в Русия обществената форма, към която се стреми западноевропейският социализъм, преди още ние да сме я достигнали на Запад, и то при такова състояние на обществото, когато пролетариатът и буржоазията се срещат засега още спорадично и на ниско стъпало на развитие! И това било възможно, защото русите били, така да се каже, избраният народ на социализма и притежавали артела и общинната собственост върху земята!

Артелът, за който г. Ткачов споменава само бегло, но на който ние тук ще се спрем, тъй като още от времето на Херцен някои руси му приписват тайнствена роля, е широко разпространена в Русия форма на сдружение, най-простата форма на свободна кооперация, каквато се наблюдава у ловджийските племена през време на лов. По название и по същество тя е не от славянски, а от татарски произход. И двете се срещат у киргизите, якутите и т. н., от една страна, и у саамите, ненците и други фински народи — от друга*. Затова артелът се развива в Русия първоначално не на югозапад, а на север и изток, в местата на допир с фините и татарите. Суровият климат изисква разновидна промишлена дейност, а недостатъчното развитие на градовете и липсата на капитал се компенсират най-вече с тази форма на кооперация. — Един от най-важните отличителни признаци на артела, солидарната отговорност на неговите членове един за

* За артела виж между другото „Sbornik materialow ob Arteljach v Rossiji" („Сборник от материали за артелите в Русия"), свитък 1. С.-Петербург, 1873 г.

друг пред трети лица, почива първоначално върху връзките на кръвно родство, както взаимното поръчителство у древните германци, кръвната мъст и т. н. — Впрочем, думата артел се употребява в Русия не само за всякакъв вид съвместна дейност, но и за всички общи учреждения*.

В работническите артели винаги се избира началник (starosta, старейшина), който изпълнява функциите на касиер, счетоводител и т. н., според нуждата и на управител, и получава специална заплата. Подобни артели възникват:

1) за временни предприятия, след завършването на които те се разпадат;

2) за членовете на една и съща професия, например носачи и т. н.;

3) за същински промишлени, постоянни предприятия.

Те се учредяват с договор, подписван от всички членове. Но ако тези членове не могат да съберат необходимия капитал, което често се случва, например в производството на сирене и в риболовството (за купуване на мрежи, лодки и т. н.), артелът попада в лапите на лихваря, който авансира липсващата сума срещу високи лихви и от този момент слага в джоба си по-голямата част от трудовия доход. Но още по-отвратително биват експлоатирани ония артели, които се наемат общо при някой предприемач като наемни работници. Те сами управляват своята промишлена дейност и по този начин спестяват на капиталиста разходите за надзор. Последният им дава под наем бордеи за жилища и им отпуща на кредит хранителни продукти, при което отново се развива най-отвратителната система на заплащане със стоки. Така е с дърварите и катранджиите в Архангелска губерния, с много предприятия в Сибир и т. н. (сравни Flerowsky. „Položenie rabočago klassa v Rossiji". Флеровски. „Положението на работническата класа в Русия", С.-Петербург, 1869)[453]. Следователно артелът представлява тук средство, което съществено *улеснява* експлоатацията на наемните работници от капиталиста. От друга страна обаче, има и артели, които сами ангажират наемни работници, които *не* са членове на сдружението.

И така, артелът е самобитно и затова още много неразвито кооперативно дружество и като такова съвсем не е изключително руско или дори славянско. Подобни дружества се образуват навсякъде, където има нужда от тях: в Швейцария — в млекарството, в Англия — в риболова, където те са дори много разновидни.

* По-нататък следва фразата: „Борсата е също артел", изпусната от Енгелс в изданието от 1894 г. *Ред.*

Силезийските изкопчии (германци, а не поляци), които построиха през 40-те години толкова германски железопътни линии, бяха организирани в истински артели. Преобладаването на тази форма в Русия доказва наистина, че в руския народ съществува силен стремеж към сдружения, но още далеч не доказва, че той е способен с помощта на този стремеж да прескочи направо от артела в социалистическия обществен строй. За тази цел е необходимо преди всичко самият артел да стане способен за развитие, да отхвърли самобитната форма, в която той, както видяхме, служи повече на капитала, отколкото на работниците, и да се издигне *поне* до равнището на западноевропейските кооперативни дружества. Но ако можем да повярваме веднъж на г. Ткачов (което след всичко казано досега несъмнено е повече от рисковано), това няма да стане много скоро. Напротив, с извънредно характерно за неговото гледище високомерие той ни уверява:

„Що се отнася до кооперативните и кредитните дружества по германски" (!) „образец, които от неотдавна изкуствено се насаждат в Русия, те бяха приети от повечето наши работници най-равнодушно и почти навсякъде претърпяха фиаско."

Съвременното кооперативно дружество поне доказа, че може самостоятелно да ръководи с изгода големи промишлени предприятия (предачни и тъкачни в Ланкашир). Артелът досега е не само неспособен за това, но и дори неизбежно ще загине при сблъскването с едрата промишленост, ако не се развие по-нататък.

Общинната собственост на руските селяни бе открита в 1845 г. от пруския правителствен съветник Хакстхаузен и разтръбена пред целия свят като нещо съвсем изумително, макар че в своето вестфалско отечество Хакстхаузен можеше да намери още достатъчно остатъци от нея, а като правителствен чиновник дори беше длъжен да ги знае съвсем точно[454]. Херцен, сам руски помешчик, узна за пръв път от Хакстхаузен, че неговите селяни са притежавали земята съвместно, и взе от това повод, за да представи руските селяни като истинските носители на социализма, като родени комунисти, в противоположност на работниците от остаряващия, загниващия европейски Запад, които само изкуствено и с мъка трябвало да стигнат до социализма. От Херцен това стигна до Бакунин, а от Бакунин — до г. Ткачов. Да чуем последния.

„Нашият народ... в голямото си мнозинство... е проникнат от принципите на общинното владение; той, ако може така да се изразим, е комунист по инстинкт, по традиция. Идеята за колективна собственост се е сраснала с

целия мироглед на руския народ толкова здраво" (ние скоро ще видим колко широк е светът на руския селянин), „че сега, когато правителството почва да разбира, че тази идея е несъвместима с принципите на „благоустроеното" общество и в името на тези принципи иска да вълпи в народното съзнание и да внедри в народния живот идеята за частната собственост, то може да постигне това само с помощта на щика и кнута. От това става ясно, че въпреки своето невежество нашият народ стои много по-близо до социализма от народите на Западна Европа, макар те да са по-образовани от него."

В действителност общинната собственост върху земята е институция, която ние намираме на ниско стъпало на развитие у всички индоевропейски народи от Индия до Ирландия и дори у развиващите се под индийско влияние малайци, например на остров Ява. Още в 1608 г. съществуващата по право общинна собственост върху земята в новозавоюваната Северна Ирландия послужи на англичаните като предлог да обявят земята за безстопанствена и като такава да я конфискуват в полза на короната. В Индия и до днес съществуват цяла редица форми на общинна собственост. В Германия тя бе общо явление; срещащите се още тук-таме общинни земи са остатък от нея; често, особено в планините, се срещат още по-ясни следи от нея: периодични разделяния на общинната земя и т. н. По-точни указания и подробности за древногерманското общинно земевладение могат да се намерят в редица съчинения на *Маурер,* които са класически по този въпрос[455]. В Западна Европа, включително Полша и Малорусия, тази общинна собственост се превърна на известно стъпало на общественото развитие в окови, в пречка за селскостопанското производство и беше постепенно премахната. Напротив, във Великорусия (т. е. същинска Русия) тя се е запазила и досега, доказвайки по този начин преди всичко, че селскостопанското производство и съответствуващите му селски обществени отношения се намират тук още на много ниско стъпало, както е и в действителност. Руският селянин живее и действува само в своята община; целият останал свят съществува за него само дотолкова, доколкото се намесва в работите на неговата община. Това е толкова вярно, че на руски език една и съща дума *мир* означава, от една страна, „свят", а от друга — „селска община". Ves'mir, целият свят означава на езика на селянина събрание на членовете на общината. Следователно, ако г. Ткачов говори за *„миро*гледа" на руския селянин, той явно погрешно е превел руската дума *мир.* Подобна пълна изолация на отделните общини една от друга, която наистина създава в цялата страна еднакви, но далеч не общи интереси, е естествената основа за *източния деспотизъм;* и от Индия до Русия, навсякъде, където е преобладавала, тази обществена форма винаги го е пораждала, винаги е намирала

своето допълнение в него. Не само руската държава изобщо, но и дори нейната специфична форма, царският деспотизъм, съвсем не виси във въздуха, а е необходим и логичен продукт на руските обществени отношения, с които той, по думите на г. Ткачов, „няма нищо общо"! — По-нататъшното развитие на Русия в *буржоазно* направление постепенно би унищожило и тук общинната собственост без всякаква намеса на „щиковете и кнута" на руското правителство. И това толкова повече, защото селяните в Русия не обработват общинната земя съвместно, за да делят само продуктите, както е още в някои области на Индия. Напротив, в Русия земята се разпределя периодично между отделните глави на семейства и всеки обработва своя дял за себе си. Това създава възможност за много голямо неравенство в благосъстоянието на отделните членове на общината и такова неравенство действително съществува. Почти навсякъде сред членовете на общината има няколко богати селяни, понякога милионери, които се занимават с лихварство и смучат селската маса. Никой не знае това по-добре от г. Ткачов. Докато уверява германските работници, че само кнутът и щикът можели да избият „идеята за колективната собственост" от главата на руския селянин, този комунист по инстинкт и по традиция, в своята руска брошура, на стр. 15, той разказва:

„Сред селяните се създава класа от *лихвари* (kulakov), *изкупвачи* и *арендатори* на селските и помешчическите земи — селска аристокрация."

Това са същият вид кръвопийци, за които писахме по-горе.

Най-силен удар на общинната собственост нанесе пак изкупуването на ангарията. Помешчикът получи най-голямата и най-добрата част от земята; за селяните остана едва достатъчно, а често и недостатъчно, за да преживеят. При това горите бяха дадени на помешчиците; селянинът е принуден сега да купува дървата и дървения материал за работа и строеж, които по-рано можеше да взема безплатно. По този начин селянинът няма сега нищо освен къщата си и голо парче земя, без средства да го обработва и обикновено земята е недостатъчна, за да изхрани него и семейството му от една реколта до друга. При тези условия и под тежестта на данъците и лихварството общинната собственост върху земята престава да бъде благодеяние, тя се превръща в окови. Селяните често бягат от общината със или без семействата си, зарязват земята си и изкарват препитанието си като странстващи работници*.

* За положението на селяните виж между другото официалния отчет на правителствената селскостопанска комисия (1873 г.), освен това — *Скалдин*, „W Zacholusti i w Stolice" („В далечната провинция и в столицата". С.-Петербург, 1870 г.). Авторът на последното съчинение е умерен консерватор.

Както виждате, общинната собственост в Русия отдавна вече е преживяла периода на своя разцвет и по всичко изглежда върви към своето разложение. При все това безспорно съществува възможност тази обществена форма да бъде превърната в по-висша, ако се запази, докато узреят условията за тази цел, и ако се окаже способна за развитие в смисъл селяните да не обработват вече земята отделно, а съвместно*; да бъде превърната в по-висша форма, без руските селяни да трябва да преминат през междинния стадий на буржоазната парцелна собственост. Но това може да стане само ако в Западна Европа още преди окончателното разпадане на общинната собственост бъде извършена победоносна пролетарска революция, която ще създаде за руския селянин предварителните условия за това превръщане — по-специално ще му даде материалните средства, които ще му бъдат нужни, за да извърши по необходимост свързания с това преврат в цялата си земеделска система. Следователно г. Ткачов изтърсва чиста глупост, като казва, че руските селяни, макар и да са „собственици", стоят „по-близо до социализма", отколкото непритежаващите собственост работници на Западна Европа. Тъкмо обратното. Ако нещо може все още да спаси руската общинна собственост и да ѝ даде възможност да се превърне в нова, действително жизнеспособна форма, това е една пролетарска революция в Западна Европа.

Също тъй лесно, както с икономическата революция, г. Ткачов се справя и с политическата. Руският народ, разказва той, „непрестанно протестира" против робството под формата на „религиозни секти ... отказ да се плащат данъците ... разбойнически шайки (германските работници могат да се поздравят, че Шиндерханес се оказва бащата на германската социалдемокрация), палежи ... бунтове ... и затова руският народ може да бъде наречен революционер по инстинкт". Всичко това убеждава г. Ткачов, че „е необходимо само да се пробуди едновременно на няколко места натрупаното чувство на озлобление и недоволство, което ... винаги кипи в гърдите на нашия народ". Тогава „обединението на революционните сили ще бъде осъществено *вече от само себе си,* а борбата ... ще трябва да завърши благоприятно за делото на народа. Практическата необходимост, инстинктът за самосъхранение" ще създадат вече от само себе си „здрава и неразривна връзка между протестиращите общини".

---

* В Полша, особено в Гродненска губерния, където в резултат на въстанието от 1863 г. повечето помешчици са разорени, селяните сега често купуват или наемат дворянски имения и ги обработват съвместно и *в общ интерес.* А тези селяни от векове нямат вече общинна собственост, и при това не са великоруси, а поляци, литовци и белоруси.

По-лека и приятна революция не можем и да си представим. Вдигне се въстание едновременно на три-четири места, и „революционерът по инстинкт“, „практическата необходимост“, „инстинктът за самосъхранение“ ще направят всичко останало „вече от само себе си“. Човек просто не може да разбере защо при такава невероятна леснота революцията отдавна вече не е извършена, народът не е освободен и Русия не е превърната в образцова социалистическа страна.

В действителност работата стои съвсем другояче. Руският народ, този „революционер по инстинкт“, е вдигал наистина безброй разпокъсани селски въстания против *дворянството* и против отделни чиновници, но *против царя — никога*, освен в ония случаи, когато начело на народа е заставал *самозванец* и е претендирал за трона. Последното голямо селско въстание при Екатерина II бе възможно само защото Емелян Пугачов се представяше за нейния мъж, Петър III, който не бил убит от жена си, а само лишен от трона и хвърлен в затвора, от който избягал. Напротив, царят е земният бог на руския селянин; Bog vysok, Car daljok, бог високо, цар далеко, провиква се той в своето отчаяние. Че масата на селското население, особено от времето на изкупуването на ангарията, е поставена в положение, което все повече и повече я тласка на борба с правителството и царя — това не подлежи на никакво съмнение; но нека г. Ткачов разказва на някой друг приказката за „революционера по инстинкт“.

Но *дори* масата на руските селяни да е толкова революционна по инстинкт; *дори* да си представим, че революции могат да се правят по поръчка като парче шарена басма или самовар — дори тогава, питам аз, позволено ли е на един човек на повече от дванадесет години да има такава свръхдетинска представа за хода на революцията, каквато виждаме тук? И като си помисли само човек, че това е написано вече след блестящия провал на първата извършена по този бакунистки образец революция — испанската революция от 1873 г. Там също въстанието бе започнато едновременно на няколко места. Там също разчитаха, че практическата необходимост, инстинктът за самосъхранение вече от само себе си ще създадат здрава и неразривна връзка между протестиращите общини. А какво излезе? Всяка община, всеки град защищаваше само себе си, за взаимна поддръжка не ставаше и дума и Павиа, разполагайки само с 3000 войници, за две седмици покори последователно всички градове и сложи край на цялото това анархистко величие (виж моята статия „Бакунистите на работа“*, в която това е описано подробно).

* Виж настоящия том, стр. 459—475. *Ред.*

Няма съмнение, че Русия се намира в навечерието на революция. Финансите ѝ са разстроени до крайна степен. Данъчната преса отказва да работи, лихвите по старите държавни дългове се плащат с нови заеми, а всеки нов заем се натъква на все поголеми затруднения; само под предлог за строеж на железници могат още да се получат пари! Администрацията отдавна е покварена до мозъка на костите; чиновниците живеят повече от кражби, подкупи и изнудвания, отколкото от заплатите си. Цялото селскостопанско производство — най-важното в Русия — е доведено до пълно безредие с изкупуването от 1861 г.; едрото земевладение не разполага с достатъчно работна сила, селяните нямат достатъчно земя, те са смазани от данъците, обрани от лихварите; селскостопанското производство намалява от година на година. Всичко това се крепи с мъка и само външно чрез един азиатски деспотизъм, за чийто произвол ние на Запад не можем да имаме и най-слаба представа, деспотизъм, който не само от ден на ден влиза във все по-крещящо противоречие с възгледите на просветените класи, особено с възгледите на бързо растящата столична буржоазия, но и сам се е объркал при сегашния си носител, който прави днес отстъпки на либерализма, за да ги оттегли утре уплашен, и който по този начин сам все повече и повече подкопава всяко доверие към себе си. При това сред съсредоточените в столицата по-просветени слоеве на нацията укрепва съзнанието, че това положение е неудържимо, че предстои преврат, но и илюзията, че този преврат може да бъде насочен в спокойно конституционно русло. Тук са събрани всички условия за революция, революция, която ще бъде започната от висшите класи на столицата, може би дори от самото правителство, ще бъде продължена от селяните и бързо изкарана извън рамките на първата конституционна фаза; революция, която ще има огромно значение за цяла Европа вече затова, защото с един удар ще унищожи последния, досега незасегнат резерв на целокупната европейска реакция. Тази революция несъмнено наближава. Само две събития биха могли да я отложат задълго: една успешна война против Турция или Австрия, за която са нужни пари и сигурни съюзници, или пък . . . преждевременен опит за въстание, който отново ще хвърли имотните класи в обятията на правителството.

К. МАРКС

ПОСЛЕСЛОВ КЪМ ВТОРОТО ИЗДАНИЕ НА „РАЗКРИТИЯ ОТНОСНО КЬОЛНСКИЯ ПРОЦЕС НА КОМУНИСТИТЕ“[456]

„Разкритията относно кьолнския процес на комунистите“, които „Volksstaat“ сметна за навременно да преиздаде, излязоха първоначално в Бостон (Масачузетс) и Базел. По-голямата част от последното издание бе конфискувана на германската граница. Брошурата излезе няколко седмици след завършването на процеса. Тогава беше най-важно да не се губи време и затова някои грешки в отделни подробности бяха неизбежни. Така например имаше неточности в имената на кьолнските съдебни заседатели. Така очевидно автор на червения катехизис е не М. Хес, а някой си Леви[457]. Така в своята „Оправдателна статия“[458] В. Хирш твърди, че бягството на Шервал от парижкия затвор било уговорено тайно между Грайф, френската полиция и самия Шервал, за да може последният да бъде използван през време на съдебното дирене като шпионин в Лондон. Това е вероятно, защото една извършена в Прусия фалшификация на полица и произтичащата оттук опасност да бъде предаден на пруските власти трябваше да усмирят този Кремер* (това е истинското име на Шервал). Моето изложение на събитието се основава върху „признанията“ на Шервал пред един от моите приятели. Показанията на Хирш хвърлят още по-ярка светлина върху лъжесвидетелствуването на Щибер, върху интригите на пруската легация в Лондон и Париж и върху безсрамната намеса на Хинкелдай.

Когато „Volksstaat“ почна да препечатва този памфлет на своите страници, аз за миг се поколебах дали не е по-уместно да

* Игра на думи: „Krämer“ значи също и „търгаш“. *Ред.*

отпадне раздел VI (фракцията Вилих—Шапер). Но при по-внимателна преценка всяко осакатяване на текста ми се стори като фалшификация на исторически документ.

Насилственото смазване на една революция оставя в главите на нейните участници, особено на изхвърлените от отечествената арена в изгнание, едно сътресение, което прави за по-кратко или по-продължително време дори силни хора, така да се каже, невменяеми. Те не могат да се ориентират в хода на историята, не искат да разберат, че формата на движението се е променила. Оттук играта на конспирации и революции, която еднакво компрометира както тях самите, така и делото, на което те служат; оттук и грешките на Шапер и Вилих. В Северноамериканската гражданска война Вилих показа, че е нещо повече от фантазьор, а Шапер, който през целия си живот беше член борец на работническото движение, скоро след завършването на кьолнския процес разбра и призна моментното си заблуждение. Много години по-късно, на смъртно легло, един ден преди да умре, той ми говори с язвителна ирония за онова време на „емигрантско безразсъдство". — От друга страна, обстоятелствата, при които бяха написани „Разкритията", обясняват ожесточеността на нападките срещу неволните съучастници на общия враг. В моменти на криза безразсъдството става престъпление спрямо партията, което изисква публично изкупление.

„Цялата съдба на политическата полиция зависи от изхода на този процес!" С тези думи, които Хинкелдай написа през време на кьолнския съдебен процес до легацията в Лондон (виж моята книга „Господин Фогт", стр. 27[459]), той издаде тайната на процеса на комунистите. „Цялата съдба на политическата полиция" — това означава не само съществуването и дейността на персонала, на който е непосредствено поверена тази служба. То означава подчиняване на това учреждение цялата правителствена машина, включително съдилищата (виж пруския дисциплинарен закон за съдебните чиновници от 7 май 1851 г.) и печата (виж рептилния фонд), така както цялата държавна организация във Венеция беше подчинена на държавната инквизиция. Политическата полиция, парализирана през време на революционната буря в Прусия, се нуждаеше от преобразование, образец за което беше и си остава Втората империя във Франция.

След краха на революцията от 1848 г. германското работническо движение съществуваше още само под формата на теоретическа, при това ограничена в тесен кръг пропаганда, относно практическата безвредност на която пруското правителство не се заблуждаваше нито миг. Хайката срещу комунистите имаше за

него значение само като пролог към реакционния кръстоносен поход против либералната буржоазия, а буржоазията сама изостри главното оръжие на тази реакция, политическата полиция, като осъди представителите на работниците и оправда Хинкелдай — Щибер. Така Щибер заслужи своите рицарски шпори пред кьолнските съдебни заседатели. Тогава Щибер беше име на дребен полицейски чиновник, който бясно ламтеше за повишение на заплатата и чина; сега Щибер означава неограничено господство на политическата полиция в новата свещена пруско-германска империя. Така той се е превърнал в известна степен в морално-юридическа личност, морално-юридическа в преносния смисъл, в който например райхстагът е морално-юридическа същност. Този път политическата полиция не бие работника, за да улучи буржоата. Обратно, именно в качеството си на диктатор на германолибералната буржоазия Бисмарк си въобразява, че е достатъчно силен, за да изтреби* работническата партия. Затова по нарастването на величието на Щибер германският пролетариат може да мери успехите, които той е постигнал в работническото движение след кьолнския процес на комунистите.

Непогрешимостта на папата е нищо в сравнение с непогрешимостта на политическата полиция. След като в Прусия в продължение на цели десетилетия тя хвърляше в затворите младите горещи глави заради мечтите им за германско единство, германска държава, германска империя — днес тя хвърля в затворите дори старите плешиви глави, които отказват да мечтаят за тези божи дарове. Днес тя също тъй напразно се мъчи да изкорени *враговете на империята,* както тогава — *приятелите на империята.* Какво убедително доказателство за това, че тя не е призвана да твори историята, макар и това да е само историята на спора за брадата на императора!

Кьолнският процес на комунистите сам по себе си заклеймява безсилието на държавната власт в нейната борба против общественото развитие. Кралският пруски държавен прокурор доказваше вината на обвиняемите в края на краищата с това, че те разпространявали тайно опасните за държавата принципи на *„Комунистическия манифест“*. Но въпреки това не се ли възвестяват същите принципи двадесет години по-късно публично в Германия? Не се ли раздават те дори от трибуната на райхстага? Не обиколиха ли те целия свят под формата на *програмата на Международната работническа асоциация,* напук на всички пра-

* Игра на думи: Stieber — име, stiebern — следя, разгонвам, изселвам, изтребвам. *Ред.*

вителствени преследвания? Обществото не може да дойде в равновесие, докато не почне да се върти около слънцето на труда.

„Разкритията" завършваха със следните думи: „Йена... това е последната дума за едно правителство, което се нуждае от такива средства за съществуване, и за едно общество, което се нуждае от такова правителство за защита. Това е последната дума на процеса на комунистите — *Йена!*"[460]

Какво вярно предсказание, ще се захили първият срещнат Трайчке, сочейки гордо неотдавнашните успехи на пруското оръжие и маузеровата пушка. За мен е достатъчно да припомня, че има не само *вътрешен Дюпел*[461], но и *вътрешна Йена*.

Карл Маркс

Лондон, 8 януари 1875 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 10 от 27 януари 1875 г., а също и в книгата: Karl Marx. „Enthüllungen über den Kommunistenprozess zu Köln". Leipzig, 1875

Печата се по текста на вестника, сверен с второто издание на книгата

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ЗА ПОЛША[462]

И тази година в Лондон бе тържествено отпразнувана годишнината на полското въстание от 22 януари 1863 г. В тържеството участвуваха много наши германски партийни другари; някои от тях произнесоха речи, между които Енгелс и Маркс.

„Тук вече се говори — каза Енгелс — за причините, които карат революционерите от всички страни да симпатизират на делото на Полша и да се застъпват за него. Само за едно забравиха да споменат, а именно, че политическото положение, до което е доведена Полша, е напълно революционно, че то не оставя на Полша друг избор, освен да бъде революционна или да загине. Това пролича още след първата подялба, предизвикана от усилията на полското дворянство да запази една конституция и привилегии, които бяха загубили правото на съществуване и които причиняваха вреда на страната и нарушаваха общия ред, вместо да запазят спокойствието и да осигурят прогресивно развитие. Още след първата подялба една част от дворянството съзна грешката и стигна до убеждението, че Полша може да бъде възстановена само чрез революция; и 10 години по-късно ние видяхме поляци да се борят за свободата в Америка. Френската революция от 1789 г. веднага намери отзвук в Полша. Конституцията от 1791 г., която провъзгласи правата на човека и гражданина, стана знаме на революцията на бреговете на Висла и превърна Полша в авангард на революционна Франция, и то в момента, когато трите държави, които бяха ограбили вече веднъж Полша, се бяха обединили, за да тръгнат срещу Париж и да задушат революцията. Можеха ли те да допуснат в центъра на коалицията да се загнез-

ди здраво революцията? — В никой случай. Те отново се нахвърлиха върху Полша, този път с намерението да я лишат окончателно от национално съществуване. Една от главните причини за поробването на Полша бе, че тя развя революционното знаме. Една страна, разпокъсана и зачеркната от списъка на народите, защото е била революционна, не може да търси спасение никъде другаде освен в революцията. Ето защо във всички революционни битки ние срещаме поляци. Полша разбра това в 1863 г. и обнародва през време на въстанието, чиято годишнина празнуваме днес, най-радикалната революционна програма, провъзгласявана някога в Източна Европа. Смешно би било въз основа на съществуването на полска аристократична партия да смятаме полските революционери за аристократи, които искали да възстановят аристократична Полша от 1772 г. Полша от 1772 г. загина навеки. Никаква сила не е в състояние да я вдигне от гроба. Нова Полша, която ще постави революцията на крака, ще се различава в обществено и политическо отношение от Полша от 1772 г. също тъй коренно, както новото общество, към което ние вървим, от съвременното общество.

Още една дума. Никой не може да пороби безнаказано един народ. Трите държави, които унищожиха Полша, са тежко наказани. Погледнете моето собствено отечество — Прусия-Германия. Под фирмата на национално обединение ние присъединихме поляци, датчани и французи — и сега имаме три Венеции[463]; имаме навсякъде врагове, затъваме в дългове, данъци, за да издържаме безбройни маси войници, които трябва същевременно да служат за потискане на германските работници. Австрия, дори официална Австрия, много добре знае какво ѝ струва парченцето от Полша. По време на Кримската война Австрия бе готова да предприеме действия против Русия, при условие че бъде окупирана и освободена руска Полша. Но това не влизаше в плановете на Луи Наполеон, а още по-малко — в плановете на Палмерстон. А що се отнася до Русия, ние виждаме: в 1861 г. там избухна първото сериозно движение сред студентите, което бе толкова поопасно, защото народът навсякъде се намираше в голямо възбуждение поради освобождаването на крепостните селяни. И какво направи руското правителство, което много добре виждаше опасността? — *То предизвика в Полша въстанието от 1863 г.;* защото доказано е, че това въстание е негово дело. Движението сред студентите, дълбокият кипеж в народа веднага изчезнаха и отстъпиха място на руския шовинизъм, който заля Полша, когато стана въпрос за запазването на руското господство в Полша. Така загина първото значително движение в Русия в резултат на зло-

щастната борба с Полша. Възстановяването на Полша действително е в интерес на революционна Русия и аз с радост чувам тази вечер, че това мнение съвпада с убежденията на руските революционери" (които се изказаха на събранието в този смисъл[464]).

Маркс каза приблизително следното: Работническата партия на Европа е най-решително заинтересована от освобождението на Полша и в първата програма на Международната работническа асоциация се говори за възстановяването на Полша като за една от целите на работническата политика[465]. Кои са причините за това особено съчувствие на работническата партия към съдбата на Полша?

Преди всичко, разбира се, симпатиите към един поробен народ, който с непрекъснатата си героична борба против своите поробители доказа историческото си право на национална независимост и самоопределение. Няма абсолютно никакво противоречие в това, че *интернационалната* работническа партия се стреми към възстановяването на полската нация. Напротив: само след като Полша завоюва отново своята независимост, когато бъде в състояние отново да се разпорежда със своята съдба като самостоятелна нация — само тогава ще може да почне отново нейното вътрешно развитие и тя ще може да съдействува като самостоятелна сила за социалното преобразование на Европа. Докато един жизнеспособен народ е скован от външен завоевател, той по необходимост насочва всичките си сили, всичките си усилия, цялата си енергия против външния враг; докато неговият вътрешен живот си остава по този начин парализиран, той не е в състояние да се бори за социалното си освобождение. Ирландия, Русия под монголско иго и т. н. ярко доказват тази мисъл.

Друга причина за симпатиите на работническата партия към възраждането на Полша е нейното особено географско, военно-стратегическо и историческо положение. Подялбата на Полша е веригата, която свързва трите големи военни деспотии: Русия, Прусия и Австрия. Само възстановяването на Полша може да разкъса тази връзка и по този начин да помете огромното препятствие, което стои по пътя към социалното освобождение на европейските народи.

Но главната причина за симпатиите на работническата партия към Полша е следната: поляците са не само единственият славянски народ, но и единственият европейски народ, който се е сражавал и се сражава като световен войник на революцията. Полша проля своята кръв в американската война за независимост; нейни легиони се сражаваха под знамето на първата френска република; със своята революция от 1830 г. тя предотврати нашествието

във Франция, което бяха решили тогава да предприемат участниците в подялбата на Полша. В 1846 г. в Краков Полша първа в Европа издигна знамето на социалната революция; в 1848 г. нейни синове вземат видно участие в революционните битки в Унгария, Германия и Италия; най-после в 1871 г. тя дава на Парижката комуна най-добрите генерали и най-героичните войници.

В кратките мигове, когато народните маси на Европа можеха да дишат свободно, те си спомняха какво дължат на Полша. След победоносната мартенска революция в Берлин в 1848 г. първият акт на народа беше да освободи полските затворници — Мерославски и неговите другари по страдания — и да провъзгласи възстановяването на Полша; през май 1848 г. в Париж Бланки вървеше начело на работниците против реакционното Национално събрание, за да го принуди към въоръжена намеса в защита на Полша; най-после в 1871 г., когато парижките работници се конституираха като правителство, те почетоха Полша, като повериха на нейни синове военното командуване на своите въоръжени сили.

И в настоящия момент германската работническа партия ни най-малко няма да се остави да бъде заблудена от реакционното поведение на полските депутати в германския райхстаг; тя знае, че тези господа действуват не в интерес на Полша, а в свой частен интерес; тя знае, че полският селянин, работник, с една дума, всеки незаслепен от съсловни интереси поляк трябва да съзнава: *Полша има и може да има в Европа само един съюзник — работническата партия*[466]. — *Да живее Полша!*

Съставено от Ф. Енгелс

Напечатано във вестник „Der Volksstaat“, бр. 34 от 24 март 1875 г.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

ОФИЦИОЗЕН ВОЙ ЗА ВОЙНА[467]

Рептилният печат в Германската империя отново е получил заповед да надуе военните тръби. Безбожната, рухнала Франция за нищо на света не иска да остави на мира богобоязливата и така пищно разцъфтяваща под егидата на борсовата спекулация, грюндерството и краха Германия. Франция се въоръжава в най-колосални размери и крайната скорост, с която става това въоръжаване, е най-доброто доказателство, че тя възнамерява може би още идната година да нападне невинната миролюбива империя на Бисмарк, която, както е известно, и на мравката път сторва, която непрекъснато се разоръжава и за която само враждебният на империята печат разпространява клеветата, че с един закон за ландщурма тя току-що превърнала два милиона граждани в запасни войници[468].

Рептилният печат се намира в тежко положение. Докато по нареждане на министерството на външните работи той трябва да представя империята като небивало кротко агънце, военното министерство смята, че е в негов интерес да даде на германския буржоа да разбере, че тежките данъци не се събират от него напразно, че плановете за въоръжаване действително се изпълняват, че се строят крепости, подготвят се кадри и се съставят планове за мобилизиране на масата „отпускари", че бойната готовност на армията се повишава с всеки ден. А тъй като направените в това отношение съобщения са достоверни и при това изхождат от компетентни хора, ние имаме пълната възможност да съдим за войнствения вой на вестникарските жаби.

Предлогът за цялата тази шумотевица е новият френски закон за кадрите[469]. И тъй нека сравним организацията, която този

закон създава във Франция, засега още само на книга, с организацията, която действително съществува в Германия, като за краткост се ограничим предимно с решаващия род оръжие — пехотата.

Общо взето, оказва се, че новият френски закон представлява значително влошено издание на пруския.

Френската линейна пехота трябва да се състои от 144 линейни полка, 4 полка зуави и 3 полка тюркоси от по четири батальона, 30 стрелкови батальона, 4 чуждестранни и 5 дисциплинарни батальона, всичко 643 батальона, докато в германските линейни войски фигурират само 468 батальона. Но това превъзходство на френските линейни войски е само привидно.

Първо, макар френският батальон, както и пруският, да се състои от четири роти, всяка рота има само четири офицери вместо пет, а и от тези четири единият е запасен офицер, каквито във Франция досега *още изобщо не съществуват*. Във Франция досега на 35—40 войници се падаше един офицер и при остарелия и тромав френски строеви устав това е действително необходимо, докато в Прусия на 50 души е напълно достатъчен един офицер. Но това е и максимумът, така че и комисията на Националното събрание, която обсъждаше този закон, бе единодушна, че числеността на ротата може да се установи *най-много* на 200 души. Следователно френската рота е числено с 25% по-слаба от пруската, а тъй като запасен офицер в нея засега няма и дълги години няма да има, тя и в организационно отношение далеч отстъпва на пруската. Но тъй като сега благодарение на пушката, която се пълни отзад, ротата се превърна в тактическа единица на боя, а боят в ротни колони и почиващият върху тях стрелкови бой изискват *числено силни роти,* Националното събрание нанесе тук на френската армия най-голямата вреда, която можеше изобщо да ѝ причини.

И така, френската действуваща армия наброява в бойна готовност

606 линейни батальони по 800 души	484 800 души
зуави, тюркоси, чуждестранен легион, дисциплинарни батальони	46 000 души
Всичко	530 800 души

От тази цифра обаче трябва да се приспаднат най-малко 40 000 души за Алжир, които могат да бъдат използвани едва след като нови формации бъдат в състояние да ги заместят. Следователно за откриване на военни действия остават 490 800 пехотинци. Всеки един от 468-те батальона германска пехота наброява

1 050 души военновременен състав, което прави общо съгласно официалните данни 490 480 души, почти точно толкова, колкото и във френската действуваща армия.

И така досега виждаме числено равенство и по-добра и по-силна организация на страната на Германия. Сега идва обаче разликата.

Във Франция гореспоменатите 643 слаби батальони образуват цялата пехота, която изобщо може да бъде използвана във време на война. Разбира се, 318-те роти от линейния запас и стрелците правят общо 249 480 допълнителни войници от резерва (в това число 50 или 40 офицери и подофицери на рота), но досега това са само редници, и то в по-голямата си част съвсем необучени, а обучените имат най-много само шестмесечна служба. От офицерите и подофицерите са налице най-много *една четвърт*. Докато тези 318 запасни роти се превърнат в 318 годни за действие батальони, целият изход от кампанията може да бъде вече решен, а ония от тях, които влязат в сражение, няма да превъзхождат по качество мобилната гвардия от 1870 г. Остава още териториалната армия, която обхваща мъжете от 30 до 40 години и която тепърва предстои да бъде организирана в 144 полка от по 3 батальона, следователно в 432 батальона. Всичко това съществува само на книга. За да бъде действително създадена такава организация, необходими са 10 000 офицери и 20 000 подофицери, от които засега няма налице почти буквално нито един. И откъде ще се вземат тези офицери? В Прусия бяха нужни почти две поколения, докато от едногодишните доброволци излязоха годни офицери от запаса и ландвера; дори през четиридесетте години в почти всички полкове те бяха считани за зло и третирани по съответния начин. А във Франция, където подобна институция противоречи на всички традиции на революционното равенство, където офицерите презират едногодишниците, а войниците ги мразят, от тях действително има малко полза. Друг източник за запасни офицери обаче не съществува.

Що се отнася до подофицерите и редниците, победителите при Садова от 1886 г., както е известно, се хвалеха, че отдавнашното съществуване на системата на ландвера в Прусия им дава предимство от двадесет години пред всяка друга страна, която би въвела същата система; тя ще може да се сравнява с Прусия едва когато най-старите набори ще се състоят от изслужили хора. Сега това изглежда е забравено, както и това, че във Франция служи действително само половината от годишния контингент, а другата половина се уволнява след шестмесечна служба (което е съвсем недостатъчно при съвременния педантичен устав), така че запасът

и опълчението във Франция за разлика от Прусия се състоят в по-голямата си част от новобранци. И след всичко това в Германия си дават вид, че се боят от сегашната френска териториална армия, която се състои от също такова необучено пушечно месо, както и армията, която през 1870 и 1871 г. край Лоара и при Льо Ман не можа да устои против двойно по-малките по численост, но дисциплинирани германски части![470]

Но това не е още всичко. След горчивия опит в Прусия най-после се научиха да правят мобилизация. За единадесет дни цялата армия е готова за бой, а пехотата — далеч по-рано. Но за това е необходимо всичко да бъде организирано най-просто и по-специално всеки отпускар да бъде предварително причислен към войсковата част, в която трябва да постъпи. Основата на такава система е, че всеки полк има свой постоянен окръг за събиране на новобранци, от който се комплектува на първо място и съответният полк на ландвера. Новият френски закон, напротив, придава новобранците и запасните към онзи полк, който в момента на мобилизацията се намира в окръга. Това е дан на една традиция, установена от времето на Наполеон, съгласно която отделните полкове стоят последователно на гарнизон във всички части на Франция и трябва да се рекрутират по възможност от цяла Франция. Наложеше ли се да бъде изоставено последното, толкова по-решително се настояваше на първото и по този начин бе направена невъзможна онази постоянна органична връзка между командуването на полковете и окръжното командуване на ландвера, която осигурява бързата мобилизация в Прусия. Ако това безсмислено изменение, което създава за специалните родове оръжие още по-големи затруднения, отколкото за пехотата, удължи мобилизацията на последната дори *само* с три дни, срещу активен противник тези три дни ще се окажат най-важните от цялата кампания.

И така, какво означават всички тези огромни френски въоръжения? — Една числено равна на германската, но по-зле организирана линейна пехота, която отгоре на това, за да бъде поставена на бойна нога, трябва да погълне известен брой редници, преминали само шестмесечна служба; един първи запас, в който преобладават редници, служили само шест месеца, и за който има налице в най-добрия случай една четвърт от необходимите офицери и подофицери; един втори запас, състоящ се от предимно неслужили хора, без каквито и да било офицери; и при двата запаса, разбира се, пълна липса на постоянни кадри. При това — сигурната перспектива, че при съществуващата организация липсата на офицери *никога* няма да може да бъде запълнена, така че в случай на война двата запаса няма да бъдат по-боеспо-

собни от батальоните, формирани набързо през есента и зимата на 1870 г.

А сега да хвърлим поглед на кротката като агънце Германска империя, която нямала зъби и още по-малко си ги показвала. Посочихме вече 468-те батальона линейна пехота, които във военно време наброяват 490 480 души. Но към това се прибавят още следните нови формации.

От началото на 1872 г. във всеки батальон се събират 36 новобранци повече, което прави кръгло 17 000 души годишно. Освен това след двегодишна служба се уволняват една четвърт от редниците, но на тяхно място се събира същият брой новобранци, което прави кръгло 28 000 души. Следователно всяка година се събират и обучават общо 45 000 души повече, отколкото преди; до края на 1875 г., за три години, това прави 135 000 души, към които трябва да се прибавят още 12 000 едногодишни доброволци (по 4 000 годишно); всичко 147 000 души, т. е. съвсем достатъчно за образуването на четвърти батальон към всеки един от 148-те полка. От това време при всички линейни полкове за тази цел са вече „организационно подготвени" свръхщатни запасни роти, т. е. определени са вече строевите и запасните офицери и подофицери, които трябва да влязат в тези батальони. Следователно четвъртите батальони могат да тръгнат на поход най-много 2—3 дни след първите три, засилвайки армията със 148 батальона по 1 050 души = 155 400 души. Но тези цифри още далеч не изразяват засилената по този начин мощ на действуващата армия. Който видя през 1866 г. пруските четвърти батальони, той знае, че те, съставени предимно от силни, физически добре сложени хора на 24—27-годишна възраст, образуват ядрото на армията.

Наред с формирането на четвъртите батальони, да не говорим за стрелковите запасни роти, напредва организирането на резервните батальони — на брой 148. Те се формират от свръхщатни изслужили запасни и от неслужили редници от ерзацрезерва.[471] Според официалните данни тяхната численост е възлизала в 1871 г. на 188 690 души. Но това трябва да се разбира в смисъл, че установените още в мирно време кадри от офицери и подофицери са в състояние да обучат подобен брой редници, защото само ерзацрезервът, в чиято първа категория сега се зачисляват годишно около 45 000 души, дава за седем набора много повече от горното число. Резервните батальони са именно резервоарът, от който участвуващите във военните действия и отслабени от боевете и най-вече от тежестите на войната батальони получават необходимите подкрепления от повече или по-малко обучени редници и който на свой ред се попълва след това от ерзацрезерва.

Едновременно със строевите и запасните войски се мобилизира ландверът. Кадрите на ландвера, също установени още в мирно време, обхващат 287 батальона (които трябва да бъдат доведени до 301). През последните две войни числеността на батальоните на ландвера бе доведена само до 800 души; ако приемем дори тази ниска обща численост, Германската империя ще изкара във вид на пехота на ландвера 229 600 души организирани войски, при което остава на разположение още известен ежегодно увеличаващ се брой свръхщатни.

Но това не е всичко; отново е извикан на живот и ландщурмът. Според официалните данни още в края на 1874 г. военната сила на германската пехота е била увеличена с 234 батальона на ландщурма (по 800 души = 187 200 души), без да се смятат стрелковите роти; това може само да означава, че кадрите за тези батальони са установени най-малкото приблизително. С това обаче числеността на ландщурма още далеч не е изчерпана, тъй като съгласно тържественото изказване на Фойгтс-Рец в райхстага той обхваща „пет процента от населението, два милиона души“[472].

Каква излиза тогава сметката?

Франция има 530 800 души линейна пехота, включително и служещите в Алжир войски, и това е цялата ѝ организирана пехота. Ако прибавим и целия първи запас, доколкото той притежава *някаква* привидност на организация — 254 600 души (288 запасни роти по 800 души, 30 запасни стрелкови роти по 540 души и 8 000 свръхщатни войници от дисциплинарните части), ще получим общо 785 400 души в строя.

Германската империя почва да действува единадесет дни след заповедта за мобилизация с линейна пехота от	490 480	души
Два-три дни по-късно — с нови 148 батальона	155 400	„
След нови четиринадесет дни с 287 батальона на ландвера по 800 души	229 600	
И след още четиринадесет дни с 234 батальона на ландщурма по 800 души	187 200	„
Всичко с пехота от	1 062 680	души,

която още в мирно време е напълно организирана и предварително снабдена с всичко необходимо и която има зад гърба си 148 резервни батальона, възлизащи на 188 690 души (виж по-горе), за попълване на понесените в боя загуби. Всичко — организирана пехотна маса от 1 251 370 души.

Някои могат да помислят, че ние преувеличаваме. Съвсем не. Ние все още не даваме истинската картина, пренебрегвайки различни дребни фактори, които обаче в съвкупност дават съвсем солидна цифра. Ето и доказателството.

„Kölnische Zeitung“ от 27 декември 1874 г. помества едно изхождащо от военното министерство „военно съобщение“, от което узнаваме следното. В края на 1873 г. военновременният състав на германската армия е възлизал на 1 361 400 души, от които

пехота	994 900	души.
В 1874 г. към тях се прибавиха четвъртите батальони	155 400	„
и 234 батальона на ландщурма	187 200	„
Всичко пехота	1 337 500	души,

следователно около 100 000 души повече, отколкото в нашата сметка. Същата статия определя общата численост на войските от всички родове оръжие на 1 723 148 души, от които 39 948 офицери; срещу това французите разполагат най-много с 950 000 души предварително организирани войски, от които 785 000 пехота!

Що се отнася до качеството на тези войски, то — приемайки общо взето еднакви военни способности у двете нации — качеството на френската армия сигурно не се е повишило от последната война насам. Правителството направи всичко, за да деморализира войските, особено като ги премести в лагерни бараки, където през зимата войникът не можеше нито да се обучава, нито да се занимава с нещо друго и беше, така да се каже, принуден да се отдаде изключително на пиене на абсент. Липсват подофицери, числеността на ротите е недостатъчна, кавалерийските полкове отдавна нямат достатъчно коне. „Norddeutsche Allgemeine Zeitung“ изтъкна това още на 14 януари; тогава той още проповядваше мир!

Но новото военно законодателство предоставя в разпореждане на френския военен министър: 704 714 души в строя, 510 294 души в резерва, 582 523 души териториална армия и 625 633 души резерв на същата, или всичко 2 423 164 души, които в случай на необходимост могат да бъдат доведени до 2 600 000 души! Наистина генерал Левал след внимателно проучване на съответните документи заявява, че тази цифра трябва да се намали на 2 377 000 души. Но и те са напълно достатъчни, за да лишат от разум дори най-добрия военен министър. Пита се, какво може да направи той с тази маса от хора, близо две трети от които са необучени? Къде да намери офицерите и подофицерите, без които той не може да обучи, а камо ли да организира тези хора?

В Германия работата стои съвсем другояче. Числеността на военновременната армия още в мотивите на имперския военен закон се приема за равна на 1 500 000 души. Към тях се прибавят обаче по силата на същия закон дори петте набора на ерзацрезерва, периодът на чиято военна повинност е продължен от 27 до навършени 31 години — 45 000 души годишно — или около 200 000 души. Поне 200 000 души свръхщатни свръх военновременния състав бяха вече предварително записани в регистрите. Към това се прибавя ландщурмът, възлизащ на цели два милиона души, така че германският военен министър има на разположение 3 900 000, ако не и *четири милиона души,* при което, както твърди споменатият официоз, армията

„дори при набор от 1 800 000 души и *свръх това* ще се състои, без да се смятат включените в резервната армия новобранци, изцяло от служили и във военно отношение напълно обучени войници, което във Франция, дори да се включат в сметката и резервите на териториалната армия, би могло да бъде постигнато *едва след двадесет години.*"

Виждаме, че не Франция, а Германската империя на пруската нация е истинската представителка на милитаризма. Четири милиона войници, десет процента от населението! Карайте. Ние нямаме нищо против, ако тази система бъде доведена до крайност. Не отвън, от някаква друга победоносна военна държава, а само отвътре, в резултат на своите собствени неизбежни последици, може да бъде окончателно разбита тази система. И колкото повече бъде тя доведена до крайност, толкова по-скоро ще рухне. Четири милиона войници! Социалдемокрацията също ще бъде благодарна на Бисмарк, ако той увеличи тази цифра на пет или шест милиона, а след това при първа възможност почне да призовава и девойките.

Написано от Ф. Енгелс през април 1875 г.

Напечатано във вестник „Der Volksstaat", бр. 46 от 23 април 1875 г.

Подпис: Ф. Е.

Печата се по текста на вестника

Превод от немски

Ф. ЕНГЕЛС

УВОД КЪМ БРОШУРАТА „ЗА СОЦИАЛНИЯ ВЪПРОС В РУСИЯ“*

Следващите редове бяха написани във връзка с една полемика, в която трябваше да вляза с някой си г. Петър Никитич Ткачов. В една статия, посветена на излизащото в Лондон руско списание „Вперед“ („Volksstaat“, бр. 117 и 118 от 1874 г.), се случи да спомена името на този господин съвсем между другото, но по начин, който ми навлече достойния му гняв. Г-н Ткачов незабавно публикува „Отворено писмо до г. Фридрих Енгелс“, Цюрих, 1874, в което казва по мой адрес най-различни странни неща, а след това в противовес на моето крещящо невежество изказва собственото си мнение за положението на нещата и за перспективите на една социална революция в Русия. Както формата, така и съдържанието на това писание носеха обикновения бакунистки печат. Тъй като писмото излезе на немски език, аз сметнах за нужно да отговоря във „Volksstaat“ (виж „Емигрантска литература“, гл. IV и V, „Volksstaat“, бр. 36 и сл. от 1875 г.). В първата част на моя отговор се описваше предимно бакунисткият начин на водене на литературна борба, който се състои просто в това, да се приписват на противника маса явни лъжи. В статията, поместена във „Volksstaat“, бе отредено доста място на тази предимно лична част. Затова аз я пропускам тук и за излизащия по желание на издателството отделен отпечатък оставям само втората част, която е посветена главно на обществените отношения в Русия, както те се формираха след 1861 г. — след така нареченото освобождение на селяните.

---

* Виж настоящия том, стр. 358—549. *Ред.*

Развоят на събитията в Русия има огромно значение за германската работническа класа. Съществуващата Руска империя представлява последната силна опора на цялата западноевропейска реакция. Това пролича най-ясно през 1848 и 1849 г. Тъй като Германия не успя да предизвика въстание в Полша и да въвлече руския цар във война (както настояваше от самото начало „Neue Rheinische Zeitung“), този цар успя в 1849 г. да потуши унгарската революция, която беше стигнала до вратите на Виена, а през 1850 г. — да устрои във Варшава съд над Австрия, Прусия и малките германски държави и да възстанови стария бундестаг. А преди няколко дни — в началото на май 1875 г. — руският цар, също както преди 25 години, прие от своите васали в Берлин клетва за вярност и доказа, че и днес още е арбитър на Европа. Никаква революция в Западна Европа не може да победи окончателно, докато редом с нея съществува сегашната руска държава. Но Германия е най-близкият ѝ съсед, върху Германия ще се стовари следователно първият удар на армиите на руската реакция. Следователно падането на руския царизъм, унищожението на Руската империя е едно от първите условия за окончателната победа на германския пролетариат.

Но това падане съвсем не трябва да бъде предизвикано отвън, макар една външна война да би могла много да го ускори. Вътре в самата Руска империя съществуват елементи, които мощно работят за нейното разрушаване.

Първият от тези елементи са *поляците*. В резултат на стогодишното потисничество те са изпаднали в такова положение, че трябва или да бъдат революционни, да подкрепят всяко действително революционно въстание на Запада като първа стъпка към освобождението на Полша, или да загинат. И тъкмо сега те са в такова положение, че могат да търсят своите западноевропейски съюзници само в лагера на пролетариата. От сто години насам всички буржоазни партии на Запад непрекъснато ги предават. В Германия буржоазията датира изобщо едва от 1848 г. и оттогава тя непрекъснато е враждебно настроена спрямо поляците. Във Франция Наполеон предаде поляците в 1812 г. и поради тази измяна загуби кампанията, короната и империята; неговия пример последва в 1830 г. и в 1846 г. буржоазното кралство, в 1848 г. — буржоазната република, в Кримската война и в 1863 г. — Втората империя. Всеки изменяше на поляците също тъй подло, както и другите. И днес още радикалните буржоазни републиканци във Франция пълзят пред царя, за да спечелят като награда за ново предателство спрямо Полша един съюз за реванш против Прусия, така както германските имперски буржоа боготворят същия

цар като покровител на европейския мир, т. е. на трайността на германско-пруските анексии. Поляците не намират искрена и безрезервна поддръжка никъде освен от революционните работници, защото и едните, и другите са еднакво заинтересовани от падането на общия враг и защото освобождението на Полша е равнозначно на това падане.

Но дейността на поляците е териториално ограничена. Тя се ограничава с Полша, Литва и Украйна. Истинското ядро на Руската империя — Великорусия — си остава почти затворено за тази дейност. Четиридесетте милиона великоруси са прекалено голям народ и са имали прекалено своеобразно развитие, за да им се натрапи някакво движение отвън. Но това съвсем не е нужно. Наистина, масата на руския народ, селяните, от векове живурка тъпо от поколение на поколение в един вид извънисторическа закостенялост и единствената промяна, която е прекъсвала това безжизнено състояние, са били отделни безплодни въстания и нов гнет от страна на дворянството и правителството. На това извънисторическо съществуване сложи край самото руско правителство (1861 г.) със станалото вече неотложно отменяване на крепостното право и с изкупуването на ангарията — мярка, която бе проведена толкова хитро, че води мнозинството както на селяните, така и на дворяните към сигурно разорение. По този начин самите условия, при които е поставен сега руският селянин, го тласкат в движението, което наистина сега едва възниква, но което поради всекидневно влошаващото се положение на селската маса неудържимо ще върви все по-напред и по-напред. Тътнещото недоволство на селяните и сега вече е факт, за който трябва да държат сметка както правителството, така и всички недоволни и опозиционни партии.

Оттук следва, че когато в бъдеще стане дума за Русия, под това ще трябва да се разбира не цялата Руска империя, а изключително Великорусия, т. е. областта, най-западните губернии на която са Псковска и Смоленска, а най-южните — Курска и Воронежка.

Написано от Ф. Енгелс през май 1875 г.

Напечатано в брошурата: F. Engels. „Soziales aus Rußland“. Leipzig, 1875 и в книгата: F. Engels. „Internationales aus dem „Volksstaat“ (1871—1875)“. Berlin, 1894

Печата се по текста на брошурата, сверен с изданието от 1894 г.

Превод от немски

ИЗ РЪКОПИСНОТО НАСЛЕДСТВО НА К. МАРКС И Ф. ЕНГЕЛС

Ф. ЕНГЕЛС

БЕЛЕЖКИ ЗА ГЕРМАНИЯ[473]

I. УВОД. 1500—1789

1. Към края на XV век Германия става все по-раздробена, центърът ѝ — все по-слаб, докато Франция и Англия са вече повече или по-малко централизирани и се формират като нации. В Германия това е невъзможно, защото: 1) феодализмът се разви тук по-късно, отколкото в страните, претърпели завоевание; 2) Германия имаше френски и славянски области и гледаше на Италия като на своя собственост, а на Рим като на свой център — следователно не беше *национален* комплекс; 3) защото — и това е главното — отделните провинции и групи от провинции бяха още съвсем изолирани една от друга: никакви сношения между тях и т. н. (ср. Селската война). Ханзата, Съюзът на рейнските градове и Съюзът на швабските градове представляваха естествено формирали се, но разединени групи.

Към точка 1. В края на XV век Испания, Франция и Англия се сплотяват в национално оформени държави. Тази консолидация има за XV век световноисторическо значение. (Испания — обединение на каталонската и кастилската националности, Португалия — иберийска Холандия — си извоюва правото на самостоятелно съществуване чрез своето мореплаване, Франция — чрез династичната власт на кралската фамилия, която постепенно въвличала нацията в своята орбита, Англия — чрез войните между Розите, които изтребили висшата аристокрация; Англия постигна това едва след като бе принудена да се откаже от донкихотските си завоевателни планове във Франция, подобни на римските походи на германците, които щяха да я обезкръвят напълно, както римските походи — Германия.) Въпреки липсата на икономически връзки Германия

би била все пак централизирана, и то дори по-рано (например при Отоните), ако, първо, не бяха римската императорска титла и претенцията за световно господство, които направиха невъзможно конституирането на национална държава и прахосаха силите ѝ в италианските завоевателни походи (последиците се чувствуваха в Австрия до 1866 г.!), при което германските интереси бяха непрекъснато предавани; ако, второ, не беше изборността на императора, която не допущаше династичната императорска власт да стане въплъщение на нацията, а, напротив, постоянно водеше — особено в решителния XV век — до смяна на династията, щом властта на императорската фамилия почваше да изглежда на князете прекомерно голяма. — Във Франция и Испания също съществуваше икономическа раздробеност, но там тя бе преодоляна с насилие.

„Културкампфът" между императора и папата в средните векове разпокъса Германия и Италия (където папската власт бе пречка за националното единство и същевременно често се явяваше един вид в ролята на негов представител, но така, че Данте например виждаше спасителя на Италия в чужд император); в 1500 г. папата като второстепенен княз преряза с владенията си Италия и направи нейното обединение практически неосъществимо.

2. При все това в резултат на естественото развитие на търговията, на германизирането на славяните и на загубването на френските провинции и Италия Германия щеше да се обедини в едно цяло, тъй като пътят на световната търговия минаваше през нея, ако по това време не станаха две решаващи събития:

1) Германското бюргерство извърши своята революция, която съобразно с духа на времето се прояви в религиозна форма — Реформацията. Но колко мизерно! Без императорско рицарство и селячество тя не можеше да бъде осъществена. Но пречат противоречивите интереси и на трите съсловия: рицарите са често грабители на градовете (виж Манголд фон Еберщайн) и потисници на селяните; градовете също смъкват кожата на селяните (Улмският градски съвет и селяните). Първи въстават имперските рицари, но изоставени от бюргерите, търпят пълно поражение. След тях се вдигат селяните, но бюргерите *открито се опълчват против тях*. Същевременно религиозната революция на бюргерите е така кастрирана, че може да се хареса на *князете* и те получават ръководството в свои ръце. — Специфичният богословско-теоретически характер на германската революция от XVI век. Преобладаващ интерес към неща, които не са от този свят. Абстрахирането от мизерната действителност — основа на по-късното превъзходство на германците в теорията от Лайбниц до Хегел.

2) Пътят на световната търговия се измества от Германия и тя бива изтикана в изолиран край; с това е подкопана силата на бюргерите, dito* и на Реформацията.

3) В резултат — cuius regio, eius religio** и фактическото разпадане на Германия на предимно протестантски Север, предимно католически, но много смесен Югозапад и изключително католически Югоизток. Оттук порочното развитие от 1740 до 1870 г. (Прусия, разцеплението между Севера и Юга, най-после Малка Германия и Австрия). Противоположният процес във Франция. Смазването на хугенотите (виж „Бележките“, стр. 2)***.

3. Обречена на пасивност и регрес в промишлено отношение, Германия неизбежно беше повече изложена на влиянието на политическите конюнктури, отколкото активните и напредналите в промишлено отношение страни. (Това положение трябва да се развие в общ вид). Разделянето на два лагера постави междуособната война на дневен ред. Изброяване на войните до 1648 г. — междуособна война. Французите използват обстановката, сключват съюз и *купуват протестантските князе* и германските наемни войски. Кулминационна точка — Тридесетгодишната война. През време на Тридесетгодишната война ирландци в Германия, германци в Ирландия — в 1693 и 1806 г. Характеристика на опустошението. Икономически, социални и политически резултати: отстъпки в полза на Франция; утвърждаване на Швеция и Дания в Германия; право на намеса на държавите гаранти; пълен упадък на централната власт; правото на бунт против императора, на междуособна война и измяна на отечеството *гарантирано* на германските князе *от Европа*.

4. 1648—1789.

а. Политическо положение на Германия. Германските князе се обогатяват от Вестфалския мир, като един през друг се продават на чужбина, а тя — Франция и князете — използва слабостта на Германия, за да присвои постепенно всички френски владения на Германия и да закръгли Елзас. Историческото право на Франция и воят на тевтонците за „разбойничеството“. Езиковата граница си остава неизменна от около 1 000-та година с изключение на левобрезките окръзи (виж Менке). Това общо. По-специално издигането на север на държава, конкурираща с Австрия и империята — Прусия. Започва да се появява разделянето на Север и Юг. Критика на пруската история. Фридрих II. — Издигането на Русия и зависимостта на Фридрих II от руската политика. Благодарение на Пру-

* — също. *Ред.*

** — чиято страната, негова религията. *Ред.*

*** Виж настоящия том, стр. 576—577. *Ред.*

сия междуособните войни сега са войни между съперниците Австрия и Прусия.

b. *Икономическо положение.* При всичко това — *бавно възстановяване от последиците на Тридесетгодишната война* и опити на бюргерството отново да изпълзи нагоре. При подобни условия това ново издигане е възможно само ако се притежават *срамни* добродетели. Икономически прогрес е възможен сега само в резултат на политическа интервенция, на позорното поведение на князете и на паричните подаяния, които те получават от чужбина. Това доказва дълбокия икономически упадък на Германия. Този период е източникът на патриархалния режим. След 1648 г. държавата е действително призвана да упражнява социални функции и е принудена за това от финансовите затруднения. Там, където не ги упражнява — застой (вестфалските епископства). Какво състояние на унижение! И колко мизерна е държавната помощ! Отношението към световния пазар чисто пасивно. Само като *неутрална страна* можеше да спечели нещо в големите световни войни (американската и революционните войни до 1801 г.) — затова пък пълно безсилие пред разбойническите държави (благодарение на френската революция е ликвидирано това срамно положение на Германия в Европа).

c. Литература и език в пълен упадък; теологията — закостеняла догматика; в другите науки Германия преживява упадък, но все пак има проблясъци; Якоб Бьоме (пак предвестник на идващите философи), Кеплер, Лайбниц. Отново абстрахиране от съществуващото, действителното. *Бах.*

d. Положение на Германия в 1789 г. a) Земеделие — положение на селяните. Крепостна зависимост, телесни наказания, данъци. b) Индустрия — чисто и просто в просяшко състояние, преобладава ръчният труд, обаче в Англия имаме вече началото на едра индустрия, а германската, неуспяла да се развие напълно, е вече обречена на гибел. c) Търговия — пасивен баланс. d) Социално положение на бюргера по отношение на аристокрацията и правителството. e) Политически пречки за развитието — раздробеност; описание по Менке. Мита, пречки за речното корабоплаване. Free trade* затворена във вътрешните граници в резултат на раздробеността. Митата — най-вече градски данъци върху потреблението.

Германските князе, неспособни за добро, дори когато са просветени като например покровителите на Шубарт и Карл-Август, биха предпочели охотно да влязат в Рейнския съюз, отколкото да водят война. Доказателство — нахлуването в 1806 г., когато ножът им опря до кокала. При това всеки един от тези 1 000 князе е абсо-

* — Свободната търговия. *Ред.*

лютен монарх; това са груби, необразовани негодяи, от които не може да се очаква сътрудничество, затова пък капризи — колкото щеш (Шльоцер). Търговията с войници през време на американската война. — Но най-позорното им престъпление е *самият факт на тяхното съществуване.* А редом с тях на източната граница — на север Прусия, на юг Австрия, жадно протягащи ръце към нови територии — единствените държави, които все още биха могли да спасят положението, ако от двете съществуваше само едната, но неизбежната конкуренция между които изключваше всякакъв изход. Истинска задънена улица: помощ можеше да дойде само отвън — оказа я Френската революция. Признаци на живот само в две области: във военното изкуство, литературата и философията и добросъвестното, обективно научно изследване. Докато във Франция още от XVIII век преобладават политическите писатели, и то от първи ранг — в Германия всичко се свежда до бягство от действителността в идеалните сфери. Идеята за *„Човека"* и развитието на езика; в 1700 г. — варварство, в 1750 г. — Лесинг и Кант, а скоро след това — Гьоте, Шилер, Виланд, Хердер, Глук, Хендел и Моцарт.

1789—1815

1. Германските enclaves* в Елзас-Лотарингия и т. н., вече наполовина попаднали под владичеството на Франция, се присъединяват към Френската революция — оттук предлог за война. Прусия и Австрия *сега изведнъж единни.* Валми. Крах на линейната тактика в резултат от масовата употреба на артилерия. Фльорюс и Жемап. Крах на австрийската кордонна тактика? Завоюване на левия бряг на Рейн. Ликуване на селяните и на свободолюбивите градове, незаглушено дори от отделни случаи на изнудване и от Наполеоновия кръвен данък. — Амиенският мир и имперската депутация. Главни резултати: ликвидиране на Германската империя; Рейнският съюз. Наполеон помита дребните германски държави, но за съжаление далеч недостатъчно. Той винаги е играл революционна роля по отношение на князете и би отишъл по-далеко, ако малките князе не раболепничеха толкова много пред него. 1806 г. — грешката на Наполеон, че не унищожи Прусия напълно. Икономическо положение на Германия през време на континенталната блокада. — Този период на най-унизителна зависимост отвън съвпада с блестящ период на литературата и философията и с най-големия разцвет на музиката в лицето на Бетовен.

* — владения на чужда територия. *Ред.*

ИЗ ВТОРИЯ РЪКОПИС НА „БЕЛЕЖКИ ЗА ГЕРМАНИЯ“

През време на *хугенотските войни* уважението към кралската власт като представител на нацията е вече толкова голямо, че *само* сключените от краля съюзи с другите държави и договори за военна помощ се смятат за законни и се признават от общественото мнение. Всички други лица — неизменно бунтовници и предатели. Това проличава най-ясно при смъртта на Хенрих III, когато Хенрих IV успява да удържи крайната победа само благодарение на влиянието на кралската титла.

Окончателното смазване на протестантизма във Франция не бе нещастие за нея — teste* Бейл, Волтер и Дидро. Същевременно неговото смазване в Германия би било нещастие не само за Германия, но *и за света*. На Германия би била натрапена католическата *форма* на развитие на романските страни, а тъй като английската форма имаше също полукатолически и средновековен характер (университети и т. н., колежи, piblic schools** — всичко това по същество протестантски манастири), биха отпаднали всички видове германско протестантско образование (домашно възпитание, частни пансиони, живеещи извън университетските стени студенти, които сами си избират факултета) и духовното развитие на Европа би станало безкрайно еднообразно: Франция и Англия разрушиха предразсъдъците *по същество*, Германия ги разруши по *форма*, разруши *шаблона*. Оттук и отчасти безформеността на всичко немско, която и досега още е свързана с големи минуси като например деленето на малки държави, но по отношение способността на нация-

* — свидетели за това са. *Ред.*
** — английски средни училища. *Ред.*

та за развитие представлява огромно предимство и ще даде напълно плод едва в бъдеще, когато бъде преодолян този сам по себе си едностранчив стадий.

След това: *германският протестантизъм е единствената съвременна форма на християнството, която е достойна за критика.* Католицизмът още в XVIII век беше *под всякаква критика,* предмет на *полемика* (какви магарета са старокатолиците!); на английския протестантизъм, разпаднал се на безбройно множество секти, не бе свойствено развитието на теологията, освен само такова нейно развитие, всеки етап на което се фиксираше в основаването на нова секта. Само германецът има теология и с това обект за критика — историческа, филологическа и философска. *Тази критика е продукт на Германия,* тя би била невъзможна без германския протестантизъм и при все това е абсолютно необходима. Една религия като християнството не може да бъде унищожена *само* с насмешки и нападки. Тя трябва да бъде *преодоляна и научно,* т. е. *обяснена исторически,* а с тази задача не е в състояние да се справи дори природознанието.

Написано от Ф. Енгелс в края на 1873 — началото на 1874 г.

Печата се по ръкописа
Превод от немски

К. МАРКС

КОНСПЕКТ НА КНИГАТА НА БАКУНИН „ДЪРЖАВНОСТ И АНАРХИЯ“[474]

Написано от К. Маркс през 1874—началото на 1875 г.

Печата се по ръкописа

Превод от немски

БАКУНИН «ДЪРЖАВНОСТ И АНАРХИЯ»

«УВОД. ЧАСТ I. 1873»*

(След това на стр. 1: *«Борба»* (Streit) в Международната работническа асоциация)

«ПРЕДГОВОР»

«В Италия, както и в Русия, се намериха твърде значителен брой такива млади хора, несравнено повече, отколкото в която и да било друга страна» (стр. 7).

«Да, може би никъде социалната революция не е така близко, както в Италия» (стр. 8).

«В Италия преобладава оня просяшки пролетариат, за който господа Маркс и Енгелс, а след тях цялата школа на социалните демократи в Германия се изказват с най-дълбоко презрение, и съвсем неоснователно, защото в него, *и само в него,* а съвсем не в горепосочения буржоазен слой на работническата маса, *се съдържат целият ум и цялата сила на бъдещата социална революция»* (стр. 8).

Затова пък у германците е обратното: там правителството

се опира, от една страна, на добра и т. н. войска, а от друга — «на *верноподаническия патриотизъм,* на безграничното национално честолюбие и на онова старо, историческо, също тъй безгранично послушание и богопочитане на властта, с които и досега се отличават германската аристокрация, германското бюргерство» (bourgeoisie), «германската *бюрокрация,* германската църква, целият цех на *германските* учени и под тяхното обединено влияние нерядко, уви! и *самият германски народ»* (стр. 11).

«Оказва се, че Прусия е погълнала Германия. Това значи, че докато Германия си остава държава», въпреки всички мнимолиберални, конституционни, демократически *«и дори социално-демократически форми, тя по необходимост*

---

* В настоящата работа всички пасажи от книгата на Бакунин, които Маркс цитира на руски, са поставени в обикновени кавички (« »); там, където Маркс цитира Бакунин в превод на немски, се дават други кавички („ “). *Ред.*

ще бъде първостепенната и главната представителка и постоянен източник на всички възможни деспотизми в Европа» (стр. 11).

От средата на *XVI век до 1815 г.* главният източник на всички реакционни движения е Австрия (id est* като представителка на Германия); от 1815 до 1848 г. поделено между Австрия и Прусия при надмощието на първата (Метерних) (стр. 12); *«от 1815 г. към този свещен съюз на чисто германската реакция се присъедини, много повече като любител, отколкото като специалист, нашият татаронемски, всерусийско-императорски кнут»* (стр. 13).

За да снемат отговорността от себе си, германците се опитват да убедят себе си и другите, че главният инициатор на Свещения съюз била Русия. „Противоположно на германските социални демократи, чиято програма поставя като първа цел основаването на пангерманска държава, руските социални революционери се стремят преди всичко към пълното разрушаване на нашата" (руската) „държава" и т. н. (стр. 13).

Заради истината, *«не от желание да защищава политиката на петербургския кабинет»* (стр. 13), Бакунин дава следния отговор на германците. Великият човек не споменава дори за съюза при Екатерина и за руското влияние върху Франция от времето на революцията до Луи Филип *включително,* да не говорим за създаването на Прусия с помощта на русите от времето на Петър I. Не споменава и за машинациите ѝ заедно с Англия от началото на XVIII век за поробването на Европа. Той започва с Александър I и Николай и излага тяхната дейност по следния начин:

«Александър тичаше насам-натам, беше много зает и вдигаше шум; Николай се мръщеше и заплашваше. *Но това беше всичко. Те не направиха нищо... защото не можеха, защото не им позволиха техните приятели, австрийските и пруските германци; за тях бе отредена само почетната роля на плашила»* (bange machen), *«а действуваха само Австрия, Прусия и»*, „най-после — под ръководството и с позволението на двете — френските бурбони против Испания" (стр. 13, 14).

Русия само веднъж прекрачи своите граници — в 1849 г., — за да спаси Австрия от унгарската революция. Освен това в настоящия век тя два пъти потушава полската революция с помощта на Прусия, която е също тъй заинтересована от това, както и тя самата. Разбира се, *«народна Русия е немислима без полската независимост и свобода»* (стр. 14).

Русия нито *по ум, нито по могъщество или богатство заема такова господствуващо положение в Европа, че нейният глас да е в състояние «да решава въпросите»* (стр. 14).

Русия може да направи нещо, само ако бъде призована от някоя западна държава. (Така Фридрих II призова Екатерина за подялбата на Полша и едва ли не иа Швеция).

По отношение на революционното движение в Европа Русия играеше в ръцете на пруските държавни дейци ролята на плашило, а често и на параван, зад които те много ловко криеха собствените си завоевателни и реакционни начинания. След неотдавнашните победи те вече не се нуждаят от това и не го правят повече (стр. 16).

Берлин с Бисмарк е сега видимата глава и столицата на реакцията в Европа (стр. 16). Реакцията (римо-католическата) в Рим, Версай, отчасти във

* — т. е. *Ред.*

Виена и Брюксел; кнуто-реакцията в Русия; но жива, «умна», действително «силна» е съсредоточена в Берлин и се разпространява във всички европейски страни от новата германска империя и т. н. (стр. 16).

«Федералната организация от долу до горе на работническите сдружения, групи, общини, и най-после, на областите и народите, това единствено условие за истинска, а не фиктивна свобода, е също тъй противна на тяхната* същност, както е несъвместима с тях и всяка икономическа автономия» (стр. 17).

Затова пък *представителната демокрация* (die Repräsentativ Demokratie) се нуждае от две неща за своя успех: «държавна централизация и действително подчинение на суверенния народ на едно интелектуално, управляващо го, привидно представляващо го и непременно експлоатиращо го малцинство» (стр. 17).

«Същност на *нашата татаро-немска империя»* (стр. 14).

Новата германска империя е войнствена: трябва да завоюва или да бъде завоювана (стр. 17—18):

тя «носи в себе си непреодолимя стремеж да стане световна държава» (стр. 18). Хегемонията е само скромен израз на този стремеж; нейно условие е безсилието и подчинението на колкото може повече от околните държави. Тази роля играеше бившата френска империя, сега германската и *«германската държава по наше убеждение е единствената истинска държава в Европа»* (стр. 19).

Държава (Empire, Royaume**); *владетел* (souverain, monarque, empereur, roi***); управлявам (régner, dominer****); владетел (souverain, empereur, monarque, roi). (На немски, обратно, *Reich* първоначално не е нищо друго освен заградено в определени граници парче земя (голямо или малко), носещо име съобразно с народността, населението, към което принадлежи. Така например областта при Реген в Горен Пфалц до Фихтах е *Фихтрайх;* Аахнеррайх; Франкрийк (в Холандия); Райх-фон-Нимвеген; Райх-фон-Меген; окръгът Трарбах на Мозел и до днес още е Грьоверрайх, друга област на Мозел — Вестрих).

«Държавната кариера» на Франция е свършена; който познава що-годе характера на французите, знае като нас (Бакунин), че ако Франция можеше да бъде дълго *«доминиращата държава»,* то второстепенно, дори равно с другите положение за нея е невъзможно. Тя ще се готви за нова война, за отмъщение, за възстановяване на загубеното «първенство» (ersten Rangs) (стр. 19). Но ще може ли тя да го постигне? Сигурно не. Последните събития доказаха, че *патриотизмът,* тази *«висша държавна добродетел»* (diese höchste Reichstugend) не съществува вече във Франция (стр. 19). Патриотизмът на висшите класи* е само тщеславие, което обаче, както показа последната война, те жертвуват заради реалните си интереси. Също тъй малко патриотизъм прояви и селското население на Франция. Откакто стана собственик, селянинът престана да бъде

* — на съвременното капиталистическо производство и на банковата спекула. *Ред.*

** — империя, кралство. *Ред.*

*** — суверен, монарх, император, крал. *Ред.*

**** — царувам, господствувам. *Ред.*

патриот. Само в Елзас и Лотарингия, сякаш за подигравка на германците, се прояви френският патриотизъм. Патриотизмът се е запазил само *в градския пролетариат.* Затова главно срещу него се насочи омразата на имотните класи. Но това не са патриоти в същинския смисъл на думата, защото се отнасят социалистически (братски към работниците от всички други страни). Те се въоръжаваха не против германския народ, а против германския военен деспотизъм (стр. 20—22). Войната започна само четири години след първия конгрес в Женева и интернационалната пропаганда пробуди, *«особено»* сред работниците от *«латинското племе»,* нов антипатриотичен мироглед (стр. 22). Той се прояви и в *1868 г.* на митинга във *Виена* в отговор на цяла редица политически и патриотически «предложения», „направени от южногерманските буржоазни демократи. Работниците им отговорнха, че те ги експлоатират, вечно мамят и потискат и че всички работници от всички страни са техни братя. Интернационалният лагер на работниците е единственото им отечество; интернационалният свят на експлоататорите — единствените им врагове" (стр. 22, 23). За доказателство изпратиха телеграма до парижките братя като пионери на «освобождението на работниците от целия свят» (стр. 23). Този отговор вдигна много шум в Германия; изплаши всички бюргери-демократи, включително и Йохан Якоби и „оскърби не само патриотичните им чувства, но и «държавната вяра» (den staatsreichlichen Glauben) на школата на Ласал и Маркс. Вероятно по съвета на последния г. Либкнехт, понастоящем един от ръководителите на социалните демократи в Германия, но тогава още член на бюргерско-демократическата партия (покойната Народна партия), веднага замина от Лайпциг за Виена за «преговори» (zur Verhandlung) с виенските работници относно *политическата нетактичност,* която бе дала повод за такъв скандал. Трябва да му се признае, че той действуваше толкова успешно, че няколко месеца по-късно, а именно през август 1868 г., на Нюрнбергския конгрес на германските работници, всички ръководители на австрийския пролетариат без какъвто и да било протест подписаха тясната патриотична програма на социалдемократическата партия" (стр. 23, 24). Това разкри „дълбокото различие, което съществуваше между политическото направление на ръководителите, повече или по-малко учени и буржоа, на тази партия и собствения революционен инстинкт на *германския или поне на австрийския пролетариат".* Наистина в Германия и Австрия този инстинкт се е развил слабо от 1868 г., но затова пък великолепно в Белгия, Италия, Испания и особено във Франция (стр. 24). Френските работници съзнават, че като социалисти и революционери работят за целия свят (стр. 25) „и повече за света, отколкото за себе си" (стр. 25). «Тази мечта» (dieser Traum) „е станала природа на френския пролетариат и изгони от неговото въображение и неговото сърце последните остатъци от държавния патриотизъм" (стр. 26). Призовавайки на оръжие, френският пролетариат бе убеден, че се бори толкова за свободата и правата на германския пролетариат, колкото и за своите собствени (стр. 26). „Те се бореха не за величие и за почести, а за победа над омразната «военна сила», която беше в ръцете на буржоазията оръдие за тяхното поробване. Те мразеха германската войска не защото е германска, а защото е войска" (стр. 26). Въстанието на Парижката комуна против версайското Национално събрание и *против спасителя на отечеството — Тиер*... разкрива напълно единствената страст, която движи сега френския пролетариат, за който и т. н. съществува още само социално-революционната война (стр. 27). Обзети от социално-революционна страст, *„те провъзгласиха окончателното разрушаване на френската държава, разкъсването на държавното единство на Франция, несъвместимо с автономията на френските комуни* (общини). Германците само намалиха границите и «силата» (die Macht) на тяхното политическо отечество,

---

* У Бакунин: «висшите съсловия». *Ред.*

но искаха съвсем да го «унищожат» (umbringen, erschlagen), и сякаш за да манифестират тази предателска цел, свалиха в праха Вандомската колона, този величествен паметник на френската слава“ (стр. 27).

«И така, държавата, от една страна, социалната революция — от друга» (стр. 29). Тази борба е най-решителна във Франция; вече и сред селяните, поне в Южна Франция (стр. 30). „И тази враждебна противоположност между двата сега непримирими свята е *втората* причина, поради която за Франция е невъзможно да стане отново първостепенна, „доминираща“ «държава» (стр. 30). Версайската борса, буржоазията и пр. си загубиха главата, когато Тиер оповести евакуацията на пруските войски (стр. 31). «Това значи, че странният патриотизъм на френската буржоазия търси своето спасение в позорното покоряване на отечеството» (стр. 31).

„Симпатиите, които френските работници днес така видимо проявяват към испанската революция, *особено в Южна Франция*, където личи явният стремеж на пролетариата към братско обединение с испанския пролетариат и *дори към образуване на «народна» федерация с него*, основана върху свободния труд и колективната собственост“ —

Народ — Volk, Nation (*natio*, nasci*), нещо вродено, раждане

— „въпреки всички национални различия и държавни граници, тези симпатии и стремежи, казвам аз, доказват, че особено за френския пролетариат, както и за привилегированите класи, е минало времето на държавния патриотизъм“ (стр. 32).

«Как може една такава стара, неизлечимо болна държава» (като Франция) «да се бори против младата и досега още здрава германска държава» (стр. 33). Никоя държавна форма, било то дори социално-демократическата република, не може да даде на народа онова, което му е нужно, „т. е. свободна («волна» — frei**, но и необуздана) организация на своите собствени интереси «от долу до горе» (von unten nach oben) без каквато и да било намеса, опека, насилие отгоре, защото всяка такава «държава» (Reichsherrschaft***), дори най-републиканската и най-демократичната, дори «така наречената народна държава» (der sogenannte Volksstaat), «измислена от г. Маркс, по своята същност» не представлява нищо друго освен управляване на масите отгоре надолу чрез интелигентно и поради това привилегировано малцинство, което уж разбира истинските интереси на народа по-добре от самия народ“ (стр. 34, 35).

Следователно, тъй като имотните класи не могат да задоволят народните страсти и народните искания, остава им само едно средство — «държавното насилие» (Reichs-Gewalttätigkeit), с една дума, «*държавата*», защото «*държава*» именно значи и «*насилие*» (violence, véhémence, force****), «*господство чрез насилие*, замаскирано, ако е възможно, но в краен случай безогледно», и т. н. (стр. 35).

Тук Гамбета не може да помогне; отчаяната борба между буржоазията и пролетариата (във Франция) „налага да бъдат употребени всички държавни (правителствени) средства и сили, така че на френската държава не остават никакви средства, никакви сили да запази външното си надмощие сред европейските държави“. «Как може да се мери тя с империята на Бисмарк!» (стр. 37). Франция трябва да се подчини на върховното ръководство, на приятелско-опе-

* — раждане, раждам се. *Ред.*

** — свободна. *Ред.*

*** — държавно господство. *Ред.*

**** — насилие, ожесточение, сила. *Ред.*

кунското влияние на Германската империя, така както италианската държава се подчиняваше на френската (стр. 37, 38).

Англия: много намаляло влияние. Характерна е следната фраза:

«Само преди тридесет години тя не би понесла така спокойно *нито завоюването на рейнските провинции от германците,* нито възстановяването на руското господство на Черно море, нито похода на русите в Хива» (стр. 39). Причината за тази отстъпчивост и т. н. е борбата на работническия свят против света на експлоатиращата, политически господствуващата буржоазия и т. н. (стр. 39). Там социалната революция наближава и т. н. (пак там).

Испания и Италия, не ще и дума, никога няма да станат страшни и силни държави — не защото нямат материални средства, а защото «народният дух» ги тегли към съвсем други цели (стр. 39).

Впрочем, Испания отново се пробуди през време на народната война против Наполеон, която сама беше дело на невежите маси. Нищо подобно не е имало в Германия в 1812 и 1813 г.: въстават едва след неуспеха на Наполеон в Русия. Изключение — само Тирол (стр. 40, 41).

Между другото:

«Видяхме, че притежаването на собственост беше достатъчно, за да поквари френските селяни и да угаси у тях последната искра от патриотизъм» (стр. 42). В Германия (1812—1813) младите граждани или по-точно «верноподаниците» (treuuntertan), възбудени от философите и поетите, се въоръжиха за защита и възстановяване на германската държава, защото именно по това време се пробуди в Германия идеята за пангерманска държава. А испанският народ се вдигна «поголовно» (individuell), за да «брани» (verteidigen) против жестокия и могъщ поробител свободата на «родината» и самостоятелността на «народния живот». (стр. 43). Оттогава в Испания напразно са изпробвани всички форми на управление — деспотично, конституционно, консервативно-републиканско и т. н.; дори и дребнобуржоазната федерална република от типа на Швейцарската (стр. 43).

„Испания бе обладана не на шега от дявола на революционния социализъм. Андалузките и естремадурските селяни, без да питат когото и да било и без да чакат заповеди, завзеха земите на предишиите земевладелци. Каталония, и особено Барцелона, гръмко обявяват своята независимост и автономия. Мадридският народ провъзгласява федерална република и не позволява революцията да бъде подчинена на бъдещите заповеди на едно учредително събрание. Дори на север, който се намира в ръцете на карлистите, явно се извършва социална революция: провъзгласяват се «фуеросите» (fueros), независимостта на областите и общините, изгарят се всички съдебни и граждански актове; войската в цяла Испания се побратимява с народа и изгонва своите офицери. Започнал е всеобщ публичен и частен банкрут — първото условие за социално-икономическа революция“ (стр. 44). „Няма вече нито финанси, нито войска, нито съд, нито полиция; няма държавна сила, няма *«държава»*, остава могъщият, «свежият» (frisches) народ, обладан сега само от социално-революционната страст. Под колективното ръководство на Интернационала и Алианса на социалните революционери той сплотява и организира своята сила и т. н.“ (стр. 44).

В италианския народ се е запазила жива само традицията на абсолютната автономия не само на «областите» (Provinz, Kreis, Distrikt), но и на «общините»

(der Gemeinden). Към това «единствено политическо понятие», което е присъщо на «народа», се прибавя историко-етнографската «разнородност на областите», които говорят толкова различни диалекти, че хората от една «област» (означава също — en passant* — власт, сила) с мъка разбират, а понякога изобщо не разбират хората от другите «области»; но Италия «обществено» не е разединена. Напротив, съществува «общ италиански характер и тип», по които италианците могат да бъдат отличени от хората от всяко друго племе, дори южно (стр. 45). Разрушаването на най-новата италианска «държава» непременно ще има за резултат «свободното обществено обединение» (стр. 46). Всичко това се отнася само до «народните маси».

Напротив,

във «висшите слоеве» на италианската буржоазия, както и в други страни, «с държавното единство възникна и сега все повече и повече се развива и *социалното единство на класата* на привилегированите експлоататори на народния труд. Тази класа се обозначава сега в Италия със сборното име консортерия ... — целият» официален свят, бюрократически и военен, полицейски и съдебен; едри земевладелци, индустриалци, търговци и банкери; цялата официална и официозна адвокатура и литература, целият парламент (стр. 46).

Но дори най-ужасната *мизерия* (нужда), дори когато тя поразява «многомилионния» пролетариат, не е още достатъчен «залог» (Pfand) за революцията... Когато човекът (тълпата) е доведен до *отчаяние,* разбунтуването му става вече много по-възможно... В отчаянието дори германецът престава да бъде резоньор, но извънредно много е нужно, за да бъде той доведен до отчаяние... Обаче «мизерията» и «отчаянието» са способни само да предизвикат лични, най-много местни *«бунтове»*, но са недостатъчни да обхванат «целите народни маси». За тази цел е нужен *«общонароден идеал»*, който се изработва «винаги» исторически от «глъбините на народния инстинкт», нужна е «вяра» (Glauben) в своето право, «може да се каже, религиозна вяра в това право».

Последното заедно с бедността и отчаянието дава сигурната рецепта за социална революция (стр. 47, 48).

„Именно в такова положение се намира италианският народ" (стр. 48).

Именно Интернационалът (т. е. Алиансът!), особено през последните две години (1872 и 1873), твърде успешно действува в Италия като акушерка на този идеал.

«Тя** му посочи целта, която той трябва да постигне, и същевременно му откри пътищата и средствата за организиране на народната сила» (стр. 48).

„Забележително е, че в Италия, както и в Испания, на «държавно-комунистическата програма на Маркс» решително не провървя (не потръгна), а, напротив, там широко и страстно прнеха *програмата на «прословутия»* (weltberühmten) Алианс или *«Съюз на социалните революционери»*, която обявява безпощадна война на всяко" «господство, правителствена опека, началство и авторитет» (стр. 49).

---

* — между другото. *Ред.*

** — пропагандата на Интернационала. *Ред.*

„При тези условия народът може да се освободи, да изгради свой собствен живот върху «най-широката свобода» на всички и всекиго, но съвсем да не застрашава свободата на други народи“ (стр. 49).

И така, тъй като Италия и Испания признават програмата на Алианса, те били близко до социалната революция и от тяхна страна не съществува опасност от *завоевателна политика* (стр. 49).

„Малките държави — Швейцария, Белгия, Холандия, Дания и *Швеция“,* «именно по същите причини» (следователно именно защото приеха програмата на Алианса!),

„но главно“ тъй като не застрашават никого поради своята „политическа незначителност“ (стр. 49), имат, напротив, много причини „да се опасяват от завоевания от страна на новата германска империя“ (стр. 50).

Австрия е неизлечимо болна. Разделена е на две държави: *маджаро-славянска и германо-славянска* (стр. 50). В последната искат да господствуват германците.

„Германците, «привърженици на държавата» и бюрократи, може да се каже, по природа, основават своите претенции върху историческото си право, т. е. върху правото на завоевание и «давност», от една страна, а от друга — върху мнимото превъзходство на своята култура“ (стр. 52). През последните години германците бяха принудени да признаят на маджарите правото на самостоятелно «съществуване». «От всички племена», населяващи австрийската империя, маджарите, след германците, са «най-държавният народ» (стр. 52); те претендират за историческото право да господствуват над всички останали племена, които населяват заедно с тях унгарското кралство, въпреки че те самите са малко повече от една трета от населението (именно 5 500 000 маджари, 5 000 000 славяни, 2 700 000 румънци, 1 800 000 евреи и германци, около 500 000 други «племена», всичко 15 500 000) (пак там). По този начин Австроунгарската империя се дели на две части — цизлайтанска, славяно-германска с население 20 500 000 (7 200 000 германци и евреи, 11 500 000 славяни, около 1 800 000 италианци и други «племена») и маджаро-славяно-румъно-германска (стр. 53).

В *Унгария*

„мнозинството от населението, подчинено на маджарите, не ги обича, търпи против волята си тяхното иго, оттук непрекъснатата борба“ (стр. 53). Маджарите се боят от въстание на румънците и славяните. Оттук тайният съюз с *Бисмарк,* който, „предвиждайки неизбежна война против Австрийската империя, обречена на гибел, «кокетира» с маджарите“ (стр. 54).

В *цизлайтанската* империя работата не стои по-добре.

Там германците искат да господствуват над славянското мнозинство. „Германците мразят славяните, както господарите мразят обикновено своите роби“ (стр. 54), боят се от тяхното освобождение и т. н. „Като всички завоеватели на чужда земя и покорители на чужд народ германците едновременно мразят и презират славяните съвсем «несправедливо»“ (пак там.) Пруските германци упрекват австрийското правителство главно в това, че е неспособно да понемчи славяните. „Според тяхното убеждение, а и в действителност, това

е най-голямото престъпление против общогерманските, патриотичните интереси, против *пангерманизма*" (стр. 55) (подчертано от Бакунин). В противовес на този пангерманизъм австрийските славяни с изключение на поляците издигнаха *панславизма,* също „отвратителна глупост", „противен на свободата, убийствен за народа идеал" (стр. 55).

На това място има бележка, в която г. Бакунин заплашва да разгледа този въпрос по-подробно; тук той само призовава руската революционна младеж да противодействува на това; той признава, че руски агенти действуват в този дух сред австрийските славяни, като ги уверяват, че царят *възнамерява да освободи тяхната страна от германското иго,* и то „по същото време, когато петербургският кабинет «явно» продава и предава на Бисмарк цяла Бохемия с Моравия като възнаграждение за обещаната помощ на Изток."

Как стана така, че в австрийско-славянските земи има цяла класа образовани и т. н. хора, които чакат от русите било освобождение, било дори *„създаване на велико славянско царство под господството на руския цар?"* (стр. 57).

Това само показва „до каква степен тази проклета немска цивилизация, по своята същност *«буржоазна»* и затова *«държавна»,* е успяла да проникне в душите дори на славянските патриоти... те си остават напълно германци, макар целта, към която се стремят, да е антигерманска; с германски методи и средства те искат, те мислят да освободят славяните от германското иго. Поради германското си възпитание те не виждат друг начин за освобождение освен чрез образуване на славянски държави или на една мощна славянска държава. Те си поставят по този начин чисто германска цел, защото «найновата» държава, централистична, бюрократична, полицейско-войнишка от типа например на новата германска или «всеруска» империя е чисто германско «творение»; в Русия тя беше примесена по-рано с татарски елемент, «но що се отнася до татарската любезност, сега тя комай и в Германия не липсва»" (стр. 57).

„По цялата си природа и по цялата си същност славяните решително не са политическо, т. е. «държавно» племе. Напразно чехите «споменават» (erwähnen) своето велико Моравско царство, а сърбите — царството на Душан. Всичко това са ефимерни явления или стари приказки. В действителност нито едно славянско племе не е създало «държава» от само себе си" (стр. 57).

Полската монархия-република:

е основана под двойното влияние на германизма и латинизма, след като славянският народ (*«холоп»* — Leibeigener, Knecht*) бе съвършено поробен от шляхтата, която по мнението на много полски историци, например *«Мицкевич»,* няма славянски произход (стр. 58).

Бохемската държава (чешката):

е скалъпена по образ и подобие на германската под откритото влияние на германците и затова толкова рано стана органична част от германската империя.

---

* — крепостен, слуга. *Ред*

Руската империя:

татарски кнут, византийска «благословия» (Segen) и германско-чиновническо-войнишко и полицейско просвещение (стр. 58).

„И така несъмнено е, че славяните никога не са създавали «държава» по собствена инициатива... защото никога не са били завоевателно племе. Само завоевателни народи създават «държава» и я създават непременно в своя полза, в ущърб на покорените народи". Славяните са били съвсем мирни, земеделски племена; живели обособено и независимо в своите общини, управлявани («управлявам» значи също regieren*) по патриархалния обичай от «старейшини» въз основа на «изборното начало», общинна собственост върху земята, без дворянство, без отделна каста от жреци, всички еднакво „осъществявайки в патриархален и следователно несъвършен вид идеята за човешкото братство". Никаква политическа връзка между общините, само връзка за защита от чуждестранни нашествия; никаква славянска «държава», затова пък обществена, братска връзка между всички славянски племена, крайно гостоприемни (стр. 58, 59). „При такава организация те били беззащитни срещу нападения и завоевания от страна на войнствени племена, особено на германците, които се стремели да разпрострат своето господство навсякъде" (стр. 59). „Славяните били отчасти изтребени, а в по-голямата си част поробени от турците, татарите, маджарите и особено от германците" (стр. 59). „От втората половина на X век започва мъченическата, но и героична история на тяхното робство" (стр. 59).

„За *нещастие за Полша,* нейните *«ръководни партии»* (seine leitenden Parteien), и досега още принадлежащи предимно към шляхтата, не са се отказали още от своята «държавна» програма и вместо да търсят освобождението и «обновлението» на своята «родина» в социалната революция, ги търсят, подчинявайки се на стари предразсъдъци, ту в покровителството на някакъв Наполеон, ту в съюз с йезуитите и австрийските феодали" (стр. 61).

В нашия век се пробудиха също западните и южните славяни; център на първите е Бохемия, а на вторите — Сърбия (стр. 61—62).

Последен израз на «държавата» е *пангерманската империя:* „нейните дни са преброени и от падането ѝ всички народи очакват своето окончателно освобождение... Завиждат ли славяните на германците за това, че си спечелиха омразата на всички останали народи на Европа?" (стр. 63).

За този човек, кафеджийски политикан, *Англия* нѐ съществува — Англия, този истински връх на буржоазното общество в Европа.

Или никакви славянски «държави», или една голяма и всепоглъщаща панславянска, «кнутовска, с.-петербургска държава» (стр. 64, 65).

На пангерманската централизация не може също да се противопостави *панславянска федерация* от типа на Съединените щати (стр. 66). Федерацията в Северна Америка е възможна само защото на американския континент в съседство с великата република няма нито една мощна «държава» от рода на Русия, Германия или Франция. И така, за да се противодействува на тържествуващия пангерманизъм върху «държавното» *или* политическото поприще, остава само едно средство — образуването на *панславянска «държава».*

Общо славянско робство под «всеруския кнут» (стр. 67). Но и това е невъзможно. В Европа има количествено почти три пъти повече славяни, отколкото германци. Въпреки това панславянската държава никога не може да се мери по могъщество и действителна «държавно-военна» сила с пангерманската

* — ръководя. *Ред.*

империя. Защо? „Защото в германската кръв, в германския инстинкт, в германската традиция съществува страстта на «държавния» ред и «държавната» дисциплина“; при славяните е обратното: „затова, за да бъдат дисциплинирани, те трябва да бъдат държани под камшик, докато всеки германец с «убеждение» (auf Überredung) доброволно би изял камшика. Неговата свобода се състои именно в това, че той е «дресиран» и «охотно се прекланя» пред всяко началство. При това германците са сериозен и работлив народ; те са учени, пестеливи, «акуратни, точни, пресметливи», което не им пречи, когато е нужно, а именно, когато началството иска това, да се бият отлично. Те доказаха това в последните войни. При това тяхната военна и административна организация е доведена до най-възможната степен на съвършенство, която никой друг народ никога няма да достигне. Мислимо ли е тогава да се мерим с тях на полето на «държавността»?“ (стр. 68, 69).

„Германците търсят своя живот и своята свобода в «държавата»: за славяните «държавата» е гроб. Те търсят своето освобождение извън «държавата», не само в борбата против германската «държава», но във «всенароден бунт» против всяка «държава», в социалната революция“ (стр. 69). „Но «държавите» не падат от само себе си; само всенародната и всеплеменна, интернационална социална революция може да ги повали“ (стр. 69).

Противодържавната природа, която бе досега причината за тяхната* слабост, създава, напротив, тяхната сила за сегашното народно движение (стр. 69).

Наближава времето на пълното освобождение на «необразованите работнически маси» и „на тяхната свободна обществена организация «отдолу догоре» без всякаква «правителствена» (dirigierende, regierungsmässige) намеса, с помощта на *свободни икономически,* «народни» (dem Volk gehörig, öffentlich) «съюзи» (Verbindung, Allianz, Koalition, Bündnis), «без оглед на» всички стари държавни граници и на всички национални различия, върху единствената основа на производителния труд, общочовешки и напълно солидарен при цялото си многообразие“ (стр. 70).

„Националността не е общочовешко начало, а исторически, местен факт, който, подобно на всички «действителни» и безвредни факти, има несъмненото право на общо «признание». Всеки народ или дори всеки «народец» има свой специфичен характер, свой маниер, които образуват «именно» (grade) същността на националността; същността на резултата от целия исторически живот е във всички жизнени условия на националността. Всеки народ, както и всяко лице, е «по неволя» това, което е, и има несъмненото право да бъде той самият“. До това се свежда цялото така наречено «национално право» (стр. 70).

Но от това не следва, че един може да изтъква своята националност, друг — своята индивидуалност, като «особени» принципи и т. н. „Колкото по-малко те мислят за себе си и колкото повече бъдат «проникнати» от общочовешко «съдържание», толкова повече се оживява и получава смисъл националността на единия и индивидуалността на другия“ (стр. 71). Така и славяните ще завоюват «своето законно място» в историята и в свободното братство на народите само когато се проникнат заедно с другите от световните интереси (стр. 71).

„В Германия реформацията много скоро загуби характера на «бунт», несвойствен на германския темперамент, и взе формата на «мирна държавна» реформа, която скоро послужи като основа на «най-ясно изразен», системен, учен «държавен» деспотизъм. Във Франция след дълга и кървава борба, която допринесе не малко за развитието на свободната мисъл в тази страна, те (стремежите към реформа) бяха смазани от тържествуващия католицизъм. В Холандия, в Англия и по-късно в Съединените американски щати те създадоха

---

* — на славяните. *Ред.*

нова цивилизация, *по своята същност «антидържавна»*, но «буржоазно-икономическа» и либерална" (стр. 72).

Това място е много характерно за Бакунин; същинската капиталистическа държава за него е антиправителствена; второ, той извежда различието в развитието на Германия, от една страна, на Холандия и Англия — от друга, не от изменилите се условия на световната търговия, а и т. н.

Религиозната реформация породи в цивилизованото човечество две главни направления:

— не е лошо също, че той разглежда Възраждането само sub specie* на религията —

икономическото и *либерално-«буржоазното»* — особено Англия, след това и Америка, „и деспотично-*«държавното»*, по своята същност също *«буржоазно»*

— думата bürgerlich му служи както за капитализма, така и за средновековното еснафство в Германия —

и *протестантско*, макар и смесено с дворянски католически елементи, които впрочем напълно се подчиниха на «държавата». Главните представители на това направление бяха Франция и Германия — отначало австрийска, след това пруска" (стр. 73). Френската революция основа нов общочовешки интерес, идеала на най-пълната човешка свобода, но *изключително в политическата област;* противоречие, неосъществимост на политическата свобода; свободата в «държавата» е лъжа. Породи две главни направления. Системната експлоатация на пролетариата и обогатяването на малцинството. Върху тази експлоатация на народа едната партия иска да основе демократична република, другата, по-последователна — монархически, т. е. открит «държавен» деспотизъм (стр. 73).

Против всички тези стремежи — ново направление, което „направо води" ... към Бакунин (стр. 74).

И така, славянският пролетариат трябва да влезе масово в Международната работническа асоциация (стр. 75). „Ние вече имахме случай да споменем за великолепния израз на международното братство на виенските работници в 1868 г." (стр. 75) против пангерманската програма. Но австрийските работници не направиха необходимите по-нататъшни стъпки, „защото бяха спрени (задържани) още при първата крачка от германо-патриотичната пропаганда на господа Либкнехт и другите социални демократи, които дойдоха с него във Виена, струва ми се, през юли 1868 г., именно с цел да отклонят (отбият) верния социален инстинкт на австрийските работници от пътя на интернационалната революция и да го насочат към политическа агитация в полза на основаването на «държава», която те наричат *«народна»* (Volksstaat), разбира се, пангерманска — с една дума, за осъществяване на патриотичния идеал на княз Бисмарк, само че върху социално-демократическа почва и чрез така наречената легална «народна агитация»" (стр. 76).

---

* — от гледна точка. *Ред.*

„За славяните това би значило да се подчинят доброволно на германското иго, а това е «противно» на всяко славянско сърце (стр. 77). Поради това ние не само няма да увещаваме братята славяни да влязат в редовете на социалдемократическата партия на германските работници, ръководена с диктаторска власт от господа Маркс и Енгелс и след тях от господа Бебел, Либкнехт и неколцина литераторствуващи евреи; ние, напротив, трябва да употребим всичките си сили, за да отклоним славянския пролетариат от самоубийственото «влизане» в «съюз» с тази партия, която съвсем не е «народна», а по своето направление, цели и средства е чисто *«буржоазна»*, и при това изключително германска, т. е. «славяноубийствена»" (стр. 77).

Славянският пролетариат не само не трябва да влиза в съюз с тази партия, но трябва да стои по-далеко от нея, затова пък трябва толкова по-тясно да се присъедини към Международната работническа асоциация. Германската социалдемократическа партия ни най-малко не трябва да се смесва с Интернационала (стр. 77). Политическо-патриотичната програма на първата няма почти нищо общо с програмата на последния, напротив, е съвършено противоположна на нея. На Хагския конгрес марксистите се опитаха да я натрапят на целия Интернационал. Но този опит предизвика всеобщ енергичен протест от страна на Италия, Испания, част от Швейцария, Франция, Белгия, Холандия, Англия, дори на част от Съединените американски щати, така че на целия свят стана ясно, че никой освен германците не иска германската програма (стр. 77).

Славянският пролетариат трябва да влезе масово в Интернационала, да образува секции, а ако се окаже необходимо — и «общославянска федерация» (стр. 78).

Сърбия, «Сръбско княжество»: след освобождението си от турците сърбите основаха «държава», чието иго е по-тежко от турското (стр. 79). Тя е жертва на бюрократически «грабеж» и деспотизъм (пак там). В турска Сърбия няма нито дворянство, нито много големи земевладелци, нито промишленици, нито особено богати търговци; образува се нова бюрократична аристокрация, възпитана в по-голямата си част с държавни средства в Одеса, Москва, Петербург, Виена, в Германия, Швейцария и Париж (стр. 79).

Българите не искат и да знаят за сръбското «Душаново царство»; също и «хърватите» и «черногорците» и босненските сърби. За всички тези страни има само един път към спасение и обединение — социалната революция, но «в никой случай държавна *война»*, която може да доведе само до тяхното покоряване от Русия или Австрия или и от двете заедно (стр. 86).

В чешка Бохемия за щастие царството и короната на Венцеслав още не са възстановени; виенското началство я третира просто като провинция, която не се ползва дори с привилегиите на Галиция, а в Бохемия има толкова политически партии, колкото в милата* славянска «държава». „Да, този проклет германски дух на политиканствуване и «държавност» е толкова проникнал в образованието на чешката младеж, че тя е изложена на сериозната опасност да «загуби» в края на краищата възможността да «разбира своя народ»" (стр. 86). „Във всички австрийски градове, където славянското население е смесено с германското, славянските работници вземат най-енергично участие във всички общи демонстрации на пролетариата. Но в тези градове не съществуват почти никакви други работнически асоциации освен ония, които признаха програмата на германската социалдемокрация, така че фактически славянските работници, увлечени от своя социално-революционен инстинкт, се вербуват от една партия, чиято непосредствено и гръмко призната цел е създаването на пангерманска «държава», т. е. на огромен германски «затвор»" (стр. 88).

* У Бакунин: «във всяко». *Ред.*

Те трябва да приемат програмата на ръководения от Бакунин Интернационал (стр. 89) (специално като бюро за вербуване се препоръчва (стр. 89, бележката) *славянската секция* в Цюрих, принадлежаща към Юрската федерация).

Австрия (заключение).

Империята съществува още само благодарение на пресметливото търпение на Прусия и Русия, които засега не желаят да пристъпят към нейната подялба, защото всяка от тях се надява при благоприятен случай да вземе най-голямото парче.

Русия:

„Полезна конституция за народа има само една — разрушаването на (руската) империя“ (стр. 96).

Има ли тя военната сила, за да се мери с новата германска империя? Това сега е единственият политически въпрос в Русия (пак там). „Този въпрос... е поставен с наложителна необходимост от новото положение на Германия, която «за една нощ (über Nacht) израсна в огромна и всемогъща държава». Но цялата история доказва и рационалната логика потвърждава, че две еднакво силни «държави» не могат да съществуват едновременно една до друга. Едната трябва да подчини другата“ (стр. 97). Това е необходимо за Германия. „След дълго, дълго политическо унижение тя изведнъж стана най-мощната държава на европейския континент. Може ли тя да търпи редом с нея, така да се каже под носа ѝ, една държава, напълно независима от нея, непобедена още от нея и осмеляваща се да се мери с нея; и при това руската, «най-омразната» държава!“ (стр. 97).

„Ние смятаме, че малко са русите, които не знаят до каква степен германците, всички германци, но главно германските буржоа, и под тяхно влияние, уви! и самият германски народ, ненавиждат Русия“ (стр. 97). Тази омраза е една от най-силните национални страсти на Германия (стр. 98).

Отначало почтената омраза на германската цивилизация към татарското варварство (стр. 98). През 20-те години протестът на политическия либерализъм срещу политическия деспотизъм (пак там). Те стовариха цялата отговорност за Свещения съюз върху Русия (пак там). В началото на 30-те години симпатии към поляците, омраза към русите като усмирители на полското въстание (пак там). Пак забравиха, че Прусия помогна при усмиряването на Полша; Прусия помогна, защото при победа на поляците цяла пруска Полша щеше да въстане, което „щеше да задуши в зародиш «възникващото могъщество» на пруската монархия“ (пак там).

През втората половина на 30-те години нова причина за омраза към Русия, на която политическо-национална насока придаде повдигнатият славянски въпрос: образуване в Австрия и Турция на славянска партия, която се надяваше на Русия и очакваше помощ от нея. Панславянска републиканска федерация — към нея се стремяха декабристите (Пестел, Муравьов-Апостол и т. н.). Николай поде тази идея, но под формата на панславистка, единна и самодържавна «държава» под неговия железен скиптър. В началото на 30-те и 40-те години руски агенти заминаваха от Петербург и Москва за славянските земи, едни официално, други доброволно и безплатно; последните принадлежаха към Московското дружество на славянофилите. Сред южните и западните славяни се разпространяваше панславистка пропаганда. Много брошури, отчасти написани на немски, отчасти преводни. Страх на пангерманската публика. *Бохемия — руска*! Това им развали апетита и съня (стр. 99). От-

тогава — най-голяма омраза към Русия; руските от своя страна не обичат германците. Възможно ли е при тези условия съседството на двете държави, «всеруската» и пангерманската империя? (стр. 100). Но причини за запазване на мира съществуваха и още съществуват и за двете. *Първо: Полша* (пак там). Австрия не е за подялба и т. н. За нея Полша е защита срещу Русия и Прусия. *Второ: Австрия,* която те искат да поделят. Подялбата на Австрия ще ги раздели, но до тази подялба — нищо (стр. 100—102). *Трето: новата германска империя,* ненавиждана от всички, няма никакви съюзници освен Русия и може би *Съединените щати.* Тя има да направи още много, за да осъществи идеята за пангерманска държава: да отнеме от французите цяла Лотарингия, да погълне Белгия, Холандия, Швейцария, Дания, Скандинавския полуостров, руските прибалтийски провинции, за да може сама да господствува в Балтийско море. Тя оставя Унгария на маджарите, Галиция с австрийска Буковина — на русите, запазвайки за себе си цяла Австрия до Триест (включително) и Бохемия, която руският кабинет и не мисли да ѝ оспорва . . . *„Ние"* (Бакунин) *„положително знаем, че за по-близка или по-далечна подялба на австрийската империя отдавна вече се водят тайни преговори между Петербург и германските дворове",* при което те, разбира се, се опитват да се изиграят взаимно. Пруско-германската империя сама не е способна да осъществи тези големи планове: *„затова съюзът с Русия е и още дълго ще бъде «насъщна необходимост»".* Същото важи и за *Русия. „Завоевания във всички посоки и на всяка цена — нормално условие за живота на руската империя."* Но в коя посока? На запад или на изток? Западният път е *панславистският* и *съюзът с Франция* против *обединените военни сили на Прусия и Австрия* при вероятния неутралитет на *Англия* и *Съединените щати.* Другият (източният) път води към *Индия, Персия и Цариград.* По него врагове са Австрия, Англия, вероятно с тях и Франция; съюзници — *Германия* и *Съединените щати* (стр. 102—104).

Първият път (панславистският, против Германската империя). Помощта на Франция не струва нищо; нейното единство е разрушено завинаги и т. н.; този път е революционен; води към бунтуване на народите, по-специално на *славянските,* против техните законни «владетели», австрийския и пруско-германския. Николай отхвърли този път по инстинкт, по принцип и т. н. (!).

Но при това «не трябва да се изпуща изпредвид, че за всеруската държавност освобождението на Полша е решително невъзможно». Цели векове продължи борбата между двете форми на «държавата»: «волята на шляхтата» и „царския кнут". Поляците често изглеждаха близко до победата. Но едва народът въстана в Москва в 1612 г., след това въстанието на малорусите и литовските крепостни под предводителството на Богдан «Хмелницки» — и всичко свърши. „Руският кнут победи благодарение на народа."

Това признание на стр. 110.

Върху развалините на шляхтско-полската «държава» бе основана «всеруската» империя на кнута. *„Лишете я от тази основа,* вземете областите, които до 1772 г. влизаха *в състава* на полската «държава», и всеруската империя ще изчезне" (стр. 110). Това са най-богатите, най-плодородните и най-населените провинции; с тяхното отпадане богатството и могъществото на Руската империя ще намалеят наполовина. След тази загуба ще последва и загубата на «Прибалтийския край» и ако полската държава действително се възроди за нов живот, тя ще изтръгне от Русия цяла Малорусия, която ще стане или полска област, или независима «държава». С това Русия ще загуби и черноморската си граница, ще бъде отрязана от всички страни от Европа и изтикана в Азия.

Някои смятат, че руската империя може да даде на Полша поне Литва. «Не». Съседството на «Москва» и Полша по необходимост насочва полския патриотизъм към завоюване на прибалтийските провинции и Украйна. Достатъчно е да бъде освободено само сегашното Полско царство, и Варшава веднага ще се обедини с Вилно, Гродно, «Минск», Киев, да не говорим за Подолия и Волиния. Поляците са такъв неспокоен народ, че не може да им се остави нито едно местенце свободно; то веднага ще стане център на постоянна конспирация. В 1841 г. имаше един свободен град Краков и Краков стана център на общореволюционна съпротива. Руската империя може да продължи съществуването си само *при условие, че «задушава» Полша по системата на Муравьов*... Руският народ няма нищо общо с руската империя, интересите им са противоположни.

По този повод Бакунин формулира следното, безсмислено от гледна точка на собствената му система положение: „Щом руската империя се руши и великоруският, малоруският, белоруският и други народи възстановят своята свобода, за тях няма да бъдат «страшни» честолюбивите замисли на полските «държавни» патриоти" (comment donc!*); „те могат да бъдат убийствени само за империята" (стр. 111). Затова царят никога няма да се откаже доброволно и от най-малкия къс от Полша. „А без да бъдат освободени поляците, може ли той да призове на бунт славяните?" (стр. 104—111).

А по времето на Николай панслависткият път все още обещаваше повече изгоди, отколкото сега. Тогава можеше още да се разчита на въстание на маджарите и италианците против Австрия. Сега Италия би останала вероятно неутрална, тъй като Австрия сега (в такъв случай) би й върнала доброволно малкото италиански земи, които тя още владее. Маджарите, като се имат предвид техните собствени «държавни»** отношения към славяните, с цялата си страст биха застанали на страната на германците против Русия. Руският император би могъл да разчита само на повече или по-малко акивното съдействие на *австрийските* славяни; ако поиска да вдигне и *турските*, ще има нов враг — *Англия*. Но в Австрийската империя има само 17 милиона славяни; като се приспаднат 5 милиона за Галиция, където поляците биха парализирали рутените, остават *12 милиона*, с изключение още на ония, които са завербовани в австрийската войска и по обичая на всяка войска биха се били против когото началството заповяда.

Тези 12 милиона *(които у Бакунин са изключително мъже, и то възрастни)*

не са съсредоточени в един или няколко пункта, а са разхвърляни по цялото пространство на Австрийската империя, говорят на различни диалекти***, примесени са с германци, маджари, италианци и румънци. „Това е твърде много, за да държи в постоянна тревога австрийското правителство и изобщо германците, но много малко, за да даде на руските войски сериозна опора против обединените сили на пруска Германия и Австрия". Руското пра-

* — но как! *Ред.*

** У Бакунин: «господствуващи». *Ред.*

*** У Бакунин: «наречия». *Ред.*

вителство знае това и не мисли да води панславянска война против Австрия, която по необходимост би се превърнала във война против цяла Германия. Но чрез своите агенти то води истинска панславянска пропаганда в австрийските владения. За него е полезно да има такива слепи и т. н. привърженици във всички австрийски провинции. „Това *парализира, създава пречки, безпокои австрийското правителство и засилва влиянието на Русия не само върху Австрия, но и върху цяла Германия.* Императорска Русия насъсква австрийските славяни против маджарите и германците, знаейки много добре, че в края на краищата ще ги предаде в ръцете на германците и маджарите" (стр. 112—113).

По западния, панславянския път Русия ще трябва да воюва с всички германци, пруски и австрийски, с маджарите и поляците. Способна ли е Русия *в настъпателна война* (каквато тя ще трябва да води за мнимото освобождение на славяните) да се справи макар и само с *пруска Германия?* Руският народ няма да бъде ни най-малко заинтересован от войната, както народите изобщо не се интересуват от чисто политическите правителствени войни; изключение в най-новата история беше само Наполеон I, който обаче се смяташе за продължител на революцията; по същество — единствено изключение беше *последната пруска война против Втората империя.* Пангерманският интерес надделя тогава над всякакъв друг интерес в умовете и сърцата на всички германци без разлика и това съставлява в момента специалната сила на Германия...

Руските не проявиха интерес към своето правителство дори *през време на Кримската война, „която бе не завоевателна, а отбранителна".*

Това на стр. 117; но, напротив, войната против Наполеон III очевидно е била чисто *настъпателна?*

Руският селянин не знае дори, че е славянин... За славянските народи една война против всички «държави» отначало в съюз с латинските народи, които като славяните са застрашени от завоевателната политика на германците... С германците едва тогава, когато те също станат анти-«държавни»... Но дотогава съюзът на славяните с латинските народи против германската завоевателна политика си остава необходимост... „Странно призвание на германското племе! Като възбуждат (пробуждат) против себе си общи опасения и обща омраза, те обединяват народите" ... „В този смисъл и руският народ е напълно славянски народ." Но тази враждебност не отива толкова далеч, че той по собствен почин да воюва против тях; тя ще се прояви едва когато германците сами дойдат в Русия и си въобразят, че могат да хазяйничат в нея — но никакво участие в настъпателна война против германците... Но достатъчни ли са правителствените, финансовите и военните средства против Германия?... В разглеждания случай (настъпление на русите) германците ще трябва да се сражават у дома си и «този път» би станало действително «поголовно» въстание на всички класи и на цялото население на Германия (стр. 114—120).

Руският офицер е по-добър човек от германския... цивилизован див звяр... Германците, особено офицерите и чиновниците, съчетават образование с варварство, ученост с лакейство... Но за *редовна армия* няма нищо посъвършено от германския офицер; целият му живот е да се подчинява и да командува... Германският войник е ditto* образцов войник за редовна войска, както по природа, така и по дресировка... Укротяват отначало тялото, а с това и духа на войника... Дисциплина и т. н.... Германското офицерство

* — също. *Ред.*

има пред офицерството на другите народи предимството на знанието, на теоретическото и практическото познаване на военното дело, на горещата и напълно педантична преданост на военния занаят, на точността, акуратността, «самообладанието», «търпението» (hartnäckige Ausdauer) и освен това на относителната «честност» (Ehrenhaftigkeit). Организацията и въоръжението на германската армия съществуват в действителност, а не само на книга, както при Наполеон III, както ще бъде у нас. При това административният, граждански и особено военен контрол, така че продължителна измама е невъзможна.

„У нас, напротив, *отдолу догоре и отгоре додолу* халваджия за бозаджия, поради което установяването на истината става почти невъзможно" (стр. 121—128).

Последната фраза — стр. 128.

Ако Русия успее да изкара дори един милион войници, половината ще трябва да остане във вътрешността на страната, за да бди над любимия народ. Колко ще бъдат нужни вече за Украйна, Литва, Полша! (стр. 128).

Германия ще има действително «милионна» армия, първа в света по организация, «дресировка», дух, наука и въоръжение. А зад нея е целият въоръжен народ, „който вероятно нямаше да се вдигне против французите, ако в последната война беше победил не пруският Фриц, а Наполеон III, но който ще се вдигне като един човек против руско «нашествие»"... А къде ще бъде руският милион? На книга... Къде са офицерите и въоръжението?... Няма пари... От петте милиарда, които германците получиха от французите, поне два отидоха за въоръжение. „Да, цяла Германия се е превърнала сега в страшен, настръхнал на всички посоки арсенал". При първата си крачка в Германия вие ще бъдете разбити напълно и вашата настъпателна война ще се превърне веднага в отбранителна; германските войски ще навлязат в пределите на всеруската империя. Тогава — всеобщо въстание на руския народ? *„Да, ако германците навлязат в руските «области», те ще се насочат например право срещу Москва;* но ако не извършат тази глупост, а се насочат на север към Петербург, през балтийските провинции, в които ще намерят — не само сред еснафството, протестантските пастори и евреите, недоволните барони и техните деца, студентите, но и сред нашите безбройни балтийски генерали, офицри, висши и низши чиновници, които изпълват Петербург и са разпръснати из цяла Русия — много приятели, — нещо повече, те ще вдигнат против руската империя Полша и Малорусия" (стр. 128—131).

Поляците нямат по-опасен и зъл враг от Бисмарк. „Изглежда, че той си е поставил за задача на своя живот да ги «заличи» (abzuwischen) от лицето на земята. Но всичко това няма да му попречи да призове поляците на бунт против Русия, когато интересите на Германия наложат това. И въпреки че поляците мразят него и Прусия, за да не кажем *цяла Германия, което поляците «не искат да признаят, макар че дълбоко в душата им не по-малко, отколкото у всички други славянски народи, живее същата историческа омраза към германците»...* — поляците несъмнено ще се вдигнат при зова на Бисмарк" (стр. 133).

„В Германия и в самата Прусия от много отдавна съществува многобройна и сериозна политическа партия, дори 3 партии: либерално-прогресивна, чисто демократическа и социалдемократическа, които заедно образуват несъмненото мнозинство в германския и пруския парламент и още по-решително в самото общество; партии, които, предвиждайки, отчасти желаейки и един вид провокирайки война на Германия против Русия, разбраха, че въстанието и възстановяването на Полша *«в известни граници»** ще бъдат необходимо

* Подчертано и у Бакунин. *Ред.*

условие за тази война“ (стр. 133). Нито Бисмарк, нито която и да било от тези партии имат намерение да върнат на поляците всички изтръгнати им от Прусия части; нито Кьонигсберг, нито Данциг, нито и най-малкото парче от Западна Прусия; и от Познанското херцогство — много малко. Затова пък те ще им дадат цяла Галиция с «Лвов» и Краков, тъй като всичко това сега е *австрийско,* и толкова от руската част, колкото самите поляци ще могат да вземат. Освен това пари, оръжие и военна помощ, разбира се, под формата на полски заем с германска гаранция. Поляците с радост ще се хванат за това. ...С малки изключения поляците ни най-малко не се занимават със *славянския* въпрос; за тях «далеч по-понятни и близки са маджарите».. Поляците имат множество партии, но в основата си — винаги възстановяването на полската «държава» в границите от 1772 г. Разликата между партиите е само в това, че едни смятат за единствено правилен за тази цел този път, а други — друг... Бисмарк ще поиска от тях да се откажат формално от по-голямата част от старите полски земи, които сега са пруски... Наистина, étrange Pologne*, възстановена под покровителството на граф Бисмарк. Но по-добре «странна» Полша, отколкото никаква; освен това поляците мислят, а по-късно е възможно и да се освободят от покровителството на Бисмарк... Полша ще въстане, Литва ditto, след това малка буря и ще въстане и Малорусия... Полските патриоти са лъжесоциалисти и в своята страна няма да се занимават със социалнореволюционна пропаганда; а и да поискат, Бисмарк не би позволил — «прекалено близко са до Германия»; но в Русия и против Русия това е възможно. За германците и поляците е полезен селски «бунт» в Русия и това за тях не е трудно; колкото поляци и германци са разпръснати сега из Русия, всички те са съюзници на Бисмарк и Полша: „Представете си нашето положение: нашите войски, разбити напълно, бягат; по петите им към Петербург маршируват германците, а на юг и запад, към «Смоленск» и Малорусия маршируват поляците — а по същото време, предизвикан от външната и вътрешната пропаганда, в Русия и Малорусия избухва всеобщ победоносен селски бунт“ *(тази фраза е на стр. 138)* ...По този начин германската «държава» напълно би отрязала руската от Европа.

„Ние говорим, разбира се, за империята“ (руската), „а *не за руския народ,* който, когато *му бъде нужно,* ще намери или *«ще си пробие»* (пробивам си — sich brechen, durchschlagen, percer, se faire jour) *«навсякъде»* (überall, allenthalben) *«път»* (einen Weg)“ (тази фраза е на стр. 138—139).

И така, докато руският народ *действува като цяло* и *си пробива път,* за да не бъде отрязан от Европа, тези анархисти водят *политическа война.* Но какво иска Бакунин? Германците и поляците разрушават *Руската империя,* но в същото време предизвикват *всеобщо победоносно въстание на селяните* в Русия. Бисмарк и поляците по никой начин няма да пречат на тези селяни да се проявят «анархистки». Напротив: те ще водят сред тях по-активна пропаганда, отколкото «световноизвестният» Алианс; и едва когато това анархистко състояние се разрасне в достатъчно широки размери, ще се запалят латинските и славянските братя. Дали това ще бъде последица на една война на Русия против

* — странна Полша. *Ред.*

Германия или vice versa* — по същество нищо не се променя. Впрочем, тъй като според Бакунин в *Сърбия* освен народа съществува само *„класата на чиновниците"*, в какво ще се състои сръбската социална революция, ако не в отстраняването на чиновническата класа, която сама образува там «държавата»? (стр. 138—139).

И така, за всеруската империя пътят към Европа сега е затворен; ключовете от нейните врати държи граф Бисмарк, който за нищо на света няма да ги връчи на княз Горчаков. Но ако *северозападният* път е затворен, остава *южният* и *югоизточният, Бухара, Персия, Афганистан, Източна Индия* и най-после *Цариград*. Отдавна вече руските политици обсъждат въпроса, дали столицата и центърът на тежестта на империята не трябва да се преместят от Петербург в Цариград. Наистина, тези ненаситни патриоти желаят и едното, и другото — и Балтийско море, и Цариград. Но започват да се отказват: особено им отвориха очите събитията през последните години, а именно „присъединяването на *Шлезвиг—Холщайн* и *Хановер към пруското кралство, което с това се превърна в северноморска държава"* (стр. 139).

„Всеизвестна аксиома е, че никоя «държава» не може да се нареди сред доминиращите държави, ако няма обширни морски граници, които ѝ осигуряват непосредствена връзка с целия свят и ѝ позволяват да взема непосредствено участие в световното движение, както материалното, така и общественото, *«политически-нравственото»"* (politisch-sittlichen) ... без това скоро застой... Китай... *Има много различни условия един народ,* «затворен» (konsolidiert) в «държава», да може да взема участие в световното движение; тук «спада» (gehört) «природният ум и вродената енергия», образоваността, способността за производителен труд «и *най-широка вътрешна свобода, тъй невъзможна впрочем за масите в една държава»*. „Но към тези условия спада непременно и мореплаването, морската търговия, защото морските съобщения поради това, че са сравнително евтини, бързи и свободни, в смисъл че морето не принадлежи на никого, превъзхождат всички други... включително и железниците. Може би *въздухоплаването* ще се окаже още по-удобно във всяко отношение и ще бъде особено важно, тъй като окончателно «изравнява» (nivelliert) *условията за развитие и живот на всички страни."*

За Бакунин това е главното. — «*Нивелирането*» например на цяла Европа до равнището на словашките търговци на капани за мишки ... „Но засега мореплаването си остава *главното средство* за" «преуспяване на народите» (Wohlfart, grosser Fortschritt der Völker). Това е единственото място, където г. Бакунин говори за *икономически* условия и разбира, че те създават независими от «държавата» условия и различия между народите.

Когато няма да има вече «държави» (Staaten) и върху развалините на всички държави се издигне „съвършено свободно и организирайки се от долу до горе, един свободен братски съюз на свободните производителни асоциации, общини и «областни» федерации, обхващащи без разлика, защото свободно, хората от всички езици и народности, тогава пътят към морето ще бъде еднакво открит за всички: за бреговите жители непосредствено, а за живеещите да-

* — обратното. *Ред.*

леко от морето чрез железниците, напълно освободени от всякакви «държавни грижи» (Sorge, Fürsorge, Pflege), от «такси» (l'action de prendre), мита, ограничения, шикани, забрани, разрешения и намеси. *Но дори тогава морските брегови жители ще имат множество естествени предимства, не само материални, но и духовно-нравствени.* Непосредственият досег със световния пазар и изобщо със световното движение на живота развива извънредно много и без това нивелираните отношения; при всичко това жителите във вътрешността, лишени от тези предимства, *ще живеят и ще се развиват по-инертно и по-бавно от крайбрежните жители. Ето защо ще бъде толкова важно въздухоплаването*... Но дотогава... *крайбрежните жители ще бъдат във всяко отношение авангард и ще образуват един вид аристокрация в човечеството".*

Например Бретан!

А разликата между равнина и планинска област, речни басейни, климат, почва, въглища, желязо, *придобити производителни сили,* материални и духовни, език, литература, технически способности и т. н. и т. н.? Фурие се справя тук по-героично с нивелирането (стр. 139—142).

Бакунин пътем прави откритието, че Германия (като неморска страна) *стои в търговско отношение по-долу от Холандия,* а в *промишлено — по-долу от Белгия* (стр. 143).

Прусия, сега олицетворение, глава и ръце на Германия, здраво се е установила в *Балтийско и Северно море* (стр. 145). Хамбург, Бремен, Любек, Мекленбург, Олденбург, Шлезвиг-Холщайн — цяла Прусия строи с френски пари две големи флоти: едната в Балтийско, другата в Северно море, и посредством един корабоплавателен канал, който копаят сега за съединяването на двете морета, тези две флоти скоро ще образуват една. Тя скоро ще бъде много по-силна от руската балтийска флота. Тогава по дяволите Рига, Ревел, Финландия, Петербург, Кронщад! По дяволите всяко значение на Петербург! Това трябваше да си каже *Горчаков* в деня, когато съюзна Прусия безнаказано и сякаш с наше съгласие ограби нашия съюзник — Дания.

Полско въстание, «господин» Бакунин!

„Той трябваше да разбере, че от оня ден, в който Прусия, опираща се сега на цяла Германия и образуваща в неразривно единство с последната най-силната континентална държава, с една дума, откакто новата Германска империя под пруски скиптър зае на Балтийско море своето сегашно и тъй страшно за всички други прибалтийски държави положение — бе сложен край на надмощието на петербургска Русия в това море, унищожено бе голямото политическо творѐние на Петър, а заедно с него бе унищожено и могъществото на «всеруската държава», ако"

„като обезщетение за загубата на свободния морски път на север" (но свободен докъде, s'il vous plait*? За англичаните той е „свободен" до самите стени на Кронщад) *„за нея не се открие нов път на юг"* (стр. 145—147).

Подстъпите са още в ръцете на Дания, но тя ще бъде най-напред доброволно федерирана, а след това напълно погълната от пангерманската империя.

* — моля. *Ред.*

По този начин Балтийско море скоро ще стане изключително германско море, а оттук — загубване на политическото значение на Петербург. Горчаков трябваше да знае това, когато се съгласи с разпокъсването на Дания и с присъединяването на Шлезвиг-Холщайн към Прусия. Той или е изменил на Русия, или е получил формално задължение на Бисмарк да съдействува на Русия за завоюването на ново могъщество на югоизток.

За Бакунин е несъмнено, че *след Парижкия мир или поне по време на полското въстание от 1863 г. между Прусия и Русия е бил сключен настъпателен и отбранителен съюз.*

Оттук безгрижието, с което Бисмарк започна войната против Австрия и против по-голямата част от Германия, рискувайки намесата на Франция, и още по-решителната война против Франция. Най-малката демонстрация на Русия на границата в тази, и особено в последната война, щеше да спре по-нататъшното победоносно движение на пруската армия. Цяла Германия, особено северната част на Германия, през време на последната война бе съвсем опразнена от войски; Австрия седеше мирно само под заплахата на Русия; Италия и Англия не се намесваха само защото Русия не искаше. Ако тя не беше се проявила като такъв решителен съюзник на Прусия, германците никога нямаше да вземат Париж. Но Бисмарк очевидно беше убеден, че Русия няма да му измени. Върху какво се основаваше това убеждение? Бисмарк знае, че руските и пруските интереси са абсолютно противоположни с изключение на полския въпрос. Войната между двете страни е неизбежна. Но може да има основания за отлагане, при което всеки се надява до момента на кризата да използва неволния съюз колкото е възможно по-добре. Германската империя още далеч не е укрепнала нито вътре, нито навън. Вътре има още маса малки княжества, навън — Австрия и Франция. Подчинявайки се на вътрешна необходимост, тя замисля нови начинания, нови войни. Възстановяване на средновековната империя в първоначалните граници, опряна на патриотичния пангерманизъм, който е овладял цялото германско общество; обединение на цяла Австрия без Унгария, но с Триест и Бохемия, на цяла немска Швейцария, част от Белгия, цяла Холандия и Дания, необходими за установяване на нейното морско могъщество — планове, които настройват против нея значителна част от Западна и Южна Европа, поради което тяхното осъществяване без съгласието на Русия е невъзможно. Следователно съюзът с Русия е все още необходим за новогерманската империя (стр. 148—151).

Всеруската империя от своя страна не може без пруско-германския съюз. Тя трябва да се насочи на югоизток, вместо Балтийско море — Черно море; иначе тя е отрязана от Европа, а за това е необходим *Цариград;* иначе винаги може да ѝ бъде отрязан излазът на Средиземно море, както стана и по време на Кримската война. И така крайната цел е Цариград. Това е против интересите на цяла Южна Европа, включително и Франция, против английските интереси и дори против германските, тъй като безграничното господство на Русия в Черно море ще постави целия дунавски «бряг» в пряка зависимост от Русия. При все това Прусия обеща формално да помага на Русия в югоизточната ѝ политика; също тъй сигурно е, че тя ще се възползва от първата възможност, за да наруши своето обещание. Но такова нарушение на договора не може да се очаква сега, в самото начало на неговото изпълнение. Прусия помогна на Русия да наруши постановленията на Парижкия мир; тя ще я поддържа и по отношение на Хива. При това за германците е изгодно Русия да се отдалечи колкото е възможно по̀ на изток. Каква е целта на руските войни против Хива? ... Индия? Тя не мисли за това. С *Китай* работата би

била много по-лесна; руското правителство замисля нещо подобно. „То явно се стреми да му отнеме Монголия и Манчжурия“; „един хубав ден ние ще чуем, че руските войски са нахлули на *западната граница* (!) на Китай... На китайците им е тясно в тяхната свръхнаселена страна; затова — преселване в Австралия, Калифорния; други маси могат да се насочат на север и северозапад. И тогава за един миг Сибир, целият край, който се простира от Татарския пролив до Уралските планини и Каспийско море, ще престане да бъде руски. Върху това огромно пространство от 12 200 000 кв. километра, което по размери надвишава повече от двадесет пъти Франция (528 600 кв. километра), сега живеят само 6 000 000 жители, от които само около 2 600 000 руси, а всички останали — местни жители от татарски или финландски произход, а числеността на войската е съвсем нищожна... Китайците ще се прехвърлят и през Урал и ще стигнат до Волга; увеличаването на населението прави за китайците почти невъзможно по-нататъшното им съществуване в границите на Китай. Във вътрешността на Китай енергични, войнствени хора, израснали в непрестанна междуособна война, в която наведнъж загиват десетки и стотици хиляди хора ... Напоследък се запознаха с европейското оръжие и европейската дисциплина, с една дума, с «държавната» цивилизация на Европа. При това голямо варварство; никакви свободолюбиви или човешки инстинкти. Те се събират сега в банди под влияние на множество военни авантюристи, американски и европейски, които след последния френско-английски поход (1860 г.) намериха пътя за Китай; това е голяма опасност от страна на Изтока... С тази опасност спекулира нашето руско правителство, наивно като дете... Иска да разшири границите, а Русия и досега не е — и никога няма да бъде — в състояние да засели новопридобития Амурски край, където на 2 100 000 кв. километра — почти четири пъти по-голям от Франция — се падат заедно с войската и флотата само 65 000 жители; при това мизерията на руския народ, която го тласка към всеобщ «бунт»... Руското правителство се надява да разпростре своето могъщество върху целия азиатски Изток. То би трябвало съвсем да обърне гръб на Европа — което именно желае Бисмарк, — да насочи цялата армия към Сибир и Централна Азия и подобно на Тамерлан да завоюва Изтока; но народът на Тамерлан вървеше след него, а след руското правителство — не“... Що се отнася до Индия, русите не могат да я завладеят при съпротивата на англичаните... „Но ако не можем да завоюваме Индия, ние можем да ликвидираме, или поне силно да разклатим там господството на Англия, като предизвикваме туземни «бунтове» против нея, като им помагаме и ги поддържаме, когато е нужно, дори с военна намеса“. „Това ще ни струва страшно много пари и хора... Защо?.. За да безпокоим англичаните без всяка полза? «Не», защото англичаните ни пречат. Къде ни пречат? — *В Цариград**; докато англичаните си остават силни, те никога и за нищо на света няма да се съгласят Цариград в нашите ръце да стане нова столица не само на всеруската, но и на Славянската и Източната империя“. Затова руското правителство води войната в Хива, защото отдавна се стреми да се приближи до Индия. „То търси пункт, където би могло да навреди на Англия, и като не намира друг, я застрашава в Индия. По този начин то се надява да примири Англия с мисълта, че Цариград трябва да стане руски град“... Надмощието в Балтийско море е безвъзвратно загубено... Руската империя, основана на щика и кнута, омразна на всички народни маси, включително и славянските, като се почне от великоруския народ, деморализирана, дезорганизирана и пр.... не е в състояние да се бори против нововъзникналата Германска империя. И така, „трябва да се откажем от Балтийско море и да изчакаме момента, когато цялата Прибалтийска «област»

* Подчертано и у Бакунин. *Ред.*

ще стане немска провинция. *Само една «народна революция» може да попречи на това.* Но такава революция е смърт за «държавата» и не в нея нашето правителство ще търси своето спасение."

Последната фраза е на стр. 160.

За него не остава друго спасение освен в съюза с Германия. Принудено да се откаже от Балтийско море, то трябва да търси обезщетение в Черно море, дори за своето политическо съществуване, и може да направи това само с помощта на германците. „Германците обещаха тази помощ. Ние сме убедени — между Бисмарк и Горчаков е сключен формален договор." Разбира се, германците не мислят да го изпълнят. Те не могат да оставят на произвола на Русия устието на Дунава и дунавската си търговия; създаването на голяма панславянска империя в Южна Европа би било самоубийство от страна на пангерманската империя. Но „да се насочат и тласнат руските войски към Централна Азия, към Хива, под предлог че това е най-прекият път за Цариград — това е друго нещо". Бисмарк изигра Горчаков и Александър II, както на времето Наполеон III. Но станалото станало, нищо не може да се промени. За руските «слаби сили» (schwachen Kräften) е невъзможно да съборят новата Германска империя; това може да направи само революцията, а докато тя не е възтържествувала в Русия или в Европа, ще побеждава и на всички ще заповядва «държавна» Германия, а руското правителство, както и всички континентални правителства в Европа, ще съществува отсега нататък само с нейно позволение и по нейна «милост»... „Германците повече от когато и да било преди станаха наши господари и не току-тъй всички германци в Русия толкова горещо и шумно празнуваха победите на германските войски във Франция; не току-тъй всички петербургски германци посрещнаха така тържествено новия пангермански император." „Понастоящем на целия европейски континент е останала само една действително самостоятелна «държава» — това е Германия... *Главната причина е «инстинктът на обществеността»,* който е характерна черта на германския народ. Инстинкт, от една страна, на сляпо подчинение пред по-силните, на безпощадно потискане на по-слабите" (стр. 151—163).

Следва преглед на историята на Германия през най-ново време (особено от 1815 г.), за да се докаже нейното *робско съзнание* и стремежът ѝ към потисничество...

От последния страдаха особено славяните, защото *„историческото предназначение"* (на германците), поне на север и на изток, по собствените им разбирания е изтреблението, поробването и „насилственото германизиране" на славянските племена. „Тази дълга и «тъжна» история, споменът за която е дълбоко запечатан във всички славянски сърца, несъмнено ще даде отзвук в последната неизбежна борба на славяните против германците, ако социалната революция не ги помири преди това" (стр. 164).

Следва история на германския патриотизъм от 1815 г. *(Материалът* е заимствуван от книгата на *проф. Мюлер по историята на 1816—1865 година.)*

„Политическото съществуване на пруското кралство (1807) бе пощадено само благодарение на молбите на Александър I" (стр. 168, 169).

Речите на Фихте към германската нация. «Но днешните германци, запазили цялата огромност на претенциите на своя философ-патриот, се отказаха от неговия хуманизъм... За тях е по-достъпен патриотизмът на княз Бисмарк или на г. Маркс» (стр. 171).

След бягството на Наполеон от Русия, казва Бакунин, „Фридрих Вилхелм III със сълзи на «умиление и благодарност» прегърна в Берлин своя спасител, всеруския император" (пак там).

„Затова на Австрия оставаше само едно — да не задушава Германия" със своето влизане с всичките си владения в Германския съюз, както тя първоначално искаше, „но същевременно и да не позволява на Прусия да застане начело на Германския съюз. Следвайки тази политика, тя можеше да разчита на активната помощ на Франция и Русия. *Политиката на Русия до най-последно време,* т. е. до Кримската война, се състоеше именно в системното поддържане на взаимното съперничество между Австрия и Прусия, така че нито една от тях да не може да вземе връх над другата, и същевременно в събуждането на недоверие и страх в малките и средните княжества на Германия и в покровителствуването им против Австрия и Прусия" (стр. 183). Влиянието на Прусия е предимно нравствено, от нея се очакваше много (след 1815 г.). Ето защо за Метерних беше важно тя да не дава никаква конституция (обещана), а да застане с Австрия начело на реакцията. „В тези стремежи той намери най-гореща «поддръжка» във Франция, управлявана от Бурбоните, и в император Александър, управляван от «Аракчеев»" (стр. 184).

„Германците нямат нужда от свобода. Животът е за тях просто немислим без началство, т. е. без върховна воля, върховна мисъл и желязна ръка, «която ги направлява». Колкото по-силна е тази ръка, толкова по-горди са те и толкова по-приятен е за тях животът" (стр. 192).

1830—1840. Сляпо подражание на французите. „Германците престават да поглъщат галите, но затова пък насочват цялата си омраза към Русия" (стр. 196). „Всичко зависеше от изхода на полската революция. Ако тя беше възтържествувала, пруската монархия, откъсната от североизточната си опора и принудена" да се откаже, ако не от всички, то от значителна част от своите полски владения, „щеше да бъде принудена да търси нова опорна точка в самата Германия и тъй като тогава не можеше да постигне това по пътя на завоевания... то — чрез либерални реформи" (стр. 199). След поражението на поляците Фридрих Вилхелм III, който оказа толкова големи услуги на своя зет император Николай, „си смъкна маската и почна да преследва пангерманските патриоти по-ожесточено от преди" (стр. 200).

„Убедени, че народните маси носят в своите развити повече или помалко от историята *инстинкти,* в своите насъщни потребности и в своите съзнателни или несъзнателни стремежи всички елементи на своята нормална бъдеща организация, ние търсим този идеал" (обществената организация) в самия народ; а тъй като всяка «държавна» власт, всяко правителство по своята същност и по своето положение е поставено извън народа над него и неизбежно трябва да се стреми да го подчини на отношения и цели, които му са чужди, ние се обявяваме за врагове на всяка правителствена, «държавна» власт, за врагове на «държавната» организация изобщо и смятаме, че народът може да бъде щастлив и свободен само тогава, когато, организирайки се «от долу до горе» по пътя на самостоятелни и съвсем свободни «обединения» (Vereinigungen) и «независимо» от всякаква официална опека, «но не независимо от различните и същевременно еднакво свободни влияния на личности и партии, сам ще формира своя живот» (стр. 213). Такива са

„убежденията на социалните революционери и затова нас ни наричат анархисти“ (стр. 213). „Всевъзможните идеалисти, метафизици, позитивисти, застъпници на надмощието на науката над живота, доктринерски революционери, всички заедно, с еднакво «усърдие» (Eifer), макар и с различни аргументи, «отстояват» (schützen) идеята за «държавата» и «държавната» власт, виждайки в тях, *съвсем логично** по тяхному, единственото спасение на обществото. *Съвсем логично**, защото, приели веднъж за основа «тезата», че *мисълта предшествува живота, абстрактната теория — обществената практика* и че поради това *социологическата наука трябва да бъде изходната точка на обществените преврати и преобразования,* те по необходимост стигат до заключението, че тъй като мисълта, теорията, науката, поне в наше време, са достъпни на малцина, то тези малцина трябва да ръководят обществения живот и да бъдат не само будители, но и ръководители на всички народни движения, и че на другия ден след революцията трябва да бъде създадена нова обществена организация не чрез свободно обединение на народните организации, общини, «области от долу до горе» съобразно с народните потребности и инстинкти, а единствено от диктаторската власт на това учено малцинство, макар и избрано от «общонародната воля»“ (стр. 214).

Затова „доктринерските революционери“ никога не са врагове на «държавата», а само на съществуващите правителства, чието място те желаят да заемат като диктатори (стр. 215).

„И това е толкова вярно, защото в наше време, когато в цяла Европа тържествува реакцията, когато всички правителства и т. н. се готвят под предводителството на княз Бисмарк за отчаяна борба против социалната революция; сега, когато би трябвало да се очаква всички искрени революционери да се обединят, за да дадат отпор на отчаяното настъпление на международната реакция — ние виждаме, напротив, че доктринерските революционери под предводителството на г. *Маркс* навсякъде вземат страната на «държавността» и «привържениците на държавата» против *«народната революция»* (стр. 216). Във Франция те бяха на страната на «държавния» републиканец реакционер Гамбета, против революционната Ligue du Midi**, която единствено можеше да спаси Франция и от немско робство, и от още по-опасната и тържествуваща днес коалиция на клерикалите, легитимистите, бонапартистите и орлеанистите; *в Испания те открито взеха страната на Кастелар, Пи-и-Маргал и на мадридската конституанта;* най-после в Германия и около *Германия,* в *Австрия, Швейцария, Холандия и Дания* те служат на княз Бисмарк, на когото *по собственото им признание те гледат като на много полезен революционен* «държавник», помагайки му в пангерманизирането на всички тези страни“ (стр. 216, 217).

(Фойербах беше още метафизик: „той трябваше да направи място на своите «законни» приемници, на представителите на школата на материалистите или реалистите, повечето от които впрочем, например господа *Бюхнер, Маркс* и други“, още не са се освободили „от господството на метафизическата абстрактна мисъл“ (стр. 207).)

„Но главният пропагандатор на социализма в Германия, отначало тайно, а скоро след това публично, беше *Карл Маркс.* Г-н Маркс играеше и играе много важна роля в социалистическото движение на германския пролетариат, за да можеше да бъде отмината тази забележителна личност, без да бъде направен опит да бъде обрисувана с няколко верни щрихи. По произход г. Маркс е евреин. Той съчетава в себе си, може да се каже, всички качества и всички недостатъци на това надарено племе. «Нервен» (nervös), както каз-

* Подчертано и у Бакунин. *Ред.*

** — Южна лига. *Ред.*

ват някои, до страхливост, той е извънредно честолюбив и суетен, свадлив, нетолерантен и абсолютен като Йехова, господ бог на неговите деди, и като него отмъстителен до безумие. Няма лъжа и клевета, които той да не е способен да измисли против оногова, който е имал нещастието да предизвика неговата ревност, или, което е същото, неговата омраза. И той не се спира и пред най-«гнусната» интрига, ако според неговото мнение — впрочем, обикновено погрешно — тази интрига може да послужи за засилването на неговото положение, на неговото влияние или на неговата власт. В това отношение той е изцяло политически «човек». Това са отрицателните му качества. Но и положителните му са извънредно много. Той е много «умен» и извънредно многостранно «учен». Доктор по философия, той още в Кьолн около 1840 г. беше, може да се каже, душата и центърът на твърде значителен кръжок от ръководни хегелианци, с които започна да издава опозиционно списание, скоро спряно по министерска заповед. Към този кръжок принадлежаха братята Бруно Бауер и Едгар Бауер, Маркс, Щирнер, а по-късно в Берлин — първият кръжок на германски нихилисти, които по своята цинична последователност далеч надминаха най-върлите нихилисти в Русия. В 1843 или 1844 г. г-н Маркс се пресели в Париж. Тук той *за пръв път се сблъска* с общество на френски и германски комунисти и със своя сънародник, германския евреин г. Мориц* Хес, който преди него беше учен икономист и социалист и по това време имаше значително влияние върху научното развитие на г. Маркс. Рядко може да се намери човек, който да «знае» и да чете толкова много, и да чете *«толкова умно»*, както г. Маркс. Изключителен предмет на неговите занимания по това време беше вече икономическата наука. Особено усърдно изучаваше той английските икономисти, които надминават всички други по положителността на «познанията» и по практическото устройство на своя ум, подхранен от английските икономически факти, както и по строгата критика и добросъвестната смелост на изводите. Но към всичко това г. Маркс прибави още два нови елемента: най-абстрактната, «най-странно заплетената» диалектика, която той бе усвоил в школата на Хегел и която той нерядко «довежда до лудория, до порок», и гледището на комунистическото направление. Г-н Маркс е изчел, разбира се, всички френски социалисти от Сен-Симон до Прудон включително, а последния, както е известно, той мрази и няма съмнение, че в безпощадната критика, която той отправя срещу Прудон, има много истина: въпреки всичките си старания да застане на реална почва, Прудон си остава идеалист и метафизик. Неговата изходна точка е абстрактната идея за правото; от правото той върви към икономическия факт, а г. Маркс, противоположно на него, изказа и доказа несъмнената истина, потвърждавана от цялата минала и сегашна история на човешкото общество, на народите и държавите, че икономическият факт навсякъде е предшествувал и предшествува юридическото и политическото право. В «излагането» и доказването на тази истина се състои именно една от най-големите научни заслуги на г. Маркс. Но което е най-забележително и което г. Маркс никога не е признавал, е, че в политическо отношение г. Маркс е непосредствен ученик на г. Луи Блан. Г-н Маркс е несравнено «по-умен» и несравнено по-учен от този «малък несполучил» революционер и държавник; но като германец, въпреки «почтения си ръст», той стана ученик на дребничкия французин. Впрочем тази странност се обяснява просто: реторичният французин като буржоазен политик и отявлен привърженик на Робеспиер и ученият германец в тройното си качество на хегелианец, евреин и германец, и двамата отчаяни привърженици на «държавата», и двамата проповядват «държавен» комунизъм само с тази разлика, че вместо с аргументи единият се задоволява

* — така у Бакунин; правилно: Мозес. *Ред.*

с реторична декламация, а другият, както подобава на учен и грижлив германец, обосновава същия еднакво мил му принцип с всички фокуси на Хегеловата диалектика и с цялото богатство на многостраннните си познания. Около 1845 г. г-н Маркс застана начело на германските комунисти, а след това, заедно с г. *Енгелс,* своя неизменен (unveränderlicher) приятел, също тъй «умен», макар и по-малко учен, но затова пък много по-практичен и не по-малко способен за политически клевети, лъжи и интриги, основа тайно дружество на германските комунисти или «държавни» социалисти. Техният централен комитет, чийто глава бе, разбира се, той заедно с г. Енгелс, бе преместен след изгонването на двамата от Париж в 1846 г. в Брюксел, където остана до 1848 г. Впрочем до същата тази година тяхната пропаганда, макар и да се разпространяваше не малко в цяла Германия, си остана тайна и «затова не излизаше наяве»" (стр. 221—225).

По това време (революцията в 1848 г.) градският пролетариат в Германия, поне огромното му мнозинство, се намираше все още извън влиянието на Марксовата пропаганда и извън организацията на неговата комунистическа партия. Тя беше разпространена главно в промишлените градове на рейнска Прусия, особено в Кьолн, с клонове в Берлин, Бреслау и «накрай» във Виена, но много слаби. Разбира се, германският пролетариат имаше инстинктивно социалистически стремежи, но в никой случай — съзнателни искания за социален преврат през 1848—1849 г., макар Комунистическият манифест да беше вече публикуван през март 1848 г. Той не остави почти никаква следа в германския народ. Градският революционен пролетариат се намира още под непосредственото влияние на партията на политическите радикали или наймного на демокрацията (стр. 230). Тогава в Германия съществуваше още един елемент, който днес вече не съществува — революционното или поне способното да стане революционно селячество... тогава то беше готово на всичко, дори на «всеобщ бунт». „В 1848, както и в 1830 г., германските либерали и радикали не се бояха от нищо така, както от подобен «бунт»; не го обичат и социалистите от школата на Маркс. На всички е известно, че Фердинанд Ласал, който по собственото му признание беше пряк ученик на този върховен водач на комунистическата партия в Германия — което обаче не попречи на учителя след смъртта на Ласал да изкаже ревниво и «завистливо» (neidische, mißgünstige) недоволство от блестящия ученик, който в практическо отношение остави учителя си далеч зад себе си, — на всички е известно... че Ласал няколко пъти изказва мисълта, че поражението на селското въстание в XVI век и последвалото го засилване и процъфтяване на бюрократичната «държава» в Германия бяха истинско тържество за революцията. За комунистите или социалните демократи в Германия селячеството, всяко селячество, е реакция, а «държавата», всяка «държава», дори Бисмарковата, е революция. Не трябва обаче да се смята, че ние ги клеветим. Като доказателство, че те действително мислят така, ние ще посочим техни речи, брошури, статии в списанията и *най-после техни писма* — всичко това ще бъде своевременно «представено» (zugestellt) на руската публика. Впрочем марксистите не могат и да мислят другояче; «привърженици на държавата» на всяка цена, те трябва да проклинат всяка народна революция, особено селската, селска* по природа и насочена непосредствено към унищожение на «държавата». Като всепоглъщащи пангерманисти те трябва да отхвърлят селската революция вече само затова, защото тази революция е специфично славянска" (стр. 230—232).

„Не само в 1848 г., но и понастоящем германските работници сляпо се подчиняват на своите водачи, докато водачите, организаторите на *социалдемо-*

---

* У Бакунин: «анархистка». *Ред.*

*кратическата** *германска* партия не ги водят нито към свобода, нито към интернационално братство, а под ярема на пангерманската «държава»" (стр. 254).

Бакунин разказва как *Фридрих Вилхелм IV* се страхувал от Николай (отговор до полската депутация, март 1848 г., и *Олмюц*, ноември 1850 г.) (стр. 254—257).

През 1849—1858 г. „великите сили изобщо не се съобразяваха" с Германския съюз. *„Прусия повече откогато и да било беше роб на Русия*... Предаността към интересите на петербургския двор отиде толкова далеч, че пруският военен министър и пруският пълномощен министър при английския двор, приятел на краля, бяха уволнени за изразяване на симпатии към западните държави". Николай беше вбесен от неблагодарността на Шварценберг и Австрия. „По своите интереси на Изток естествен враг на Русия, Австрия открито взе страната на Англия и Франция против нея. За голямо негодувание на цяла Германия Прусия си оставаше «вярна докрай»" (стр. 259). „Мантойфел стана министър-председател през ноември 1850 г., за да подпише всички условия на Олмюцката конференция, крайно унизителни за Прусия, и да подчини окончателно нея и цяла Германия на австрийската хегемония. Такава беше волята на Николай... Такива бяха и стремежите на по-голямата част от пруското юнкерство или дворянство, което не искаше и да чуе за сливане на Прусия с Германия и беше предано на австрийския" (?) „и на всеруския император дори повече, отколкото на собствения си крал" (стр. 261).

„По това време (около 1866 г.) бе образувана *така наречената Народна партия*. Нейният център — Щутгарт. Една група, която желаеше съюз с републиканска Швейцария, беше главната основателка на *Ligue de la Paix et de la Liberté*** " (стр. 271).

Ласал „образува предимно политическа партия на германските работници, организира я йерархически, подчини я на строга дисциплина и на своята диктатура, с една дума — направи това, което г. Маркс искаше да направи през следващите три години в Интернационала. Опитът на Маркс излезе несполучлив, а опитът на Ласал имà пълен успех" (стр. 275).

„Първата работа на народната «държава»" (според Ласал) „ще бъде откриването на неограничен кредит на производителните и потребителиите работнически асоциации, които едва тогава ще бъдат в състояние да се борят с буржоазния капитал и не след дълго да го победят и погълнат. Когато процесът на поглъщането завърши, ще започне период на радикално преустройство на обществото. Такава е програмата на Ласал, такава е и програмата на социалдемократическата партия. Всъщност тя принадлежи не на Ласал, а на Маркс, който я «изложи» напълно в известния *Манифест на комунистическата партия*, публикуван от него и Енгелс в 1848 г. Недвусмислен намек за нея се намира дори в първия *Манифест на Международната асоциация*, написан от Маркс в 1864 г., в думите: първият дълг на работническата класа и т. н., или, както се казва в *Комунистическия манифест:* първата стъпка към революцията и т. н., и се свърши с: концентрирането на всички средства за производство в ръцете на «държавата», т. е. на пролетариата, «организиран като *господствуващо съсловие*» (стр. 275—276). Но не е ли «ясно», че програмата на Ласал по нищо не се отличава от програмата на Маркс, когото той признаваше за свой учител. В брошурата си против Шулце-Делич Ласал... след като излага основните си

---

* Подчертано и у Бакунин. *Ред.*

** — Лигата за мир и свобода. *Ред.*

понятия за социално-политическото развитие на най-новото общество, направо казва, че тези идеи и дори терминологията принадлежат не на него, а на Маркс... Толкова «по-странен» изглежда протестът на г. Маркс, отпечатан *след смъртта* на Ласал* в предговора към съчинението му за капитала. Маркс горчиво се оплаква, че Ласал го ограбил, като присвоил неговите идеи. Извънредно «странен» протест от страна на комунист, който проповядва колективната собственост и не разбира, че идеята, веднъж изказана, престава да бъде собственост на едно лице. Друго нещо е, ако Ласал беше преписал" «една или няколко страници...» (стр. 276). „В противоположност на своя учител Маркс, който е силен в теорията, в задкулисните или подмолните интриги и, напротив, губи всякакво значение и сила на публичната сцена, Ласал по природа беше създаден за открита борба на практическото поле" (стр. 277). „Цялата либерална и демократическа буржоазия го мразеше дълбоко; «съмишлениците», социалисти, марксисти и самият Маркс съсредоточиха срещу него цялата сила на недоброжелателна «завист» (Neids). Да, те го мразеха тъй дълбоко, както и буржоазията; докато той беше жив, те не смееха да изкажат своята омраза, защото той беше прекалено силен за тях" (стр. 277, 278).

„Ние вече сме изказвали нашето дълбоко отвращение към теорията на Ласал и Маркс, която препоръчва на работниците, ако не като последен идеал, то поне като най-близка главна цел — *основаването на «народна държава»*, която по техните думи няма да бъде нищо друго освен пролетариата, *«организиран в господствуващо съсловие»*. Пита се, ако пролетариатът бъде господствуващ, над кого ще господствува той. «Това значи» (das bedeutet, das zeimt), че ще остане и друг пролетариат, който ще бъде подчинен на това ново господство, на тази нова" «държава» (Staat).

Това значи, че докато съществуват други класи, по-специално капиталистическата класа, докато пролетариатът се бори с нея (защото с идването му на власт все още не изчезват неговите врагове, не изчезва старата организация на обществото), той трябва да си служи с *насилствени* мерки, т. е. с правителствени мерки; ако сам той е още класа и още не са изчезнали икономическите условия, върху които почива класовата борба и съществуването на класите, те трябва да бъдат насилствено премахнати или преустроени и процесът на тяхното преустройство трябва да бъде насилствено ускорен.

„Например «простият селски народ» (das gemeine Bauernvolk, der Bauernpöbel), който, както е известно, не се ползва с благоразположението на марксистите и намирайки се на ниско културно равнище, ще бъде вероятно управляван от градския и фабричния пролетариат."

Това значи, че там, където селянинът съществува масово като частен собственик, където дори образува повече или по-малко значително мнозинство, както във всички страни на западноевропейския континент, където той не е изчезнал, нито е заместен от селскостопанските ратаи, както в Англия — ще

* Подчертано и у Бакунин. *Ред.*

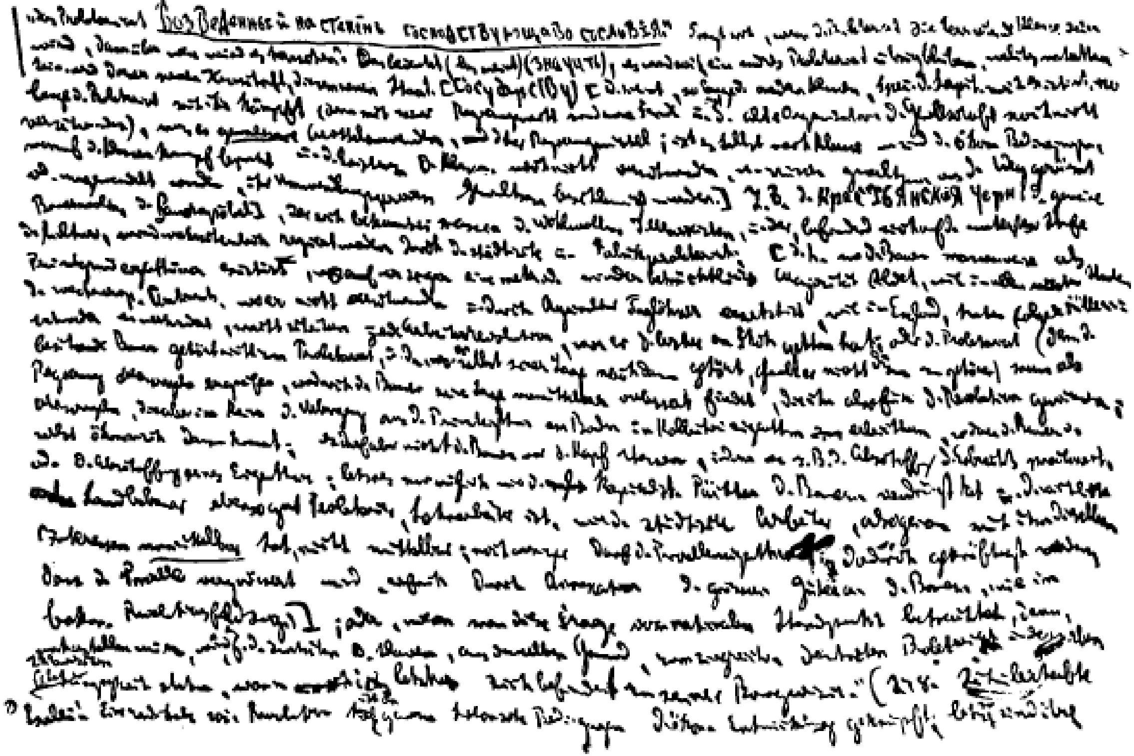

Част от страница на конспекта на К. Маркс на книгата на Бакунин „Държавност и анархия"

стане следното: или селянинът ще пречи и ще проваля всяка работническа революция, както е правил досега във Франция, или пък пролетариатът (защото селянинът собственик не принадлежи към пролетариата; дори тогава, когато по своето положение принадлежи към него, той смята, че не принадлежи към него) трябва като правителство да взема мерки, в резултат на които непосредствено ще се подобри положението на селянина и които следователно ще го спечелят за революцията; мерки, които в зародиш улесняват преминаването от частна собственост върху земята към колективна собственост, така че селянинът сам стига до това по икономически път; не трябва обаче да се слисва селянинът, като се провъзгласява например отменяването на правото на наследяване или отменяването на неговата собственост; последното е възможно само там, където арендаторът капиталист е изместил селянина и истинският земеделец е станал също такъв пролетарий, наемен работник, както и градският работник, и следователно има с него едни и същи интереси *непосредствено,* а не косвено; още по-малко трябва да се укрепва парцеларната собственост, като се увеличават парцелите чрез обикновено предаване на големите имения на селяните, както в Бакуниновия революционен поход.

„Или, ако този въпрос се разглежда от национална гледна точка, то според нас за германците славяните по същата причина ще се намират по отношение на победоносния германски пролетариат в същата робска зависимост, в каквато последният се намира по отношение на своята буржоазия" (стр. 278).

Ученическа глупост! Една радикална социална революция е свързана с определени исторически условия на икономическото развитие; последните са нейна предпоставка. Следователно тя е възможна само там, където заедно с капиталистическото производство промишленият пролетариат заема поне значително място в масата на народа. И за да има някакви шансове за победа, той трябва да бъде в състояние mutatis mutandis* да направи за селяните непосредствено поне толкова, колкото френската буржоазия направи през време на своята революция за тогавашния френски селянин. Хубава идея, че господството на работниците включва поробването на селскостопанския труд! Но тук проличава найскритата мисъл на г. Бакунин. Той не разбира абсолютно нищо от социална революция, знае само политическите фрази за нея. Икономическите ѝ условия не съществуват за него. Тъй като всички досегашни икономически форми, развити или неразвити, включваха робството на работника (било то във формата на

* — със съответни изменения. *Ред.*

наемен работник, селянин и т. н.), той смята, че *радикална революция* е еднакво възможна при всички тези форми. Нещо повече! Той иска основаващата се върху икономическата база на капиталистическото производство европейска социална революция да бъде осъществена на равнището на руските или славянските земеделски и пастирски народи и да не надвиши това равнище, макар и да разбира, че *мореплаването* създава разлика между братята, но само *мореплаването,* защото това е различие, известно на всички политици! *Волята,* а не икономическите условия, е основата на неговата социална революция.

„Има ли «държава» (Staat), непременно има «господство» (Herrschaft), следователно и «робство»; господство без робство, открито или замаскирано, е немислимо, ето защо ние сме врагове" на «държавата» (стр. 278).

„Какво значи пролетариат, «организиран като господствуващо съсловие»"?

Това значи, че вместо да се бори поотделно против икономически привилегированите класи, пролетариатът е укрепнал и се е организирал достатъчно, за да си служи в борбата против тях с общите средства за принуда; но той може да си служи само с икономически средства, които премахват собствения му характер като наемен работник, следователно като класа; затова с пълната му победа свършва и неговото господство, защото изчезва класовият му характер.

„Целият пролетариат ли ще стои начело на управлението?"

В един професионален съюз например целият съюз ли образува изпълнителния си комитет? Ще изчезне ли във фабриката всяко разделение на труда и различните функции, които произтичат от него? А при Бакуниновото построение «от долу до горе» всички ли ще бъдат «горе»? Но тогава няма да има никакво «долу». Всички членове на общината едновременно ли ще ръководят общите интереси на «областта»? Тогава няма да има никаква разлика между община и «област».

„Немците наброяват около четиридесет милиона. Всички четиридесет милиона ли ще бъдат членове на правителството?"

Certainly*, защото работата почва с общинското самоуправление.

„Целият народ ще бъде управляващ, а управлявани няма да има."

Когато човек се управлява сам, по този принцип той не се управлява; защото той е той самият и никой друг.

* — Разбира се. *Ред*

„Тогава няма да има правителство, няма да има държава, а ако има държава, ще има и управляващи и роби“ (стр. 279).

Това значи само: когато изчезне класовото господство, няма да има държава в сегашния политически смисъл на думата...

„Тази дилема се решава просто в теорията на марксистите. Под народно управление те“ (т. е. Бакунин) „разбират управление на народа чрез малък брой представители, избрани от народа“.

Asine!* Това е демократическа глупост, политическо празнословие! Изборите — политическа форма, дори в най-малката руска община и в артела. Характерът на изборите зависи не от това название, а от икономическата основа, от икономическите връзки между избирателите; и щом функциите престанат да бъдат политически, 1) не съществуват вече правителствени функции; 2) разпределението на общите функции придобива делови характер и не води до никакво господство; 3) изборите съвсем загубват сегашния си политически характер.

„Всеобщото право на избиране на народни представители и на «управници на държавата» от целия народ —

такова нещо като целия народ в сегашния смисъл на думата е фантазия,

— това е последната дума на марксистите, както и на демократическата школа — лъжа, зад която се крие деспотизмът на *управляващото малцинство*, толкова по-опасна, защото се явява като израз на мнимата народна воля“.

При колективната собственост изчезва така наречената народна воля, за да отстъпи място на действителната воля на кооператива.

И така резултат: „управление на огромното мнозинство на народните маси от привилегировано малцинство. Но това малцинство ще се състои от работници, казват марксистите“.

Къде?

„Да, може би от бивши работници, които обаче, щом станат представители или управници на народа, *ще престанат да бъдат работници*“ —

толкова, колкото един фабрикант днес престава да бъде капиталист от това, че е станал член на общинския съвет

„и ще почнат да гледат на всички обикновени работници от «държавна» висота; те ще представляват вече не народа, а себе си и своите «претенции» да управляват народа. Този, който се съмнява в това, съвсем не познава човешката природа“ (стр. 279).

---

* — Магаре! *Ред.*

Ако г. Бакунин познаваше поне положението на един управител на работническа кооперативна фабрика, всичките му фантазии за господство биха отишли по дяволите. Той би трябвало да се запита: каква форма могат да вземат управителните функции върху основата на тази работническа държава, ако той благоволява да я нарича така.

(стр. 279). „Но тези избраници ще бъдат горещо убедени и затова учени социалисти".

„Непрекъснато употребяваните в съчиненията и речите на ласалианците и марксистите думи *учен социализъм* и *научен социализъм*"

думите *„учен социализъм"* не са били употребявани никога, изразът *„научен социализъм"* се употребява само в противоположност на утопичния социализъм, който иска да натрапи на народа нови фантазии и илюзии, вместо да ограничи областта на своето познание с изследването на социалното движение на самия народ; виж моята книга против Прудон —

„от само себе си доказват", че така наречената народна държава няма да бъде нищо друго освен твърде деспотично управление на народните маси от нова и твърде малобройна аристокрация от действителни или мними учени. Народът не е учен, това значи, че той ще бъде напълно освободен от грижите за управлението и ще бъде напълно включен в управляваното стадо. Хубаво освобождение! (стр. 279—280).

„Марксистите чувствуват това" (!) „противоречие и съзнавайки, че управлението на учените" (quelle rêverie!*), „най-потискащото, омразното и презряното в света, ще бъде въпреки всички демократични форми фактическа диктатура — се утешават с мисълта, че тази диктатура ще бъде временна и краткотрайна".

Non, mon cher!** *Класовото господство* на работниците над съпротивяващите им се прослойки на стария свят трябва да трае, докато бъдат унищожени икономическите основи на съществуването на класите.

„Те казват, че единствената им грижа и цел ще бъде да образоват и издигнат народа" (кръчмарски политикани!) „както икономически, така и политически, до такава степен, че всяко управление ще стане скоро ненужно и държавата ще загуби всякакъв политически, т. е. «господствуващ», характер и от само себе си ще се превърне в свободна организация на икономически интереси и общини. Това е явно противоречие. Ако тяхната държава бъде действително народна, защо да се унищожава, ако ли пък нейното унищожаване е необходимо за действителното освобождение на народа, как смеят те да я наричат народна?" (стр. 280).

Като оставим настрана спекулирането с Либкнехтовата *народна държава*, която е глупост, насочена против Комунистиче-

* — каква фантазия! *Ред.*
** — Не, драги мой! *Ред.*

ския манифест и т. н., това значи само: тъй като в периода на борбата за разрушаване на старото общество пролетариатът действува още върху базата на старото общество и затова все още придава на своето движение политически форми, които повече или по-малко принадлежат на това общество — през този период на борбата той още не е достигнал своята окончателна организация и си служи за своето освобождение със средства, които ще отпаднат след освобождението; оттук г. Бакунин заключава, че е по-добре пролетариатът да не предприема нищо, а да изчаква... *деня на всеобщата ликвидация* — на страшния съд. *„Със своята полемика"* (която, разбира се, се появи преди моята книга против Прудон и преди Комунистическия манифест, дори преди Сен Симон) „против тях" (хубава ὕστερον πρότερον*!) *„ние* ги доведохме до *признанието,* че свобода или анархия" (г. Бакунин чисто и просто е превел Прудоновата и Щирнеровата анархия на дивашки татарски език), т. е. „свободната организация на работническите маси от долу до горе" (глупост!),

„е крайната цел на общественото развитие и че всяка «държава», без да се изключва и тяхната народна държава, е ярем, който поражда, от една страна, деспотизъм, а от друга — робство" (стр. 280).

„Те казват, че такъв държавен ярем, диктатурата, е необходимо преходно средство за постигането на най-пълно народно освобождение: анархия или свобода — целта, държава или диктатура — средството. И така, за освобождението на народните маси е необходимо те най-напред да бъдат поробени. Върху това противоречие се основава нашата полемика. Те уверяват, че само диктатурата, разбира се, тяхната собствена диктатура, може да създаде народната свобода; ние отговаряме: никоя диктатура не може да има друга цел, освен «да се увековечи», и че тя е «способна да породи и култивира в народа, който я понася, само робство; свободата може да бъде създадена само от свободата» (на перманентния citoyen** Бакунин), т. е. «от всенародния бунт» и свободната организация на масите от долу до горе" (стр. 281).

„Докато политико-социалната теория на противодържавните социалисти, или анархистите, ги води «неотклонно» и непосредствено към най-пълно скъсване с всички правителства, с всички видове буржоазна политика, не оставяйки друг изход освен социалната революция"

и не оставяйки от социалната революция нищо освен *фраза,*

„противоположната теория, теорията на държавните комунисти и на научния авторитет, също тъй «неотклонно» въвлича и уплита своите привърженици под предлог за политическа тактика в непрекъснати «сделки» с правителствата и различните буржоазни политически партии, т. е. открито ги тласка към реакция" (стр. 281). „Най-доброто доказателство е *Ласал.* На кого не са известни неговите връзки и преговори с Бисмарк? Либералите и демо-

---

* Грешка, която се състои в приемането на следващото и по-късното (hysteron) за първично и предшествуващо (proteron); изопачаване на действителната последователност. *Ред.*

** — гражданин. *Ред.*

кратните... се възползваха от това, за да го обвинят в продажност. Същото, макар и не толкова явно, «си шепнеха» помежду си различните* привърженици на г. Маркс в Германия" (стр 282).

Ласал се отнасяше към масата на обикновените работници повече като лекар към болен, отколкото като брат към брат. „За нищо на света той не би изменил на делото на народа" (пак там). Ласал се намираше в открита война с либералите и демократите, той ги мразеше и презираше. Бисмарк зае по отношение на тях същата позиция. „Това беше първият повод за сближение между двамата." „Но главната основа на това «сближение» се състоеше в политико-социалната програма на Ласал, в комунистическата теория, създадена от г. Маркс". (стр. 283).

„Главният пункт на тази програма е освобождението (мнимото) на пролетариата «само» посредством «държава»... Две средства... Пролетариатът трябва да извърши революция, за да овладее държавата — героично средство... според теорията на г. Маркс"... народът трябва да даде цялата власт на него и на неговите приятели... „Те ще създадат единствена държавна банка, съсредоточаваща в своите ръце цялото търговско-промишлено, земеделско и дори научно производство, а масата на народа ще разделят на две армии: промишлена и земеделска, под непосредственото командуване на държавни инженери, които ще образуват ново привилегировано научно-политическо съсловие" (стр. 283—284).

Но да извършат революция — самите германци не вярват в това: „необходимо е друг народ да я започне или някаква външна «сила» да ги увлече или «тласне»". Следователно трябва да се търси друго средство, за да се овладее държавата. Трябва да се спечелят симпатиите на хората, които стоят или могат да стоят начело на държавата. По времето на Ласал, както и сега, начело на държавата стоеше Бисмарк... Ласал беше надарен главно с политически инстинкт и «разум», каквито г. Маркс и неговите привърженици не притежават. Като всички теоретици в практиката Маркс е «неизменен» и «непоправим» мечтател. Той показа това с нещастната си кампания в Международната асоциация, която имаше за цел да установи неговата диктатура в Интернационала, а чрез Интернационала — над цялото революционно движение на пролетариата в Европа и Америка. Човек трябва да е или луд, или съвсем абстрактен учен, за да си постави такава цел. Тази година г. Маркс претърпя най-пълно и заслужено поражение, но то едва ли „«ще го избави» (befreit) от честолюбивите му мечти" (стр. 284—285). „Благодарение на тези мечти, както и на желанието да си спечели почитатели и привърженици сред буржоазията, Маркс постоянно тласкаше и тласка пролетариата към сделки с буржоазните радикали. Гамбета и Кастелар — това са «истинските» му идеали" (стр. 284, 285). „В този стремеж към «сделки» (Mogeleien) с радикалната буржоазия, който се прояви по-силно през последните години у Маркс, се заключава двойна мечта: първо, ако радикалната буржоазия успее да завземе властта, тя ще има възможност «да поиска» да я употреби в полза на пролетариата, и, второ, тя ще бъде в състояние да устои срещу реакцията, чийто корен се крие в нея самата" (стр. 285).

„Като практичен човек Ласал разбираше това" (че радикалната буржоазия нито иска, нито може да освободи народа, а иска само да го експлоатира); при това той мразеше германската буржоазия; „Ласал познаваше много добре своите сънародници, за да очаква от тях революционна инициатива." Оставаше му само Бисмарк. „Обединителният пункт му даде самата теория на Маркс: единна, насилствено централизирана държава. Ласал я искаше, а Бисмарк вече я правеше. Как можеха да не се обединят?" „Бисмарк е враг" (!)

* У Бакунин: «личните». *Ред.*

„на буржоазията. Сегашната му дейност показва, че той не е фанатик, нито роб на дворянско-феодалната партия"... „Главната му цел, както на Ласал и на Маркс, е държавата. И затова Ласал се оказа несравнено по-логичен и по-практичен от Маркс, който признава Бисмарк за революционер, «разбира се, по своему», и мечтае за неговото събаряне вероятно затова, защото заема първото място в държавата, което по мнението на г. Маркс трябва да принадлежи на него." „Ласал нямаше такова голямо самолюбие и затова не се гнусеше да влезе в съюз с Бисмарк." „Напълно в духа на политическата програма, изложена от господа Маркс и Енгелс в Комунистическия манифест, Ласал искаше от Бисмарк само едно: откриване на държавен кредит за работническите производителни сдружения. Но същевременно... в духа на програмата той започна сред работниците мирно законна агитация в полза на въвеждането на избирателно право" (стр. 288, 289).

След смъртта на Ласал, наред с *работническите просветни съюзи* и Ласаловия *Общогермански работнически съюз* „под прякото влияние на приятелите и привържениците на г. Маркс бе образувана трета партия — Социалдемократическата партия на германските работници. Начело на тази партия застанаха Бебел, «полуработник» (halber Arbeiter), и Либкнехт, твърде учен* и агент на г. Маркс" (стр. 289).

Ние говорихме вече за дейността на Либкнехт във Виена през 1868 г. Резултатът от тази дейност беше *Нюрнбергският конгрес*** (август 1868 г.), на който бе окончателно организирана социалдемократическата партия. „Съгласно решението (намерението) на нейните основатели, *които действуваха под непосредственото ръководство на Маркс,* тя трябваше да бъде пангерманска секция на Международната работническа асоциация". Но германските и особено пруските закони не позволяват такова обединение. Затова въпросът се засягаше само косвено: „Социалдемократическата партия на германските работници поддържа връзка с Международната работническа асоциация, доколкото германските закони допускат това". *„Несъмнено е, че тази нова партия беше основана в Германия с тайната надежда и със задната мисъл* чрез нея в Интернационала да бъде въведена цялата програма на Маркс, отхвърлена от първия Женевски конгрес (1866 г.)". „Програмата на Маркс бе направена програма на социалдемократическата партия". «Завоюване» на „политическата власт" като „най-близка и непосредствена цел", като се прибавяше следната знаменателна фраза: „завоюване на политическата власт*** (всеобщо избирателно право, свобода на печата, свобода на сдруженията и на публичните събрания и т. н.) като необходимо «предварително» (vorbereitende) условие за икономическото освобождение на работниците". „Тази фраза има следното значение: преди да пристъпят към социална революция, работниците трябва да извършат политическа революция, или, което повече отговаря на природата на германците, да завоюват, или, още по-просто, да придобият политическо право чрез мирна агитация. Но тъй като *всяко* политическо движение *преди* или, което е *съвсем* същото, *извън**** социалното движение* не може да бъде друго освен буржоазно движение, следва също, че тази програма препоръчва на германските работници *да усвоят преди всичко буржоазните интереси и цели и да осъществят политическото движение в полза на радикалната буржоазия,* която по-късно за благодарност няма да освободи народа, а ще го подчини на нова власт, на нова експлоатация" (стр. 289—291).

* У Бакунин «непосредствен ученик». *Ред.*

** Подчертано и у Бакунин. *Ред.*

*** У Бакунин: «политическите права». *Ред.*

**** Подчертано и у Бакунин. *Ред.*

„Въз основа на тази програма бе извършено трогателното помирение на германските и австрийските работници с буржоазните радикали от Народната партия". Въз основа на „Нюрнбергския конгрес делегатите, назначени за тази цел от конгреса, заминаха за *Щутгарт,* където между представителите на изиграните работници и главатарите на буржоазно-радикалната партия също бе сключен формален отбранителен и настъпателен съюз. В резултат на този съюз както едните, така и другите се явиха *заедно* на втория конгрес на *Лигата за мир и свобода, който бе открит през септември в Берн.* Но — твърде знаменателен факт. Там стана разцепление между буржоазните социалисти и радикалите — и социалните революционери, принадлежащи към партията на *Алианса"* (стр. 291, 292). „В това отношение (т. е. да се наричаш социалист и приятел на народа и да бъдеш против народния социализъм) школата на Маркс ни даде много примери и германският диктатор е толкова гостоприемен под задължителното условие да му се кланят, че сега крие под знамето си голям брой от краката до главата буржоазни социалисти и демократи; Лигата за мир и свобода също би могла да се скрие под него, стига само да се съгласи да го признае за първия «човек» (Mann). Ако буржоазният конгрес беше постъпил така, положението на алиансистите щеше да стане несравнено по-трудно; между Лигата и тях щеше да започне същата борба, която се води сега между тях и Маркс. Но Лигата се оказа по-глупава и същевременно по-честна от марксистите; тя отхвърли равенството" (глупост!) „в икономическата област. Откъсна се от пролетариата; умря; остави само две блуждаещи и оплакващи се сенки — Аманд Гьог и сенсимониста милионер Лемоние... Друг факт от този конгрес: *делегатите, които пристигнаха от Нюрнберг и Щутгарт, т. е. работниците, избрани от Нюрнбергския конгрес на новата социалдемократическа партия на германските работници* и на буржоазно-швабската *Народна партия заедно с мнозинството на Лигата гласуваха единодушно против равенството...* Знаменателен е и друг факт. *Брюкселският конгрес на Интернационала,* който бе закрит няколко дни преди Бернския, отхвърли всякаква солидарност с последния и всички марксисти, които взеха участие в Брюкселския конгрес, говореха и гласуваха в този смисъл. По какъв начин можаха тогава *другите марксисти,* които, както и първите, действуваха *под непосредственото влияние на Маркс,* да стигнат до такова трогателно единодушие с мнозинството на Бернския конгрес? Всичко това си остава загадка, неразрешена и досега. Същото противоречие се проявяваше през цялата 1868 г. и дори през 1869 г. във «Volksstaat»... Понякога в него се печатаха много силни статии против буржоазната Лига; но след това следваха недвусмислени «декларации» на нежност, понякога приятелски упреци. Този орган, така да се каже, умоляваше Лигата да «укроти» своите прекалено ярки изяви на буржоазни инстинкти, които компрометираха защитниците на Лигата пред работниците. Такива колебания в партията на г. Маркс продължиха до септември 1869 г., т. е. до Базелския конгрес. Този конгрес представлява епоха в развитието на Интернационала" (стр. 293—296).

Германците за пръв път се явиха на международен конгрес, и то като партия, организирана по-скоро по буржоазно-политическа, отколкото по народно-националиа* програма. Те гласуваха като един човек под контрола на Либкнехт. Първата му работа беше, разбира се, в духа на своята програма да постави политическия въпрос начело на всички други. Германците претърпяха решително поражение. Базелският конгрес запази чистотата на интернационалната програма, не позволи на германците да я изопачат, като внесат своята буржоазна политика; така възникна разцеплението в Интернационала, причина за което бяха германците. На едно преди всичко интернационално

* У Бакунин: «народно-социална». *Ред.*

дружество те искаха насила да натрапят своята теснобуржоазна и националнополитическа, изключително германска, пангерманска програма. „Те бяха напълно разбити и за това поражение не малко допринесе Съюзът на социалните революционери, алиансистите. Оттук жестоката омраза на германците против Алианса. Краят на 1869 и първата половина на 1870 г. бяха изпълнени със злостни ругатни и още по-злостни, а нерядко и подли клевети на марксистите против хората на Алианса" (стр. 296).

Една победа на Наполеон III нямаше да има толкова продължително вредни последици, както победата на германците (стр. 297).

Всички германци *без изключение* ликуваха по повод на победата, макар и да знаеха, че тя ще затвърди господството на милитаристкия елемент; „нито един или почти нито един германец не се уплаши, всички се обединиха в единодушен триумф". Тяхната страст е господството и робството (стр. 298). *„А германските работници? Е, германските работници не направиха нищо, нито една енергична манифестация на симпатии, на съчувствие към френските работници.* Няколко митинга, на които бяха казани няколко фрази, в които тържествуващата национална гордост сякаш замлъкваше пред изявяването на интернационална солидарност. Но по-далеч от фрази никой не отиде, а в Германия, напълно опразнена от войски, тогава можеше да се започне и направи нещо. Наистина, мнозинството работници бяха взети в армията, където те отлично изпълниха войнишкия си дълг, убиваха всичко и т. н. по заповед на началството и дори грабеха. Някои от тях, изпълнявайки по този начин войнишките си задължения, пишеха същевременно жални писма до *«Volksstaat»* и с ярки краски описваха варварските престъпления, извършени от германските войски във Франция" (стр. 298, 299). Имаше обаче няколко примера на по-смела опозиция: протестите на Якоби, Либкнехт и Бебел; но това са единични и при това много редки примери.

„Ние не можем да забравим статията, публикувана през *септември 1870 г.* във *«Volksstaat»*, в която явно личеше пангерманският триумф. Тя започваше със следните думи: „Благодарение на победите, удържани от германските войски, историческата инициатива окончателно премина от Франция към Германия; ние, германците, и т. н."" (стр. 299).

„С една дума, можем без всякакво изключение да кажем, че у германците преобладаваше и преобладава триумфиращото чувство на военна и политическа национална победа. Върху него главно се опира могъществото на пангерманската империя и на нейния велик канцлер, княз Бисмарк" (стр. 299).

„И знаете ли какъв стремеж преобладава сега в съзнанието или инстинкта на всеки германец? Стремежът да «разпростре» (verbreiten) «широко», «далеко» Германската империя" (стр. 303). Тази страст „ръководи сега и цялата дейност на социалдемократическата партия. И не мислете, че Бисмарк е такъв яростен враг на тази партия, за какъвто «се преструва» (verstellt). Той е прекалено «умен», за да не вижда, че тя му служи като пионер, разпространявайки германската държавна идея в Австрия, Швеция, Дания, Белгия, Холандия и Швейцария. В разпространението на тази германска идея се състои сега главният стремеж на г. Маркс, който, както вече отбелязахме, се опита да «възобнови» (erneuern) в своя полза в Интернационала подвизите и победите на княз Бисмарк. Бисмарк държи в ръцете си всички партии и в края на краищата ще ги предаде в ръцете на г. Маркс" (стр. 304).

„Тази империя" (пангерманската) „обяви чрез устата на своя велик канцлер война на живот и смърт на социалната революция. Княз Бисмарк произнесе тази смъртна присъда от името на 40 милиона германци, които стоят зад него и му служат за опора. Маркс, негов съперник и завистник, а след него и всички водачи на социалдемократическата партия в Германия, обявиха от своя страна също такава отчаяна война на социалната революция. Ние ще

изложим всичко това подробно в следващата част“ (стр. 307, 308). „Засега тя“ (социалната революция) „е съсредоточила силите си само в Южна Европа: Италия, Испания и Франция; но скоро, надяваме се, под нейното знаме ще се наредят и северозападните народи: Белгия, Холандия и главно Англия, а след това най-после и всички славянски племена“ (стр. 308).

ДОПЪЛНЕНИЕ

„Главните черти на идеала“ на руския народ: 1) „всенародното убеждение, че земята, цялата земя, принадлежи на народа, който я напоява със своята пот и я оплодотворява със собственоръчния си труд; 2) че правото на ползване на земята принадлежи не на отделното лице, а на цялата «община», на «мира»*, който я разделя «временно» между отделните лица; 3) квазиабсолютната автономия, общинното самоуправление и в резултат на това решително враждебното отношение на «общината» към държавата“ (стр. 10).

„Трите отрицателни страни са: 1) патриархалността; 2) поглъщането на отделното лице от «мира»; 3) вярата в царя. Към това би могло да се прибави 4) християнската вяра, както официално-православната, така и сектантската (10), но това в Русия не представлява такава важност, както в Западна Европа“ (пак там).

Пунктове 2 и 3 са „естествени резултати“ от пункт 1), «патриархалност» — баща, «мир», цар (стр. 15). „Неговият свят е «общината». Тя не е нищо друго освен естествено разширение на неговото семейство, на неговия род. Затова в нея преобладава същото патриархално начало, същият отвратителен деспотизъм и същата обща принизеност, а затова и същата «коренна» (ursprünglich, zur Wurzel gehörige) несправедливост и същото радикално отрицание на всяко лично право, както и в самото семейство. Решенията на «мира», каквито и да са, са закон. «Кой смее да върви против мира?» — се провиква с «удивление» руския мужик... В «мира» имат право на глас само «старите», главите на семействата... Но над «общината», над всички общини стои царят, «всеобщият» патриарх и родоначалник, бащата на цяла Русия. Затова неговата власт е безгранична“ (стр. 15). „Всяка община представлява «затворено цяло», поради което никоя община няма, а и не чувствува нужда да има каквато и да била самостоятелна органическа връзка с другите общини. Те са свързани помежду си само посредством «царя-баща», само в неговата върховна, бащинска власт“ (стр. 15, 16).

---

* — общинското събрание. *Ред.*

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПОЛИЦЕЙСКИЯТ ТЕРОР В ИРЛАНДИЯ

ДЕКЛАРАЦИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ[475]

Националният антагонизъм между английските и ирландските работници в Англия е бил досега една от главните пречки по пътя на всяко движение, стремящо се към освобождение на работническата класа, и следователно една от главните опори на класовото господство както в Англия, така и в Ирландия. Разрастването на Интернационала в Ирландия и образуването на ирландски секции в Англия заплашват да сложат край на това положение на нещата. Затова напълно естествено е, че британското правителство се опитва да задуши в зародиш изграждането на Интернационала в Ирландия, пущайки в ход всички полицейски шикани, с които изключителните закони и фактически постоянното обсадно положение там му дават възможност да си служи. Как при така наречената свободна британска конституция Ирландия се управлява по чисто пруски маниер, може да се види от следните факти:

На събрание на секцията на Интернационала в Дъблин един сержант и един редник от полицията в пълна униформа стояли на пост пред входа на помещението, където се състояло събранието. На въпроса на собственика дали те са изпратени официално, сержантът отговорил утвърдително, като обяснил, че името на Интернационала вдъхва страх.

В Корк се практикува същият трик. Срещу входната врата на къщата на секретаря на местната секция денем стоят на пост двама полицаи от „кралската ирландска полиция", а след като се мръкне — четирима, и записват името на всеки, който отива при него. Неотдавна един помощник-инспектор посетил няколко лица, при които работят членове на секцията в Корк, и поискал техния

адрес. Мнозина били предупредени от полицията, че ако бъдат видени да разговарят със секретаря, имената им ще бъдат съобщени в „Замъка" — име, което вдъхва ужас на ирландската работническа класа[476]. В същия град, както се съобщава в едно получено писмо,

„местните власти имаха няколко специалии заседания, докарани бяха подкрепления за полицията и на първия ден на Великден всички полицаи бяха в пълно въоръжение и с по десет бойни патрона. Те очакваха, че ние ще имаме митинг в парка; местните власти опитват всичко възможно, за да предизвикат безредици."

Ако британското правителство продължава по същия път, то може да бъде сигурно, че от лицето му ще бъдат смъкнати последните парченца от либералната му маска. Във вестниците на Интернационала в целия свят името на г. Гладстон ще се споменава всеки ден редом с имената на Сагаста, Ланца, Бисмарк и Тиер.

По поръчение на
Генералния съвет:

Р. Апългарт, М. Бари, М. Дж. Бун, Ф. Брадник, Г. Х. Бтери, Е. Делае, Ежен Дюпон, У. Хейлз, Г. Харис, Хърлиман, Жул Жоанар, Ч. Кин, Хариет Лоу, Ф. Леснер, Лохнер, Ш. Лонге, К. Мартен, Зеви Морис, Х. Мейо, Д. Милнър, Ч. Мъри, Пфендер, Дж. Роч, Рюл, Садлър, Кауъл Степни, А. Тейлър, У. Таунсенд, Е. Вайан, Дж. Уестън, Яроу.

Секретари-кореспонденти:

Лео Франкел — за Австрия и Унгария; *А. Ерман* — за Белгия; *Т. Мътърсхед* — за Дания; *О. Серайе* — за Франция; *Карл Маркс* — за Германия и Русия; *Ш. Роша* — за Холандия; *Дж. П. Мак-Донел* — за Ирландия; *Ф. Енгелс* — за Италия и Испания; *Валери Врублевски* — за Полша; *Херман Юнг* — за Швейцария; *Й. Г. Екариус* — за Съединените щати; *Льо Мусю* — за френските секции на Съединените щати;

Дж. Хейлз — генерален секретар

Съставено в началото на април 1872 г.

Напечатано в отделен отпечатък в Лондон през април 1872 г. и във вестник „La Emancipacion", бр. 49 от 18 май 1872 г.

Печата се по текста на отпечатъка

Превод от английски

ЗАПИС НА РЕЧ НА Ф. ЕНГЕЛС ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА В ИТАЛИЯ И ИСПАНИЯ

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ 12 МАРТ 1872 г.

Гражданинът Енгелс заявява, че публикуваният отчет за заседанието от миналата седмица съвсем погрешно предава това, което той е казал за Италия.[477] Поправяйки този отчет, той се ползва от случая, за да допълни същевременно своето изложение относно положението на Интернационала в Италия. Досега всички съобщения, получавани от тази страна, било чрез кореспонденцията на Съвета, било чрез вестниците на италианските секции на Интернационала, представяха нещата така, като че ли последните единодушно поддържат доктрината за пълно въздържане от политическа дейност и отхвърлят резолюцията на конференцията по този въпрос. Не трябва обаче да се забравя, че и кореспонденцията с Генералния съвет, и вестниците се намираха досега не в ръцете на самите работници, а на хора от буржоазен произход: адвокати, лекари, журналисти и т. н. Действително за Съвета беше много трудно да влезе в пряка връзка със самите италиански работници. Това бе постигнато неотдавна на две-три места и сега стана ясно, че тези работници, далеч от това, да бъдат възторжени привърженици на въздържането от политиката, бяха, напротив, много доволни да узнаят, че Генералният съвет, който възглавява основната маса на Интернационала, изобщо не се придържа към тази доктрина. И така можем да се надяваме, че и по този въпрос италианските работници ще бъдат в съгласие с работниците от останалите европейски страни и от Съединените американски щати. В Испания Интернационалът се намира във все същото положение. Правителството отказа да признае на неговите членове правото да свикват публични събрания, но иначе не се меси в тях-

ната дейност. От друга страна, буржоазните републиканци настойчиво ги канят да се присъединят към едно въстание против правителството и новата династия; но членовете на Интернационала са твърдо решени да се сражават за своята собствена програма, ако изобщо трябва да се сражават.

Напечатано във вестник „The Eastern Post", бр. 181 от 17 март 1872 г.

Печата се по текста на протоколната книга на Генералния съвет, сверен с текста на вестника.

Превод от английски

ЗАПИС НА РЕЧ НА Ф. ЕНГЕЛС ЗА ПОЛОЖЕНИЕТО НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА В ИСПАНИЯ[478]

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ
26 МАРТ 1872 г.

Гражданинът Енгелс прочете едно съобщение, от което се вижда, че Испанският федерален съвет в навечерието на изтичането на срока на неговите пълномощия е изпратил на Генералния съвет пълен отчет за развитието и сегашното положение на Интернационала в Испания. Асоциацията, учредена в Испания в 1869 г., се е организирала през юни 1870 г. на конгрес в Барцелона. Тогава тя била още слаба, но революцията на Парижката комуна и започналите правителствени преследвания скоро увеличили нейните сили; на конференцията във Валенция през септември 1871 г. били вече представени тринадесет местни федерации, а сега, в навечерието на конгреса на Интернационала в Испания, който ще бъде открит на 7 април в Сарагоса, Интернационалът наброява над седемдесет организирани местни федерации, като в повече от сто населени пункта има по една или няколко местни секции, които сега завършват своето организационно изграждане. В осем отрасли на промишлеността има професионални съюзи, които са разпространени из цяла Испания и влизат в Интернационала. Понастоящем се водят преговори за влизането на големия съюз на фабричните работници, наброяващ 40 000—50 000 члена, в нашия Интернационал. Пропагандата е много активна и манифестът на Федералния съвет се чете из цялата страна. След дебатите за Интернационала в испанския парламент буржоазният печат препечатва всеки документ, издаван от Интернационала, и това оказва голяма помощ на седемте или осемте испански вестника, които принадлежат към Интернационала и защищават неговите принципи. Ето какво постигна испанското правителство с всички пре-

следвания, на които подложи членовете на нашия Интернационал, и сега, когато преследванията и ограниченията станаха правило, испанските членове на Интернационала напук на правителството се готвят да проведат в Сарагоса своя втори открит конгрес.

Те едва ли знаят колко марки ще са необходими, тъй като членските вноски се плащат месечно. Опасяват се, че ще бъде трудно да ги използват; за тях би било по-удобно да се издават месечни марки.

Федералният съвет е приложил също обръщение до различните федерални съвети, в което изказва пожеланието тези съвети, както и Генералният съвет, да им изпратят телеграми по случай откриването на конгреса в знак на солидарността, проповядвана от Интернационала.

Напечатано във вестник „The Eastern Post", бр. 183 от 31 март 1872 г.

Печата се по текста на протоколната книга на Генералния съвет, сверен с текста на вестника

Превод от английски

ЗАПИС НА РЕЧ НА Ф. ЕНГЕЛС ЗА КОНГРЕСА В САРАГОСА[479]

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ 7 МАЙ 1872 г.

Конгресът на испанската организация на Интернационала в Сарагоса, който се състоя в началото на април, но чиито протоколи се публикуват едва сега, завърши с пълното поражение на онази малка, но активна фракция, която под ръководството на Бакунин през последните четири години нито за миг не прекрати опитите си да предизвика раздори в нашия Интернационал. Тази фракция, обединена в международно дружество, което се нарича Алианс на социалистическата демокрация, при приемането ѝ в Международната работническа асоциация се задължи тържествено да разтури своята отделна организация и да се разтвори всецяло в Интернационала. Но въпреки това тържествено задължение Алиансът продължаваше да съществува като *тайно* дружество вътре в Интернационала — първият пример за тайно дружество, насочено не против управляващите класи и техните правителства, а против същата пролетарска организация, в която той бе обещал да се разтвори. В Испания това тайно дружество успя да управлява известно време Интернационала, но малко преди конференцията във Валенция (септември 1871 г.) в редовете му възникнаха разногласия. Ония от неговите членове, на които интересите на Интернационала действително бяха по-скъпи от интересите на една нищожна сектантска клика, бяха подложени на нападки от страна на фанатиците и интригантите от тази секта и разпрата трябваше в края на краищата да бъде разрешена от конгреса в Сарагоса. Тук верните привърженици на Алианса излязоха с проект за ревизиране на устава, в който те предлагаха по отношение на Испанския федерален съвет същото, което техните приятели сектанти

в Швейцарска Юра предлагаха в своето окръжно по отношение на Генералния съвет: двата съвета и всички съвети изобщо да бъдат лишени от всякаква власт и сведени до обикновени кореспондентски и статистически бюра; секциите и местните федерации да имат правото да приемат каквито си искат местни устави, без какъвто и да било контрол от страна на федералния съвет, подлежащи само на утвърждаване от следващия конгрес. Да се установи пълната автономия на всички секции, правото им да правят каквото намерят за добре и да не се съобразяват с каквито и да било устави; всъщност целият Интернационал да бъде фактически разтурен, неговата организация като политическа партия да бъде напълно унищожена и дейността му парализирана; и това в един момент, когато правителството се стараеше да задуши Интернационала в Испания, когато събранията му бяха забранени, когато публичните заседания на същия този конгрес се разгонваха със сила, а карлистките агитатори с оръжие в ръка само чакаха повод, за да използват Интернационала за въстание в Сарагоса, което в крайна сметка трябваше да служи на техните цели! Нещо повече, тези предложения се правеха в един момент, когато действително прекрасните организационни мероприятия, осъществени от конференцията във Валенция, бяха дали най-неочаквани плодове; когато броят на местните официално конституирани федерации бе пораснал от петнадесет на петдесет и пет, без да се смятат деветнадесетте федерации, чието организиране не бе напълно приключено, и деветдесет и четирите селища, в които съществуваха секции, но още не напълно организирани местни федерации. При такива резултати, които свидетелствуваха в полза на устава, приет във Валенция, и в полза на Федералния съвет, който го беше приложил, какви шансове имаха привържениците на една система, която с възстановяването на едно напълно хаотично състояние би погубила всичко, което бе направено, и би отворила вратите на Интернационала за всеки правителствен или полицейски агент или за всякакъв брой буржоазни предатели? Конгресът единодушно. при само двама или трима въздържали се, заяви, че уставът, приет във Валенция, трябва да остане в пълна сила, и по този начин опитът да бъде унищожен Интернационалът в Испания под предлог за по-съвършеното му организиране напълно се провали. Този резултат има голямо значение за цялата ни Асоциация. Той още веднъж доказва, че в Испания, както и във всяка друга страна, е достатъчно да се апелира към здравия разум на работническата класа, за да се провалят хитростите и сектантските уловки на мними реорганизатори и лъжепророци. Бакунин и неговите последователи гледаха на Испания като на своя крепост, защото ня-

колко години наред бяха ръководили пропагандата в тази страна. Но щом пролетарското движение обхвана цяла Испания, испанските работници не се оставиха да бъдат обвързани от тесните догми на една секта и отказаха да пожертвуват създадената и усъвършенствувана от тях самите организация заради личните цели на шепа интриганти, които, неуспели в често повтаряните си опити да превърнат Интернационала в свое оръдие, правят сега всичко възможно, за да го разтурят фактически. Добре известно е, че през декември миналата година федерацията на Швейцарска Юра, която наброява всичко на всичко девет секции, повечето от които в състояние на пълно разложение, предложи да бъде свикан незабавно извънреден общ конгрес с цел за пълното реорганизиране на Интернационала върху същите принципи, които сега бяха предложени на Сарагоския конгрес с такъв многозначителен ефект. От всички местни федерации в Испания само една, федерацията в град Палма на остров Майорка, се изказа за свикването на този извънреден конгрес. А сега в Сарагоса делегатът на същата местна федерация в Палма заявява, че имал изрична инструкция от ония, които го избрали, да гласува против цялата тази мнима реорганизация, за простото запазване на съществуващия устав! Следователно вотът на Сарагоския конгрес, потвърждавайки пълномощията, дадени на Испанския федерален съвет, косвено потвърждава аналогичните пълномощия, които Базелският конгрес даде на Генералния съвет на Интернационала и които юрското окръжно атакува неотдавна като деспотични и диктаторски.

В Италия опитите на аристокрацията и буржоазията да се изкарат истински представители на работническата класа продължават със същата наглост. През последните дни на април в Рим, в един от най-добрите театри на града, се състоя така наречен работнически конгрес[480]. Той бе председателствуван от княз Теано. Делегати бяха князе, херцози, маркизи, графове и други подобни „най-благородни" особи, банкери, фабриканти, членове на парламента и неколцина бакали. Истински работници в него имаше само осем. Това не попречи на „конгреса", който се състоя със съдействието и под специалното покровителство на правителството, да говори публично от името на италианските работници и да приеме маса резолюции, в които се заявява, че работниците са извънредно доволни и благодарни на своите „знатни господари" за това, което последните любезно са благоволили да направят за тях; и ако те биха получили само малко повече кредит и кооперативни дружества, техните съкровени желания биха били повече от задоволени. За нещастие истинските работници на Рим решиха

сами да се съберат и да обсъдят правото на този конгрес да представлява италианската работническа класа. Въпреки че правителството не разреши да бъдат разлепени по стените съобщенията за свикването на това събрание, дойдоха много работници, които протестираха против резолюциите на този мошенически конгрес и заявиха, че само самите италиански работници в съюз с работниците от целия свят са компетентни да решават всички засягащи ги социални въпроси.

Енгелс докладва също, че току-що е получил писмо от Милано с по-пълни подробности за събитието, което било съобщено предишната седмица; в писмото се съобщавало също, че секцията била принудена да прекрати издаването на своя вестник поради арестуването на някои нейни членове. Гражданинът Енгелс прегледал устава на Ферарското дружество и с оглед на декларацията му за безусловно присъединяване, постъпила заедно с устава, предлага то да бъде утвърдено, тъй като това е ясен и практически устав.

Напечатано във вестник „The Eastern Post", бр. 189 от 12 май 1872 г.

Печата се по текста на протоколната книга на Генералния съвет и текста на вестника

Превод от английски

ЗАПИС НА РЕЧТА НА К. МАРКС ЗА СВИКВАНЕТО НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС И ЗА ПЪЛНОМОЩИЯТА НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ 11 ЮНИ 1872 г.

Гражданинът Маркс казва, че организационният въпрос несъмнено ще бъде главният въпрос, който ще бъде поставен на обсъждане на конгреса. Борбите, които се водиха, достатъчно ясно показаха това. Желателно е въпросът за Генералния съвет да се разгледа отделно от въпроса за федералните съвети. Предложението на Бакунин чисто и просто би превърнало Генералния съвет в статистическо бюро, за което не би бил необходим какъвто и да било съвет. Вестниците могат да дават всички информации, които успеят да съберат, но трябва да се припомни, че досега не са събрани още никакви статистически данни, макар Генералният съвет неведнъж да е настоявал пред секциите, че трябва да се прави нещо в това отношение.

Предложението на Белгийския федерален съвет е логично, защото то целеше премахването на Генералния съвет като вече ненужен. Твърдеше се, че федералните съвети могат да вършат всичко необходимо, че федерални съвети са вече учредени или се учредяват във всички страни и че те биха могли да вземат ръководството в собствените си ръце. Критикувайки това предложение, испанският вестник „Emancipacion“ заяви, че то би означавало гибелта на Интернационала и че то не е дори последователно, тъй като, ако се разсъждава логично, би трябвало да се премахнат същевременно и федералните съвети. При все това ораторът няма да възразява против приемането на това предложение като алтернатива, като експеримент, макар да е сигурен, че това само би доказало абсолютната необходимост от възстановяването на Генералния съвет. Ако политиката на засилване пълномощията на Ге-

нералния съвет бъде отхвърлена, той би бил готов да се съгласи с предложението, но в никакъв случай няма да приеме предложението на Бакунин да бъде запазен Генералният съвет и същевременно сведен до нула.

Публикува се за пръв път

Печата се по текста на протоколната книга на Генералния съвет

Превод от английски

ЗАПИС НА ИЗКАЗВАНЕТО НА К. МАРКС ОТНОСНО МАНДАТА НА БАРИ[481]

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ 3 СЕПТЕМВРИ 1872 г.

Маркс казва, че никого не засяга кого избира една или друга секция. Впрочем чест е за Бари, че не принадлежи към така наречените лидери на английските работници, защото тези хора са повече или по-малко купени от буржоазията и правителството. Бари е подложен на нападки само защото не иска да служи за оръдие на Хейлз.

Публикувано за пръв път в книгата: „Minutes of the Hague Congress of 1872". Madison, 1958

Печата се по преписа от протоколния запис, направен от Куно

Превод от немски

ЗАПИС НА ИЗКАЗВАНЕТО НА К. МАРКС ОТНОСНО МАНДАТА НА ЖУКОВСКИ[482]

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ 3 СЕПТЕМВРИ 1872 г.

Маркс казва, че Алиансът бил приет, защото отначало не бил известен тайният му характер. Генералният съвет много добре знаеше, че Алиансът все още продължава да съществува въпреки официалната му декларация за разтуряне от 6 август 1871 г.; но Лондонската конференция не можа да направи нищо друго, освен да вземе известните решения. Той възразява не против тайните дружества като такива, защото той сам е принадлежал към такова дружество, а против тайни дружества, които са враждебни и вредни за Международната работническа асоциация. Романският федерален съвет енергично протестира против приемането на въпросната секция и поради това Генералният съвет я отхвърли съгласно устава. В Брюксел е друго. Тамошната френска секция писа на Генералния съвет, че по мнението на Белгийския федерален съвет влизането ѝ в белгийската организация би я предало в ръцете на полицията. Затова Генералният съвет не можеше да не признае тази секция за независима и да не постъпи по същия начин и с втората съществуваща също в Брюксел френска секция.

Публикувано за пръв път в книгата: „Minutes of the Hague Congress of 1872", Madison, 1958

Печата се по преписа от протоколния запис, направен от Куно

Превод от немски

ЗАПИС НА ИЗКАЗВАНЕТО НА К. МАРКС ОТНОСНО МАНДАТА НА УЕСТ[483]

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ 4 СЕПТЕМВРИ 1872 г.

Маркс предлага от името на комисията да бъде анулиран мандатът на Уест, тъй като той: 1) е член на временно изключената секция № 12, 2) е участвувал в конгреса във Филаделфия и 3) е бил член на съвета на Принс стрийт. Освен това мандатът на Уест е подписан от Виктория Удхъл, която вече години наред спекулира, за да стане президент на Съединените щати, която е председателка на спиритистите, проповядва свободната любов, притежава банково предприятие и т. н. и т. н. Основаната от В. Удхъл секция № 12 се състоеше първоначално почти само от буржоа, агитираше главно за даване избирателно право на жените и издаде прословутото възвание до говорещите английски граждани на Съединените щати, в което на Международната работническа асоциация се приписваха всякакви глупости и въз основа на което в страната бяха образувани редица подобни секции. Между другото във възванието се говореше за лична свобода, социална свобода (свободна любов), регламентиране на облеклото, избирателно право за жените, универсален език и т. н. На 20 октомври те заявиха, че „освобождението на работническата класа със собствените ѝ сили" означава само, че освобождението на работническата класа не трябва да бъде осъществено против волята на самите работници. Те поставят женския въпрос преди работническия въпрос и не желаят да признаят, че Международната работническа асоциация е работническа организация. Секция № 1 протестира против това поведение на секция № 12 и поиска всяка секция да се състои поне $^2/_3$ от наемни работници, тъй като в Америка досега буржоазията е използвала всяко работническо движение. Сек-

ция № 12 възрази против искането за 2/3 наемни работници и иронично запита: нима е престъпление да бъдеш свободен, а не наемен работник? Тогава двете страни се обърнаха към Генералния съвет, който на 5 и 12 март взе решение за временното изключване на секция № 12.

По тези причини Уест не може да бъде допуснат. Но секция № 12 не призна решението на Генералния съвет*. Уест участвува също в конгреса във Филаделфия и в съвета на Принс стрийт, които отказаха да признаят Генералния съвет и поддържаха връзка с Юрската федерация, която съгласно едно съобщение на вестниците ги посъветвала да не плащат вноски на Генералния съвет и по този начин да го оставят на сухо.

Публикувано за пръв път в книгата: „Minutes of the Hague Congress of 1872", Madison, 1958

Печата се по преписа от протоколния запис, направен от Куно

Превод от немски

* В преписа от протоколния запис, който се пази в библиотеката на Уисконсин (САЩ) и е публикуван в книгата „Minutes of the Hague Congress of 1872 with related documents", тази фраза е записана по следния начин: „Въпреки че те сами се обърнаха за решение към Генералния съвет, секция № 12 и нейните привърженици не признаха това решение." *Ред.*

ЗАПИС НА РЕЧТА НА К. МАРКС ОТНОСНО ПЪЛНОМОЩИЯТА НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ 6 СЕПТЕМВРИ 1872 г.

Ние искаме тези пълномощия не за себе си, а за бъдещия Генерален съвет. Ние по-скоро бихме се съгласили да бъде премахнат Генералният съвет, отколкото да бъде превърнат в пощенска кутия, както предлага Брисме. В подобен случай ръководството на Интернационала би попаднало в ръцете на журналисти, т. е. *на неработници.*

Ораторът недоумява как Юрската федерация и другите абстенционисти са могли да поддържат секция № 12, тъй като именно тази секция искаше да превърне Международната работническа асоциация в оръдие за водене на буржоазна политика.

Нека ония, които се усмихват недоверчиво при споменаването за създадени от полицията секции, знаят, че такива секции са създадени във Франция, Австрия и други страни. От Австрия в Генералния съвет се получи молба да не признава секции, които не са основани от делегати на Генералния съвет или от местната организация.

Везиние и К°, които френските емигранти изгониха неотдавна от своята среда, естествено, са за Юрската федерация. Срещу Белгийския федерален съвет бяха повдигнати пред Генералния съвет такива сериозни обвинения в произвол, злоупотреба с власт, непотизъм и т. н., каквито не са били отправяни срещу нито един федерален съвет, и то от белгийски работници, което се вижда от писмата. Субекти като Везиние, Ландек и др. могат да образуват отначало федерален съвет, а след това вече федерация и секции; агентите на Бисмарк могат да направят същото. Ето защо Генералният съвет трябва да има правото да разтуря или временно да

изключва федерален съвет или федерация, след което трябва да отправи обръщение до секциите, което понякога може да бъде твърде уместно, за да се разреши чрез гласа на народа дали даден федерален съвет е все още изразител на народната воля. В Австрия кресльовци, ултрамонтани, радикали и провокатори образуват секции, за да компрометират Международната работническа асоциация; във Франция една секция бе създадена от полицейски комисар; въпреки това организацията е най-добра там, където Интернационалът е забранен, защото преследванията винаги водят до този резултат.

Генералният съвет и сега може да изключи временно цяла федерация, като изключи временно една секция след друга. В случай на временно изключване на федерален съвет или федерация Генералният съвет се излага на риска да бъде незабавно укорен или порицан и затова ще използва правото за такова временно изключване само в извънредни случаи. Но дали ще признаем на Генералния съвет правото на негърски княз или на руския цар, неговата власт е илюзорна, щом Генералният съвет престане да бъде изразител на мнозинството на Международната работническа асоциация; Генералният съвет няма армия, няма бюджет, той е само морална сила и винаги ще бъде безсилен, ако няма одобрението на целия Интернационал.

Публикувано за пръв път в книгата: „Minutes of the Hague Congress of 1872", Madison, 1958

Печата се по преписа на протоколния запис, направен от Куно

Превод от немски

ЗАПИС НА РЕЧТА НА Ф. ЕНГЕЛС ОТНОСНО СЕДАЛИЩЕТО НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ

ИЗ ПРОТОКОЛА НА ЗАСЕДАНИЕТО НА ХАГСКИЯ КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ 6 СЕПТЕМВРИ 1872 г.

Енгелс взема думата, за да обоснове своето предложение за преместване седалището на Генералния съвет в Ню Йорк. Генералният съвет беше досега непрекъснато в Лондон, защото само там той можеше да бъде интернационален, а документите, както и членовете му — да се намират в безопасност. В Ню Йорк нашите документи ще бъдат също така в безопасност, както и в Лондон, докато никъде на континента те не са в безопасност — дори и в Брюксел и Женева, както се убедихме от тамошните полицейски истории. Партийните разногласия в Лондон се изостриха толкова, че седалището на Съвета *трябва* да се премести.

Освен това обвиненията против Генералния съвет станаха толкова ожесточени и непрекъснати, че това омръзна на повечето от предишните му членове и те решиха да не приемат вече какъвто и да било пост в него. Той може да заяви това определено от името на Маркс и от собственото си име. При това досегашният Генерален съвет далеч не винаги беше единодушен, което могат да засвидетелствуват всичките му членове. Генералният съвет е вече 8 години на едно място и сега е нужна промяна, за да се предотврати нежелателно закостеняване. По същите съображения Маркс още в 1870 г. предложи Генералният съвет да бъде преместен в Брюксел, но тогава всички федерации се изказаха той да остане в Лондон. Къде трябва да се премести сега Генералният съвет? В Брюксел? Самите белгийци заявяват, че това не е удобно, защото нищо не гарантира безопасността на лицата и документите. В Женева? Женевци решително се обявяват против, отчасти по същите мотиви, както и белгийците, и се позовават на конфискуването на документите на Утин.

Следователно не остава друго място освен Ню Йорк. Там нашите документи ще бъдат в безопасност, ние имаме там силна, нова организация, там нашата партия е действително интернационална като никъде другаде. Достатъчно е само да хвърлим поглед върху Нюйоркския федерален съвет, който се състои от ирландци, французи, италианци, шведи и германци, а скоро ще се състои и от американци. Възражението, че Ню Йорк се намира много далеко, е неоснователно, тъй като това ще представлява известно предимство за европейските федерации, които са много чувствителни към намесата на Генералния съвет във вътрешните им работи, защото тъкмо голямото разстояние затруднява подобна намеса и ще пречи отделни федерации да придобиват прекалено голямо влияние в Генералния съвет. Освен това Генералният съвет вече има правото и дори задължението в определени случаи и за определени страни да назначава пълномощници в Европа, както е правил винаги досега.

Публикувано за пръв път в книгата: „Minutes of the Hague Congress of 1872", Madison, 1958

Печата се по преписа на протоколния запис, направен от Куно

Превод от немски

ПЪЛНОМОЩНО, ДАДЕНО НА К. МАРКС ОТ ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ В НЮ ЙОРК

ГЕНЕРАЛЕН СЪВЕТ
НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

Карл Маркс, живущ в Англия, Лондон, Мейтланд парк роуд, № 1, с настоящото се упълномощава и натоварва да събере *всяко каквото и да било имущество* на бившия Генерален съвет на Международната работническа асоциация и да го държи на разположение на Генералния съвет.

Всички бивши членове и длъжностни лица на бившия Генерален съвет на Международната работническа асоциация в Лондон или където и да било другаде се умоляват и поканват да съблюдават това разпореждане и да предадат на споменатия Карл Маркс всички книги, документи и т. н., с една дума — всичко, което принадлежи или е принадлежало на бившия Генерален съвет със седалище в Лондон.

По нареждане и от името на Генералния съвет

Генерален секретар

Ф. А. Зорге

Ню Йорк, 30 декември 1872 г.

Публикува се за пръв път

Печата се по ръкописа
Превод от английски

МАНДАТ, ДАДЕН НА Ф. ЕНГЕЛС ОТ ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ В НЮ ЙОРК

ГЕНЕРАЛЕН СЪВЕТ
НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

МАНДАТ

Фридрих Енгелс, живущ в Лондон, Риджънтс парк роуд, № 122, се назначава за временен представител на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за Италия. Той се упълномощава и натоварва да действува от името на Генералния съвет съобразно с инструкциите, които ще получава от време на време.

По нареждане и от името на Генералния съвет

Генерален секретар

Ф. А. Зорге

Ню Йорк, 5 януари 1873 г.

Публикува се за пръв път

Печата се по ръкописа
Превод от английски

ИНСТРУКЦИЯ ДО ПРЕДСТАВИТЕЛЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ЗА ИТАЛИЯ, ФРИДРИХ ЕНГЕЛС, В ЛОНДОН

1. Представителят на Генералния съвет за Италия с всичките си сили помага на организацията на Интернационала в Италия съобразно с Общия устав, Регламента и инструкциите на Генералния съвет.

2. Той следи за работническия характер на движението в Италия.

3. В спешни случаи той взема временно решение по спорните въпроси, отнасящи се до организацията и ръководството на нашия Интернационал в Италия, като заинтересованите страни имат правото да го обжалват пред Генералния съвет, на който той трябва незабавно да направи съответен доклад.

4. Той има също правото да изключи временно отделен член или цяла организация в Италия до получаване решението на Генералния съвет, на който незабавно съобщава за взетите мерки, като представя доказателства; но той *няма* правото да изключи назначен непосредствено от Генералния съвет пълномощник, без да е поискал и получил по този повод специални инструкции от Генералния съвет.

5. Той има правото да издава временни и с определен срок мандати на лица в Италия, чиито пълномощия в никой случай не трябва да превишават пълномощията на назначените непосредствено от Генералния съвет пълномощници; от само себе си се разбира, че всички мандати и пълномощия трябва да бъдат представени на Генералния съвет за окончателно утвърждаване и могат да бъдат анулирани и оттеглени във всеки момент.

6. Той следи за редовното събиране на членските вноски и за превеждането им на Генералния съвет.

7. Той държи Генералния съвет в течение на събитията чрез редовни съобщения и му изпраща всеки месец подробен отчет.

По нареждане и от името на Генералния съвет

Генерален секретар

Ф. А. Зорге

Ню Йорк, 5 януари 1873 г.

Публикува се за пръв път

Печата се по ръкописа

Превод от френски

ДО ВСИЧКИ ЧЛЕНОВЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

РЕЗОЛЮЦИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ОТ 26 ЯНУАРИ 1873 г.[484]

Като вземa под внимание, че съгласно член 3 на Устава:

„Общият конгрес провъзгласява общите стремежи на работническата класа, взема мерките, необходими за успешната дейност на Международната работническа асоциация, и назначава Генералния съвет на Асоциацията";

че съгласно член 2, раздел II на Организационния регламент „Генералният съвет е длъжен да изпълнява конгресните решения и да следи във всяка страна за строгото спазване на принципите на Общия устав и Регламента на Интернационала"*;

че съгласно член 1, раздел V на Организационния регламент „уставът на дружество, принадлежащо към Международната работническа асоциация, не трябва да съдържа нищо противоречащо на Общия устав и Регламента";

като взема под внимание, че никое дружество или лице не може да принадлежи към организация, чиито закони то отхвърля, т. е. не може в едно и също време да бъде в организацията и вън от нея;

че в случай на претърпяна несправедливост или на предполагаема щета всяко дружество или отделно лице, принадлежащо към Международната работническа асоциация, има правото да протестира пред следващия общ конгрес;

Като взема под внимание по-нататък, че съгласно основния принцип на Международната работническа асоциация „няма права без задължения и няма задължения без права", всяко дру-

* Виж настоящия том, стр. 146. *Ред.*

жество или лице, което има правото да взема решения, има и задължението да изпълнява взетите решения —

Генералният съвет, изхождайки от това, заявява:

Дружества или лица, които отказват да признаят конгресните решения или съзнателно избягват да изпълняват възлаганите им от Устава и Организационния регламент задължения, *се поставят сами извън редовете на Международната работническа асоциация и не са повече нейни членове.*

Генерален съвет:

Ф. И. Бертран, Фр. Болте, К. Карл, С. Дерьор, Форначиери, С. Каванах, С. Ф. Лорел, Е. Левиел, Ф. А. Зорге, К. Шпайер, Е. П. Сен-Клер

Генерален секретар

Ф. А. Зорге

Ню Йорк, 26 януари 1873 г.

Напечатано във вестниците: „Arbeiter-Zeitung“, бр. 6 от 15 март 1873 г., „La Emancipacion“, бр. 90 от 22 март 1873 г., „Der Volksstaat“, бр. 26 от 29 март 1873 г. и „The International Herald“, бр. 52 от 29 март 1873 г.

Печата се по текста на вестник: „Arbeiter-Zeitung“

Превод от немски

ДО ВСИЧКИ ЧЛЕНОВЕ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ

РЕЗОЛЮЦИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ ОТ 30 МАЙ 1873 г.

Като взема под внимание, че конгресът на Белгийската федерация, състоял се на 25 и 26 декември 1872 г. в Брюксел, е решил да се признаят за недействителни* решенията на петия общ конгрес;

като взема под внимание, че конгресът на една част от Испанската федерация, състоял се в Кордова от 25 декември 1872 г. до 2 януари 1873 г., е решил да не признае решенията на петия общ конгрес в Хага и да приеме резолюциите на събрание, враждебно на Интернационала**;

като взема под внимание, че едно състояло се в Лондон на 26 януари 1873 г. събрание е решило да се отхвърлят постановленията на петия общ конгрес в Хага —

Генералният съвет на Международната работническа асоциация, съблюдавайки Устава и Организационния регламент и съобразно с резолюцията си от 26 януари 1873 г., заявява:

Всички национални или местни федерации, секции и отделни лица, участвували в споменатите по-горе конгреси и събрания в Брюксел, Кордова и Лондон и признали техните решения, *сами са се поставили извън редовете на Международната работническа асоциация и не са повече нейни членове.*

Генерален съвет:
Ф. И. Бертран, Ф. Болте, К. Карл, С. Каванах, С. Дерьор, С. Ф. Лорел, Ф. А. Зорге, К. Шпайер

Генерален секретар
Ф. А. Зорге

Ню Йорк, 30 май 1873 г.

Напечатано във вестниците: „Arbeiter-Zeitung", бр. 18 от 7 юни 1873 г. и „Der Volksstaat", бр. 51 от 25 юни 1873 г.

Печата се по текста на вестник „Arbeiter-Zeitung".

Превод от немски

* Във вестник „Volksstaat" вместо думите „да се признаят за недействителни" е напечатано „да се отхвърлят". *Ред.*

** Става дума за решенията на анархисткия конгрес в Сент-Имие. *Ред.*

ДЕКЛАРАЦИЯ НА ГЕНЕРАЛНИЯ СЪВЕТ НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ ОТНОСНО ИТАЛИАНСКИТЕ СЕКЦИИ НА ИНТЕРНАЦИОНАЛА

Генералният съвет на Международната работническа асоциация съобщава, че *не съществува* национална италианска федерация на Интернационала, тъй като никоя организация, претендираща за това звание, не е изпълнила някога което и да било от ония условия, които съгласно Устава и Регламента трябва да предхождат приемането и признаването.

Същевременно в различни части на Италия съществуват секции на Международната работническа асоциация, които са редовно организирани и поддържат връзка с Генералния съвет.

От името и по поръчение на Генералния съвет

Генерален секретар

Ф. А. Зорге

Ню Йорк, 30 май 1873 г.

Напечатано във вестниците: „Arbeiter-Zeitung", бр. 18 от 7 юни 1873 г. и „Der Volksstaat", бр. 61 от 25 юни 1873 г.

Печата се по текста на вестник „Arbeiter-Zeitung"

Превод от немски

ДО ГРАЖДАНИТЕ ДЕЛЕГАТИ НА VI КОНГРЕС НА МЕЖДУНАРОДНАТА РАБОТНИЧЕСКА АСОЦИАЦИЯ[485]

Лондон, 3 септември 1873 г.

Граждани,

В желанието си да предостави на конгреса пълна свобода при обсъждане дейността на Генералния съвет през 1872—1873 г., Генералният съвет в Ню Йорк взе на времето решение да не изпраща делегати измежду своите членове, а да избере пълномощник в Европа и да го натовари да представи на конгреса предвидените от Устава официален и поверителен отчет, както и резолюциите по въпросите на дневния ред. След като се запознах с документите, които ми бяха изпратени от Генералния съвет, толкова по-охотно се съгласих да приема неговия мандат, защото напълно одобрявам неговата организационна дейност и официалните му решения. Но получени в последния момент съобщения от различни страни ме задължават да не участвувам в работата на конгреса. Деликатното положение на нашите членове в тези страни не ми позволява да съобщя каквито и да било подробности. Мога само да кажа, че положението във Франция — откъдето получих мандати на мое име — не дава надежда за пряко представителство, че при сегашната криза за нашите испански членове е невъзможно да напуснат страната си, тъй като масата от работници би изтълкувала това като акт на малодушие, че в резултат на събитията в Испания задълженията на нашите приятели в Португалия толкова са нараснали, че не им остава друг избор освен косвено представителство; най-после, че полицейските шикани срещу членовете на Интернационала в Италия, новите и все нови арести в Германия, насилственото разтуряне на централната секция в Копенхаген и непрекъснато засилващите се

репресии, на които се натъква всяко работническо движение в Австро-Унгария, правят неосъществимо едно истинско интернационално представителство на работниците. Един конгрес, свикан при подобни обстоятелства, които са много по-тежки за Интернационала, отколкото непосредствено след поражението на Парижката комуна, би имал вече поради своя състав повече или по-малко локален характер.

От друга страна, Британският федерален съвет, който в политическо отношение се намира в много по-благоприятно положение, що се отнася до представянето му на Женевския конгрес, бе вече назначил своите делегати — Алфред Дейс, Ф. Леснер, О. Серайе, — но след като се запозна с документите, изпратени на неговия секретар от Федералния съвет на Романска Швейцария, отмени взетото решение и реши да не участвува в конгреса и да изложи основанията си за това публично.

Дори гореизложените общи съображения да не ме задължаваха да се въздържа от всякакво участие в работата на Женевския конгрес, то фактите, които мотивират решението на Британския федерален съвет, биха били вече достатъчни да ми попречат да участвувам в конгреса, въпреки мандатите, които получих от Франция, Америка, Португалия и т. н.

Пращам ви, приложени, документите, които получих от Генералния съвет.[486]

С братски поздрав

О. Серайе

Написано от Ф. Енгелс на 3 септември 1873 г.

Печата се по текста на ръкописа на Енгелс

Превод от френски

БЕЛЕЖКИ

ДАТИ ИЗ ЖИВОТА И ДЕЙНОСТТА НА К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

ПОКАЗАЛЦИ

БЕЛЕЖКИ

[1] *«Мними разцепления в Интернационала»* — поверително окръжно на Генералния съвет на Международната работническа асоциация, написано от К. Маркс и Ф. Енгелс през средата на януари—началото на март 1872 г. На 5 март Маркс изложил основните положения на окръжното на заседание на Генералния съвет и отбелязал значението на този документ, в който се дава «картина на историческото развитие на принципите и политиката на Интернационала, които се проследяват съвсем ясно». Окръжното «Мними разцепления в Интернационала», в което била предадена на пълна гласност подривната дейност, която развивал в Интернационала възглавяваният от Бакунин Алианс на социалистическата демокрация, завършва определен етап от борбата на Маркс и Енгелс против анархизма. Враждебната дейност на бакунистите се засилила особено след Лондонската конференция (септември 1871). Със своите решения за необходимостта от създаване на самостоятелна политическа партия на пролетариата и за борба със сектантството конференцията нанесла тежък удар на анархизма. Анархистите предприели бясна кампания против Интернационала, преди всичко против Генералния съвет и Маркс. На конгреса на анархистите в Сонвилие през ноември 1871 г. било прието окръжно (виж статията на Енгелс «Конгресът в Сонвилие и Интернационалът», настоящото издание, т. 17, стр. 480—486), което станало сигнал за подемане на кампания против Генералния съвет от страна на различните враждебни на марксизма елементи както вътре в Интернационала, така и вън от него. Откритата и особено тайната дейност на анархистите поставила под заплаха най-голямото завоевание на международния пролетариат — Интернационала. В «Мними разцепления в Интернационала» Маркс и Енгелс разобличават пред пролетариата от всички страни истинските цели на анархистите, връзките им с чужди на работническата класа елементи и дейността на ръководения от Бакунин Алианс като враждебна на работническото движение секта.

Окръжното «Мними разцепления в Интернационала» било напечатано за пръв път в отделна брошура на френски език в края на май 1872 г. с подписите на всички членове на Генералния съвет и разпратено на всички федерации на Интернационала. На руски език «Мними разцепления в Интернационала» било публикувано за пръв път в 1928 г. в книгата на В. Полон-

ски «Материалы для биографии М. Бакунина», т. 3, стр. 466—490, но със значителни съкращения. Първият пълен превод на руски бе публикуван от Института по марксизъм-ленинизъм в 1938 г. в списание «Пролетарская революция», кн. 9. — *1.*

2 К. Маркс. «Гражданската война във Франция» (виж настоящото издание, т. 17, стр. 317—370). — *5.*

3 В отговор на клеветите на буржоазния печат срещу Интернационала във връзка с излизането на възванието «Гражданската война във Франция» Маркс и Енгелс отправили от името на Генералния съвет до различни английски вестници: «The Times», «The Standard», «The Daily News» и други, писма, в които защищавали Парижката комуна и разяснявали позицията на Интернационала (виж настоящото издание, т. 17, стр. 374—383, 385). — *6.*

4 От юни 1871 г. във връзка с пристигането в Лондон на комунари, избягали в Англия от преследванията на версайското правителство, Генералният съвет се занимавал със събиране и разпределяне на материални помощи, както и с настаняване на емигрантите комунари на работа. Организатор на цялата тази дейност на Генералния съвет бил Маркс. През юли Генералният съвет образувал специален Комитет за подпомагане на емигрантите комунари, в който влизали Маркс, Енгелс, Юнг и други членове на Съвета; на 5 септември 1871 г. във връзка с напрегнатата дейност по подготовката на Лондонската конференция от 1871 г. Маркс и Енгелс излезли от Комитета и били заместени от други членове на Генералния съвет. Въпреки дейността на специалния Комитет през 1871—1872 г. Генералният съвет продължавал да отделя огромно внимание на организирането на помощ за комунарите. — *6.*

5 От края на 50-те години едно от главните искания на английските работници било искането за установяване на деветчасов работен ден. През май 1871 г. избухнала голяма стачка на строителните и машиностроителните работници в Нюкясъл, която се ръководела от Лигата за борба за деветчасов работен ден. Борбата в Нюкясъл се изострила особено много, тъй като Лигата за пръв път привлякла и невлизащите в трейдюнионите работници. Председателят на Лигата Барнет се обърнал към Генералния съвет на Интернационала с молба да попречи на започналия внос на стачкоизменници в Англия. Във връзка с това Генералният съвет изпратил на континента членовете на Съвета Екарнус и Кон, за да разясняват на работниците значението на водещата се в Нюкясъл борба. Вносът на стачкоизменници бил осуетен благодарение на енергичната подкрепа на Генералния съвет на Интернационала. През октомври 1871 г. стачката в Нюкясъл завършила с победата на работниците; била въведена 54-часова работна седмица. — *6.*

6 На 25 юли 1871 г. Генералният съвет приел предложението на Енгелс през септември 1871 г. в Лондон да бъде свикана закрита конференция на Интернационала. От това време Маркс и Енгелс развивали огромна дейност по организационната и теоретичната подготовка на конференцията; съставили програма за работата на конференцията и проекторезолюциите, които били обсъдени на заседания на Генералния съвет и по-късно предложени на Лондонската конференция. Лондонската конференция на Интернационала, която била важен етап в борбата на Маркс и Енгелс за създаване на пролетарска партия, се състояла от 17 до 23 септември 1871 г. (виж настоящото издание, т. 17). — *6.*

[7] Решението на Генералния съвет на Интернационала конгресът да бъде свикан в Майнц вместо в Париж било взето на 17 май 1870 г. На 12 юли 1870 г. по предложение на Маркс бил приет проектът за дневния ред на конгреса в Майнц (виж настоящото издание, т. 16, стр. 456). — 7.

[8] На заседанието на Генералния съвет на 28 юни 1870 г. Маркс внесъл предложение да бъде обсъден в секциите въпросът за преместването на седалището на Генералния съвет, мотивирайки го с необходимостта да не се създават привилегировани условия за работниците от една или друга страна; след като било обсъдено на редица заседания на Съвета, предложението било прието и на 14 юли 1870 г. Маркс написал «Поверително съобщение до всички секции» (виж настоящото издание, т. 16, стр. 455). Секциите се изказали против преместването на седалището на Генералния съвет, смятайки Лондон за най-подходящото място за дейността на ръководния орган на Международната работническа асоциация. — 7.

[9] На 25—29 септември 1865 г. вместо проектирания конгрес на Международната работническа асоциация в Брюксел се състояла предварителна конференция в Лондон; решението за отлагане на конгреса и за свикване на конференция било взето от Генералния съвет по настояване на Маркс, който смятал, че местните организации на Интернационала още не са достатъчно укрепнали в идейно и организационно отношение. — *7.*

[10] В окръжната телеграма на френския министър на външните работи Жул Фавър от 26 май 1871 г. до дипломатическите представители на Франция в чужбина последните се инструктирали да поискат от европейските правителства арестуването и предаването на емигрантите комунари като вулгарни криминални престъпници.

Дюфор внесъл законопроект, съставен от специална комисия при френското Национално събрание, съгласно който принадлежността към Интернационала се наказвала със затвор. Законопроектът бил приет на 14 март 1872 г. — *7.*

[11] През лятото на 1871 г. Бисмарк и канцлерът на Австро-Унгария Бойст предприели стъпки за съвместна борба с работническото движение. На 7 юни 1871 г. Бисмарк изпратил на германския посланик във Виена Швайниц телеграма, в която му нареждал да се споразумее с австрийското правителство за съвместни действия против работническите организации; на 17 юни 1871 г. Бисмарк изпратил на Бойст паметна бележка, в която му съобщавал за мерките, взети в Германия и Франция против дейността на Интернационала. През август 1871 г. на срещата на германския и австрийския император в Гащайн и през септември 1871 г. в Залцбург бил поставен на специално обсъждане въпросът за мерките за съвместна борба с Интернационала.

Италианското правителство се включило в общия поход против Интернационала, което се изразило в разгромяването на неаполитанската секция през август 1871 г. и в преследването на членовете на Интернационала, поспециално на Т. Куно (виж настоящия том, стр. 73—74).

През пролетта и лятото на 1871 г. испанското правителство взело репресивни мерки против работническите организации и секциите на Интернационала; във връзка с това членовете на Испанския федерален съвет Мора, Мораго и Лоренцо били принудени да емигрират в Лисабон. — 7.

[12] През юли 1870 г. в Австро-Унгария били арестувани и осъдени за държавна измяна дейците на австрийската социалдемокрация Обервиндер, А. Шой,

Мост и Папст; преследвания били предприети и срещу някои работнически дружества.

На 9 септември 1870 г. в Германия за издаване на обръщението до всички германски работници от 5 септември 1870 г., насочено против милитаристките планове на пруското правителство, били арестувани и изправени пред съда членовете на Комитета на Германската социалдемократическа работническа партия Браке, Борнхорст, Шпир и др. На 17 декември 1870 г. за изказвания против грабителската война били арестувани Либкнехт и Бебел, които били обвинени в «подготовка на държавна измяна»; през март 1872 г. те били осъдени на 2 години затвор в крепост. — *8*.

13 Централният комитет на Северноамериканската федерация на Международната работническа асоциация решил на 12 август 1871 г. да не изпраща делегати на Лондонската конференция, а наличните средства да употреби за подпомагане емигрантите на Комуната. На специална комисия било възложено да състави доклад за Лондонската конференция; на 20 август меморандумът на Централния комитет бил единодушно одобрен от неговите членове и след това изпратен на Генералния съвет. В меморандума се прави анализ на икономическото и политическото положение на работническата класа в САЩ и на трудностите, които среща в своята работа Централният комитет. Този документ бил изложен накратко от Маркс на заседанието на конференцията на 22 септември 1871 г. — *8*.

14 По предложение на Маркс Лондонската конференция натоварила Генералния съвет да образува федерален съвет за Англия. От основаването на Интернационала до есента на 1871 г. функциите на такъв съвет изпълнявал самият Генерален съвет. През октомври 1871 г. представители на английските секции и на влизащите в Интернационала трейдюниони образували Британския федерален съвет. От самото начало в неговото ръководство попаднала група реформисти, възглавявана от секретаря на Генералния съвет Хейлз, която повела борба против Генералния съвет, като се стремяла да му противопостави в Англия Британския съвет и се обявявала против политиката на пролетарски интернационализъм, която той водел по ирландския въпрос (виж бележка 93). В своята борба Хейлз и др. се съюзили с анархистите в Швейцария, с буржоазно-реформистките елементи в САЩ и т. н. След Хагския конгрес реформистката част на Британския федерален съвет отказала да признае решенията на конгреса и заедно с бакунистите предприела клеветническа кампания против Генералния съвет и Маркс. Против тях се обявила друга част от Британския съвет (Викери, Райли, Милнър, Леснер и др.), която активно поддържала Маркс и Енгелс. В началото на декември 1872 г. Британският федерален съвет се разцепил; една част от съвета, останала вярна на решенията на Хагския конгрес, се конституирала като Британски федерален съвет и установила непосредствен контакт с Генералния съвет, седалището на който било преместено в Ню Йорк. Активна помощ за организиране работата на Британския съвет оказали Маркс и Енгелс. Опитите на реформистите да поведат след себе си Британската федерация на Интернационала се провалили.

Британският федерален съвет съществувал фактически до края на 1874 г. Той преустановил своята дейност поради преустановяването на дейността на Интернационала изобщо, както и поради временната победа на опортюнизма в английското работническо движение. — *8*.

15 Става дума за резолюция IX на Лондонската конференция от 1871 г. «За политическото действие на работническата класа», в която било формулирано положението за необходимостта от организиране на политическа партия на

работническата класа като задължително условие за осигуряване победата на социалистическата революция и за осъществяване на крайната ѝ цел— построяването на безкласово общество (виж настоящото издание, т. 17, стр. 426—427). — *8.*

[16] Има се предвид резолюция II на Лондонската конференция от 1871 г. «За наименованията на националните съвети и т. н.», която преграждала достъпа до Интернационала на различните сектантски групи (виж настоящото издание, т. 17, стр. 423—424). — *8.*

[17] Става дума за прокламацията на Бакунин «До руските, полските и всички славянски приятели», публикувана в приложение към «Колокол», бр. 122—123 от 15 февруари 1862 г.

«Колокол» — руски революционно-демократичен вестник, издаван през 1857—1867 г. от А. И. Херцен и Н. П. Огарьов на руски език и през 1868—1869 г. на френски език с руски приложения; до 1865 г. излизал в Лондон, след това в Женева. — *9.*

[18] *Лига за мир и свобода* — буржоазно-пацифистка организация, създадена в 1867 г. в Швейцария от редица дребнобуржоазни и буржоазни републиканци и либерали. — *9.*

[19] Става дума за резолюцията, предложена от М. Бакунин на 23 септември 1868 г. на конгреса на Лигата за мир и свобода в Берн във връзка с обсъждането на проектопрограмата на Лигата. В защита на своето предложение Бакунин произнесъл две речи, публикувани в «Колокол», бр. 14—15 от 1 декември 1868 г. — *9.*

[20] Цитираното по-долу окръжно на Генералния съвет на Международната работническа асоциация до Алианса на социалистическата демокрация било написано от Маркс на 22 декември 1868 г. във връзка с обсъждането на въпроса за приемането на Алианса в Интернационала на заседание на Генералния съвет.

На 29 ноември 1868 г. И. Ф. Бекер, който влизал във временния комитет на Алианса, изпратил на Генералния съвет текста на програмата и устава на това дружество. Тези документи били прочетени на заседанието на Съвета на 15 декември 1868 г. Същия ден Маркс ги изпратил на Енгелс с молба да му съобщи критическите си бележки. Енгелс изпълнил тази молба на 18 декември; на 22 декември съставеният от Маркс с оглед на бележките на Енгелс проектоотговор до Алианса под формата на циркулярно писмо бил прочетен на заседание на Генералния съвет от Х. Юнг и приет с малки изменения. Циркулярното писмо, изпратено като поверително съобщение (виж настоящото издание, т. 16, стр. 353—555), било публикувано за пръв път от Маркс и Енгелс в «Мними разцепления в Интернационала». — *9.*

[21] Приведеното по-долу окръжно на Генералния съвет било съставено от Маркс в отговор на повторната молба на централното бюро на Алианса от 27 февруари 1869 г. до Генералния съвет за приемане в Интернационала. Централното бюро на Алианса заявявало, че е готово да разтури международния Алианс, ако Генералният съвет одобри неговата програма и приеме в Интернационала отделните местни секции на Алианса. Маркс съгласувал текста на отговора с Енгелс; писмото било единодушно прието на заседанието на Съвета на 9 март 1869 г. (виж настоящото издание, т. 16, стр. 363—364). Документът бил публикуван за пръв път от Маркс и Енгелс в произведението «Мними разцепления в Интернационала». — *11.*

22 *Нечаевият процес* — процес срещу студенти, обвинени в тайна революционна дейност, който се гледал в Петербург през юли—август 1871 г. (подробно за този процес виж настоящия том, стр. 388—415). Материалите на процеса били публикувани във вестник «Санкт-Петербургские ведомости».

Лондонската конференция натоварила Утин да състави кратък отчет за Нечаевия процес, който преди публикуването му трябвало да бъде представен на Генералния съвет. Вместо отчет Утин изпратил на Маркс в края на август 1872 г. за Хагския конгрес на Интернационала обширен поверителен доклад за враждебната към Интернационала дейност на Бакунин и Нечаев. — *13*.

23 *«Le Progrès»* («Прогрес») — бакунистки вестник, който открито се борел против Генералния съвет; излизал на френски език в Локъл под редакцията на Гийом от декември 1868 до април 1870 г. — *14*.

24 *«L'Egalité»* («Равенство») — швейцарски седмичник, орган на Романската федерация на Интернационала; излизал в Женева на френски език от декември 1868 до декември 1872 г. През ноември 1869—януари 1870 г. влизащите в редакцията на вестника Бакунин, Перон, Робен и др. се опитвали да го използват за нападки срещу Генералния съвет на Интернационала. Но през януари 1870 г. Романският федерален съвет успял да наложи промяна в състава на редакцията и да изключи от нея бакунистите, след което вестникът почнал да поддържа линията на Генералния съвет. — *14*.

25 Става дума за написаното от Маркс окръжно «Генералният съвет до Федералния съвет на Романска Швейцария», утвърдено на заседанието на Генералния съвет на 1 януари 1870 г. (виж настоящото издание, т. 16, стр. 402—409). — *14*.

26 *«Le Travail»* («Труд») — френски ежедневник, орган на парижките секции на Интернационала, излизал от 3 октомври до 12 декември 1869 г. в Париж; един от главните сътрудници на вестника бил видният деец на френското работническо движение, книговезецът Е. Варлен. — *14*.

27 *Лига за обществено благо* — съюз на феодалната аристокрация, възникнал в края на 1464 г. във Франция и насочен против политиката на обединение на Франция в единна централизирана държава, водена от крал Людовик XI. Участниците в Лигата действували под знамето на борци за «общото благо» на Франция. — *14*.

28 *«La Solidarité»* («Солидарност») — бакунистки седмичник, излизал на френски език от април до септември 1870 г. в Ньошател и от март до май 1871 г. в Женева. — *15*.

29 *«Фабрика»* («La Fabrique») — по онова време се наричало производството на часовници и бижутерийни изделия в Женева и нейните околности, което се практикувало в големи и малки работилници от манифактурен тип, както и от домашни работници. — *15*.

30 Резолюцията за Федералния комитет на Романска Швейцария, приета от Генералния съвет по предложение на Маркс, виж в настоящото издание, т. 16, стр. 451. — *16*.

31 Става дума за второто възвание на Генералния съвет на Международната работническа асоциация за френско-пруската война, написано от Маркс и прието от Генералния съвет на Интернационала на 9 септември 1870 г. (виж настоящото издание, т. 17, стр. 274—282). — *16*.

32 Става дума за носещото дата 5 септември 1870 г. възвание «До секциите на Интернационала», съставено от бакунистите Дж. Гийом и Г. Блан и публикувано в Ньошател като приложение към вестник «Solidarité», бр. 22. — *16.*

33 *Въстанието в Лион* започнало на 4 септември 1870 г. във връзка с новината за поражението при Седан. Пристигналият на 15 септември в Лион Бакунин се опитал да вземе в свои ръце ръководството на движението и да осъществи своята анархистка програма. На 28 септември анархистите направили опит да извършат преврат. Тъй като Бакунин и другите анархисти нямали връзки с работниците, нито определен план за действие, този опит се провалил. — *16.*

34 В писмо от 10 август 1871 г., адресирано до секретар-кореспондента за Швейцария Юнг, Н. Жуковски, секретарят на бакунистката секция в Женева, която се наричала «Алианс на социалистическата демокрация. Централна секция», изпратил резолюцията за саморазтурянето на секцията, приета на 6 август 1871 г. — *17.*

35 Виж «Compte rendu du IVe Congrès International, tenu à Bâle, en septembre 1869». Bruxelles, 1869, p. 172. Руския превод на резолюцията виж в «Базельский конгресс Первого Интернационала, 6—11 сентября 1869». М., 1934, стр. 87. — *17.*

36 През април 1870 г. бакунистът Робен се обърнал към Парижкия федерален съвет с предложение да признае образувания от анархистите на конгреса в Шо-дьо-Фон федерален комитет за Романски федерален комитет и да обяви във вестник «La Marseillaise», че само неговите привърженици са действителни членове на Интернационала. След като Генералният съвет разяснил на членовете на Парижкия федерален съвет смисъла на разцеплението, станало в Швейцария, Федералният съвет решил, че няма право да се меси в този въпрос, който следва да бъде разгледан от Генералния съвет. — *17.*

37 Става дума за резолюция XVII на Лондонската конференция от 1871 г. «За разцеплението в Романска Швейцария».

В специалното издание на резолюциите на конференцията е публикуван съкратеният текст на тази резолюция. В несъкратен вид резолюцията била отпечатана в «Egalité», бр. 20 от 21 октомври 1871 г. (виж настоящото издание, т. 17, стр. 432—435). — *18.*

38 B. Malon. «La troisième défaite du prolétariat français». Neuchâtel, 1871 (Б. Малон. «Третото поражение на френския пролетариат». Ньошател, 1871). — *18.*

39 *Секцията за пропаганда и революционно социалистическо действие* възникнала на 6 септември 1871 г. на мястото на разтурената през август женевска секция «Алианс на социалистическата демокрация». В нейното организиране освен бившите членове на тази секция Жуковски, Перон и др. взели участие някои френски емигранти, по-специално Ж. Гед и Б. Малон. — *18.*

40 «*La Révolution Sociale*» («Социална революция») — седмичник, излизал в Женева на френски език от октомври 1871 до януари 1872 г., от октомври 1871 г. — официален орган на анархистката Юрска федерация. — *19.*

41 A. Leo «La guerre sociale. Discour prononcé au Congrés de la paix à Lausann 1871». Nauchâtel 1871, p. 7 (А. Лео. «Социалната война. Реч, произнесена на конгреса в Лозана, 1871». Ньошател, 1871, стр. 7). — *19.*

42 *«Le Figaro»* («Фигаро») — френски реакционен вестник, излизал в Париж от 1826 г.: бил свързан с правителството на Втората империя.

«Le Gaulois» («Гал») — ежедневник с консервативно-монархическо направление, орган на едрата буржоазия и аристокрацията, излизал в Париж от 1867 до 1929 г.

«Paris-Journal» («Парижки вестник») — реакционен ежедневник, свързан с полицията; издаван бил от Анри дьо Пен в Париж от 1868 до 1874 г. Поддържал политиката на Втората империя, а след нейното падане — правителството на националната отбрана и правителството на Тиер;разпространявал мръсни клевети за Интернационала и Парижката комуна. — *19.*

43 Става дума за резолюцията, приета от Генералния съвет по предложение на Маркс на 7 юли 1868 г. (виж настоящото издание, т. 16, стр. 324). Необходимостта от тази резолюция била предизвикана от произнесената от Ф. Пиа на един митинг на 29 юни 1868 г. по случай годишнината от юнското въстание на парижкия пролетариат в 1848 г. реч, в която той открито призовавал към терористични актове против Наполеон III. Брюкселският вестник «La Cigale» в съобщението си за събранието представил Ф. Пиа за един от ръководителите на Интернационала. Това твърдение било повторено и от други вестници.

След появяването на резолюцията в печата Френската секция в Лондон, член на която бил Ф. Пиа, се разцепила. Представителите на пролетарските елементи (Е. Дюпон,Х.Юнг,П.Лафарг и др.) напуснали нейните редове,като изразили неодобрение на авантюристката и провокационната тактика на Пиа. Групата на Пиа, която нямала вече никаква връзка с Интернационала,продължавала да се нарича «френска секция в Лондон», издавала документи от името на Международното работническо дружество и неведнъж оказала подкрепа на антипролетарските групировки, които се борели против линията на Маркс в Генералния съвет. — *20.*

44 През 1869 г. в Генералния съвет на няколко пъти бил повдиган въпросът за официалното разграничаване от групата на френските дребнобуржоазни емигранти в Лондон, привърженици на Ф. Пиа (виж предишната бележка). През пролетта на 1870 г. такова разграничаване станало особено необходимо, тъй като по това време във Франция се подготвял трети процес против членове на Интернационала, обвинени в заговор за убийството на Наполеон III; като обвинителни материали фигурирали документи на така наречената Френска секция в Лондон, по-специално обръщението, прието на едно събрание на 20 октомври 1869 г., в което Интернационалът бил отъждествяван с тайното републиканско дружество Революционна комуна, ръководено от Ф. Пиа. Във връзка с това Маркс съставил резолюция, приета от Генералния съвет на 10 май 1870 г., в която се изтъквало, че Интернационалът няма нищо общо с тази група (виж настоящото издание, т. 16, стр. 447). Истинският повод за арестуването на членовете на Интернационала във Франция бил издаденият от Парижкия федерален съвет манифест от 24 април 1870 г., в който се разкривал истинският смисъл на подготвяния плебисцит (виж бележки 159 и 160).

«La Marseillaise» («Марсилеза») — френски ежедневник, орган на левите републиканци, излизал в Париж от декември 1869 до септември 1870 г. Вестникът помествал материали за дейността на Интернационала и за работническото движение.

«Le Réveil» («Пробуждане») — френски седмичник, а от май 1869 г. ежедневник, орган на левите републиканци, излизал под редакцията на Ш. Делеклюз в Париж от юли 1868 до януари 1871 г. Вестникът публикувал документи на Интернационала и материали за работническото движение. — *21.*

45 Въпросът за доносническата дейност на Дюран, който бил на служба на френската полиция и се промъкнал в Интернационала като един от ръководителите на Френската секция от 1871 г., бил разгледан на 7 октомври 1871 г. на извънредно заседание на Генералния съвет, на който била представена преписката на Дюран с чиновници от полицията. Съгласно полицейските инструкции Дюран трябвало да проникне с шпионски цели на Лондонската конференция, както и да влезе в състава на Генералния съвет. Резолюцията за изключването на Дюран била съставена и внесена на заседанието на Генералния съвет от Енгелс (виж настоящото издание, т. 17, стр. 439). — *21.*

46 Резолюцията от 17 октомври 1871 г. за устава на Френската секция от 1871г. била написана от Маркс и единодушно утвърдена от Генералния съвет. Съветът изтъквал, че тъй като уставът на секцията противоречи на Общия устав, тя не може да бъде приета в Интернационала. Текстът на резолюцията се е запазил във вид на ръкопис на секретар-кореспондента за Франция О. Серайе (виж настоящото издание, т. 17, стр. 441—444). — *22.*

47 На 7 ноември 1871 г. Генералният съвет обсъждал отговора до Френската секция от 1871 г., която в писмо от 31 октомври заявила, че не е съгласна с резолюцията на Съвета от 17 октомври 1871 г. (виж предишната бележка) и отправила нападки срещу Генералния съвет. Съобщение по въпроса направил О. Серайе; той внесъл написаната от Маркс резолюция, която била единодушно одобрена от Съвета (виж настоящото издание, т. 17, стр. 466—470). Тази резолюция била публикувана за пръв път (непълно) в произведението «Мними разцепления в Интернационала». — *22.*

48 «*Declaration de la Section française fédéraliste de 1871, siégeant à Londres*». *Londres*, 1871 («Декларация на френската федералистка секция от 1871 г. със седалище в Лондон». Лондон, 1871). Над заглавието на брошурата секцията, макар че Генералният съвет отказал да я приеме, поставила думите: «Международна работническа асоциация». — *24.*

49 Става дума за втората резолюция от раздела «Особени резолюции на конференцията», в която се отбелязвало, че германските работници са изпълнили своя интернационален дълг; за основа на резолюцията послужили изводите, които се съдържали в речта на Маркс, за положението на Интернационала в Германия и Англия (виж настоящото издание, т. 17, стр. 428). — *24.*

50 Става дума за писмото на секретар-кореспондента за Франция О. Серайе до редактора на вестник «Qui Vive!» Вермерш от 11 ноември 1871 г., публикувано в този вестник на 16 ноември 1871 г., както и в редица други вестници.

«*Qui Vive!*» («Кой иде!») — ежедневник, излизал през 1871г. в Лондон на френски език; орган на Френската секция от 1871 г. — *24.*

51 Става дума за официалното издание на Общия устав и Организационния регламент на Интернационала, подготвено от Генералния съвет по поръчение на Лондонската конференция от 1871 г. Английското и френското издание излезли в Лондон, първото през първата половина на ноември, а второто — през декември 1871 г.: «General Rules and Administrative Regulations of the International Working Men's Association. Official edition revised by the General Council» и «Statuts Généraux et Règlements Administratifs de l'Association Internationale des Travailleurs. Edition officielle, revisée par le Conseil Général». Официалният текст на немски език бил отпечатан във вестник «Volksstaat», бр. 12 от 10 февруари 1872 г. и едновременно издаден в отделна брошура.

под заглавие: «Allgemeine Statuten und Verwaltungs-Verordnung der Internationalen Arbeiter-Association. Amtliche deutsche Ausgabe, revidiert durch den Generalrath». Leipzig, Verlag der Expedition des «Volksstaat». 1872.

Руският превод на Общия устав и на Организационния регламент виж в настоящото издание, т. 17, стр. 445—460. — *25.*

52 «Congrès ouvrier de l'Association International des Travailleurs tenu à Genève du 3 au 8 septembre 1866». Genève, 1866, p. 27, note. — *25.*

53 «Troisième procès de l'Association Internationale des Travailleurs à Paris». Paris, 1870, p. 4. — *25.*

54 Става дума за резолюция XVII на Лондонската конференция «За разцеплението в Романска Швейцария», в която на анархистките секции, отделили се от Романската федерация, се предлагало да приемат названието «Юрска федерация» (виж настоящото издание, т. 17, стр. 430). — *26.*

55 Става дума за предложената от Малон, Льофрансе и Остин на събрание на женевските секции на 2 декември 1871 г. резолюция, насочена против Генералния съвет на Интернационала и против решенията на Лондонската конференция и основана върху фалшификация на документите на Интернационала. Събранието на федерацията отхвърлило анархисткия проект и приело резолюция, която одобрявала постановленията на Лондонската конференция и изразявала пълна солидарност с дейността на Генералния съвет. Проектът на анархистката резолюция на Малон бил публикуван във вестник «Révolution Sociale», бр. 7 от 7 декември 1871 г. — *27.*

56 Виж настоящото издание, т. 17, стр. 430. — *28.*

57 Става дума за окръжното на министъра на външните работи до дипломатическите представители на Франция от 6 юни 1871 г., в което Жул Фавър призовавал всички правителства на съвместна борба с Интернационала. Написаната от Маркс и Енгелс декларация на Генералния съвет относно окръжното на Ж. Фавър виж в настоящото издание, т. 17, стр. 372—373. Има се също предвид докладът, направен от Саказ на 5 февруари 1872 г. от името на комисията, която разглеждала законопроекта на Дюфор (виж бележка 10). — *32.*

58 Тук и по-долу Маркс цитира Устава на Интернационала, приет от Женевския конгрес и издаден в Лондон на английски език («Rules of the International Working Men's Association» 1867). — *33.*

59 Тук има грешка. Член 6 на Общия устав бил приет на Женевския конгрес на Интернационала през 1866 г. Виж «Congrès ouvrier de l'Association Internationale des Travailleurs tenu à Genève du 3 au 8 septembre 1866». Genève, 1866, pp. 13—14 («Работнически конгрес на Международната работническа асоциация, състоял се в Женева от 3 до 8 септември 1866». Женева, 1866, стр. 13—14). — *35.*

60 *Работническата федерация* била създадена в Торино през есента на 1871 г. и се намирала под влиянието на мадзинистите. През януари 1872 г. от федерацията излезли пролетарските елементи, които образували дружеството *Освобождение на пролетария*, прието по-късно като секция в Интернационала. Начело на дружеството до февруари 1872 г. стоял тайният полицейски агент Терцаги.

«*Il Proletario*» («Пролетарий») — италиански вестник, излизал в Торино от 1872 до 1874 г., защищавал бакунистите против Генералния съвет и решенията на Лондонската конференция. —*36.*

61 «Troisième Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs. Compte rendu officiel». Bruxelles, septembre 1868. Supplément au journal «Le Peuple Belge», p. 50 («Трети конгрес на Международната работническа асоциация. Официален отчет». Брюксел, септември 1868. Приложение към вестник «Белгийски народ», стр. 50). — *37*.

62 Става дума за съставената от М. Бакунин програма на Международния алианс на социалистическата демокрация, издадена в Женева в 1868 г. на френски и немски език. Текстът на програмата е изцяло приведен в произведението на К. Маркс и Ф. Енгелс «Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация». — *39*.

63 Става дума за статията на М. Бакунин «Организацията на Интернационала», публикувана в анархисткия годишник «Almanach du Peuple pour 1872» («Народен алманах за 1872 г.»). — *40*.

64 През ноември 1871 г. буржоазният демократ Стефанони направил проект за създаване на «универсално дружество на рационалистите», чиято програма представлявала смесица от буржоазнодемократически възгледи с идеи на дребнобуржоазния утопичен социализъм (организиране на земеделски колонии за разрешаване на социалния въпрос и т. н.). Целта на дружеството по признанието на самия Стефанони било да се отклони вниманието на работниците от Интернационала и да се попречи на разпространението на неговото влияние в Италия, но същевременно Стефаиони заявявал, че е солидарен с Алианса на социалистическата демокрация. В започналата след публикуването на проектопрограмата на дружеството полемика Стефанони публикувал клеветнически статии против Генералния съвет, Маркс и Енгелс; материал за тези статии той черпел от ласалианските вестници, от Фогт и т. н. Разобличенията на истинските цели на Стефанони и на преките връзки на анархистите с буржоазните демократи, направени от Маркс и Енгелс (писмото на Енгелс до редакцията на «Gazzettino Rosa» виж в настоящото издание, т. 17, стр. 490—492, статията на Маркс «Още веднъж г. Стефанони и Интериационалът» виж в иастоящия том, стр.81—83), както и обявяването на редица дейци на италианското работническо движение против проекта на Стефанони провалили опитите на Стефанони да подчини работническото движенне в Италия на буржоазното влияние.

«Gazzettino Rosa» — италиански ежедневник,излизал в Милано от 1867 до 1873 г.; през 1871—1872 г. защищавал Парижката комуна и публикувал документите на Международната работническа асоциация; от 1872 г. вестникът изпаднал под влиянието на бакунистите. — *43*.

65 *«Neuer Social-Demokrat»* («Нов социалдемократ») — немски вестник, излизал в Берлин от 1871 до 1876 г. три пъти седмично; орган на ласалианския Общогермански работнически съюз; направлението на вестника напълно отразявало провежданата от ласалианците политика на приспособяване към Бисмарковия режим и на кокетиране с господствуващите класи в Германия, опортюнизма и национализма на ласалианските лидери. Стоейки на сектантски позиции, вестникът водел системна борба против марксисткото ръководство на Интернационала и Германската социалдемократическа работническа партия; поддържал враждебната по отношение на Генералния съвет дейност на бакунистите и на представителите на другите антипролетарски течения. — *43*.

66 *«Белоризци»* или *«бели ризи»* се наричали бандите, организирани от префектурата на полицията на Втората империя. Тези, състоящи се от декласи-

рани елементи банди, които се представяли за работници, устройвали провокационни демонстрации и инциденти, създавайки повод за преследване на действително работническите организации. — *43*.

67 Конгресът на Белгийската федерация на Международната работническа асоциация, който заседавал на 24—25 декември 1871 г., при обсъждането на окръжното от Сонвилие не подкрепил искането на швейцарските анархисти за незабавно свикване на общ конгрес на Интернационала, но същевременно взел решение, с което на Белгийския федерален съвет се възлагало да изработи нов устав на Интернационала. Разработеният от анархистки позиции проектоустав, който бил обсъден на конгреса на Белгийската федерация през юли 1872 г., предвиждал премахването на Генералния съвет. — *44*.

68 A. Richard et G. Blanc. «L'Empire et la France nouvelle. Appel du peuple et de la jeunesse à la conscience française». Bruxelles, 1872. — *44*.

69 Тези резолюции за разцеплението във федерацията на Интернационала в САЩ били написани от Маркс и приети по негово предложение на заседанията на Генералния съвет на 5 и 12 март 1872 г.

През декември 1870 г. представители на няколко секции в Ню Йорк образували Централен комитет като ръководен орган на Интернационала в САЩ. Присъединилите се към тези секции през юли 1871 г. секции № 9 и № 12 начело с буржоазните феминистки В. Удхъл и Т. Клафлин започнали от името на Интернационала агитация за буржоазни реформи. Противопоставяйки се на «чуждестранните секции» (немски, френски, ирландски), и особено на ръководената от Ф. А. Зорге германска секция № 1 в Ню Йорк, привържениците на Удхъл и Клафлин се опитвали да използват организациите на Интернационала за своите цели. На 27 септември 1871 г. тайно от нюйоркския Централен комитет секция № 12 отправила до Генералния съвет искане да бъде призната за ръководна секция на Интернационала в Америка; същевременно секцията водела в печата кампания против ония секции на Интернационала, които отстоявали пролетарския характер на организацията. Със своята резолюция от 5 ноември 1871 г. (виж настоящото издание, т. 17, стр. 664) Генералният съвет отхвърлил искането на секция № 12 и потвърдил пълномощията на нюйоркския Централен комитет. Но и след това секция № 12 продължила своята дейност, което довело до засилване на дребнобуржоазните елементи в някои организации на Интернационала в САЩ и предизвикало през декември 1871 г. разцепление между пролетарските и дребнобуржоазните секции. В Ню Йорк били образувани Временен федерален съвет, в който влизали Зорге, Болте и др., и втори комитет начело с Удхъл и други буржоазни реформатори от секция № 12. Генералният съвет решително подкрепил пролетарското крило на Северноамериканската федерация; секция № 12 била изключена от Интернационала до следващия конгрес. На 28 май 1872 г. Генералният съвет признал за единствен ръководен орган на Интернационала Временния федерален съвет. На конгреса на Северноамериканската федерация през юли 1872 г. бил избран постоянен Федерален съвет, в който влезли почти всички членове на Временния съвет. Причините за разцеплението във федерацията на САЩ са изложени подробно в статията на Ф. Енгелс «Интернационалът в Америка» (виж настоящия том, стр. 92—98).

Резолюциите на Генералния съвет били публикувани в органите на Интернационала в различни страни, по-специално във вестник «Volksstaat».

«*Der Volksstaat*» («Народна държава») — централен орган на Германската социалдемократическа работническа партия, излизал в Лайпциг от

2 октомври 1869 до 29 септември 1876 г. (два пъти седмично, от юли 1873 г. — три пъти). Вестникът изразявал възгледите на революционното течение в работническото движение в Германия. За смелия си революционен тон вестникът бил постоянно преследван от правителството и полицията. Съставът на редакцията му постоянно се менял поради арести на редакторите, но общото ръководство на вестника си оставало в ръцете на В. Либкнехт. Значителна роля във вестника изиграл А. Бебел, който завеждал издателство «Volksstaat».

Маркс и Енгелс поддържали тесен контакт с редакцията на вестника, на страниците му редовно се печатали техни статии. Придавайки голямо значение на дейността на «Volksstaat», Маркс и Енгелс внимателно следили неговата работа, критикували отделни негови слабости и грешки, поправяли линията на вестника, който благодарение на това бил един от най-добрите работнически вестници през 70-те години на XIX век. — *48.*

70 Става дума за резолюция VI на Базелския конгрес по организационните въпроси «За реда на изключване на секциите от Интернационала», която давала на Генералния съвет правото да изключва временно, до следващия конгрес, отделни секции от Интернационала. — *49.*

71 Става дума, изглежда, за малка група сръбски и български студенти в Цюрих, организирали се под непосредственото влияние на анархистите в група на Алианса под името Славянски съюз. След първите опити да се конституира през пролетта на 1872 г. като секция на Интернационала и отказа на Генералния съвет да я признае, през юни—юли 1872 г. групата влязла в Юрската федерация (програмата ѝ била написана от Бакунин); през лятото на 1873 г. групата се разпаднала. — *50.*

72 «*La Liberté*» («Свобода») — белгийски демократичен вестник, излизал в Брюксел от 1865 до 1873 г.; през 1872—1873 г. всяка седмица; от 1867 г.— един от органите на Международната работническа асоциация в Белгия. — *51.*

73 G. Lefrançais. «Etude sur le mouvement communaliste à Paris, en 1871». Neuchâtel, 1871, p. 92. — *51.*

74 Разобличителните статии на Маркс за «Paris-Journal», който бил публикувал едно фалшифицирано писмо, виж в настоящото издание, т. 17, стр. 298, 301—304.

По предложение на Маркс разобличения публикувал и секретар-кореспондентът на Генералния съвет за Франция О. Серайе, който адресирал на 16 март 1871 г. писмо до редица вестници.

«*Le Courrier de l'Europe*» («Европейски куриер») — орлеанистки вестник, излизал в Лондон на френски език през 1840—1889 г.

«*Die Zukunft*» («Бъдеще») — германски буржоазнодемократически вестник, орган на Народната партия, излизал през 1867 г. в Кьонигсберг, а от 1868 г. в Берлин. Писмото на Маркс, което разобличава фалшификацията на «Paris-Journal», било публикувано в бр. 73 от 26 март 1871 г. — *71.*

75 На заседанието на Генералния съвет на 20 февруари 1872 г. било прието предложението на Юнг да се чествува с масов митинг в Лондон на 18 март първата годишнина на Парижката комуна. За подготовка била избрана специална комисия, в която влезли Юнг, Мак-Донел, Милнър и др. На заседание на Съвета на 12 март Маркс бил утвърден за един от ораторите на митинга. След това Юнг се обърнал към Енгелс с молба да подготви проекторезолюциите. Но публичният митинг бил провален, тъй като собственикът на

залата в последния момент отказал да я предостави за събранието. Все пак членовете на Интернационала и бившите комунари, събрани в тясното помещение на дружеството на комунарите, чествували на 18 март с тържествено събрание годишнината на първата пролетарска революция. На това събранне по предложение на комунарите Тейс и Камелина и на члена на Генералния съвет Милнър били приети три кратки резолюции, текстът на които дословно съвпада със запазения на френски език ръкопис, направен от дъщерята на Маркс Жени и съдържащ поправките на Карл Маркс. Текстът на резолюцията, без да се посочва името на автора, бил публикуван в съобщението за митинга от вестниците «Eastern Post» от 23 март, «International Herald» от 30 март и «Liberté» от 24 март 1872 г.

«International Herald» («Международен вестител») — английски седмичник, излизал в Лондон от март 1872 до октомври 1873 г., от май 1872 до май 1873 г. фактически бил официалният орган на Британския федерален съвет на Интернационала; вестникът публикувал съобщения за заседанията на Генералния съвет и Британския съвет, документи на Международната работническа асоциация и статии на Маркс и Енгелс. В края на 1872 г. и в началото на 1873 г. вестникът играл голяма роля в борбата против реформистите, отцепили се от Британския федерален съвет. От юни 1873 г. във връзка с отдръпването на издателя и редактора на вестника У. Райли от работническото движение било прекратено сътрудничеството на Маркс и Енгелс и публикуването на материалите на Британската федерация на Интернационала във вестника. — *52.*

76 *Секцията Фере* (наречена така в памет на видния деец на Парижката комуна Теофил Фере) била една от първите френски секции на Интернационала, възникнали в Париж след разгромяването на Комуната. Секцията се конституирала окончателно през април 1872 г.; тя служела като опорна точка за връзка на Генералния съвет с възстановяващите се работнически организации във Франция. Секцията била приета в Интернационала по предложение на Маркс през юли 1872 г., след като уставът ѝ бил разгледан от специална комисия по уставите на Генералния съвет. — *53.*

77 Ръкописът на Маркс *«Национализацията на земята»* бил написан през март—април 1872 г. във връзка с провежданото от манчестерската секция на Интернационала обсъждане на въпроса за национализацията на земята. В писмо до Енгелс от 3 март Дюпон съобщавал за бъркотията във възгледите на членовете на секцията по аграрния въпрос и като излагал 5 пункта на изказването, което възнамерявал да направи, молел Маркс и Енгелс да му съобщят своите бележки, за да може да ги има предвид за събранието на секцията. Маркс дал широка обосновка на своите възгледи по въпроса за национализацията на земята. На 8 май 1872 г. Дюпон прочел на заседанието на секцията доклад (напълно съвпадащ със запазения ръкопис на Маркс); този доклад бил публикуван на 15 юни 1872 г. във вестник «International Herald» под заглавие: «Национализацията на земята. Доклад, прочетен в манчестерската секция на Международното работническо дружество»; във вестника не са посочени имената нито на автора, нито на докладчика. — *55.*

78 Цитира се докладът на Сезар дьо Пеп за поземлената собственост, изнесен на заседанието на Брюкселския конгрес на Международната работническа асоциация на 11 септември 1868 г. — *58.*

79 Това писмо било написано от Енгелс по поръчение на Генералния съвет в отговор на молбата на Испанския федерален съвет да се изпратят приветствия до редовния конгрес на Испанската федерация. Писмото било прочетено

на конгреса на 7 април 1872 г. и публикувано във вестник «Emancipacion».

Конгресът на Испанската федерация на Интернационала се състоял в Сарагоса от 4 до 11 април 1872 г.; на конгреса присъствували 45 делегати, които представлявали 31 местни федерации. По нареждане на правителството полицията забранила публичните заседания на конгреса.

«*La Emancipacion*» («Освобождение») — ежедневник, орган на мадридските секции на Интернационала, излизал в Мадрид от 1871 до 1873 г.; през септември 1871—април 1872 г. орган на Испанския федерален съвет; водел борба с анархисткото влияние в Испания. През 1872—1873 г. във вестника бил публикуван «Манифестът на комунистическата партия», отделни глави от «Нищета на философията» и I том на «Капиталът», редица статии на Енгелс, част от които били написани специално за вестника. — *59*.

80 Настоящата декларация, написана от Маркс в отговор на клеветите на члена на парламента А. Б. Кокрейн, в камарата на общините била прочетена от Маркс на 16 април на заседание на Генералния съвет. По решение на Съвета декларацията била напечатана в отделен отпечатък, както и във вестник «Eastern Post». — *62*.

81 Маркс има тук предвид уводната част към «Временния устав на Международната работническа асоциация», в която той бил формулирал в 1864 г. при основаването на Интернационала изходните програмни положения на първата международна масова организация на пролетариата. Тази уводна част влязла без изменения в Общия устав, утвърден от Женевския конгрес в 1866 г. Задачите на политическата борба на пролетариата били изложени в третата алинея на този документ, която гласяла, «че икономическото освобождение на работническата класа е следователно великата цел, на която трябва да бъде подчинено като средство всяко политическо движение» (виж настоящото издание, т. 16, стр. 12). В съставения едновременно с «Временния устав» «Учредителен манифест на Международната работническа асоциация» Маркс обосновал положението, че «завоюването на политическата власт е станало следователно велик дълг на работническата класа», и призовавал пролетариата «да овладее тайните на международната политика, да следи дипломатическата дейност на своите правителства и в случай на необходимост да ѝ противодействува с всички средства, с които разполага» (виж настоящото издание, т. 16, стр. 10 и 11). — *63*.

82 Става дума за брошурата на Бакунин «Risposta d'un Internazionale a Giuseppe Mazzini».Milano, 1871 («Отговор на един член на Интернационала, адресиран до Джузепе Мадзини», Милано, 1871); брошурата била публикувана като приложение към бр. 227 на «Gazzettino Rosa» от 16 август 1871 г. — *63*.

83 «*Die Volksstimme*» («Народен глас») — австрийски работнически вестник, орган на социалдемократите; поддържал Генералния съвет на Интернационала; излизал във Виена два пъти месечно от април до декември 1869 г. — *64*.

84 «*Le Père Duchêne*» («Татко Дюшен») — френски ежедневник, издаван от Вермерш в Париж от 6 март до 21 май 1871 г.; по направление бил близък до бланкисткия печат. — *65*.

85 Тук и по-долу Маркс цитира речта на Фосет в камарата на общините от 12 април 1872 г., публикувана във вестник «Times» на 13 април 1872 г. — *65*.

86 Законопроектът за учредяване на федерален отдел за статистика на труда бил приет от камарата на представителите при конгреса на САЩ, но след това отхвърлен от сената. — *68*.

87 Писмото до Ферарското работническо дружество било написано от Енгелс в отговор на съобщението за образуването на дружеството и за неговото намерение да стане секция на Интернационала. Писмото на Енгелс, както и изпратените от него програмни документи на Интернационала помогнали на членовете на дружеството да преодолеят анархисткото влияние. На 7 май Генералният съвет по предложение на Енгелс утвърдил Фераското дружество за секция на Интернационала. — *68.*

88 С тази статия започва редовното сътрудничество на Енгелс в италианския вестник «Plebe», което продължило до края на 1872 г. Преди това, в 1871 г., във вестника били публикувани извадки от писма на Енгелс и някои изпратени от него в Италия документи на Генералния съвет на Интернационала. По молба на редактора на вестника Е. Бинями Енгелс написал за «Plebe» редица статии, които били публикувани обикновено под заглавие «Писма от Лондон»; към първата статия била дадена следната бележка: «Под това заглавие ще поместваме занапред писмата, които един уважаван гражданин се е задължил да ни пише от Лондон». Сътрудничеството на Енгелс в «Plebe» било преустановено в началото на 1873 г. във връзка с правителствените преследвания, които направили невъзможно редовното издаване на вестника, както и във връзка с общото спадане на работническото движение, и било възобновено в 1877 г. Статиите на Енгелс в «Plebe» били препечатани от Дж. Бозио в сборника: «Karl Marx. Friedrich Engels. Scritti italiani». Milano—Roma, 1955 («Карл Маркс. Фридрих Енгелс. Италиански произведения». Милано—Рим, 1955). Подзаглавията на настоящата статия, както и на повечето други статии на Енгелс от «Plebe» в настоящия том, отговарят на заглавията, дадени в споменатия сборник на Бозио.

«*La Plebe*» («Народ») — италиански вестник, излизал под редакцията на Е. Бинями в Лоди от 1868 до 1875 г. и в Милано от 1875 до 1883 г.; до началото на 70-те години — с буржоазнодемократично направление, покъсно социалистически вестник, през 1872—1873 г. орган на секциите на Интернационала, поддържал Генералния съвет в борбата му с анархистите, публикувал документи на Интернационала и статии на Енгелс. — *70.*

89 През 1830—1831 г. в Южна и Източна Англия станали стихийни въстания на селскостопанските работници, предизвикани от крайно тежкото положение на тази категория на населението. Въвеждането на селскостопански машини довело до масова безработица сред ратаите, които в знак на протест палели снопите и чупели машините. Войските, изпратени в обхванатите от въстанието райони, жестоко разгромнили въстаниците. — *70.*

90 В края на март 1872 г. в графството Уорикшир бил създаден Съюз на селскостопанските работници, който възглавил една стачка, която скоро обхванала съседните графства на Централна и Източна Англия. Стачката била подкрепена от трейдюнионите на градските работници. Тяхната парична помощ, както и повишеното търсене на работна ръка в градовете във връзка с промишления подем, допринесли за успешната борба на селскостопанските работници. През май 1872 г. под председателството на работника Джозеф Арч бил създаден Национален съюз на селскостопанските работници, който в края на 1873 г. обединил около 100 хиляди души. Борбата за намаляване на работния ден и за повишаване на работната заплата продължила до 1874 г. и завършила с победа на стачниците в редица графства. — *71.*

91 Енгелс има предвид отговора на министъра на вътрешните работи Брюс на заседанието на камарата на лордовете на 12 април 1872 г. във връзка с речта на А. Б. Кокрейн против Международната работническа асоциация. — *72.*

92 Съобщението за полицейските преследвания срещу германския социалист Т. Куно, който бил един от ръководителите на миланската секция на Интернационала, било направено от Енгелс на заседанието на Генералния съвет на 23 април 1872 г. Енгелс бил почерпил сведенията за тези преследвания от италианските вестници, както и от полученото от него иа 22 април писмо на Куно. Виждайки в преследването на Куно конкретно проявление на споразумението, сключено от реакционните правителства в Европа против Интернационала, Енгелс придавал голямо значение на разобличаването на този факт. Написаното от Енгелс съобщение било публикувано в отчета за заседанието на Генералния съвет във вестник «Eastern Post» от 27 април 1872 г. и в «Gazzettino Rosa» от 7 май 1872 г. — *73*.

93 На 14 май на заседание на Генералния съвет бил обсъден въпросът за взаимоотношенията между възникналите в Англия и Ирландия ирландски секции и Британския федерален съвет (виж бележка 14). В своята реч Енгелс разобличил шовинистическите възгледи на Хейлз и на някои английски членове на Генералния съвет и на Британския съвет, които се обявили против създаването на самостоятелна ирландска организация в Интернационала и против нейната борба за независимост на Ирландия. В станалите на заседанието дебати повечето членове на Съвета подкрепили Енгелс.

Текстът на речта на Енгелс се е запазил под формата на записа, който той сам е направил за публикуване в печата, както и (не изцяло) в протоколната книга на Генералния съвет. Речта не била публикувана, тъй като още на следващото заседание на Генералния съвет било решено дискусията по ирландския въпрос да не се включва в отчета, предназначен за вестниците. Това се мотивирало с обстоятелството, че публикуването на някои изказвания, и по-специално на изказването на Хейлз, може да навреди на Интернационала. — *75*.

94 Става дума за сблъскването между чартисти и ирландци в Манчестер на 8 март 1842 г., предизвикано от буржоазно-националистическите ръководители на ирландската Национална асоциация на рипилърите (привърженици на отменяването на унията от 1801 г.), които се отнасяли враждебно към работническото движение в Англия, и по-специално към чартизма. Рипилърите изгонили О'Конор и група чартисти от Хол ъв Сайънс, където О'Конор трябвало да изнесе доклад. — *76*.

95 Тази декларация, съставена от Маркс, била прочетена от него на заседанието на Генералния съвет на 21 май 1872 г. във връзка с появилата се през април 1872 г. брошура: «Conseil fédéraliste universel de l'Association Internationale des Travailleurs et des sociétés républicaines socialistes adhérentes». London, 1872 (брошурата излязла на френски, английски и немски език). Световният федералистки съвет бил образуван в началото на 1872 г. от остатъците от Френската секция от 1871 г. (виж настоящия том, стр. 25), от различни буржоазни и дребнобуржоазни организации, някои ласалианци, изключени от лондонското Комунистическо просветно дружество на германските работници, и от други елементи, които се стремели да се промъкнат в ръководството на Интернационала. Тяхната атака била насочена преди всичко против резолюциите на Лондонската конференция за политическата дейност на работническата класа и за борбата със сектантството. Решението на Хагския конгрес за включването на резолюцията за политическата дейност на работническата класа в Общия устав, както и за изключването на Бакунин нанесло съкрушителен удар на всички тези враждебни елементи. В края на септември 1872 г. Световният федералистки съвет свикал в Лондон конгрес,

който се опитал да представи за конгрес на Международната работническа асоциация. По-нататъшната дейност на федералисткия съвет се превърнала в борба между различните клики, които претендирали да ръководят «движението».

Настоящата декларация на Генералния съвет била публикувана в почти целия печат на Интернационала: във вестник «Emancipacion» редакцията прибавила към нея следния заключителен абзац: «Този важен документ, който разкрива пред нас интригите на буржоазните партии, показва техния стремеж да разцепят Интернационала и да парализират неговата дейност. Във всички страни, в Англия и Германия, в Белгия и Швейцария, в Америка и Италия, буржоазията се опитва да изопачи принципа на работническата солидарност, за да внесе в нашия Интернационал разрушаваща дезорганизация. Нека това ни послужи за урок.» — *78.*

96 *Всесбща републиканска лига* — дребнобуржоазна организация, създадена в 1871 г., в ръководството на която се подвизавали Оджер, Брадлоу, Везинне, Льо Любе и други. Лигата провъзгласила за своя цел постигането на интелектуално, морално и материално благоденствие на човечеството чрез обединение на републиканците от всички страни и чрез разпространяване на книги и брошури, както и чрез всестранно просвещаване посредством лекции и речи на митинги. Наред с искането за национализация на земята и за всеобщо избирателно право програмата на Лигата включвала и искания за премахване на титлите и привилегиите на духовниците и аристокрацията, както и за осъществяване на федеративния принцип в бъдеща световна република. Републиканското движение в Англия, което се засилило след провъзгласяването на републиката във Франция на 4 септември 1870 г., послужило като основа за възникването на Лигата. Към нея се присъединили редица републикански клубове, които възникнали в различни английски градове и обединявали дребнобуржоазни, а отчасти и пролетарски елементи. — *78.*

97 *Лигата за земята и труда* била основана през октомври 1869 г. в Лондон с участието на Генералния съвет. В нейната програма наред с отделни буржоазно-радикални искания били включени исканията за национализация на земята, за намаляване на работния ден и чартистките искания за всеобщо избирателно право и за създаване на селскостопански колонии (виж по-подробно настоящото издание, т. 16, стр. 598—603). Но още към есента на 1870 г. в Лигата се засилило влиянието на буржоазните елементи и към 1872 г. тя загубила всякаква връзка с Интернационала. — *78.*

98 Става дума за изключената в края на 1871 г. от лондонското Комунистическо просветно дружество на германските работници (което било секция на Интернационала) група на ласалианците, която отправяла клевети по адрес на Генералния съвет.

Лондонското Комунистическо просветно дружество на германските работници било основано през февруари 1840 г. от К. Шапер, Й. Мол и други дейци на Съюза на справедливите. Активно участие в дейността на дружеството през 1847 и 1849—1850 г. вземали Маркс и Енгелс. На 17 септември 1850 г. Маркс и Енгелс и редица техни привърженици излезли от Дружеството, тъй като голяма част от него застанала на страната на сектантско-авантюристическата фракция на Вилих—Шапер. От края на 50-те години Маркс и Енгелс отново вземат участие в дейността на дружеството. С основаването на Интернационала дружеството станало германска секция на Международната работническа асоциация в Лондон, от края на 1871 г.

то влизало като секция в Британската федерация. Лондонското Просветно дружество съществувало до 1918 г., когато било забранено от английското правителство. — *78*.

99 Въз основа на постъпили оплаквания против Везиние за клеветите му срещу френските членове на Интернационала Брюкселският конгрес от 1868 г. възложил на брюкселската секция да поиска от Везиние доказателства за повдигнатите от него обвинения и в случай, че той не бъде в състояние да стори това, да го изключи от Интернационала.

На 26 октомври 1868 г. брюкселската секция взела решение за изключването на Везиние от Интернационала. — *79*.

100 Виж бележка 53. — *79*.

101 Статията на К. Маркс «Още веднъж г. Стефанони и Интернационалът» била написана във връзка с появяването в «Libero Pensiero» на 18 април 1872 г. на клеветническата статия на Стефанони «Маркс—Фогт—Херцен», насочена против Интернационала и лично против Маркс. Преди това разобличение против Стефанони публикувал Енгелс (виж настоящото издание, т. 17, стр. 490—492). Продължаващите нападки на Стефанони и преките му връзки с Алианса и ласалианците накарали Маркс също да напише статия против него. Разобличенията на Маркс, Енгелс и италианските членове на Интернационала провалили опитите на Стефанони да подчини работническото движение в Италия на буржоазното влияние.

«*Il Libero Pensiero*» («Свободна мисъл») — италианско списание, орган на буржоазните републиканци-рационалисти, излизало във Флоренция през 1866—1876 г. — *81*.

102 Във връзка с проекта за създаване на «Универсално дружество на рационалистите» (виж бележка 64) Стефанони се опитал да получи подкрепата на редица видни дейци на републиканското и работническото движение. За тази цел той се обърнал към В. Либкнехт; на 18 декември 1871 г. Либкнехт, който не схванал предложението на Стефанони и не знаел за връзките му с Алианса и ласалианците, му изпратил приветствено писмо. Писмото било публикувано на 18 януари 1872 г. Либкнехт уведомил за това Енгелс. В отговора си от 15 февруари 1872 г. Енгелс запознал Либкнехт със случая, след което Либкнехт написал на 29 февруари 1872 г. на Стефанони на немски език рязко писмо, в което се отказвал от всякакво сътрудничество с него и заявявал от името на германската социалдемокрация, че е напълно солидарен с Генералния съвет на Международната работническа асоциация. Това писмо било преведено от Енгелс на италиански език и чрез Кафиеро било публикувано в «Gazzettino Rosa» на 20 април 1872 г . — *81*.

103 Виж настоящото издание, т. 14, стр. 432—437. — *81*.

104 «*National-Zeitung*» («Национален вестник») — германски буржоазен ежедневник, излизал под това заглавие в Берлин през 1848—1915 г. — *81*.

105 Има се предвид книгата на К. Фогт «Studien zur gegenwärtigen Lage Europas». Genf und Bern, 1859 («Изследвания върху съвременното положение в Европа». Женева и Берн, 1859). — *81*.

106 Виж настоящото издание, т. 8, стр. 423—491. — *82*.

107 В издадения след падането на Втората империя официален сборник «Papiers et correspondance de la Famille impériale». T. II, Paris, 1871, p. 161 («Доку-

менти и преписка на императорската фамилия». Т. II, Париж, 1871, стр. 161) се съдържа документ, съгласно който през 1859 г. на Фогт са били изплатени 40 000 франка. — *82.*

108 Статиите на Маркс и Енгелс в «Neue Rheinische Zeitung» виж в настоящото издание, томове 5 и 6. — *82.*

109 Виж настоящото издание, т. 9, стр. 530—531, т. 12, стр. 434—438 и др. — *82.*

110 Статиите на Маркс и Енгелс за войната на Франция и Пиемонт против Австрия виж в настоящото издание, т. 13. — *83.*

111 *«Pensuero ed Azione»* («Мисъл и действие») — орган на италианските буржоазни демократи, издаван под редакцията на Мадзини; излизал два пъти месечно през 1858—1859 г. в Лондон и през 1860 г. в Лугано и Генуа.

Манифестът на Мадзини «Войната», публикуван в бр. 17 на «Pensiero ed Azione» през май 1859 г., бил преведен от Маркс и публикуван в «New York Daily Tribune» (виж настоящото издание, т. 13, стр. 381—386). — *83.*

112 Виж настоящото издание, т. 14, стр. 683—684. — *83.*

113 Става дума за «Сборник от посмъртни статии на Александър Иванович Херцен». Женева, 1870. В този сборник били публикувани за пръв път някои откъслеци от «Минало и мисли», по-специално главата «Германците в емиграция». — *83.*

114 А. Серно-Соловьович. «Нашите домашни работи. Отговор на г. Херцен на статията му «Редът тържествува» (III. Колокол, бр. 233)». Vevey, 1867. — *83.*

115 Писмото на Маркс до редакцията на вестник «Volksstaat» било предизвикано от появяването в кн. 10 на списание «Concordia» от 7 март 1872 г. на клеветническа статия, написана от германския буржоазен икономист Л. Брентано. Брентано, който я публикувал анонимно, се опитвал да дискредитира Маркс като учен,обвинявайки го в научна недобросъвестност и във фалшифициране на използваните материали. След появяването на отговора на Маркс във «Volksstaat» на 1 юни 1872 г. в «Concordia» била напечатана втора анонимна статия на Брентано, на която Маркс също написал отговор, публикуван в бр. 63 на «Volksstaat» от 8 август 1872 г. (виж настоящия том, стр. 103—110). След смъртта на Маркс клеветническата кампания, подета от Брентано, била продължена от английския буржоазен икономист Тейлър, когото Енгелс разобличил напълно през юни 1890 г. в предговора към 4-то немско издание на «Капиталът» и в 1891 г. в брошурата «Брентано contra Маркс» (виж настоящото издание, т. 22). В раздела «Документи» на тази брошура Енгелс възпроизвежда двете писма на Маркс до редакцията на «Volksstaat». На руски език писмата на Маркс били публикувани за пръв път в брошурата на Енгелс в «Архив Маркса и Энгельса», том II (VII).

«Concordia. Zeitschrift für die Arbeiterfrage» («Съгласие.Списание по работническия въпрос») — орган на едрите германски промишленици и катедерсоциалисти, основан в 1871 г., излизал в Берлин до 1876 г. — *84.*

116 Учредителния манифест на Международната работническа асоциация виж в том 16 на настоящото издание, стр. 3—11.

Приведената от Маркс фраза на Гладстон била напечатана на 17 април 1863 г. в почти всички съобщения на лондонските вестници за това заседание на парламента («Times», «Morning Star», «Daily Telegraph» и др.); в полуофициалното издание на парламентарните дебати на Хансард, чийто текст бил поправян от самите оратори, фразата била пропусната. — *84.*

117 Става дума за статията на Е. С. Бизли «Международното работническо дружество», напечатана в кн. 47 на «Fortnightly Review» от 1 ноември 1870 г.
«The Fortnightly Review» («Двуседмичен преглед»)—английско списание по история, философия и литература, основано в 1865 г. от група буржоазни радикали; по-късно с буржоазно-либерално направление; излизало под това заглавие в Лондон до 1934 г. — *85.*

118 The Theory of the Exchanges. The Bank Charter Act of 1844». London, 1864. T. Cautley Newby, 30, Welbeck street, книгата излязла анонимно, неин автор бил Хенри Рой. — *85.*

119 Виж настоящото издание, т. 23, стр. 666—667. — *85.*

120 «England and America. A Comparison of the social and political State of both Nations». Vol. I—II, London, 1833 («Англия и Америка. Сравнение на социалното и политическото положение на двете нации». Томове I—II, Лондон, 1883). Книгата на Уейкфийлд излязла без името на автора. — *86.*

121 Говорейки за «изобретението на Ласкерчо», Маркс има предвид един случай, станал на заседанието на райхстага на 8 ноември 1871г. Буржоазният депутат национал-либерал Ласкер в полемика против Бебел заявил, че ако германските социалдемократически работници намислят да последват примера на парижките комунари, «порядъчните и имащи собственост граждани ще ги пречукат с тояги». Но ораторът не се решил да публикува тази формулировка и още в стенографския отчет вместо думите «ще ги пречукат с тояги» било казано «ще ги задържат в подчинение». Бебел разобличил тази фалшификация. Ласкер станал предмет на подигравки в работническите кръгове. Заради малкия си ръст той получил ироничното прозвище «Ласкерчо». — *86.*

122 На 11 юни 1872 г. по предложение на Маркс Генералният съвет взел решение за свикване на редовен конгрес в Хага на 2 септември 1872 г.; определен бил и главният въпрос от дневния ред. На следващото заседание на Генералния съвет, на 18 юни, била избрана специална комисия (Енгелс, Вайан, Мак-Донел), която да подготви официалното съобщение за предстоящия конгрес. Текстът на съобщението, написан от Енгелс, бил изпратен във вестник «International Herald» и напечатан на 29 юни 1872 г.
Запазила се е черновката на Енгелс, написана на английски и френски език. — *88.*

123 «Манифестът на комунистическата партия», написан от К. Маркс и Ф. Енгелс като програма на Съюза на комунистите (виж настоящото издание, т. 4, стр. 419—459), бил публикуван за пръв път в Лондон през февруари 1848 г. в отделно издание. През март—юли 1848 г. «Манифестът на комунистическата партия» бил печатан в демократичния орган на германските емигранти «Deutsche Londoner Zeitung» («Германски лондонски вестник»). Пак в 1848 г. немският текст бил препечатан в Лондон в отделна брошура, в която били поправени някои печатни грешки на първото издание. По-късно Маркс и Енгелс положили този текст в основата на следващите авторизирани издания. В 1848 г. били направени и преводи на «Манифеста» на редица европейски езици.
Немското издание на «Манифеста» от 1872 г. с предговор от Маркс и Енгелс и малки поправки в текста било издадено по инициатива на редакцията на вестник «Volksstaat». Изданието от 1872 г., както и следващите немски издания от 1883 и 1890 г., излязло под заглавие «Комунистически манифест». — *90.*

124 «*The Red Republican*» («Червен републиканец») — чартистки седмичник, издаван от Дж. Харни през юни—ноември 1850 г. През ноември 1850 г. (броеве 21—24) в него бил напечатан първият английски превод на «Манифеста на комунистическата партия» под заглавие «Манифест на германската комунистическа партия». — *90*.

125 «*Le Socialiste*»(«Социалист») — седмичник, излизал от октомври 1871 до май 1873 г. на френски език в Ню Йорк, орган на френските секции на Интернационала; поддържал буржоазните и дребнобуржоазните елементи в Северноамериканската федерация на Интернационала; след Хагския конгрес скъсва с Интернационала.

През януари—февруари 1872 г. във вестника бил публикуван «Манифестът на комунистическата партия». — *90*.

126 Става дума за първото руско издание на «Манифеста на комунистическата партия», излязло през 1869 г. в Женева в превод на Бакунин, който на много места изопачил съдържанието на «Манифеста». Недостатъците на първото издание били отстранени в изданието, излязло през 1882 г. в Женева в превод на Плеханов. — *90*.

127 Виж настоящото издание, т. 17, стр. 339. — *91*.

128 Статията «*Интернационалът в Америка*» била написана от Енгелс за вестник «Volksstaat». Енгелс използувал множество извадки, направени от Маркс през февруари — май 1872 г. от вестници и писма на членове на Интернационала, във връзка с разцеплението в Северноамериканската федерация; този материал характеризирал вътрешната борба в секциите на Международната работническа асоциация в САЩ през периода от октомври 1871 до май 1872 г. Енгелс използувал и статията от бр. 54 на мадридския вестник «Emancipacion» от 22 юни 1872 г. «Буржоазията и Интернационалът в Съединените американски щати». — *92*.

129 «*Woodhull and Claflin's Weekly*» («Седмичник на Удхъл и Клафлин») — американски вестник, издаван през 1870—1876 г. в Ню Йорк от буржоазните феминистки В. Удхъл и Т. Клафлин. — *93*.

130 Манифестът на секция № 12 от 30 август 1871 г. бил публикуван във «Woodhull and Claflin's Weekly», бр. 71 от 23 септември 1871 г. — *93*.

131 Шейкери — название на религиозна секта в САЩ. — *94*.

132 Окръжното на Временния федерален съвет от 4 декември 1871 г. било публикувано във вестник «New-Yorker Demokrat» («Нюйоркски демократ») на 9 декември 1871 г. В подготвителните материали на Маркс за доклада пред Генералния съвет за разцеплението на Северноамериканската федерация се съдържа извадка от окръжното, направена по този вестник. — *95*.

133 Резолюция XVII на Лондонската конференция от 1871 г. «За разцеплението в Романска Швейцария» виж в настоящото издание, т. 17, стр. 430. — *96*.

134 «*The New-York Herald*» («Нюйоркски вестител») — американски ежедневник, орган на републиканската партия; излизал в Ню Йорк от 1835 до 1924 г. — *96*.

135 Става дума за резолюцията на Генералния съвет от 28 май 1872 г. Текстът на резолюцията се запазил в извадките, направени от Маркс по въпроса за разцеплението в Северноамериканската федерация. — *98*.

136 Писмото на Енгелс се запазило в черновата, написана на полетата на писмото на пармския Комитет за освобождението на трудещите се класи; на документа Енгелс е отбелязал също: «получено на 16 юли, отговорено на 18 юли». — *99.*

137 *«The Daily News»* («Ежедневни новини») — английски либерален вестник, орган на промишлената буржоазия; излизал под това заглавие в Лондон от 1846 до 1930 г. — *100.*

138 *«The Economist»* («Икономист») — английско седмично списание по икономически и политически въпроси, излиза в Лондон от 1843 г.; орган на едрата промишлена буржоазия. — *102.*

139 *«The Spectator»* («Зрител») — английски седмичник с либерално направление, излизал в Лондон от 1828 г. — *102.*

140 Това писмо на Маркс било написано на 28 юли 1872 г. във връзка с появяването в кн. 27 на списание «Concordia» от 4 юли на втората анонимна статия на Брентано. Хепнер я изпратил чрез Енгелс на Маркс с молба да се отговори колкото може по-скоро, подчертавайки актуалността на борбата против катедерсоциалистите. — *103.*

141 A. Smith. «An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations». V. III, Dublin, 1776, p. 136 (А. Смит. «Изследване за природата и причините на богатството на народите». Т. III, Дъблин, 1776, стр. 136). — *104.*

142 Тук и по-нататък Маркс цитира I том на «Капиталът», стр. 657—658. — *104.*

143 «Fortnightly Review», бр. 47 от 1 ноември 1870 г., стр. 529—530. — *105.*

144 Става дума за статията «Г-н Бизли и Международната работническа асоциация», публикувана без подпис в «Saturday Review», бр. 785 от 12 ноември 1870 г.

«Saturday Review» — съкратено заглавие на английското седмично консервативно списание «The Saturday Review of Politics, Literature, Science and Art» (Съботен преглед на политиката, литературата, науката и изкуството»), излизало в Лондон от 1855 до 1938 г. — *105.*

145 «England and Amerika», London, 1833, v. I, p. 185. — *106.*

146 *«The Morning Star»* («Утринна звезда») — английски ежедневник, орган на фритредерите, излизал в Лондон от 1856 до 1869 г. — *109.*

147 *«The Morning Advertiser»* («Утринен уведомител») — английски ежедневник, основан в Лондон в 1794 г.; през 60-те години на XIX век буржоазно-радикален орган. — *109.*

148 Във връзка с подготовката на Хагския конгрес решаващо значение придобивало разобличаването на подривната дейност на тайния Алианс на социалистическата демокрация. През лятото на 1872 г. Маркс и Енгелс разполагали с множество документи, изпратени от Лафарг, Меса, Утин и др. вече след излизането на «Мними разцепления в Интернационала» и потвърждаващи съществуването на тайно бакунистко дружество в Интернационала, и на първо място в Испания.

На заседанието на Изпълнителния комитет (виж бележка 152) на 5 юли 1872 г., на което били разгледани документите за тайната дейност на Алианса, получени от Испания, било решено да бъде помолен Генералният

съвет да направи на следващия конгрес предложение Бакунин и членовете на Алианса да бъдат изключени от Интернационала. На Маркс и Енгелс било възложено да редактират изказаните на заседанието на Комитета съображения и да ги представят на Генералния съвет. «Утре вечер — писал Ѐнгелс на И. Ф. Бекер на 5 август 1872 г. — ще хвърлим бомба, която ще предизвика голяма паника сред бакунистите. . . Получихме най-после необходимия материал и изобличителни документи от Испания». Ѐнгелс представил на 6 август на заседанието на Генералния съвет въпросното проектообръщение до всички членове на Интернационала, написано от името на Изпълнителния комитет. Проектът предизвикал оживени разисквания, в хода на които редица членове на Генералния съвет се обявили против публикуването на обръщението преди разследването на въпроса за Алианса. С мнозинство на гласовете предложеният от Ѐнгелс проект бил приет за сведение.

Документът се е запазил под формата на ръкописите на Ѐнгелс на френски и английски език. — *111*.

149 Става дума за окръжното на Генералния съвет «Международната работническа асоциация и Алиансът на социалистическата демокрация». По-долу Ѐнгелс излага написаното от К. Маркс на 9 март 1869 г. писмо «Генералният съвет на Международната работническа асоциация — до централното бюро на Алианса на социалистическата демокрация» (виж настоящия том, стр. 9—11 и 11—12). — *111*.

150 *Новата мадридска федерация* била образувана на 8 юли 1872 г. от членовете на редакцията на вестник «Emancipacion», след като анархисткото мнозинство ги изключило от Мадридската федерация поради разобличенията на вестника относно дейността на тайния Алианс в Испания. Активно участие в организирането и дейността на Новата мадридска федерация вземал П. Лафарг. След отказа на Испанския федерален съвет да я приеме Новата мадридска федерация се обърнала към Генералния съвет, който на 15 август 1872 г. я признал за федерация на Интернационала (виж настоящия том, стр. 120). Новата мадридска федерация водела решителна борба против разпространението на анархисткото влияние в Испания, пропагандирала идеите на научния социализъм и водела борба за създаване на самостоятелна пролетарска партия в Испания. — *113*.

151 Този документ бил приет на заседанието на Изпълнителния комитет (виж следващата бележка) на 8 август 1872 г. От запазения ръкопис се вижда, че първият абзац е написан от Маркс. — *117*.

152 *Изпълнителен комитет* от юли 1872 г. започнал да се нарича Постоянният комитет (или Подкомитетът) на Генералния съвет, който възникнал от една комисия, образувана още в началото на дейността на Международната работническа асоциация в 1864 г. за разработване програмата и устава; в него влизали секретар-кореспондентите за различните страни, генералният секретар на Генералния съвет и касиерът. Комитетът, който не бил предвиден от Устава на Международната работническа асоциация, играел ролята на изпълнителен орган на Генералния съвет. Под ръководството на Маркс той изпълнявал широк кръг от задължения по всекидневното ръководство на дейността на Интернационала, по подготвянето на документите, които след това се представяли за разглеждане от Генералния съвет. На 18 юни 1872 г. във връзка със засилената подготовка за предстоящия конгрес в Хага Генералният съвет взел решение да предаде всички организационни въпроси на Изпълнителния комитет, който през лятото на 1872 г. изиграл

голяма роля за разобличаване машинациите на бакунистите и на всички враждебни на марксизма елементи, за сплотяване около Маркс и Енгелс на действително пролетарските сили в навечерието на Хагския конгрес. — *117.*

153 «*La Razon*» («Разум») — анархистки седмичник, излизал в Севиля през 1871—1872 г. — *117.*

154 Новата мадридска федерация публикувала това писмо, написано от името на Генералния съвет от Енгелс, в бр. 63 на вестник «Emancipacion» от 24 август 1872 г. в текста на съобщението за признаването ѝ от Генералния съвет. — *120.*

155 Това обръщение било изпратено от Енгелс на италианските секции в Милано, Торино, Ферара и Рим, които били официално признати от Генералния съвет и се намирали в постоянна връзка с него.

Редакцията на официалния орган на торинската секция на Интернационала, седмичника «Il Popolino», който излизал през април — октомври 1872г., прибавила към това съобщение следния увод: «Като поместваме следващото писмо, съобщаваме, че не можахме да направим това по-рано, тъй като членовете на ръководството на вестник «Emancipazione del proletario», до което то бе адресирано, бяха арестувани във връзка със стачката; прекъснатата с тях връзка бе възстановена едва през последните дни».

На запазилата се чернова на обръщението, написана от Енгелс на италиански, има надпис: «Рим, Ферара, Милано, Торино». — *121.*

156 Конференцията на италианските анархистки групи се състояла в Римини на 4—6 август 1872 г. Конференцията, в чиято подготовка непосредствено участвувал Бакунин, взела решение за образуване на общоиталианска анархистка организация, която си присвоила названието италианска федерация на Интернационала, и за скъсване на всякакви отношения с Генералния съвет. — *121.*

157 Хагският конгрес се състоял от 2 до 7 септември 1872 г. Пред конгреса се поставяла неотложната задача да скрепи със свое решение резолюцията за политическата активност на работническата класа и резолюцията против сектантските секции, приети от Лондонската конференция в 1871 г. Приемането на резолюциите на Лондонската конференция ознаменувало извънредно важна победа на марксизма в борбата за създаване на пролетарска партия и нанасяло съкрушителен удар на всички враждебни на работническата класа елементи, преди всичко на бакунистите. Във връзка с това от есента на 1871 г. и особено в навечерието на конгреса, през лятото на 1872 г., бакунистите и присъединилите се към тях други дребнобуржоазни елементи се обявили против тези решения и против Генералния съвет, който се борел за тяхното провеждане.

При подготовката на Хагския конгрес Маркс и Енгелс извършили огромна работа за сплотяването на пролетарските революционни сили. На заседанията на Генералния съвет с активното им участие били обсъдени и приети предложенията до конгреса за изменение на Устава и Регламента на Интернационала и на първо място предложението за включване в Устава на резолюцията за политическата активност на работническата класа и за разширяване пълномощията на Генералния съвет.

По своя състав Хагският конгрес бил най-представителният от всички конгреси на Интернационала. На него присъствували 65 делегати на 15 национални организации. На конгреса получила своя завършък дългогодишната борба на Маркс и Енгелс и на техните съратници против всички видове

дребнобуржоазно сектантство в работническото движение. Лидерите на анархистите били изключени от Интернационала. Решенията на Хагския конгрес положили основата за създаване в бъдеще на самостоятелни национални политически партии на работническата класа. — *123.*

158 На заседанието на Изпълнителния комитет на 19 юли 1872 г. Маркс бил натоварен да напише отчета на Генералния съвет пред петня конгрес на Международната работническа асоциация и да изнесе доклада пред конгреса в Хага. Текстът на отчета, представен от Маркс, бил утвърден на заседание на Генералния съвет в края на август 1872 г. На откритото заседание на Хагския конгрес на 5 септември отчетът бил прочетен от Маркс на немски език; преди да започне четенето, Маркс предупредил присъствуващите, че е принуден да засегне работата на Интернационала в най-общи черти, тъй като отчетът е предназначен за публикуване в печата. След това отчетът на Генералния съвет бил прочетен от секретарите на конгреса на френски, английски и холандски език и приет от всички делегати освен испанските — членове на Алианса, които се въздържали от гласуване. Текстът на отчета бил публикуван в английския, германския, белгийския, испанския и швейцарския печат на Интернационала и в отделен отпечатък на немски език. На руски език отчетът на Генералния съвет е публикуван за пръв път в 1933 г. в списание «Коммунистический Интернационал», кн. 7—8. — *125.*

159 «Manifeste antiplébiscitaire des sections parisiennes fédéreés de l'Internationale et de la chambre fédérale des societés ouvrières». Paris, 1870 («Манифест на федерацията на парижките секции на Интернационала и на федералната камара на работническите дружества против плебисцита». Париж, 1870). — *125.*

160 На 23 април 1870 г. френското правителство издало декрет за провеждане на плебисцит, който трябвало да закрепи разклатеното положение на правителството на Наполеон III. Въпросите били формулирани така, че не можело да се изрази неодобрение на политиката на Втората империя, без с това да се отхвърлят всякакви демократични реформи. Плебисцитът се състоял на 8 май 1870 г. — *125.*

161 Става дума за написаната от Маркс на 3 май 1870 г. декларация на Генералния съвет «За преследванията на членовете на френските секции» (виж настоящото издание, т. 16, стр. 445—446). — *125.*

162 Маркс има предвид публикуваните в Париж в края на 1870—1871 г. в 2 тома «Papiers et correspondance de la Famille impériale» («Документи и кореспонденция на императорското семейство»), в първия том на които били поместени телеграмите на министъра Оливие, в които се нареждало арестуването на членовете на Интернационала. — *126.*

163 Става дума за третия процес против членовете на парижката организация на Интернационала, който се гледал от 22 юни до 8 юли 1870 г. Под съд били дадени 38 души, включително Варлен (той успял да се скрие), Франкел, Жоанар, Авриал, Шален и други видни дейци на работническото движение. Обвиняемите били осъдени на затвор от 1 година до 2 месеца и на глоба.— *126.*

164 Виж настоящото издание, т. 17, стр. 2. — *126.*

165 Обръщението било публикувано в бр. 409 на френския вестник «Réveil» от 12 юли 1870 г. и подписано от 150 члена на Интернационала. То било препечатано и от редица вестници на Интернационала. — *126.*

166 Комитетът на Германската социалдемократическа работническа партия, седалището на който се намирало в Брауншвайг, издал на 5 септември 1870 г. манифеста «До всички германски работници». Манифестът бил публикуван в бр. 73 на вестник «Volksstaat» от 11 септември 1870 г. Но още преди неговото публикуване, на 9 септември, целият брауншвайгски комитет бил арестуван. — *127.*

167 *Вилхелмсхьое* (близо до Касел) — замък на пруските крале, където от 5 септември 1870 г. до 19 март 1871 г. се намирал бившият император Наполеон III, взет в плен от прусите. — *128.*

168 На 26 ноември 1870 г. при обсъждането на въпроса за нови парични кредити за войната с Франция в германския райхстаг Бебел и Либкнехт поискали да се отхвърлят кредитите за водене на войната и да се сключи в най-скоро време мир без анексии с Френската република. На 17 декември 1870 г. Бебел, а малко по-късно и Либкнехт били арестувани.

Въпреки това през време на общите избори през март 1871 г. Бебел бил отново избран за депутат в райхстага. — *128.*

169 На 6 юни 1871 г. Жул Фавър изпратил окръжно до всички правителства, в което ги призовавал на съвместна борба с Интернационала. Окръжната телеграма до дипломатическите представители на Франция в чужбина, която искала предаването на емигрантите на Комуната като криминални престъпници, носела дата 26 май 1871 г. — *129.*

170 *Всеобщ работнически съюз* — първата социалистическа организация в Унгария; съюзът развивал дейност в столицата на Унгария — Пеща, и в най-големите промишлени градове в Унгария. Той водел социалистическа пропаганда и ръководел стачната борба на работниците. Ръководителите на Съюза (Карол Фаркаш, Антал Ирлингер, Виктор Кюлфьолди) влизали в унгарската секция на Международното работническо дружество и били свързани с австрийските и германските социалдемократи и непосредствено с Маркс. На 11 юни 1871 г. Съюзът организирал демонстрация на солидарност с Парижката комуна. Във връзка с това правителството разтурило Съюза, а ръководителите му заедно с пристигналите от Виена представители на австрийското работническо движение били арестувани по обвинение в държавна измяна. Но по липса на каквито и да било доказателства и под натиска на общественото мнение подсъдимите били оправдани. — *129.*

171 *Фенианци*—участници в тайната организация Ирландско революционно братство, възникнала в края на 50-те години сред ирландските емигранти в Америка, а след това и в самата Ирландия. Фенианците водели борба за независимост на Ирландия и за създаване на Ирландска република. Отразявайки обективно интересите на ирландските селяни, по социалния си състав фенианците принадлежали предимно към градската дребна буржоазия и демократично настроената интелигенция. След несполучливия опит на фенианците да вдигнат в 1867 г. въстание английското правителство хвърлило в затвора стотици ирландци и подложило арестуваните на най-жестоко третиране, изтезавайки ги и обричайки ги на гладна смърт. Маркс и Енгелс, които многократно подчертавали слабите страни на фенианското движение и критикували фенианците за заговорническата им тактика и за сектантските им и буржоазно-националистически грешки, все пак високо ценили революционния характер на това движение и се стремели да го насочат по пътя на масовите акции и съвместните действия с английското работническо движение. Генералният съвет се обявил в защита на аресту-

ваните, като публично протестирал против зверското им третиране. Маркс и Енгелс системно разобличавали в своите статии и изказвания колонизаторската политика на английското правителство (виж настоящото издание, т. 16, стр. 224—225, 604—608). — *130.*

172 «*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*» («Северногермански всеобщ вестник») — консервативен ежедневник; през 60—80-те години официоз на правителството на Бисмарк; излизал в Берлин от 1861 до 1918 г. — *131.*

173 Става дума за окръжното на министъра на вътрешните работи на Италия Ланца от 14 август 1871 г., в което се нареждало разтурянето на секциите на Интернационала. Въз основа на това окръжно на 20 август била разгромена единствената голяма секция на Интернационала в Италия — неаполитанската.

През януари 1872 г. министърът на вътрешните работи на Испания Сагаста също публикувал окръжно, в което нареждал да се разтурят организациите на Интернационала. Тези окръжни на Ланца и Сагаста били един вид отговор на италианското и испанското правителство на призива на Ж. Фавър за съвместна борба с Интернационала. — *131.*

174 Обискът в квартирата на Утин и проверката на личните му книжа, както и на документите на Интернационала, станали на 26—28 януари 1872 г. Рязко протестирал против това проявление на споразумението на всички европейски правителства против Интернационала кантоналният съвет на женевските секции, който приел по този повод на събранието си на 6 февруари специална резолюция. Генералният съвет на Интернационала на свой ред приел на 20 февруари написаната от Маркс и Енгелс «Декларация на Генералния съвет за полицейския произвол на швейцарските власти» (виж настоящото издание, т. 17, стр. 493—494), публикувана във вестниците на Интернационала. — *132.*

175 Става дума за срещата на императорите на Германия, Австро-Унгария и Русия в Берлин през септември 1872 г., която била опит да се възстанови реакционният съюз между тези държави; между другите въпроси бил обсъден и въпросът за съвместна борба против революционното движение. —*133.*

176 Енгелс представил доклада си за Алианса на социалистическата демокрация на 5 септември 1872 г. на специалната комисия на Хагския конгрес, която разследвала тайната дейност на Алианса. Споменаваните в текста на доклада документи също били представени от Енгелс на комисията. Запазили са се черновката на доклада и описът на приложените документи; поредната номерация на документите в описа, съставен от Енгелс, и номерацията на документите в доклада съвпадат. — *134.*

177 Става дума за написаното от В. Пахес от името на Новата мадридска федерация окръжно до членовете на федерациите на Интернационала в Испания. Окръжното било публикувано в бр. 61 на вестник «Emancipacion» от 10 август 1872 г. — *135.*

178 Окръжното от 2 юни 1872 г. било съставено от членовете на редакцията на «Emancipacion», които били и членове на Алианса: Меса, Пахес, Ф. Мора, Иглесиас и други. В това окръжно, адресирано до всички членове на Алианса в Испания, се съобщавало за разтурянето на мадридската група на Алианса и се предлагало на всички групи на Алианса в Испания да последват техния пример. Окръжното било публикувано в бр. 59 на вестник «Emancipacion» от 27 юли 1872 г. — *136.*

179 Конференцията на Испанската федерация във Валенция била проведена нелегално на 9—17 септември 1871 г. Конференцията приела окончателната редакция на устава на Испанската федерация, примерния устав на местните федерации и отделните секции, разработени в общи линии от конгреса в Барцелона (1870 г.), като определила по този начин структурата на организацията на Интернационала в Испания.

Съгласно приетия от конференцията устав всички работници от една професия в дадена област се обединявали в секция; секциите създавали местна федерация, която избирала на свой конгрес местния федерален съвет. Всички местни федерации съставлявали национална федерация, която избирала на свой конгрес националния Федерален съвет. Конференцията във Валенция увеличила състава на Федералния съвет, въвеждайки длъжностите секретар-кореспонденти за петте окръга, и взела решение, че и отделни лица могат да влизат във федерацията непосредствено. — *141.*

180 Става дума за следното: през март 1872 г. анархисткото мнозинство на местната Мадридска федерация изключило членовете на редакцията на «Emancipacion» Ф. Мора, Меса, Иглесиас, Пахес, Калеха и Паули, които по това време били членове иа Испанския федерален съвет, избран от конференцията във Валенция. Поводът за това изключване било отвореното писмо на редакционния съвет на вестника от 25 февруари 1872 г. «До представителите на републиканско-федералистката партия, събрани в Мадрид». — *141.*

181 За *Сарагоския конгрес* виж бележка 79. — *141.*

182 *Конгресът в Барцелона* — първият национален конгрес на испанските секции на Интернационала, състоял се през юни 1870 г.; на конгреса присъствували 90 делегати, които представлявали 150 работнически дружества. Конгресът конституирал Испанската федерация на Международната работническа асоциация и избрал нейния Федерален съвет. Прието било обръщение до Генералния съвет, в което конгресът заявил, че федерацията признава Общия устав на Интернационала; в основни черти бил разработен уставът на Испанската федерация, на местните федерации и секции (уставът бил разработен окончателно на конференцията във Валенция в 1871 г.). В същото време под влиянието на анархистите, членове на тайната организация на Алианса в Испания, конгресът приел резолюция против участието в политическата борба. — *141.*

183 «Estracto de las actas del segundo congreso obrero de la Federacion regional Española, celebrado en Zaragoza en los dias 4 al 11 de Abril de 1872, segun las actas y las notes tomadas por la comision nombrada al efecto en el mismo», p. 109—110 («Извадки от документите на втория работнически конгрес на Испанската федерация, състоял се в Сарагоса на 4—11 април 1872, съставени съгласно документите и бележките, получени от комисията, избрана от същия конгрес», стр. 109—110).

Запазил се е екземплярът от брошурата с бележките на Енгелс, който последният е представил на комисията на Хагския конгрес. — *142.*

184 Става дума за опитите на анархистите чрез изпращане на делегати на малки, а често и на несъществуващи секции да създадат фиктивно мнозинство и да завземат ръководството на Интернационала (на Базелския конгрес от 1869 г.) и на Романската федерация (на конгрес на федерацията в Шо дьо Фон на 4—6 април 1870 г.) (виж настоящия том, стр. 13, 15). — *143.*

185 Официалният текст на резолюциите, приети от Хагския конгрес, бил съставен и редактиран от Маркс и Енгелс, които влизали в комисията за под-

готовка на резолюциите за печат. В основата на голяма част от резолюциите залегнали предложенията на Маркс и Енгелс, приети от Генералния съвет през време на предварителното обсъждане на дневния ред на конгреса през лятото на 1872 г. Тук спадат: член 7а, резолюциите за Устава, резолюцията за Регламента, резолюцията за изключването на американската секция № 12 и други. Резолюцията за седалището на Генералния съвет била внесена на конгреса от Маркс и Енгелс и обоснована в речта на Енгелс (виж настоящия том, стр. 643—644). Резолюцията за международните връзки между дружествата за съпротива била приета по предложение на Лафарг. Запазил се е ръкописът на Енгелс на френски език с пълния текст на резолюциите, подготвени за печат. — *145.*

186 По покана на Холандския федерален съвет повечето делегати на Хагския конгрес след приключването на работата на конгреса заминали за Амстердам на среща с амстердамската секция на Интернационала. На 8 септември на митинг в Амстердам говорили Маркс, Зорге, Лафарг и други делегати. Маркс произнесъл своята реч на немски и френски език. Тази реч била напечатана в холандския, белгийския, френския и германския печат. Най-пълно речта била публикувана от белгийските и френските вестници, чиито текстове съвпадат напълно. Вестник «Volksstaat» публикувал тази реч на Маркс по вестник «Liberté», но с известни изменения. На 26 септември 1872 г. Хепнер писал на Маркс, че не могат да публикуват неговата реч дословно, тъй като при германските условия споменаването за необходимостта от насилствен преврат незабавно ще даде повод за процес против вестника. В холандския вестник «Algemeen Handelsblad» («Всеобщ търговски вестник») речта била отпечатана в много кратък запис. Кореспондентът писал: «Гражданинът Маркс преминава към разглеждане на резултатите от завършилия своята работа конгрес. Той ги окачествява като важни. Една силна централизация на властта в ръцете на Генералния съвет е наложителна предвид на предстоящата конференция в Берлин, която според оратора предвещава всеобщо настъпление срещу пролетариата, преследвания и задушаване на работническата класа. Докато Интернационалът не почне да действува като здраво споена организация, той няма да може да превърне движението в общо, така че то навсякъде да възниква едновременно, и неговите усилия няма да дадат значителни резултати. Ораторът дава за пример Парижката комуна. Защо претърпя тя неуспех? Защото беше и си остана изолирана. Ако едновременно с въстанието в Париж бяха избухнали революции в Берлин, Виена и други столици, шансовете за успех щяха да са по-големи». — *155.*

187 *«Le Corsaire»* («Корсар») — френски буржоазно-републикански ежедневник, излизал от 1871 г. в Париж. — *158.*

188 *«Le Soir»* («Вечер») — френски буржоазен ежедневник с републиканско направление, излизал в Париж от 1867 г. — *158.*

189 След Хагския конгрес Маркс и Енгелс, които били членове на комисията за редактиране протоколите и резолюциите на конгреса, работели върху подготовката на тези документи за печат. В края на октомври 1872 г. излязло официално издание на резолюциите на конгреса в отделна брошура на френски език; на 14 декември те били публикувани на английски език във вестник «International Herald». Работата върху подготовката на протоколите на конгреса за печат останала недовършена. — *160.*

190 Тези данни за състава на конгреса се различават малко от данните на протоколния запис на Зорге, който дава следните цифри: на конгреса в Ха-

га присъствували 65 делегати, от които 18 французи, 15 германци, 7 белгийци, 5 англичани, 5 испанци, 4 холандци, 4 швейцарци, 2 австрийци, 1 датчанин, 1 унгарец, 1 австралиец, 1 ирландец и 1 поляк. — *161.*

191 «*La Favilla*» («Искра») — италиански вестник, излизал в Мантуа през 1866—1894 г.; през 1871—1872 г. — ежедневник; отначало имал буржоазнодемократическо направление, а през първата половина на 70-те години се намирал под влияние на анархистите.

Енгелс цитира публикуваната в бр. 184 на вестника от 3 септември 1872 г. статия «Кореспонденция от Торино». — *165.*

192 При публикуването на статията на Енгелс «Императивните мандати» редакцията на вестник «Emancipacion» се стремяла да ѝ придаде вид на статия, написана в Испания; поради това статията била поместена без подпис. — *167.*

193 «*Bulletin de la Fédération jurassienne de l'Association Internationale des Travailleurs*» («Бюлетин на Юрската федерация на Международната работническа асоциация») — орган на швейцарските анархисти; излизал под редакцията иа Дж. Гийом през 1872—1878 г. на френски език, отначало два пъти месечно, а от юли 1873 г. всяка седмица.

Енгелс цитира «Bulletin de le Fédération jurassienne», № 17 —18 от 15 септември — 1 октомври 1872 г. — *167.*

194 Мандатът на делегатите на Юрската федерация за Хагския конгрес бил публикуван в «Bulletin de la Fédération jurassienne», № 15—16 от 15 август — 1 септември 1872 г. — *169.*

195 «*La Federacion*» («Федерация») — испански работнически седмичник, орган на Барцелонската федерация на Интернационала, излизал в Барцелона от 1869 до 1873 г., намирал се под влиянието на бакунистите. — *170.*

196 «Liste nominale des délégués composant le 5-me Congrès universel, tenu à la Haye (Hollande), du 2 au 7 Septembre 1872» Amsterdam, 1872 («Списък на делегатите на 5-ия общ конгрес, състоял се в Хага (Холандия) от 2 до 7 септември 1872 г.». Амстердам, 1872). — *173.*

197 Лисабонският федерален съвет изпратил чрез Енгелс писмо до Британския федерален съвет с молба да вземе незабавни мерки за предотвратяване вноса на стачкоизменници от Англия в Португалия. Тази заплаха възникнала във връзка със стачката на работниците леяри, която започнала на 19 септември 1872 г. във всички леярски предприятия в Лисабон. Стачкуващите, към които се присъединили и работниците от други професии, искали намаляване на работния ден. Стачката на леярите в Лисабон била подкрепена от Португалската федерация на Интернационала. Писмото било прочетено на 26 септември на заседание на Британския федерален съвет и публикувано в бр. 27 на «International Herald» от 5 октомври 1872 г. — *175.*

198 Публикувайки писмото на Маркс, редакцията на «Volksstaat» дала на това място следната бележка под линия: «Тук за съжаление по погрешка е пропусната думата «Алианса». Поради тази печатна грешка действително може да се помисли, че Маркс е направил предложението за изключването на Швицгебел, което не отговаря на истината». — *176.*

199 От писмото на Енгелс до секретаря на Генералния съвет в Ню Йорк Зорге от 5 октомври 1872 г. се вижда, че първоначално Енгелс възнамерявал да

изпрати отчет за положението на Интернационала в Испания, Португалия и Италия. Но още на 2 ноември 1872 г. той пише, че праща само отчет за Испания и че възнамерява да изпрати отчетите за Италия и Португалия по-късно. Не може да се установи дали тези отчети са били изпратени. — *178.*

200 За окръжното от 2 юни 1872 г. виж бележка 178. — *181.*

201 *«Дружеството на работниците и селяните от Долна Ломбардия»* (секция на Интернационала в Лоди) било образувано през октомври 1872 г. под непосредственото влияние на Бинями, който съобщил за това на Енгелс на 28 октомври 1872 г. За образуването на секцията в Лоди, която приела устав, отговарящ на Устава на Интернационала, Енгелс уведомил секретаря на Генералния съвет Зорге в писмо от 25 ноември 1872 г. Полицейските преследвания довели в началото на 1873 г. до прекратяване дейността на тази секция. — *184.*

202 Става дума за брошурата на Гладстон «Two Letters to the Earl of Aberdeen on the State Persecutions of the Napolitan Government». London, 1851 («Две писма до граф Абърдин по повод преследванията на държавни престъпници от неаполитанското правителство». Лондон, 1851). — *184.*

203 Става дума за правилата за поведение в лондонските паркове, въведени с кралски указ от 27 юни 1872 г. — *185.*

204 Енгелс има предвид състоялия се на 24 ноември 1872 г. в Амстердам конгрес на представителите на редица холандски секции на Интернационала, свикан от Холандския федерален съвет във връзка с обявяването на анархистите против решенията на Хагския конгрес. Конгресът взел решение да подкрепи Генералния съвет. — *188.*

205 *Конгресът в Кордова*, на който били представени само анархисти, се състоял на 25—30 декември 1872 г. Конгресът заявил, че скъсва напълно отношенията с Генералния съвет и Международното работническо дружество изобщо. — *188.*

206 На 15—16 септември 1872 г. в Сент-Имие се състоял конгрес на представители на тайните организации на Алианса в различните страни. Решенията, взети от конгреса — да не признае резолюциите на Хагския конгрес и да скъса с Генералния съвет, — означавали фактически разцепление на Интернационала (виж Маркс и Енгелс. «Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация», настоящия том, стр. 381—382). — *188.*

207 Обръщението «Новата мадридска федерация — до всички федерации, секции и членове на Международната работническа асоциация в Испания» от 1 ноември 1872 г., подписано от В.Пахес, било публикувано в бр. 73 на вестник «Emancipacion» от 9 ноември 1872 г. В обръщението се разобличавали действията на Испанския федерален съвет, които водели към дезорганизирането и разцеплението на Интернационала. Тъй като Федералният съвет, нарушавайки устава на Испанската федерация и постановлението на Сарагоския конгрес, свиквал конгреса в Кордова преди набелязания срок и произволно променял дневния му ред, като поставял въпроса да се избира между решенията на Хагския конгрес и на анархисткия конгрес в Сент-Имие, Новата мадридска федерация предложила да бъде избран нов федерален съвет, който да действува съгласно Устава на Интернационала и решенията на неговите общи конгреси. — *188.*

208 Събранието на федерацията в Грасия се състояло от 4 до 6 ноември 1872 г.; след като изслушало отчета за Хагския конгрес на един от ръководителите на Алианса Алерини, събранието осъдило поведението на испанските делегати на Хагския конгрес, отхвърлило предложението на анархистите да бъдат подкрепени решенията на конгреса в Сент-Имие и с мнозинство на гласовете одобрило решенията на Хагския конгрес.

Събранието иа федерацията във Валенция се състояло на 9 ноември 1872 г. На това събрание било отхвърлено предложението на алиансистите в императивния мандат на делегата на Кордовския конгрес да бъде включено искането за одобряване решенията на конгреса в Сент-Имие. — *189.*

209 В «Bulletin de la Fédération jurassienne» № 20—21 от 10 ноември 1872 г. било публикувано едио писмо на Жул Монтел, в което той протестирал против изключването на Буске от Интернационала. — *189.*

210 Реформисткото крило на Британския федерален съвет (виж бележка 14) се съюзило с всевъзможни антимарксистки елементи, по-специално с членовете на Алианса в Швейцария. Английските реформисти и швейцарските анархисти яростно нападали всички решения на Хагския конгрес и по-специално резолюциите за политическата активност на работническата класа и за разширяване пълномощията на Генералния съвет. След появяването в «Bulletin de la Fédération jurassienne» № 23 от 1 декември, на писмото на Дж. Хейлз от 6 ноември и на отговора на това писмо, подписан от члена на Алианса Швицгебел, Маркс и Енгелс решили да дадат публичен отговор на Хейлз- На 21 декември 1872 г. Маркс писал на Зорге: «Пращам ти днес един брой [на вестника], в който Енгелс и аз откриваме полемика против Хейлз и компания». Писмото на Маркс и Енгелс било публикувано в бр. 38 на «International Herald» от 21 декември и в бр. 80 на испанския вестник «Emancipacion» от 28 декември 1872 г. Редакцията на последния прибавила следния встъпителен абзац: «По-долу публикуваме писмото, което нашите другари и приятели Маркс и Енгелс са изпратили до излизащия в Лондон вестник «International Herald» в знак на протест против лъжливите твърдения на г. Джон Хейлз; тези твърдения се възпроизвеждат у нас с огромно удоволствие от алиансисткия печат, който винаги е готов да подкрепи лъжата.» — *190.*

211 Поведението на Хейлз, който превишавал своите пълномощия на секретар на Генералния съвет, било разглеждано на няколко пъти на заседанията на Генералния съвет. Още през пролетта на 1872 г. Хейлз почнал да се противопоставя на мнозинството на Генералния съвет, което поддържало Маркс. На конгреса на Британската федерация на Интернационала в Нотингам на 21—22 юли 1872 г. Хейлз се опитал да прокара решение за «автономията» на Британския федерален съвет. Във връзка с това, както и във връзка с подкрепата, която той оказвал на реформаторските елементи, изключени от Интернационала в САЩ, Генералният съвет единодушно приел на 23 юли 1872 г. предложението за отстраняването на Хейлз — до приключване на разследването. Секретарските фуикции били временно възложени на Дж. Милнър. — *191.*

212 *Манчестерската чуждестранна секция* на Международната работническа асоциация била образувана през август 1872 г. главно от работници емигранти, които живеели в Манчестер и по начало били вече членове на Интернационала. Манчестерската чуждестранна секция водела активна борба против реформистката част на Британския федерален съвет, която отхвърляла решенията на Хагския конгрес. Секцията поддържала борбата на Маркс

и Енгелс за укрепване на Британската федерация и за очистването ѝ от дезорганизаторските елементи. Публикуваното обръщение било написано от Енгелс по молба на манчестерската секция и след като било утвърдено от секцията, било издадено в отделен отпечатък и разпратено на всички членове на Интернационала в Англия. — *193.*

213 Става дума за окръжното на отцепилата се част от Британския федерален съвет «До всички британски секции на Международната работническа асоциация» от 10 декември 1870 г., в което разколниците призовавали да не се признаят решенията на Хагския конгрес и да се свика извънреден конгрес на федерацията през януари 1873 г. в Лондон. — *193.*

214 Става дума за заседанието на Британския федерален съвет на 5 декември 1872 г., на което трябвало да бъде решен въпросът за премахването на длъжността генерален секретар на съвета, заемана от Хейлз, и за назначаването на секретар-кореспондент, секретар, отговарящ за протоколите, касиер и други официални лица на съвета. Това намерение на марксисткото ядро на съвета да отстрани от ръководството на Британския федерален съвет реформистките лидери послужило като непосредствен повод за станалото веднага след това разцепление в съвета. — *193.*

215 Виж настоящото издание, т. 17, стр. 446. — *194.*

216 Резолюция IX на Лондонската конференция от 1871 г. виж в настоящото издание, т. 17, стр. 426—427. — *194.*

217 За конгреса на Холандската федерация виж бележка 204. — *197.*

218 Това обръщение на Британския федерален съвет, съставено от Маркс, наред с написаното от Енгелс обръщение на Манчестерската чуждестранна секция било отговор на разколническите действия на реформистите в Британската федерация. Обръщението, прочетено на заседанието на Британския федерален съвет на 23 декември от члена на съвета Мичел, било единодушно утвърдено от съвета и разпратено на секциите. — *198.*

219 Във връзка с подготовката за Хагския конгрес Генералният съвет взел решение да бъдат предварително обсъдени членовете на Общия устав и на Организационния регламент. В хода на това обсъждане Вайан внесъл на 23 юли 1872 г. предложение в Устава да бъде включена резолюцията на Лондонската конференция от 1871 г. за политическата активност на работническата класа. Това предложение, подкрепено от Маркс и Енгелс, било прието единодушно. — *200.*

220 Става дума за резолюцията «За политическата активност», единодушно приета от първия конгрес на британските секции на Международната работническа асоциация, състоял се на 21—22 юли 1872 г. в Нотингам. В резолюцията се посочвало, че работническата класа трябва да води политическа борба за своето социално освобождение, и във връзка с това се изтъквала необходимостта от създаване на самостоятелна работническа партия. — *200.*

221 Текстът на тази резолюция бил предложен от Енгелс и приет на заседанието на Генералния съвет на 25 юни 1872 г. — *201.*

222 Става дума за членове 6 и 7 от раздел II («Генерален съвет») на Организационния регламент (виж настоящото издание, т. 17, стр. 450—451); тези членове били формулирани въз основа на постановленията на Базелския кон-

грес от 1869 г. «За реда на изключване секциите от Интернационала» и «За реда на разрешаване конфликтите между секциите на Интернационала». — *201.*

223 Произведението на Ф. Енгелс «*Към жилищния въпрос*» се състои от три раздела, всеки от които е възникнал в процеса на острата полемика на Енгелс против буржоазните и дребнобуржоазните проекти за разрешаване на жилищния въпрос.

Първият раздел бил непосредствен отговор на появилите се във вестник «Volksstaat» (броеве 10, 11, 12, 13, 15 и 19 от 3, 7, 10, 14 и 21 февруари и 6 март 1872 г.) анонимни статии под заглавие «Жилищният въпрос», препечатани от австрийския работнически вестник «Volkswille» («Народна воля»). По-късно станало известно, че автор на статиите бил докторът по медицина, прудонистът А. Мюлбергер. На 7 май 1872 г. Енгелс писал на Либкнехт: «Щом времето ми позволи, ще ти напиша статия за жилищната нужда против абсурдните прудонистки измислици, изложени по този въпрос в редица статии във «Volksstaat.»» Към 22 май 1872 г. първият раздел на произведението на Енгелс под заглавие «Как Прудон решава жилищния въпрос» бил написан и публикуван във «Volksstaat», броеве 51, 52 и 53 от 26 и 29 юни и 3 юли 1872 г.

През октомври 1872 г. Енгелс написал втория раздел на своето произведение, озаглавен «Как буржоазията решава жилищния въпрос», в който критикува буржоазно-филантропичните методи на решаване на жилищния въпрос, изложени най-пълно в книгата на Е. Закс «Жилищните условия на трудещите се класи и тяхното реформиране». Този раздел бил публикуван във «Volksstaat», бр. 103 и 104 от 25 и 28 декември 1872 г. и бр. 2 и 3 от 4 и 8 януари 1873 г.

Третият раздел от произведението на Енгелс възникнал като нов отговор на Мюлбергер, на когото редакцията на «Volksstaat» дала възможност да публикува възражения на Енгелс на страниците на вестника. Върху тази част Енгелс работил през януари 1873 г. Тя била публикувана под заглавие «Още веднъж за Прудон и жилищния въпрос» във «Volksstaat», бр. 12, 13, 15 и 16 от 8, 12, 19 и 22 февруари 1873 г.

След публикуването им във «Volksstaat» трите раздела на произведението на Енгелс били издадени в Лайпциг от издателство «Volksstaat» в отделни свитъци, два от които — «Zur Wohnugsfrage» («Към жилищния въпрос») и «Zur Wohnungsfrage. Zweites Heft: Wie die Bourgeoisie die Wohnungsfrage löst» («Към жилищния въпрос. Втори свитък: Как буржоазията решава жилищния въпрос») — излезли в 1872 г., а последният — «Zur Wohnungsfrage. Drittes Heft: Nachtrag über Proudhon und die Wohnungsfrage» («Към жилищния въпрос. Трети свитък: Още веднъж за Прудон и жилищния въпрос») — през 1873 г. Вторият раздел на произведението на Енгелс бил препечатан и във вестник «Volkswille» в януарските броеве (бр. 3—9) от 1873 г.

В 1887 г. произведението на Енгелс било преиздадено под заглавие «Zur Wohnungsfrage». Zweite, durchgesehene Auflage. Hottingen — Zürich, 1887 («Към жилищния въпрос». Второ, проверено издание. Хотинген—Цюрих, 1887). При преиздаването на произведението Енгелс направил известни изменения и допълнения и написал предговор към него.

Пълният превод на произведението на Енгелс «Към жилищния въпрос» излязъл на руски език в 1907 г. в издателство «Знание». — *205.*

224 Виж настоящото издание, т. 4, стр. 65 — 185. — *209.*

225 К. Маркс. «Капиталът», т. I (настоящото издание, т. 23) — *210.*

226 Виж настоящото издание, т. 23, стр. 94—95. — *214*.

227 Виж настоящото издание, т. 2, стр. 231—517. — *216*.

228 Енгелс иронично привежда тук библейския израз за «египетските котли с месо». Съгласно библейската легенда през време на бягството на евреите от египетски плен малодушните измежду тях под влияние на трудностите на пътя и глада почнали да съжаляват за дните, прекарани в робство, когато поне били сити. — *216*.

229 *Labour Exchange Bazaar* или *Equitable Labour Exchange Bazaars or Offices* (Пазарите за справедлива размяна на продуктите на труда) били основани от кооперативни дружества на работниците в различни градове на Англия; първият такъв пазар бил основан от Роберт Оуен в Лондон през септември 1832 г. и съществувал до средата на 1834 г. На тези пазари продуктите на труда се разменяли с помощта на трудови книжни пари, за единица на които служил един час работно време. Тези предприятия, които представлявали утопичен опит за организиране на безпарична размяна в условията на стоково-капиталистическото стопанство, скоро фалирали. — *22,*.

230 Виж настоящото издание, т. 23, стр. 176—206. — *226*.

231 В бр. 53 на вестник «Volksstaat» от 3 юли 1872 г. последните два абзаца са формулирани по следния начин:

«Видяхме по-горе, че цената на наема, vulgo, наричана наем, се състои: 1) от част от поземлената рента, 2) от част съвсем не от лихвата, а от печалбата от строителния капитал, 3) от част от разходите за ремонтиране, поддържаие и застраховане. Част от лихвата върху капитала влиза в наема само тогава, когато сградата е обременена с ипотека.

Сега дори на слепеца трябва да е ясно, че «самият собственик пръв ще се постарае да продаде къщата си, тъй като иначе тя би останала незаета, а вложеният в нея капитал би станал просто безполезен». Разбира се. Ако се отмени лихвата върху заемния капитал, нито един домопритежател няма да може вече да получи нито един пфениг наем за своята къща по простата причина, че таксата за иаемане на помещение може да се нарече също наем. Докторът си е доктор».

В отделното издание на първия раздел на произведението на Енгелс «Към жилищния въпрос», издадено от издателство «Volksstaat» през 1872 г., към фразата: «Част от лихвата върху капитала влиза в наема само тогава, когато сградата е обременена с ипотека» е дадена следната бележка:

«За капиталиста, който купува готова къща, част от цената за наема, която се състои не от поземлената рента и разходите, може да се яви във формата на лихва върху капитала. От това обаче самото положение на работите ни най-малко не се измеия и за него е съвсем безразлично дали самият собственик на къщата ще даде къщата си под наем или пък ще я продаде за същите цели на друг капиталист».

При подготовката през 1887 г. на второто издание на своето произведение Енгелс отново редактирал тези два абзаца и направил в тях редица уточнения (виж Ф. Енгелс. Предговор на «Към жилищния въпрос», настоящото издание, т. 21).

В настоящия том текстовете на тези два абзаца се дават съгласно изданието от 1887 г. — *227*.

232 Става дума за книгата на Прудон «Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère». T. I—II, Paris, 1846 («Система на икономичес-

ките противоречия, или Философия на нищетата». Томове I—II, Париж 1846). — *228.*

233 E. Sax. «Die Wohnungszustände der arbeitenden Klassen und ihre Reform». Wien. 1869. — *231.*

234 «*Illustrated London News*» («Илюстровани лондонски новини») — английско илюстровано седмично списание, излиза от 1842 г.

«*Ueber Land und Meer*» («По суша и по море») — германско илюстровано седмично списание, излизало в Щутгарт от 1858 г. до 1923 г.

«*Gartenlaube*» — съкратено название на германското седмично литературно списание с дребнобуржоазно направление «Die Gartenlaube. Illustriertes Familienblatt» («Беседка. Илюстровано списание за семейството»), излизало през 1853—1903 г. в Лайпциг и през 1903—1943 г. в Берлин.

«*Kladderadatsch*» — илюстровано сатирично седмично списание, излизало в Берлин от 1848 г.

Стрелецът Август Кучке — псевдоним на германския поет Готхелф Хофман, автор на националистическа войнишка песен от времето на френско-пруската война от 1870—1871 г. — *231.*

235 Виж настоящото издание, т. 4, стр. 453, 454. — *233.*

236 Из речта на Ханземан на заседанието на първия обединен ландтаг на 8 юни 1847 г. «Preußens Erster Reichstag». Th. 7, Berlin, 1847, S. 55 («Първият пруски райхстаг». Ч. 7, Берлин, 1847, стр. 55). — *234.*

237 «*Le Socialiste*» («Социалист») — френски седмичник, основан от Ж. Гед в Париж в 1885 г., до 1902 г. орган на Работническата партия, от 1902 до 1905 г. орган на Социалистическата партия във Франция, от 1905 г. орган на Френската социалистическа партия; през 80—90-те години във вестника сътрудничели Ф. Енгелс, П. Лафарг и Г. В. Плеханов.

Статиите за колонията в Гиза били напечатани в броеве 45 и 48 на вестник «Le Socialiste» от 3 и 24 юли 1886 г. — *241.*

238 «*Harmony Hall*» («Хармони хол») — название на комунистическата колония, основана от английските социалисти-утописти начело с Роберт Оуен в края на 1839 г. в графството Хемпшир, Англия. Колонията съществувала до 1845 г. — *241.*

239 Виж V. A. Huber. «Soziale Fragen. IV. Die Latente Association» Nordhausen. 1866 (В. А. Хубер. «Социални въпроси. IV. Латентната асоциация». Нордхаузен, 1866). — *242.*

240 Виж настоящото издание, т. 2, стр. 409—410 и 413. — *242.*

241 Виж настоящото издание, т. 2, стр. 413. — *244.*

242 Става дума за контрибуцията от 5 милиарда франка, която Франция платила на Германия съгласно член 7 на Франкфуртския мирен договор от 10 май 1871 г. — *257.*

243 Енгелс има предвид твърденията на германския буржоазен икономист Адолф Вагнер в редица негови книги и статии, че съживяването на конюнктурата в Германия след френско-пруската война и особено в резултат на 5-милиардната контрибуция ще донесе значително подобрение на положението на трудещите се маси. — *258.*

244 Става дума за преговорите между германския и австрийския император и техните канцлери през август 1871 г. в Гащайн и през септември 1871 г. в Залцбург, на които били обсъдени и въпросите за борба с Интернационала. Енгелс нарича тези конференции щиберовски по името на началника на пруската политическа полиция Щибер, като по този начин подчертава техния полицейско-реакционен характер. — *258.*

245 Виж настоящото издание, т. 2, стр. 296—297 и следващите. — *259.*

246 «Internationale et révolution. A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du Conseil Général de l'Internationale». Londres, 1872 («Интернационалът и революцията. Написано по повод на Хагския конгрес от емигранти на Комуната, бивши членове на Генералния съвет на Интернационала». Лондон, 1872). — *263.*

247 Виж G.W.F.Hegel,«Wissenschaft der Logik». Th.1. Abt. 2; Werke, Bd.IV, Berlin, 1834, S. 15, 75, 145 (Г. В. Ф. Хегел. «Наука за логиката». Ч. 1, отд. 2; Съчинения, т. IV, Берлин, 1834, стр. 15, 75, 145). — *263.*

248 Статиите на Мюлбергер, напечатани през февруари и началото на март 1872г. във «Volksstaat», били публикувани по-късно в отделно издание: A. Mülberger «Die Wohnungs frage. Eine soziale Skizze. Separat Abdruck aus dem «Volksstaat». Leipzig, 1872, S. 25. (А. Мюлбергер. «Жилищният въпрос. Социален очерк». Отделен отпечатък от «Volksstaat». Лайпциг, 1872, стр. 25).— *265.*

249 Виж настоящото издание, том 4, стр. 434 и 450. — *266.*

250 P.-J. Proudhon. «Idée générale de la Révolution au XIX siècle», Paris, 1868.— *270.*

251 Виж бележка 232. — *270.*

252 P.-J. Proudhon «De la justice dans la révolution et dans l'église». T. 1—3. Paris, 1858. — *271.*

253 P.-J. Proudhon «La guerre et la paix». T. 1—2, Paris, 1869. — *272.*

254 F. Lassal. «Das System der erworbenen Rechte. Eine Versöhnung des positiven Rechts und der Rechtsphilosophie». Th. I, Leipzig, 1861 (Ф. Ласал. «Система на придобитите права. Примиряване на позитивното право и философията на правото». Ч. 1, Лайпциг, 1861). — *272.*

255 Енгелс перефразира тук думите на Мефистофел от трагедията на Гьоте «Фауст», част I, сцена шеста («Кухнята на вещицата»). — *278.*

256 От кореспонденцията си с датския социалист Луи Пио Енгелс, който изпълнявал функциите на секретар-кореспондент за Дания, знаел за големите успехи на датските социалисти в пропагандирането на решенията на Интернационала по аграрния въпрос. В писмо до Луи Пио в края на април 1872 г. Енгелс дава висока оценка на статията за пътищата на социалистическото преустройство на селското стопанство чрез кооперацията, която се появила в копенхагенския вестник «Socialisten» и била препечатана в почти всички вестници на Интернационала. Енгелс подчертава, че по «извънредно важния въпрос за привличането на дребните и безимотните селяни в пролетарското движение датчаните стоят сега пред всички нации благодарение на своите местни условия и на големите си политически способности». — *281.*

257 Виж настоящото издание, том 2, стр. 238—240. — *282.*

258 Има се предвид «Обръщението на Генералния съвет на Международното работническо дружество до всички федерации, секции, комитети и членове на Международното работническо дружество в Германия» от 1 декември 1872 г., публикувано в бр. 103 на «Volksstaat» от 25 декември 1872 г. — *285.*

259 Става дума за административната реформа, проведена в Прусия съгласно «Наредбата за окръзите за провинциите Прусия, Бранденбург, Померания, Познан, Силезия и Саксония», приета от пруското правителство на 13 декември 1872 г. — *287.*

260 Енгелс има предвид пруския кралски указ от 24 октомври 1808 г. за отменяване на цеховите ограничения и монополи и наредбата от 26 септември 1808 г., в която в декларативна форма се оповестявала свободата на промишлеността и търговията.

На 9 февруари 1849 г. пруското правителство издало два указа, с които се внасяли изменения в стария занаятчийски устав — въвеждали се занаятчийски съвети (Gewerberäte) и занаятчийски съдилища (Gewerbegerichte), които възстановявали полусредновековното занаятчийско законодателство. — *288.*

261 Става дума за директора на пруския департамент на полицията Хинкелдай, убит в 1856 г. на дуел от един от видните представители на реакционната партия Щал—Герлах (виж бележка 268) барон Рохов във връзка със закриването от полицията на игралното казино, от чиито работи тази клика била заинтересована. — *288.*

262 Става дума за «либералния» курс, провъзгласен от пруския принц Вилхелм (от 1861 г. крал на Прусия) при поемането на регентството през октомври 1858 г. В 1858 г. принц регентът разпуснал правителството на Мантойфел и предал властта на умерените либерали, между които и представители на близката до буржоазията либерална аристокрация, държавни дейци от периода на революцията от 1848—1849 г. — Ауерсвалд, Патов и Щверин. В буржоазния печат този курс получил гръмкото название «нова ера». Всъщност политиката на Вилхелм била насочена изключително към укрепване позициите на пруската монархия и юнкерството; измамени в своите надежди, буржоата отказали да утвърдят представения от правителството проект за военна реформа. Възникналият във връзка с това в 1862 г. конституционен конфликт и идването на власт на Бисмарк през септември 1862 г. сложили край на «новата ера». — *288.*

263 Става дума за войната между Франция и Сардинското кралство (Пиемонт), от една страна, и Австрия, от друга, която продължила от 29 април до 8 юли 1859 г. — *288.*

264 *Датската война* — война на Прусия и Австрия против Дания през 1864 г., била важен етап в обединението на Германия под хегемонията на Прусия. Юнкерското правителство на Бисмарк се стремяло да присъедини към Прусия херцогствата Шлезвиг и Холщайн, подвластни на Дания, но населени главно с германци, да засили влиянието на Прусия в Германия и да задуши опозицията на либералната буржоазия. В тази война взела участие Австрия, която, подобно на Прусия, се стремяла да завземе Шлезвиг и Холщайн. Войната завършила с поражението на Дания. Шлезвиг и Холщайн били обявени за съвместно владение на Австрия и Прусия, а след австро-пруската война от 1866 г. били присъединени към Прусия. — *289.*

265 *Битката при Садова* се водела на 3 юли 1866 г. в Чехия между австрийските и саксонските войски, от една страна, и пруските — от друга, и била решаващото сражение в австро-пруската война от 1866 г., която завършила с победата на Прусия над Австрия. В историята това сражение е известно и като сражението при Кьонигсгрец (Храдец-Кралов). — *289.*

266 Става дума за френско-пруската война от 1870—1871 г., която била заключителният етап от обединението на Германия «отгоре», чрез династични войни и политика на «желязо и кръв». — *289.*

267 В резултат на победата на Прусия в австро-пруската война от 1866 г. Прусия анексирала Хановерското кралство, курфюрството Хесен—Касел, великото херцогство Насау, свободния град Франкфурт, херцогствата Холщайн и Шлезвиг, както и някои части от територията на Бавария и Хесен—Дармщат.

Едновременно с пряката анексия Прусия принудила Австрия да се съгласи с ликвидирането на Германския съюз и със създаването на нова форма на обединение на германските държави северно от Майн без участието на Австрия и успяла да подпише съюзни споразумения със 17 малки северногермански държави, които водели войната на страната на Прусия и към които малко по-късно се присъединили Саксония н някои други германски държави. Тази форма на обединение подготвила създаването на Северногерманския съюз. — *290.*

268 *Партията Щал—Герлах*, или партията на «Kreuz-Zeitung» — както се наричал «Neue Preußische Zeitung» («Нов пруски вестник») — била образувана в периода на революцията от 1848—1849 г. като групировка на контрареволюционната придворна камарила и на феодалното юнкерство; отстоявала непоклатимостта на привилегиите на аристокрацията и възстановяването на съсловно-абсолютисткия строй в Прусия. Като крайно дясна юнкерска партия тя се противопоставяла на водената от Бисмарк от 1866 г. политика, тъй като виждала в нея заплаха за феодалните си привилегии. — *290.*

269 *Северногермански съюз* — съюзна германска държава, образувана в 1867 г. под върховенството на Прусия след победата ѝ в австро-пруската война на мястото на разпадналия се Германски съюз. В Северногерманския съюз влезли 19 германски държави и 3 свободни града, които формално били признати за автономни. Конституцията на Северногерманския съюз гарантирала на Прусия господствуващо положение в него — пруският крал бил обявен за президент на Съюза и за главнокомандуващ съюзническите въоръжени сили, на него се предавало ръководството на външната политика. В 1870 г. към Съюза били присъединени намиращите се дотогава вън от него Бавария, Баден, Вюртемберг и Хесен-Дармщат. Създаването на Северногерманския съюз било крачка напред по пътя към националното единство на Германия; през януари 1871 г. Съюзът прекратил съществуването си във връзка с образуването на Германската империя. — *290.*

270 През 1845—1846 г. пораснали политическите претенции на пруската буржоазия във връзка с пропадането на нейните надежди за ера на либерални реформи след възцаряването на Фридрих-Вилхелм IV в 1840 г. В 1845 г. всички ландтази с изключение на два поискали въвеждането на конституция. Найпълно отразил исканията на пруската буржоазия Ханземан—представител на едрата буржоазия в рейнската област — в докладна записка от 1846 г., в която искал създаване на съсловно представителство, укрепване и разширяване на Митническия съюз, премахване на правото на земевладелците да

правораздават в своите земи и на редица други привилегии на дворянството, свобода на печата, публично съдопроизводство, несменяемост иа съдиите, съд със съдебни заседатели и т. н. — *292*.

271 Отговорът на второто окръжно на миимото мнозинство иа Британския федерален съвет, издадено в началото на януари 1873 г., бил написан от Маркс и публикуван заедно с официалното съобщение на Британския федерален съвет в бр. 43 на вестник «International Herald» от 25 януари 1873 г. В съобщението на Британския съвет се казвало: «В окръжно, подписано от бившия секретар-кореспондент на Британския федерален съвет и други, е обявено свикването за 26 този месец на самозван конгрес; заявяваме, че и датата на свикването, и целите на въпросния конгрес са незаконни, и затова членове на Интернационала, които вземат участие в този конгрес, както и секции, които упълномощят свои членове да вземат участие в него, ще се поставят в положението да се окажат извън редовете на нашия Интернационал». — *293*.

272 Става дума за публикуването на резолюциите на Хагския конгрес в бр. 37 на вестник «International Herald» от 14 декември 1872 г. — *293*.

273 «*Volkswille*» («Народна воля») — австрийски работнически вестник, излизал във Виена от януари 1870 до юни 1874 г. — *295*.

274 «*O Pensamento Social*» («Социална мисъл») — португалски социалистически седмичник, излизал в Лисабон от февруари 1872 до април 1873 г., орган на секциите на Интернационала. Вестникът публикувал документи на Интернационала и отделни статии на Маркс и Енгелс, между които през февруари — март 1873 г. — част от «Манифеста на комунистическата партия».

«*Socialisten*» («Социалист») — датски работнически вестник, излизал в Копенхаген от юли 1871 до май 1874 г., от април 1872 г. — всеки ден.

«*De Werkman*» («Работник») — холандски работнически седмичник, излизал в Амстердам през 1868—1874 г.; от 1869 г. орган на амстердамската секция на Интернационала.

«*Die Tagwacht*» («Часовой») — швейцарски социалдемократически вестник, излизал в Цюрих на немски език от 1869 до 1880 г., през 1869—1873 г. бил орган иа германските секции на Интернационала в Швейцария, покъсно бил орган на Швейцарския работнически съюз и на Швейцарската социалдемократическа партия. — *295*.

275 Тази статия била написана от Маркс за сборника «Almanacco Repubblicano» в края на декември 1872 — началото иа януари 1873 г. във връзка с молбата на редактора на вестник «Plebe» Е. Бинями.

През 1872 г. Маркс и особено Енгелс се борели с анархисткото влияние върху работническата класа в Италия; в редица статии, написани за вестник «Plebe», Енгелс критикува анархизма. Статията на Маркс, както и написаната за същия сборник статия иа Енгелс «За авторитета», послужила като теоретическа база за борбата на една група социалисти, сплотила се около вестник «Plebe», с анархизма. Статията на Маркс била публикувана през декември 1873 г. — *296*.

276 J. F. Bray. «Labour's Wrong and Labour's Remedy». Leeds, 1839. — *299*.

277 Виж настоящото издание, т. 4, стр. 178—185. — *299*.

278 P.-J. Proudhon. «De la capacité politique des classes ouvrières». Paris, 1868. — *299*.

279 D. Ricardo. «On the Principles of Political Economy, and Taxation». London, 1817 (Д. Рикардо. «Принципи на политическата икономия и на данъчното облагане». Лондон, 1817). — *300.*

280 Тази статия на Енгелс била написана в отговор на многократните молби на Е. Бинями да му се изпрати статия за сборника «Almanacco Repubblicano». За пръв път Бинями отправил тази молба на Енгелс през юли 1872 г.; на 3 ноември 1872 г. Бинями съобщил, че получил статията на Енгелс, но поради арестуването на Бинями статията се загубила. През март 1873 г. Енгелс изпратил на Бинями статията «За авторитета», публикувана от последния през декември 1873 г. — *302.*

281 Енгелс перефразира надписа над вратите на ада от поемата на Даите «Божествена комедия. Ад», песен III, строфа 3. — *303.*

282 Съобщенията за дейността на Интернационала на континента били публикувани заедно с отчетите за заседанията на Британския федерален съвет във вестник «International Herald». — *306.*

283 Става дума за обръщението на Генералния съвет на Интернационала до всички федерации, присъединили се дружества, секции и членове на Интернационала от 20 октомври 1872 г., публикувано в бр. 34 на вестник «International Herald» от 23 ноември 1872 г. В това обръщение се говорело за необходимостта от единодействие на работниците в борбата против буржоазния строй и се поставяла задачата за организационното укрепване на Международната работническа асоциация съгласно решенията на Хагскня конгрес. — *306.*

284 Виж бележка 205. — *306.*

285 Става дума за обръщението на Новата мадридска федерация до всички федерации, секции и членове на Интернационала в Испания от 1 ноември 1872 г., публикувано в бр. 73 на вестник «Emancipacion» от 9 ноември 1872 г. В следващите си броеве вестникът съобщавал за постъпващите от местните федерации и секции декларации в подкрепа на това обръщение. — *306.*

286 За събранието на местната федерация в Грасия виж бележка 208.

Делегатът на местната федерация в Гранада на конгреса в Кордова Мариано Родригес имал императивен мандат, който изисквал пълното одобрение на решенията на Хагския конгрес. Сведения за това Енгелс получил от едно писмо на Х. Меса от 29 декември 1872 г. — *307.*

287 Става дума за редакционната статия «Конгресът на Интернационала в Хага», публикувана в бр. 25 на вестник «Pensamento Social» от 6 октомври 1872 г. — *307.*

288 Енгелс има предвид очевидно участието на членовете на федерациите в Грасия и Кадикс във въоръжената акция на републиканците федералисти в Андалузия през ноември 1872 г. и участието на членовете на Новата мадридска федерация във въоръжената акция в Мадрид в края на ноември — началото на декември 1872 г. — *307.*

289 Става дума за едно писмо на Х. Меса до Енгелс от 18 януари 1873 г., в което Меса молел Енгелс да уведоми чрез органите на Интернационала работниците в Англия и Белгия за стачката в Испания, за да попречат на докарването на стачкоизменници в Испания. — *307.*

290 *«Бележките за Генералния съвет в Ню Йорк»* са се запазили под формата на ръкопис на Енгелс на немски език, носещ дата 8 февруари 1873 г. Текстът на този ръкопис не съвпада напълно с текста на «Бележките», публикуван в книгата «Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil.Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Markx u. A. an F. A. Sorge und Andere». Stuttgart, 1906. — *310.*

291 На 15—17 март 1873 г. в Болоня се състоял вторият конгрес на италианските анархисти, създали своя федерация на конференцията в Римини (виж бележка 156). — *310.*

292 Става дума за решението на Генералния съвет на Интернацнонала от 5 януари 1873 г. за временото изключване на Юрската федерацня от Интернационала до следващия конгрес. — *311.*

293 След Хагскня конгрес Куно емигрнрал в Америка; участвувайки в борбата против анархизма, той подписал с измисленото име Капестро обръщението на секция № 29 на Междуиародната работническа асоциация до Новата мадридска федерация от 10 януари 1873 г. В бр. 212 на брюкселския вестник «Internationale» от 2 февруари 1873 г. се съобщавало за този факт и се изтъквало, че Капестро и Куно са едно и също лице.

«L'Internationale» («Интернационал») — белгийски седмичник, орган на белгийските секции на Интернациоиала; издаван в Брюксел с близкото сътрудничество на Дьо Пеп от 1869 до 1873 г. През 1873 г. стоял иа анархистки позицни. — *311.*

294 Става дума за членските марки, издадени по решение на Лондонската конференция от 1871 г., които се лепели в членската книжка като квитанцня за платената годишиа вноска. — *312.*

295 *«Arbeiter-Zeitung»* («Работнически вестник») — работнически седмичник, орган на американската секция на Интернационала № 1, излизал в Ню Йорк на немски език от февруари 1873 до март 1875 г. Във вестника се публикували отчетн за заседаиията на Генералния съвет н документи на Интернационала, както и някои най-важни произведения на Маркс и Енгелс от този период. До есента на 1874 г. известно влияние върху направлението на вестника упражиявал Ф. А. Зорге. — *313.*

296 Виж бележка 51. — *313.*

297 Става дума за редакционната статия, публикувана в бр. 54 на вестник «Pensamento Social» от 5 април 1873 г. в отговор на отправеното до редакцията на вестника обръщение на Испанската федералиа комисия, която по това време възглавявала анархистките секции в Испания. — *314.*

298 Става дума за насрочення за 1 и 2 юни 1873 г. втори конгрес на Британската федерация на Интернационала (виж бележка 352). — *314.*

299 Тази бележка представлява част от писмото, написано от Енгелс до редактора на вестиик «Volksstaat» Хепнер в края на април 1873 г. във връзка с появилата се в бр. 49 на «Neuer Social-Demokrat» от 27 април 1873 г. клеветиическа статия за Международната работническа асоциация. Писмото не било предиазначено за печата, но редакцията на вестника публикувала част от него, без да посочва името на автора, бр. 37 на «Volksstaat» от 7 май 1873 г. На 2 май Енгелс написал специално предназиачеиата за «Volksstaat» статия

«Интернационалът и «Neuer»», която излязла в бр. 38 от 10 май 1873 г. (виж настоящия том, стр. 318—321). — *315.*

300 Виж настоящото издание, т. 8, стр. 423—491. — *316.*

301 Става дума за бележката, поместена под рубриката «Международна работническа асоциация» в бр. 45 на вестник «Neuer Social-Demokrat» от 18 април 1873 г. — *316.*

302 *Фонд на рептилния печат* се наричали специалните парични средства, които се намирали на разположение на Бисмарк за подкупване на печата. Фондът бил наречен така след една реч на Бисмарк през януари 1869 г. в пруския ландтаг, в която Бисмарк употребил израза «рептилии» по отношение на продажните агенти. След това левият печат почнал да нарича рептилен печат официозния, подкупен от правителството печат. — *318.*

303 Имат се предвид статиите за тулузкия процес срещу френски членове на Интернационала през март 1873 г. в брюкселските вестници «Internationale», бр. 223 от 21 април 1873 г. и «Liberté», бр. 15 от 13 април 1873 г. По-нататък се споменава една кореспонденция на Гед в бр. 42 на «Liberté» от 20 октомври 1872 г. — *318.*

304 Става дума за парижкия процес срещу членове на френските секции на Интернационала, който се гледал през март 1873 г. — *320.*

305 Споменатите писма Енгелс получил от Зорге. — *322.*

306 Става дума за решението на Генералния съвет от 26 януари 1873 г. (виж настоящия том, стр. 649). Решението било публикувано в бр. 14 на «Plebe» от 1 юни 1873 г.

Обръщението на Генералния съвет на Международната работническа асоциация до испанските работници било публикувано в бр. 13 на «Plebe» от 26 май 1873 г. — *322.*

307 Произведението *«Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация»* било написано от К. Маркс и Ф. Енгелс с участието на П. Лафарг през април—юли 1873 г.

В «Алиансът на социалистическата демокрация» бил нанесен окончателен удар на всички претенции на бакунистите за господство в европейското работническо движение. Въз основа на огромен фактически материал (който не можал да бъде разгледан напълно на Хагския конгрес) авторите разкриват тайните интриги и всевъзможните мошенически машинации, с които бакунистите се стремили да подчинят целия Интернационал, да използуват за своите цели неговото влияние и организация. В това произведение се обобщават резултатите от теоретическата и организационната борба против бакунистите в Интернационала.

Това произведение било написано въз основа на множеството документи, представени на комисията на Хагския конгрес за разследване дейността на тайния Алианс. Между тях се намирали документи, изпратени от Лафарг, Меса и други от Испания, от И. Ф. Бекер от Швейцария, от Даниелсон и Любавин от Русия, както и написаният от Утин по поръчение на Лондонската конференция от 1871 г. обширен доклад (виж бележка 22), който Маркс и Енгелс използували за глава VIII «Алиансът и Русия». Една част от документите били предадени на Маркс и Енгелс вече след Хагския конгрес; някои документи на Алианса, които характеризират неговите цели и задачи, били включени от Маркс и Енгелс в глава XI.

Запазили са се съставените от Маркс и Енгелс списъци на документите, които те използували в процеса на своята работа. От тези списъци се вижда, че Маркс и Енгелс са разполагали с изпратените от Утин френски преводи на редица руски издания; във връзка с това много цитати от документите на Бакунин са дадени съгласно френския превод.

«Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация» бил публикуван в отделна брошура иа френски език през август 1873 г.; в 1874 г. излязъл в Брауншвайг на немски език под заглавие: «Ein Complot gegen die Internationale Arbeiter-Association» («Заговор против Международната работническа асоциация»). В редактирането на немския превод непосредствено участие взел Енгелс. «Алиансът на социалистическата демокрация» се печатал в нюйоркския «Arbeiter-Zeitung». На руски език «Алиансът на социалистическата демокрация» бил напечатан за пръв път в 1928 г. в съкратен вид в книгата на В. Полонски «Материали за биографията на М. Бакунин», т. 3. — *323.*

308 Става дума за комисията, която трябвало да подготви за печат протоколите и резолюциите на Хагския конгрес, избрана на заседанието на конгреса на 7 септември 1872 г. в състав К. Маркс, Ф. Енгелс, Е. Дюпон, Л. Франкел и О. Серайе. По-късно в комисията бил включен Льо Мусю, секретар на Хагския конгрес за френски език. Фактически цялата работа по подготовката за издаване документите на Хагския конгрес извършили Маркс и Енгелс. — *328.*

309 Цитира се анонимната статия «Още нещо за Бакунин», която се появила в бр. 40 на вестник «Tagwacht» от 5 октомври 1872 г. Продължението на статията било отпечатано в броеве 41, 42 и 43 от 12, 19 и 26 октомври. — *330.*

310 M. Bakounine. «Fédéralisme, Socialisme, et Antithéologisme. Proposition motivée au Comité Central de la Ligue de la Paix et de la Liberté» (М. Бакунин. «Федерализъм, социализъм и антитеологизъм. Мотивирано предложенне да Централния комитет на Лигата за мир и свобода»), незавършена работа но Бакунин, която излизала на отделни свитъци през 1867—1868 г. в Берн. — *331.*

311 Става дума за поверителното обръщение на бюрото на постоянния централен комитет на Лигата за мир и свобода от 22 септември 1868 г., подписано от президента на бюрото Г. Фогт. Маркс и Енгелс разполагали с екземпляра от обръщението, изпратен на Елпидин. — *332.*

312 На Базелския конгрес по въпроса за отменяването на правото на наследяване станало първото открито сблъскване между привържениците на научния социалнзъм на Маркс и последователите на Бакуниновия анархизъм. Въпросът бил включен в дневния ред на конгреса по настояване на секцията, основана от М. Бакунин в Женева през юни 1869 г. под нмето «Алианс на социалнстическата демокрация. Централна секцня», която фактически била ръководният орган на тайния Алианс. Като натрапвал на конгреса на Интернационала дискусия върху правото на наследяване, Бакунин дезорганизаторскн отклонявал вниманието му от решаването на насъщните въпроси на програмата и тактиката, които стояли пред европейското работническо движение. Маркс съставил доклад, в който се излагали възгледите на Генералния съвет върху правото на наследяване (виж настоящото издание, том 16, стр. 383—385). При обсъждането на този въпрос конгресът не взел никакво решение, тъй като нито едно предложение не събрало необходимото абсолютно мнозинство на гласовете. Но този предварително подготвен опит на Бакунин да натрапи на Интернационала своите идеи се провалил. — *345.*

313 Става дума за написаното от К. Маркс и утвърдено на заседанието на Генералния съвет на 1 януари 1870 г. окръжно до Федералния съвет на Романска Швейцария (виж настоящото издание, том 16, стр. 402—403). — *345*.

314 «*Social-Demokrat*» («Социалдемократ») — орган на ласалианския Общогермански работнически съюз. Под това заглавие вестникът излизал в Берлин от 15 декември 1864 до 1871 г. От 1871 до 1876 г. излизал под заглавие «Neuer Social-Demokrat» (виж бележка 65). — *346*.

315 Виж бележка 29. — *347*.

316 «Statuts pour la Fédération des sections romandes adoptés par le congrès Romand, tenu à Genève au Cercle international des Quatre-Saisons, les 2, 3 et 4 janvier 1869», p. 15—16 («Устав на Федерацията на романските секции, приет от романския конгрес, състоял се в Женева в помещението на Интернационалния кръжок Четирите годишни времена на 2, 3 и 4 януари 1869 г., стр. 15—16).

Проектоуставът бил съставен с участието на Бакунин. — *347*.

317 Става дума за написаната от Маркс на 29 юни 1870 г. резолюция на Генералния съвет за Федералния съвет на Романска Швейцария (виж настоящото издание, т. 16, стр. 451). — *348*.

318 Става дума за резолюцията на Базелския конгрес от 1869 г. «За реда на приемане на нови секции в Международната работническа асоциация»; резолюцията давала на Генералния съвет правото да приема или отказва приемането на нови секции. Там, където съществували федерални съвети, въпросът за приемането или отказването на приемането трябвало да се решава с оглед на мнението на федералния съвет. — *349*.

319 Става дума за резолюциите на Лондонската конференция: «За разцеплението в Романска Швейцария» и «За политическата активност на работническата класа», както и за написаната от К. Маркс по поръчение на Генералния съвет резолюция по повод злоупотребяването с името на Интернационала от страна на Нечаев (виж настоящото издание, т. 17, стр. 430, 426—427, 440). — *350*.

320 Цитира се написаната от Енгелс на 6 декември 1871 г. «Декларация на Генералния съвет до редакцията на италианските вестници по повод статиите на Мадзини за Интернационала», която била публикувана в редица вестници (виж настоящото издание, т. 17, стр. 477—478). — *352*.

321 За окръжното на Ж. Фавър и доклада на Саказ виж бележка 57.

През октомври 1871 г. в камарата на депутатите на испанските кортеси се водели дебати, предизвикани от намерението на консервативно-буржоазното правителство да разтури по законодателен път испанските организации на Интернационала. Изказалите се през време на дебатите представители на реакцията използували за клевети срещу Интернационала документите на Алианса и полицейски фалшификати. Въпреки съпротивата на лявото крило на републиканците Кастелар, Гаридо, Сориля и др., които разобличили клеветите срещу Интернационала и изтъкнали, че предлаганите мерки противоречат на конституцията, правителството получило поддръжка. През януари 1872 г. министърът на вътрешните работи Сагаста публикувал окръжно, което предписвало разтурянето на Интернационала в Испания. — *352*.

322 «*La République française*» («Френска република») — френски буржоазно-радикален ежедневник, основан от Л. Гамбета; излизал в Париж от 1871 г. На 11 март в този вестник била напечатана анонимна статия за Интернационала, която била препечатана в «Bulletin de la Fédération jurassienne», № 3 от 15 март 1872 г. — *354*.

323 *Тулузкият процес* срещу членовете на секциите на Интернационала в Южна Франция се състоял от 10 до 26 март 1873 г. Арестуваните по силата на закона на Дюфор (виж бележка 10) били осъдени на различни срокове затвор и на парична глоба. За арестите, които предшествували Тулузкия процес, виж статията на Енгелс «Интернационалът и «Neuer»» (настоящия том, стр. 318—321). — *355*.

324 Става дума за писмото на члена на Алианса Алерини до Бастелика от 14 ноември 1871 г., което барцелонската секция изпратила за сведение на всички секции на Интернационала в Испания. Препис от писмото бил представен от Енгелс на Хагския конгрес заедно с документите по делото на Алианса. — *355*.

325 На 2 декември 1871 г. в Женева се състояло събрание на секциите на Интернационала, на което била приета резолюция против решенията на анархистния конгрес в Сонвилие; на 20 декември 1871 г. Федералният комитет на Романска Швейцария приел по този повод специално обръщение: «Отговор на Романския федерален комитет на окръжното на 16-те участници в конгреса в Сонвилие», публикувано в бр. 24 на «Egalité» от 24 декември 1871 г.; протест публикувал и самият вестник «Egalité». — *355*.

326 Виж бележка 65 и 66. — *356*.

327 Цитира се едно писмо на Токажевич до Врублевски от 2 август 1872 г., което Врублевски предоставил на разположение на Енгелс. «Програмата на социалистическото революционно полско дружество в Цюрих», за която става дума, била написана от Бакунин и публикувана на 27 юли 1872 г. в приложение към № 13 на «Bulletin de la Fédération jurassienne». Полското социалдемократическо дружество, възникнало под влиянието на анархистите, отначало приело тази програма на Бакунин, но скоро под въздействието на полския социалист Токажевич я отхвърлило.
Издаването на вестник «Wolność» («Свобода») не било осъществено. — *356*.

328 «*El Combate*» («Борба») — испански буржоазно-републикански ежедневник, орган на федералистите, излизал в Мадрид. — *358*.

329 Тази своя декларация пред делегатите на международния конгрес в Хага, в която се съдържали факти, разобличаващи съществуването на тайния Алианс в Испания, Меса изпратил на Енгелс, който я предал в комисията за разследване дейността на Алианса. — *360*.

330 Става дума за написаното на ръка поверително окръжно на секцията на Интернационала във Валенция до секциите на Интернационала в Испания; в него се предлагало в случай на революция да се води борба за пълна децентрализация и за образуване на «анархистка комуна». — *360*.

331 Окръжното на секцията на Алианса на социалистическата демокрация в Севиля, написано от Марселау, било изпратено на мадридската секция на

Интернационала на 25 октомври 1871 г.; в окръжното се излагали решенията, взети от секцията във връзка с правителствените репресии. — *362.*

332 Става дума за отвореното писмо на редакционната колегия на вестник «Emancipacion» от 25 февруари 1872 г. «До представителите на републиканско-федералистката партия, събрани в Мадрид», публикувано в бр. 38 на вестник «Emancipacion» от 3 март 1872 г. Анархистките членове на Мадридския съвет на Интернационала поискали редакцията да оттегли това писмо; но Меса, който бил редактор на «Emancipacion» и същевременно изпълнявал функциите на секретар на Испанския федерален съвет, категорично отказал да изпълни това искане. На 9 март 1872 г. в съгласие с другите членове на съвета той изпратил аналогично писмо, но вече от името на Федералния съвет. — *362.*

333 На 7 март 1872 г. анархисткият Мадридски съвет изпратил до събранието на представителите на републиканско-федералистката партия писмо, в което се отказвал от всякаква солидарност с писмото на редакцията на «Emancipacion» (виж предишната бележка) и заявявал, че то «противоречи на принципите на Интернационала». — *362.*

334 «*El Condenado*» («Онеправданият») — испански анархистки седмичник, издаван от Т. Мораго в Мадрид през 1872—1874 г. — *362.*

335 «*La Igualdad*» («Равенство») — испански буржоазнодемократически ежедневник, излизал в Мадрид през 1868—1870 г.; един от най-радикалните буржоазни вестници, в който сътрудничели редица социалисти-утописти и републиканци; около вестника през 1868—1869 г. се групирала част от мадридските работници. — *363.*

336 Маркс и Енгелс цитират редакционната статия «Революционна информация», публикувана в бр. 51 на вестник «Emancipacion» от 1 юни 1872 г. — *364.*

337 Има се предвид член 7 от раздел II на Организационния регламент, съгласно който на Генералния съвет се давало правото да решава разногласията, които могат да възникнат между дружества или секции, влизащи в една национална група, или между различни национални групи; има се предвид също член 4 на раздел IV, съгласно който всяка федерация имала правото да не приема или да изключва отделни дружества или секции, но същевременно нямала правото да ги лишава от званието организации на Интернационала (виж настоящото издание, т. 17, стр. 450—451, 452). — *365.*

338 Става дума за плебисцита, проведен във Франция на 8 май 1870 г. — *367.*

339 *Union de las tres clases de vapor* (Съюз на три категории фабрични работници) — един от първите професионални съюзи в Каталония, който обединявал тъкачите, предачите и надничарите от текстилните фабрики. Съюзът бил колективен член на Интернационала. — *368.*

340 Цитират се писмата, които Кафиеро написал на Енгелс от 12 до 16 юли 1871г. и в които ставало дума за положението на неаполитанската секция на Интернационала. — *369.*

341 Цитира се писмо на Капорусо до Оджер от 21 януари 1872 г. — *370.*

342 Миланската секция на Интернационала била образувана от Т. Куно под непосредственото влияние на Енгелс. През декември 1872 г. под въздействието

на Куно от мадзинисткото Дружество за морална и взаимна помощ и за просвещаване на работниците излязла една част от неговите членове, която образувала Работнически кръжок за освобождение на пролетария, който на 7 януари 1872 г. се обявил за секция на Интернационала. Дружеството приело устав, който отговарял на Общия устав на Интернационала. На 30 януари 1872 г. Енгелс докладвал на Генералния съвет за образуването на секцията и заявил, че уставът ѝ отговаря на принципите на Интернационала; секцията била приета в Международната работническа асоциация. Под ръководството на Енгелс Куно водел в секцията борба против влизащите в нея анархисти и в резултат на неговите усилия секцията не подкрепила анархистите в борбата им против Генералния съвет. — *371.*

343 Виж бележка 60. — *371.*

344 Докладът на Реджис за обиколката, която направил в Италия по поръчение на Генералния съвет, бил написан във формата на писмо до Енгелс. През втората половина на февруари 1872 г. Реджис бил десет дни в Милано и Торино, където се запознал с положението на секциите и пропагандирал решенията на Международната работническа асоциация. Основавайки се на инструкциите, получени от Енгелс, Реджис разяснявал на членовете на секциите диаметралната противоположност между анархистките възгледи и принципите и задачите на Интернационала. — *372.*

345 A. Richard et G. Blanc. «L'Empire et la France nouvelle. Appel du peuple et de la jeunesse à la conscience française». Bruxelles, 1872. — *378.*

346 Цитира се писмото на Ж. Гед до членовете на секциите на Интернационала в Монпелие, адресирано на 22 септември 1872 г. до един от ръководителите на секцията, Жерони. На 20 ноември 1872 г. Жерони препратил това писмо на Гед на Генералния съвет. — *379.*

347 *«Les Droits de l'Homme»* («Правата на човека»)— френски ежедневник с леворепубликанско направление, издаван от Ж. Гед през 1870—1871 г. в Монпелие. — *379.*

348 Тази кореспонденция била публикувана в бр. 42 на вестник «Liberté» от 20 октомври 1872 г. — *379.*

349 Виж бележка 209. — *380.*

350 «Pacte d'amitié de solidarité et de défence mutuelle» бил приет на анархисткия конгрес в Сент-Имие на 15 септември 1872 г. — *382.*

351 Окръжното на Испанския федерален съвет от 2 февруари 1873 г. било публикувано в бр. 85 на вестник «Emancipacion» от 8 февруари 1873 г. — *384.*

352 На 1—2 юни 1873 г. в Манчестер се състоял вторият конгрес на Британската федерация на Интернационала. Конгресът изслушал отчета на Британския федерален съвет и приел резолюции за регламента на Британската федерация, за пропагандата, за необходимостта от създаване на международно професионално обединение, за провъзгласяване на червеното знаме за знаме на Британската федерация и други. Особено значение имала резолюцията «За политическата активност», в която конгресът призовавал британските членове на Интернационала да създадат в Англия самостоятелна работническа политическа партия, противостояща на всички съществуващи партии. — *386.*

353 Конгресът на швейцарските работнически, професионални, кооперативни и други организации в Олтен на 1—3 юни 1873 г. бил свикан по инициативата на секциите на Интернационала. На конгреса бил основан Швейцарският работнически съюз, който съществувал до 1880 г. и обединил въз основа на принципите на Интернационала различни работнически организации. Конгресът подготвил почвата за създаване на Швейцарската социалдемократическа партия. — *386.*

354 *«Санкт-Петербургские ведомости»* — руски ежедневник, официален правителствен орган; излизал под това заглавие през 1728—1914 г.; през 1914—1917 г. излизал под заглавие «Петроградские ведомости». — *389.*

355 Чернишевски бил арестуван през юли 1862 г. До 1864 г. той се намирал в Петропавловската крепост, след това бил осъден на седем години каторжна работа и на доживотно заселване в Сибир. — *389.*

356 Става дума за позивите на Бакунин «Няколко думи до младите братя в Русия», Женева, май 1869 и на Нечаев «До студентите от Университета, Академията и Технологическия институт в Петербург», Женева, 1869. — *390.*

357 *«Невежи братя»* — прозвище на религиозен орден, възникнал в Реймс в 1680 г., членовете на който се задължавали да се посветят на обучаване децата на бедните; в училищата на ордена учащите се получавали главно религиозно възпитание и съвсем оскъдни познания в другите области. — *392.*

358 Позивите «Постановката на революционния въпрос», май 1869 , и «Началото на революцията», лятото на 1869 г., били написани от Бакунин. — *392.*

359 Н. Флеровски. «Положение рабочего класса в России. Наблюдения и исследования». С.-Петербург, 1869. — *393.*

360 «Издания общества «Народной расправы»» № 2, С.-Петербург, зимата на 1870 г., стр. 9. Издание № 2, както и № 1, било осъществено в Женева. — *395.*

361 *«Народное дело»* — списание (от април 1870 г. — вестник), което се издавало през 1868—1870 г. в Женева от група руски революционери-емигранти; първата книжка била подготвена от Бакунин, по-късно, от октомври 1868 г., редакцията, в която влизал Утин и др., скъсала с Бакунин и се обявила против неговите възгледи; от април 1870 г. — орган на Руската секция на Международната работническа асоциация, който провеждал линията на Маркс и на Генералния съвет; публикувал документите на Интернационала. — *396.*

362 Първоначално стихотворението на Н. Огарьов «Студент» било посветено на приятеля на Огарьов и Херцен С. И. Астраков, починал в 1866 г. След като получил от Огарьов ръкописа на стихотворението, Бакунин му писал, че би било «по-полезно за делото», ако стихотворението бъде посветено на Нечаев. С това посвещение стихотворението било отпечатано като позив в 1869 г. в Женева и било използувано от Нечаев като един вид признак за упълномощаването му от Огарьов. — *401.*

363 *«Journal de Genève national, politique et littéraire»* («Женевски национален, политически и литературен вестник») — консервативен вестник, излиза от 1826 г. — *411.*

364 *«La Démocratie»* («Демокрация») — френски буржоазнодемократически седмичник, излизал в Париж от ноември 1868 до 1870 г.

Писмото на Бакунин до редактора на вестника Шасен било написано през април 1868 г. за издаваните от него от месец март 1868 г. отделни отпечатъци, в които бъдещите сътрудници на вестнка излагали своите възгледи. Писмото на Бакунин било публикувано в края на април 1868 г. в 6-и отпечатък. — *411.*

365 Цитира се статията на Бакунин «Херцен», публикувана в бр. 72 на вестник «Marseillaise» от 2 март 1870 г. — *411.*

366 Става дума за парите, които руският помешчик П. А. Бахметиев дал в 1858 г. на Херцен за пропагандни цели (така нареченият бахметиевски фонд). В 1869 г. под натиска на Бакунин и Огарьов Херцен се съгласил да раздели фонда на две части, едната от които Огарьов предал на Нечаев. В 1870 г., след смъртта на Херцен, Нечаев получил от Огарьов и втората половина на фонда. — *412.*

367 *«Община»* — под това заглавие през септември 1870 г. излязъл в Лондон първият брой на вестник, редактори на който били С. Нечаев и В. Серебреников; вторият брой, излязъл през 1871 г., бил унищожен от самите издатели. — *412.*

368 *«Колокол. Орган на руското освобождение, основан от А. Й. Херцен»* — под това заглавие Нечаев и Серебреников издали в Женева няколко броя от вестника през пролетта на 1870 г. — *415.*

369 Става дума за *«Катехизис на революционера»*, който бил написан от Бакунин през лятото на 1869 г., шифрован и отпечатан в няколко екземпляра. През време на обиска у П. Г. Успенски в 1869 г. бил намерен екземпляр от катехизиса, текстът на който бил възпроизведен в отчетите за Нечаевия процес в бр. 162 иа «Правительственный вестник» от 1871 г.; този текст именио бил използуван от Маркс и Енгелс. — *415.*

370 *Ескобари* — последователи на испанския йезуит Ескобар-и-Мендоса (1589—1669), който открито проповядвал, че добрите намерения оправдават действията, порицавани от морала и законите (целта оправдава средствата). — *416.*

371 Става дума за теократическата държава на йезуитите, която съществувала в началото на XVI — средата на XVII век в Южна Америка, главно на територията на съвременен Парагвай. — *425.*

372 Става дума за младежкия кръжок, образуван в 1845 г. около М. В. Петрашевски, който се състоял от дребни дворяни, както и от разночинци; членовете на кръжока имали буржоазнодемократически възгледи; много от тях пропагандирали идеите на утопичния социализъм. На събранията на кръжока били обсъждани социални и политически въпроси, както и планове за създаване на активна революционна организация. Но петрашевци не успели да разработят тези планове и да създадат действително широка революционна организация; през април 1849 г. участниците в кръжока били арестувани и заточени. — *429.*

373 *«Московские ведомости»* — най-старият руски вестник; излизал от 1756 до 1917 г., от 1859 г. — всеки ден; от 50-те години на XIX век взел реакционен характер. — *430.*

374 *«Современник»* — руско литературно и обществено-политическо списание, излизало в Петербург през 1836—1866 г. (от 1843 г. — всеки месец); основано от А. С. Пушкин, от 1847 г. негови редактори станали Некрасов и

Панаев, в списанието сътрудничели Белински, Добролюбов и Чернишевски; през 60-те години списанието било фактически орган на руската революционна демокрация. — *432.*

375 Революционната прокламация «*Млада Русия*» била написана от руския революционер П. Г. Заичневски и отпечатана в средата на май 1862 г.; прокламацията отразявала най-левите, революционните възгледи на руските революционери-демократи.

Мотото към прокламацията било взето от статията на Херцен «Роберт Оуен». — *434.*

376 Става дума за конфликта, възникнал между Херцен, от една страна, и Чернишевски и Добролюбов, от друга, във връзка с колебанията на Херцен към либерализма при оценката на подготвяното от царското правителство отменяване на крепостното право. На страниците на «Современник», както и в писма до «Колокол», представителите на революционните демократи рязко разкритикували тези колебания на Херцен. През 60-те години Херцен, който скъсал с либерализма, застанал изцяло на страната на революционната демокрация. — *435.*

377 Между документите, които Маркс и Енгелс предали на комисията на Хагския конгрес за разследване дейността на тайния Алианс, се намирало едно писмо, написано от Нечаев през февруари 1870 г. по поръчение на Бакунин от името на несъществуваща руска революционна организация до Любавин, който се занимавал с подготовката на издаването на I том на «Капиталът» в Русия. В това писмо Любавин бил заплашван с разправа, ако не освободи Бакунин от поетото от него задължение да преведе на руски I том на «Капиталът». Писмото било препратено на Маркс от Любавин чрез Даниелсон през август 1872 г. — *454.*

378 Статията «Бакунистите на работа», която била публикувана във вестник «Volksstaax», броеве 105, 106 и 107 от 31 октомври и 2 и 5 ноември 1873 г., била написана от Енгелс по непосредствените следи на събитията, които станали в Испания през лятото на 1873 г. и били кулминационната точка на испанската буржоазна революция от 1868—1874 г. Фактическите данни Енгелс заимствувал от текущия печат, както и от различни документи на испанските секции на Интернационала, на първо място от доклада, който Новата мадридска федерация представила на редовния конгрес на Интернационала, състоял се в Женева от 8 до 13 септември 1873 г.

След като била публикувана във вестника, статията на Енгелс излязла в отделно издание: «Die Bakunisten an der Arbeit. Denkschrift über den letzten Aufstand in Spanien». Leipzig. В 1894 г. «Бакунистите на работа» влязла в сборника от статии на Енгелс «Internationales aus dem «Volksstaat» (1871—1875)», издадена от издателство «Vorwärts» в Берлин. Енгелс написал за това издание малка «Предварителна бележка» и направил отделни редакционни поправки в текста.

На руски език статията «Бакунистите на работа» била преведена за пръв път под редакцията на В. И. Ленин и издадена в отделна брошура от ЦК на РСДРП в Женева, 1905 г. и в Петербург в 1906 г. — *459.*

379 Под заглавие «Калиостро Бакунин» в броеве 87, 88, 89 и 90 на вестник «Volksstaat» от 19, 21, 24 и 26 септември 1873 г. била напечатана серия статии на Енгелс, които представлявали кратко изложение на немски език на произведението «Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация». В изданието от 1894 г. Енгелс препра-

ща вече към пълния немски превод на това произведение, излязъл в 1874 г. — *459.*

380 Става дума за конституционните монархисти, които поддържали фаворита на европейските велики сили за испанския престол крал Амадей. — *461.*

381 *Алфонсисти* — групировка, свързана с реакционните кръгове на испанските едри земевладелци, духовенството и върхушката на буржоазията, поддържала претендента за испанския престол от династията на Бурбоните, провъзгласен в 1874 г. за крал под името Алфонс XII. — *461.*

382 *Карлисти* — реакционна, клерикално-абсолютистка групировка, която през първата половина на XIX век поддържала претендента за испанския престол дон Карлос, брат на крал Фердинанд VII. Опирайки се на военните и на католическото духовенство и използувайки подкрепата на изостаналите селяни от някои райони на Испания, карлистите разпалили през 1833—1840 г. гражданска война, която фактически се превърнала в борба между феодално-католическите и буржоазно-либералните елементи. След смъртта на дон Карлос в 1855 г. карлистите поддържали кандидатурата на неговия внук, дон Карлос млади. В 1872 г., в обстановката на политическа криза и изостряне на класовата борба, дейността на карлистите се активизирала и се изразила в нова гражданска война, която завършила едва към 1876 г. — *461.*

383 Виж настоящото издание, т. 2, стр. 455.

При подготовката за печат на това произведение в 1894 г. Енгелс вместо към първото издание на своята книга «Положението на работническата класа в Англия» препраща към второто, немското издание, излязло в 1892 г. — *462.*

384 Става дума за състоялия се в Женева от 1 до 6 септември 1873 г. конгрес на анархистите. — *462.*

385 *«Solidarité révolutionnaire»* («Революционна солидарност») — анархистки седмичник, излизал в Барцелона през юни—септември 1873 г. на френски език; вестникът бил орган на Комитета за революционно-социалистическа пропаганда за Южна Франция, създаден от Алерини и Брюс за пропагандиране анархистките идеи във Франция и сред емигрантите на Комуната. — *464.*

386 Отчетът на федералната комисия, която след конгреса в Кордова възглавявала анархистките организации в Испания, бил публикуван във вестник «Internationale» на 24 август 1873 г. — *465.*

387 Виж произведенията на Ф. Енгелс «Селската война в Германия» и «Германската кампания за имперска конституция» (настоящото издание, т. 7, стр. 343—437 и 111—207). — *470.*

388 Енгелс има предвид издадената анонимно в Ньошател в 1870 г. брошура на Бакунин под заглавие «Lettres à un français sur la crise actuelle». — *470.*

389 Надявайки се да създаде в камарата на общините здраво либерално мнозинство, Гладстон заявил на 17 февруари 1874 г., че правителството дава оставка, и разпуснал камарата. В резултат на новите избори в камарата на общините се оказали 350 консерватори, 244 либерали и 58 ирландски депутати. На 21 февруари било образувано консервативно правителство начело с Дизраели.

Законът за въвеждане на тайното гласуване (Ballot Act) бил приет от парламента на 18 юли 1872 г. — *476.*

390 *Ирландският законопроект за земята* (Land Bill) бил внесен от Гладстон от името на английското правителство, под предлог да се подпомогнат ирландските арендатори и бил приет през август 1870 г. Придружен от различни резерви и ограничения, актът за земята по същество оставял незасегнати основите на едрото земевладение на английските лендлордове в Ирландия; той им запазвал възможността да повишават рентата и да изгонват арендаторите от земята, като ги задължавал само да плащат известна компенсация на последните за извършените подобрения и установявал определена съдебна процедура за тази цел. Лендлордовете по всякакъв начин саботирали изпълнението на акта и под различни предлози го нарушавали. Актът до голяма степен допринесъл за концентрирането на едрото фермерско стопанство в Ирландия и за разоряването на дребните ирландски арендатори.

Ирландският църковен законопроект (Irish Church Bill) бил също внесен от Гладстон и приет през юли 1869 г. По този закон англиканската църква в Ирландия се отделяла от държавата и се изравнявала по права с католическата и презвитерианската; но тя продължавала да си остава найедър поземлен собственик, експлоатиращ ирландските селяни. — *477*.

391 Става дума за закона за реорганизиране на армията, приет в 1871 г., един от членовете на който забранявал продаването на офицерските патенти. Този член предизвикал обструкция в парламента, след което Гладстон издействувал отменяването на продаването на офицерските патенти чрез кралски указ. — *477*.

392 Става дума за втората избирателна реформа, проведена в Англия в 1867 г., която дала избирателни права на известна част от работническата класа. — *478*.

393 *Лигата за работническо представителство* (Labour Representation League) била основана в 1869 г. В нея влизали лидерите на трейдюнионите, които се стремели да осигурят избирането на «работници» в камарата на общините, без да се спират пред сделки с либералната партия. Дейността на Лигата била преустановена след 1880 г. — *479*.

394 Има се предвид «The Mines Regulation Act» от 1872 г. — *481*.

395 От 20-те години на XIX век в Ирландия широко се разпространило движението на рипилърите, което действувало под лозунга за отменяване на англо-ирландската уния. Унията, която премахнала последните следи от автономията на Ирландия и съдействувала за укрепването на колониалното господство на Англия, била натрапена на Ирландия от английското правителство след потушаването на ирландското националноосвободително въстание от 1798 г. В началото на 40-те години била създадена Асоциацията на рипилърите; но буржоазните либерали (О'Конел и други), които я възглавявали, гледали на агитацията за отменяване на унията само като на средство за изтръгване на отстъпки от английското правителство в полза на ирландската буржоазия. В края на 40-те години във връзка с неуспеха на ирландското революционно въстание от 1848 г. и настъплението на реакцията в Англия и Ирландия Асоциацията на рипилърите се разпаднала. — *481*.

396 Статията «*Имперският военен закон*» била написана от Енгелс специално за вестник «Volksstaat» във връзка с разглеждането на закона за увеличаване числеността на мирновременната армия в райхстага. Този закон, който след утвърждаването му бил наречен закон за септената и разпрострял върху цяла Германия пруската военна система, отразявал засилването на германския

милитаризъм и агресивните настроения на германските управляващи кръгове.

Статията била напечатана във вестник «Volksstaat», броеве 28 и 29 от 8 и 11 март 1874 г. — *483.*

397 *Национал-либерали* — партия на германската, на първо място на пруската буржоазия, образувана през есента на 1866 г. в резултат на разцеплението на буржоазната партия на прогресистите. Национал-либералите се отказали от претенциите на буржоазията за политическо господство в името на задоволяване материалните интереси на тази класа и си поставяли за главна цел обединението на германските държави под върховенството на Прусия; тяхната политика отразявала капитулацията на германската либерална буржоазия пред Бисмарк. След обединението на Германия национал-либералната партия окончателно се оформила като партия на едрата буржоазия и промишлените магнати. Вътрешната политика на национал-либералите вземала все по-верноподанически характер, при което национал-либералите фактически се отказали от издиганите по-рано от тях либерални искания, включително от искането на програмата от 1866 г. за необходимостта «да се отстоява преди всичко бюджетното право».

Прогресисти — представители на пруската буржоазна партия на прогресистите, възникнала през юни 1861 г. Прогресистката партия искала обединението на Германия под върховенството на Прусия, свикване на общогермански парламент, създаване на силно либерално правителство, отговорно пред камарата на депутатите. За разлика от национал-либералите, след обединението на Германия в 1871 г. прогресистката партия се обявила за опозиционна партия, но тази опозиционност била чисто декларативна. От страх от работническата класа и от омраза към социалистическото движение прогресистката партия се примирила с господството на пруското юнкерство в условията на полуабсолютистка Германия. Колебанията в политиката на прогресистката партия отразявали неустойчивостта на търговската буржоазия, на дребните промишленици, отчасти и на занаятчиите, на които тя се опирала. — *483.*

398 Става дума за конституционния конфликт в Прусия през 1862—1866 г., възникнал във връзка с отказа на либералното мнозинство на пруския ландтаг да утвърди кредитите за реорганизиране на армията и за по-нататъшното ѝ въоръжаване. Въпреки този отказ правителството на Бисмарк години наред правело военни разходи без санкцията на ландтага. Конституционният конфликт, който бил проявление на революционната ситуация в Германия през 60-те годиии, бил разрешен едва в 1866 г., след победата на Прусия над Австрия при Садова, когато германската либерална буржоазия капитулирала пред Бисмарк. — *483.*

399 Из речта на Мантойфел във втората камара на пруския ландтаг на 3 декември 1850 г. по повод на Олмюцкото споразумение с Австрия, по силата на което Прусия била принудена да се откаже временно от своите претенции да играе главната роля в Германия. — *483.*

400 Енгелс цитира член 109 от конституцията на Прусия от 1850 г. — *483.*

401 Северногерманският райхстаг, който заседавал от 24 февруари до 17 април 1867 г., одобрил създаването на Северногерманския съюз и приел неговата конституция. — *484.*

402 Става дума за имперския райхстаг, който бил открит на 21 март 1871 г. и на 16 април 1871 г. утвърдил конституцията на Германската империя. — *484.*

403 Тук и по-долу се привеждат извадки от речта на Молтке в райхстага на 16 февруари 1874 г. — *485*.

404 В битката при Седан на 2 септември 1870 г., едно от решителните сражения на френско-пруската война от 1870—1871 г., френската армия под командуването на Мак-Махон била разгромена от прусите и Наполеон III бил взет в плен. Седанската катастрофа ускорила краха на Втората империя и довела до провъзгласяването на Франция за република. От този момент войната, която преди това имала отбранителен характер за Германия, напълно загубила този си характер и съвсем нагледно се проявили завоевателните тенденции на пруската военщина, юнкерството и буржоазията. — *485*.

405 Венецианският, или италианският, четириъгълник от крепости — извънредно силно укрепена позиция, образувана от крепостите в Северна Италия Верона, Леняго, Мантуа и Пескиера. Четириъгълникът от крепости играл голяма роля във войните през XIX век като опорен пункт за действията на войските. — *486*.

406 *Ландвер* — съставна част от пруските сухопътни въоръжени сили. Пруските сухопътни въоръжени сили, създадени въз основа на законодателството от 1814—1815 г., се състояли от постоянната армия (линейните полкове), нейния резерв, който служел за попълване редовете на армията при мобилизация през време на война, и от ландвера от първи и втори призив. Ландверът, възникнал в Прусия в 1813 г. като народно опълчение в борбата против Наполеоновите войски, обхващал военнозадължените от по-старите набори, отбили службата си в постоянната армия и нейния резерв. В мирно време се провеждали само отделни учебни сборове на частите на ландвера. През време на война ландверът от първия призив (военнозадължените от 26 до 32 години) се използувал за попълване на действуващата армия; ландверът от втория призив (военнозадължените от 32 до 39 години) — за носене на гарнизонната служба. По закона на Северногерманския съюз за всеобщата военна повинност от 9 ноември 1867 г. ландверът от втория призив се премахвал и съставът на ландвера бил ограничен с контингента на военнозадължените на възраст от 27 до 32 години. — *488*.

407 *Ландщурм* — военно опълчение, възникнало в Прусия през 1813—1814 г. По закона от 1867 г. ландщурмът трябвало да се формира от военнозадължените на възраст от 17 до 42 години, които не се намирали на служба нито в армията, нито във флотата, и се призовавал само в случай на заплаха от вражеско нашествие. — *488*.

408 Става дума за провалянето на опита на пруското правителство да мобилизира запасните от ландвера в западните пруски провинции за потушаване на избухналото през май 1849 г. в Западна и Южна Германия въстание под лозунга за защита на имперската конституция. Позовавайки се на обстоятелството, че по силата на закона от 3 септември 1814 г. и от 21 ноември 1815 г. ландверът може да бъде призован на оръжие само в случай на нападение отвън, запасните от ландвера в Рейнска Прусия и Вестфалия не само отказали да се подчинят на заповедта, но в редица случаи организирано и с оръжие в ръце преминали на страната на въстаналия народ. — *488*.

409 Става дума за закона за комплектуване на армията от 27 юли 1872 г., който въвел във Франция всеобщата военна повинност при петгодишен срок на службата в армията; но приложението на този закон допускало множество изключения за подлежащите на призоваване. — *489*.

410 *«Kölnische Zeitung»* («Кьолнски вестник») — германски ежедневник, излизал под това заглавие в Кьолн от 1802 г.; орган на едрата рейнска буржоазия и на националлибералната партия; през 70-те години се считал за рупор на Бисмарк. — *489.*

411 Тази статия била напечатана без подпис в бр. 35 на вестник «Volksstaat» от 25 март 1874 г. в рубриката «Политически преглед». — *492.*

412 От началото на френско-пруската война от 1870—1871 г. във френската крепост Мец била обсадена армията на маршал Базен; на 27 октомври 1870 г. крепостта капитулирала. — *492.*

413 *Leipziger Tageblatt»* — съкратено название на германския ежедневник «Leipziger Tageblatt und Anzeiger» («Лайпцигски ежедневник и вестител»), който излизал от 1807 г.; през 70—80-те години на XIX век — орган на едрата буржоазия. — *492.*

414 Френският маршал Базен, който предал крепостта Мец, бил даден под съд по обвинение в държавна измяна. Процесът се гледал в Париж от 6 октомври до 10 декември 1873 г. — *492.*

415 Става дума за битката при Садова. Виж бележка 265. — *492.*

416 Hoffbauer. «Die deutsche Artillerie in den Schlachten bei Metz». Berlin, 1872.— *493.*

417 При подготовката за печат на третото издание на своето написано през 1850 г. произведение «Селската война в Германия» Енгелс допълнил написания от него през февруари 1870 г. предговор към второто издание на книгата. Предговорът в допълнения му вид бил напечатан в третото издание на «Селската война в Германия», излязло в Лайпциг в 1875 г. (F. Engels. «Der deutsche Bauernkrieg». Leipzig, 1875). В настоящия том се публикува втората част на предговора, датиран от Енгелс, 1 юли 1874 г. Първата част на предговора, съобразно с датата на нейното написване, виж в настоящото издание, т. 16, стр. 412—420. — *495.*

418 Говорейки за свещената германска империя на пруската нация, Енгелс перефразира названието на средновековната Свещена римска империя на германската нация, подчертавайки, че обединението на Германия е станало под върховенството на Прусия и се е придружавало от опрусачването на германските провинции. — *495.*

419 Става дума за кралство Хановер, курфюршество Хесен-Касел и за великото херцогство Насау, които Прусия присъединила към своята територия в резултат на австро-пруската война от 1866 г. — *495.*

420 Виж бележки 267 и 269. — *495.*

421 Във връзка с победите на Прусия във френско-пруската война четири югозападни германски държави (Баден, Хесен, Бавария и Вюртемберг) се присъединили към Северногерманския съюз, което било оформено с официални договори през ноември 1870 г. От 15 ноември 1870 г. насетне, с оформянето чрез договори на присъединяването на държавите от Югозападна Германия към Северногерманския съюз, съюзът на германските държави почнал да се нарича в официалните документи Германски съюз (Deutsches Bund). На 9 декември 1870 г. по решение на райхстага Германският съюз

бил преименуван в Германска империя (Deutsches Reich). Официалното провъзгласяване на Германската империя станало малко по-късно, на 18 януари 1871 г. — *496.*

422 Виж настоящото издание, т. 16, стр. 415—416. — *497.*

423 В сражението при *Шпихерн* (Лотарингия) — едно от първите големи сражения във френско-пруската война от 1870—1871 г., на 6 август 1870 г. пруските войски нанесли поражение на френските части. В историческата литература сражението при Шпихерн се нарича и сражение при Форбах.

Сражението при *Марс ла Тур* (наричано също сражението при Вионвил) станало на 16 август 1870 г. В резултат на това сражение германските войски успели да спрат започналото отстъпление на френската рейнска армия от Мец и след това да ѝ отрежат пътя за отстъпление.

За *Седан* виж бележка 404. — *498.*

424 В изборите за райхстаг на 10 януари 1874 г. германските социалдемократи успели да изберат 9 депутата, за които били подадени повече от 350 000, или 6% от всички гласове; между избраните били Бебел и Либкнехт, които по това време излежавали присъда в затвора. — *499.*

425 Над серията статии «Емигрантска литература», посветени на анализа на новите тенденции в европейското работническо и демократическо движение, Енгелс работел с прекъсвания през 1874—1875 г. След написването им статиите се печатали във вестника на германските социалдемократи «Volksstaat», за който именно били специално предназначени.

В 1894 г. първата, втората и петата статии от серията «Емигрантска литература» били включени от Енгелс в сборника от негови произведения «Internationales aus dem «Volksstaat» (1871—1875)» («Статии на международни теми от вестник «Volksstaat» (1871—1875)»).

Серията статии «Емигрантска литература» е публикувана изцяло на руски език в първото издание на Съчиненията на К. Маркс и Ф. Енгелс, т. XV, 1933 г. — *503.*

426 Първата статия от серията «Емигрантска литература» била написана от Енгелс през май — началото на юни 1874 г. и напечатана в бр. 69 на вестник «Volksstaat» от 17 юни 1874 г. Подзаглавието е дадено от Енгелс при преиздаването на тази статия в 1894 г. в сборника «Internationales aus dem «Volksstaat» (1871—1875)». На руски език статията е публикувана за пръв път в издание «Знание»: Ф. Энгельс. «Статьи 1871—75 гг.». Спб, 1906, стр. 34—41. — *505.*

427 «Address of the Polish Refugees to the English People», London, May 3, 1874 По-долу се цитират стр. 2—5 от този документ. — *505.*

428 «*Reynolds's Weekly Newspaper*» («Седмичник на Рейнолдс») — английски работнически седмичник, основан от близкия до чартизма дребнобуржоазен демократ Рейнолдс, излиза в Лондон от 1850 г.; понастоящем е орган на кооперативното движение. — *505.*

429 М. П. Погодин. «Польский вопрос. Собрание рассуждений, записок и замечаний. 1831—1867». Москва, 1867, стр. 54—55. — *507.*

430 Манифестът, обнародван на 4 декември 1836 г. от Полското демократическо дружество, призовавал към «народна революция», към борба за отменяване

на феодалните повинности и съсловното неравенство и предаване парцелите на селяните в тяхна собственост.

Манифестът, съставен в края на 1845 г. и обнародван на 22 февруари 1846 г. от революционното правителство в Краков, издигал искането за отменяване на крепостното право и даване земя на селяните.

Манифестът, обнародван на 22 януари 1863 г. от Централния национален комитет, призовавал полския народ на оръжие и представлявал програма на полското въстание от 1863—1864 г. — *507*.

431 *Тешенският мирен договор* бил сключен в 1779 г. след завършването на войната между Прусия и Австрня за баварското наследство. Русия, която била инициаторът на този договор, действувала отначало като посредник между воюващите страни, а след сключването иа договора била обявена заедно с Франция за държава гарант на установения с договора ред, като получила фактически правото да се меси в работите на германските държави. — *508*.

432 «Второ възвание на Генералния съвет на Международното работническо дружество относно френско-пруската война» виж в настоящото издание, т. 17, стр. 274—282. — *509*.

433 Културкампф в Познан Енгелс иронично нарича политиката на опрусачване на полското население.

Културкампф — название, дадено от буржоазните либерали на системата от мероприятия на правителството на Бисмарк през 70-те години на XIX век, проведени под флага на борба за светска култура и насочени против католическата църква и партията на центъра, които поддържали сепаратистките тенденции на едрите земевладелци и на буржоазията на дребните и средните държави в Югозападна Германия. Тази политика на Бисмарк имала също за цел чрез разпалване на религиозните страсти да отклони част от работниците от класовата борба. — *510*.

434 Втората статия на Енгелс от серията «Емигрантска литература» била напечатана в бр. 73 на вестник «Volksstaat» от 26 юни 1874 г. Подзаглавието е дадено от Енгелс при преиздаването на тази статия в 1894 г. в сборника «Internationales aus dem «Volksstaat» (1871—1875)». На руски език статията е публикувана за пръв път в издание «Знание»: Ф. Энгельс. «Статьи 1871—75 гг.» Спб., 1906, стр. 41—48. — *512*.

435 Става дума за брошурата, издадена в Лондон през юни 1874 г. от група френски емигранти-бланкисти под заглавие «Aux Communeux» («До комунарите»). — *513*.

436 «*Le Père Duchesne*» («Татко Дюшен»)—френски вестник, издаван в Париж през 1790—1794 г. от Ж. Ебер; изразявал настроенията на градските полупролетарски маси в периода на френската буржоазна революция.

За вестника на Вермерш виж бележка 84. — *514*.

437 Става дума за група бланкисти (Арну, Вайян, Курне и др.), които излезли от Интернационала след Хагския конгрес в 1872 г. и публикували брошурата «Интернационалът и революцията» (виж бележка 246). — *517*.

438 Виж настоящото издание, т. 4, стр. 426—427. — *517*.

439 Настоящата статия на Енгелс, третата от серията «Емигрантска литература», била написана в края на юли—септември 1874 г. във връзка с появяването

в списание «Вперед!» на статия от П. Лавров, посветена на Интернационала и напечатана във «Volksstaat», броеве 117 и 118 от 6 и 8 октомври 1874 г.

«Вперед! Непериодическое обозрение» — руско списание, издавано от П. Л. Лавров в Цюрих и Лондон през 1873—1877 г. (излезли всичко 5 тома), отразявало възгледите на дясното крило на революционното народничество. Списанието отделяло много внимание на работническото движение на Запад и на дейността на Интернационала. Под същото заглавие («Вперед!») в Лондон през 1875—1876 г. излизал вестник със същото направление. — *520.*

440 Цитира се статия на Лавров от списание «Вперед!» Цюрих, 1874 г., том 2, година 2, отдел втори, част II, стр. 26. — *521.*

441 *«Neue Freie Presse»* («Нов свободен печат») — австрийски либерален вестник, излизал във Виена през 1864—1939 г.. Споменаваният от Енгелс фейлетон на К. Талер бил напечатан в «Neue Freie Presse», броеве 3284 и 3285 от 14 и 15 октомври 1873 г. — *521.*

442 Брошурата на П. Ткачев «Задачите на революционната пропаганда в Русия. Писмо до редактора на списание «Вперед!»» била издадена на руски език в Лондон през април 1874 г. — *525.*

443 Става дума за полемичното произведение на П. Л. Лавров, издадено, без да се посочва името на автора, под заглавие «До руската социалнореволюционна младеж. По повод брошурата: «Задачите на революционната пропаганда в Русия». Лондон, 1874 г. По-нататък Енгелс цитира стр. 3,17 и 44—45 от това издание. — *526.*

444 Четвъртата статия на Енгелс от серията «Емигрантска литература» била напечатана във «Volksstaat», броеве 36 и 37 от 28 март и 2 април 1875 г. Статията била написана по съвета на Маркс, който, след като се запознал с брошурата на Ткачов (виж следващата бележка), я предал на Енгелс, като написал на корицата: «Заеми се за работа, но в насмешлив тон. Това е толкова глупаво, че и Бакунин може да е имал пръст. Пьотър Ткачов преди всичко иска да покаже на читателя, че ти се отнасяш към него като към свой противник, и затова измисля всевъзможни несъществуващи спорни пунктове». — *529.*

445 P. Tkatschoff. «Offener Brief an Herrn Friedrich Engels, Verfasser der Artikel «Flüchtlings-Literatur» in Nr. 117 und 118 des «Volkstaats»». Jahrgang 1874. Zürich, Typographie der Tagwacht. 1874. Руският превод на това писмо е поместен в книгата: П. Ткачев. «Избранные сочинения на социально-экономические темы», том III, 1933, стр. 88—98. — *529.*

446 Енгелс цитира тук брошурата на Ткачов «Задачите на революционната пропаганда в Русия». — *532.*

447 P. Tkatschoff. «Offener Brief an Herrn Friedrich Engels». S. 9—10. — *534.*

448 Тук и по-долу Енгелс цитира брошурата на Ткачов «Задачите на революционната пропаганда в Русия». — *534.*

449 Цитира се по брошурата: П. Л. Лавров. «Към руската социално-революционна младеж». Лондон, 1874, стр. 47. — *536.*

450 P. Tkatschoff. «Offener Brief an Herrn Friedrich Engels». S. 7. — *536.*

451 Петата статия на Енгелс от серията «Емигрантска литература», напечатана във «Volksstaat», броеве 43, 44 и 45 от 16, 18 н 21 април 1875 г., била издадеиа в отделна брошура в Лайпциг в 1875 г. под заглавие «Soziales aus Rußland» («За социалния въпрос в Русия»). Към тази брошура Енгелс написал през май 1875 г. малък увод (виж иастоящия том, стр. 566—568).

Първият превод на брошурата на Енгелс «Soziales aus Rußland» бил направен от В. Засулич: «Фридрих Энгельс о России». Женева, 1894 г.; след това произведението на Енгелс било преиздавано няколко пъти в Русия под различни заглавия. — *538.*

452 Тук и по-долу Енгелс цитира брошурата на Ткачов «Offener Brief an Herrn Friedrich Engels». — *538.*

453 Маркс прочел книгата на Флеровски скоро след нейното излизаие в 1869 г. В писмо до членовете на комитета на Руската секция на Интернационала от 24 март 1870 г. Маркс ѝ дал висока оценка (вннж иастоящото издание, т. 16, стр. 427—428). Малко по-късно книгата била прочетена от Енгелс. — *543.*

454 Енгелс има предвид книгата на Хакстхаузен «Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländliche Einrichtungen Rußlands» («Изследвания на вътрешните отношения на народния живот и особено на селските учреждения в Русия»), излязла в 3 части през 1847—1852 г. в Хановер и Берлин. — *544.*

455 Става дума за следните трудове на Маурер: «Geschichte der Markenverfassung in Deutschland». Erlangen, 1856 («История на марковото устройство в Германия». Ерланген, 1856), «Geschichte der Fronhöfe, der Bauernhöfe und der Hofverfassung in Deutschland». Bd. 1—4, Erlangen, 1862 —1863 («История на феодалните стопанства, селските стопанства и подворното устройство в Германия». Томове 1—4, Ерланген, 1862—1863), «Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland» Bd. I—II, Erlangen, 1865—1866 («История на селското устройство в Германия». Томове I—II, Ерланген, 1865—1866). — *545.*

456 «*Разкрития относно кьолнския процес на комунистите*» — боеви памфлет, в който К. Маркс заклеймява подлите методи, с които пруската полицейска държава си служела в борбата против комунистическото и работническото движение, бил написан в края на октомври — началото на ноември 1852 г. (виж настоящото издание, т. 8, стр. 423—491). Първото издание излязло през януари 1853 г. в Базел (Швейцария), но почти целият тираж (2 000 екземпляра) бил конфискуван от полицията при опита да бъде прехвърлен в Германия. В Америка това произведение се печатало първоначално на части в демократичния бостонски вестник «Neue-England Zeitung» («Вестник на Нова Англия»), а в края на април 1853 г. излязло в отделна брошура в издателството на същия вестник. Това американско издание също не могло да бъде разпространено в Германия. В 1874 г. «Разкритията относно кьолнския процес на комунистите» били изцяло препечатани в тринадесет броя на вестник «Volksstaat» от 28 октомври до 18 декември. За разлика от изданията от 1853 г., излезли анонимно, сега било посочено авторството на Маркс. Подготвяйки едновременно и отделно издание на 29 октомври 1874 г., Либкнехт се обърнал към Маркс с молба да напише предговор към него. На 8 януари 1875 г. Маркс написал настоящия «Послеслов», който отначало бил публикуван в бр. 10 на «Volksstaat» от 27 януари 1875 г., а по-късно влязъл във второто издание на произведението: K. Marx «Enthüllungen über den Kommunisten-Prozess zu Köln». Leipzig, 1875. — *550.*

457 Както се изяснило по-късно, в случая Маркс има грешка. Документи, неизвестни на времето на Маркс, по-специално писмото на самия Хес до Й. Вайдемайер от 21 юли 1850 г., потвърждават, че автор на «Червения катехизис» бил М. Хес. — *550.*

458 За статията на Хирш виж произведението на Маркс «Самопризнанията на Хирш» и «Господин Фогт» (виж настоящото издание, т. 9, стр. 40—43 и т. 14, стр. 669 и др.). — *550.*

459 Виж настоящото издание, т. 14, стр. 439. — *551.*

460 Виж настоящото издание, т. 8, стр. 491. — *553.*

461 *Дюпел* (датското название: Дюбьол) — датско укрепление в Шлезвиг, взето с щурм на 18 април 1864 г. от пруските войски през време на войната на Прусия и Австрия против Дания.

Изразът «вътрешен Дюпел» («Düppel im Innern»), употребен за обозначаване на «вътрешен враг» в политическия преглед на Бисмарковия орган «Norddeutsche Allgemeine Zeitung» («Северногермански общ вестник») от 30 септември 1864 г., получил по-късно широко разпространение. — *553.*

462 Настоящата статия, която възпроизвежда речите на Маркс и Енгелс на тържественото събрание на 23 януари 1875 г., посветено на дванадесет годишнината на полското въстание от 1863—1864 г., била написана от Енгелс за вестник «Volksstaat». Събранието било председателствувано от В. Врублевски, на него присъствували и говорили представители на най-прогресивната част от революционно-демократичната емиграция на Полша, Русия, Германия, Франция и други страни. Между тях били участниците в Парижката комуна Л. Франкел, Лисагаре и други. Отчетът за събранието бил публикуван на 30 януари 1875 г. на страниците на полското списание «Wici» («Призив на опълчението»), което излизало в Цюрих, а по-късно в либералния полски вестник «Dziennik Polski» («Полски вестник»), който излизал в Лъвов. На 15 февруари отчетът бил напечатан в руския вестник «Вперед!» В отчета във «Вперед!» се съобщавало, че речта на Енгелс, който говорил след Маркс, била произнесена на английски език. — *554.*

463 Италианската област Венеция, която през 1799—1805 и от 1814 до 1866 г. влизала в състава на Австрийската империя, била постоянно огнище на италианското националноосвободително движение против австрийското иго. — *555.*

464 Както се вижда от отчета във вестник «Вперед!», на събранието на 23 януари говорил секретарят на редакцията на «Вперед!» В. Смирнов, който подчертал тъждеството на интересите на руската и полската работническа класа и заявил от името на руските революционери, че всеки от тях е готов, «когато удари часът на революцията, да тръгне редом с поляците да се бори за социалното освобождение на полския народ». Говорил също руският емигрант Соловьов, който предупредил, че е възможна сделка между панската либерална партия и царското правителство. — *556.*

465 Виж настоящото издание, том 16, стр. 11. — *556.*

466 Запазило се е писмото на В. Смирнов до Маркс от февруари 1875 г., в което той съобщава, че готви за вестник «Вперед!» отчет за полското събрание. Намирайки се между присъствуващите, Смирнов чул Маркс да казва следните думи: «Затова е необходимо сред полския народ да се пропагандират

принципите на Международното работническо дружество». Тъй като в съобщенията в полския печат тия думи липсвали, Смирнов моли Маркс да потвърди действително ли ги е казал. Отговорът на Маркс не е стигнал до нас, но в съобщението във «Вперед!» тези думи са възпроизведени. — *557.*

467 Настоящата статия била написана от Енгелс в разгара на военната тревога през 1875 г., предизвикана от Бисмаркова Германия, която подготвяла нов разгром на Франция. Както е известно, решителната намеса на руската дипломация предотвратила по онова време разпалването на война в Европа. Придавайки голямо значение на статията на Енгелс, в която германският милитаризъм се критикувал от позициите на пролетарския интернационализъм, редакцията на «Volksstaat» възнамерявала да я издаде в отделна брошура, но това намерение не било осъществено.

Статията била напечатана в бр. 46 на вестник «Volksstaat» от 23 април 1875 г. — *558.*

468 Тук Енгелс разкрива същността на закона за ландщурма от 12 февруари 1875 г., който бил доразвитие на постановленията на закона от 9 ноември 1867 г. (виж бележка 407) и предвиждал в случай на необходимост попълване на ландвера със запасни от призованите в ландщурма. — *558.*

469 На 12 март 1875 г. френското Национално събрание одобрило проектозакона за кадровия и редническия състав на действуващата и териториалната армия, по силата на който числеността на един полк се увеличавала от 3 на 4 батальона, а числеността на цялата армия се увеличавала съответно със 144 хиляди души. — *558.*

470 Става дума за Лоарската армия, създадена през есента на 1870 г. от френското правителство главно от новобранци. — *561.*

471 *Ерзацрезерв* в пруската армия съгласно закона от 2 май 1874 г. се наричала онази част от резерва, която се състояла от лица на призивна възраст, отложили се в мирно време по една или друга причина от действителна военна служба; ерзацрезерват, срокът на службата в който бил установен на 12 години, се използувал за попълване на армията през време на мобилизация. — *562.*

472 Тази декларация била направена от генерал-майор Фойгтс-Рец в неговата реч в райхстага на 11 януари 1875 г. — *563.*

473 Ръкописът «Бележки за Германия» («Varia über Deutschland») показва колко задълбочено Енгелс е изследвал историческото минало на германския народ във връзка с намерението си да напише труд по историята на Германия. Връщайки се на няколко пъти към проблемите на германската история, Енгелс усилено се занимавал с тяхното разработване през 1873—1874 г. За тези свои занимания той писал на В. Либкнехт на 27 януари 1874 г.: «Исках да напиша за «Volksstaat» нещо за Германия, но по този повод затънах в такива икономически и статистически изследвания, че ще излезе може би книжка, ако не и цяла книга». Този план останал неосъществен; ако се съди по предварителните материали, Енгелс възнамерявал да осветли хода на германската история до съвременните му събития от 1873 г., като се спре по-подробно на историята на Германия от периода на френската революция. Периодът от края на средните векове до 1789 г. той възнамерявал да осветли в обширен увод. Публикуваният в тома ръкопис на Енгелс представлява планът на този увод и кратка разработка на първия раздел, който обхваща периода от 1789 до 1815 г.

В тома се публикува и отнасящият се по своето съдържание към плана на увода откъс от втория ръкопис на «Бележки за Германия», състоящ се от отделни фрагменти.

В по-пълен вид «Бележки за Германия» били публикувани заедно с други подготвителни работи на Енгелс по историята на Германия в «Архив Маркса и Энгельса», т. X, 1948 г. — *571*.

474 Работата на Маркс по конспектирането на книгата на Бакунин «Държавност и анархия» била тясно свързана с идейно-политическата борба на привържениците на Маркс и Енгелс против анархизма, която продължила и след идейното и организационно разгромяване на бакунистите на Хагския конгрес.

Съставеният от К. Маркс конспект представлява своеобразно критическо и полемично произведение, в което разкриването на гледището на главния по онова време противник на марксизма, идеолога на анархизма Бакунин, с съчетава с дълбока критика на анархистките доктрини и с развиване в противовес на тях на извънредно важни положения на научния комунизъм: за държавата, диктатурата на пролетариата и съюза на работническата класа със селяните; тези положения са формулирани от Маркс в редица авторски бележки в ръкописа на конспекта. Маркс работил над този конспект наскоро след излизането на книгата на Бакунин, която била издадена в Женева в 1873 г. и била възприета от бакунистките кръгове като програмно произведение.

Конспектът на книгата на Бакунин влиза в голямата тетрадка с ръкописи на Маркс, озаглавена «Russica II, 1875», която съдържа конспекти на редица трудове на руски автори. Ръкописът на «Конспекта» наброява 24 страници голям формат. Съдържанието на книгата на Бакунин Маркс привежда отчасти във вид на цитати на руски език, отчасти във вид на по-сбито изложение на немски език. Изложението на текста на книгата на Бакунин и цитирането на отделни места се редуват с кратки бележки на Маркс и с по-обширни авторски пасажи.

В настоящия том всички места, които буквално или приблизително възпроизвеждат текста на книгата на Бакунин, са дадени с петит. Бележките на самия Маркс се печатат с редовен шрифт. При обратния превод на цитатите текстът е приведен в съответствие с книгата на Бакунин, като са запазени измененията, направени от Маркс при превода на немски език. Местата, които Маркс е изписал на руски език, са дадени в редакционни кавички«». Местата, които Маркс цитира в превод на немски език, са дадени в обикновени кавички „“. — *579*.

475 На заседанието на Генералния съвет на Международната работническа асоциация на 2 април 1872 г. секретар-кореспондентът за Ирландия Мак-Донел съобщил за преследванията на ирландските секции от полицията. По предложение на Маркс била избрана комисия в състав Маркс, Мак-Донел и Милнър, която била натоварена да състави по този повод специално обръщение. На 9 април Мак-Донел представил на Генералния съвет от името на комисията декларацията за полицейския терор в Ирландия. След дискусия относно целесъобразността на публикуването на тази декларация текстът ѝ бил одобрен и по предложение на Енгелс било решено той да бъде напечатан в отделен отпечатък в 1 000 екземпляра за разпространение в Ирландия.

Текстът на декларацията бил напечатан и в испанския вестник «Emancipacion» с встъпителна редакционна статия, в която било приведено съобщението на Мак-Донел от 2 април 1872 г. — *625*.

[476] Става дума за Дъблинския замък, издигнат от английските завоеватели през XIII век като опорен пункт в борбата с ирландското население; замъкът, който бил резиденция на английските власти в Ирландия, олицетворявал гнета и насилието на английския колониализъм над ирландския народ. — *626.*

[477] На заседанието на Генаралния съвет на 12 март 1872 г. Енгелс протестирал против това, че Хейлз, който помествал във вестник «Eastern Post» подписваии от него в качеството му иа секретар отчети за заседанията на Генералния съвет, редактирал изказванията на члеиовете на съвета «по свой вкус». Касаело се по-специалио за изказването на Еигелс от 5 март, публикувано в «Eastern Post» иа 9 март 1872 г.

Съобщеиието иа Енгелс за положението на секциите на Интернационала в Италия се осиовавало на факти, изложеии в писмото на В. Реджис до него от 1 март 1872 г. — *627.*

[478] В това съобщение до Генералния съвет Еигелс запознал съвета с едно писмо на Испанския федерален съвет от 15 март, написано във връзка с подготовката иа предстоящия конгрес на федерацията. Черновата на отговора на Енгелс на това писмо, носещ дата 27 март, е публикувана в настоящия том, стр. 53—54. Във връзка с изказаиата в писмото молба да бъдат изпратени приветствия до конгреса, Енгелс иаписал приветствие от името на Генералния съвет и Британския федерален съвет (виж настоящия том, стр. 59—61) и организирал изпращането от секцията Фере на приветствено писмо от името на всички френски секции. — *629.*

[479] Настоящото съобщение на Енгелс за положението на испанските секции на Интернационала към момента на свикването на конгреса в Сарагоса (4—11 април 1872 г.) се основавало на материали, изпратени му от Лафарг, който водел по това време в Мадрид иапрегната борба с анархисткото влияние в Испанската федерация. Но в писмо до Либкнехт от 22 май 1872 г. Енгелс изтъква, че сведенията, които получил от Лафарг за победа над алиансистите в Испанската федерация, «са били във всеки случай малко преувеличени», и затова моли да не се публикува това съобщение. — *631.*

[480] Конгресът на работническите дружества, главно дружества за взаимопомощ, които се намирали под влияние на либерално-буржоазните кръгове (така наречените «умерени»), бил свикан в Рим на 17 април 1872 г. Неговите организатори — правителствени чиновници и либералии политически дейци — се опитали да използуват конгреса, за да затвърдят своето влияние и да попречат на разпространението на идеите на Интернационала сред работниците. Претенцията на участниците в конгреса да представляват работниците от цяла Италия предизвикала отпор от страна на редица работнически организации в Рим, които се опитали да свикат свой, действително работнически конгрес. Но поради полицейските преследвания те можали само да организират на 21 април 1872 г. протестен митинг; на митинга по предложение на члена на Интернационала Лучиани била приета резолюция, в която се изказвал енергичен протест против опитите на буржоазията да действува от името на работническата класа. — *633.*

[481] Изказването на Маркс на заседанието на Хагския конгрес в защита на мандата на члена на Британската федерация Малтман Бари било предизвикано от това, че някои английски делегати, които представлявали реформистката част на Британския федерален съвет, оспорвали законността на мандата на основание на това, че Бари «не бил признат лидер на работниците». Борбата

около мандата на Бари обективно отразявала борбата, която се водела в цялото английско работническо движение между представителите на либералния трейдюнионизъм и ония представители на работническото движение, които се стремели към неговата независимост от влиянието на буржоазията. Изказването на Маркс, което получило широка известност, предизвикало бесни нападки от страна на всички реформистки елементи и на трейдюнионистките лидери.

Речите на Маркс и Енгелс на Хагския конгрес на Интернационала в 1872 г. са се запазили в протоколите на конгреса, съставени от един от неговите секретари, Ф. А. Зорге, на немски език. Заминавайки за Ню Йорк след завършването на конгреса, Зорге отнесъл със себе си оригинала на протоколите; в началото на октомври 1872 г. той изпратил на Маркс и Енгелс по тяхна молба препис от пълния текст на протоколите, направен от Т. Куно и заверен от Куно и Зорге. Фотокопие от този препис, който порано се пазеше в архива на германската социалдемокрация, се намира в Института по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС. В 1958 г. в издание на Уисконсинския университет (град Медисън, САЩ) бяха публикувани факсимиле и превод на английски език на друг препис от същите протоколи, направен от неизвестно лице и незаверен; този втори препис бил открит в документите на германския социалдемократ, емигрант в САЩ, Херман Шлютер. Местонахождението на оригиналите на протокола засега е неизвестно.

Речите на Маркс и Енгелс на Хагския конгрес, включени в настоящия том, се възпроизвеждат по текста на заверения препис на протоколите като по-достоверен. — *637.*

482 Това изказване на Маркс било направено във връзка с обсъждането на законността на мандата на Н. Жуковски, делегиран на конгреса от секцията за пропаганда и революционно социалистическо действие, която не била приета от Генералния съвет в Интернационала (виж настоящия том, стр. 148—149).

Заключителната част от речта на Маркс била отговор на изказването на белгийския делегат Брисме, който възразил против това — френските емигранти да образуват самостоятелни секции, по-специално в Брюксел, невлизащи в местните федерации. — *638.*

483 В своята реч относно законността на мандата на Уест от секция № 12 Маркс окончателно разобличил опитите на буржоазните и дребнобуржоазните реформатори в САЩ да използват за своите цели името и организацията на Интернационала и да завземат в свои ръце ръководството на работническото движение (виж настоящия том, стр. 147—148). — *639.*

484 Резолюцията на Генералния съвет от 26 януари 1873 г., както и публикуваните по-долу две резолюции от 30 май 1873 г., се основавали на предложенията, съдържащи се в писмата на Маркс и Енгелс до членовете на Съвета, както и в официалното писмо на Енгелс до Генералния съвет (виж настоящия том, стр. 310—312). Най-важните положения на резолюциите дословно съвпадат с направените от Маркс и Енгелс предложения. — *649.*

485 Писмото до гражданите делегати на Женевския конгрес на Международната работническа асоциация било написано от Енгелс след съгласуване с Маркс и Серайе на 3 септември 1873 г.

Още към края на август въз основа на съобщения от местните федерации и секции на Интернационала за Маркс и Енгелс станало очевидно, че следващият конгрес на Интернационала, който по решение на Хагския конгрес от 1872 г. трябвало да се състои в Швейцария, няма да има международен характер. Във връзка със създалата се обстановка Маркс и Енгелс

стигнали до единодушното мнение, че е нецелесъобразно представител на Генералния съвет да присъствува на предстоящия конгрес, и убедили Хепнер и Серайе да не заминат за Женева.

Настоящото писмо се е запазило като ръкопис, написан от Енгелс. — *653*.

486 Става дума за отчета на Генералния съвет и други материали, предназначени за конгреса. В дневния ред на конгреса били включени въпросите: за ревизиране на Устава, за международното обединение на професионалните съюзи; за политическата борба на работническата класа; за всеобщата работническа статистика. Конгресът бил открит в Женева на 8 септември 1873 г. Около две трети от делегатите представлявали швейцарските и главно женевските секции. На конгреса, чиято работа се ръководела от И. Ф. Бекер, били изслушани отчетът на Генералния съвет и доклади от отделните секции. Женевският конгрес от 1873 г. бил последният конгрес на Международната работническа асоциация. — *654*.

ДАТИ ИЗ ЖИВОТА И ДЕЙНОСТТА НА К. МАРКС и Ф. ЕНГЕЛС

(март 1872—март 1875)

1872

Март—август Защищавайки в борбата с анархистите и другите дребнобуржоазни елементи програмните и организационните принципи на Интернационала, Маркс и Енгелс подготвят следващия му конгрес: кореспондират си с неговите секции и отделни дейци на работническото движение. Енгелс отделя особено внимание на Испания, която е главният плацдарм в борбата с тайната организация на бакунистите — Алианса на социалистическата демокрация; редовно си кореспондира с френския социалист П. Лафарг, който се намира в Мадрид, получава от него подробни информации за дейността на испанските секции и ръководи чрез него борбата против бакунистите; системно информира Генералния съвет за положението на Интернационала в Испания.

Маркс работи напрегнато върху коректурите на второто немско издание на I том на «Капиталът»; същевременно върши голяма работа по подготовката на френското издание на I том на «Капиталът». Във второто немско издание Маркс съществено изменя структурата на тома в сравнение с първото издание, уточнява названията на отделните части на книгата, прави по-задълбочен и строг научен аналнз на стойността и формите на стойността, уточнява и развива редица положения в другите глави.

Началото на март — началото на май В отговор иа молбата на ръководителя на манчестерската секция на Интернационала Е. Дюпон да изкаже становището си във връзка с дискусията за национализацията на земята, която се водела в секцията, Маркс пише подробни бележки по този въпрос. Изпратеният от Маркс ръкопис бива прочетен от Дюпон на заседанието на секцията на 8 май и публикуван, без да се посочва името на автора, в органа на Британската федерация на Интернационала, вестник «The International Herald» («Международен вестител») на 15 юни.

5 март Маркс представя на Генералния съвет написаното съвместно с Енгелс окръжно «Мними разцепления в Интернационала», в което се разобличава същността на бакунизма като дребнобуржоазно сектанство, несъвместимо с работническото движение; Генералният съвет единодушно взема решение окръжното да се публикува. Маркс докладва за разцеплението в Северноамериканската федерация, предизвикано от опита на буржоазни елементи да вземат в свои ръце ръководството на Интернационала в САЩ; на същото заседание биват приети част от резолюциите, написани от Маркс по този въпрос.

7 март В писмо до члена на Датския федералеи съвет Л. Пио Енгелс разяснява значението на водещата се в Интернационала борба с бакунистите; моли да се представят за одобрение от Федералния съвет решенията на Лондонската конференция от 1871 г.

10—19 март В качеството си на секретар-кореспондент на Генералния съвет Енгелс установява връзка с Португалската федерация на Интернационала; по-късно получава подробна информация за дейността на португалската секция.

12 март Във връзка с това, че в книгата на бившия комунар Г. Льофрансе «Очерци за комунистическото движение в Париж през 1871 г.» се споменавало за една фалшификация на полицията, насочена против Маркс и Генералния съвет, Маркс пише отворено писмо до органа на белгийската секция — вестник «La Liberté» («Свобода»). Писмото бива публикувано на 17 март.

По предложение на Маркс на заседанието на Генералния съвет се приема втората част от резолюциите за разцеплението в Северноамериканската федерация. Резолюциите, в които се изтъква необходимостта от очистване редовете на Интернационала от буржоазно-реформаторските елементи и във връзка с това се изключва нюйоркската секция № 12, биват препратени от Маркс в Ню Йорк на ръководителя на Временния федерален съвет Ф. А. Зорге; резолюциите биват публикувани в органа на Испанския федерален съвет на Интернационала «La Emancipacion» («Освобождение») на 6 април и в органа на Германската социалдемократическа работническа партия «Der Volksstaat» («Народна държава») на 8 май. Маркс прочита на това заседание получения от Нова Зеландия отговор на негово писмо, в който се съобщава за организирането на секция в Кентърбъри. Маркс бива утвърден за оратор на митинга, свикван на 18 март в Лондон в чест на първата годишнина на Парижката комуна. Енгелс прави съобщение за положението на Интернационала в Испания и Италия, което се публикува в отчета за заседанието на Съвета в работническия вестник «The Eastern Post» («Поща на Ист-Енд») на 17 март.

Между 13 и 18 март Маркс пише проекторезолюциите на митинга, посветен на първата годишнина на Парижката комуна, в които характеризира Комуната «като зората на велика социална революция». Резолюциите, приети единодушно на 18 март на митинга на

лондонските членове на Интернационала и на комунарите-емигранти, биват публикувани, без да се посочва името на автора, в съобщението за митинга в «Eastern Post» на 23 март и в «International Herald» на 30 март.

Втората половина на март — началото на май Енгелс получава информация от секретар-кореспондента за Ирландия Д. П. Мак-Донел за създаването на ирландски секции в Дъблин, Корк, Бредфорд и други градове и за стачното движение в Корк; често се среща с Мак-Донел и обсъжда с него въпроси, свързани с дейността на ирландските секции.

Маркс отказва на многократните предложеиия на редактора на немското буржоазно списание «Die Gegenwart» («Съвременност») П. Линдау да сътрудничи в списанието.

17 март В писмо до Зорге Енгелс го моли да му изпрати броевете на «Woodhull und Claflin's Weekly» («Седмичник на Удхил и Клафлин») и «Le Socialiste» («Социалист»), в които били публикувани английският и френският превод на «Манифеста на комунистическата партия»; отбелязвайки невисокото качество на преводите, Енгелс изтъква, че все пак те трябва да бъдат използвани за борба против бакунистката и прудонистката пропаганда.

18 март Маркс пише писмо до издателя на френския превод на I том на «Капиталът» М. Лашатър, в което одобрява идеята за публикуване на френския превод на «Капиталът» на периодични свитъци, тъй като в такава форма «Капиталът» ще бъде подостъпен за работниците.

19 март На заседание на Генералния съвет Маркс съобщава за полицейските преследвания срещу членовете на Интернационала в Бреслау (Вроцлав). Енгелс излага съдържанието на едно писмо, получено от лисабонската секция, в което се съобщава за нейни успехи и за издаването в Лисабон на вестник «El Pensamento Social» («Социалистическа мисъл»), пропагандиращ принципите на Интернационала.

26 март Енгелс председателствува заседанието иа Генералния съвет; съобщава съдържанието на отчета на Испанския федерален съвет до Генералния съвет за дейността на Интернационала в Испания от 1870 г. Във връзка с откриването през април на редовния конгрес на Испанската федерация Енгелс бива натоварен да състави текста на приветствената телеграма. Телеграмата бива публикувана в «Emancipacion» на 13 април.

27 март В Русия излиза първото руско издание на I том на «Капиталът», което е първият превод на това съчинение на чужд език; за месец и половина, до 15 май, от общия тираж от 3 000 екземпляра били продадени 900 екземпляра.

Енгелс пише писмо до Испанския федерален съвет, в което съобщава, че на предстоящия конгрес на Испанската федерация в Сарагоса ще бъдат изпратени приветствия от Генералния съвет и от Британския федерален съвет, както и от френската секция, носеща името на загиналия комунар

Фере. Енгелс предлага да се представят за одобрение на конгреса резолюцините на Лондонската конференция от 1871 г.

Април—май Във връзка с изострилата се борба в Северноамериканската федерация и заплахата от завземане на ръководството ѝ от страна на буржоазните елементи Маркс внимателно следи положението на секцията на Интернационала в САЩ, ръководи борбата на пролетарското крило против буржоазните и дребнобуржоазните рефоматори и си кореспондира със Зорге, от когото получава подробна информация. Маркс се изказва на заседанията на Генералния съвет, разяснявайки същността на водещата се във федерацията борба, н разкрива двуличната позиция на секретар-кореспондента за американските секции Г. Екариус, който фактнчески поддържал нюйоркската секция № 12, изключена от Интернационала.

Началото на април Маркс получава от преводача на I том на «Капиталът» на рускн език Н. Ф. Даниелсон един екземпляр от руското издание на «Капиталът» и писмо, в което се съдържат сведения за Н. Г. Чернишевски и бившия член на Генералния съвет Г. А. Лопатин, за чиято съдба Маркс много се интересува.

Маркс изпраща на германския издател О. Майснер 42 коли от ръкописа на I том на «Капиталът», подготвен за второто немско издание.

Маркс инструктира члена на Интернационала Ш. Роша, който се преселва в Белгия, за организиране работата в белгийските секции, по-късно редовно си кореспондира с него и получава от него подробна информация за дейността на Интернационала в Белгня.

Енгелс превежда на италиански език написаното от В. Либкнехт по негово указанне писмо против редактора на италианското списание «Il Libero Pensiero» («Свободна мисъл»), буржоазния демократ Л. Стефанони, който публикувал клевети против Генералния съвет; писмото, изпратено на дееца на италианското работническо движение К. Кафиеро, бива отпечатано в демократичния вестник «Gazzettino Rosa» на 20 април.

2 април Основавайки се на писмата на Либкнехт от 19, 28 и 30 март, Маркс информира Генералния съвет за резултатите от лайпцигския процес срещу В. Либкнехт, А. Бебел и А. Хепнер, обвинени в държавна измяна; участвува в обсъждането на съобщението на Мак-Донел за преследванията на секциите на Интернационала в Ирландия. Генералният съвет избира Маркс в комисията за съставяне на декларация по този повод.

3 април По поръчение на Генералния съвет Енгелс пише приветствено писмо до делегатите на Сарагоския конгрес в Испания. Писмото бива публикувано в «Emancipacion» на 13 април и във «Volksstaat» на 4 май.

9 април Поради болест Маркс не може да присъствува на заседанието на Генералния съвет. Мак-Донел прочита написаната с участието на Маркс декларация «Полицейският терор в Ирлан-

дия», която бива приета от Съвета и публикувана в отделен отпечатък. Генералният съвет едииодушно взема решение да се издаде френски превод на «Гражданската война във Франция».

По предложение на Енгелс полският революционер Ю. Розвадовски бива утвърден за член на Генералния съвет от полската секция в Лондон.

13 април — Откъс от произведението на Маркс «Нищета на философията», озаглавен «Теория на класовата борба», бива публикуван в испанския вестник «Emancipacion».

13—16 април — От името на Генералния съвет Маркс пише декларация във връзка с клеветническите речи на членовете на парламента Б. Кокрейн и Х. Фосет по адрес на Интернационала. Декларацията бива единодушно приета на заседанието на Генералния съвет на 16 април и публикувана в отделен отпечатък, както и в органите на Интернационала в Англия, Испания и Португалия.

Средата на април — Маркс получава сведения, че във Франция и Англия писмата му се отварят от полицията.

Втората половина на април—май — Маркс преглежда и поправя френския превод на своето произведение «Гражданската война във Франция» и води преписка с белгийския член на Интернационала Е. Глазер дьо Вилброр за организирането и хода на издаването му в Белгия. «Гражданската война във Франция» излиза в Брюксел през юни в тираж 2 000 екземпляра.

Втората половина на април—август — Енгелс проучва материалите за дейността на тайния Алианс на социалистическата демокрация в Испания, изпращани му от Лафарг и члена на Испанския федерален съвет Х. Меса.

16 април — В писмо до Ферарското работническо дружество, което се присъединило към Интернационала, Енгелс разяснява организационните принципи на Международната работническа асоциация.

20 април — Енгелс пише за италианския социалистически вестник «La Plebe» («Народ») статия за стачката на английските селскостопански работници, с която започва постоянното му сътрудничество в този вестник. Статията излиза на 24 април под заглавие «Писма от Лондон».

23 април — Енгелс поздравява Либкнехт и Бебел за мъжественото им държане пред съда.

Енгелс съобщава на Генералния съвет за незаконното арестуване на германския социалист Т. Куно от италианските власти и за екстернирането му в Бавария; той гледа на този факт като на проявление на споразумението между реакционните правителства против Интернационала.

Краят на април — В писмо до Пио Енгелс подчертава голямото значение на въпроса за въвличането на дребните и безимотните селяни в работническото движение.

Краят на април—май Значителна част от времето си Маркс отделя на преработването на френския превод на I том на «Капиталът», по същото време чете коректурите на второто немско издание.

Първата половина на май Във връзка с намерението си да напише статия против опитите за разпространение на прудонистките идеи в германското работническо движение Енгелс препрочита книгата на Прудон «Общата идея на революцията на XIX век».

7 май Поради болест Маркс не присъствува на заседанието на Генералния съвет. Енгелс прави съобщение за резултатите от Сарагоския конгрес на Испанската федерация, което бива публикувано в «Eastern Post» на 12 май; съобщава също, че Ферарското дружество в Италия признава Устава на Интернационала; по негово предложение това дружество бива утвърдено за секция на Интернационала.

Енгелс праща на Либкнехт за публикуване във «Volksstaat» статия на Лафарг за тайните машинации на бакунистите в Испания, напечатана в «Emancipacion», и препоръчва да бъдат публикувани кореспонденциите на Лафарг за Сарагоския конгрес на Испанската федерация, напечатани в «Liberté».

7—8 май В писмо до Куно в Серен (Белгия) Енгелс съобщава за интригите на бакунистите в Испания и Италия и препоръчва да се води дейна пропаганда против бакунизма; праща му адрес за връзка с членовете на Интернационала и му оказва парична помощ.

14 май На заседанието на Генералния съвет Енгелс участвува в обсъждането на въпроса за взаимоотношенията между ирландските секции в Англия и Британския федерален съвет; произнася реч, в която отстоява принципите на пролетарския интернационализъм и разобличава шовинистическите възгледи на някои английски членове на Съвета.

Средата на май Във връзка с появяването в органа на едрите германски промишленици «Concordia» («Съгласие») на анонимна статия на буржоазния икономист Л. Брентано, който обвинявал Маркс в предумишлено изопачаване на цитирания материал, Маркс пише до редакцията на вестник «Volksstaat» писмо, в което опровергава отправяната му клевета. Писмото излиза във вестника на 1 юни.

Втората половина на май 1872 — януари 1873 Енгелс пише серия статии «Към жилищния въпрос», които излизат във «Volksstaat» от юни 1872 г. до февруари 1873 г. В тези статии, насочени против дребнобуржоазното и буржоазното реформаторство, Енгелс подлага на съкрушителна критика капиталистическата система изобщо и показва историческата закономерност на диктатурата на пролетариата, единствено при която е възможно задоволяването на всички социално-икономически искания на работническата класа.

17, 20 май Маркс получава покана да присъствува на заседанията на кръжока за изучаване на социални науки, състоящ се от комунари емигранти, на който той е член.

21 май — На заседанието на Генералния съвет Маркс чете написаната от него декларация, разобличаваща опитите за узурпиране името на Генералния съвет от страна на редица английски и емигрантски дребнобуржоазни елементи в Лондон, включително и изключени от Интернационала лица, обединени в така наречения Световен федералистки съвет. Декларацията, приета единодушно, бива публикувана от името на Генералния съвет в органите на Интернационала в Англия, Германия, Белгия, Испания, Португалия и Швейцария.

Между 22 май и 5 юни — Във връзка с подготовката на предстоящия конгрес на Интернационала в писма до Либкнехт Енгелс моли да се внесе яснота в организационните отношения между Германската социалдемократическа работническа партия и Генералния съвет и да се осигури нейното представяне на конгреса.

23 май — Маркс пише до редакцията на «Gazzettino Rosa» писмото «Още веднъж Стефанони и Интернационалът», в което опровергава клеветите, разпространявани от Стефанони по адрес на Генералния съвет и неговите ръководители в списание «Libero Pensiero». Писмото бива публикувано във вестника на 28 май.

28 май — Маркс благодари на Даниелсон за изпратения му екземпляр на руския превод на I том на «Капиталът»; моли го да му даде сведения за връзките на М. А. Бакунин с анархиста С. Г. Нечаев; пише, че има намерение да се откаже от преизбиране в новия състав на Генералния съвет, тъй като му се налага да завърши работата върху следващите томове на «Капиталът».

На заседание на Генералния съвет Маркс предлага следващото заседание да бъде посветено изключително на въпроса за свикването на редовния конгрес. По предложение на Маркс, подкрепено от Енгелс, Генералният съвет взема решение за признаване на Временния федерален съвет в Съединените щати за единствения ръководен орган на Северноамериканската федерация на Интернационала.

Краят на май — В Женева излиза написаното от Маркс и Енгелс поверително окръжно на Генералния съвет «Мними разцепления в Интернационала» и бива разпратено на секциите и федерациите на Интернационала.

Юни — август — Едновременно с голямата работа по подготовката на Хагския конгрес Маркс продължава да работи много напрегнато върху френското издание на I том на «Капиталът».

4 юни — На заседание на Генералния съвет Маркс критикува решението на Белгийския федерален съвет, с което се отхвърляла резолюцията на Лондонската конференция относно политическата активност на работническата класа.

11 юни — По предложение на Маркс Генералният съвет взема решение следващият конгрес да се свика в Холандия. Маркс произнася на заседанието на Съвета реч, в която подчертава, че един от главните въпроси на конгреса ще бъде организацион-

ният въпрос, по-специално въпросът за пълномощията на Генералния съвет.

18 юни — Във връзка с предложението на Маркс и Енгелс Генералният съвет да съсредоточи вниманието си изключително върху общите въпроси на подготовката на конгреса, Съветът единодушно взема решение всички текущи въпроси и организационната подготовка на конгреса да се предадат на Постоянния комитет, който от това време почва да се нарича Изпълнителен комитет на Генералния съвет. Енгелс бива избран в комисията за подготовка на резолюция за мястото на свикването и дневния ред на предстоящия конгрес. Написаната от Енгелс резолюция бива публикувана в «International Herald» от 29 юни, както и в други органи на Интернационала.

18 юни — 1 септември — Маркс и Енгелс ръководят работата на Изпълнителния комитет по подготовката на предстоящия конгрес; те отделят особено внимание на разобличаване дейността на тайната организация на бакунистите в Испания, стремят се да сплотят около Комитета всички действително революционни сили.

21 юни — В писмо до Зорге Маркс му съобщава, че на 2 септември се свиква редовният конгрес, подчертава неговото решаващо значение за по-нататъшната съдба на Интернационала и го моли да осигури представянето на Северноамериканската федерация.

24 юни — Маркс и Енгелс пишат предговор към немското издание на «Манифеста на комунистическата партия», който излиза през юли в Лайпциг. В предговора Маркс и Енгелс подчертават значението на опита на Парижката комуна, която доказа, че работническата класа трябва да разруши старата държавна машина.

25 юни — По предложение на Енгелс Генералният съвет в рамките на подготовката на конгреса пристъпва към обсъждането на предлаганите изменения в Общия устав и Регламента. Стремейки се да осигури чистота на редовете на пролетарската организация, Маркс се изказва за даване на Генералния съвет правото да изключва секциите от Интернационала временно, до следващия конгрес.

Юли—август — Маркс води преговори със секретаря на Португалския федерален съвет Франс за издаването на I том на «Капиталът» на португалски език; изпраща му чрез Енгелс I том на «Капиталът» и моли да му бъдат събрани материали за поземлената собственост в Португалия.

2, 9 и 16 юли — Маркс и Енгелс участвуват в обсъждането на членовете на Устава и Регламента от Генералния съвет. Приема се предложеният от Енгелс член на Регламента за разширяване пълномощията на Генералния съвет.

3 юли — Във вестник «Volksstaat» биват публикувани резолюцията на Генералния съвет за свикване на следващия конгрес в Хо

ландия и дневният му ред, подписани от Маркс в качеството му на секретар-кореспондент за Германия.

5 юли — На заседание на Изпълнителния комитет Енгелс докладва за обръщението на Португалския федерален съвет, който заявявал, че е напълно солидарен с Генералния съвет. Във връзка с разкритите данни за тайната дейност на Алианса в Испания Изпълнителният комитет натоварва Енгелс да запита Испанския федерален съвет за отношенията му с Алианса. Маркс и Енгелс биват натоварени да съставят и внесат в Генералния съвет предложение на Изпълнителния комитет за изключване на Алианса на социалистическата демокрация от следващия конгрес.

Енгелс получава писмо от торинската секция, в което членовете на секцията съобщават, че са напълно солидарни с Генералния съвет.

Около 9 юли — Енгелс пише за «Volksstaat» статията «Интернационалът в Америка», използвайки в нея многобройните извадки, направени от Маркс от американски вестници и писма на членове на Северноамериканската федерация на Интернационала. Статията излиза на 17 юли.

Между 9 и 15 юли — Маркс и Енгелс са на почивка в Рамсгейт.

10 юли — Енгелс бива избран за делегат на лондонското Комунистическо просветно дружество на германските работници за Нотингамския конгрес на Британската федерация.

Средата на юли — Излиза първият свитък (5 печатни коли) на второто немско издание на I том на «Капиталът».

18 юли — Като секретар-кореспондент за Италия Енгелс изпраща чрез редактора на вестник «Plebe» Е. Бинями на четирма участници в работническото движение в град Имола удостоверения за приемането им в Интернационала; съобщава на дружеството «Комитет за освобождението на работническата класа» в Парма и на секцията във Флоренция условията за приемане в Интернационала.

19 юли — Изпълнителният комитет възлага на Маркс да подготви отчета на Генералния съвет пред Хагския конгрес; на Енгелс се възлага да състави финансовия отчет.

21 юли — Маркс пише обръщението «До стачкуващите миньори в Рур», в което съобщава на работниците, че заплахата на германските собственици на мини да внасят въглища от Англия във връзка със затрудненията в английската каменовъглена промишленост, е несъстоятелна. Обръщението излиза във «Volksstaat» на 27 юли.

21—22 юли — Енгелс получава от Дюпон, назначен по негово предложение за представител на Генералния съвет на конгреса на Британската федерация в Нотингам, подробни сведения за работата на конгреса, който подкрепил Генералния съвет в борбата му против реформистите.

23 юли — На заседание на Генералния съвет Маркс и Енгелс подкрепят предложението на Вайян за включване резолюцията на Лондонската конференция за политическата активност иа работническата класа в текста на Общия устав. Борейки се против проникването на буржоазни елементи в Интернационала, Маркс предлага да се допълни член 9 на Устава с пункт в състава на всяка новоприемана секция да има не по-малко от $^{2}/_{3}$ наемни работници; предложението бива прието.

24 юли — Изпълнителният комитет приема написания от Енгелс текст на писмото до Испанския федерален съвет във Валенция с искане да се съобщят данни за дейността на тайния бакунистки Алианс в Испания.

27 юли — На заседание на Изпълнителния комитет Маркс и Енгелс участвуват в обсъждането на въпросите, свързани със свикването на следващия конгрес. Маркс докладва от името на комисията по уставите за уставите на френската секция Фере и на немската секция в Швейцария.

28 юли — Във връзка с появяването на нова анонимна статия на Брентано в списание «Concordia» Маркс пише второ писмо до «Volksstaat», което бива публикувано във вестника на 7 август.

29 юли — В писмо до своя приятел германския социалист Л. Кугелман Маркс пише за изключителното значение на предстоящия конгрес в Хага за съдбата на Интернационала и за важността във връзка с това на участието на делегация на Германската социалдемократическа работническа партия в работата на конгреса.

Краят на юли — първата половина на август — Поддържайки инициативата на Дюпон, Маркс и Енгелс му помагат за организирането на Чуждестранна секция на Интернационала в Манчестер, обединяваща работниците-емигранти.

4 август — На заседание на Изпълнителния комитет Маркс съобщава за положението на Интернационала в Холандия, Италия и Америка. Енгелс прочита писма на Куно, Меса и И. Ф. Бекер н на Португалския федерален съвет за борбата с бакунистите в Белгия, Испания, Швейцария и Португалия. Комитетът натоварва Енгелс да преведе на френски, немски и английски език обръщението на Новата мадридска федерация от 22 юли.

4—6 август — По поръчение на Изпълнителния комитет Енгелс пише обръщение до всички членове на Интернационала, в което разобличава дейността на тайната организация на бакунистите. След оживени разисквания обръщението бива прието на заседанието на Генералния съвет на 6 август с мнозинство от 4 гласа.

8 август — На заседание на Изпълнителния комитет бива приет текстът на написаното от Маркс и Енгелс писмо до испанските секции на Интернационала за подривната дейност на тайния Алианс на социалистическата демокрация в Испания. Пис-

мото бива публикувано във вестник «Emancipacion» на 17 август.

Около 15 август Маркс получава от Даниелсон ръкописа на «Писма без адрес» от Чернишевски и рецензиите, появили се в руския печат за I том на «Капиталът»; изпраща му част от второто немско издание на I том на «Капиталът».

15 август От името на Изпълнителния комитет Енгелс съобщава на Новата мадридска федерация, че е призната за федерация на Интернационала. Съобщението бива публикувано в «Emancipacion» на 24 август.

Между 15 август и 12 декември Маркс чете ръкописа на «Писма без адрес» от Чернишевски; превежда изцяло на немски първото писмо, внимателно конспектира останалите писма, правейки от тях обширни извадки; прави постъпки за издаването на ръкописа.

Втората половина на август Маркс и Енгелс биват избрани за делегати на Хагския конгрес — Маркс на секцията в Лайпциг, Енгелс на секцията в Бреслау.

20 август Маркс и Енгелс заедно с други членове на Генералния съвет се срещат с пристигналия за конгреса Зорге, информират го за положението в Генералния съвет и в организациите на Интернационала в отделните страни.

Около 22 август Енгелс получава от секретаря на римската секция О. Ньоки-Виани информация за състоянието на работническото движение в Рим и адрес за кореспонденция със секцията.

23 август Енгелс пише окръжно писмо до италианските секции, в което разобличава опита на италианските анархисти да узурпират на своята конференция в Римини (4—6 август) името на Интернационала; окръжното писмо бива изпратено на секциите в Торино, Милано, Рим и Ферара.

24 август Енгелс отклонява предложението на Либкнехт да постави кандидатурата си за райхстага; информира го за подготовката на бакунистите за Хагския конгрес.

27 август На заседание на Генералния съвет Маркс взема участие в обсъждането на въпроса за размера на членските вноски; критикувайки дейността на английските трейдюниони, Маркс изказва мисълта, че задачата на професионалните обединения е да служат като организиращ център в борбата между капитала и труда.

28 август Маркс председателствува заседанието на Изпълнителния комитет.

Краят на август Маркс бива избран за делегат на Генералния съвет на конгреса в Хага.

Маркс пише отчета на Генералния съвет за предстоящия конгрес на Интернационала; отчетът бива единодушно утвърден на последното заседание на Генералния съвет.

По поръчение на Изпълнителния комитет Енгелс пише доклад за Алианса на социалистическата демокрация, който да бъде представен на конгреса; подготвя финансовия отчет на Генералния съвет.

Краят на август — началото на септември Маркс получава от члена на Руската секция на Интернационала Н. Утин написания от него за конгреса в Хага доклад за така наречения процес на Нечаев и за дейността на последния в Русия; предава тези материали на комисията на Хагския конгрес за разследване дейността на Алианса на социалистическата демокрация.

Краят на август — началото на октомври Маркс води преписка с италианския социалист Ла Сесилиа във връзка с намерението на последния да преведе I том на «Капиталът» на италиански език. Тази идея не била осъществена поради отказа на издателството да сключи договор.

1 септември Маркс и Енгелс (заедно с жената на Маркс и дъщеря му Елеонора) пристигат в Хага, за да участвуват в петия редовен конгрес на Интернационала. Маркс и Енгелс участвуват в предварителното съвещание на делегатите на конгреса, на което бива прието предложението на Маркс първото, закрито заседание на конгреса да бъде посветено на избирането на комисия за проверка на пълномощията на делегатите.

2—7 септември Маркс и Енгелс ръководят работата на Хагския конгрес, на който отстояват принципа на пролетарската партийност против дребнобуржоазното сектантство и настояват в Устава на Интернационала да бъде включено извънредно важното решение на Лондонската конференция от 1871 г. за необходимостта от създаване на самостоятелни политически партии на работническата класа за завоюване на диктатура на пролетариата; те настояват също за разширяване пълномощията на Генералния съвет.

2 септември На дневното заседание на Хагския конгрес Маркс бива избран за член на комисията за проверка на пълномощията на делегатите и взема участие в нейната работа. На вечерното заседание Маркс произнася реч за задачите на комисията.

3 септември На дневното заседание на конгреса Маркс участвува в обсъждането на пълномощията на американските делегати. Маркс прави предложение за изключване на Алианса на социалистическата демокрация от Интернационала и иска да бъде назначена комисия, която да проучи съответните документи. Енгелс участвува в обсъждането на въпроса за реда на провеждането на конгреса.

Във връзка с обсъждането на мандатите на английските делегати Маркс, говорейки на вечерното заседание в защита на мандата на члена на Генералния съвет М. Бари, открито обвинява лидерите на английските трейдюниони, че са подкупени от буржоазията. При обсъждането на мандатите на испанските делегати, членове на Алианса, Маркс и Енгелс разобличават враждебната на Интернационала дейност на бакунистите. Маркс съобщава на конгреса за полученото при-

ветствено писмо от секцията в Порто-Маурицио (Лигурия), която избрала Маркс за свой представител на конгреса.

4 септември На сутрешното заседание на конгреса от името на комисията Маркс предлага да се анулира мандатът на Уест, даден от нюйоркската секция № 12, и разобличава буржоазно-реформисткия характер на тази секция. На вечерното заседание Енгелс, във връзка с обсъждането на предложението на алиансистките делегати за изменение реда на гласуването, решително възразява против това, при гласуването да се държи сметка за числеността на организациите, изпратили делегатите.

5 септември На сутрешното заседание на конгреса Маркс участвува в обсъждането на въпроса за създаване на комисия за разследване дейността на тайния Алианс на социалистическата демокрация.

Маркс чете на немски език отчета на Генералния съвет; отчетът бива утвърден единодушно и публикуван през септември—октомври в органите на Интернационала в различни страни.

6 септември На дневното заседание Маркс и Енгелс участвуват в обсъждането на Общия устав. Маркс произнася реч за необходимостта от разширяване пълномощията на Генералния съвет. Маркс и Енгелс гласуват за предложението в Устава да бъде включена резолюцията на Лондонската конференция за политическото действие на работническата класа. Енгелс произнася реч, с която обосновава своето и на Маркс предложение за преместване седалището на Генералния съвет в Ню Йорк; предложението бива прието от конгреса. В своите изказвания на заседанието на комисията за разследване дейността на Алианса на социалистическата демокрация Маркс и Енгелс разобличават интригите на бакунистите в Испания и други страни.

7 септември На вечерното заседание на конгреса Енгелс докладва за състоянието на финансите на Генералния съвет; отчетът бива утвърден единодушно. Маркс и Енгелс биват избрани в комисията за редактиране и публикуване протоколите на конгреса. На закрито заседание на конгреса Маркс и Енгелс участвуват в обсъждането на доклада на комисията за разследване дейиостта на Алианса и гласуват за изключване на лидерите на анархистите Макунин и Дж. Гийом.

8 септември Маркс и Енгелс заедно с мнозинството от делегатите на Хагския конгрес вземат участие в митинга, свикан в Амстердам от местната секция на Интернационала. Маркс произнася реч за резултатите от Хагския конгрес, в която разкрива значението, което има за работническото движение резолюцията за политическото действие на работническата класа, включена от конгреса в Общия устав на Интернационала. Речта бива публикувана в «Liberté» на 15 септември и във «Volksstaat» на 2 октомври.

Около 10 септември	Маркс се среща с Куно, който заминава за Америка, и разговаря с него за организирането на секции на Интернационала в Съединените щати.
Около 12 септември	Енгелс се връща от Холандия в Лондон; среща се със Зорге преди заминаването му за Америка.
12 септември	Маркс пише отворено писмо до редактора на вестник «Le Corsaire» («Корсар»), в което опровергава клеветническите измислици на реакционния печат за Интернационала. Писмото излиза в «Corsaire» на 15 септември и в «Emancipacion» на 21 септември.
Около 17 септември	Маркс се връща от Холандия в Лондон.
17 септември	Излиза първата серия (5 свитъка) на френското издание на I том на «Капиталът». Още в първия ден се продават 234 екземпляра.
Втората половина на септември — декември	В писма до членове на Интернационала в различните страни Маркс и Енгелс разясняват значението на решенията на Хагския конгрес, които призовават работническата класа да образува самостоятелни политически партии.
21 септември	Енгелс изпраща на Зорге текста на решенията на Хагския конгрес, както и адрес за кореспондиране с организациите на Интернационала.
Краят на септември — средата на октомври	Маркс изпраща на членовете на Интернационала и на своите кореспонденти излезлите свитъци от I том на «Капиталът» на френски език. Маркс и Енгелс редактират и подготвят за печат резолюциите на Хагския конгрес; резолюциите излизат в отделна брошура в края на октомври и в «International Herald» на 14 декември. Енгелс получава от Португалския федерален съвет информация за стачките в Лисабон и се обръща към Британския федерален съвет и редица английски трейдюниони с предложение да окажат незабавно противодействие на вноса на стачкоизменници в Лисабон от Англия.
Октомври	Енгелс пише статията «За авторитета» и я изпраща на Биями.
Октомври — ноември	Енгелс ръководи борбата на членовете на Британския федерален съвет и на членовете на манчестерските секции против реформисткото ръководство на Британския съвет, който се обявил против решенията на Хагския конгрес.
Октомври 1872 — август 1873	Маркс и Енгелс редовно си кореспондират със секретаря на Генералния съвет в Ню Йорк Зорге, информират го за дейността на федерациите и секциите на Интернационала в европейските страни и му помагат при решаването на най-важните въпроси; продължават да си кореспондират с дейците на Интернационала в Испания, Италия, Германия и други

	страни, разяснявайки решенията на Генералния съвет и на Хагския конгрес.
1 и 5 октомври	Енгелс праща на Бинями статии за резултатите от Хагския конгрес. Статиите, озаглавени «Конгресът в Хага» и «Още за Хагския конгрес», излизат в «Plebe» на 5 и 8 октомври.
Началото на октомври	Енгелс пише за вестник «Emancipacion» статията «Императивните мандати на Хагския конгрес», в която разобличава дезорганизаторското поведение на членовете на Алианса на конгреса. Статията бива отпечатана на 13 октомври.
5 октомври	Енгелс се среща с ирландските дейци на Интернационала Мак-Донел и Де Морган, разговаря с тях по въпроси, свързани с положението на ирландските секции; изпраща отчет за Хагския конгрес на делегиралата го нюйоркска секция № 6.
Втората половина на октомври	Енгелс получава от Куно писмо и препис от протоколите на заседанията на Хагския конгрес.
26 октомври	В испанския вестник «Emancipacion» под общото заглавие ««Капиталът» на Маркс» бива публикуван предговорът на Маркс към първото немско издание на I том на «Капиталът» и неговото писмо до Лашатър от 18 март. В същия брой бива отпечатано съобщението за пускането в продажба на нови свитъци на френското издание на I том на «Капиталът».
31 октомври	Енгелс пише отчет до Генералния съвет на Международната работническа асоциация за положението на Интернационала в Испания и го праща на Зорге на 2 ноември.
Ноември—декември	Маркс чете коректурите на френския превод на I том на «Капиталът». По молба на Бинями Маркс пише статията «Политически индиферентизъм», в която разобличава пред италианските работници смисъла на анархистката доктрина за въздържане от политическата борба и обосновава историческата закономерност на установяването на диктатурата на пролетариата. Статията излиза в социалистическото списание «Almanacco Repubblicano per l'anno 1874» («Републикански алманах за 1874 г.») през декември 1873 г.
2 ноември	Енгелс съобщава на Зорге за образуването на нови италиански секции на Интернационала в Лоди и Аквила и му изпраща адрес за връзка с Испания, Италия и Португалия.
3 и 17 ноември	Енгелс получава предложение от Манчестерската чуждестранна секция да я представлява в Британския федерален съвет.
7—13 ноември	Енгелс пише писма до секциите на Интернационала в Аквила и Лоди. Писмото до секцията в Лоди бива публикувано в «Plebe» на 17 ноември.
14 ноември	Енгелс пише за вестник «Plebe» статия за митинга на ирландските членове на Интернационала в Хайд парк, свикан във връзка с искането за освобождаване на затворените фенианци;

	Енгелс отбелязва участието на английските работници в митинга и го преценява като резултат от борбата на Генералния съвет за утвърждаване принципите на пролетарския интернационализъм. Статията бива отпечатана на 17 ноември.
Около 15 ноември	Енгелс бива уведомен от Бинями, че е включен в списъка от автори на проектираното издаване на «Социалистическа библиотека». Тази идея не била осъществена.
Между 15 и 18 ноември	Маркс гостува на Жени и Шарл Лонге в Оксфорд, където работи върху коректурите на френския превод на I том на «Капиталът».
Около 16 ноември	Енгелс изпраща на редица федерални съвети и секции окръжното на Генералния съвет със съобщението, че Генералният съвет в Ню Йорк е пристъпил към изпълнението на своите функции; редактира английския вариант на окръжното и го изпраща за публикуване в «International Herald».
16 ноември	В писмо до Зорге Енгелс препоръчва на Генералния съвет да вземе решение в смисъл, че Юрската федерация сама се е поставила извън Интернационала, като е отказала да признае решенията на Хагския конгрес, Устава и Регламента на Интернационала. Това предложение на Енгелс се взема под внимание от Генералния съвет в резолюцията му от 26 януари 1873 г., която бива публикувана в печата на Интернационала.
25 ноември	Маркс моли Даниелсон да му изпрати сигурен адрес за понататъшната кореспонденция с него.
Декември	Маркс и Енгелс получават от членове на Британския федерален съвет подробна информация за разцеплението в Британския федерален съвет, извършено от реформистите, които отказали да признаят решенията на Хагския конгрес.
Около 5 декември	Маркс получава от холандския социалист Бруно Либерс подробна информация за конгреса на Холандската федерация на Интернационала, който отказал да подкрепи анархистите.
7 декември	Енгелс подробно информира Зорге за положението на Интернационала в Холандия, Испания, Франция и Англия.
11 декември	Енгелс пише за «Plebe» статия за положението в отделните федерации на Интернационала. Статията, озаглавена «Писма от Лондон», излиза във вестника на 14 декември.
12 декември	Маркс получава от Даниелсон сведения за неуспешното бягство на Лопатин от заточение и му съобщава за намерението си да помогне за неговото освобождение; моли Даниелсон да му изпрати рецензиите за руското издание на I том на «Капиталът», както и сведения за живота и дейността на Чернишевски във връзка с намерението си да публикува статия за него. В същото писмо Маркс изказва намерението да се заеме специално с проучването на руските материали за аграрните отношения в Русия за по-пълното разработване на теорията за поземлената рента.

14 декември — Енгелс изпраща на Зорге броя на вестник «International Herald» от 14 декември, в който били публикувани резолюциите на Хагския конгрес, и му съобщава за арестуването на Бинями и за конфискуването на един брой на «Plebe», в който били поместени материали на Генаралния съвет.

20 декември — Маркс се среща с членове на Британския федерален съвет и съставя по тяхна молба текста на обръщение до секциите, отделенията, присъединилите се дружества и членовете на Британската федерация, в което се разобличава фактическото споразумение на реформистите, излезли от Британския съвет, с членовете на Алианса на социалистическата демокрация. Обръщението бива отпечатано като позив на 31 декември.

По молба на членове на Манчестерската чуждестранна секция Енгелс съставя отговора на секцията на окръжното, издадено от отцепилата се група реформисти; в отговора се подчертава, че с отказа си да се подчинят на решенията на Хагския конгрес разколниците са се поставили извън редовете на Интернационала. Отговорът бива публикуван в отделен отпечатък на 23 декември.

21 декември — Във вестник «International Herald» бива публикувано писмото на Маркс и Енгелс, в което се разобличават клеветите на Хейлз срещу бившия Генерален съвет и неговите ръководители.

30 декември — Генералният съвет назначава Маркс за пазител на архива на бившия Съвет, включително и на неговите протоколи.

1873

Януари — средата на февруари — Енгелс пише съобщения за дейността на Интернационала на континента, които биват публикувани в отчетите за заседанията на Британския федерален съвет в «International Herald» на 11 януари, 1, 8 и 15 февруари; ръководи събирането на средства за семействата на арестуваните в Лоди членове на редакцията на вестник «Plebe», кореспондира по този повод с организациите на Интернационала в Испания и Австрия, с Комитета на Германската социалдемократическа работническа партия и Генералния съвет и организира изпращането на пари от Англия.

Януари—май — Енгелс ръководи дейността на членовете на Британския федерален съвет, получава от тях информация за положението в английските секции, помага за съставянето на документите и кореспонденциите за вестниците, запознава ги с положението на Интернационала в отделните страни; продължава да си кореспондира с Меса, праща му документите на Генералния съвет и оказва парична помощ на вестник «Emancipacion».

Началото на януари — Във връзка с приемането на закона за новата административна реформа в Прусия Енгелс пише статия, в която ана-

лизира съотношението на класовите сили в Германия. Статията, озаглавена ««Кризата» в Прусия» излиза във «Volksstaat» на 15 януари.

2 януари — Във връзка с появяването на клеветническа бележка в «Times» Маркс пише до редактора на вестника отворено писмо, което бива публикувано на 3 януари.

4 януари — В писмо Енгелс подробно информира Зорге за разцеплението в Британския федерален съвет, праща му обръщението на съвета до всички членове на Британската федерация и му съобщава данни за положението на Интернационала в Белгия, Португалия, Дания, Франция и Италия.

5 януари — Генералният съвет утвърждава Енгелс за свой пълномощник за Италия, като му дава правото да решава спорните въпроси и временно да изключва от Интернационала отделни членове и секции — до разглеждането на въпроса от Съвета; съответният мандат и инструкцията, получени от Енгелс, се публикуват на 10 май в «Plebe».

Около 22 януари — Енгелс получава от Германия съобщение за победата в допълнителните избори за райхстага на Бебел, който се намирал в затвора, и за увеличаване броя на абонатите на вестник «Volksstaat».

Около 23 януари — Енгелс пише на Британския федерален съвет писмо с молба да се организира помощ за стачкуващите женевски часовникари; писмото бива прочетено на заседанието на съвета на 23 януари.

24 януари — Маркс пише послеслова към второто немско издание на I том на «Капиталът».

Около 25 януари — Маркс пише отговор на новото окръжно на отцепилите се от Британския федерален съвет реформисти, в който разобличава опитите им да изопачат решенията на Хагския конгрес. Отговорът бива публикуван в «International Herald» на 25 януари в рубриката за официалните съобщения на Британския съвет.

Февруари — Маркс чете получените от Даниелсон сатири на Салтиков-Шчедрин: «Дневникът на един провинциалист в Петербург» и «Господа ташкентците».

Около февруари—март — Маркс чете книгата на А. А. Головачов «Десять лет реформ, 1861—1871» и пристъпва към проучването на петтомното произведение на А. Скребицки «Крестьянское дело в царствование императора Александра II».

Февруари—юни — Във връзка с активизирането на ласалианските елементи в ръководството на Германската социалдемократическа работническа партия и в редакцията на «Volksstaat» Енгелс пише писма на Либкнехт и Хепнер, в които рязко критикува примиренческата позиция на някои членове на редакцията и на самия Либкнехт към ласалианците, както и към бакунисти-

	те; предупреждава, че продължаването на подобна политика ще доведе до неговото и на Маркс скъсване с вестника.
Първата половина на февруари	По молба на Де Морган Енгелс превежда на английски писмото на Дж. Гарибалди до Морган за борбата на републиканците против клерикализма и монархията. Писмото бива публикувано в «International Herald» на 15 февруари.
12 февруари	В писмо до члена на Генералния съвет Ф. Болте Маркс отбелязва, че големият резултат от Хагския конгрес се състои в очистването на Интернационала от «гнилите елементи»; в това писмо Маркс изтъква, че е необходимо да се вземе решение, с което да се констатира, че федерациите и секциите, отказали да признаят решенията на Хагския конгрес, са нарушили Устава на Интернационала и са се поставили извън неговите редове.
23—25 февруари	В писмо до Меса Енгелс излага възгледите за характера на водещата се в Испания революция, определя тактиката иа пролетариата в нея и конкретните му искания; отбелязва като извънредно важна задача на испанската работническа класа създаването на самостоятелна политическа партия.
Март	Енгелс повторно изпраща на Бинями статията «За авторитета», чийто текст бил загубен при арестуването на последния. Статията излиза в «Almanacco Repubblicano per l'anno 1874» през декември 1873 г.
Март—април	Маркс води писмени преговори с Бинями за превеждането на I том на «Капиталът» на италиански език и за издаването му в Италия; поради правителствените репресии този план не можал да бъде осъществен.
1 и 22 март, 12 април	В испанския вестник «Emancipacion» бива публикуван разделът от I том на «Капиталът» от Маркс за превръщането на парите в капитал.
11 март	В писмо до жената на Либкнехт Енгелс се информира за условията, при които се държат в затвора Либкнехт и Бебел, и за възможността за подобряване на тяхното положение.
Около 20 март	Маркс заедно с дъщеря си Елеонора е на няколкодневна почивка в Брайтон.
20 март	В писмо до Зорге Енгелс препоръчва резолюцията на Генералния съвет от 26 януари, в която се констатира излизането от Интернационала на федерациите, непризнаващи решенията на Хагския конгрес, да се приложи към съответните организации в Испания, Белгия, Англия и Юрската федерация. Генералният съвет взема такова решение на 30 май, което бива публикувано в органите на Интернационала.
22 март	В писмо до Даниелсон Маркс го моли да му съобщи възгледите на историка иа руското право Б. Н. Чичерин относно историческото развитие на общинното земевладение в Русия

	и да го осведоми за полемиката по този въпрос между Чичерин и историка славянофил И. Д. Беляев.
24 март	По покана на Британския федерален съвет Маркс и Енгелс присъствуват на събранието на лондонските членове на Интернационала и на комунарите-емигранти по случай втората годишнина на Парижката комуна; събранието приема декларация, съставена от отделни раздели от произведението на Маркс «Гражданската война във Франция».
Краят на март	Маркс продължава да редактира френския превод на I том на «Капиталът», консултира се по отделни въпроси на превода с Лафарг.
Април	Проучвайки аграрните отношения в Русия, Маркс чете статиите, публикувани по този въпрос в списание «Современник», по-специално статията на Чернишевски «Трудно ли е изкупуването на земята?», и рецензията на А. Северцев за произведението на Чичерин «Сельская община в России».
Април—юли	По поръчение на Хагския конгрес Маркс и Енгелс работят върху брошура за тайната дейност на бакунистите в Интернационала, в която се обобщават резултатите от петгодишната борба на Генералния съвет против бакунистката организация — Алианса на социалистическата демокрация. Брошурата под заглавие «Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация» излиза на френски език в края на август и се разпраща на всички организации и на отделни членове на Интернационала.
Началото на април	В отговор на своята молба Маркс получава от Даниелсон кратки биографични сведения за Чернишевски.
5 април	Маркс изпраща на Майснер последните коли от коректурите на второто немско издание на I том на «Капиталът».
Около 12 април— 24 май	По молба на редакцията на «International Herald» Енгелс изпраща бележки за работническото движение в различните страни, части от които се публикуват във вестника в рубриката «Новини от професионалното движение» на 12 и 26 април и на 3 и 24 май.
Втората половина на април—май	Енгелс оказва постоянна помощ на секретаря на Британския федерален съвет С. Викери и на другите членове на съвета във връзка с подготовката на втория конгрес на Британската федерация, свикван в Манчестер; преглежда проекторезолюциите, списъците на секциите, които изпращат делегати, и други документи. Енгелс работи върху подготовката за печат на френски език на протоколите на Хагския конгрес. Работата остава недовършена.
15 април	Енгелс уведомява Генералния съвет за състоянието на печата на Интернационала в Испания, Португалия и Англия.
Краят на април	Енгелс пише писмо на Хепнер, в което разобличава клеветническия характер на статиите за Интернационала, поя-

вили се в ласалианския вестник «Neuer Social-Demokrat» («Нов социалдемократ»). Основната част от писмото бива публикувана във «Volksstaat» на 7 май.

Май—юни — Въпреки рязкото влошаване на здравословното му състояние Маркс продължава да подготвя френското издание на I том на «Капиталът», фактически наново извършва част от превода.

Началото на май — Маркс обсъжда с членовете на Британския федерален съвет Дюпон и Серайе дневния ред на втория конгрес на Британската федерация.

2 май — Енгелс пише за «Volksstaat» статията «Интернационалът и «Neuer»», в която опровергава клеветническите обвинения, повдигани от «Neuer Social-Demokrat» против Генералния съвет. Статията бива отпечатана във «Volksstaat» на 10 май.

22 май — около 3 юни — Маркс се намира в Манчестер за консултация с доктор Хумперт; среща се със своите приятели С. Мур и К. Шорлемер, посещава в Саутпорт бившия член на Съюза на комунистите Е. Дронке.

Краят на май — В писма един до друг Маркс и Енгелс обсъждат въпроса за засилване на реакцията във Франция и за активизирането на бонапартистките елементи.

В отговор на своята молба Маркс получава от Даниелсон обширни материали по въпроса за развитието на общинното земевладение в Русия и библиографски сведения.

30 май — В писмо до Маркс Енгелс излага плана на своето произведение «Диалектика на природата», в което възнамерява да даде диалектико-материалистическо обобщение на постиженията на теоретическото природознание и да разкритикува метафизическите и идеалистически възгледи в областта на природните науки. Енгелс пристъпва към събиране на материал и през годината пише редица фрагменти от бъдещия си труд.

Началото на юни — В Хамбург излиза второто немско издание на I том на «Капиталът».

Между 10 и 14 юни — По поръчение на Генералния съвет Енгелс превежда на английски и френски език и изпраща на федералните съвети в Англия, Испания и Португалия и на италианския в. «Plebe» декларацията на Съвета от 23 май, в която се разобличават клеветите на анархистите срещу Интернационала.

19—20 юни — Енгелс пише за «Volksstaat» статията «В Интернационала», в която характеризира положението на работите в секциите на Интернационала в различните страни; статията излиза на 2 юли.

20 юни — В писмо до Бебел Енгелс набелязва основните насоки на тактиката на Германската социалдемократическа работническа партия в борбата за широките работнически маси, критикува

	примиренческата позиция на отделни ръководители на партията по отношение на ласалианците и предупреждава да не се гонят незабавни успехи по въпросите на обединението с Общогерманския работнически съюз; подчертава значението на Хагския конгрес, който очистил Интернационала от анархистите сектанти.
Юли	Въпреки забраната на лекарите Маркс продължава да работи в читалнята на Британския музей. Енгелс помага на френския член на Интернационала Ларок, избягал от преследванията във Франция и Испания да установи връзка с испанските членове на Интернационала; получава от него информация за положението в Испания и за работническото движение в Бордо.
Юли—октомври	Маркс проучва историята на общинното земевладение в Русия, чете книгите на В. И. Сергеевич «Вече и князь», на Ф. Скалдин «В захолустье и столице», на К. А. Неволин «История российских гражданских законов», на Н. Калачов «Артели в древней и нынешней России» и други.
25—26 юли	В телеграма и писмо до Зорге Енгелс изразява съгласието си с кандидатурата на Серайе като представител на Генералния съвет на предстоящия конгрес на Интернационала в Женева и моли за инструкции и материали за предварително запознаване с тях.
Началото на август — началото на септември	Енгелс се лекува в Рамсгейт, заминава за един ден в Лондон, за да организира разпращането на излязлото произведение «Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация».
12 август	Маркс изпраща на Даниелсон последния свитък от второто немско издание на I том на «Капиталът».
Краят на август	Маркс получава от Даниелсон писмо, в което последният изказва съжаление, че не е успял да изпрати изчерпателни биографически сведения за Чернишевски; съобщава също мнението на приятелите на последния, които смятат за ненавременно Маркс да публикува статия за Чернишевски в печата.
Краят на август — началото на септември	В писма един до друг Маркс и Енгелс обсъждат целесъобразността на участието в Женевския конгрес; смятайки за невъзможно провеждането при дадените условия на пълномощен конгрес на Интернационала, те убеждават Серайе и Хепнер да не заминават за Женева. Енгелс съставя за Серайе текста на писмото «До гражданите делегати на VI конгрес на Международната работническа асоциация», в което се обясняват причините за неговия отказ да участвува в конгреса.
Септември—октомври	Енгелс пише статията «Бакунистите на работа» , в която с примери от дейността на бакунистите през време на въстанието в Испания през лятото на 1873 г. разкрива несъстоятелността на анархистките принципи и тактика. Статията

излиза във «Volksstaat» на 31 октомври, 2 и 5 ноември, а в края на декември 1873 г. излиза в отделна брошура.

Първата половина на септември — Енгелс съставя за «Volksstaat» кратко изложение на немски език на произведението «Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация», което бива публикувано във вестника под заглавие «Калиостро Бакунин» на 19, 21, 24 и 26 септември.

Между 25 и 30 септември — Маркс изпраща на Ч. Дарвин и X. Спенсер второто немско издание на I том на «Капиталът».

27 септември — В писмо до Зорге Маркс анализира създалото се в Интернационала положение и изказва убеждението, че Интернационалът като организационна форма на работническото движение исторически е изживял времето си; моли да му бъдат изпратени изрезки от американските вестници за икономическата криза в САЩ.

Около октомври 1873—февруари 1874 — Във връзка с проектирания труд по историята на Германия Енгелс отделя много време на проучването на икономическите и статистическите материали, чете книги по статистика на селското стопанство, за търговията и административното устройство на Прусия и Германия. Същевременно Енгелс съставя подробен конспект на книгата на Г. Гюлих «Историческо описание на търговията, промишлеността и земеделието» и на К. Лангетал «История на селското стопанство в Германия».

По същото време Енгелс нахвърля плана на бъдещо произведение, известен под името «Бележки за Германия»; разкрива в тях причините на икономическата изостаналост на Германия и дава ярка характеристика на реакцията, шовинизма и прусачеството, които господствуват в страната.

1 октомври — Маркс получава писмо от Дарвин, в което последният му благодари за изпратения му екземпляр от I том на «Капиталът».

Около 28 октомври—20 ноември — Във връзка със смъртта на майка му Енгелс се намира в Енгелскирхен (Германия).

Ноември — Маркс, а след завръщането си от Германия и Енгелс, се срещат с намиращия се в Лондон Утин, който им съобщава нови факти за дейността на Бакунин.

Около 15 ноември — Маркс подарява на библиотеката на Британския музей няколко поредни свитъци от френското издание на I том на «Капиталът».

24 ноември — 15 декември — Маркс заедно с дъщеря си Елеонора се намира на лечение в Харогейт; заминава за един ден за Манчестер, за да се консултира с доктор Хумперт, който му забранява временно да работи каквото и да било.

Между 25 и 28 ноември — Енгелс се среща с Лопатин, пристигнал в Лондон от Париж за няколко дни специално за среща с Маркс.

Краят на ноември	Енгелс работи върху подобряването на немския превод на произведението «Алиансът на социалистическата демокрация и Международната работническа асоциация», изпратен му от издателството на «Volksstaat»; немското издание, озаглавено «Заговор против Интернационала», излиза в Брауншвайг в 1874 г.
Краят на ноември — началото на декември	Енгелс чете ръкописа на френския превод на I том на «Капиталът» от Маркс.
Началото на декември	Маркс чете произведението на белгийския социалист С. дьо Пеп «Размишления и изследвания върху социалната проблема през XIX век» и в писмо до Енгелс прави критически бележки относно това произведение. В писма помежду си Маркс и Енгелс разменят мнения относно книгата на Р. Бенедикс за Шекспир.
Около 24 декември	Маркс съобщава на Лашатър, че има намерение да ускори работата върху френския превод на I том на «Капиталът».
Около 28 декември	В отговор на свое запитване Маркс получава чрез Кугелман съобщение, че завръщането му в Германия е възможно само при условие, че се откаже от революционна дейност.

1874

1874 — началото на 1875	Енгелс продължава да работи върху «Диалектика на природата». През това време пише повече от петдесет бележки и фрагменти. Маркс чете и конспектира книгата на Бакунин «Държавност и анархия», прави редица собствени бележки, в които обосновава положенията за историческата неизбежност на диктатурата на пролетариата и за съюза на работническата класа и селяните като необходимо условие за победата на социалистическата революция.
Януари—април	Маркс подбира и проучва материали за завършване на работата върху следващите томове на «Капиталът»; изследва проблемите на поземлената собственост, като съпоставя данните на античните автори с най-новите изследвания по този въпрос.
27 януари	В писмо до Либкнехт Енгелс характеризира резултатите от изборите за райхстага в Германия на 10 януари 1874 г. като голям успех на германските работници, които участвували в изборите като самостоятелна партия; информира Либкнехт, че има намерение да напише книга по историята на Германия. Това намерение остава неосъществено.
Краят на януари	Енгелс внася пари в избирателния фонд на Германската социалдемократическа работническа партия, организиран от лондонското Комунистическо просветно дружество на германските работници.

Февруари— началото на март	Във връзка с проучването на аграрния въпрос за по-нататъшната работа върху томовете на «Капиталът» Маркс се занимава с физиологията на растенията и с теорията за изкуственото наторяване на почвата и чете книгата на И. Ау «Учението на Либих за изтощаването на почвата и икономическите теории за народонаселението» и други изследвания по агрохимия.
Февруари— средата на април	Здравето на Маркс отново се влошава.
21—22 февруари	Енгелс пише статията «Английските избори», в която характеризира съотношението на политическите сили в Англия и разкрива социалните корени на опортюнизма в английското работническо движение. Статията излиза като уводна на 4 март във вестник «Volksstaat».
Краят на февруари— началото на март	Енгелс пише статията «Имперският военен закон», в която разобличава милитаризма на правителството на Бисмарк, подготвящ превантивна война против Франция. Статията, която се състои от два раздела, излиза във «Volksstaat» на 8 и 11 март.
Март	Маркс бива посетен от руския народник П. Л. Лавров, редактор на списание «Вперед!», пристигнал малко преди това от Цюрих в Лондон, за да продължи издаването на списанието.
Март—април	Маркс и Енгелс редовно се срещат с Лопатин; Маркс му предава предназначените за него писма на Даниелсон и получава от него статията на Н. Зибер «Икономическата теория на Маркс», напечатана в списание «Знание», кн. 1 от 1874 г.
13 март	Енгелс пише статията «Мълчаливият щабен кресльо Молтке и неговият неотдавнашен лайпцигски кореспондент», в която продължава критиката на германския милитаризъм и на неговите представители; статията излиза във «Volksstaat» на 25 март.
Средата на април—5 май	Маркс е на лечение в Рамсгейт.
4—5 май	По молба на В. Врублевски Енгелс чете написаното от него и от полския революционер Я. Крински «Обръщение на полските емигранти до английския народ».
Между 5 и 12 май	След прекъсване, предизвикано от заболяване, Маркс възобновява работата си върху френския превод на I том на «Капиталът» и на 12 май изпраща готовата част от текста в Париж.
Около средата на май 1874— средата на април 1875	Енгелс работи върху серия от пет статии под заглавие «Емигрантска литература», в които разглежда новите тенденции в развитието на европейското демократическо и пролетарско движение. В първата статия «Полска прокламация» Енгелс показва, че Полша може да реши социалния и националния въ-

	прос само по революционен път, и още веднъж подчертава значението на принципите на пролетарския интернационализъм. Статията излиза във «Volksstaat» на 17 юни 1874 г.
Втората половина на май—средата на юли	Маркс работи върху трите последни свитъка на френското издание на I том на «Капиталът».
Юни	Енгелс пише втората статия от серията «Емигрантска литература» — «Програма на бланкистките емигранти на Комуната». Статията излиза във «Volksstaat» на 26 юни. В писмо до Бракe Енгелс изказва редица забележки относно програмата на Германската социалдемократическа работническа партия във връзка с работата на комисията, избрана на конгреса в 1873 г. за ревизирането на тази програма.
Юни—юли	В писма до Либкнехт, В. Блос и Хепнер Маркс и Енгелс ги предупреждават за заплахата от влиянието на дребнобуржоазния публицист О. Дюринг върху германската социалдемокрация и дават рязко отрицателна оценка за неговата книга «Критическа история на политическата икономия и социализма».
Около 15 юни	Енгелс получава от Либкнехт информация за преследването на редакторите на вестник «Volksstaat» от германското правителство.
24 юни	Отговаряйки на писмото на германския член на Интернационала А. Вегман, емигрирал в Рио де Жанейро, Енгелс го информира за положението на работите в Интернационала.
1 юли	Във връзка с подготовката за печат на третото издание на книгата «Селската война в Германия» Енгелс пише допълнение към предговора, написан за второто издание на това произведение в 1870 г.; в това допълнение, разглеждайки авангардната роля на работническата класа на Германия в международното работническо движение, той изтъква необходимостта от съчетаване на трите форми на класовата борба на пролетариата: теоретическата, политическата и икономическата, и отбелязва като неотложен дълг на ръководството на Германската социалдемократическа работническа партия овладяването на теорията и разпространението ѝ сред масите.
Втората половина на юли	Маркс е на почивка в Райд. В писма един до друг Маркс и Енгелс обсъждат въпросите на международното и вътрешнополитическото положение в Германия, Англия, Франция и Италия.
Около края на юли—септември	Енгелс пише третата статия от серията «Емигрантска литература», в която критикува примиренческата позиция на редактора на списание «Вперед!» Лавров към бакунистите. Статията излиза във «Volksstaat» на 6 и 8 октомври.
Около 28 юли	Енгелс получава от Либкнехт информация за успешната работа на конгреса на Германската социалдемократическа ра-

	ботническа партия, състоял се на 18—21 юли 1874 г. в Кобург.
Началото на август	Маркс прави опит да получи английско поданство и подава съответно заявление до министерството на вътрешните работи; молбата му е отхвърлена под претекст, че Маркс е нелоялен към пруския монарх.
4 август	В писмо до Зорге Маркс характеризира обстановката, в която се развива работническото движение в различните европейски страни.
6—7 август	Придружен от дъщеря си Жени, Маркс посещава Енгелс в Истбърн.
Средата на август	Енгелс получава от Зорге писмо, в което последният му съобщава, че излиза от състава на Генералния съвет.
15 август	По предписание на лекарите Маркс заедно с дъщеря си Елеонора заминава от Лондон за Карлсбад.
Около 15—20 август	Енгелс одобрява предложението на Блос за целесъобразността на издаването в Кьолн на работнически ежедневник под заглавие «Neue Rheinische Zeitung»; планът на Блос не бил осъществен.
19 август—21 септември	Маркс е на лечение в Карлсбад; често се среща със семейството на Кугелман.
5 септември	Енгелс се връща в Лондон след почивка на остров Джерси.
12—17 септември	В писмо до Зорге Енгелс разкрива историческото значение на Първия интернационал и изказва увереността, че в бъдеще неизбежно ще възникне международна комунистическа пролетарска организация, изградена върху принципите на марксизма.
Между 22 септември—началото на октомври	На връщане от Карлсбад Маркс се спира в Дрезден, Лайпциг, Берлин и Хамбург; в Лайпциг се среща с Либкнехт и току-що излезлия от затвора Блос, както и с представители на лайпцигската партийна организация и разговаря с тях за положението в партията и за необходимостта от борба против ласалианството.
Около 3 октомври	Маркс се връща в Лондон.
Около 20 октомври	В отговор на молбата на Лопатин, който се намира в Париж, Енгелс му изпраща третата статия от серията «Емигрантска литература», която Лопатин незабавно препраща на другарите си революционери в Петербург.
Между 20 и 30 октомври	Маркс и Енгелс получават от Либкнехт и един от ръководителите на редакцията на «Volksstaat» Х. Рам съобщение за предложението на Общогерманския работнически съюз за обединение със Социалдемократическата работническа партия; в писмо до Маркс Либкнехт отбелязва, че това предложение било посрещнато много резервирано.

28 октомври— 18 декември	Произведението на Маркс «Разкрития относно кьолнския процес на комунистите» излиза за пръв път в Германия с посочване името на автора във вестник «Volksstaat».
Краят на 1874	Маркс чете произведението на Чернишевски «Кавеняк» и отново внимателно проучва «Писма без адрес», излезли в Цюрих в 1874 г.

1875

8 януари	Маркс пише послеслова към второто издание на книгата «Разкрития относно кьолнския процес на комунистите», който бива публикуван във «Volksstaat» на 27 януари; книгата излиза в отделно издание в 1875 г.
23 януари	Маркс и Енгелс говорят на събранието, посветено на годишнината на полското въстание от 1863—1864 г.; техните речи, записани от Енгелс, се публикуват като статия под заглавие «За Полша» във «Volksstaat» на 24 март.
Краят на януари	Маркс завършва работата върху трите последни свитъци на френския превод на I том на «Капиталът» и ги изпраща в Париж.
Началото на февруари	Маркс чете получените от Лавров издания на руската емигрантска литература и в писмо до него специално отбелязва като най-интересен материал раздела от списание «Вперед!» «Какво става в родината» и по-специално бележката на Лопатин «От Иркутск» за религиозните секти в Русия като една от формите на протеста на народните маси против царското самодържавие.
Февруари — началото на март	Маркс чете брошурата на руския народник П. Ткачов «Отворено писмо до г. Фр. Енгелс» и я праща на Енгелс със своите бележки, като го съветва да отговори. Като отговор Енгелс пише четвъртата и петата статия от серията «Емигрантска литература», в които разглежда обществените отношения в Русия и развитието на капитализма в периода преди реформата и рязко критикува възгледите на народниците по тези въпроси. Статиите излизат във «Volksstaat» на 28 март, 2, 16, 18 и 21 април. Петата статия с написания специално към нея от Енгелс предговор излиза в отделно издание под заглавие «За социалния въпрос в Русия» в Лайпциг в 1875 г.
Февруари-април	Енгелс внимателно следи изострянето на френско-германските отношения и пише статията «Официозен вой за война», в която разобличава агресивния курс на правителството на Бисмарк през време на военната тревога в 1875 г.; статията бива отпечатана във «Volksstaat» на 23 април.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

А

Г

Е

Н

О

П

Р

Т

Х

ЛИТЕРАТУРНИ И МИТОЛОГИЧЕСКИ ГЕРОИ

Антоний — християнски светец, съгласно преданието отшелник в Нубийската пустиня. — 365.

Ахат — герой на «Енендата» на Вергилий, верен спътник на Еней; името му станало синоним на предан приятел. — 65, 349.

Ахил или *Ахилес* — в древногръцката митология най-храбрият от гръцките герои, които обсаждали Троя; един от главните герои на «Илиадата» от Омир.— 525, 533.

Гаргантюа — герой на романа на Рабле «Гаргантюа и Пантагрюел». — 365.

Данаил — библейски пророк. — 434.

Джон Бул — прозвище на представителите на английската буржоазия; разпространило се широко след появяването в 1712 г. на политическата сатира на писателя просветител Арбътнот «Историята на Джон Бул».— 476.

Догбери — действуващо лице от комедията на Шекспир «Много шум за нищо», олицетворение на чиновническа надутост, невежество и глупост. — 65.

Дон Кихот — главният герой на едноименния роман на Сервантес. — 129, 571.

Екарт — герой на немски средновековни легенди, образ на предан човек, надежден страж. — 526.

Карл Моор — главното действуващо лице от драмата на Шилер «Разбойници». — 395, 419.

Карлхен Мисник — образ на полуграмотен човек и мамино синче, създаден от германския хуморист Давид Калиш. — 524, 529, 533, 535.

Левиатан — според библейското предание огромно морско чудовище. — 29.

Мария Магдалина — съгласно библейското предание разкаяла се грешница. — 315.

Монте Кристо — главният герой на едноименен роман на А. Дюма. — 419.

Мохамед — полулегендарен основател на исляма. — 32, 431.

Мьорос — герой от баладата на Шилер «Залог». — 514.

Немезида — в древногръцката митология богинята на възмездието.— 527.

Петър — съгласно библейското предание един от християнските апостоли, който три пъти се отрекъл от своя учител. — 368.

Робер Макер — образ на ловък мошеник, създаден от знаменития френски актьор Фредерик Льометър и увековечен в карикатурите на Оноре Домие. — 419.

Рудолф — герой от романа на Евгений Сю «Парижките потайности». — 419.

Синовете на Емон — герои на поемата от ранното Средновековие «Четирмата сина на Емон, или Рено до Монтобан», четирмата братя Аелар, Ришар, Гишар и Рено. — 382.

Фалстаф — герой от редица произведения на Шекспир («Веселите уиндзорки», «Крал Хенрих IV»), страхлив самохвалко, веселяк и пияница. — 343, 466.

Хамлет — главният герой на едноименна трагедия от Шекспир.— 514.

Чичо Бресиг — герой на хумористичните разкази на Ройтер. — 273.

УКАЗАТЕЛ НА ПЕРИОДИЧНИТЕ ИЗДАНИЯ

СЪДЪРЖАНИЕ*

---

* Заглавията на статиите, дадени от Института по марксизъм-ленинизъм при ЦК на КПСС, са отбелязани със звездичка. *Ред.*

ИЗ РЪКОПИСНОТО НАСЛЕДСТВО НА К. МАРКС И Ф. ЕНГЕЛС

ПРИЛОЖЕНИЯ

ИЛЮСТРАЦИИ

Превел: Георги Георгиев
Худож. редактор: Тотю Данов
Техн. редактор: Петър Стефанов
Коректор: Петрана Медникарова
Корица: Милка Пейкова

Дадена в произв. на 23. III. 1965 г. Подп. за печат на 22. VI. 1965 г.
Формат 65×92/16. Печ. коли 52 1/8. Изд. коли 52,12. Авт. коли прибл. 70
Тираж 6 100 Изд. № 3652 Лит. група II
Цена 2,20 лв.

Държавен полиграфически комбинат «Дим. Благоев»